

ΓΙΑΝΝΑ Π. ΚΙΚΗ

Η ΚΑΛΩΔΙΑΚΗ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ

Νομική οριοθέτηση
και συνταγματική προσέγγιση

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Νίκος Κ. Αλιβιζάτος

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Έλσα Ι. Δεληγιάννη

ΓΙΑΝΝΑ Π. ΚΙΚΗ

Η ΚΑΛΩΔΙΑΚΗ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ

**Νομική οριοθέτηση
και συνταγματική προσέγγιση**

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

N. K. Αλιβιζάτος

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Έλσα Ι. Δεληγιάννη

**ΚΕΝΤΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ
ΔΙΚΑΙΟΥ**

ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΗ ΤΣΑΤΣΟΥ

Στους γονείς μου

«...Γιατί η τεχνική δεν είναι μόνον μία παραγωγή· είναι επίσης και πάνω απ' όλα, μία πρόκληση· προκαλεί την ύλη, τη ζωή, τη σκέψη...»

Κώστας Αξελός
Προς την πλανητική σκέψη, 1989

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Προλεγόμενα	17
Πρόλογος Ν. Κ. Αλιβιζάτου	19
Συνομογραφίες.....	23

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

A. Τα πραγματολογικά δεδομένα	27
B. Σκοπός της παρούσας μελέτης	32

ΜΕΡΟΣ Α΄

Η ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΚΑΛΩΔΙΑΚΗΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ

ΤΜΗΜΑ Ι

Νομική οριοθέτηση της καλωδιακής τηλεόρασης	37
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ανάλυση με βάση τον ορισμό της παραδοσιακής τηλεόρασης

Παρ.1. Η ατομία ως προς τη νομική αντιμετώπιση της τηλεόρασης.....	37
Παρ.2. Ο νομικός ορισμός της παραδοσιακής τηλεόρασης.....	48
2α. Τα βασικά στοιχεία τον ορισμού.....	48
2β. Διχογνωμίες σχετικά με τα στοιχεία αυτά.....	51

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Προς ένα νομικό ορισμό της καλωδιακής τηλεόρασης

Παρ.1. Από διεθνή κείμενα	56
1 α. Διεθνή συμβατικά κείμενα.....	56
1αα. Οι διεθνείς συμβάσεις τηλεπικοινωνιών	56
1αβ. Οι διεθνείς συμβάσεις σχετικά με το διάστημα	57
1αβα. Η θέση ως προς τους δορυφόρους DBS	58
1αββ. Η πρόσβαση στο διάστημα	60
1αγ. Οι διεθνείς συμβάσεις για την αναγνώριση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.....	61
1αγα. Οι συμβάσεις που αποτελούν και εσωτερικό δίκαιο	61

1αδ. Οι επιταγές της Συνθήκης της ΕΟΚ.....	62
1αε. Οι πράξεις του Συμβουλίου της Ευρώπης.....	63
1αεα. Η Σύμβαση για τη διασυνοριακή τηλεόραση	63
1αεβ. Η Ευρωπαϊκή σύμβαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου	64
1β. Δεσμευτικά διεθνή κείμενα.....	65
1βα. Η οδηγία της ΕΟΚ	65
1γ. Μη δεσμευτικά διεθνή κείμενα	65
1γα. Τα μη δεσμευτικά κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης.....	65
1γβ. Άλλα διεθνή κείμενα.....	66
1γβα. Με προέλευση τις δραστηριότητες των Ηνωμένων Εθνών	66
1γββ. Περιφερειακά διεθνή κείμενα	68
1γββα. Από την αμερικανική ήπειρο.....	68
1γβββ. Από την αφρικανική ήπειρο.....	68
1γββγ. Από τη ΔΑΣΕ	68
Παρ.2. Από κείμενα του εσωτερικού δικαίου	69
2α. Το γράμμα και η ερμηνεία του Συντάγματος.....	69
2αα. Το ελληνικό Σύνταγμα.....	69
2αβ. Ξένα Συντάγματα.....	75
2αβα. Γαλλία.....	75
2αββ. Γερμανία.....	75
2αβγ. Ιταλία	76
2αβδ. Ισπανία.....	77
2αβε. Πορτογαλία	77
2αβστ. ΗΠΑ.....	77
2β. Νομοθετικοί προσδιορισμοί.....	78
2βα. Η νομοθεσία για τη ραδιοτηλεόραση.....	78
2ββ. Η νομοθεσία για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας.....	80

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Συνέπειες του ορισμού ως προς την καλωδιακή εκπομπή και λήψη

Παρ.1. Η νομική έννοια της καλωδιακής εκπομπής.....	83
Παρ.2. Η νομική έννοια της καλωδιακής λήψης.....	85

ΤΜΗΜΑ II

Η τεχνολογική διάσταση: Τα είδη της καλωδιακής τηλεόρασης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η δικτύωση των επικοινωνιακών μέσων: Ανάλυση των επιμέρους όρων

Παρ.1: Η καλωδιακή υπηρεσία	89
1α. Συγκριτικά δεδομένα.....	89
1β. Η έννοια του «καναλιού»	91
1γ. Η βασική παροχή.....	93
1γα. Η βασική παροχή ως αντίβαρο της επικουρικής υπηρεσίας.....	93
1γβ. Η ιδιωτική τηλεόραση τοπικής εμβέλειας.....	94
1γβα. Η κοινωνική αποστολή της ραδιοτηλεόρασης	94
1γββ. Η τοπική εμβέλεια.....	97
1δ. Το θεσμικό δίκτυο (institutional network)	101
1ε. Η ελληνική ρύθμιση.....	102

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Μορφές καλωδιακής τηλεόρασης: Νομικές διακρίσεις

Παρ.1 Τα είδη της καλωδίωσης	107
1α. Ενεργητική καλωδίωση	107
1αα. Η έννοια της ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης	107
1αβ. Τα νομικά προβλήματα που αναφύονται από τη διάκριση	108
1αβα. Προβλήματα δημόσιου δικαίου.....	108
1αβαα. Σχετικά με τη λειτουργία των σταθμών	109
1αβαβ. Σχετικά με την εγκατάσταση των δικτύων	109
1αββ. Προβλήματα κοινοτικού δικαίου	112
1αβγ. Προβλήματα δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας	113
1αβγα. Κριτήρια για την αναγνώριση δικαιωμάτων κατά την καλωδιακή διάδοση.....	113
1αβγβ. Συγκριτική άποψη σχετικά με την έννοια της ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης.....	116
1αβδ. Η προβληματική του «κοινού μεταφορέα»	117
1αβδα. Οι επιταγές του common law και πιθανές προεκτάσεις	117
1β. Παθητική καλωδίωση	120
1βα. Οριοθέτηση	120
1ββ. Εξωτερική παθητική καλωδίωση	122

1ββα. Η νομική προσέγγιση	122
1βγ. Εσωτερική παθητική καλωδίωση.....	126
1γ. Καλωδιακή τηλεόραση συνδρομητών.....	128
Παρ.2 Η νομική φύση της μετάδοσης.....	131
2α. Η σύγχρονη μετάδοση: Διασαφήνιση της έννοιας	132
2β. Η έννοια της αναμετάδοσης.....	133
2γ. Η δορυφορική διάδοση	135
2γα. Από τηλεπικοινωνιακό δορυφόρο.....	135
2γβ. Από ραδιοτηλεοπτικό δορυφόρο	138
2γβα. Οι δορυφόροι άμεσης λήψης (Direct Broadcasting Satellites)	138
2γββ. Η δορυφορική ραδιοτηλεοπτική υπηρεσία	139

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Τα είδη του παρεχόμενου προγράμματος

Παρ.1 Πρωτογενής εκπομπή.....	141
Παρ.2 Παράγωγη εκπομπή	142

ΤΜΗΜΑ ΙΙΙ

Αναλογίες με την παραδοσιακή τηλεόραση: Η νομική προσέγγιση

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Οι ηλεκτρομαγνητικές συχνότητες

Παρ.1: Η νομική φύση του φάσματος (spectrum).....	145
1α. Η προβληματική του δημόσιου δικαίου	147
1β. Η προβληματική του δημόσιου διεθνούς δικαίου	148
Παρ.2: Η νομική φύση των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων	150
2α. Τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα ως τμήμα του domaine public	150
2β. Τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα ως «πράγματα» κατά την έννοια του ΑΚ.....	152
2γ. Ειδικά, η διάταξη 966 ΑΚ	153
2γα. Αναλογίες προς τις ρυθμίσεις των κοινοχρήστων	154
Παρ.3. Το ηλεκτρομαγνητικό σήμα	155
3α. Το σήμα ως πράγμα	155
3β. Το σήμα ως άυλο αγαθό	156

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η καλωδιακή εγκατάσταση

Παρ.1. Προβλήματα σχετικά με τη δομή του καλωδιακού δικτύου	159
1α. Η νομική φύση του κεντρικού καλωδιακού αγωγού.....	161
1αα. Ο καλωδιακός αγωγός ως δημόσιο πράγμα	161
1αβ. Οι καλωδιακές συνδέσεις ως δημόσια πράγματα.....	165
Παρ.2. Προβλήματα σχετικά με την κατασκευή του καλωδιακού δικτύου.....	166
2α. Η κατασκευή του καλωδιακού δικτύου.....	166
2αα. Το καλωδιακό δίκτυο ως «τοπικό δίκτυο».....	167
2ααα. Η προβληματική de lege lata	167
2ααβ. Η προβληματική de lege ferenda	168
2β. Η αρμοδιότητα της καλωδίωσης.....	171
2βα. Η προβληματική de lege lata	171
2ββ. Η προβληματική de lege ferenda	172
2ββα. Οι συνταγματικές δεσμεύσεις σχετικά με το αρμόδιο για την εγκατάσταση του καλωδιακού δικτύου όργανο.....	172
2βββ. Η σχετική αρμοδιότητα των ΟΤΑ.....	173

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η θεωρία της «σπάνισης»

Παρ.1. Η περίπτωση της ερτζιανής τηλεόρασης	180
1α. Τα δεδομένα από τη νομική αντιμετώπιση των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων	180
1αα. Η φυσική διάσταση.....	180
1αβ. Η δημόσια φύση των συχνοτήτων.....	183
1αγ. Η σκοτεινή περιοχή.....	183
1β. Ο έλεγχος επί της ερτζιανής τηλεόρασης	184
1βα. Η φύση του έλεγχου	184
1ββ. Τα αντικείμενα του ελέγχου.....	186
Παρ.2. Η περίπτωση της καλωδιακής τηλεόρασης	187
2α. Η «σπάνις» σε αναφορά με την καλωδιακή εγκατάσταση.....	187
2αα. Ο δημόσιος χαρακτήρας των εγκαταστάσεων.....	187
2αβ. Η κατάσταση του μονοπωλίου.....	189
2β. Ο έλεγχος επί της καλωδιακής τηλεόρασης	191

ΜΕΡΟΣ Β'

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΑΛΩΔΙΑΚΗΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ

ΤΜΗΜΑ Ι

Η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη: Δομή, περιεχόμενο και οργάνωση ενός ατομικού δικαιώματος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η συνταγματική προστασία της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης

Παρ.1: Οριοθέτηση και φύση του δικαιώματος.....	199
1α. Τα δεδομένα από τη θεωρία και τη γραμματική ερμηνεία των συνταγματικών διατάξεων	201
1αα. Ειδικά, η άποψη της ελληνικής θεωρίας.....	203
1β. Η συστηματική ερμηνεία των σχετικών διατάξεων	207
1βα. Η «διάδοση» σύμφωνα με το γράμμα του Συντάγματος και η σχέση της με την καλωδιακή λήψη.....	207
1ββ. Η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη ως στοιχείο της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας	209
1βγ. Οι διεθνείς δεσμεύσεις.....	212
1βγα. Από διεθνή συμβατικά κείμενα	212
1βγβ. Από κείμενα του «soft law»	217
1βδ. Τάσεις στη συγκριτική συνταγματική θεωρία	219
Παρ.2. Το περιεχόμενο του δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης ...	221
2α. Η προστασία των τεχνικών υποστηριγμάτων της λήψης.....	222
2αα. Η διακίνηση των υποστηριγμάτων	222
2αβ. Η χρήση των υποστηριγμάτων.....	225
2β. Η προστασία της προσωπικότητας	226
2βα. Ο σχηματισμός της κοινής γνώμης	227
2ββ. Η νομική φύση της πληροφορίας	230

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η (καλωδιακή) ροή της τηλεοπτικής πληροφόρησης

Παρ.1. Η οπτική του καλωδιακού δέκτη - η παθητική πληροφόρηση.....	235
1α. Η πρόσβαση στη μαζική πληροφορία	236
1αα. Οι πηγές πληροφόρησης	236
1αβ. Η προβληματική της ελευθερίας της πληροφόρησης.....	239

1αβα. Οι συνταγματικές ρυθμίσεις.....	239
1αβαα. Το minimum πληροφόρησης.....	242
1αβαβ. Οι αρχές που διέπουν την πληροφόρηση.....	245
1αββ. Η θεωρία του δημόσιου δικαίου	247
1αβγ. Οι ρυθμίσεις της Ευρωπαϊκής σύμβασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου.....	250
1αβδ. Οι αξιώσεις των δημοσιογράφων	251
1β. Η πρόσβαση στην ατομική πληροφορία.....	253
1βα. Προς την κατοχύρωση ενός δικαιώματος στην πληροφορία.....	255
1βαα. Η πρόσβαση στα διοικητικά έγγραφα.....	255
Παρ.2. Η οπτική του καλωδιακού πομπού - η ενεργητική πληροφόρηση	256
2α. Το δικαίωμα έκφρασης μέσω της πληροφόρησης.....	256
2β. Η λειτουργική συσχέτιση του καλωδιακού πομπού προς τον δέκτη.....	258
2βα. Η αρχή της ελεύθερης ροής των πληροφοριών	259

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η οργάνωση του δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης

Παρ.1. Η ελληνική νομοθετική ρύθμιση.....	263
1α. Ο νόμος 1730/1987	263
1β. Ο νόμος 1866/1989.....	265
Παρ.2. Το σύστημα των επιτρεπόμενων περιορισμών της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης	266
2α. De facto περιορισμοί.....	266
2β. Αξιολογικοί περιορισμοί.....	268
2γ. Οι περιορισμοί από την Ευρωπαϊκή σύμβαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου	269

ΤΜΗΜΑ ΙΙ

Η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή: Συνταγματική κατοχύρωση και οργάνωση της άσκησης της

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η διάσταση της διάδοσης

Παρ.1. Η ελευθερία της έκφρασης μέσω της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής...	273
1α. Η ελευθερία των ανακοινώσεων.....	274

1αα. Συνταγματική κατοχύρωση.....	274
1αβ. Τα δεδομένα από το διεθνές δίκαιο	277
1β. Η προστασία του περιεχομένου της διάδοσης	279
1βα. Τα είδη του προστατευόμενου λόγου.....	283
1βαα. Ο λόγος της «τοπικής κοινότητας» στην καλωδιακή τηλεόραση	287

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η επιχειρηματική ελευθερία του εκπομπέα

Παρ.1. Η ιδιωτική εκμετάλλευση των δικτυώσεων.....	292
1α. Η παραγωγή.....	294
Παρ.2. Η επιχειρηματική δράση των ΟΤΑ.....	295

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Ο λειτουργικός χαρακτήρας του δικαιώματος καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής

Παρ.1. Η φύση του δικαιώματος.....	297
1α. Η εκδοχή του δημόσιου εξ υποκειμένου δικαιώματος	299
1αα. Τα δεδομένα από τη θεωρία.....	300
1αβ. Τα δεδομένα από τη νομολογία	308
1αγ. Τα δεδομένα από το διεθνές και το κοινοτικό δίκαιο	310
1αδ. Συνταγματικές αναλογίες.....	311
1αδα. Η παιδεία.....	311
1αδβ. Ο τύπος.....	312
1αδγ. Ο κινηματογράφος.....	314
1β. Η εκδοχή ενός δικαιώματος του status mixtus.....	315
1βα. Η εκδοχή του κοινωνικού δικαιώματος	316
1ββ. Η εκδοχή του πολιτικού-συμμετοχικού δικαιώματος.....	316
1βγ. Η εκδοχή της θεσμικής εγγύησης	317
1βδ. Η εκδοχή της εγγύησης θεσμού	320
1βε. Η εκδοχή του λειτουργικού δικαιώματος	320
1βστ. Ο συσχετισμός με την έννοια της δημόσιας υπηρεσίας.....	321
1γ. Η θέσπιση περιορισμών	323
1γα. Οι άδειες λειτουργίας	324
1γβ. Η προοπτική της απορρύθμισης (deregulation)	326
Παρ.2. Συρροή και σύγκρουση των δικαιωμάτων επικοινωνίας.....	326

2α. Η έννοια του δικαιώματος επικοινωνίας	326
2β. Η σχέση με τα συναφή δικαιώματα	328

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η οργάνωση της παροχής μέσω του καλωδιακού δικτύου

Παρ.1. Το δημόσιο μονοπώλιο	331
1α. Το κρατικό μονοπώλιο	332
1αβ. Ειδικά, το κρατικό μονοπώλιο της καλωδιακής τηλεόρασης.....	337
1β. Η μεγίστη δυνατή απόκλιση	339
Παρ.2. Η πρόσβαση στην καλωδιακή τηλεοπτική εγκατάσταση.....	343
2α. Η ενεργητική πρόσβαση.....	345
2αα. Η πρόσβαση στο μέσον	345
2ααα. Η καλωδιακή εγκατάσταση.....	345
2ααβ. Η καλωδιακή εκπομπή.....	346
2αβ. Η πρόσβαση στον τηλεοπτικό χρόνο	347
2αβα. Το δικαίωμα απάντησης	352
2αββ. Η πρόσβαση των κομμάτων	353
2β. Η παθητική πρόσβαση	355

EXCURSUS

Τα θεωρητικά πρότυπα οργάνωσης της καλωδιακής τηλεόρασης και η de lege ferenda εφαρμογή τους

1. Το ραδιοτηλεοπτικό πρότυπο οργάνωσης (the broadcasting model)	357
2. Το πρότυπο του έντυπου λόγου (the print model)	358
3. Το πρότυπο της δημόσιας ωφέλειας (the public utility model).....	361
4. Το οργανωτικό πρότυπο του δημόσιου χώρου (the public forum model)	362
5. Το πρότυπο της ισόρροπης προστασίας (the equitable protection model)	364
Συμπεράσματα	369
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	379
A. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ	379
B. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ	386
Γ. ΠΗΓΕΣ	399
Επίμετρο της Έλσας Δεληγιάννη	405

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1: Τα νέα μέσα επικοινωνίας (φάσεις εξέλιξης).....	43
Πίνακας 2: Τα νέα μέσα επικοινωνίας (προοπτικές).....	43
Πίνακας 3: ΗΠΑ: Οι 12 πρώτες εταιρείες καλωδίσωσης.....	90
Πίνακας 4: Το καθαρό εισόδημα της καλωδιακής Βιομηχανίας (ΗΠΑ).....	90
Πίνακας 5: Η διείσδυση του καλωδίου στη Δυτική Ευρώπη	92
Πίνακας 6: Διείσδυση της ευρωπαϊκής καλωδιακής τηλεόρασης.....	96
Πίνακας 7: Ο αριθμός των συνδρομητών σε καλωδιακά τηλεοπτικά δίκτυα.....	95
Πίνακας 8: Προβλεπόμενος αριθμός νοικοκυριών με καλωδιακή σύνδεση στην Ευρώπη	97
Πίνακας 9: Η ευρωπαϊκή δορυφορική τηλεόραση	138
Πίνακας 10: Είδη καλωδιακών δικτύων	160
Πίνακας 11: Αλλαγές στη χωρητικότητα των καναλιών (1983-1988)	160

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Είκοσι ένα χρόνια έχουν περάσει από την πρώτη έκδοση της «Καλωδιακής τηλεόρασης». Χρόνια πλούσια σε εξελίξεις για το ραδιοτηλεοπτικό γίγνεσθαι. Η καλωδιακή τηλεόραση δεν αναπτύχθηκε ποτέ, παρά μόνον σε πειραματικό επίπεδο, με οργανωτές δημόσιους φορείς και σε πολύ περιορισμένη κλίμακα στην Κομοτηνή και στην Αθήνα, Εξάρχεια μόνον και Πλάκα. Παρόμοιο φαινόμενο δεν αντιμετωπίσαμε πουθενά στον ευρωπαϊκό ή αγγλοσαξωνικό χώρο. Ανορθολογική ανάπτυξη, ανασφάλεια της ιδιωτικής πρωτοβουλίας στον χώρο; Καμία σαφής έρευνα δεν έχει απαντήσει. Γεγονός αποτελεί ότι, υπερπηδώντας την φάση της ανάπτυξης της καλωδιακής τηλεόρασης, η οποία προηγείται, λογικά και χρονικά, της ανάπτυξης των πιο εξελιγμένων τεχνολογικά οπτικοακουστικών μέσων, η Ελλάδα προχώρησε στα εγχειρήματα της δορυφορικής και ψηφιακής τηλεόρασης. Κυρίαρχο και πολύ λυπηρό βέβαια γεγονός εξακολουθεί να αποτελεί η μη ύπαρξη αδειών λειτουργίας των ιδιωτικών ραδιοτηλεοπτικών σταθμών. Δεύτερο γεγονός, που σημάδεψε τα τελευταία χρόνια, ευχάριστα αυτή την φορά, η συνταγματοποίηση του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης, η οποία όμως δεν του προσέδωσε το κύρος που χρειαζόταν για να ελέγξει αποτελεσματικά τον χώρο. Τρίτο, αγκάθι, στην πορεία των τελευταίων χρόνων, η νομοθεσία για τον βασικό μέτοχο, με στόχο την καταπολέμηση της διαπλοκής μεταξύ ιδιοκτησίας ραδιοτηλεοπτικών μέσων και ανάληψης δημόσιων έργων. Μέγα λάθος. Το περιοδικό Marketing Week του Δεκεμβρίου 2005 γράφει σχετικά: «... η ελληνική κοινωνία κάτω από την πίεση ενός δύσκολου θεσμικού παρελθόντος και με βάση μια στρεβλή εντύπωση περί διαπλοκής και αδιαφάνειας, πείστηκε στο να δεχθεί ρυθμίσεις που την εκθέτουν, ρυθμίσεις που ομολογούν την αδυναμία της να μεταλλαχθεί σε μια ανοιχτή, δημοκρατική κοινωνία και μια ελεύθερη αγορά με όρους υγιούς ανταγωνισμού». Τελευταίο αγκάθι, η μη ομαλή ανάδειξη, τα τελευταία δύο χρόνια, των μελών του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης. Γιατί όμως μια δεύτερη έκδοση της «Καλωδιακής τηλεόρασης»; Πάντοτε πίστευα ότι όσα δεν γίνονται είναι πιο σημαντικά από αυτά που γίνονται. Επίσης, γιατί κανείς άλλος δεν έγραψε, πριν ή μετά, στην Ελλάδα γι' αυτό το θέμα, που συμπεριλαμβάνει όλα τα νομικά ζητήματα, που τίθενται γενικά από την λειτουργία της ραδιοτηλεόρασης. Με κάποιες παρεμβάσεις, που έγιναν, ελπίζω ότι το κείμενο αυτό θα βοηθήσει όσους μελετούν τις θεσμικές πτυχές της λειτουργίας της ελληνικής ραδιοτηλεόρασης ακόμη και σήμερα.

Θερμές ευχαριστίες για τη έκδοση αυτή οφείλω στους αγαπημένους μου, εκλεκτούς εκδότες Λουίζα Ζαούση και Νίκο Μεγαπάνο.

Αθήνα, Απρίλιος 2014
Γ.Π.Κ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Την τελευταία εικοσαετία, η αλματώδης εξέλιξη της τεχνολογίας των επικοινωνιών ανέτρεψε εκ βάθρων τα δεδομένα που διαμόρφωσαν –και επί μισόν αιώνα διατήρησαν σχεδόν αναλλοίωτα σε ισχύ– το νομικό καθεστώς της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης στη Δυτική Ευρώπη.

Έτσι, για να σταθώ σε δύο από τις σημαντικότερες παραμέτρους του ζητήματος, με την εντυπωσιακή διεύρυνση του εκμεταλλεύσιμου ηλεκτρομαγνητικού φάσματος, το κλασικό επιχείρημα της σπάνεως των συχνοτήτων, στο οποίο, έως τα μέσα της δεκαετίας του 1970, προσέφευγαν οι κυβερνώντες για να δικαιολογήσουν ως οιοσδήποτε τονόητη τη διατήρηση των κρατικών ραδιοτηλεοπτικών μονοπωλίων, κλονίστηκε, αν δεν έχει ήδη καταρρεύσει πλήρως. Την ίδια τύχη είχε και το επιχείρημα του υψηλού οικονομικού κόστους, το οποίο επί μακρόν θεμελιώνει τη διαφοροποίηση της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης από τον τύπο αφοῦ, κατά την απολύτως κρατούσα άποψη, το ύψος της αναγκαίας δαπάνης απέκλειε την ίδρυση ραδιοτηλεοπτικών σταθμών από μικρούς επενδυτές, δηλαδή από τον καθέναν (πρβλ. άρθρο 14 §1 Σ.). Σήμερα, αντίθετα, το κόστος της έκδοσης μιας μικρής έστω καθημερινής εφημερίδας είναι κατά κανόνα πολλαπλάσιο από εκείνο που απαιτείται για την ίδρυση και λειτουργία ενός τοπικού ραδιοφωνικού –ίσως όμως και τηλεοπτικού– σταθμού.

Αν σε αυτά προσθέσει κανείς και τη δραματική αλλαγή των γεωπολιτικών δεδομένων της ηπείρου μας κατά την τελευταία πενταετία, θα αντιληφθεί γιατί ούτε το επιχείρημα της εθνικής ασφάλειας δικαιολογεί πια στον ίδιο βαθμό την υπαγωγή της ραδιοτηλεόρασης στους έντονους κρατικούς ελέγχους, στους οποίους άλλοτε υπέκειτο.

Δεν είναι, συνεπώς, παράδοξο ότι η κατάργηση των κρατικών ραδιοτηλεοπτικών μονοπωλίων και, γενικότερα, η απορύθμιση της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης βρέθηκαν τα τελευταία χρόνια στο επίκεντρο των πολιτικών ζυμώσεων σε όλες τις χώρες της Δυτικής –ήδη δε και της Ανατολικής– Ευρώπης.

Για τον νομικό, οι αλλαγές αυτές παρουσιάζουν συναρπαστικό ενδιαφέρον. Όχι τόσο διότι τον καλούν να εγκαταλείψει παραδεδεγμένες αντιλήψεις και τρόπους σκέψης που έως πρόσφατα θεωρούσε ακλόνητους, αλλά γιατί τον προκαλούν να διαμορφώσει νέες έννοιες και τα αντίστοιχα μεθοδολογικά εργαλεία, που θα του επιτρέψουν όχι απλώς να παρακολουθήσει τις τεχνολογικές εξελίξεις, αλλά να τις προβλέψει, προκειμένου να τις εντάξει στο κατάλληλο κανονιστικό πλαίσιο.

Διότι, όσο και αν η ιδεολογία του συρμού υπαινίσσεται το αντίθετο, έχει εμπειρικά αποδειχθεί ότι οι αναγκαίες ισορροπίες για να εξασφαλιστεί η ελευθερία της πληροφόρησης, ο πλουραλισμός, η ισομέρεια και η ελάχιστη ποιότητα στις ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις δεν μπορούν να προκύψουν αυτόματα, με μόνη την απρόσκοπτη λειτουρ-

γία των νόμων της αγοράς. Χρειάζονται κατάλληλες ρυθμίσεις και όργανα ικανά να επιβάλουν την αποτελεσματική εφαρμογή τους. Για του λόγου το αληθές, ο φανατικός οπαδός της απορύθμισης και των ιδιωτικοποιήσεων, στο πεδίο που μας απασχολεί, δεν έχει παρά να στραφεί στο αμερικανικό αρχέτυπο και στην ιστορία της «Federal Communications Commission», η οργάνωση και η δράση της οποίας αποδεικνύει πως χωρίς τη θέσπιση κανόνων και την ίδρυση ανεξάρτητων οργάνων, επιφορτισμένων με την εφαρμογή τους, οι θεμελιώδεις συνταγματικές αξίες της αντικειμενικότητας, της ισομέρειας και της ποιότητας των εκπομπών (πρβλ. 15 §2 Σ.) κατανοούν φενάκη.

Στην πλούσια σχετική αρθροβιβλιογραφία των τελευταίων ετών, η διατριβή της Γιάννας Κική καταλαμβάνει εξέχουσα θέση. Με αφορμή την καλωδιακή τηλεόραση, προβαίνει σε μια συστηματική επανεξέταση των σημαντικότερων κεφαλαίων του δικαίου της ραδιοτηλεόρασης, υπό το φως των νέων τεχνολογικών δεδομένων. Ταυτόχρονα, χωρίς να αποφεύγει τα δύσκολα ερωτήματα, η συγγραφέας προτείνει λύσεις εκεί όπου οι κλασικές απαντήσεις αποδεικνύονται απρόσφορες.

Στο μεταίχιμιο παραδοσιακών και νέων τεχνολογιών, η καλωδιακή τηλεόραση προσφέρεται για την τοπική ιδίως τηλεοπτική εκμετάλλευση, καθώς παρέχει τη δυνατότητα λειτουργίας απεριόριστου κατ' ουσίαν αριθμού καναλιών, με άριστες συνθήκες μετάδοσης, παρά τα όποια γεωφυσικά εμπόδια. Κατά τούτο, αν και εν πολλοίς άγνωστη ακόμη στην Ελλάδα, η καλωδιακή τηλεόραση προσφέρεται να δώσει λύσεις για την τηλεοπτική κάλυψη τόσο των πολλών γεωγραφικά αποκομμένων περιοχών της χώρας μας, όσο και των ραδιοτηλεοπτικά κορεσμένων σήμερα μεγάλων αστικών κέντρων. Και τούτο, χωρίς απαγορευτική οικονομική επιβάρυνση, αλλά και με ταυτόχρονη αποτελεσματική προστασία του δομημένου από δάση περιβάλλοντος από τις τηλεοπτικές κεραίες, που αλλοιώνουν επικίνδυνα τη φυσιολογία των παραδοσιακών ιδίως οικισμών.

Βασική θέση της συγγραφέως είναι ότι, ελλείψει οποιασδήποτε διαφοροποίησης της καλωδιακής τηλεόρασης από την ερτζιανή στο άρθρο 15 του Συντάγματος, η πρώτη θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως τηλεόραση και όχι ως άλλο παρεμφερές μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης (πρβλ. άρθρο 15 §1 Σ.). Και τούτο παρά τις ουσιώδεις διαφορές μεταξύ ερτζιανής και καλωδιακής, κυρίως ως προς το εύρος του κοινού στο οποίο η καθεμιά απευθύνεται. Ξεκινώντας από τη θεμελιώδη αυτή θέση, η συγγραφέας ορθά υπάγει την καλωδιακή τηλεόραση στο ρυθμιστικό πεδίο του άρθρου 15 §2 του Συντάγματος και θεωρεί ότι καταλαμβάνεται κατ' αρχήν και αυτή από τις εγγυήσεις της ελευθερίας της έκφρασης και διάδοσης των στοχασμών του άρθρου 14 §1.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, εξάλλου, παρουσιάζει η διάκριση στην οποία προβαίνει η συγγραφέας μεταξύ ενεργητικής και παθητικής καλωδίωσης, και η ένταξη στη μεν πρώτη της καλωδιακής εκπομπής, στη δε δεύτερη της καλωδιακής λήψης. Η περαιτέρω διάκριση της παθητικής καλωδίωσης σε εξωτερική και εσωτερική, προκειμένου να λυθεί το ζήτημα της αρμοδιότητας προς έγκριση της εγκατάστασης καλωδιακών δικτύων σε κοινόχρηστους χώρους, παρουσιάζει επίσης σημαντικό ενδιαφέρον, εν όψει της θέσης που υποστηρίζει η συγγραφέας ότι η καλωδιακή τηλεόραση συνιστά κατ' αρχήν τοπική υπόθεση (πρβλ. άρθρο 102 §1 Σ.) και, ως εκ τούτου, οι αρμόδιοι ΟΤΑ οφείλουν να έχουν προέχοντα εν προκειμένω λόγο.

Με εντυπωσιακή τεκμηρίωση στη διεθνή βιβλιογραφία και νομολογία και με συστηματική ανάλυση του πολυδαίδαλου πλέγματος των νομοθετικών και κανονιστικών ρυθμίσεων που ισχύουν σήμερα στον τόπο μας, η διατριβή της Γιάννας Κική παρουσιάζει έτσι σημαντικό ενδιαφέρον «de lege lata», αλλά και «de lege ferenda». Κατά τούτον, σε μίαν εποχή όπου οι δύο βασικοί σχετικοί νόμοι –ο Ν. 1730/1987 και ο Ν. 1866/1989– αποδεικνύονται ξεπερασμένοι μπροστά στις εξελίξεις των ραδιοηλεκτρονικών μας πραγμάτων, η εργασία αυτή αποτελεί αξιόλογη συμβολή στο εφαρμοσμένο συνταγματικό μας δίκαιο, χρήσιμη τόσο για τον θεωρητικό, στον οποίο δίνει εναύσματα για περαιτέρω εμβυθύνσεις, όσο και για τον άνθρωπο της πράξης, ο οποίος αναζητεί πρακτικές λύσεις στα καθημερινά προβλήματα της ραδιοηλεκτρονικής.

Αθήνα, Απρίλιος 1993

Νίκος Κ. Αλιβιζάτος

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ά.	άρθρο
ΑΔΑ	Ανεξάρτητη Διοικητική Αρχή
ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΑΠ	Άρειος Πάγος
Αρμεν.	Αρμενόπουλος
AJDA	Actualité juridique - Droit administratif
BayVGH	Bayerischen Verwaltungsgerichtshof
BVerfGE	Bundesverfassungsgericht
ΓΟΚ	Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός
CATV	Cable Television
CC	Conseil Constitutionnel
Cmnd.	Command Paper
CNRS	Centre National de la Recherche Scientifique
CNCL	Commission Nationale de la Communication et des Libertés
CoE	Council of Europe
CMLR	Common Market Law Review
CSA	Conseil Supérieur de l'Audiovisuel
ΔΕΤ	Διεθνής Ένωση Τηλεπικοινωνιών (ITU)
ΔΕΚ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
Dand R Rights	Decisions and Reports, the European Commission of Human Rights
DBS	Direct Broadcasting Satellite
DOC.	Document
εδ.	εδάφιο
ΕΔΔΔ	Επιθεώρηση Δημοσίου και Διοικητικού Δικαίου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΔΑ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕΚ	Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΕΕΝ	Εφημερίς Ελλήνων Νομικών
ΕΕΕυρΔ	Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου
ΕλλΔικ	Ελληνική Δικαιοσύνη
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΡΤ	Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΣΡ	Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης
EBU	European Broadcasting Union (UER)
ECOSOC	Economic and Social Council
EIPR	European Intellectual Property Review
ELR	European Law Review
EuGrZ	Europäische Grundrechte Zeitschrift
FCC	Federal Communications Commission
GU	Gazetta Ufficiale
GHz	Giga Hertz
GYIntL	German Yearbook of International Law
HMSO	Her Majesty's Stationery Office
HRLJ	Human Rights Law Journal
ICLQ	International Common Law Quarterly
IFP	Institut Français de Presse
ILM	International Legal Materials
IML	International Media Law
INA	Institut National de l'Audiovisuel
JMLP	Journal of Media Law and Practice
KATH	Καλωδιακή τηλεόραση
ΚΠολΔικ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
LaDoFr	La Documentation Française
LGDJ	Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence
μετ.	μετάφραση στα ελληνικά
MME	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
v.	νόμος
NoB	Νομικό Βήμα
νδ	νομοθετικό Διάταγμα
NOS	Nederlandse Omroep Stichting
OHE	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΤΑ	Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης
παρ.	παράγραφος
πδ	Προεδρικό Διάταγμα
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
PL	Public Law
PTT	Postes et Telecommunications
PUF	Presses Universitaires de France
P/T	Ραδιοτηλεόραση
P/Φ	Ραδιόφωνο
RAI	Radio Audizione Italiana
RDP	Revue de Droit Public

Rec.	Recommendation
RHDI	Revue Hellénique de Droit International
RIDA	Revue Internationale de Droit d'Auteur
RIDC	Revue Internationale de Droit Comparé
Rev.fr. droit adm.	Revue française de droit administratif
Σ.	Σύνταγμα
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
Συλλ.Νομολ.	Συλλογή Νομολογίας
Συνθ.ΕΟΚ	Συνθήκη Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας
sec.	section
Stat.	Statute
STV	Subscription Television
Sup.Court	Supreme Court
ΤοΣ	Το Σύνταγμα
TF1	Télévision Française 1
UHF	Ultra High Frequency
UK	United Kingdom
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
USA	United States of America
use	United States Code
V.	versus
VHF	Very High Frequency
Virginia J.of Int'L	Virginia Journal of International Law
vol.	volume
WARC	World Administrative Radio Conference
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α. Τα πραγματολογικά δεδομένα

1. Το μέλλον της τηλεόρασης θα εξαρτηθεί από το μέλλον της κοινωνίας μας. Η παραδοχή αυτή, που ίσχυε κατά την περασμένη δεκαετία, είναι δυνατό να διατυπωθεί σήμερα ανεστραμμένη. Η ανάπτυξη των ηλεκτρονικών μέσων μαζικής ενημέρωσης, μετά τη λεγόμενη επανάσταση της επικοινωνίας του 20ου αιώνα, είναι τέτοια, ώστε τα μέσα αυτά να επιδρούν πλέον αποφασιστικά στη λειτουργία των θεσμών. Η πολιτική παντοδυναμία των μέσων οφείλεται στην ταχύτατη ροή της πληροφόρησης και στις μορφές της πολιτικής συμμετοχής, που αυτά εισάγουν με τη λειτουργία τους. Ενώ όμως το «μήνυμα είναι το μέσον» για τον σύγχρονο κόσμο, σύμφωνα με το γνωστό συμπέρασμα του McLuhan¹, τα μηνύματα, που μεταδίδονται από τα μέσα, δεν είναι αξιόπιστα ως προς την αλήθεια και την αντικειμενικότητα των πληροφοριών που μεταφέρουν. Αυτή ακριβώς η κρίση αξιοπιστίας προσδίδει και νέες παραμέτρους σε όλο το φάσμα του πολιτικού γίγνεσθαι.

Η τεράστια ανάπτυξη των «παραδοσιακών» μέσων μαζικής ενημέρωσης, όπως ο τύπος και η ερτζιανή τηλεόραση, και η δυναμική εμφάνιση νέων μέσων, όπως η καλωδιακή τηλεόραση και τα μέσα τηλεματικής², εξαρτώνται, κατά κύριο λόγο, από την οικονομική ανάπτυξη, σε τρόπο ώστε να έχουμε στο μέλλον όση τηλεόραση μπορούμε να πληρώσουμε. Η ανάπτυξη αυτή πολλαπλασίασε τις παρεχόμενες υπηρεσίες, προκαλώντας

1. Βλ. *McLuhan, Understanding Media*, Ark, London, 1987 (επαν.), σ.7 επ.

2. Ο όρος «τηλεματική» διατυπώθηκε το 1978 από τους Alain Minic και Simon Nora και περιλαμβάνει ένα πλέγμα ποικίλων υπηρεσιών πληροφοριών, όπου ο ιδιώτης έχει ατομική πρόσβαση. Οι υπηρεσίες αυτές παρέχονται μέσω της σύνδεσης συστατικών μερών δικτύων πληροφορικής με τηλεπικοινωνιακά δίκτυα. Με τον τρόπο αυτό, οι υπολογιστές και τα δίκτυα δεδομένων, από τη μία πλευρά, ενώνονται με τηλεπικοινωνιακά δίκτυα και δίκτυα τηλεδιανομής μέσω ερτζιανών κυμάτων ή καλωδίου από την άλλη, με αποτέλεσμα τη δυνατότητα απευθείας παροχής εξατομικευμένων πληροφοριών σε χρήστες δεκτών τηλεόρασης ή monitors. Βλ. σχετ. *Balle, Les nouveaux médias*, 2ème éd., PUF, Paris, 1987, σ. 71. Για περαιτέρω επεξεργασία του όρου «τηλεματική», που κυριαρχεί πλέον και στη νομική ορολογία, βλ. *CoE, Mass Media File 4*, σ.13 επ. Για μία περιγραφή των «νέων» μέσων μαζικής επικοινωνίας, βλ. *Dérieux, Le droit de l'information et les nouvelles techniques en France*, Documentación de la ciencias de l'información, 4, 1982, 56, *Clowinski, Télécommunications - Objectif 2000*, Bordas, Paris, 1980, σ.115 και για τη νέα τεχνολογία, *Cryspeerdt (éd.)*, La télématique aujourd'hui et demain, Dossiers COMY, Lorrain-La Neuve, 1980. Τέλος, για την ανάλυση της δομής των νέων μέσων τηλεματικής, βλ. *De Sola Pole, Technologies of Freedom*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1983, σ. 164, *Brephohl, Lexikon der neuen Medien*, 4. Aufl., Köln, 1985 και *Shorrock (ed.)*, *New Media. Communications Technologies for the 1990's*, Online, London, 1988, passim.

ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ των μέσων, καθώς και την εμπορευματοποίησή τους. Η ανάπτυξη των μέσων στηρίζεται, κατά δεύτερο λόγο, στη γενικότερη τεχνολογική εξέλιξη, στην οποία οφείλουν τη γένεσή τους τα πολυκαναλικά δίκτυα αμφίδρομης ατομικής επικοινωνίας και τα δορυφορικά δίκτυα μετάδοσης πληροφοριών.

Η εξάπλωση, τέλος, της δορυφορικής τηλεόρασης διεθνοποίησε τα μέσα ενημέρωσης³. Τελευταίο, χρονικά, χαρακτηριστικό των ηλεκτρονικών μέσων μαζικής ενημέρωσης είναι ο περιορισμός της επέμβασης της κεντρικής εξουσίας στην οργάνωσή τους και στη δομή του προγράμματός τους. Η τάση αυτή εκφράσθηκε σε θεσμικό επίπεδο, κατά τη δεκαετία του 1980, ως απορρύθμιση (*deregulation*)⁴, και κυριάρχησε στις μεγάλες αγορές των ραδιοτηλεοπτικών μέσων στην Ευρώπη και την Αμερική μέχρι σήμερα⁵.

2. Η καλωδιακή τηλεόραση είναι δυνατό να χρησιμεύσει ως πρότυπο με βάση το οποίο μπορούν να ερευνηθούν οι σύγχρονες εξελίξεις στην οργάνωση των ραδιοτηλεοπτικών μέσων και οι μετασχηματισμοί που έχει υποστεί η φύση τους. Η καλωδιακή τηλεόραση είναι μία μορφή τηλεόρασης από κάθε άποψη, τεχνική και νομική⁶. Το ιδιαίτερο όμως χαρακτηριστικό της, η διάδοση των μηνυμάτων μέσω καλωδίωσης, της προσδίδει ιδιαιτερότητες τέτοιες, ώστε αυτή να προσεγγίζει τη δομή και λειτουργία και των νέων μέσων τηλεματικής.

3. Σύμφωνα με τους *Lange/Renaud*, *The Future of the European Audiovisual Industry*, The European Institute for the Media, 1989, σ.23 επ., οι τάσεις που εμφανίζει η σύγχρονη ραδιοτηλεοπτική εκμετάλλευση είναι αυτές της αποκρατικοποίησης και της διεθνοποίησης. Στο *The European Cultural Foundation/The European Institute for the Media*, Europe 2000: What Kind of Television?, Manchester, 1988, αναλύονται, ως σύγχρονες τάσεις της ραδιοτηλεοπτικής εκμετάλλευσης, η αποκρατικοποίηση (σ. 16 επ.), ο ανταγωνισμός και η διεθνοποίηση (σ. 24 επ.). Η *Ζέρη* (Ιδιωτική τηλεόραση. Το παράδειγμα των ΗΠΑ, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1990, σ.13), αναφέρει ως τάσεις των μέσων μαζικής επικοινωνίας τη διεθνοποίηση, την εμπορευματοποίηση και την πολυκλαδικότητα. Τέλος, σχετικά με τη διεθνοποίηση των μέσων βλ. *Negrine/Papathanassopoulos*, *The Internationalisation of Television*, Pinter Publishers, London, 1990, *passim*.

4. Στην Ελλάδα τον όρο αυτό χρησιμοποιεί ο *Αναστόπουλος* (Οι δημόσιες επιχειρήσεις - Νομική-θεσμική θεώρηση, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1987, σ. 23). Η αποκρατικοποίηση (όρος τον οποίο χρησιμοποιεί ο νομοθέτης στο ν. 2000/91) προκρίνεται ως πλέον διαδεδομένος σε χρήση αλλά όχι και δόκιμος όρος για την αποδοχή, σε θεσμικό επίπεδο, της διαμόρφωσης μίας τάξης πραγμάτων με βάση τις διεργασίες της οικονομίας της αγοράς και της ελαχιστοποίησης της κρατικής παρέμβασης, κυρίως με την αποφυγή νομοθετικών κρατικών μονοπωλίων σε ζωτικούς χώρους παραγωγής. Βλ. ενδεικτικά, *Chevallier*, *Les enjeux de la déréglementation*, RDP 2-1987, 281 (σ. 286 επ.) και *Lange/Renaud*, *ό.π.*, σ. 23. Άλλοι όροι που είναι δυνατό να προταθούν αντί για τον όρο «απορρύθμιση» είναι «αποκρατικοποίηση» «αποκρατικοποίηση». Ειδικά για τη ραδιοτηλεόραση, στόχο της πολιτικής της αποκρατικοποίησης αποτελεί η ελευθερία επιλογής προγραμμάτων από το κοινό-καταναλωτή. Βλ. *σχετ. Jones*, *The Deregulation of Independent Radio?* PL 1988, 24.

5. Βλ. *σχετ. Lange/Renaud*, *ό.π.*, σ. 23 επ. και *De Courmay/Musso/Pineau*, *Télévisions déchainées. La déréglementation en Italie, en Grande Bretagne et aux États-Unis*, LaDoFr, Paris, 1985, *passim*.

6. Βλ. γενικά, *Huth/Loehr*, *Kabelfernsehen: Ein Bibliographie-Konzept, Projekte, Erfahrungen*, München, 1982.

Κοινά χαρακτηριστικά της παραδοσιακής και της καλωδιακής τηλεόρασης αποτελούν η μεταβίβαση των ραδιοηλεκτρονικών μηνυμάτων με ηλεκτρονικό τρόπο προς το ευρύ κοινό. Κοινά χαρακτηριστικά των μέσων τηλεματικής και της καλωδιακής τηλεόρασης είναι η μεταβίβαση των ίδιων μηνυμάτων προς ατομικούς δέκτες, σε τερματικά, μέσω καλωδιακού δικτύου.

Η καλωδιακή λοιπόν τηλεόραση, η οποία βρίσκεται στο μεταίχμιο μεταξύ παραδοσιακών και νέων μέσων ενημέρωσης και επικοινωνίας, αναδεικνύεται ως το περισσότερο ανταγωνιστικό μέσον προς την παραδοσιακή-ερτζιανή τηλεόραση⁷. Η καλωδιακή τηλεοπτική εκμετάλλευση είναι συνήθως τοπική εκμετάλλευση και παρουσιάζει, ανεξάρτητα από τη σύσταση του καλωδιακού δικτύου, -ομοαξονικά καλώδια ή καλώδια οπτικών ινών- δυνατότητα προσφοράς πολύ μεγάλου αριθμού καναλιών (channels) τηλεοπτικού προγράμματος.

Τα προγράμματά της είναι ποικίλα· ψυχαγωγικά ή ενημερωτικά, πρωτογενή ή παράγωγα και, πιο συχνά, αναμεταδόσεις δορυφορικών. Στις περισσότερες περιπτώσεις, στη Δυτική Ευρώπη και τη Βόρειο Αμερική, η καλωδιακή τηλεοπτική εκμετάλλευση έχει χαρακτηρήρα τηλεόρασης συνδρομητών, με κύρια έμφαση στα ψυχαγωγικά προγράμματα, που προέρχονται από άλλες πηγές παραγωγής και αναμεταδίδονται μέσω του καλωδιακού δικτύου⁸. Στις παραπάνω αγορές η καλωδιακή τηλεόραση βρίσκεται σε καθεστώς απορρύθμισης, δεδομένου ότι ο κρατικός έλεγχος που ασκείται επί αυτής βαθμιαία εξασθενεί.

3. Η καλωδιακή τηλεόραση εμφανίσθηκε στο τέλος του Β' παγκόσμιου πολέμου αρχικά στη Βρετανία, με υπόγεια τηλεοπτικά καλώδια, που κατασκευάσθηκαν από το BBC στο Λονδίνο, και έπειτα στις ΗΠΑ, με εναέριες συνδέσεις⁹.

Από τότε, η ανάπτυξη της στην Ευρώπη ήταν ασυνεχής, κυρίως γιατί η αποστολή της καλωδιακής τηλεόρασης, ως μέσου ψυχαγωγίας, πληροφόρησης ή αμφίδρομης επικοινωνίας, δεν θεωρήθηκε εξαρχής δεδομένη. Γί'αυτό η διείσδυσή της ποικίλλει σε ποσοστά από χώρα σε χώρα, συγκεκριμένα από 0% στην Ελλάδα έως 84% στο Βέλγιο. Μεγαλύτερη διείσδυση της καλωδιακής τηλεόρασης παρατηρείται σε μικρότερες χώρες, όπως οι

7. Βλ. σχετ. *Dachin/Rivière, La métamorphose des Médias. La manufacture, Paris, 1989, σ. 95 επ., Eberle, Le câble dans tous ses États. De la conception d'un réseau de vidéocommunication au fonctionnement d'un réseau de télédistribution, Mémoire, Paris II, 1983, Mayer, Images of Cable: The Broad Social Impact of Cable TV, Media Law and Practice (1982), 312 και Piget, La télévision par câble commence demain, Plon, Paris, 1983, passim.*

8. Η Ζέρη (ό.π., σ. 78 και 88) παραθέτει στοιχεία, που αποδεικνύουν ότι μόνον το 10% των καλωδιακών συστημάτων στις ΗΠΑ παράγουν ζωντανό πρόγραμμα σε τακτική βάση. Συγκεκριμένα, μόνον 748 από τα 7.661 αμερικανικά καλωδιακά συστήματα παρουσιάζουν δικό τους, ζωντανό πρόγραμμα.

9. Για μια πρώτη ελληνική καταγραφή των σχετικών στοιχείων, βλ. *Στράτο/Πετρολέκα, Η ανάπτυξη και διάδοση της καλωδιακής τηλεόρασης, Επίκεντρα, 57, 1989, 9.*

Κάτω Χώρες¹⁰, η Ιρλανδία και η Ελβετία¹¹. Στις περισσότερες, η καλωδίωση προχωρεί με βάση κυβερνητικά προγράμματα¹².

Αντίθετα, στη Βόρειο Αμερική, ΗΠΑ και Καναδά, η διείσδυση της καλωδιακής τηλεόρασης είναι τόσο, ώστε η επιστήμη στις αγγλοσαξονικές αυτές χώρες να αναφέρεται πλέον σε «καλωδιωμένες» κοινωνίες (cabled societies)¹³. Στις ΗΠΑ οι συνδρομητές της καλωδιακής τηλεόρασης ήταν 50 εκατομμύρια το 1985¹⁴, με διείσδυση των δικτύων ανά πόλη από 38% έως 60%, τα καλωδιακά δε συστήματα που λειτουργούν είναι 7.661¹⁵. Το μεγαλύτερο κανάλι με συνεχή ροή πληροφόρησης, το CNN (Cable News Network), μεταδίδεται στη χώρα καλωδιακά¹⁶. Στον Καναδά, το ποσοστό των νοικοκυριών που είναι συνδεδεμένα με καλωδιακά τηλεοπτικά δίκτυα ανέρχεται σε 58% του συνόλου και η διείσδυση των δικτύων στις πόλεις κυμαίνεται από 50% έως 91%¹⁷.

Οι αιτίες ανάπτυξης της καλωδιακής τηλεόρασης στις ΗΠΑ φαίνεται ότι είναι καθαρά πρακτικές, και κυρίως η ποικίλη γεωφυσική διαμόρφωση του εδάφους και η μεγάλη έκταση της χώρας. Η ανάγκη πάντως καλωδίωσης φαίνεται έντονη και σε ευρωπαϊκές χώρες, όπου η μικρή έκταση μειώνει και το συνολικό κόστος των καλωδιώσεων.

Τέλος, πολλά καλωδιακά τηλεοπτικά δίκτυα στη Βόρειο Αμερική είναι δίκτυα οπτικών ινών, με δυνατότητα μεταφοράς 10.000 έως 1.000.000 καναλιών, ενώ στην Ευρώπη η οπτική ίνα χρησιμοποιείται εναλλακτικά και μόνον πειραματικά¹⁸. Τα δίκτυα οπτικών ινών παρέχουν κατ'αρχήν τη δυνατότητα αμφίδρομης επικοινωνίας και ανταλλαγής μηνυμάτων μεταξύ πομπού και δέκτη¹⁹ και, κατά δεύτερο λόγο, τη δυνατότητα παροχής

10. Βλ. σχετ. *Negrine* (ed.), *Cable Television and the Future of Broadcasting*, Croom Helm, London, 1985, σ. 58 επ., ο οποίος παραθέτει αναλυτικά στοιχεία ανά χώρα για τον βαθμό διείσδυσης της καλωδιακής τηλεόρασης και τα ποσοστά υποδοχής των καλωδιακών τηλεοπτικών συστημάτων από τα ευρωπαϊκά νοικοκυριά.

11. Βλ. σχετ. *Lange/Renaud*, ό.π., σ. 31.

12. Βλ. ενδεικτικά, *HMSO*, *Cable Systems and Services* (1983), Cmnd. 8866, London, για τη Βρετανία, *Cabinet*, *Plan Cable*, 1982, για τη Γαλλία και *Kommission für den Ausbau des technischen Kommunikationssysteme*, *Telekommunikationsbericht*, Bonn, 1976, για τη Γερμανία.

13. Βλ. ενδεικτικά από τη Βιβλιογραφία, *Cass*, *Revolution in the Wasteland. Value and Diversity in Television*, University Press of Virginia, Charlottesville, 1981, *Frederick*, *The Communications Revolution*, Sage Publications, Beverly Hills, 1982, *Martin*, *The Wired Society*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1978, και *R. Smith*, *The Wired Nation*, Harper Colophon Books, N.Y., 1972, *passim*.

14. Βλ. σχετ. *Fréches*, *La télévision par câble*, PUF, Paris, 1985, σ. 51.

15. Βλ. σχετ. *Zéren*, ό.π., σ.78.

16. Για την ιστορία του καναλιού αυτού και τον βαρύνοντα ρόλο που παίζει στη διεθνή πληροφόρηση, βλ. *Whittemore*, *CNN. The Inside Story*, Little, Brown and Company, Boston, 1990.

17. Τα συστήματα που λειτουργούν στο Ontario είναι 23 και στο Quebec 32. Η διείσδυση στο Montreal φθάνει το 50%, στο Vancouver 91% και στο Toronto 77%. Βλ. σχετ. *Negrine*, ό.π., σ.47 επ.

18. Βλ. σχετ. *Negrine*, ό.π. σ.19. Στις αρχές του 1985, 46.000 σπίτια στο Παρίσι ήταν συνδεδεμένα με οπτική ίνα τηλεοπτικής σύνδεσης.

19. Βλ. σχετ. τη βασική, πρώιμη μελέτη των *Gauthier/Pilard*, *Télévision passive, télévision active*,

πολυάριθμων διαύλων μετάδοσης μηνυμάτων²⁰. Η αμφίδρομη επικοινωνιακή δράση μετασχηματίζει πάντως όλη τη δομή του επικοινωνιακού συστήματος, δημιουργώντας τεράστιες δυνατότητες πληροφόρησης. Με τον τρόπο αυτό η καλωδιακή τηλεόραση βρίσκεται στο προσκήνιο μίας ριζικής αλλαγής στην τεχνολογική δομή της επικοινωνίας, και μίας νέας κοινωνικής τάξης πραγμάτων η οποία θέτει ποικίλα νομικά προβλήματα σχετικά με την αντιμετώπιση των μέσων μαζικής ενημέρωσης.

4. Στην Ελλάδα το ραδιόφωνο και η τηλεόραση αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια περιόδων συνταγματικής και πολιτικής ανωμαλίας, με αποτέλεσμα να είναι εξαιρετικά δυσχερής στην πράξη η αυτόνομη λειτουργία τους. Από το 1974 έως το 1989 το ελληνικό πρότυπο ραδιοτηλεοπτικής οργάνωσης ήταν αυτό του κρατικού μονοπωλίου²¹.

Η ιδιωτικοποίηση, που επιβλήθηκε de facto στη δομή του ελληνικού ραδιοφώνου και της τηλεόρασης πριν από τη νομοθετική της καθιέρωση, έχει θέσει ολόκληρο το θεσμικό ραδιοτηλεοπτικό οικοδόμημα σε ισχυρή δοκιμασία και προκαλεί ερωτηματικά για την προσαρμογή του στις προκλήσεις του μέλλοντος.

Στην Ελλάδα δεν έχουν εισαχθεί πλήρως τα νέα μέσα τηλεματικής, τα πλέον δε απλά σε δομή αποτέλεσαν κατ'αρχήν αντικείμενο εκμετάλλευσης του δημόσιου οργανισμού τηλεπικοινωνιών²². Η καλωδιακή τηλεόραση είναι ανύπαρκτη κατ'ουσία στη χώρα, αν και υφίσταται σχετική πρόβλεψη για τη λειτουργία της στη νομοθεσία²³. Με τον τρόπο αυτό η Ελλάδα παρουσιάζει, μόνη μεταξύ των χωρών της ΕΟΚ, μηδενικό δείκτη τηλεοπτικής καλωδίωσης. Οι λόγοι για μία τέτοια καθυστέρηση είναι ποικίλοι· πολιτικοί, οικονομικοί και τεχνικοί.

Είναι εύλογο πάντως να αναμένεται, στα επόμενα χρόνια, η εγκατάσταση καλωδιακής τηλεοπτικής υποδομής στη χώρα και η ανάληψη του αντίστοιχου επιχειρηματικού κινδύ-

Tema, Paris, 1972 και ακόμη, INA, Images pour le câble, LaDoFr, Paris, 1985, σ. 32 επ.

20. Στις ΗΠΑ, χαρακτηριστικά, η Time Warner, η ισχυρότερη εταιρεία μέσων επικοινωνίας στη χώρα, σχεδιάζει την κατασκευή ενός καλωδιακού δικτύου το οποίο θα παρέχει υπηρεσίες 150 καναλιών στα όρια της πόλης της Νέας Υόρκης. Στη Βρετανία δε, σύμφωνα με το Sky Cable Project, ένα μοναδικό δορυφορικό σύστημα θα καταλήγει σε δίκτυο καλωδιακής μετάδοσης 100 τηλεοπτικών καναλιών. Βλ. Financial Times, 21/10/91.

21. Βλ. σχετ. Αλιβιζάτο, Κράτος και ραδιοτηλεόραση. Η θεσμική διάσταση, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1986, σ. 13 επ.

22. Βλ. σχετ. τη βασική, έως πρόσφατα, νομοθεσία για την οργάνωση του Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος (ΟΤΕ), ν. 1049/49, νδ 165/73 και πδ 361/91. Με το ν. 2075/92 «Οργάνωση και λειτουργία του τομέα των τηλεπικοινωνιών», ΦΕΚ Α' 31/7/92 προβλέπεται η ιδιωτική χρήση ανεξάρτητων τηλεπικοινωνιακών δικτύων και η δυνατότητα ανάθεσης της παροχής τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών και σε ιδιώτες ενώ με το ν. 2167/93 «Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών της Ελλάδος (ΟΤΕ) Α.Ε.», ΦΕΚ Α' 141, 27/8/93 παραχωρείται ένα μέρος των μετοχών του Οργανισμού σε ιδιώτες.

23. Βλ. σχετ. ν.1866/89 «Ίδρυση Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεοράσεως και παροχή αδειών για την ίδρυση και λειτουργία τηλεοπτικών σταθμών», ΦΕΚ Α' 22, ά.4 και Κανονισμό 5/1991 ΕΣΡ «Περί εξετάσεως αιτήσεων χορηγήσεως τηλεοπτικής αδειάς», 22/10/91, ά.2 παρ.1.

νου. Για την πρόβλεψη αυτή συνηγορεί και το γεγονός ότι και η γεωφυσική διαμόρφωση αλλά και η μικρή έκταση της Ελλάδας καθιστούν την καλωδιακή τηλεόραση ενδεδειγμένη λύση για μετάδοση εικόνας καλής ποιότητας αλλά και πληθώρας προγραμμάτων. Επιφύλαξη για την περαιτέρω ανάπτυξη της καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης δημιουργεί μόνον το μεγάλο κόστος της σχετικής εγκατάστασης.

Β. Σκοπός της παρούσας μελέτης

1. Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να απομονώσει τα σημαντικότερα νομικά προβλήματα, *de lege lata* και *de lege ferenda*, που θα αντιμετωπισθούν με την εισαγωγή της καλωδιακής τηλεόρασης στη ραδιοτηλεοπτική αγορά.

Τα παραπάνω προβλήματα εξετάζονται από την οπτική του δημόσιου, και κυρίως του συνταγματικού δικαίου.

Τα βασικά ερωτήματα που είναι δυνατό να τεθούν κατά την εξέταση των συνταγματικών κυρίως προβλημάτων, τα οποία ανακύπτουν με τη λειτουργία του νέου αυτού για την Ελλάδα μέσου, έχουν ως εξής: πρώτον, εάν η καλωδιακή τηλεόραση είναι ή όχι «τηλεόραση» σύμφωνα με το άρθρο 15 του Συντάγματος 1975/86. Οι αναλογίες και οι αποκλίσεις, φαινομενικές ή πραγματικές, μεταξύ καλωδιακής και ερτζιανής τηλεόρασης θα μελετηθούν με βάση την ερμηνεία του παραπάνω άρθρου του Συντάγματος, μαζί με δεδομένα από τη νομοθεσία και τη συγκριτική έρευνα, προκειμένου να δοθεί απάντηση στο δεύτερο, κατά σειρά, ερώτημα.

Το δεύτερο πρόβλημα που επιζητεί λύση συνίσταται στον τρόπο νομικής αντιμετώπισης της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης και εκπομπής. Η σπουδαιότητα του τρόπου της αντιμετώπισης αυτής έγκειται στο γεγονός ότι, κατά τη διαδικασία της λήψης και της εκπομπής, εμπλέκονται συμφέροντα, δικαιώματα και υποχρεώσεις πολλών κατ'είδαν υποκειμένων. Τα δικαιώματα αυτά και οι υποχρεώσεις παραλλάσσουν σε περίπτωση ενιαίας ή όχι αντιμετώπισης της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης και εκπομπής.

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονισθεί ότι οι νομικοί ορισμοί των επιμέρους φάσεων της καλωδιακής τηλεοπτικής διαδικασίας, οι οποίοι βεβαίως δεν είναι καθόλου προφανείς, έχουν ιδιαίτερη σημασία, γιατί καθορίζουν ακριβώς τα όρια της δραστηριότητας των υποκειμένων της ίδιας αυτής διαδικασίας. Από τη διατύπωσή τους εξαρτάται άλλωστε και η νομική οργάνωση της καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης.

Τρίτο ερώτημα, το οποίο θα επιχειρηθεί να απαντηθεί, είναι αυτό που σχετίζεται με την οργανωτική μορφή της καλωδιακής τηλεοπτικής επιχείρησης, τη δομή της και τον έλεγχο ο οποίος ασκείται σε αυτήν από την κεντρική εξουσία. Στο σημείο αυτό θα θιγούν προβλήματα μονοπωλίου ή ολιγοπωλίου, σε αναφορά πάντοτε με τις δεσμεύσεις, που συνεπάγεται για την τηλεοπτική εκμετάλλευση η συνταγματική διάταξη του άρθρου 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος.

Τέλος, επειδή η καλωδιακή τηλεόραση αντιμετωπίζεται, σε όλο τον κορμό της εργασίας σε συνάρτηση με την παραδοσιακή τηλεόραση και τα νέα μέσα τηλεματικής, η

Η ΚΑΛΩΔΙΑΚΗ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ

παρούσα ανάλυση στρέφεται γύρω από τα προβλήματα δημόσιου δικαίου, που θέτει η νομική φύση του συνόλου των μέσων αυτών ενημέρωσης και επικοινωνίας αλλά και η θέση τους απέναντι στην κρατική εξουσία.

2. Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος επιχειρείται η νομική οριοθέτηση της καλωδιακής τηλεόρασης και η ανεύρεση ενός νομικού ορισμού της με γνώμονα τον ορισμό της παραδοσιακής τηλεόρασης. Στον ορισμό αυτό συμπεριλαμβάνονται και η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη και η εκπομπή, καθώς και όλες οι επιμέρους μορφές της καλωδιακής τηλεόρασης.

Στο τμήμα III του πρώτου μέρους επιχειρείται η νομική αναλογία με την παραδοσιακή τηλεόραση, αφού έχουν δοθεί αντίστοιχα οι νομικοί ορισμοί και των δύο μορφών τηλεόρασης. Εδώ εξετάζονται και το πραγματολογικό υπόβαθρο των δύο μέσων, αλλά και οι περιορισμοί που τίθενται κατ'αρχήν από το Σύνταγμα και το νόμο σχετικά με τον εννοιολογικό προσδιορισμό της παραδοσιακής και της καλωδιακής τηλεόρασης.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας επιχειρείται η ανάλυση της οργανωτικής δομής και λειτουργίας της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής και λήψης, καθώς και η έρευνα των όρων και των ορίων άσκησης των δικαιωμάτων των υποκειμένων τους. Το συναφές με την άσκηση της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής πρόβλημα, που αφορά στην οργάνωση της παροχής και της λειτουργίας της καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης, ακολουθεί στο Τμήμα II του μέρους αυτού, ως τελευταίο υπό εξέταση πρόβλημα.

ΜΕΡΟΣ Α΄

Η ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΚΑΛΩΔΙΑΚΗΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ

ΤΜΗΜΑ Ι

Νομική οριοθέτηση της καλωδιακής τηλεόρασης

Η καλωδιακή τηλεόραση (cable télévision, télévision par câble, Kabelfernsehen), ως τεχνική εφεύρεση, αντιμετωπίζεται από το δίκαιο και η λειτουργία της ρυθμίζεται από αυτό. Νομοθετικά και νομικά κείμενα οριοθετούν τα είδη καλωδιακής τηλεόρασης και τη διαδικασία καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, ρυθμίζοντάς τα με συγκεκριμένο τρόπο-το δημόσιο δε δίκαιο εξετάζει κατ'εξοχήν το μέσον αυτό ενημέρωσης και επικοινωνίας ως ένα τεχνικό υποστήριγμα, με τη χρήση του οποίου θίγονται έννομες σχέσεις ιδιωτών απέναντι στην κρατική εξουσία. Για να αναλυθούν οι έννομες αυτές σχέσεις, απαιτείται η ακριβής νομική οριοθέτηση των επιμέρους στοιχείων, τα οποία συνιστούν τη νομική έννοια της καλωδιακής τηλεόρασης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ανάλυση με βάση τον ορισμό της παραδοσιακής τηλεόρασης

Ο νομικός ορισμός της παραδοσιακής-ερτζιανής τηλεόρασης αποτελεί τη συγγενέστερη έννοια προς τον αντίστοιχο της καλωδιακής τηλεόρασης. Αν και τα επιμέρους στοιχεία, που περιέχει ο πρώτος ορισμός, αποδεικνύονται ανασφαλή για την επαρκή νομική οριοθέτηση της καλωδιακής τηλεόρασης, παρόλα αυτά οι αναλογίες μεταξύ των δύο ορισμών είναι δυνατό να καταστήσουν σαφή τη νομική φύση της καλωδιακής τηλεόρασης. Επειδή δε η μορφή αυτή τηλεόρασης έπεται ιστορικά της παραδοσιακής, για τον λόγο αυτό προηγείται λογικά η ανάλυση του νομικού ορισμού της παραδοσιακής τηλεόρασης και έπεται η νομική οριοθέτηση της καλωδιακής.

Παρ. 1. Η ατολμία ως προς τη νομική αντιμετώπιση της τηλεόρασης

Η παραδοσιακή-ερτζιανή τηλεόραση συνίσταται, από τεχνικής πλευράς, σε ένα κύκλωμα διάδοσης σημάτων, που παράγονται μηχανικά, με τον μετασχηματισμό ενός οπτικού και ηχητικού μέρους σε ηλεκτρικό σήμα. Το σήμα αυτό φέρεται μέσω ηλεκτρομαγνητικών (ερτζιανών) κυμάτων στον κενό χώρο, σε ορισμένες ζώνες συχνοτήτων

(bandes), οι οποίες διακρίνονται μεταξύ τους ανάλογα με την ισχύ του πομπού και του τηλεοπτικού δέκτη¹.

Η τηλεόραση λειτούργησε, από την εφεύρεσή της έως σήμερα², ως πολιτικός καταλύ-

1. Βλ. σχετ. *Crivet/Herreng*, *La télévision*, 11ème éd., PUF, Paris, 1982, *passim*, *Head/Sterling*, *Broadcasting in America*, 5th ed., Houghton Mifflin, Boston, 1987, σ. 150 επ., *Gavalda/Boizard* (éd.), *Droit de l'audiovisuel. Cinéma, Television, Vidéo*, Lamy Paris, 1989 σ. 4, *Αλεξόπουλο*, *Ηλεκτρισμός*, τόμ. 2., έκδ. 3η, εκδ. Παπαζήση, 1959, σ. 229, *Λολιούση*, *Μικροκύματα 1*, Αθήνα, 1979, σ.11. Ο όρος «ραδιο-τηλεόραση» αφορά στην ερτζιανή τηλεόραση, της οποίας το σήμα μεταδίδεται μέσω των «ερτζιανών» (από το όνομα του Herz και τη μέτρηση κατ'αυτόν του εύρους του κύματος) ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων. Στη σύνθετη ελληνική λέξη «ραδιοτηλεόρασις» καταλήγει πρώτος, από τους νομικούς, ο *Δαγτόγλου*, (*Ραδιοτηλεόραση και Σύνταγμα*, 4η έκδ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1989, σ. 7), παραθέτοντας αντίστοιχα τις ξένες λέξεις *radio-télévision*, *broadcasting* (radio + television) και *Rundfunk* (*Hörfunk* + *Fernsehen*).

2. Το ραδιόφωνο αναπτύχθηκε στην αρχή της δεκαετίας του 1920. Στα μέσα της δεκαετίας του 1930 η ραδιοφωνική παραγωγή ήταν ήδη καλά εδραιωμένη, με αποτέλεσμα να αποβεί καταστροφική σε χέρια Ευρωπαίων δικτατόρων. Ο Μουσολίνι, ο Χίτλερ και ο Στάλιν λογόκριναν τις ραδιοφωνικές εκπομπές προς όφελος της πολιτικής τους. Η ηλεκτρονική πρόοδος που σημειώθηκε στη συνέχεια κατά τη διάρκεια του Β' παγκόσμιου πολέμου, δημιούργησε τις κατάλληλες συνθήκες για την εμφάνιση και ανάπτυξη της τηλεόρασης, η οποία σύντομα πήρε τη θέση του ραδιοφώνου, ως κυρίαρχου μέσου, κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Η μετάβαση από την επικράτηση του ραδιοφώνου στην ανάπτυξη της τηλεόρασης, ως πλέον διαδεδομένου μέσου μαζικής ενημέρωσης, συνάντησε τεράστια εμπόδια στην Ευρώπη, εξαιτίας των καταστροφών του πολέμου, και στην Αμερική λόγω των τεχνικών δυσχερειών εγκατάστασης σταθμών υπό ιδιόρρυθμες γεωφυσικές συνθήκες. Για την ιστορική διάσταση της επικράτησης της ραδιοτηλεόρασης στην Ευρώπη, βλ. *Paulu*, *Broadcasting on the European Continent*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1965, σ. 3 επ. Για την «έκρηξη» των μέσων ενημέρωσης γενικά από τον 15ο αι., με την ανακάλυψη της τυπογραφίας, έως σήμερα, βλ. *Balle*, *Médias et société*, 5ème éd., Montchrestien, Paris, 1990, σ. 39 επ. Για την ιστορία της ραδιοτηλεόρασης βλ. ενδεικτικά, από τη βρετανική βιβλιογραφία, κυρίως, *Briggs*, *The Birth of Broadcasting*, vol.1, Oxford University Press, 1961, *Greene*, *The Third Floor Front: A View of Broadcasting in the Sixties*, Bodley Head, London, 1969, *τον ίδιο*, *The Universal Eye: World Television in the Seventies*, Bodley Head, London, 1972, *Seaton*, *Broadcasting History*, σε *Curran/Seaton*, *Power Without Responsibility. The Press and Broadcasting in Britain*, 2nd ed., Methuen, London, 1985, σ. 123 επ., *Smith*, *The Shadow in the Cave*, Allen and Unwin, London, 1973, *Scannell / Cardiff*, *A Social History of British Broadcasting 1922-1939: Serving the Nation*, vol. 1, Blackwell, London, 1991, *Albert/Tudescq*, *Histoire de la radio-télévision*, PUF, Paris, 1981, *Miquel*, *Histoire de la radio et de la télévision*, Richelieu, Paris, 1973, *Thibau*, *Une télévision pour tous les Français*, Le Seuil, Paris, 1970, *Bausch*, *Rundfunk in Deutschland*, München, 1980, *Barnouw*, *A History of Broadcasting in the United States*, Oxford University Press 1966-1970, *Bertrand*, *Les médias aux Etats-Unis*, PUF, Paris 1987, και *Czitrom*, *Media and the American Mind. From Morse to McIhuam*, University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1982, σ. 60 επ. Στην Ελλάδα το μεν ραδιόφωνο αναπτύχθηκε στη διάρκεια της μεταξικής δικτατορίας, η δε τηλεόραση στη διάρκεια της δικτατορίας των συνταγματαρχών. Για την ιστορική αυτή διάσταση της γένεσης της ραδιοτηλεόρασης στην Ελ-

της για τον σύγχρονο κόσμο³. Η τεράστια ανάπτυξη της επέφερε την «τέταρτη» επανάσταση της τεχνολογίας⁴, όπως τη χαρακτηρίζει η πολιτική επιστήμη, με κύρια χαρακτηρι-

λάδα, βλ. Αλιβιζάτο, Κράτος, ό.π., σ. 14 επ., ιδίως υπ. 9, σε συνδυασμό με τον ίδιο, Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας, Θεμέλιο, Αθήνα, 1983 σ. 108 επ. και 274 επ.

3. Η σύγχρονη πολιτική επιστήμη είχε καταλήξει μέχρι πρόσφατα ότι η τηλεόραση αποτελεί το πιο ισχυρό μέσον επηρεασμού της πολιτικής γνώμης και της κοινωνικής συμπεριφοράς. Η συζήτηση μένει ανοικτή σήμερα και εμπλουτίζεται από εμπειρικές και στατιστικές μετρήσεις. Σχετικά με την άποψη της «παντοδυναμίας» των μέσων, βλ. αντί άλλων, *Laswell, The Structure and Function of Communication in Society*, σε *The Communication of Ideas*, Institute for Religious and Social Studies, New York, 1948. Για την επίδραση της τηλεόρασης στη διαμόρφωση των δομών του σύγχρονου κόσμου βλ. ενδεικτικά, *Auby/Ducos-Ader, Droit de l'information*, 2ème éd., Dalloz, Paris, 1982, σ. 87 επ., *Cayrol, La mort d'une liberté*, Plon, Paris, 1975, σ. 55 επ., *Blumler/Gurevitch, The Political Effects of Mass Communication*, σε *Gurevitch/Bennett/Curron/Woollacott, Culture, Society and the Media*, Methuen, London, 1982, σ. 236 επ., *Europe 2000*, ό.π., σ. 1 επ., *Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, Τηλεόραση χωρίς σύνορα, Πράσινο Βιβλίο για την ίδρυση Κοινής Αγοράς Ραδιοφώνου-Τηλεόρασης ιδιαίτερα μέσω δορυφόρου και καλωδίου, Com. (84) 300 τελικό, σ. 34 επ., *Head/Sterling, Broadcasting in America, A Survey of Electronic Media*, 5th ed., Houghton Mifflin, Boston, 1987, σ. 371 επ., *Katz/Szecscoes, Mass Media and Social Change*, Sage, London, 1981, σ. 52 επ., *Lazere* (ed.), *American Media and Mass Culture*, University of California Press, 1987, σ. 34 επ. και 407 επ., *Σεραφετινίδου*, Κοινωνιολογία των μέσων μαζικής επικοινωνίας, Gutenberg, Αθήνα, 1987, σ. 331 επ. Για την επίδραση της τηλεόρασης αποκλειστικά στη συμπεριφορά του εκλογικού σώματος, βλ. *Crain/Goff, Televised Legislatures: Political Information Technology and Public Choice*, Kluwer, Boston, 1988, σ. 27 επ., *Goldenberg/Traugott, Mass Media and Legislative Contests: Opportunities for Comparative Study*, 12 *Legislative Studies Quarterly* (1987), 445, *Simon/Stern, The Effect of Television upon Voting Behaviour in Iowa in the 1952 Presidential Election*, 49 *American Political Science Review* (1955), 470, *Johnson, Carter-Mondale: Affirming the Affirmative Right of Access to Broadcast Media, Communications and the Law* (1984), 47 και τέλος, *Havlicek* (ed.), *Election Communication and the Campaign of 1992*, American Bar Association, 1984, *passim*.

4. Η τεχνολογική εξέλιξη στη μεταβιομηχανική περίοδο επιφέρει μία ποιοτική αλλαγή στις κοινωνικές δομές, που σύμφωνα με μία άποψη εμπεριέχει στοιχεία άμεσης αντιπροσώπευσης και συμμετοχής, εξαιτίας της δυνατότητας απ'ευθείας, ταυτόχρονης και αμφίδρομης επικοινωνίας μεγάλων πληθυσμιακών μαζών. Για την πολιτική συζήτηση σχετικά με την πολιτική επιρροή των ΜΜΕ, βλ. ενδεικτικά, *De Sola Pool, Technologies of Freedom*, Harvard University Press, 1983, *Berkman/Kitch, Politics in the Media Age*, McGraw Hill Book Co, New York, 1986, *McCombs/Becker, Using Mass Communication Theory*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1979, *Mcquail, Towards a Theory of Mass Communications*, McMillan, London, 1969, *Mcluhan, Understanding Media. The Extensions of Man*, Routledge and Kegan Paul, London, 1964, *Toffler, The Third Wave*, Pan Books, London, 1985, *Balle*, 3ème éd., ό.π., σ. 43 επ., *Critom*, ό.π., σ. 147 επ., *Whale, The Politics of the Media*, Collins, Glasgow, 1977. Ο Toffler περιγράφει τον μεταμοντέρνο άνθρωπο που ζει στο «electronic cottage» (ibid, σ. 204 επ) παράγοντας και ανακαλώντας πληροφορίες από τα διασπαρμένα-αποσυνθεμένα ηλεκτρονικά μέσα επικοινωνίας, το δίκτυο των οποίων επιφέρει ένα τρίτο επαναστατικό κύμα για την ανθρωπότητα, μετά τον εκβιομηχανισμό των αναπτυγμένων και ημιαναπτυγμένων περιφερειών (σ.

στικά τη δημοσιότητα⁵ και την παγκοσμιότητα της επικοινωνίας⁶ και της γνώσης⁷.

26 επ.). Για τις ευρωπαϊκές επιρροές στη θεωρία των ΜΜΕ από τη λεγόμενη Σχολή της Φραγκφούρτης (με εκπρόσωπους τους Marcuse (1898-1979), Horkheimer (1895-1973), Adorno (1903-1969) και Habermas (1929-), βλ. αντί άλλων Curran/Seaton, ό.π., σ. 251 επ. Για την προσέγγιση της δομικής θεωρίας σχετικά με τα ΜΜΕ, που εμφανίζεται κυρίως στη Βρετανία στις αρχές της δεκαετίας του 1970, με κύριους εκπροσώπους της τους Bennett, Garnham και Hall, βλ. ενδεικτικά, Gurevitch / Bennett / Curran / Wollacott, ό.π., passim, και Λυριντζή, Θεωρητικές προσεγγίσεις στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, σε Κομνηνού/Λυριντζή (επιμ.), Κοινωνία, εξουσία και μέσα μαζικής επικοινωνίας, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1989, σ. 15 επ. Για τη σημειολογική ανάλυση των μέσων βλ. μόνον ενδεικτικά, από μία απέραντη φιλολογία, Hall et al. (ed.), Culture, Media, Language, Hutchinsonson, London 1980, σ. 128 επ., και Woollocott, Messages and Meanings, σε Gurevitch et al. (eds), ό.π., σ. 91 επ.

5. Δημοσιότητα είναι ο χώρος της κοινωνικής ζωής όπου διαμορφώνεται η κοινή γνώμη. Για τη νομική και μετανομική έννοια της δημοσιότητας βλ. τον Habermas στα βασικά του έργα, Strukturwandel der Öffentlichkeit, dr. Aufl., Neuwied, Berlin, 1968, Theories des Kommunikativen Handelns, Suhrkamp Verlag, Frankfurt, 1981, Communications and the Evolution of Society, Beacon Press, Boston, 1979, Αλλαγή της πολιτικής λειτουργίας της δημοσιότητας. Για τη δημοσιότητα σε σχέση με τη λειτουργία των ΜΜΕ, βλ. Zeri, Öffentlichkeit und Mittbestimmung im Rundfunk, Frankfurt, 1987. Για την αντιμετώπιση της δημοσιότητας από το δημόσιο δίκαιο, βλ. Σπηλιωτόπουλο, Εγχειρίδιο διοικητικού δικαίου, 5η έκδ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1991 όπου αναφέρεται: «Η δημοσίευση διαφέρει από τη δημοσιότητα, που είναι ευρύτερη έννοια και περιλαμβάνει και την κοινοποίηση» Η δημοσίευση και η κοινοποίηση είναι μορφές δημοσιότητας». (σ. 159)

6. Σύμφωνα με τα διδάγματα της κοινωνιολογίας, η ουσία της επικοινωνίας είναι η αλληλεπίδραση. Η έννοια της επικοινωνίας περιλαμβάνει διαδοχικά την έκφραση, την ερμηνεία και την αντίδραση. Διαφωτιστικοί οι ορισμοί της επικοινωνίας, ως διαδικασίας, από τον Μπουραντά, Διοίκηση του ανθρώπινου παράγοντα, Αθήνα, 1984, σ. 90. Ενδεικτικά, βλ. από την αχανή βιβλιογραφία, Stoetzel, Théorie des opinions, PUF, Paris, 1943, Sérres, La Communication, Éd. de Minuit, Paris, 1968, Sfer, Critique de la communication, Empreintes, Seuil, Paris, 1988 και Fagen, Πολιτική και επικοινωνία (μετ. στα ελληνικά), εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1977. Η έννοια τώρα του μέσου (medium) υπάγεται στην τεχνική δομή της επικοινωνίας, η οποία περιλαμβάνει την πηγή της πληροφορίας, τον δίαυλο μεταβίβασης του μηνύματος και το ακροατήριο, το οποίο μπορεί να ενεργήσει την πληροφοριακή ανατροφοδότηση (feedback). Ο Κουμάντος, Ελευθερία και ποιότητα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, ΤοΣ 1975, 155 (155) θεωρεί ότι η μαζική επικοινωνία, που ορίζεται ως μήνυμα το οποίο απευθύνεται σε ακαθόριστο αριθμό ανθρώπων, συντελείται απ'ευθείας με τη χρήση οπτικοακουστικών κυμάτων, ή από απόσταση, με ενσωμάτωση του μηνύματος σε ένα υλικό υπόστρωμα (π.χ. εφημερίδα, βιβλίο, δίσκο, κασέτα), καθώς και χωρίς υλική ενσωμάτωση, με τη βοήθεια ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων. Έτσι ο ίδιος δίνει για πρώτη φορά στην Ελλάδα έναν καθολικό ορισμό της μαζικής επικοινωνίας, ο οποίος συμπεριλαμβάνει όλα τα μέσα ηλεκτρονικής μαζικής επικοινωνίας, δηλαδή ραδιόφωνο, τηλεόραση, έντυπη μαζική επικοινωνία, βιβλίο και τύπο, όπως και τις τηλεπικοινωνίες. Πρβλ. Balle, 3ème éd, ό.π., σ. 681. Ο ίδιος (σ. 55 επ.) αντιμετωπίζει το ενδεχόμενο σύγκλισης προς μία κοινή επιστήμη της επικοινωνίας, υπερβατικής των επιμέρους μέσων και παρουσιάζει τους επικριτές και υποστηρικτές αυτής της άποψης.

7. Η γνώση πηγάζει, για την κοινή γνώμη, από την είδηση και την πληροφορία. Για την περιορι-

Η παραδοσιακή τηλεόραση κυριαρχεί σε όλο τον αναπτυσσόμενο κόσμο μέχρι τη δεκαετία του 1970, οπότε και εμφανίζονται τα νέα επικοινωνιακά μέσα -καλωδιακή⁸ και δορυφορική⁹

σμένη εγκυρότητα και τη σχετικότητα της γνώσης βλ. *Horkheimer*, Το πρόβλημα της αλήθειας (μετ. στα ελληνικά), Έρασμος, Αθήνα, 1989. Για τη φύση του γεγονότος ως αξίας βλ. *Poulantzas*, *Nature des choses et droit*, LGDJ, Paris, 1965, σ. 71 επ. Ο *Mill* (*On Liberty* (επαν.), Penguin Classics, 1987), στο δεύτερο κεφάλαιό του, υποστηρίζει ότι η αλήθεια είναι δυνατό να επικρατήσει, εάν εισακούονται όλα τα επιχειρήματα, μέσω του ελεύθερου διαλόγου. Η αλήθεια, κατά τον *Mill*, θεωρείται βασικό και αυτόνομο αγαθό, γι' αυτό και προστατεύεται. Η πλέον σύγχρονη κριτική στην κλασική αυτή θεωρία υποστηρίζει ότι το επιχείρημα του *Mill*, πως η ωφελιμότητα μίας άποψης δεν μπορεί να διαχωριστεί από την αλήθεια, είναι ανυποστήρικτο (*Barrendt*, *Freedom of Speech*, Oxford University Press, 1987, σ. 10). Ο ίδιος υποστηρίζει ότι η ανακάλυψη της αλήθειας ως γνώσης δεν είναι λογικά επαληθεύσιμη όπως στις φυσικές επιστήμες (ibid, σ. 12 επ.). Πρβλ. από τη νομολογία του Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου των ΗΠΑ, «all truths are relative and they can only be judged in the competition of the market...», *Abrams v. US*, 250 US 616 (630). Η αλήθεια και η γνώση που εκπορεύονται ειδικά από τα ΜΜΕ αμφισβητήθηκαν από πολλές σχολές μελετητών, με αποκορύφωμα τους ερευνητές της Σχολής της Γλασκώβης, που θεωρούν ότι το προϊόν των ΜΜΕ, ως εργαλείο της εκάστοτε πολιτικής εξουσίας, διαστρεβλώνει συστηματικά την εικόνα του κόσμου. Για την πλαστή πραγματικότητα των οπτικοακουστικών μέσων, βλ. *Bennett*, *Media*, «Reality», *Signification* σε *Gurevitch et al.* (eds), ό.π., σ. 287 επ., *Balle/Eymery*, *Les nouveaux médias*, 2ème éd., PUF, Paris, 1987, σ. 101 επ., *Carey*, *Reshaping the Truth: Pragmatists and Propagandists in America*, σε *Lazere* (ed.), ό.π., σ. 34 επ., *Glasgow University Media Group*, *Bad News*, Routledge and Kegan Paul, London, 1976 και των *ιδίων*, *More Bad News* (vol. 2), 1980 και *Really Bad News* (vol. 3), 1982, *passim*.

8. Για την έννοια της καλωδιακής τηλεόρασης, βλ. κατωτ. Κεφάλαιο δεύτερο, σ. 63 επ.

9. Ηλεκτρομαγνητικό-τηλεοπτικό σήμα είναι δυνατό να εκπέμπεται και από τηλεπικοινωνιακούς δορυφόρους (point-to-point) ή τηλεοπτικούς, άμεσης λήψης (*Direct Broadcasting Satellites*). Βλ. σχετ. *CoE*, *Mass Media File 8*, *UNESCO*, *McBride Report*, ο. 34 επ., *Αλιβιζάτο*, Κράτος, ό.π., σ. 45, υπ. (81) και σ. 51 επ., υπ. (96) και (97), *EEK*, Πράσινο Βιβλίο, ό.π., σ. 13 επ., *Glowinski* (dir.), ό.π., σ. 97 επ., *Shorrock*, ό.π., σ. 162 επ. Ορθότερη η διάκριση των δορυφόρων σε τρία είδη: *satellites de contribution* (ή *point-à-point*), *satellites de distribution* (*sème-directe*) και *satellites de diffusion* (*directe*) (DBS). Βλ. σχετ. *Balle/Eymery*, *Les nouveaux médias*, ό.π., σ. 35. Οι δορυφόροι αυτοί βρίσκονται σε γεωστατική τροχιά πάνω από τον Ισημερινό και εκπέμπουν σήματα εξαιρετικά υψηλής ισχύος καλύπτοντας συγκεκριμένη χωρική έκταση, κατά περίπτωση, της υδρογείου. Από τις περισσότερες διαδομένες μορφές δορυφορικής τηλεοπτικής λήψης είναι αυτή που συνδυάζεται με την καλωδιακή περαιτέρω διανομή των τηλεοπτικών σημάτων, επιτυγχάνοντας με τον τρόπο αυτό τη ζεύξη τηλεπικοινωνιακών και τηλεοπτικών υπηρεσιών, υπό το ενοποιημένο σύστημα δορυφορικής και καλωδιακής εκπομπής και μετάδοσης. Βλ. αντί άλλων, *Βενιζέλο*, Η ραδιοτηλεοπτική έκρηξη. Συνταγματικά πλαίσια και νομοθετικές επιλογές, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1989, σ. 35 επ. Για τη δορυφορική τηλεόραση στην Ελλάδα βλ. *Venizelos*, *La Constitution Grecque face au nouveau paysage audiovisuel: Radiophonie locale, télédistribution et télédiffusion par satellite*, RIDC 1989, 323 (σ. 340 επ.). Τέλος, για τη συγκριτική οπτική, βλ. ενδεικτικά, *Jansky*, *World Atlas of Satellites*, Artech House, Washington, 1983 και *Barnett / Botein / Noam*, *Law of International Telecommunications in the United States*, Nomos, Baden-Baden, 1988.

τηλεόραση, καθώς και μέσα τηλεματικής¹⁰.

10. Τα «νέα» μέσα μαζικής ενημέρωσης έχουν ως οντολογική αφετηρία την καλωδιακή τηλεόραση και στηρίζονται όλα αφενός μεν στην καλωδιακή διανομή, αφετέρου δε στη χρήση του τηλεοπτικού δέκτη ως πολυλειτουργικής συσκευής, ακόμη και ως τερματικού. Η νομική τους αντιμετώπιση διαφέρει κατά περίπτωση και παραλλάσσει ανάλογα με το εάν αυτά εντάσσονται στη σφαίρα της δημόσιας ή της ιδιωτικής επικοινωνίας. Αναλυτικά, τα νέα αυτά μέσα είναι: τηλεαντίγραφα (telecopies: μέσα αναμετάδοσης εικόνων) (για την Ελλάδα, ρύθμιση από τον Τηλεφωνικό Κανονισμό του ΟΤΕ, Απ. ΔΣ 22/10/84, ΦΕΚ Β' 823, ά. 46 επ.), telex (τηλετυπική αναπόκριση) και telefax (fax: τηλεμοιοτυπία) που συνιστούν την έντυπη ή δια οθόνης απεικόνιση ενός κειμένου (στην Ελλάδα ρυθμίζονται με την ΥΑ 301.13/671098, τον Κανονισμό Υπηρεσίας Συνδρομητικής Τηλεμοιοτυπίας, ΦΕΚ Β' 28/12/88 και την Απ. Δ.Σ. ΟΤΕ 15.5./11.6.91, «Τροποποίηση διατάξεων του τηλεγραφικού κανονισμού εσωτερικού», ΦΕΚ Β' 387 (ά.78)). Στο πλαίσιο του μονοπωλίου του ΟΤΕ ρυθμίσθηκε το πρώτο δίκτυο DATA BASE (δεδομένων) στη χώρα μας με την ΥΑ 301.14/525468, ΦΕΚ Β' 14/3/1989. Το teletext είναι μία τηλεοπτική εκπομπή σελιδοποιημένης πληροφόρησης. Στις δύο μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες όπου αναπτύχθηκε αυτό το σύστημα επικοινωνίας, τη Βρετανία (ως Ceefax ή Oracle) και τη Γαλλία (ως Antiope) ρυθμίσθηκε όπως και η ραδιοτηλεόραση. Το videotext (τηλεεικονογραφία) προσομοιάζει στο home video και συνίσταται στην καλωδιακή μεταφορά πληροφοριών σε χρήστες, οι οποίοι, σε συνδυασμό με την πρόσβαση σε τράπεζες δεδομένων, μπορούν να βλέπουν τις πληροφορίες σε μία οθόνη-τερματικό. Το videotext, σε όσες χώρες εφαρμόσθηκε (Βρετανία ως Prestel, Ολλανδία ως Viditel, Γερμανία ως Bildschirmtext, Γαλλία ως Minitel, Ιαπωνία ως Captain), αντίθετα από το teletext, ενέπιπτε στην αρμοδιότητα των τηλεπικοινωνιακών οργανισμών και αποτέλεσε αντικείμενο έρευνας του δημόσιου δικαίου. Το απλό video ορίζεται από τη Βρετανική Video Recordings Act 1984, α. 1, ως «any series of visual images, with or without sound, produced electronically by the use of information contained on any disc or magnetic tape and shown as a moving picture». Το audiotext, τέλος, είναι το ακουστικό αντίστοιχο του Videotext. Για τη λειτουργία του χρησιμοποιείται, αντί για το τερματικό ενός τηλεοπτικού δέκτη, η τηλεφωνική συσκευή (βλ. *Shorrock*, ό.π., σ. 56). Η τηλεγραφική (téléécritude), τέλος, είναι μέσον που επιτρέπει την ανταλλαγή γραφικών πληροφοριών, μέσω τηλεφώνου, αντίθετα με την ακουστική ή οπτική τηλεσύσκεψη, που συνίσταται στην ανταλλαγή οπτικών ή ακουστικών πληροφοριών μέσω μίας οθόνης. Όλα αυτά τα επίγεια μέσα παροχής υπηρεσιών χρήσης δικτύωνονται σε LANS (Local Area Network Services) και VANS (Value Added Network Services). Δορυφορικές τηλεοπτικές εκπομπές μεταδίδουν τα συστήματα MATV (Master Antenna Television) για την υποδοχή προγραμμάτων από ECS (European Communication Satellites) και DBS (Direct Broadcasting Satellites) από δορυφόρους μέσης ή χαμηλής ισχύος. Τα τελευταία χρόνια εμφανίσθηκαν στις ΗΠΑ τα Satellite Data Networks, που συνενώνουν δίκτυα ηλεκτρονικών υπολογιστών με κοινό εκπομπέα δορυφόρο και δέκτη των πληροφοριών ένα μικρό, κοινό παραβολικό κάτοπτρο (ibid, σ. 164 επ., και ακόμη Richeri, *Satelliti, nuove tecnologie televisive*, RAI, Documentare e studi, Roma, 1983). Το MVDS (Multipoint Video Distribution System) δεν είναι ακόμη σε χρήση στην Ευρώπη, αλλά συνιστά το πιο επαναστατικό μέσον διάδοσης τηλεοπτικών μηνυμάτων, σε τοπικό επίπεδο, με τη χρήση χαμηλής ισχύος διανεμητών μικροκυμάτων. Το κύκλωμα MVDS προσφέρει πολυ-καναλικό τηλεοπτικό σύστημα διανομής, χαμηλότερου κόστους από ό,τι η καλωδιακή ή η δορυφορική τηλεόραση. (βλ. σχετ. *UK Home Office*, 1988, σ. 17, *McQuail/Siune* (eds), ό.π., σ. 71, υπ.1, *Shorrock*, ό.π., σ. 128). Όλες

οι πληροφορίες, τέλος, είναι δυνατό να ενοποιούνται υπό το σύστημα ISDN (Integrated Service Digital Networks: Ψηφιακά δίκτυα παροχής ολοκληρωμένων υπηρεσιών) και να αποκρυπτογραφούνται σε ενιαίο ψηφιακό κώδικα (βλ. σχετ. Europe 2000, ό.π., σ. 13 επ.). Τα νέα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα, που στηρίζονται στην ψηφιακή τεχνολογία και μπορούν να μεταφέρουν κάθε είδους πληροφορίες, αποτελούν τα PSTN (Public Switched Telecommunications Networks). Σε αυτά ενσωματώνονται τα ISDN (βλ. σχετ. *Shorrock*, ό.π., σ. 126 επ.). Με βάση την τεχνολογία των compact-disks (CD), δηλαδή την ανάγνωση ηχητικών φθόγγων με οδηγό ακτίνες φωτός, αναπτύσσεται και η τεχνολογία των CD-ROM και των CD-I (ibid, σ. 82, 85 και 101 επ.). Στην περίπτωση αυτή οι πληροφορίες καταγράφονται σε δίσκους φωνογράφου (L.P. records), αναγιγνώσκονται και αποκωδικοποιούνται από ακτίνες laser. Οι πληροφορίες στο σύστημα CD-I είναι οπτικές, ακουστικές ή δεδομένα υπολογιστή και συσσωρεύονται, σε αμφίδρομη βάση, σε χώρο με μεγάλο εύρος αποθήκευσης, από όπου μπορούν ανά πάσα στιγμή να ανακαλούνται.

Από τους *Κομνηνού/Λυριντζή* (επ.) (ό.π., σ. 217) μεταφέρουμε εδώ ένα συνοπτικό διάγραμμα ενός προτύπου διάταξης των νέων μέσων:

Πίνακας 1:

Πομπός	Αναμεταδότης	Δέκτης
Τηλεοπτικά δίκτυα	Δορυφόρος -Μικροκύματα	Κοινό/Οθόνη
Τηλεοπτικό δίκτυο Καλωδιακή τηλεόραση Video	ή, Δορυφόρος Ομοαξονικά Καλώδια Οπτικές ίνες, Video,	Κοινό/Οθόνη Πομπός (επανάδραση)
Ηλεκτρονικός Υπολογιστής DBS STV	Τηλεφωνικές γραμμές	

Θέμα: τα Νέα Μέσα Επικοινωνίας (φάσεις εξέλιξης).

Πίνακας 2:

1847	Τηλεγραφία
1877	Τηλεγραφία, τηλεφωνία
1920	Τηλεγραφία, τηλεφωνία, ήχος
1930	Τηλεγραφία, τηλετυπία, τηλεφωτογραφία, τηλεφωνία, ήχος, τηλεόραση
1960	Τηλεγραφία, τηλετυπία, δεδομένα, τηλεφωτογραφία, τηλεφωνία, στερεοφωνικός ήχος υψηλής πιστότητας, έγχρωμη τηλεόραση, κινητή τηλεφωνία.
1975	Τηλεγραφία, τηλετυπία, μεταβίβαση δεδομένων με ενδιάμεση ταχύτητα, τηλεφωτογραφία, τηλεφωτοαντιγραφή, τηλεφωνία, στερεοφωνικός ήχος υψηλής πιστότητας, έγχρωμη τηλεόραση, κινητή τηλεφωνία, τηλεειδοποίηση.
1984	Τηλεγραφία, τηλετυπία, μεταβίβαση δεδομένων με μεταγωγή κατά πακέτα, μεταβίβαση δεδομένων με υψηλή ταχύτητα, μεταβίβαση δεδομένων με μεταγωγή κυκλωμάτων, τηλεμετρία, τηλεφωτοαντιγραφική, Videotext, τηλεφωνία, οπτική τηλεσυνεδρίαση, στερεοφωνικός ήχος υψηλής ποιότητας, έγχρωμη τηλεόραση, τρισδιάστατη τηλεόραση, κινητή τηλεφωνία, τηλεειδοποίηση.

Εξαιτίας ακριβώς της καθοριστικής της επιρροής στην εξέλιξη των σύγχρονων θεσμών, και κυρίως στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, η τηλεόραση, ήδη από την εμφάνισή της, προσεγγίζεται με δυσπιστία από τη νομική θεωρία και οριοθετείται νομικά με δυσχέρεια¹¹. Έτσι η νομική σκέψη έπεται, ως προς το συγκεκριμένο αντικείμενο,

- 2000 Τηλεγραφία, τηλετυπία, μεταβίβαση δεδομένων ευρείας ζώνης, μεταβίβαση δεδομένων με μεταγωγή κατά πακέτα, μεταβίβαση δεδομένων με μεταγωγή κυκλωμάτων, τηλεμετρία, τηλεκειμενογραφία, τηλεφωτοαντιγραφή κειμένων, τηλεφωτοαντιγραφή, έγχρωμη τηλεφωτοαντιγραφή, ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, τηλεφημερίδα, Videotext, τηλεαναπαραγωγή της ομιλίας υπό γραφική μορφή, τηλεσυνεδρίαση, οπτική τηλεφωνία, στερεοφωνικός ήχος υψηλής ποιότητας, τετραφωνία, έγχρωμη τηλεόραση, τρισδιάστατη τηλεόραση, τηλεόραση υψηλής ευκρίνειας, κινητή οπτική τηλεφωνία, κινητή τηλεφωνία, κινητή μεταβίβαση κειμένων, κινητή τηλεφωτοαντιγραφή, κινητή μεταβίβαση δεδομένων, κινητό Videotext, τηλεϊδιοποίηση.
- 1962 Ο δορυφόρος Telstar μεταφέρει τηλεοπτικά σήματα απ' άκρη σ'άκρη στον Ατλαντικό.
- 1965 Τα πρώτα μαγνητόφωνα που διατίθενται σε ευρύ κοινό.
- 1967 Έγχρωμη τηλεόραση στη Γαλλία.
- 1969 Τα πρώτα βήματα του ανθρώπου στη σελήνη, που μεταδίδονται απ'ευθείας τηλεοπτικά.
- 1970 Πρώτες χρήσεις των μικροϋπολογιστών. Τα πρώτα καλώδια τηλεδιανομής στις ΗΠΑ και Καναδά.
- 1975 Εμπορευματοποίηση των βιντεοκασσετών. Πρώτες συνδέσεις ανάμεσα στην πληροφορική και τις τηλεπικοινωνίες. 1978 : γένεση του teletext και του Videotext.
- 1980 Πειραματισμοί σε μεγάλη κλίμακα με οπτικές ίνες.
- 1981 Εμπορευματοποίηση των οικιακών μικρο-υπολογιστών στις ΗΠΑ, Ιαπωνία και Ευρώπη.
- 1984 800 τοπικοί ραδιοφωνικοί σταθμοί λειτουργούν νόμιμα στη Γαλλία. Γένεση της τηλεόρασης χαμηλής συχνότητας (LPTV) στις ΗΠΑ.
- 1986 Απαρχή της τηλεόρασης άμεσης λήψης στην Ευρώπη.
- 1990 Δικτύωση του 50% των νοικοκυριών σε Βρετανία και Γαλλία.

Θέμα: τα Νέα Μέσα Επικοινωνίας (προοπτικές) και ιστορική εξέλιξη των μέσων μαζικής επικοινωνίας από ΕΕΚ Com. (87) 290 τελ. σ. 4.

Αντίθετα με την κρατούσα άποψη, ο *Parsons* (*Cable Television and the First Amendment*, Lexington Books, Massachusetts, 1987, ο. 119), θεωρεί, ότι τα νέα μέσα επικοινωνίας, όπως η LPTV (Low Power Television), το Data Distribution Network, το MDS (Multi-Point Distribution System) και το DBS βρίσκονται σε εμβρυακό στάδιο ανάπτυξης και δεν συνιστούν ακόμη απτή οικονομική δύναμη ή δυνατότητα. Για τον κοινωνικό αντίκτυπο των μέσων νέας τεχνολογίας βλ. *Σεραφετινίδου, ό.π., σ. 455 επ.* Για τα νομικά, τέλος, προβλήματα που ανακύπτουν από τη λειτουργία των νέων αυτών μέσων, βλ. ενδεικτικά, *Bullinger*, *Kommunikationsfreiheit im Strukturwandel der Telekommunikation*, Nomos, Baden-Baden, 1980, ο. 99 επ. *Carter/Franklin/Wright*, *The First Amendment and the Fifth Estate. Regulation of Electronic Mass Media*, 2nd ed., The Foundation Press, NY, 1989, σ. 437 επ.

11. Βλ. σχετ. *Βενιζέλο, Η έκρηξη, ό.π., σ. 19 επ., Κουμάντο, Νομικές Προσεγγίσεις, Επίκεντρα, 57,*

της τεχνικής και κοινωνικής πραγματικότητας¹².

Ο νομικός ορισμός της παραδοσιακής τηλεόρασης διαφέρει από τον τεχνικό¹³, όπως συμβαίνει συνήθως κατά τη νομική προσέγγιση τεχνικών, πραγματικών φαινομένων, τα οποία μάλιστα υπόκεινται σε ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη¹⁴. Η ιδιαίτερη όμως δυσχέρεια ως προς την υιοθέτηση, από την επιστήμη, ενός πάγιου νομικού ορισμού της τηλεόρασης αντανακλά, ή και προκαλεί, την ατολμία της κεντρικής εξουσίας σχετικά με τη ρύθμιση του μέσου αυτού.

Η αμηχανία του νομοθέτη ως προς την αντιμετώπιση της τηλεόρασης, αντίδραση ανάλογη με αυτήν που προκάλεσε η ανάπτυξη του τύπου¹⁵ στη διάρκεια του 19ου αιώ-

σ. 62. Ακόμη, βλ. *Barrendt* (ό.π., σ. 325) για την αναγνώριση της άποψης ότι η ρύθμιση της λειτουργίας των ραδιοτηλεοπτικών μέσων θα αποτελέσει ένα από τα μείζονα νομικά προβλήματα της τρέχουσας δεκαετίας, και την εκεί παραπομπή στον *De Sola Pool* για την ίδια άποψη. Για την ταχύτητα των αλλαγών στον οπτικοακουστικό χάρτη και την αδυναμία του νομοθέτη να τις παρακολουθήσει, βλ. *Lange/Pragnell*, ό.π., σ. 26, υπ. 1. Τέλος, σύμφωνα με τον *Rivero*, *Radio et télévision en Europe. Rapport de synthèse*, σε: *Radio et télévision en Europe*, CNRS, Paris, 1985, σ. 327: «Dans tous nos pays, les régimes juridiques de la radio et de la télévision sont dominés par les transformations des techniques, et c'est la transformation des techniques qui conditionne l'évolution du droit».

12. Για τη δυσαρμονία συνταγματικής και νομοθετικής ρύθμισης και κοινωνικοπολιτικής πραγματικότητας ή υπό ρύθμιση κοινωνικής ύλης, βλ. αντί άλλων, *Μάνεση*, *Συνταγματικό Δίκαιο* 1, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, σ. 179 επ., *Engisch*, Εισαγωγή στη νομική σκέψη, (μετ. Δ.Σπινέλλη), Β' έκδ., Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα, 1980, σ. 175 και σ. 201. Για την ουσιαστική εφαρμογή του νόμου, βλ. *Παπαχρίστου*, Εισαγωγή στην κοινωνιολογία του δικαίου. Το θεωρητικό πλαίσιο, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1984, σ. 187, *Σούρλα*, Νομοθετική θεωρία και νομική επιστήμη, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1981, σ. 100 επ. Για τη διάσταση γραπτού και εφαρμοζόμενου δικαίου βλ. *Μιχαηλίδη-Νουάρο*, Ζωντανό δίκαιο και φυσικό δίκαιο, Αφοι Σάκκουλα, Αθήνα, 1982, σ. 3 επ.

13. Βλ. αντί άλλων, *Δαγτόγλου*, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 23, υπ. (20) και επικουρικά, *Αλιβιζάτο*, Κράτος, ό.π., σ. 42.

14. Ως προς τη φιλοσοφική θεώρηση της τεχνολογίας βλ. *Καστοριάδη*, Οι ομιλίες στην Ελλάδα, Ύψιλον, Αθήνα, 1990, σ. 129 και 133 επ. και *Αζελό*, Προς την πλανητική σκέψη, Εστία, Αθήνα, 1989, σ. 19 επ. και 54 επ., ο οποίος υποστηρίζει ότι η τεχνική είναι η ίδια μία υπερδύναμη. Το γεγονός αυτό είναι δυνατό να δικαιολογεί οποιαδήποτε θεσμική δυσχέρεια προσαρμογής στη νέα τάξη των επιπευμάτων της. Για την τεχνολογία ως παράγοντα διαμόρφωσης δικαίου, βλ. *Μιχαηλίδη-Νουάρο*, ό.π., σ. 453. Για την εξέλιξη των τεχνολογικών δεδομένων και την ανάγκη θέσπισης νέων κανόνων δικαίου, βλ. *Παπαχρίστου*, ό.π., σ. 138. Για τα κενά που εμφανίζουν οι νομικές ρυθμίσεις λόγω της τεχνικής προόδου και τα οποία προσομοιάζουν προς τα «δευτερογενή κενά» του δικαίου, βλ. *Engisch*, ό.π., σ. 175. Για την ερμηνεία των σχετικών με τη ραδιοτηλεόραση συνταγματικών διατάξεων ανάλογα με την προοπτική εξέλιξης της ραδιοτηλεοπτικής δραστηριότητας, βλ. *Βενιζέλο*, Η έκρηξη, ό.π., σ. 45-46.

15. Για την ιστορία του τύπου και τη κατοχύρωση της ελευθερίας του, βλ. ενδεικτικά, *Albert/Terrou*, *Histoire de la presse*, 4ème éd., PUF, Paris, 1985, *Kayser*, *Mort d'une liberté*, Plon, Paris, 1955, *Lahav* (ed.), *Press Law in Modern Democracies. A Comparative Study*, Longman, New York, 1985, *Robertson*, *People Against the Press*, Quartet Books, London, 1983. Από τη βιβλιογραφία για την ιστορία και συνταγματική κατοχύρωση του ελληνικού τύπου, βλ. *Αντωνόπουλο*, Η ελευθερία του τύπου εν Ελλάδα,

να¹⁶, είχε τελικά ως επακόλουθα, πρώτον, την απορρύθμιση¹⁷ μεγάλου μέρους ραδιοφωνικών¹⁸

Αθήναι, 1965, *Δαγτόγλου*, Τύπος και Σύνταγμα, Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Αθήνα, 1989, *Zilemenos*, Contribution a l'étude de la presse hellénique, Thèse pour le Doctorat, Université de Paris, 1967, *Κονταξή*, Τύπος και δίκαιο, Αφοί Σάκκουλα, Αθήνα 1989, *Κόρσο*, Τύπος και ραδιοτηλεόραση, 2η έκδ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1989, *Κρίππα*, Δίκαιον του τύπου, Αθήναι, 1971, *Λεμπέση*, Κοινωνιολογία του τύπου, Αθήναι, 1951, *Σταθάτο*, Το δίκαιον του τύπου, Αθήναι, 1966, Φίλια, Το συνταγματικόν δικαίωμα της ελευθεροτυπίας και η κατά το άρθρον 367 ΠΚ πρόσθετος προστασία, Αθήναι, 1966.

16. Βλ. σχετ. *Dacey*, Introduction to the Study of the Law of the Constitution, 8th ed., Liberty Classics, 1982, σ. 146 επ.

17. Η απορρύθμιση συγκεκριμένα συνίσταται πρακτικά στην ιδιωτικοποίηση μεγάλων φορέων δημόσιας υπηρεσίας, όπως μεγάλοι κρατικοί ραδιοτηλεοπτικοί σταθμοί (ενδεικτικά, Γαλλία: TF1, L. 86-1067, 29/7/1982 και 84-742, 1/8/1984, για τη θεσμοθέτηση ιδιωτικών τοπικών ραδιοσταθμών, 5-1361, 23/12/85, για την εκχώρηση σε ιδιώτες των σταθμών La Cinq και TV 6, Ολλανδία: NOS, νόμος για την Ρ/Τ του 1967, τροποποιημένος, *Omroepwet 1/3/1967 Staatsblad*). Για την εξέλιξη της ραδιοτηλεοπτικής αποκρατικοποίησης στην Ευρώπη, βλ. *Lange/Pragnell*, ό.π., σ. 21 επ. Στις ΗΠΑ ο ραδιοτηλεοπτικός τομέας βρίσκεται σε καθεστώς απορρύθμισης, με ratio το γεγονός ότι η οικονομία της αγοράς επιβάλλει την έλλειψη έντονης κρατικής παρέμβασης επί της ραδιοτηλεόρασης, με εξαίρεση την εφαρμογή της νομοθεσίας για την αποφυγή της συγκέντρωσης κεφαλαίων και τον αθέμιτο ανταγωνισμό (*ibid* σ. 23). Στον αγγλοσαξονικό κόσμο σημαντικοί τομείς παροχής δημόσιων υπηρεσιών, όπως τηλεπικοινωνιακοί οργανισμοί και οργανισμοί συγκοινωνιών, έχουν ιδιωτικοποιηθεί. Στις ΗΠΑ, ενδεικτικά, το μονοπώλιο της Αμερικανικής ΑΤ+Τ σχετικά με τις τηλεφωνικές συσκευές διεργάγη ήδη από το 1968 με την απόφαση της FCC, *Carterphone Service*, 13 FCC 2d 420 (1968). Στη Βρετανία, το μονοπώλιο των τηλεπικοινωνιών μεταβλήθηκε σε ολιγοπώλιο, με την *Telecommunications Act 1984* (α. 2). Στη Γαλλία, τέλος, στη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, ιδιωτικοποιήθηκαν πολλοί τομείς παροχής δημόσιων υπηρεσιών. Βλ. γενικότερα, *Durupt*, *Les Entreprises publiques*, PUF, Thémis, Paris, 1987, σ. 42 επ. και *Βενιζέλο*, Η έκρηξη, ό.π., σ. 24, ο οποίος διακρίνει όπως και ο *Balle*, (*Médias*, 3ème éd., ό.π., σ. 297 επ.) ανάμεσα στη «déréglementation» ως τάση των ευρωπαϊκών χωρών και στο φαινόμενο της «dérégulation» στον τομέα των ΜΜΕ. Για το ειδικότερο αυτό αντικείμενο, βλ. *De Gournay/Musso/Pineau*, ό.π., *Horwitz*, *The Irony of Regulatory Reform. The Deregulation of American Telecommunications*, Oxford University Press, 1989, *Ewa*, *The Deregulation of International Telecommunications*, Artech House, Washington, 1985 και *Europe 2000*, ό.π., σ. 16 επ.

18. Το ραδιόφωνο παρουσιάζει αρκετές ιδιαιτερότητες σε σχέση με την τηλεόραση. Οι εναέρια διατιθέμενοι σταθμοί είναι περισσότεροι λόγω μικρότερου εύρους, το οποίο απαιτείται να καλυφθεί, ανά σταθμό, στη ζώνη των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων. Ακόμα, η ραδιοφωνική επιχείρηση απαιτεί επένδυση μικρότερων κεφαλαίων από ό,τι η ομόλογη τηλεοπτική. Γι'αυτούς τους λόγους το ραδιόφωνο εμφανίζεται συχνά υπό κατακερματισμένη τοπική μορφή εκμετάλλευσης και υπόκειται σε περισσότερο ελαστικές νομικές ρυθμίσεις από την τηλεόραση. Η ισχύουσα ελληνική νομοθεσία, που επιτρέπει την ίδρυση ραδιοφωνικών σταθμών από ΟΤΑ και ιδιώτες παράλληλα με τους κρατικούς σταθμούς, απαρτίζεται από ένα πλέγμα διατάξεων του ν. 1866/89 (ά. 3 παρ. 1, 2, 3, 5 και 7) και των ά. 2 παρ. 5 έως 9 και ά. 3 του ν. 1730/1987. Για την ιστορική εξέλιξη της σχετικής νομοθεσίας, βλ. *Δαγτόγλου*, *Ραδιοφωνία και Σύνταγμα*, Επιστ. Επετηρίς ΣΤΕ, Τιμ.Τόμος Η. Κυριακοπούλου ΙΓ-Α, 1966, σ. 581 επ. Από την ελληνική θεωρία βλ. αντί άλλων, για τη διαφοροποίηση ραδιοφώνου και τηλεόρασης, *Βενιζέλο*, Η έκρηξη ό.π., σ. 42 επ.

και τηλεοπτικών υπηρεσιών¹⁹, δεύτερον, την ιδιωτικοποίηση, στις ισχυρότερες αναπτυσσόμενες χώρες, μεγάλου τομέα της παραδοσιακά δημόσιας και μάλιστα κρατικής τηλεόρασης και, τρίτον, την παράνομη λειτουργία εκατοντάδων ραδιοτηλεοπτικών σταθμών σε πολλές χώρες και στην Ελλάδα, χωρίς προϋφιστάμενο νομικό πλαίσιο²⁰.

Συχνά²¹, η de facto αυτή λειτουργία συνοδεύεται από την επίκληση, εκ μέρους των

19. Η αποκρατικοποίηση της ελληνικής τηλεόρασης εμφανίζεται ως αποκρατικοποίηση πρώτα του ραδιοφώνου και έπειτα της τηλεόρασης. Συγκεκριμένα, με εξαίρεση το ν. 4551/1930, που κύρωσε τη διοικητική σύμβαση «διά την εκχώρησιν προνομίου διά την εγκατάστασιν σταθμών ραδιοφωνίας εν Ελλάδι» μεταξύ του ελληνικού δημοσίου και του Ε. Μάρκογλου, σε σειρά νομοθετικών ρυθμίσεων που καλύπτουν 55 χρόνια της ελληνικής πολιτικής ζωής, το κύριο χαρακτηριστικό είναι η ανάθεση αποκλειστικά σε δημόσιο φορέα του μονοπωλίου της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής, με παραλλαγές ως προς τη νομική του φύση (1936-1987). Η πολυσχιδής αυτή νομοθεσία αποτελείται από τα εξής νομοθετήματα: ΑΝ 95/1936, ΣΠ 54/1945, ΑΝ 1663/1951, ν. 2312/1953, ν. 3188/1955, νδ 3778/1957, ΑΝ 383/1968, νδ 745/1970, νδ 722/1970, νδ 1244/1972, νδ 1307/1972, 352/1974, ν. 230/1975, πδ 271/1976, ν. 652/1977, ν. 1162/1981, ν. 1288/1982. (Βλ. σχετ. αντί άλλων, Δαγτόγλου, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 19 επ).

20. Στην Ελλάδα, με το ν. 1730/1987, ΦΕΚ Α' 145, ιδρύθηκε ενιαίος φορέας ραδιοφωνίας και τηλεόρασης (ΕΡΤ-ΑΕ) (ά.1) και θεσμοθετήθηκε η δυνατότητα εκχώρησης από τον Υπουργό Προεδρίας της Κυβέρνησης αδειών ίδρυσης και λειτουργίας ραδιοφωνικών σταθμών τοπικής ισχύος σε ΟΤΑ, φυσικά και νομικά πρόσωπα (ά.2 παρ. 4 και ά. 3 παρ.7 του ν. 1866/89). Στη συνέχεια, με το ν. 1866/1989 ΦΕΚ Α' 222, δίδεται, υπό προϋποθέσεις, η δυνατότητα χορήγησης, σε ΑΕ ή ΟΤΑ, αδειών ίδρυσης και λειτουργίας τηλεοπτικών σταθμών τοπικής εμβέλειας (ά. 4 παρ. 1).

21. Πολλοί ιδιωτικοί σταθμοί άρχισαν τη λειτουργία τους στην Ευρώπη χωρίς προϋφιστάμενο θεσμικό-νομιμοποιητικό πλαίσιο. Το ιστορικό λειτουργίας τέτοιων σταθμών είναι μακρύ και για την Ελλάδα. Δημοτικοί ραδιοφωνικοί σταθμοί λειτούργησαν στις μεγάλες πόλεις, Αθήνα, Πειραιά και Θεσσαλονίκη, και νομιμοποιήθηκαν εκ των υστέρων με τη διάταξη του ά. 2 παρ. 13 του ν. 1730/87. Αναμφίβολα οι εκπομπές των σταθμών αυτών δεν μπορούσαν να υπαχθούν στο πλέγμα των διατάξεων που αφορούσε στους ραδιοερασιτέχνες, των ν. 1244/1972, πδ 271/1976, ν. 652/1977, ν. 1162/1981 και πδ 1246/1981. Για το χρονικό λειτουργίας της λεγόμενης «ελεύθερης» ραδιοφωνίας βλ. ενδεικτικά, Βενιζέλο, ΕΕΕυρΔ σ. 230 και Κική, Παρατηρήσεις στη ΣτΕ 989/1987 (Τμ. Δ'), ΕΕΝ 1987, 304 (304-305). (Για τον όρο «ελεύθερη ραδιοφωνία, βλ. Cazenave, Les radios libres, 2ème éd., PUF, Paris, 1984, σ. 42). Παράλληλα, άρχισε στη χώρα και η χρήση, από δύο δήμους, τηλεοπτικών συχνοτήτων για αναμετάδοση ξένων δορυφορικών προγραμμάτων, ισχύοντος του γενικού τηλεοπτικού μονοπωλίου της ΕΡΤ-ΑΕ (ά. 2 παρ. 2 ν. 1730/87). Την ίδια εποχή η ελληνική θεωρία και νομολογία δεν διέκριναν τον όρο «αναμετάδοση» σε σχέση με αυτόν της εκπομπής, ώστε να κριθεί με ενάργεια, εάν οι πράξεις των δημάρχων ενέπιπταν ή όχι στην έκταση του κρατικού ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου. Εξαιτίας της διχογνωμίας αυτής δημιουργήθηκε ελληνική νομολογία σχετικά με το ζήτημα. Για τον ίδιο προβληματισμό στον ευρωπαϊκό χώρο, βλ. για την περίπτωση της Γαλλίας, Robert, Les radios libres entrent dans la légalité, Multiplié, Janvier 1982, 71, Toledamo, Les radios libres et la loi, Presse-actualité, Avril 1982, 31, για την περίπτωση της Ιταλίας, όπου η θεσμική ρύθμιση ακολουθεί κάθε φορά τη νομολογιακή λύση που δίνει το Ιταλικό Συνταγματικό Δικαστήριο, βλ. μεταξύ άλλων, Cassese, Radio et télévision en Italie, Annuaire Européen d'Administration Publique, 7 (1984), 25, Fiorentino, Italie: Le système de radiotélévision, Rev. fr. Droit adm. 5 (3), 1989,

φορέων των εκτός νόμου εκπομπών, του δικαιώματός τους σε πολιτικής ανυπακοής²². Οι εκπομπείς επικαλούνται, στην περίπτωση αυτή, το γεγονός ότι το υπάρχον νομικό πλαίσιο δεν επαρκεί για να καλύψει τις πραγματικές ανάγκες της σύγχρονης ζωής, ή ότι η πολιτεία παραλείπει να ενεργοποιήσει και να ρυθμίσει υπέρτερα συνταγματικά δικαιώματα των πολιτών²³, που άπτονται της δυνατότητάς τους να εκφραστούν και να επικοινωνήσουν με μέσον την τηλεόραση.

Παρ. 2. Ο νομικός ορισμός της παραδοσιακής τηλεόρασης

2α. Τα βασικά στοιχεία του ορισμού

Ο νομικός ορισμός της τηλεόρασης συνίσταται στην απ'ευθείας μετάδοση ήχων και εικόνων προς το ευρύ κοινό, η οποία συντελείται μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων και απαιτεί τη χρήση τηλεοπτικού δέκτη²⁴.

Οι πρώτες ανιχνεύσεις του νομικού ορισμού της τηλεόρασης λαμβάνουν χώρα στο πεδίο του διεθνούς δικαίου των τηλεπικοινωνιών. Κλασικό τηλεπικοινωνιακό μέσον και η ίδια η τηλεόραση, με υπερεθνική διάσταση, λόγω συγκεκριμένης τεχνολογικής δομής,

503, *Marin*, Il disegno di legge sulla televisione privata, Quaderni Costituzionali, 7-1987, 437, *Pace*, La radiotelevisione in Italia con particolare riguardo alla emittenza privata, Rivista trimestrale di Diritto Pubblico, 1987, 615 και *Thibaut*, Radio et télévision en Italie, RDP, 1980, 96.

22. Για την πολιτική ανυπακοή (civil disobedience), βλ. *Dworkin*, A Matter of Principle, Oxford University Press, 1986, σ. 104 επ., *Thoreau*, Selected Writings on Nature and Liberty, Indianapolis, 1952, σ. 10 επ., *Glottz* (Hrsg.), Ziviler Ungehorsam im Rechtsstaat, Suhrkamp, Frankfurt, 1983, passim, και *Κ. Σπινέλλη*, Περιφρόνηση των ποινικών νόμων ως μορφή «πολιτικής ανυπακοής» και «βαθύτερη φύση του εγκλήματος», Υπεράσπιση 6-1991, 1269 (1272). Η μη εφαρμογή νομοθετικών διατάξεων σχετικά με την οργάνωση της ραδιοτηλεόρασης προσομοιάζει στην πολιτική ανυπακοή του αγγλοσαξονικού δικαίου και η σχετική συμπεριφορά προς την άμυνα ή την κατάσταση ανάγκης του ελληνικού ΑΚ. Οι εκπομπείς με δυσκολία μπορούν να επικαλεσθούν το δικαίωμα αντίστασής τους, γιατί δεν τίθεται θέμα, στη συγκεκριμένη περίπτωση, απόπειρας κατάλυσης του Συντάγματος. Βλ. σχετ. *Σπυρόπουλο*, Το δικαίωμα αντίστασης κατά το άρθρο 120 παρ. 4 του Συντάγματος, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1987 (σ. 51 επ.).

23. Για τη θεωρία των κεκτημένων δικαιωμάτων στο δημόσιο δίκαιο βλ. κυρίως *Τάχο*, Απλές σκέψεις για τα «κεκτημένα δικαιώματα» στο δημόσιο δίκαιο, Διοικητική Δίκη, 3, 1989, 481. Τα κεκτημένα δικαιώματα είναι δυνατό να ταυτίζονται με κλασικά είδη κοινωνικών δικαιωμάτων, όπως αυτό της κοινωνικής ασφάλισης. Βλ. ενδεικτικά, *Schlenker*, Soziales Rückschrittverbot und Grundgesetz, Duncker und Humblot, Berlin, 1986, σ. 242 επ.

24. Πρβλ. *Αλιβιζάτο*, Κράτος, ό.π., σ. 42 επ., ο οποίος όμως δεν περιλαμβάνει στο νομικό ορισμό της παραδοσιακής τηλεόρασης το στοιχείο της διέλευσης των σημάτων μέσω των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων, ενώ, αντίθετα, προκρίνει το στοιχείο της χρήσης τηλεοπτικού δέκτη. Ο ίδιος επανέρχεται στο πρόβλημα του ορισμού, επιχειρώντας μία αποσαφήνιση της έννοιας της τηλεοπτικής εκπομπής (βλ. *Αλιβιζάτος*, Monopole ou liberté: Les garanties du pluralisme en Grèce, 41 RIDC (1989), 313 (316).

προσδιορίζεται εννοιολογικά ανά τακτά χρονικά διαστήματα, σύμφωνα με την κρατούσα άποψη, από όλες τις διεθνείς τηλεπικοινωνιακές συμβάσεις. Συγκεκριμένα, οι διεθνείς συμβάσεις τηλεπικοινωνιών του Atlantic City, 1947²⁵, Buenos Aires, 1952²⁶, Malaga/Torremolinos, 1973²⁷ και Nairobi, 1982²⁸, που έχουν συναφθεί υπό την αιγίδα της Διεθνούς Ένωσης Τηλεπικοινωνιών (ΔΕΤ), περιέχουν όλες το νομικό ορισμό της ραδιοφωνικής υπηρεσίας²⁹.

Στην παράγραφο 2012 του δεύτερου Παραρτήματος της τελευταίας αυτής σύμβασης ορίζεται ως ραδιοφωνική υπηρεσία η υπηρεσία ραδιοεπικοινωνίας, της οποίας οι εκπομπές προορίζονται για απ'ευθείας λήψη από το κοινό εν γένει³⁰.

Το εσωτερικό ελληνικό δίκαιο, σε επίπεδο συνταγματικού κανόνα, παρέχει ενδείξεις σχετικά με τα είδη των μέσων ενημέρωσης που θέλησε να ρυθμίσει ο συντακτικός νομοθέτης. Στη μαζική ενημέρωση αναφέρεται το άρθρο 15 και στην ιδιωτική το άρθρο 19 του Συντάγματος. Οι διαφοροποιήσεις των μέσων, που εμπίπτουν στη ρύθμιση της μίας ή της άλλης διάταξης, δεν είναι πάντως σαφείς.

Σημαντικός παράγοντας που εξηγεί την αοριστία και ασάφεια των σχετικών ρυθμίσεων είναι, εκτός από την εκ φύσεως ελλειπτικότητα του κειμένου του Συντάγματος³¹, η

25. Η σύμβαση κυρώθηκε με τον AN 370/36.

26. Η σύμβαση κυρώθηκε με το ν. 2312/53. Το ά. 2 παρ. 2 του νόμου αυτού δίνει το νομικό ορισμό της ραδιοφωνίας, ορισμό που επαναλαμβάνει ο έλληνας νομοθέτης στους ν. 3188/55, ά. 1 και 230/73, ά. 1 παρ. 2.

27. Η σύμβαση κυρώθηκε με το ν. 493/76.

28. Η σύμβαση κυρώθηκε με το ν. 1504/84.

29. Βλ. ενδεικτικά *Γιόκαρη*, Εισαγωγή στο διεθνές δίκαιο του αέρος και του διαστήματος I, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1984, σ. 86 επ., *Gregg*, Telecommunication Conflict by the International Telecommunication Union, Law and Contemporary Problems (1982), 37 και *Lyall*, The International Telecommunication Union: Nairobi 1982, JMLP (1983), 224.

30. Αυτός είναι ο περισσότερο αποδεκτός διεθνώς ορισμός της υπηρεσίας ραδιοεπικοινωνίας (service de radiodiffusion ή service de radiocommunication), από το 1926, χρόνο που θεωρείται συμβολικά ότι ο Baird ανακάλυψε την τηλεοπτική εκπομπή (The Economist, 23/12/89). Για μία πρώτη ιστορική αναδρομή στο συσχετισμό του νομικού και του τεχνικού ορισμού, βλ. *Donovan*, The Origin and Development of Radio Law, N.Y. University, The School of Law, 1930, σ. 8 επ. Για τον ελληνικό τέλος ορισμό της τηλεπικοινωνίας, που εξαιρεί όμως το ραδιόφωνο και την τηλεόραση, βλ. νδ 1049/49, «Περί οργανώσεως των Τηλεπικοινωνιών της Ελλάδος», ΦΕΚ Α' 195, ά. 5 παρ. 4 και πρόσφατα ά. 1 παρ. 1 ν. 2075/92, όπου ορίζεται ως τηλεπικοινωνία «...κάθε εκπομπή, μετάδοση ή λήψη σημείων, σημάτων, κειμένων, εικόνων, ήχων ή πληροφοριών κάθε είδους, που πραγματοποιείται με ενσύρματα, ασύρματα, οπτικά ή άλλα ηλεκτρομαγνητικά συστήματα».

31. Για την ελλειπτικότητα του κειμένου του Συντάγματος, βλ. Βασικά, *Μάνεση*, Δίκαιο, ό.π., σ. 183, *Δ.Τσάτσο*, Συνταγματικό Δίκαιο Α', Θεωρητικό Θεμέλιο, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1985, σ.153, *Θ. Τσάτσο*, Το πρόβλημα της ερμηνείας εν τω Συνταγματικώ Δικαίω, Αθήνα, 1970, σ. 1, *Μανιτάκη*, Συνταγματικό Δίκαιο Ι, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1987, σ. 40, τον ίδιο, Η νομική φύση και ο πολιτικός χαρακτήρας της ερμηνείας του Συντάγματος, ΤοΣ 1985, 476 (490) και *Βενιζέλο*, Η ερμηνεία του Συντάγματος

σχετική παλαιότητά του σε σχέση με τις ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις στον χώρο των μέσων μαζικής επικοινωνίας και ενημέρωσης κατά την τελευταία δεκαετία³².

Έτσι, χρειάζονται ερμηνεία, υπό το φως των πραγματικών συνθηκών, οι εκφράσεις του συντακτικού νομοθέτη του 1975, «και κάθε άλλο παρεμφερές -προς την τηλεόραση- μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης» στις παραγράφους 1 και 2 του άρθρου 15 σε συνδυασμό με την έννοια της επικοινωνίας, στο άρθρο 19, εδάφιο α του Συντάγματος («με οποιονδήποτε άλλο τρόπο» - πλην των επιστολών).

Από τον συνδυασμό των διατάξεων αυτών είναι δυνατό να προσδιορισθεί η έννοια της παραδοσιακής τηλεόρασης, χωρίς κατ'αρχήν να αντιμετωπισθεί και το πρόβλημα του κατακερματισμού της τηλεοπτικής διαδικασίας σε φάσεις εκπομπής, αναμετάδοσης και λήψης.

Ας σημειωθεί όμως ότι ο κοινός νομοθέτης ταυτίζει την έννοια της τηλεόρασης με την έννοια της εκπομπής, για να διακρίνει περαιτέρω εννοιολογικά την αναμετάδοση και τη λήψη. Δεδομένου δε ότι αυτός ρυθμίζει τη λειτουργία της ραδιοτηλεόρασης εξειδικεύοντας τις σχετικές συνταγματικές επιταγές, γι'αυτό και ο συντακτικός νομοθέτης υπονοεί τις έννοιες «εκπομπή», «αναμετάδοση» και «λήψη», χρησιμοποιώντας τους όρους «ραδιοφωνο» και «τηλεόραση» στις διατάξεις των άρθρων 15 και 19.

Πάντως, αν κρίνει κανείς από τις αμφιγνώμιες επί δικαστηρίω κατά την περίοδο 1977-1990³³, σχετικά με την ερμηνεία των παραπάνω όρων, ο κοινός νομοθέτης δεν φαίνεται να έχει μία συγκεκριμένη άποψη για το θέμα που να είναι δυνατό να στηρίζει και αντίστοιχη θεωρία. Το γεγονός αυτό δεν δημιουργούσε προβλήματα στην οργάνωση του

το μεταξύ νομικής δογματικής και επιστημολογικής ειλικρίνειας, ΝοΒ 34, 1986, 1529 (1534).

32. Για τη σχέση χρόνου και ερμηνείας αναφορικά με το κείμενο του Συντάγματος, όπως και τη σχέση αλλοίωσης του κειμένου αυτού, εξαιτίας της εξελικτικής διαμόρφωσης μίας νέας συνταγματικής πραγματικότητας, βλ. *Μάνεση*, Δίκαιο, ό.π., σ. 179, *Θ.Τσάτσο*, ό.π., σ. 10 και σ. 63, *Δ. Τσάτσο*, *Θεμέλιο*, ό.π., σ. 152, τον ίδιο, *Σύνταγμα και πολιτική πραγματικότητα*. Κείμενα για την διαλεκτική σχέση δικαίου και πολιτικής, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1980, σ. 33 επ., *Μανιτάκη*, Δίκαιο, ό.π., σ. 73, *Αλιβιζάτο*, Εισ. σημείωμα σε *Dworkin*, Η υπόθεση Bork (μετ.), ΤοΣ 1988, 266 (274), τον ίδιο, Τα «συνταγματικά» της ραδιοτηλεόρασης. Προσωρινός απολογισμός μίας συνεχιζόμενης συζήτησης, *Εφαρμογές Δημόσιου Δικαίου*, 2-3, 1988, 361, (368), *Σπυρόπουλο*, Ερμηνεία του Συντάγματος και ιστορική εξέλιξη, *Εφαρμογές Δημόσιου Δικαίου*, 4, 1988, 528 ιδίως σ. 534, *Dworkin*, *Laws' Empire*, Harvard University Press, Cambridge, 1986, σ. 359 επ. και *Luchaire*, *De la méthode en Droit Constitutionnel*, RDP, 1981, 276 (314 επ.).

33. Βλ. για τη νομολογία της περιόδου αυτής στις λεγόμενες υποθέσεις Κούβελα και Ανδριανόπουλου, ΣτΕ 988, 989, 990/1987 (Τμ. Δ'), ΕΕΝ 1987, 302, παρατηρήσεις *Κική*, ΣτΕ 5040/1987 (Ολ.), Αρμεν. 1987, 524, παρατηρήσεις *Βενιζέλου*, ΝοΒ 37, 1989, 508, *Εφαρμογές Δημόσιου Δικαίου* 2-3, 1988, 371, ΤοΣ 1987, 727, παρατηρήσεις *Αναγνώστου*, ΣτΕ 1144, 1145/1988 (Ολ.), ΝοΒ 37, 1989, 811, ΑΠ 752/1988 (Τμ. ΣΤ'), *Εφαρμογές*, *ibid.*, 389, Παρατηρήσεις *Ελευθεριάδη*, Α.Π. 1789/1988 ΝοΒ 37, 1989, 476, σχόλιο *Αργυρόπουλου*, Τριμ.Πλημ.Θεσ. 964, 1037, 1648/1988, *Εφαρμογές*, *ibid*, 375, παρατηρήσεις *Ελευθεριάδη*, Μον.Πρωτ.Θεσ. (Τμ. Ασφαλιστικών) 192/1989, Μον.Πρωτ.Πειρ. (Τμ. Ασφαλιστικών) 323/1989.

ραδιοτηλεοπτικού χώρου, μόνον για όσο χρόνο ίσχυε το κρατικό μονοπώλιο σε κάθε φάση της ραδιοτηλεοπτικής παραγωγής και μετάδοσης.

Ορισμούς της παραδοσιακής τηλεόρασης ανευρίσκουμε, τέλος, εκτός από τις διεθνείς τηλεπικοινωνιακές συμβάσεις, σε κείμενα της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, του Συμβουλίου της Ευρώπης και στους περισσότερους νόμους επιμέρους κρατών που αφορούν στις τηλεπικοινωνίες και στη ραδιοτηλεόραση. Οι ορισμοί αυτοί αποτελούν και το μεθοδολογικό εργαλείο για την πλήρωση εννοιολογικών κενών και την απάλειψη ασαφειών όλων των σχετικών κειμένων, με στόχο ένα σύγχρονο νομικό προσδιορισμό της παραδοσιακής τηλεόρασης.

2β. Διχογνωμίες σχετικά με τα στοιχεία αυτά

Η παραδοσιακή τηλεόραση αποτελεί οιονεί υποσύστημα κάθε τηλεπικοινωνιακής διαδικασίας³⁴. Από την τεχνική της αυτή διάσταση προκύπτει ότι το σύστημα της μετάδοσης ήχου και εικόνας αποτελεί συστατικό στοιχείο του νομικού της ορισμού, παρά τις αντίθετες απόψεις που έχουν εκφρασθεί.

Σχετικά με το πρώτο συστατικό στοιχείο του νομικού ορισμού, δηλαδή το σύστημα της μετάδοσης, φαίνεται ορθό να δεχθούμε ότι, επειδή κάθε τηλεπικοινωνιακό σήμα, που προέρχεται είτε από τεχνολογική υποδομή μετάδοσης σημείου προς σημείο (point-to-point), είτε από υποδομή μη σταθερής υπηρεσίας (point-to-multi-point), είναι δυνατό να μεταδίδεται περαιτέρω μέσω καλωδίου, στον ορισμό της παραδοσιακής τηλεόρασης εμπεριέχεται και η καλωδιακή μετάδοση³⁵.

34. Βλ. ενδεικτικά στον γαλλικό νόμο 86-1067, 30/9/1986 (ά, 2), τον ορισμό της οπτικοακουστικής επικοινωνίας (communication audiovisuelle) «toute mise à disposition du public ou de catégories du public, par un procédé de télécommunication, de signes, de signaux, d'écrits, d'images, de sons ou de messages de toute nature qui n'ont pas le caractère d'une correspondance privée», αναλογικά με το ά. 32 του Code PTT, όπου ορίζεται ως «τηλεπικοινωνία» (télécommunication) «toute transmission, émission ou réception de signes, de signaux, d'écrits, d'images, de sons ou de renseignements de toute nature par fil optique, radio-électricité ou autres systèmes électromagnétiques». Στο *Gavalda/Boizard* (éds), (ό.π., σ. 28), υποστηρίζεται ρητά ότι η τηλεόραση εντάσσεται στη δραστηριότητα των υπηρεσιών της ραδιοεπικοινωνίας (radiodiffusion) και στη συνέχεια αναφέρεται (ibid σ. 434) ότι οι πρόσφατες τεχνολογικές εξελίξεις καθιστούν αρχαϊκή την αυστηρή διάκριση της τηλεπικοινωνίας και της οπτικοακουστικής επικοινωνίας, υπέρβαση που συντελείται στη γαλλική νομοθεσία με την εξαγγελία της αρχής της ελευθερίας και για τις δύο διαδικασίες, στο νόμο της 30/9/1986. Βλ. ακόμα τους ορισμούς που δίνει το *CoE, Mass Media Files No 8, Strasbourg 1985*, σ. 10, όπου φαίνεται καθαρά πως ο ορισμός της τηλεπικοινωνιακής υπηρεσίας είναι αρκετά ευρύς, ώστε να περιλαμβάνει και νέες τεχνικές.

35. Πρόβλημα δημιουργείται ως προς την παθητική τηλεοπτική καλωδίωση (για την έννοιά της βλ. *Βενιζέλο, Η έκρηξη, ό.π., σ. 50 επ.*), και ενδεχομένως για ένα μέρος του δικτύου καλωδιακής διανομής δεδομένων, από τη διατύπωση του ά. 1 παρ. α της Οδηγίας 89/552 ΕΟΚ, 3/10/1989, όπου ορίζεται ως «τηλεοπτική μετάδοση», η ασύρματη ή όχι, απ'ευθείας ή μέσω δορυφόρου, με κώδικα

Η διάσταση που τυχόν ανακύπτει στη θεωρία και τη νομολογία³⁶, μεταξύ της έννοιας της εκπομπής και αυτής της αναμετάδοσης, δεν επηρεάζει την ενότητα του νομικού ορισμού της τηλεόρασης³⁷.

Το στοιχείο όμως του ορισμού που παρουσιάζει πραγματικά μεγάλο θεωρητικό και πρακτικό ενδιαφέρον, λόγω των διχογνωμιών που προκαλεί η εξειδίκευσή του, είναι αυτό του «ευρέος ή δυνάμει ευρέος κοινού»³⁸, προς το οποίο απευθύνεται η τηλεοπτική

ή χωρίς, πρώτη μετάδοση τηλεοπτικών προγραμμάτων, που προορίζονται για το κοινό. Ο όρος περιλαμβάνει τη διαβίβαση προγραμμάτων μεταξύ επιχειρήσεων με σκοπό την αναμετάδοσή τους στο κοινό, αλλά δεν περιλαμβάνει τις υπηρεσίες επικοινωνιών, που παρέχουν με προσωπική κλήση πληροφορίες ή άλλες υπηρεσίες, όπως τις υπηρεσίες τηλεαντιγράφων, και τις τράπεζες ηλεκτρονικών δεδομένων. Βλ. ακόμη ορισμό της μετάδοσης στο ά. 2 του Κανονισμού 3/1991 του ΕΣΡ.

36. Βλ. σχετ. Αλιβιζάτο, Εφαρμογές, ό.π., σ. 366 επ. και Τριμ. Πλημμ. Θεσ/νίκης 964/1988 σε αντιδιαστολή με ΑΠ 752/1988 (Τμ. Στ'), ως προς τη διχογνωμία που ανέκυψε, εάν η «αναμετάδοση» συνιστά «εκπομπή» ή «διευκόλυνση λήψης». Πρβλ. τη διάταξη της παρ. 1 του ραδιοτηλεοπτικού σουηδικού νόμου (Radio Act 30/12/1986, Amend. 1986), όπου «broadcast transmission shall be taken to mean transmission that is intended for direct reception by the public...».

37. Βλ. σχετ. στην Ευρωπαϊκή σύμβαση για τη διασυνοριακή τηλεόραση του Συμβουλίου της Ευρώπης, Στρασβούργο, 1989, το α. 2(c), όπου: «broadcaster means the natural or legal person who composes television programme services for reception by the general public and transmits them or has them transmitted, complete and unchanged, by a third party». Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, στην έννοια της εκπομπής περιλαμβάνεται και η αναμετάδοση, αρκεί να είναι πιστή ή ολοκληρωμένη.

38. Το «γενικό ή ευρύ κοινό» ανευρίσκεται ως συστατικό στοιχείο του ορισμού της ραδιοτηλεόρασης στην Οδηγία του Συμβουλίου της ΕΟΚ, όπου: (ά.1α) «...μετάδοση τηλεοπτικών προγραμμάτων που προορίζονται για το κοινό», στην Ευρωπαϊκή σύμβαση για τη διασυνοριακή τηλεόραση, όπου: (α.2c) «broadcaster means the natural or legal person who composes television programme services for reception by the general public...» και στα νομοθετικά κείμενα των περισσότερων χωρών, όπου ρυθμίζεται η λειτουργία της ραδιοτηλεόρασης. (Π.χ. Σουηδία: Radio Act 1966/1986 παρ. 1: «...transmission that is intended for direct reception by the public...», ΗΠΑ: Communications Act 1934, Amend., Sec. 3, 47 USC 153, (ο): «broadcasting means the dissemination of radio communications intended to be received by the public...»). Το κοινό αυτό δεν πρέπει να είναι εξατομικευμένο με βάση προσωπικές ανάγκες ή ιδιόζουσες ιδιότητες των μελών που το συναπαρτίζουν. Έτσι, η γενική λήψη μπορεί να περιλαμβάνει και τη μετάδοση υλικού σε συνδρομητές, ακόμα και σε κωδικοποιημένη μορφή, αρκεί ο αποκωδικοποιητικός μηχανισμός να είναι διαθέσιμος σε όλους τους δυνάμει συνδρομητές (*UK Home Office, Broadcasting in the 90's: Competition, Choice and Quality*, London, 1988, σ. 8 επ.). Το ευρύ κοινό λοιπόν δεν μπορεί να είναι ταυτόχρονα και ειδικό και εξατομικευμένο. Επειδή οι δύο όροι δεν ισχύουν σωρευτικά, πρέπει το κοινό αυτό να μην είναι εκ των προτέρων διακριβώσιμο και να χρησιμοποιεί κατά αποκλειστικό τρόπο τη συγκεκριμένη παρεχόμενη υπηρεσία. Για τα προγράμματα προς ένα μη διακριβώσιμο κοινό, βλ. *Auby/Ducos-Ader* (ό.π., σ. 351), όπου «les programmes à des publics déterminés... sont... ceux... qui s'adressent à un public... limité et identifiable, répondant aux besoins et aspirations de ce public». Η τελική διακρίβωση, εάν το συγκεκριμένο πρόγραμμα απευθύνεται ή όχι σε ευρύ κοινό, άπτεται του εντοπι-

εκπομπή. Ο μη ακριβής προσδιορισμός της έννοιας του ευρέος κοινού δημιουργεί το πρόβλημα, εάν θα ενταχθούν στο νομικό ορισμό της παραδοσιακής τηλεόρασης πολύ διαδεδομένες μορφές μετάδοσης ήχου και εικόνας, όπως η τηλεόραση συνδρομητών, ή η βιντεοσκόπηση -φαινόμενο που είναι δυνατό να εμπίπτει και στην έννοια της αναμετάδοσης- και η τηλεμεταβίβαση δεδομένων³⁹ (data broadcasting).

Κρίσιμα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της δυνατότητας λήψης από ευρύ και πάντως όχι διακεκριμένο, κατακερματισμένο κοινό είναι, εκτός από την πρόθεση καθεαυτή του εκπομπέα⁴⁰, η φύση του μεταδιδόμενου μηνύματος, η *ex definitione* χρήση του⁴¹, καθώς και ο τρόπος χρηματοδότησης της συγκεκριμένης παρεχόμενης υπηρεσίας.

σμού της αρχικής σχετικής θέλησης του εκπομπέα, κατά την άποψη του Αλιβιζάτου (Κράτος, ό.π., σ. 44 και υπ.80). Η ορθή, κατά την άποψή μας, αυτή θέση αποκλείει από την έννοια της τηλεόρασης, σύμφωνα με τον ορισμό του ά. 15 Σ., αλλά και από την έννοια της ραδιοφωνικής υπηρεσίας, σύμφωνα με τους ορισμούς των τηλεπικοινωνιακών συμβάσεων, εν μέρει την τηλεμεταβίβαση δεδομένων και εμπερικλείει σε αυτή την έννοια της αναμετάδοσης (πιο καθαρά βλ. τον ίδιο, Εφαρμογές, ό.π., σ. 383-384). Η εκδοχή αυτή αφήνει κενά ως προς τη νομική αντιμετώπιση της καλωδιακής τηλεόρασης, στην οποία εμπεριέχεται ορολογικά η έννοια του κλειστού κυκλώματος μετάδοσης, της μαγνητικής μετάδοσης (video) ή της δευτερογενούς μετάδοσης σε κλειστό καλωδιακό σύστημα και της τηλεόρασης συνδρομητών (Pay TV ή subscription TV), όπου ο δέκτης είναι ατομικά οριστός. Υπέρ αυτής της άποψης συνδράμει και η ευρωπαϊκή νομολογία. Βλ. σχετ. Υπ. *Autronic AG v. Switzerland*, (Προσφυγή 12726/87), Έκθεση της ΕΕΔΑ 8/3/1982, σ. 6, όπου αναφέρεται ότι «it is only the content and not the frequencies which determine whether the broadcasts are destined for the general public». Τέλος ο *Phillips* (Introduction to Intellectual Property Law, Butterworths, London, 1986, σ. 133 επ.) υπογραμμίζει: «The important thing to note is that a transmission is not regarded as a broadcast unless it is intended for the reception of the public at large, or is at any rate intended to be received by a class or segment of the public, however small, irrespective of whether it is an audience from which some members of the public may be legally excluded».

39. Για τον ορισμό του data broadcasting (τηλεμεταβίβαση δεδομένων), βλ. *Aksoy*, Data Broadcasting in the UK: An Exploration of Regulatory Issues, 10 *JMLP* (1989), 5, όπου «The traditional distinctions between broadcasting as point-to-multipoint sound and image applications and telecommunications as point-to-point voice application blurs. Around the world an entirely new generation of value added and private networks are emerging, equipped with very sophisticated digital processing and switching techniques and very high transportation capacities. They are fashioning a universal, optical, super high-speed network in which all information -data, voice or video- is packaged and transported to any location. Telecommunication operators in this changing environment are looking to adjacent markets like CATV, computer and VAN services in order to broaden their revenue bases. Data broadcasting means the point-to-multipoint transmission of informations».

40. Για τον ορισμό του εκπομπέα, βλ. *Gornig*, *Äußerungsfreiheit und Informationsfreiheit als menschrechte*, Duncker und Humblot, Berlin, 1988, σ. 177.

41. Κατά τον σουηδικό νόμο για τη ραδιοτηλεόραση, εξαίρεση από το νομικό ορισμό της τηλεόρασης αποτελεί η περίπτωση της παρ. 1, «unless the transmission is intended solely for a closed group whose members are joined in a manifest community of interests other than their common interest in viewing or listening to the transmission». Στην περίπτωση του video το εκπεμπόμενο

Έτσι φαίνεται ορθότερο να αποκλεισθούν από τον ορισμό της παραδοσιακής τηλεόρασης, πρώτον, οι υπηρεσίες μετάδοσης πληροφοριών που είναι δυνατό να χρησιμεύουν μόνο σε εξατομικευμένους δέκτες. Οι δέκτες αυτοί έχουν ξεχωριστή πρόσβαση στο σύστημα διανομής, αμείβοντας τον διανομέα για την παροχή της συγκεκριμένης υπηρεσίας. Από τον ορισμό της τηλεόρασης αποκλείεται, δεύτερον, η μετάδοση σε κλειστό κύκλωμα, και σε δυνάμει περιορισμένου αριθμού δεκτών, αποσπασμάτων και όχι πρωτογενών τμημάτων κινηματογραφικής ή τηλεοπτικής παραγωγής⁴².

Συμπερασματικά, ο νομικός ορισμός της παραδοσιακής τηλεόρασης είναι αρκετά εύκαμπτος, ώστε να συμπεριλάβει και νέες μορφές τηλεόρασης, κυρίως εξαιτίας των διχογνωμιών που έχουν εκφρασθεί σχετικά με τα στοιχεία που τον απαρτίζουν. Σε κάθε όμως περίπτωση, ο ορισμός αυτός αποδεικνύεται ανεπαρκής για να περιγράψει ακριβώς τα συστατικά στοιχεία της νομικής έννοιας και της καλωδιακής τηλεόρασης.

μέρος είναι όχι πρωτογενής αναπαραγωγή έργου ή τμήματος έργου, περίπτωση η οποία δεν συνιστά ούτε εκπομπή, ούτε αναμετάδοση. Ως προς το data broadcasting η εκπομπή μηνυμάτων και πληροφοριών από σημείο προς πολλαπλά σημεία, αν και προσομοιάζει σε γενικές γραμμές με τη ραδιοτηλεοπτική εκπομπή, εν τούτοις διακρίνεται από αυτήν, γιατί το εκπεμπόμενο μήνυμα-πληροφορία είναι μονοσήμαντης χρήσης και χρησιμότητας για τον δέκτη του.

42. Νομικό πρόβλημα που έχει δημιουργηθεί και στους χώρους του δικαίου των μέσων μαζικής ενημέρωσης και του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας, αποτελεί το εάν η προβολή μέσω του τηλεοπτικού δέκτη ταινιών σε δωμάτια ξενοδοχείων ή σε κοινούς χώρους υποδοχής συνιστά «δημόσια προβολή». Από την πλούσια και αμφιλεγόμενη ξένη νομολογία, στο 5 International Media Law (1987), 32 αναφέρεται ότι κατά την πρόσφατη αυστριακή νομολογία η προβολή ταινιών σε δωμάτια ξενοδοχείων συνιστά «δημόσια προβολή», ενώ κατά την αντίστοιχη γερμανική και αμερικανική, η ίδια προβολή δεν είναι δημόσια όταν εμπίπτει στην ιδιωτική σφαίρα των ενοίκων ξενοδοχείων. Πρβλ. και *Cohen-Jehoram* (ed.), *Cable Television. Media and Copyright Law Aspects*, Kluwer, Deventer, 1983, σ.19.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Προς ένα νομικό ορισμό της καλωδιακής τηλεόρασης

Με αφετηρία το νομικό ορισμό της παραδοσιακής τηλεόρασης και τα νέα τεχνικά δεδομένα που παρουσιάζει η δομή της καλωδιακής τηλεόρασης, επιχειρείται η διατύπωση ενός νομικού ορισμού και της καλωδιακής τηλεόρασης. Ως προς την τεχνική της δομή, καλωδιακή τηλεόραση¹ είναι η μορφή τηλεόρασης, που αποσκοπεί στη διάδοση, μέσω ενός τηλεπικοινωνιακού συστήματος δικτύων, ήχου και εικόνων προς το ευρύ κοινό. Ο κυματοδηγός, που διοχετεύει ηλεκτρικό ρεύμα ή ηλεκτρομαγνητικό κύμα, αποτελείται από ένα καλώδιο, ομοαξονικό ή οπτικής ίνας, διαρρυθμισμένο σε διάφορες μορφές δικτύωσεων². Στην πραγματικότητα, το βασικό πρόβλημα που πρέπει να επιλυθεί είναι

1. Η καλωδιακή τηλεόραση γεννήθηκε στην Pennsylvania των ΗΠΑ το 1944 ως μέσον εναργέστερης τηλεδιανομής σε «σκιερές περιοχές», δηλαδή εκεί όπου, λόγω γεωφυσικών ανωμαλιών, η λήψη ραδιοτηλεοπτικών σημάτων μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων είναι δυσχερής, εξαιτίας της έλλειψης οπτικής επαφής ανάμεσα στην αρχική πηγή εκπομπής και τους αναμεταδότες ή ενισχυτές σημάτων. Έτσι η καλωδίωση λειτούργησε αρχικά ως ενίσχυση της κεραίας συλλογικής λήψης, για να εξελιχθεί σε κυρίαρχο τρόπο τηλεδιανομής για μεγάλες περιοχές του σύγχρονου κόσμου, και κυρίως σε μέσον ζεύξης της παραδοσιακής τηλεοπτικής μετάδοσης, της αντίστοιχης μετάδοσης από τηλεπικοινωνιακούς ή τηλεοπτικούς δορυφόρους και της παροχής, σε κλειστό δίκτυο, πολλών μορφών υπηρεσιών πληροφορικής. Για την ιστορία του «νέου» για την ανθρωπότητα αυτού τεχνολογικού επιτεύγματος, τη διάστασή του από τα αμιγώς τηλεπικοινωνιακά μέσα και την πρόσδεσή του στην τηλεοπτική διανομή, με δυνατότητα μετάδοσης «άπειρων» καναλιών (10 χιλιάδες-1 εκατομμύριο), βλ. ενδεικτικά, *CoE, Mass Media Files No 8*, ό.π., σ. 7 επ., *De Sola Pool, Technologies*, ό.π., σ. 155 επ., *Ebene, Le câble dans tous les Etats. De la conception d'un réseau de vidéocommunication au fonctionnement d'un réseau de télédistribution*, Mémoire, Institut Français de Presse, Paris, 1983, *passim*, *EEK*, Πράσινο Βιβλίο, ό.π., σ. 176 επ., *EEK*, Πράσινο Βιβλίο σχετικά με την ανάπτυξη της κοινής αγοράς των υπηρεσιών και του εξοπλισμού στον τομέα των τηλεπικοινωνιών, *Com. (87) 290 τελ.*, σ. 92 επ., *Frèches*, ό.π., σ.5 επ., *Lange/Renaud*, ό.π., σ. 16 επ., *Negrine (ed.)*, ό.π., σ. 1 επ., *McQuail/Siune (eds)*, ό.π., *UK Broadcasting Committee, Report into Cable Expansion and Broadcasting Policy*, Cmnd. 8679/1982 (The «Hunt Report»). Για την τεχνική υφή της καλωδιακής τηλεόρασης βλ. *Frèches*, ό.π., σ. 28 επ., *INA, Images pour le câble, Programmes et services des réseaux de vidéocommunication*, La Documentation Française, Paris, 1983, σ. 27 επ., *UK Cabinet Office, Cable Systems. A Report by the Information Technology Advisory Panel*, HMSO, London 1982, *Bredin, Les nouvelles télévisions hertziennes. Raport au Premier ministre*, La Documentation Française, Paris, Mai 1985, σ. 22 επ., *UK Home Office, Broadcasting in the '90's*, ό.π., σ. 12 επ.

2. Για έναν εμπλουτισμένο ορισμό των δικτύων καλωδιακής τηλεόρασης, βλ. *Ferris-Lloyd/Casey*,

εάν η νομική φύση της καλωδιακής τηλεόρασης της επιτρέπει να ενταχθεί και αυτή στο νομικό ορισμό της παραδοσιακής τηλεόρασης και εάν τα τεχνικά χαρακτηριστικά που παρουσιάζει, και τα οποία τη διαφοροποιούν από την παραδοσιακή τηλεόραση, αναιρούν ή όχι την υπαγωγή της στη νομική έννοια της τηλεόρασης³. Η σχετική έρευνα στο σημείο αυτό αντλεί υλικό από τη θεωρία και τη νομοθεσία.

Παρ. 1. Από διεθνή κείμενα

1α. Διεθνή συμβατικά κείμενα

1αα. Οι διεθνείς συμβάσεις τηλεπικοινωνιών

Η παραδοσιακή-ερτζιανή τηλεόραση αποτελεί, όπως αναφέρθηκε, μετεξέλιξη μίας κλασικής τηλεπικοινωνιακής μεθόδου μετάδοσης μηνυμάτων. Όλες οι διεθνείς συμβάσεις, οι οποίες έχουν καταρτισθεί στο πλαίσιο της Διεθνούς Ένωσης Τηλεπικοινωνιών και ρυθμίζουν τη δορυφορική μετάδοση μηνυμάτων και από τηλεπικοινωνιακούς (point-to-point) και από τηλεοπτικούς δορυφόρους (point-to-multi-point), δεν κάνουν διάκριση μεταξύ των μεθόδων ραδιοεπικοινωνίας και αποκλείουν την καλωδιακή μετάδοση από τον ευρύτερο νομικό ορισμό της τηλεόρασης⁴.

Cable Television Law, Mathew Bender, Washington, vol.1, 1989, παρ. 5.01, όπου ορίζεται ότι ένα καλωδιακό τηλεοπτικό σύστημα αποτελείται από κεραίες, δικτυώσεις και βοηθητικά μηχανήματα, που συντελούν στην εκπομπή τηλεοπτικών σημάτων απ' ευθείας προς τον τηλεοπτικό δέκτη των συνδρομητών στο δίκτυο. Παραδοσιακά, μία κεραία βρίσκεται τοποθετημένη σε ένα προνομιακό σημείο λήψης, ώστε να έχει τη δυνατότητα να λαμβάνει εναέρια τηλεοπτικά σήματα. Άλλα σήματα αποστέλλονται είτε από σταθμούς αναμετάδοσης μικροκυμάτων (microwave relay stations) είτε από τηλεοπτικούς δορυφόρους. Τα σήματα αυτά συγκεντρώνονται στο σημείο κορυφής (headend), όπου μεταλλάσσονται σε κύματα συχνοτήτων ενός καλωδιακού καναλιού. Έτσι οι ηλεκτρικοί παλμοί ή το ηλεκτρομαγνητικό κύμα μεταφέρουν το αντίστοιχο σήμα μέσω του καλωδίου. Κατά την πορεία του δικτύου το σήμα τονώνεται ή αλλάζει κατεύθυνση (sub-headend). Το καλωδιακό σύστημα περιλαμβάνει τόσο τα τηλεφωνικά δίκτυα όσο και τα δίκτυα της τηλεδιανομής (broadband cable, télédistribution, télédiffusion). (Βλ. σχετ. CoE, L'inderdependance des médias, Mass Media File No 4, Strasbourg 1983, σ. 6 και Pigeat, La télévision par câble commence demain, Plon, Paris, 1983, σ. 25 επ). Μόνον τα δίκτυα των οπτικών ινών, και μάλιστα σε σχηματισμό αστέρος (réseau en étoile), έχουν τη δυνατότητα να μεταφέρουν και τα δύο είδη υπηρεσιών και να παράσχουν αμφίδρομη επικοινωνία. Αυτή συνίσταται σε συνεχή επανατροφοδότηση μεταξύ εισροών και εκροών στο ραδιοτηλεοπτικό σύστημα.

3. Για τα νομικά προβλήματα που ανακύπτουν από την ανάπτυξη της καλωδιακής τηλεόρασης, βλ. ενδεικτικά, *Goulanakis*, *Kabelfernsehen im Spannungsfeld von Urheberrecht und Verbraucherschutz. Zur urheberrechtlichen Problematik der Einspeisung von Rundfunksendungen in Kabelanlagen aus nationaler, internationaler und rechtsvergleichender Sicht*, Nomos, Baden-Baden, 1989, *Cohen Jehoran* (ed.) ό.π., *Parsons*, *Cable Television and the First Amendment*, Lexington, Massachusetts, 1987. Για το ελληνικό δίκαιο, βλ. *Βενιζέλο*, *Η έκρηξη*, ό.π., σ. 46 επ.

4. Βλ. σχετ. στη συμφωνία για τον EUTELSALT (διακρατικός οργανισμός που στοχεύει στην πα-

Το στοιχείο που συνηγορεί υπέρ της συνολικής θεώρησης παραδοσιακής και καλωδιακής τηλεόρασης υπό έναν ενιαίο νομικό ορισμό της τηλεόρασης, είναι αυτό που υπαγορεύεται, πρώτον, από την ενότητα των μεθόδων τηλεπικοινωνιακής διανομής ήχου και εικόνας στην τεχνική τους διάσταση. Δεύτερον, δεν υπάρχει ρητή θετική ή αποθετική ρύθμιση στις διεθνείς τηλεπικοινωνιακές συμβάσεις, έτσι ώστε να διαφοροποιούνται οι δύο μορφές τηλεόρασης.

Το στοιχείο που συνηγορεί κατά της συνολικής θεώρησης εμπεριέχεται στην άποψη ότι η καλωδιακή διανομή, κατά ιστορία και παράδοση⁵, συνιστά επικουρία στην περαιτέρω διανομή μηνυμάτων, τα οποία, λόγω τεχνικών δυσχερειών ή υψηλών τεχνικών απαιτήσεων, πρέπει να καλύψουν μεγάλες γεωγραφικά περιοχές, όπου δεν υπάρχει οπτική επαφή μεταξύ εκπομπέα και λήπτη⁶. Έτσι εάν η καλωδιακή τηλεόραση θεωρηθεί επικουρικό μόνο μέσον της παραδοσιακής, τότε είναι δυνατό εννοιολογικά να διαφοροποιείται από αυτήν⁷.

Το τελευταίο αυτό επιχείρημα πρέπει να συνεκτιμηθεί με όλα τα δεδομένα, που προκύπτουν από τις υπόλοιπες σχετικές διεθνείς δεσμεύσεις της χώρας, αλλά και από το εσωτερικό μας δίκαιο. Πάντως, κατ' αρχήν το βάσιμο αυτό αντεπιχείρημα δεν φαίνεται να δημιουργεί ρήγμα στην προαναφερόμενη ενότητα του νομικού ορισμού της τηλεόρασης.

Μεγαλύτερη εμπλοκή δημιουργείται, ως προς την ταυτότητα των δύο ορισμών, από τη νομική διάκριση των εννοιών της πρωτογενούς εκπομπής, της αναμετάδοσης και της λήψης, κυρίως σε σχέση με τη δορυφορική τηλεοπτική διάδοση.

1αβ. Οι διεθνείς συμβάσεις σχετικά με το διάστημα

Επειδή η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή αποτελεί συνήθως προέκταση της εμβέλειας μίας δορυφορικής εκπομπής, πρέπει να εξετασθεί επιγραμματικά, εάν οι διεθνείς συμβατικές ρυθμίσεις σχετικά με τη λειτουργία των τηλεοπτικών δορυφόρων, υπό τη

ροχή δημόσιων δορυφορικών τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών), η οποία κυρώθηκε με το ν. 1713/87, ΦΕΚ Α' 116, 8/7/87, «Κύρωση Ευρωπαϊκού Οργανισμού Δορυφορικών Τηλεπικοινωνιών EUTELSALT και των Παραρτημάτων και Πρωτοκόλλου αυτών», στο ά.1 (ι), τον ορισμό της τηλεπικοινωνίας, ως μετάδοσης, εκπομπής ή λήψης σημάτων, κειμένων, εικόνων, ήχων ή πληροφοριών κάθε φύσεως, ενσύρματα, ραδιοηλεκτρικά, οπτικά ή με άλλα ηλεκτρομαγνητικά συστήματα.

5. Βλ. σχετ. *Frèches*, ό.π., σ. 51 επ.

6. Συνηθέστερη είναι η ζεύξη καλωδιακού και δορυφορικού εκπομπέα. Για τη σχέση αλληλοσυμπλήρωσης μεταξύ δορυφορικών και καλωδιακών συστημάτων, βλ. *EEK*, Πράσινο Βιβλίο, ό.π., σ. 20 επ., όπου αναφέρεται ότι «δυνάμει της τηλεπικοινωνιακής νομοθεσίας, ως ραδιοτηλεοπτική υπηρεσία θεωρείται όχι η μετάδοση μέσω δορυφόρου αλλά η αναμετάδοση μέσω καλωδιακού δικτύου, επειδή μόνον αυτή προορίζεται για λήψη από το ευρύ κοινό. Σε αυτό το πλαίσιο, η επιχείρηση που εκμεταλλεύεται ένα καλωδιακό δίκτυο πρέπει να θεωρείται ταυτόσημη με έναν εθνικό οργανισμό ραδιοφωνίας-τηλεόρασης, έστω και αν το πρόγραμμα έρχεται από το εξωτερικό».

7. Πρβλ. την υπόθεση *US v. Midwest Video Corp.*, 406 U.S. 649 (1972), όπου αναφέρεται ρητά η καλωδιακή τηλεόραση ως «distinct medium».

σύγχρονη μορφή τους ως δορυφόρων αμέσου λήψης (Direct Broadcasting Satellites-DBS)⁸, ή γενικότερα όσες ρυθμίσεις αφορούν στη χρήση του διαστήματος, εισφέρουν νέα στοιχεία ως προς τυχόν περαιτέρω προσδιορισμούς ή περιορισμούς της νομικής έννοιας της καλωδιακής τηλεόρασης.

1αβ. Η θέση ως προς τους δορυφόρους DBS

Ο προβληματισμός σχετικά με τη διακρατική ρύθμιση της λειτουργίας των δορυφόρων DBS δεν έχει καταλήξει σε ικανοποιητικό αποτέλεσμα. Αιχμές του προβληματισμού αυτού συνιστούν, κυρίως, η νομική φύση της τροχιάς τους⁹ και η δυνατότητα εκπομπής,

8. Αντιγράφουμε από *EEK*, Πράσινο Βιβλίο, (ό.π., σ. 13), μία από τις πιο επιτυχείς περιγραφές του δορυφόρου DBS: «Ένας δορυφόρος που διαγράφει τροχιά σε απόσταση 36.000 χλμ. περίπου από τη γη, πάνω από τον Ισημερινό, και δέχεται σήματα που εκπέμπονται από τον σταθμό εκπομπής στη γη (ανοδική ή up-link μετάδοση). Η ενέργειά του αυτή αντιστοιχεί στην ενέργεια μίας κλασικής κεραιάς πομπού μεγάλου ύψους. Η απ' ευθείας λήψη των σημάτων που εκπέμπει ο δορυφόρος από τον μεμονωμένο τηλεθεατή είναι δυνατή μέσω ειδικής κεραιάς 90 εκ. περίπου και ύστερα από μετατροπή και διαμόρφωση με ένα ηλεκτρονικό εξάρτημα». Η νομική-τεχνική σχετική βιβλιογραφία είναι ήδη πολύ πλούσια, αν και οι δορυφόροι DBS έχουν πολύ μικρή διάδοση και στην Ευρώπη και στην Αμερική, λόγω υψηλού κόστους και ποικίλων δυσχερειών κατά την εκμετάλλευσή τους. Βλ. κυρίως την *Taishoff, State Responsibility and the Direct Broadcasting Satellite*, Frances Pinter, London, 1987, σ. 1 επ., η οποία αναλύει στον πρόλογο της ως εξής την επίδραση της δορυφορικής-καλωδιακής τηλεόρασης: «The means of cable and of television by DBS are just two specific developments within a wide panoply of technologies which have evolved within the past half-century and whose effects are still neither fully assessable nor predictable, resulting in, amongst other things, a major legal and regulatory dilemma». Περαιτέρω, βλ. σχετ. *Γιόκαρη*, Η λήψη και αναμετάδοση στο εσωτερικό του κράτους δορυφορικών τηλεοπτικών προγραμμάτων. Όροι και περιορισμοί από τις διεθνείς ρυθμίσεις των ραδιοεπικοινωνιών, ΝοB 36, 1988, 1768, για τα προβλήματα που γεννώνται από τη σκοπιά του εσωτερικού ελληνικού δικαίου, τον *ίδιο*, Δίκαιο, ό.π., σ. 86 επ., *Busak*, Quelques aspects juridiques des télécommunications par satellites artificiels, *Journal des télécommunications*, 31, 1964, 276, *Colliard*, La télévision directe par satellites, σε: «La circulation des informations et le droit international, Colloque, Strasbourg, 1978, σ. 143 επ., *Christol*, Prospects for an International Legal Regime for Direct Television Broadcasting, 34 *ICLQ* (1985), 142, *Magiera*, Direct Broadcasting Satellite and a New International Information Order, 24 *G.Y. Int. Law* (1981), 288, *Poulantzas*, Direct Sattellite Telecommunications: A Test for Human Rights Attitudes, 28-29 *RHDl* (1975-76), 226. Για τη δορυφορική τηλεόραση στην Ευρώπη, βλ. *EOK*, Τα οπτικοακουστικά μέσα και η μεγάλη ευρωπαϊκή αγορά, Ευρωπαϊκά κείμενα, 1988, σ. 10 επ. Για τη δορυφορική τηλεόραση στην Ελλάδα, βλ. *Venizelos*, RIDC (340).

9. Η γεωστατική τροχιά, όπου κινούνται οι τηλεοπτικοί δορυφόροι, καταλαμβάνει ορισμένο εύρος και βρίσκεται σε συγκεκριμένη απόσταση από τον Ισημερινό. Σχετικά με τη νομική φύση της έχουν αναπτυχθεί διάφορες απόψεις, που ταυτίζονται όμως με αυτές που σχετίζονται με τη φύση του ηλεκτρομαγνητικού φάσματος. Βλ. ενδεικτικά, *Rotblatt*, International Orbit Spectrum. Development Policy and the Growth of Geostationary Satellite Communications, *JMLP* (1981), 146

αδιακρίτως, προς κράτη που είναι δυνατό να διαφωνούν με το περιεχόμενο των εκπομπών ή, απλώς, δεν συναινούν με το καθεαυτό γεγονός της εκπομπής.

Τα ισχυρά αντικρουόμενα συμφέροντα των αναπτυσσόμενων, από τη μια πλευρά, και των υπό ανάπτυξη χωρών, από την άλλη¹⁰, αντικατοπτρίζονται σε δύο κυρίαρχες νομικές απόψεις: η πρώτη συνηγορεί υπέρ της ελεύθερης διακρατικής διάδοσης και ροής των πληροφοριών με όρια, ενδεχομένως, την προηγούμενη συναίνεση του κράτους-δέκτη σε κρίσιμα θέματα και τον σεβασμό της εσωτερικής του νομοθεσίας. Η αντίθετη νομική θέση αντιτάσσει την αρχή της κρατικής κυριαρχίας, η οποία διέπει ολόκληρο τον κορμό του διεθνούς δικαίου, στην αρχή της ελεύθερης ροής πληροφοριών¹¹, και υπαγορεύει ότι το κράτος της λήψης έχει βαρύνουσα, δεσμευτική άποψη όσον αφορά στην εκπομπή προς αυτό δορυφορικών προγραμμάτων.

Οι προσπάθειες που έγιναν στο πλαίσιο των ενεργειών του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για εναρμόνιση των αντίρροπων αυτών τάσεων, δεν έχουν οδηγήσει στην υιοθέτηση ενός δεσμευτικού κειμένου. Έτσι εκτός από σχετικές διακηρύξεις μη δεσμευτικών κειμένων ή όρους διμερών συμβάσεων, μόνον οι γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου διέπουν τις προαναφερόμενες δορυφορικές εκπομπές.

και γενικότερα, *Theis*, *The International Legal Code for Geostationary Radio Satellites*, 29 G.Y. Int. L. (1986), 227 και *CoE*, *Mass Media File 4*, σ. 36 επ.

10. Για το άνισο επίπεδο προόδου στη διακίνηση πληροφοριών ανάμεσα στις αναπτυσσόμενες και υπό ανάπτυξη χώρες βλ. *Nordensteng*, *The Mass Media Declaration of UNESCO*, Alex Publishing, Norwood, 1984, σ. 3 επ., *UNESCO*, *Mc Bride Report*, σ. 57 επ. και *Hamelink*, *Η πολιτιστική αυτονομία στις παγκόσμιες επικοινωνίες* (μετ. στα ελληνικά), Κάλβος, Αθήνα, 1988, σ. 19 επ.

11. Η αρχή της ελεύθερης ροής των πληροφοριών (*free flow of information*) είναι από τις περισσότερο αμφισβητούμενες αρχές στο διεθνές δίκαιο. Για την αρχή αυτή γενικά, βλ. *Verdross/Simma*, *Universelles Völkerrecht*, dr. Auf., Dunker und Humblot, Berlin, 1984, σ. 665 επ., *Gornig*, ό.π., 225 επ., τον ίδιο, *Der Grenzüberschreitende Informationsfluß, durch Rundfunkwellen zur Frage der Völkerrechts Widrigkeit von jamming*, *EuGRZ* 1988, 1, *Ιωάννου*, *Η ραδιοτηλεόραση μεταξύ Συντάγματος και διεθνούς προστασίας*. Η εφαρμογή του άρθρου 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στα ραδιοτηλεοπτικά μέσα, *ΕΕΕυρΔ* 2-1989, 253, (293, 299), *Βέρο*, *Η απ' ευθείας εκπομπή τηλεοπτικών προγραμμάτων μέσω δορυφόρων και οι προκύπτουσες νομικές επιπλοκές εν σχέσει με τις αρχές της κυριαρχίας και της ελευθέρως ροής των πληροφοριών*, *NoB* 32, 1984, 611 (σ. 616 επ.) και έμμεσα, *Φατούρο*, *προϋποθέσεις για μια ελεύθερη διασυνοριακή τηλεόραση*: Η Οδηγία της ΕΟΚ και η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, *ΕΕΕυρΔ* 2-1989, 311 (σ. 316 επ.). Η αρχή αυτή έχει δύο όψεις, μία ενεργητική και μία παθητική, που συνίστανται αφενός στην υποχρέωση του κράτους να παρέχει στους πολίτες το δικαίωμα να δέχονται πληροφορίες από όλες τις προσιτές πηγές και αφετέρου στην εξουσία του να διαβιβάζει πληροφορίες προς το εξωτερικό. Η νομική συζήτηση περιστρέφεται γύρω από διπλό άξονα: πρώτον, εάν η ελεύθερη ροή των πληροφοριών αποτελεί ή όχι αρχή του διεθνούς δικαίου (για το ελληνικό δίκαιο, εάν αποτελεί «γενικώς παραδεδεγμένο κανόνα του διεθνούς δικαίου», κατά το ά. 28 Σ.) και, δεύτερον, εάν το ουσιαστικό περιεχόμενο της αρχής τέμνεται με το κανονιστικό περιεχόμενο του δικαιώματος πληροφόρησης. Και τα δύο θέματα υπό έρευνα, κατωτ. Μέρος Β', Τμήμα Ι, Κεφάλαιο δεύτερο, σ. 259 επ.

Με τον τρόπο αυτόν, οι διεθνείς ρυθμίσεις σχετικά με τους δορυφόρους DBS δεν εισφέρουν νέα, καθοριστικά στοιχεία ως προς τον εννοιολογικό προσδιορισμό της έννοιας της καλωδιακής τηλεόρασης, σε περίπτωση που η τηλεόραση αυτή αποτελεί προέκταση μίας δορυφορικής μετάδοσης.

1αββ. Η πρόσβαση στο διάστημα

Η νομική θέση των δορυφόρων DBS είναι συνάρτηση της στάσης της διεθνούς κοινότητας σχετικά με την πρόσβαση μεμονωμένων κρατών στον διαστημικό χώρο¹² και τη χρήση ή την εκμετάλλευση των χρήσεων του διαστήματος. Η εκμετάλλευση αυτή της χρήσης του διαστήματος εμπεριέχει, από μία άποψη, και την εκμετάλλευση της δορυφορικής-καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής.

Με τη διεθνή σύμβαση του 1967, και χωρίς ταλαντεύσεις από τις επόμενες¹³, που τη συμπληρώνουν, δημιουργείται στον χώρο του διεθνούς δικαίου ένα νομικό πλάσμα, με βάση το οποίο, το διάστημα θεωρείται ως «κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας»¹⁴. Συνεπώς η πρόσβαση σε αυτό και η χρήση του είναι ελεύθερες, αρκεί να μην επιβαρύνεται κανείς από σχετικές ενέργειες ή δραστηριότητες και να μην παραβιάζονται τα ίσα δικαιώματα όλων των κρατών και κοινοτήτων ως προς ανάλογες δυνατότητές τους.

Το πλάσμα αυτό της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας προσδίδει πιθανόν νέα διάσταση και στο πρόβλημα της νομικής φύσης των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων,

12. Ο εναέριος χώρος αποτελεί αντικείμενο εδαφικής κυριαρχίας. Βλ. σχετικά, *Rousseau, Droit international public*, 10ème éd., Dalloz, Paris, σ. 280 επ. Αντίθετα, ο διαστημικός χώρος αποτελεί «κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας» και εκφεύγει της κυριαρχίας των κρατών (ibid, σ. 288 επ).

13. Αναλυτικά, πρόκειται για τη «Συνθήκη επί των αρχών που διέπουν τη δραστηριότητα των κρατών κατά την εξερεύνηση και χρησιμοποίηση του διαστήματος, περιλαμβανομένης της σελήνης και άλλων ουρανίων σωμάτων», της 27/1/1967, που κυρώθηκε από την Ελλάδα με το νδ 670/1970 και τη σύμβαση «για τη διεθνή ευθύνη από τις ζημιές που προκαλούνται από τα διαστημικά αντικείμενα», της 29/3/1972, που κυρώθηκε με το ν. 563/1977. Βλ. σχετ. *Γιόκαρη, Δίκαιο, ό.π.*, σ. 101 επ.

14. Για την έννοια της «κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας», η οποία έτυχε επεξεργασίας από το δόγμα του δημόσιου διεθνούς δικαίου μετά την υιοθέτησή της σε δύο συμβατικά κείμενα: τη συνθήκη σχετικά με το διάστημα (ά.1) και τη σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (ά. 136), βλ. *Περράκη, Το δικαίωμα στην απόλαυση της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας ως δικαίωμα αλληλεγγύης, Νομικές Μελέτες 3, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1982 σ. 168 επ., Τσάλτα, Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας, τόμ. Β', Κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1984, σ. 21 επ., Cassese, International Law in a Divided World, Clarendon Press, Oxford, 1988, σ. 379, επ., Churchill/Lowe, The Law of the Sea, Manchester University Press, 1989, σ. 194 επ., Gaster, Der Meeresbodenbergbau unter der Hohen See Neuland des Servölkerrechts und der nationalen Gesetzgebung, Carl Heymanns Verlag, Köln, 1987, σ. 123 επ., Klemm, Le patrimoine naturel de l'humanité σε: Dupuy (éd.), L'avenir du droit international de l'environnement, Colloque, Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1984, σ. 117 επ.*

επειδή μέσω αυτών μεταδίδονται και τα δορυφορικά σήματα. Ο εκπομπέας στην περίπτωση αυτή είναι δορυφόρος, ο οποίος βρίσκεται στο διάστημα και σε διάσταση που εκτείνεται στο άπειρο, άρα και στον διαστημικό χώρο.

Δεν φαίνεται πιθανό πάντως η κατασκευή αυτή να επηρεάζει σε κάποιο βαθμό και το ζητούμενο εδώ, δηλαδή τη νομική φύση της καλωδιακής τηλεόρασης, ακόμα και όταν αυτή η μορφή τηλεόρασης αποτελεί προέκταση μίας δορυφορικής εκπομπής.

1αγ. Οι διεθνείς συμβάσεις για την αναγνώριση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας

1αγα. Οι συμβάσεις που αποτελούν και εσωτερικό δίκαιο

Η σύμβαση ραδιοφωνικής και τηλεοπτικής μετάδοσης υπάγεται στις συμβάσεις δημόσιας εκτέλεσης και το αντικείμενό της, το υπό εκμετάλλευση καλλιτεχνικό έργο, στο οποίο αυτή συνίσταται, αποτελεί περιεχόμενο του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας¹⁵.

Οι τεχνολογικές εξελίξεις, που σχετίζονται με την ανάπτυξη των μέσων μαζικής ενημέρωσης¹⁶, συνδέονται όλες, υπό κάποια μορφή, με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, τα οποία αποδίδονται στον πνευματικό δημιουργό των εκπεμπόμενων και περαιτέρω διαδιδόμενων έργων.

Στην αναθεωρημένη σύμβαση της Βέρνης του 1886, «...δια την προστασίαν των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων», που αποτελεί ελληνικό εσωτερικό δίκαιο¹⁷, ορίζεται (άρθρο 2) ότι στον όρο «λογοτεχνικά και καλλιτεχνικά έργα» περιλαμβάνονται όλα τα έργα, αδιακρίτως από το μέσον έκφρασης, και ορίζεται ότι με κινηματογραφικά έργα εξομοιώνονται όσα πραγματώνονται και με μέσον ανάλογο προς την κινηματογραφία. Από τη λεκτική δε διατύπωση των άρθρων 2 δις παράγραφος 2, 10 δις και 11 δις παράγραφος 1 προκύπτει ότι αποτελεί «δημόσια εκτέλεση» κάθε παράσταση έργου δημιουργού, με οποιοδήποτε οπτικοακουστικό μέσον και άν συντελείται αυτή.

Από το γεγονός δε ότι στην απαρίθμηση των μέσων συμπεριλαμβάνεται και η ενσύρματη μετάδοση προς το κοινό, όπως και από το ότι το άρθρο 9 παράγραφος 3 της σύμβασης προσδιορίζει ως «αναπαραγωγή», για την οποία οφείλονται δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, κάθε ηχητική ή οπτική εγγραφή, προκύπτει συμπερασματικά πως η

15. Για τη φύση του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, ως σύνθετου δικαιώματος, που συναρπάζεται από στοιχεία περιουσιακά και ηθικά, βλ. αντί άλλων, *Κουμάντο*, Πνευματική ιδιοκτησία, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1985, σ. 96 επ. και *Phillips*, ό.π., σ. 103 επ. (105).

16. Οι νέες τεχνολογίες κατά τον *Phillips* (ό.π., σ. 259), ενώ δημιουργούν περιορισμένα νομικά προβλήματα, υπό την οπτική του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας, παρόλα αυτά απασχολούν επίμονα τη νομική φιλολογία, κυρίως σε αναφορά με το πρόβλημα της τηλεοπτικής πειρατείας. Μόνον για την πειρατεία δορυφορικών προγραμμάτων, βλ. αντί άλλων, *Cryan/Crame*, *International Telecommunications Pirates: Protecting U.S. Satellite Signals from Unauthorized Reception Abroad*, 17 *International Law and Politics* (1985), 851.

17. Η σύμβαση κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 100/1975, ΦΕΚ Α' 162, 1.8.75.

καλωδιακή τηλεοπτική μετάδοση υπάγεται, σύμφωνα με τη σύμβαση της Βέρνης, ακριβώς στην έννοια της παραδοσιακής τηλεόρασης.

Κατά το γράμμα της σύμβασης πνευματικής ιδιοκτησίας, η οποία υπογράφηκε στη Γενεύη το 1952¹⁸, ως «δημοσίευσις» νοείται η αναπαραγωγή υπό υλική μορφή και η διάθεση, με οποιοδήποτε οπτικό μέσον, έργων, τα οποία είναι δυνατό να γίνουν αντιληπτά.

Τέλος, σύμφωνα με τη σύμβαση των Βρυξελλών του 1974, που αφορά στη διάδοση δορυφορικών σημάτων και αποτελεί ήδη εσωτερικό δίκαιο¹⁹, τα τηλεοπτικά προγράμματα, που μεταδίδονται μέσω κάποιου ηλεκτρονικού φορέα, αντιμετωπίζονται με ενιαίο τρόπο (άρθρα 1 (i) και 2 παράγραφος 1). Συνεπώς και στην περίπτωση αυτή δεν υπάρχει διαφοροποίηση ως προς την έννοια της καλωδιακής διανομής και την αντιμετώπιση της καλωδιακής τηλεόρασης, σε αντίθεση με αυτήν της παραδοσιακής.

1αδ. Οι επιταγές της Συνθήκης της ΕΟΚ

Η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας²⁰ ρυθμίζει το σύνολο των οικονομικών κυρίως σχέσεων των κρατών-μελών της, στο πλαίσιο της ενιαίας αγοράς τους. Οι τέσσερις κοινοτικές ελευθερίες, η ελευθερία κυκλοφορίας εμπορευμάτων, η ελευθερία διακίνησης εργαζομένων, η ελευθερία παροχής υπηρεσιών και η ελευθερία εγκατάστασης κεφαλαίων εξειδικεύουν την εφαρμογή της Συνθήκης ως προς ορισμένες, μεμονωμένες, δραστηριότητες.

Έτσι η ραδιοτηλεόραση έχει υπαχθεί ρητά από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ) στην έννοια των υπηρεσιών, η ελεύθερη παροχή των οποίων ρυθμίζεται με τις διατάξεις των άρθρων 59 και επόμενα της ΣυνθΕΟΚ. Η ραδιοτηλεόραση ορίζεται μάλιστα ακριβώς ως υπηρεσία, που προσφέρει κατά κανόνα αντί αμοιβής, σύμφωνα με τη διατύπωση του άρθρου 60 της Συνθήκης²¹.

Στην υπόθεση Sacchi, η οποία αποτελεί το σημείο αναφοράς της νομολογίας του ΔΕΚ ως προς την κοινοτική θεώρηση της ραδιοτηλεόρασης, η καλωδιακή τηλεόραση αντιμετωπίζεται ακριβώς όπως και η παραδοσιακή. Χαρακτηριστικό είναι ότι, σύμφωνα με το

18. Η σύμβαση αυτή κυρώθηκε από την Ελλάδα με το νδ 4254/62, ΦΕΚ Α' 166, 17.10.62. Η σύμβαση που την αναθεωρεί δεν έχει κυρωθεί ακόμα από τη χώρα μας.

19. Η σύμβαση αυτή κυρώθηκε με το ν. 1944/91, ΦΕΚ Α' 56, 22.4.91.

20. Η Συνθήκη ενσωματώθηκε βασικά στο ελληνικό δίκαιο με τους ν. 945/79, 1338/83, 1440/84 και 1681/87 κατ' εφαρμογή των επιταγών του ά. 28 Σ. Τέλος, η Συνθήκη για την «Ευρωπαϊκή Ενωση», που υπογράφηκε στο Maastricht στις 7.2.92, κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 2077/92, ΦΕΚ 136 Α', 7.8.92.

21. Για την ανάλυση του κοινοτικού πλαισίου ρύθμισης της ραδιοτηλεόρασης και την ερμηνεία της σχετικής νομολογίας του ΔΕΚ, βλ. *Schwartz, Broadcasting and the EEC Treaty*, 11 ELR, 7 και τον *ίδιο*, *Broadcasting Without Frontiers in the European Community*, JMPL (1985), 26. Για μία κριτική στάση απέναντι στην απόπειρα αυτή ενοποίησης των ραδιοτηλεοπτικών προτύπων από το παράγωγο κοινοτικό δίκαιο, βλ. *Ζέρη*, *Τηλεόραση χωρίς σύνορα*. Από την ελευθερία της επικοινωνίας στην οικονομική ελευθερία της παροχής υπηρεσιών και της εγκατάστασης, NoB 37, 622.

ιστορικό της υπόθεσης, ο προσφεύγων, Guiseppe Sacchi, ο οποίος είχε εγκαταστήσει καλωδιακό τηλεοπτικό δίκτυο αναμετάδοσης προγραμμάτων, αμφισβήτησε τη συμφωνία του κρατικού ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου της ιταλικής RAI με τη ΣυνθΕΟΚ, επικαλούμενος κυρίως τα άρθρα 86 και 90 της Συνθήκης²².

Το ΔΕΚ δεν έκανε καμμία διάκριση σχετικά με την καλωδιακή τηλεόραση, υπονοώντας σαφώς ότι αυτή εμπίπτει στην εννοιολογική σφαίρα της ερτζιανής τηλεόρασης. Την ίδια θέση επανέλαβε πολλά χρόνια αργότερα το ΔΕΚ, στην υπόθεση *Debaune*²³.

1αε. Οι πράξεις του Συμβουλίου της Ευρώπης

Πολλά κείμενα, δεσμευτικά ή μη, που απορρέουν από τις δραστηριότητες του Συμβουλίου της Ευρώπης παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον ως προς την αντιμετώπιση, γενικά, της ραδιοτηλεόρασης.

1αεα. Η Σύμβαση για τη διασυνοριακή τηλεόραση

Η σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη διασυνοριακή τηλεόραση (*European Convention on Transfrontier Television*), που έχει υπογραφεί αλλά δεν έχει κυρωθεί έως σήμερα από την Ελλάδα²⁴, αντιμετωπίζει ακριβώς με τον ίδιο τρόπο την παραδοσιακή και την καλωδιακή τηλεόραση.

Στο προοίμιο της αναφέρεται ότι τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι πεπεισμένα πως η διαρκής ανάπτυξη της τεχνολογίας πρέπει να αποσκοπεί στη διεύρυνση της δυνατότητας άσκησης των δικαιωμάτων έκφρασης, λήψης και διάδοσης πληροφοριών και ιδεών, από οποιαδήποτε πηγή και εάν προέρχονται αυτές και ανεξαρτήτως συνόρων.

Στο άρθρο 2 της σύμβασης ορίζεται ότι ο όρος «τηλεοπτική μετάδοση» σημαίνει την αρχική μετάδοση από επίγειο μεταδότη, καλώδιο ή δορυφόρο, υπηρεσιών τηλεοπτικού προγράμματος οποιασδήποτε μορφής²⁵.

22. Βλ. Υπόθ. *Sacchi*, 155/173, ΔΕΚ 30.4.74, Συλλ. Νομολ. 1974, σ. 409 (ως προς το νομικό μέρος, σημείο 6). Το ΔΕΚ στην προκείμενη υπόθεση δίκασε με γνώμονα την ιταλική νομοθεσία του ν. 156/1973 (GU 113, 3/5/1973), η οποία επέκτεινε το κρατικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο και στην καλωδιακή τηλεόραση, γεγονός που δεν είχε αντιμετωπίσει ο προηγούμενος ισχύσας ν. 645/1936. Το Ιταλικό Συνταγματικό Δικαστήριο, στην απόφασή του 226/1974, έκρινε αντισυνταγματικό το κρατικό μονοπώλιο στην καλωδιακή τηλεόραση τοπικής εμβέλειας. Πρβλ. το σκεπτικό στην απόφαση 225/74 του ίδιου δικαστηρίου, παρουσίαση Σ. Φλογαίτη, ΤοΣ 1980, 429 (434, σημείο 7).

23. Βλ. Υπόθ. *Marc J.V.C. Debaune et al.*, 52/79, ΔΕΚ 18.3.80, Συλλ. Νομολ. 1980, σ. 833. Πρβλ. και Υπόθ. *Coditel et al.*, 62/79, ΔΕΚ 18.3.80, Συλλ. Νομολ. 1980, σ. 881 (ιδίως ως προς το νομικό μέρος, σημείο 3).

24. Η σύμβαση αυτή υιοθετήθηκε από την Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης στο Στρασβούργο, στις 15.5.89.

25. Βλ. το κείμενο της διάταξης: «For the purposes of this Convention: a. «Transmission» means the initial emission by terrestrial transmitter, by cable, or by satellite of whatever nature, in encoded

1αβ. Η Ευρωπαϊκή σύμβαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου

Το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ κατοχυρώνει την ελευθερία της έκφρασης κατά τον περισσότερο πειστικό τρόπο σε σχέση με οποιοδήποτε άλλο διεθνές συμβατικό κείμενο²⁶. Ο μηχανισμός εφαρμογής του, δηλαδή ο μηχανισμός της ίδιας της Σύμβασης με τα όργανά της, και η αναλυτική απαρίθμηση, στην τυπολογία της παραγράφου 2, των περισσότερων και αναλυτικότερων περιορισμών που έχει γνωρίσει ποτέ κείμενο κατοχυρωτικό ατομικού δικαιώματος, καθιστούν το άρθρο 10 τον ακρογωνιαίο λίθο της ελευθερίας της έκφρασης για τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Σε έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής των δικαιωμάτων του ανθρώπου αναφέρεται ότι η *ratio* της ρύθμισης της ελευθερίας της έκφρασης στη σύμβαση συνίσταται στη διασφάλιση του δικαιώματος του κοινού για πληροφόρηση, γι' αυτό καίριο στοιχείο και για τη δικαιολόγηση ή όχι περιορισμών της ελευθερίας αποτελεί η ύπαρξη επαρκών διαύλων πληροφόρησης, οι οποίοι επιβάλλεται να παραμένουν ανοικτοί για τη διοχέτευση πληροφοριών προς το κοινό²⁷.

Η Επιτροπή όμως έμεινε συνεπής προς τη νομολογία της, αφού είχε ήδη αποφασίσει ότι η ελευθερία της έκφρασης, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 10 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ, περιλαμβάνει και την ελευθερία έκφρασης και διάδοσης ιδεών και πληροφοριών με μέσον τη ραδιοτηλεόραση²⁸.

Η υπόθεση αυτή, με την οποία η Επιτροπή συμπεριέλαβε ρητά στην κρίση της τη ραδιοτηλεόραση, είναι η συμπληρωματική της προαναφερθείσας *Sacchi*, που απασχόλησε και το ΔΕΚ. Ο *Guiseppe Sacchi* προσέφυγε και στα όργανα της Ευρωπαϊκής σύμβασης, υποστηρίζοντας, ότι η απαγόρευση της ιταλικής κυβέρνησης προς αυτόν να λειτουργήσει καλωδιακό τηλεοπτικό σταθμό προσέκρουε στην ελευθερία της έκφρασής του, όπως ρητά την κατοχυρώνει το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ, και δεν ήταν δυνατό να υπαχθεί στους περιορισμούς που θεσπίζονται στην παράγραφο 2 της ίδιας διάταξης.

or unencoded form, of television programme services...».

26. Η ΕΣΔΑ κυρώθηκε τελικά από την Ελλάδα με το νδ 53/1974. Για το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ βλ. ενδεικτικά, *Evrigenis*, Recent Case-law of the European Court of Human Rights on Articles 8 and 10 of the European Convention on Human Rights, HRLJ (1982), 121, *Bullinger*, Freedom of Expression and Information: An Essential Element of Democracy, 6 HRLJ (1985), 339, *Malinveri*, Freedom of Information in the European Convention, HRLJ (1969), 658, *Gornig*, Äußerungsfreiheit, ό.π., σ. 276 επ., *Gavalda/Boizard* (éd), ό.π., σ. 505 επ., *Sieghart*, The International Law of Human Rights, Clarendon Press, Oxford, 1985, σ. 327 επ., *Pinto*, La liberté d'information et d'opinion en droit international, Economica, Paris, 1984, σ. 93 επ., *Van Dijk/Van Hoof*, 2nd ed., ό.π., σ. 410 επ., *Korff*, The Guarantee of Freedom of Expression Under Art. 10 of the European Convention on Human Rights, 9 Media Law and Practice (1988), 143, *Ιωάννου*, ΕΕΕυρΔ και Κική, Σύγχρονες τάσεις στη θεωρία και νομολογία σχετικά με το άρθρο 10 της Σύμβασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ΝοΒ 1988, 697.

27. Βλ. Έκθεση της ΕΕΔΑ της 6ης Ιουλίου 1976, D+R (1977), 5.

28. Βλ. Υποθ. *Sacchi κατά Ιταλία*, Προσφ. 6452/74, ΕΕΔΑ 13/3/76. Βλ. ακόμα, σχετική αναφορά σε *Ιωάννου*, ΕΕΕυρΔ (267).

Αν και η προσφυγή Sacchi δεν έγινε δεκτή, για να κριθεί στην ουσία από την Επιτροπή, πάντως σε ό,τι αφορά στο νομικό σκέλος της απόφασης, και από τα επιχειρήματα του προσφεύγοντος, είναι φανερό ότι, ως προς την κατοχύρωση της ελευθερίας της έκφρασης, η καλωδιακή και η παραδοσιακή τηλεόραση αντιμετωπίζονται από τα όργανα της σύμβασης με τον ίδιο ακριβώς τρόπο²⁹.

1β. Δεσμευτικά διεθνή κείμενα

1βα. Η οδηγία της ΕΟΚ

Η Οδηγία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Κοινότητας 89/552 δέσμευσε την Ελλάδα από το έτος 1990 και εφεξής, να εναρμονίσει την εσωτερική νομοθεσία της τη σχετική με τη ραδιοτηλεόραση, προς τις επιταγές της. Αφήνει όμως αυτή περιθώριο διάκρισης στη χώρα, ως προς τα μέσα τα οποία θα επιλέξει για την εναρμόνιση αυτή, όπως ορίζει το άρθρο 189 παράγραφος 3 ΣυνθΕΟΚ³⁰.

Σύμφωνα με τους ορισμούς της Οδηγίας, και συγκεκριμένα τον ορισμό του άρθρου 1 α), ως «τηλεοπτική μετάδοση» νοούνται και η ασύρματη και η ενσύρματη και η δορυφορική περαιτέρω διάδοση σημάτων. Συνεπώς ούτε η κοινοτική θεώρηση του προβλήματος παρέχει ενδείξεις για διαφορετική θεώρηση της καλωδιακής από την παραδοσιακή τηλεόραση.

1γ. Μη δεσμευτικά διεθνή κείμενα

1γα. Τα μη δεσμευτικά κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης

Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει υιοθετήσει, στη διάρκεια των δεκαετιών 1970-90, πολλές Συστάσεις και Αποφάσεις για δέσμη προβλημάτων, που σχετίζονται με τον τομέα των οπτικοακουστικών μέσων μαζικής ενημέρωσης.

Στην Απόφαση 428 (1970), που περιέχει διακήρυξη σχετικά με τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και τα ανθρώπινα δικαιώματα³¹, αναφέρεται ρητά ότι το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης ενεργοποιείται σχετικά με όλα τα μέσα μαζικής επικοινωνίας (άρθρο 2). Ενωσιολογική διάκριση γίνεται μόνον ανάμεσα στον τύπο και τα υπόλοιπα μέσα (άρθρο 4).

29. Βλ. χαρακτηριστικά από την απόφαση (σ.19 του επίσημου κειμένου): «Il (le requérant) revendique donc la liberté de transmettre par câble pluricanal et la liberté de transmettre par ondes hertziennes. La Commission estime qu'il y a lieu d'examiner la requête à la lumière des derniers développements intervenus en Italie quant au régime de la radio et de la télévision».

30. Η Οδηγία δεσμεύει την Ελλάδα (ά. 4 παρ. 2), είτε την ενσωματώνει υπό κάποιο νομικό ένδυμα στο εσωτερικό της δίκαιο, είτε όχι. Για το πρόβλημα γενικά βλ. αντί άλλων, *Δαγτόγλου*, Ευρωπαϊκό Κοινοτικό δίκαιο, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1979, σ. 170 επ. και *Hartley*, *European Community Law*, 2nd ed., Clarendon Law Series, Oxford, 1989, σ. 200 επ.

31. Το κείμενο υιοθετήθηκε από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης, στις 23/1/1970.

Στη Σύσταση 926 (1981), «σχετικά με τα προβλήματα που τίθενται από την καλωδιακή τηλεόραση και από τους τηλεοπτικούς δορυφόρους απευθείας λήψης»³², η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου αναγνωρίζει ότι τεχνολογικές καινοτομίες, όπως η καλωδιακή και η δορυφορική τηλεόραση, επιδρούν σημαντικά στα εθνικά ραδιοτηλεοπτικά συστήματα των χωρών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης και ότι ειδικά τα δορυφορικά συστήματα προϋδεάζουν για μεγάλη αύξηση των ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων και ανάπτυξη σταθερής ευρωπαϊκής συνεργασίας στον τομέα αυτό.

Η ίδια, ενιαία θεώρηση των μαζικών μέσων, αδιακρίτως του τρόπου διάδοσης του ήχου και της εικόνας, ασύρματου ή ενσύρματου, ανευρίσκεται και στη Σύσταση 996 (1984), «για τη δραστηριότητα του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τα μέσα»³³.

Τέλος, στη Διακήρυξη για την ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης, η οποία υπογράφηκε από τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης στο Στρασβούργο, στις 29 Απριλίου 1982, και ειδικά στο σημείο III (ε), αναφέρεται ότι τα παραπάνω κράτη πρέπει να διασφαλίσουν τη διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής της ελευθερίας έκφρασης και πληροφόρησης με τη χρήση των νέων τεχνικών και υπηρεσιών ενημέρωσης και επικοινωνίας³⁴.

1γβ. Άλλα διεθνή κείμενα

1γβα. Με προέλευση τις δραστηριότητες των Ηνωμένων Εθνών

Το άρθρο 19 της Οικουμενικής Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου, του 1948³⁵, όπου κατοχυρώνεται το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης, γενικό δικαίωμα το οποίο περιλαμβάνει και αυτά της αναζήτησης, λήψης και διάδοσης πληροφοριών και ιδεών, ορίζει ρητά ότι τρόπος επίτευξης της άσκησης των σχετικών δικαιωμάτων μπορεί να είναι οποιοδήποτε «μέσον».

Στο μεταξύ, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών έχει ψηφίσει πολλές αποφάσεις σχετικά με την ελευθερία της πληροφόρησης, χωρίς όμως να αναφέρεται και ειδικά σε συγκεκριμένα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Από το στοι-

32. Η Σύσταση υιοθετήθηκε από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης, στις 7/10/1981.

33. Η Σύσταση υιοθετήθηκε από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης, στις 3/10/1984.

34. Βλ. σχετ. *Ιωάννου*, Η Ευρωπαϊκή διακήρυξη για την ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης, Τετράδια Διεθνούς Δικαίου 8, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1982.

35. Η Οικουμενική Διακήρυξη του ΟΗΕ, σύμφωνα με την κρατούσα άποψη, δεν περιέχει νομικά δεσμευτικές διατάξεις. Για μία συνοπτική παράθεση του σχετικού προβληματισμού, βλ. αντί άλλων, *Brownlie* (ed.), *Basic Documents on Human Rights*, 2nd ed., Clarendon Press, Oxford, 1981, σ. 21, τον ίδιο, *Principles of Public International Law*, 4th. ed., Clarendon Press, Oxford, 1990, σ. 699, *Lillich/Neuman*, *International Human Rights: Problems of Law and Policy*, Little Brown and Company, Boston, 1979, σ. 52 επ. και *Περράκη*, Διεθνής προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Περιφερειακά θεσμικά συστήματα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1984, σ. 74 επ.

χείο αυτό είναι δυνατό να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ στα μη δεσμευτικά κείμενά της ομαδοποιεί τα μέσα, όταν αναφέρεται σε έννομες σχέσεις που απορρέουν από τη λειτουργία τους.

Στο πλαίσιο πάντως των εργασιών των Ηνωμένων Εθνών, η επικοινωνιακή διαδικασία, που εδράζεται στη λειτουργία καλωδιακών δικτύων ή κυκλωμάτων, αντιμετωπίζεται σε κείμενα εργασίας και με διαφορετικό τρόπο από ό,τι η παραδοσιακή ραδιοτηλεοπτική επικοινωνιακή δομή³⁶.

Το άρθρο 19 του Διεθνούς Συμφώνου του ΟΗΕ για τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα, του 1966, που δεν έχει κυρωθεί από την Ελλάδα, ορίζει το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης και πληροφόρησης με παρόμοιο τρόπο όπως και το αντίστοιχο άρθρο της Οικουμενικής Διακήρυξης, όσον αφορά στα είδη των μέσων πληροφόρησης³⁷.

Το δεύτερο Διεθνές Σύμφωνο του ΟΗΕ, του 1966, για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, δεν περιέχει διάταξη σχετική με την ελευθερία έκφρασης ή πληροφόρησης. Το ECOSOC, πάντως, Συμβούλιο που αποτελεί το μηχανισμό εφαρμογής του Συμφώνου, έχει εκπονήσει σχέδια διακηρύξεων σχετικά με την ελευθερία της πληροφόρησης τα οποία επίσης δεν κάνουν διάκριση ως προς τα διάφορα μέσα³⁸.

Στο πλαίσιο των εργασιών της UNESCO, όλες οι διακηρύξεις, τα σχέδια διακηρύξεων και οι αναφορές που αφορούν στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, τα αντιμετωπίζουν σε ενιαίο πλέγμα, αδιακρίτως του τρόπου μετάδοσης των μηνυμάτων³⁹.

Όμοια είναι και η αντιμετώπιση της UNESCO προς τα διάφορα μέσα, στη «Διακήρυξη επί των θεμελιωδών αρχών που αφορούν στη συμβολή των μέσων μαζικής ενημέρωσης για την ενδυνάμωση της ειρήνης και της διεθνούς κατανόησης, για την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και για αντιστάθμισμα στις φυλετικές διακρίσεις και τη διέγερση σε πόλεμο», του 1978⁴⁰, και, βέβαια, στο αμέσως προηγούμενο «Σχέδιο διακήρυξης επί των βασικών αρχών που διέπουν τη χρήση των μέσων μαζικής ενημέρωσης», του 1974⁴¹, καθώς και στη «Διακήρυξη των κατευθυντήριων αρχών σχετικά με τη χρήση της δορυφορικής ραδιοτηλεόρασης για την ελεύθερη ροή πληροφοριών, τη διάδοση της παιδείας και τη σημαντικότερη πολιτιστική ανταλλαγή», του 1972^{42,43}

36. Βλ. για παράδειγμα, Draft Declaration 756 (XXIX), ECOSOC.

37. Βλ. σχετ. ενδεικτικά, Sieghart, *ό.π.*, σ. 328 επ.

38. Το Σύμφωνο αυτό έχει κυρωθεί από την Ελλάδα με το ν. 1532/1985, ΦΕΚ Α' 45.

39. Η UNESCO, σύμφωνα με τον καταστατικό της χάρτη, λειτουργεί ως «specialised agency» του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Για το συνολικό έργο της στον τομέα των μέσων μαζικής ενημέρωσης, βλ. Nordenstreng, *ό.π.*, *passim*.

40. Μετ. του τίτλου δική μου, UNESCO Document 20C/20 Rev., 21/11/78.

41. Το γνωστό σχέδιο *EeK*, από το όνομα του συντάκτη του. Βλ. UNESCO Document COM-74/CONF. 616/3, 23/1/74.

42. Το κείμενο υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση της UNESCO στις 15/11/1972, στο Παρίσι, στη δέκατη έβδομη σύνοδό της.

43. Βλ. ακόμη τα ενδιάμεσα κείμενα-σταθμούς «Report of Existing Legislation and Measures

1γββ. Περιφερειακά διεθνή κείμενα

1γββα. Από την αμερικανική ήπειρο

Και η Αμερικανική διακήρυξη των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του ανθρώπου, του 1948, και η Αμερικανική σύμβαση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, του 1969, που προστατεύουν, με μεγάλες διαφορές πάντως στην επιμέρους ανάλυση, γενικά την ελευθερία της έκφρασης, δεν κάνουν καμμία διάκριση σχετικά με τα μέσα διάδοσης της έκφρασης⁴⁴. Στα αντίστοιχα μάλιστα άρθρα, 11 και 13, οι εκφράσεις που χρησιμοποιούνται είναι «any medium whatsoever» και «...or through any other medium of one's choice».

1γβββ. Από την αφρικανική ήπειρο

Ο Αφρικανικός Χάρτης των δικαιωμάτων των ανθρώπων και των λαών, του 1981, στη διάταξη του άρθρου 9, δεν διαφοροποιεί τους τρόπους διάδοσης κατά τη μετάδοση και λήψη των πληροφοριών⁴⁵.

1γββγ. Από τη ΔΑΣΕ

Η Τελική Πράξη της Συνδιάσκεψης του Ελσίνκι, που υπογράφηκε το 1975 από τριάντα πέντε κράτη, αποτελεί ένα κείμενο ύψιστης πολιτικής σημασίας, μα όχι νομικά δεσμευτικό⁴⁶. Στο δεύτερο τμήμα του μέρους που τιτλοφορείται «Συνεργασία σε ανθρωπιστικούς και άλλους τομείς» απαριθμούνται τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αναλυτικά, όχι όμως και χωριστά η καλωδιακή τηλεόραση. Για την τηλεόραση, πάντως, η σχετική ορολογία στο αγγλικό κείμενο διασπάται στις δύο λέξεις: «television» και «broadcasting». Οι διεθνείς συναντήσεις, που συμπληρώνουν τον κύκλο του Ελσίνκι, της Μαδρίτης και της Βιέννης⁴⁷ δεν εισφέρουν νέα στοιχεία σχετικά με την αντιμετώπιση των μέσων.

Taken by Member States to Encourage the Use of Mass Media Against Propaganda on Behalf of War, Racism and Hatred Among Nations», Doc. 17C/77, 15/9/72, «Draft Declaration of Fundamental Principles Concerning the Strengthening of Peace and International Understanding by the Mass Media», Doc. COM-74/CONF. 616/4 Annex 1, 15/3/74.

44. Για τις συγκεκριμένες διατάξεις, βλ. ενδεικτικά, *Sieghart*, ό.π., υπ. 83. Για το αμερικανικό μό-
νον σύστημα προστασίας βλ. ενδεικτικά, *Gros Espiel*, *The Organisation of American States* σε: *Vasak*
(ed.), *The International Dimension of Human Rights*, UNESCO, 1982, σ. 543 επ., *Henkin*, *International*
Human Rights and Rights in the United States, σε: *Meron* (ed.), *Human Rights in International Law.*
Legal and Policy Issues, Clarendon Press, Oxford, 1988, σ. 25 επ.

45. Βλ. α. 9, *African Charter on Human and People's Rights*, «1. Every individual shall have the
right to receive information. 2. Every individual shall have the right to express and disseminate his
opinions within the law».

46. Για τη νομική φύση της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι, βλ. ενδεικτικά, *Buergenthal* (ed.), *Human*
Rights, International Law and the Helsinki Accord, Allanheld, Osmun/Universe Books, Montclair,
1977, σ. 6 επ.

47. Για το τελικό κείμενο της Συνάντησης της Βιέννης του 1989, βλ. 28 ILM (1989), 527, το κε-

Το κείμενο που υιοθετήθηκε κατά τη συνάντηση της Κοπενχάγης, στις 29.6.1990, «για την ανθρώπινη διάσταση της ΔΑΣΕ», ενώ αναφέρεται ρητά στην κατοχύρωση της ελευθερίας της έκφρασης και του δικαιώματος της επικοινωνίας, δεν εξειδικεύει και αυτό, σχετικά με τους τρόπους άσκησης των παραπάνω δικαιωμάτων και δεν αναφέρεται σε συγκεκριμένα μέσα έκφρασης ή επικοινωνίας⁴⁸.

Η «Χάρτα των Παρισίων για μία καινούργια Ευρώπη»⁴⁹, που υιοθετήθηκε στη συνέχεια, στο πλαίσιο των εργασιών της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη στις 21.11.1990, αναφέρεται στην ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της έκφρασης, χωρίς καμία διάκριση ως προς τα μέσα της ελεύθερης άσκησης των δραστηριοτήτων αυτών.

Τέλος, το κείμενο που υιοθετείται με τη συνάντηση του Ελσίνκι, στις 9.7.1992 αναφέρεται γενικά στο σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου και επιγραμματικά στην ελευθερία των μέσων, όχι όμως και ειδικότερα στα μέσα αυτά⁵⁰.

Παρ. 2. Από κείμενα του εσωτερικού δικαίου

2α. Το γράμμα και η ερμηνεία του Συντάγματος

2αα. Το ελληνικό Σύνταγμα

Η ραδιοτηλεόραση ρυθμίζεται συνταγματικά με τη διάταξη του άρθρου 15 του ελληνικού Συντάγματος του 1975/86. Με σπάνιες εξαιρέσεις κάποιες αποχρώσεις στη ρύμη του λόγου, και χωρίς να αναφερόμαστε βέβαια στη διαφορετική συνταγματική αντιμετώπιση του τύπου και της ραδιοτηλεόρασης, οι συζητήσεις που έγιναν στη Β' υποεπιτροπή αναθεώρησης του Συντάγματος, αλλά και στην Ολομέλεια της Βουλής, για την κατάρτιση του Συντάγματος, το 1975, δεν παρέχουν στοιχεία αποδεικτικά της πρόθεσης του ιστορικού συντακτικού νομοθέτη να εξειδικεύσει τα μέσα μαζικής ενημέρωσης⁵¹.

φάλαιο το σχετικό με την πληροφόρηση, με τον τίτλο «Cooperation and Exchanges in the Field of Culture» (σ. 544 επ.). Στη διευκόλυνση της πληροφόρησης γενικά αναφέρεται και το τελικό κείμενο της Συνάντησης της Μαδρίτης (1980).

48. Βλ. Document de la Réunion de Copenhague de la Conférence sur la dimension humaine de la CSCE, II. 9.1 σε RUDH 2-1990, 339 (341).

49. 30 ILM 190 (1991).

50. Βλ. Document de Helsinki 1992: «Les défis du changement», RUDH 2-1990, 339.

51. Μόνον οι Α. Κανέλλοπουλος και Χ. Πρωτόπαπας διερωτώνται για την αναγκαιότητα διαφορετικής μεταχείρισης του τύπου από τα υπόλοιπα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Βλ. Συνεδρίαση της 20/2/1975 της Β' υποεπιτροπής της επιτροπής αναθεωρήσεως του Συντάγματος, Πρακτικά συνεδριάσεων των υποεπιτροπών της επί του Συντάγματος του 1975 κοινοβουλευτικής επιτροπής, Εθνικών Τυπογραφείων, Αθήναι, 1975, σ. 525 και Πρακτικά των συνεδριάσεων της Βουλής επί των συζητήσεων του Συντάγματος 1975, Ε' Αναθεωρητική Βουλή, περ. Α', συν. Α', Εθνικών Τυπογραφείων, Αθήναι, 1975, συνεδρίαση Π' της 27/4/1975, σ. 584, αντίστοιχα. Ο Π. Λαμπρίας τονίζει, ότι το Σύνταγμα δίνει το πλαίσιο λειτουργίας για έναν τεράστιο τομέα των ΜΜΕ και δεν είναι δυνατό να αυτοδεσμευθεί

Ενώ λοιπόν και στις δύο παραγράφους του άρθρου 15 απαριθμούνται ρητά ως μέσα, πέραν του τύπου, κατά σειρά, ο κινηματογράφος, η φωνογραφία, η ραδιοφωνία και η τηλεόραση⁵², ο συντακτικός νομοθέτης στην παράγραφο 1 προσθέτει στην απαρίθμηση αυτή τη φράση «και κάθε άλλο παρεμφερές μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης»⁵³.

Χωρίς και πάλι περαιτέρω στοιχεία από τις συζητήσεις στο Κοινοβούλιο, που θα βοηθούσαν στην πληρέστερη ερμηνεία της συνταγματικής διάταξης, εξηγούμε τη διατύπωση αυτή του ιστορικού συντακτικού νομοθέτη ως ρητή πρόθεσή του να περιλάβει στο ρυθμιστικό πεδίο της διάταξης κάθε άλλο μέσον, το οποίο θα ανακαλυφθεί από την τεχνολογία και θα κυκλοφορήσει εμπορικά.

Το μέσον αυτό, ή τα μέσα αυτά, που θα είναι «παρεμφερή» προς τα προηγούμενα, για να υπαχθούν με ασφάλεια στη ρύθμιση της παραγράφου 1 του άρθρου 15, θα πρέπει να εξασφαλίζουν το *minimum* δύο προϋποθέσεων. Πρώτον, θα πρέπει να είναι μέσα έκφρασης και διάδοσης στοχασμών, γιατί, κατά την κρατούσα άποψη στη θεωρία, η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 15 αποτελεί μάλλον προέκταση της διάταξης της παραγράφου 1 του άρθρου 14, η οποία αναφέρεται στην έκφραση και διάδοση των στοχασμών. Δεύτερον, τα παρεμφερή αυτά μέσα θα πρέπει να είναι μέσα μετάδοσης λόγου ή παράστασης, σύμφωνα με τη διατύπωση της ίδιας της διάταξης.

Ένα νέο λοιπόν «μέσον», το οποίο θα ανακάλυπτε η τεχνολογία, και δεν θα αποτελούσε, σε πρώτη ανάγνωση, κινηματογράφο, φωνογραφία, ραδιόφωνο ή τηλεόραση, θα ενέπιπτε ασφαλέστερα στην τυπολογία του «κάθε παρεμφερούς μέσου», κατά τη σχετική αναφορά της πρώτης παραγράφου του άρθρου 15 του Συντάγματος.

Το μέσον αυτό, εφόσον δεν θα ταυτιζόταν με τον τύπο, έστω και αν προσομοίαζε σε

αρτηριοσκληρωτικά σχετικά με αυτά (*ibid* σ. 584). Τέλος, ο Γ. Α. Μαγκάκης δίνει μία εναργή εικόνα της εξέλιξης των μέσων ενημέρωσης, από τον τύπο έως τον κινηματογράφο (*ibid*, σ. 589).

52. Για την ερμηνεία του ά. 15 παρ. 1 Σ. βλ. Δαγτόγλου, *Ραδιοτηλεόραση*, ό.π., σ. 36, *Αλιβιζάτο*, Κράτος, ό.π., σ. 46, *Κόρσο*, *Τύπος*, ό.π., σ. 62 επ., *Αναγνώστου*, Το συνταγματικό καθεστώς της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής, ΝοΒ 35, 630 (636). Η διάταξη αυτή δεν είναι νέα. Η προέλευσή της ανάγεται στη διατύπωση του ά. 16 του Σ.1927 και σε αυτήν του ά. 14 παρ. 8, εδ. α' του Σ. 1952. Σε μία αντίστοιχη απαρίθμηση μέσων, τα οποία εξαιρούνταν από τις προστατευτικές διατάξεις που ίσχυαν για τον τύπο, αναφέρονταν, εκτός των άλλων, και τα δημόσια θεάματα. Τα δημόσια θεάματα έχουν απαλειφθεί από τη διάταξη της παρ. 1 του ά.15 του ισχύοντος Συντάγματος, επειδή προφανώς στο ρυθμιστικό πεδίο της τελευταίας δεν υπήρχε πλέον πρόθεση να περιληφθεί και ένα «ζωντανό» μέσον, το οποίο δεν προϋποθέτει καμία απεικόνιση ή ενσωμάτωση σε υλικό υπόστρωμα. Στη θέση των δημόσιων θεαμάτων, στα οποία αναφερόταν το Σύνταγμα του 1952, έρχεται να προστεθεί, στη σειρά των απαριθμούμενων στο νέο Σύνταγμα μέσων, η τηλεόραση.

53. Την προέλευση της φράσης «και κάθε άλλο παρεμφερές μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης» έχει ερευνήσει ο Αλιβιζάτος (Κράτος, ό.π., σ. 20): «...την προσθήκη των λέξεων «ως και άλλων παρεμφερών μέσων μεταδόσεως λόγου ή παραστάσεως» είχε προτείνει ο Κ. Τσάτσος, στη συνεδρίαση ΡΟΘ' της 29.8.1947 της Επιτροπής αναθεωρήσεως του Β' ψηφίσματος... Έτσι, με μία διατύπωση που διαμόρφωσαν τελικά οι Κ. Τσάτσος και Αλ. Βαμβέτσος, υιοθετήθηκε η νέα παράγραφος 8 του άρθρου 10 του σχεδίου Συντάγματος του 1948, που έμελλε να ενσωματωθεί αυτούσια στο Σύνταγμα του 1952...».

κάποια στοιχεία του με αυτόν, δεν θα απολάμβανε της ευρείας συνταγματικής προστασίας της οποίας απολαύει ο τύπος, κυρίως με βάση την εξαγγελία της διάταξης του άρθρου 14 παράγραφος 2: «Ο τύπος είναι ελεύθερος. Η λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύονται». Η παραπάνω εξαγγελία είναι ενσωματωμένη σε μία διάταξη οργανωτική της ελευθερίας του τύπου.

Από το περιεχόμενο της διάταξης αυτής είναι δυνατό να εξαιρούνται⁵⁴ τα μέσα τα οποία απαριθμούνται στην παράγραφο 1 του άρθρου 15, τα οποία δεν είναι «ελεύθερα», δηλαδή είναι δυνατό κατ' ουσίαν να υπαχθούν σε καθεστώς λογοκρισίας. Στην πραγματικότητα και ο κινηματογράφος και η φωνογραφία απολαμβάνουν καθεστώς πλήρους ελευθερίας, το οποίο έχει θεσπισθεί από τον κοινό νομοθέτη⁵⁵.

Σε κάθε περίπτωση όμως το κανονιστικό περιεχόμενο της προαναφερόμενης διάταξης, του άρθρου 15 παράγραφος 1 του Συντάγματος, αποτελεί νοηματική και λογική συνέχεια του άρθρου 14 παράγραφος 2 και συνιστά, ως αντίθετη διάταξη, μία εξαίρεσή της. Η διάταξη αυτή, που είναι ρυθμιστική των απαριθμούμενων σε αυτήν μέσων, βρίσκει αντιστοιχία προς αυτήν του άρθρου 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος και συνιστά περαιτέρω εξειδίκευσή της ως προς την απαιτούμενη προστασία των παραπάνω μέσων.

Με τον τρόπο αυτό, η διάταξη του άρθρου 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος αποτελεί τη γενικού περιεχομένου ρυθμιστική διάταξη, η οποία αφορά στην κατοχύρωση της ελευθερίας της έκφρασης οποιουδήποτε «πομπού» διαδίδει, με κάθε τρόπο, τους στοχασμούς του. Η αντίστοιχή της, διάταξη του άρθρου 15 παράγραφος 1, επαναλαμβάνει την εξαγγελία ως προς συγκεκριμένα μέσα, τα οποία απαριθμεί ρητά, αλλά όχι εξαντλητικά.

Τα μέσα αυτά τα αποκλείει από την οργανωτική περί τύπου ρύθμιση, συγκεκριμένα, την εξαγγελία της ελευθεροτυπίας, στο άρθρο 14 παράγραφος 2 του Συντάγματος, ενώ ειδικά για τη ραδιοτηλεόραση επιφυλάσσεται και ειδικότερη ρύθμιση.

54. Βλ. σχετικά, πρώτον τον *Μάνεση*, Η συνταγματική προστασία της ελεύθερης κυκλοφορίας των εντύπων και η εφαρμογή της στην πράξη σε Συνταγματική θεωρία και πράξη, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1980, σ. 633 επ. (σ. 635-6, υπ. 8).

55. Η φωνογραφία τελεί υπό καθεστώς νομοθετικής ελευθερίας με όριο άσκησής της τους ορισμούς του ποινικού νόμου και των διατάξεων περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Η διάταξη του ά. 85 παρ. 3 του ν. 1943/91 ορίζει, ότι: «Οι διατάξεις των άρθρων 15, 17, 18 και 19 του νδ 1108/1942 περί ελέγχου φωνογραφικών δίσκων και μουσικών τεμαχίων καταργούνται. Εφεξής ο εκδίδων δίσκους ή κασέτες οφείλει, πριν από την κυκλοφορία τους, να καταθέτει τα κείμενα και την αντίστοιχη μουσική στη Γενική Γραμματεία Τύπου και Πληροφοριών, για την καταχώρησή τους σε τηρούμενο ειδικό αρχείο...». Η φωνογραφία, σύμφωνα με τον *Δαγτόγλου*, (Δικαιώματα Α', ό.π., σ. 544) απολαύει της προστασίας των ά. 14 παρ. 1 και 16 παρ. 1 Σ. Σύμφωνα με τον ίδιον (*ibid*), η προϊσχύσασα ρύθμιση του ν. 1108/42 αντέκειτο στην ελευθερία της φωνογραφίας. Ο κινηματογράφος είναι ελεύθερος, σύμφωνα με τη σχετική εξαγγελία του ά. 2 παρ. 1 του ν. 1597/1986, όπου ορίζεται ότι: «Η κινηματογραφική τέχνη είναι ελεύθερη σύμφωνα με τους ορισμούς του Συντάγματος». Για την έννοια της ελευθερίας αυτής, βλ. *Voudouri*, *L'action des pouvoirs publics dans le domaine du cinéma en Grèce*, Thèse pour le Doctorat d'État, Paris, 1988, σ. 576 επ.

Από όλα τα μέσα, ειδικά το ραδιόφωνο και η τηλεόραση οργανώνονται σύμφωνα με τη διάταξη της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 15 του Συντάγματος. Εδώ τη θέση της ελευθεροτυπίας, ως οργανωτικού σχήματος για τον τύπο, έχει, ως συστατικό στοιχείο της οργάνωσης της ραδιοτηλεόρασης, ο άμεσος έλεγχος του κράτους.

Στην πορεία της έρευνας, εάν η καλωδιακή τηλεόραση συνιστά ή όχι «παρεμφερές μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης» με βάση τη συνταγματική αποτύπωση των διατάξεων που σχετίζονται με τα μέσα της έκφρασης και την περαιτέρω συνταγματική τους ρύθμιση, η διάταξη του άρθρου 19 του Συντάγματος δεν αποδεικνύεται ιδιαίτερα κρίσιμη ή χρήσιμη⁵⁶.

Εάν η καλωδιακή τηλεόραση αποτελούσε «άλλο μέσο» για τις ανάγκες του συνταγματικού κανόνα, το μέσον αυτό θα συνιστούσε είτε μέσον ενημέρωσης, είτε σύμφωνα με την ευρύτερη έννοια, μέσον επικοινωνίας. Το παρεμφερές αυτό μέσον θα υπαγόταν στο πεδίο εφαρμογής της διάταξης του άρθρου 19, το οποίο ορίζει πως το απόρρητο της ανταπόκρισης και επικοινωνίας με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, εκτός από τη διακίνηση επιστολών, είναι απόλυτα απαραβίαστο μόνο στην περίπτωση που το μέσον αυτό έχει τον χαρακτήρα ενός μέσου ατομικής ή διαπροσωπικής επικοινωνίας⁵⁷.

Ο κανόνας του απορρήτου της επικοινωνίας, ο οποίος καλύπτει, σύμφωνα με το άρθρο 19 του Συντάγματος τα μέσα ατομικής επικοινωνίας, δεν συγκρούεται με άλλες διατάξεις αναφορικά με τα μέσα επικοινωνίας «παρεμφερή» ή όχι, και συγκεκριμένα με όσα απαριθμούνται στη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 15. Τα μέσα αυτά επιτελούν μία γενική επικοινωνιακή λειτουργία. Η ελευθερία έκφρασης των εκφραζόμενων μέσω αυτών πομπών τους δεν συγκρούεται με το απόρρητο των επικοινωνιακών μηνυμάτων, τα οποία ανταλλάσσονται μεταξύ τους.

56. Σχετικά με το ά.19 του Σ. 1975/86 και το απόρρητο της επικοινωνίας υπό τα προϊσχύσαντα ελληνικά Συντάγματα, βλ. *Μάνεση*, Ατομικές ελευθερίες Α', Β' έκδ., εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1979, σ. 232 επ., *Δαγτόγλου*, Ατομικά δικαιώματα Α', Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1991, σ. 250 επ., *Παυλόπουλο*, Τεχνολογική εξέλιξη και συνταγματικά δικαιώματα. Οι σύγχρονες περιπέτειες του απορρήτου των ανταποκρίσεων, ΝοΒ 35, 1987, 1511, *Τάχο*, Το απαραβίαστον του απορρήτου των επιστολών και της εν γένει ανταποκρίσεως. Συμβολή εις την ερμηνείαν του άρθρου 20 του Συντάγματος της Ελλάδος, Αθήνα, 1967, *passim*, *Γεωργόπουλο*, Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, 2η έκδ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1990, σ. 493 επ., *Ν. Ι. Σαρίπολο*, Πραγματεία Συνταγματικού Δικαίου, Αθήνα, 1875, παρ. 822, *Ν. Ι. Σαρίπολο*, Σύστημα του Συνταγματικού Δικαίου της Ελλάδος, τόμ. Γ', Αθήνα, 1923, σ. 142 επ. και *Σγουρίτσα*, Συνταγματικόν Δίκαιον, τόμ. Β', τεύχ. Β', Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1966, σ. 100 επ.

57. Σύμφωνα με τον *Τάχο* (Το απαραβίαστον, ό.π., σ. 9 επ.) ο οποίος αναλύει το απόρρητο της ανταπόκρισης, όπως αυτό κατοχυρωνόταν στο ά. 20 του Σ. 1952, η ατομική ανταπόκριση αποχωρίζεται από τη μαζική, και χαρακτηρίζεται από μυστικότητα. Ατομική επικοινωνία είναι η ανταπόκριση μεταξύ μικρού αριθμού προσώπων, που επικοινωνούν μεταξύ τους μέσω επιστολών ή τηλεγραφημάτων με μυστικότητα, ενώ κατά τη διαδικασία της μαζικής επικοινωνίας τα διανοήματα του αποστολέα διαβιβάζονται σε μεγάλο αριθμό κοινωνών, με απρόσωπο τρόπο και δημόσια, μέσω του τύπου, του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης. Ο ίδιος θεωρεί ότι το απόρρητο των ανταποκρίσεων αποτελεί μορφή πνευματικής ελευθερίας και άπτεται της ελευθερίας της συνείδησης.

Ειδικότερα, κίνδυνος σύγκρουσης δεν υφίσταται σχετικά με την εφαρμογή της παραγράφου 1 του άρθρου 14 και του άρθρου 19 του Συντάγματος, επειδή οι δύο αυτές διατάξεις στοχεύουν σε διαφορετική ρυθμιστέα ύλη. Αυτό συμβαίνει γιατί, όπως υποστηρίζει και ο Δαγτόγλου⁵⁸, «αντικείμενο προστασίας -εν. του άρθρου 19 του Συντάγματος- δεν είναι το μήνυμα καθ' εαυτό (αυτό προστατεύεται από το άρθρο 14 παρ. 1 του Συντάγματος που προστατεύει την ελευθερία εκφράσεως και διαδόσεως της γνώμης), αλλά το απόρρητο του μηνύματος».

Στοιχείο ασάφειας, το οποίο προκύπτει από το γράμμα του Συντάγματος, συνιστά το γεγονός ότι ο συντακτικός νομοθέτης δεν προσδιορίζει εάν τα μέσα τα οποία ρυθμίζει συντελούν στην ατομική ή μαζική ενημέρωση ή επικοινωνία και δεν ομαδοποιεί τα υπό ρύθμιση μέσα με γνώμονα αυστηρά τη λειτουργία που αυτά καλούνται να επιτελέσουν στο πολιτειακό γίνεσθαι.

Το γράμμα πάντως του Συντάγματος παρέχει κάποιες σαφείς ενδείξεις για τον λογικό ειρμό του συντακτικού νομοθέτη. Αναλυτικά, η ραδιοφωνία και η τηλεόραση έχουν ρητά ως σκοπό, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 15, κατά σειρά, πρώτα τη μετάδοση πληροφοριών και ειδήσεων. Άρα, το ραδιόφωνο και η τηλεόραση σαφώς θεωρούνται, από τον συντακτικό νομοθέτη, μέσα μαζικής ενημέρωσης. Δεν θα συνιστούσε άλμα να αντιμετωπισθούν ακόμη και ο κινηματογράφος και η φωνογραφία ως μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Ερμηνευτικά, είναι λογικά αποδεκτό να θεωρήσει κανείς ότι το άρθρο 15 του Συντάγματος ρυθμίζει τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ενώ, το άρθρο 14 παράγραφος 1, ως προς τη δυνατότητα ελεύθερης έκφρασης, και το άρθρο 19, ως προς τη διασφάλιση του απορρήτου, ρυθμίζουν τα μέσα επικοινωνίας, και μάλιστα της ατομικής ή διαπροσωπικής⁵⁹.

Ο οπτικός, ακουστικός ή μικτός τρόπος διάδοσης των μηνυμάτων, με κάθε συσκευριμένο μέσον, δεν φαίνεται να αποτελεί σαφές κριτήριο της συνταγματικής διάκρισης των μέσων, δεδομένου ότι ο μεν τύπος αποτελεί βέβαια σαφώς έντυπο λόγο, ενώ ο κινηματογράφος και η τηλεόραση, που εμπεριέχουν στην τεχνική τους δομή το στοιχείο της κινούμενης εικόνας, συνιστούν σαφώς οπτικοακουστικά μέσα. Το ραδιόφωνο και η τηλεόραση αποτελούν επίσης και ηλεκτρονικά μέσα, εξαιτίας του ηλεκτρονικού τρόπου διάδοσης των μηνυμάτων τους.

Ασάφεια στο κείμενο του συντάγματος ως προς την επικοινωνιακή δομή κάθε μέσου δημιουργούν οι φράσεις «κάθε παρεμφερές μέσου διάδοσης λόγου ή παράστασης» και «της επικοινωνίας με οποιονδήποτε άλλο τρόπο».

Με δεδομένες τις ασάφειες του κειμένου του Συντάγματος είναι εύλογο να καταλήξει κανείς ότι η καλωδιακή τηλεόραση προσομοιάζει τόσο τεχνικά όσο και ουσιαστικά προς

58. Βλ. σχετ. Δαγτόγλου, Δικαιώματα Α', ό.π., σ. 350.

59. Ο *Balle*, (*Médias*, 5ème éd., ό.π., σ. 50 επ.), διακρίνει τα μέσα σε *médias autonomes*, *médias de diffusion*, όπου υπάγει και την καλωδιακή τηλεόραση, και *médias de communication*, όπου υπάγει τα μέσα αμφίδρομης επικοινωνίας.

τα μέσα που απαριθμούνται στη διάταξη του άρθρου 15 του Συντάγματος, εφόσον αυτή αποτελεί οπτικοακουστικό μέσον διάδοσης με στόχο της τη μαζική ενημέρωση.

Η τυπολογία του μέσου θα απαιτούσε οπωσδήποτε την υπαγωγή της στο «κάθε άλλο παρεμφερές μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης» του άρθρου 15 παράγραφος 1, ως λογική συνέχεια της παραδοσιακής τηλεόρασης, η οποία αναφέρεται στην ίδια διάταξη. Η παραδοχή αυτή δεν αναιρεί και την πλέον ορθή ερμηνευτικά εκδοχή, ότι η καλωδιακή τηλεόραση συνιστά ακριβώς «τηλεόραση», όπως η τελευταία αυτή αναφέρεται και στις δύο παραγράφους του άρθρου 15.

Η νομική όμως ταύτιση με την παραδοσιακή τηλεόραση είναι πιθανό να συνιστά ρήγμα στη ratio ολόκληρης της διάταξης του άρθρου αυτού. Έτσι, και η πραγματική εικόνα της τηλεοπτικής εκμετάλλευσης αλλάζει τελείως αλλά και το στοιχείο της επικοινωνίας, που εμπεριέχει η λειτουργία της καλωδιακής τηλεόρασης, θα συμπαρασύρει ενδεχομένως στοιχεία από τη ρύθμιση του άρθρου 19 του Συντάγματος για την εφαρμογή παράλληλα με τις διατάξεις του άρθρου 15.

Θα εδημιουργείτο, με τον τρόπο αυτό, ένα αντιφατικό πλέγμα εφαρμοστέων συνταγματικών διατάξεων, σχετικά με τη ρύθμιση της καλωδιακής τηλεόρασης. Αναλυτικά, εάν η καλωδιακή τηλεόραση, η οποία εξυπηρετεί με τη λειτουργία της τους σκοπούς και της ενημέρωσης και της επικοινωνίας και συνεπώς απολαμβάνει της συνταγματικής προστασίας για την εξυπηρέτηση και των δύο αυτών σκοπών, θεωρηθεί «τηλεόραση», σύμφωνα με το άρθρο 15 του Συντάγματος, η ερμηνεία της τελευταίας αυτής διάταξης θα μεταβαλλόταν άρδην προς την κατεύθυνση της ελευθερίας των ρυθμιζόμενων μέσων.

Υπό εξέταση παραμένει λοιπόν, εάν ισχύει και γιατί, ως προς την καλωδιακή τηλεόραση, η λεγόμενη συρροή συνταγματικών διατάξεων ή αν παρατηρείται ως προς αυτήν, με ενδεχόμενο τη νομική της ταύτιση με την παραδοσιακή τηλεόραση, το φαινόμενο της αλλοίωσης του περιεχομένου του κατ' αρχήν εφαρμοζόμενου κανόνα δικαίου, δηλαδή του άρθρου 15 του Συντάγματος⁶⁰.

Το Σύνταγμα δεν επιλύει με κανένα τρόπο το πρόβλημα της ενότητας του νομικού ορισμού της τηλεόρασης, ώστε αυτός να συμπεριλάβει και την παραδοσιακή και την καλωδιακή τηλεόραση. Η ελληνική όμως θεωρία του δημόσιου δικαίου εμμένει προς τη σωστή κατεύθυνση και υπάγει την καλωδιακή τηλεόραση και στην εννοιολογική τυπολογία και στη νομική ρύθμιση της παραδοσιακής τηλεόρασης.

Συγκεκριμένα, ο Δαγτόγλου αναφέρει ότι «στην έννοια της τηλεόρασης συμπεριλαμβάνεται η τηλεόραση γενικής ή ειδικής λήψεως, με κλειστά ασύρματα ή ενσύρματα κυκλώματα»⁶¹ και προσθέτει ότι ο συντακτικός νομοθέτης, γνωρίζοντας τα είδη της ενσύρματης και ασύρματης τηλεόρασης και μη διακρίνοντας μεταξύ τους στο γράμμα του Συντάγματος, πράττει συνειδητά. Ο Βενιζέλος αποδέχεται ως «αυτονόητο» πως η καλω-

60. Για την αλλοίωση συνταγματικών κανόνων κατά τη διαδικασία συγκεκριμενοποίησης του περιεχομένου τους, βλ. αντί άλλων, Μάνεση, Συνταγματικό, ό.π., σ. 180 επ.

61. Δαγτόγλου, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 36 υπ.1 και τον ίδιο, ΝοΒ 1981, 269.

διακή τηλεόραση είναι τηλεόραση κατά το άρθρο 15 παρ. 2 Σ»⁶², με επιχειρήματα που αντλεί από την εσωτερική ελληνική νομοθεσία, προπαρασκευαστικά κείμενα κοινοτικών οργάνων, τη νομολογία του ΔΕΚ και των οργάνων της ΕΣΔΑ.

2αβ. Ξένα Συντάγματα

2αβα. Γαλλία

Σύμφωνα με την ισχύουσα γαλλική ραδιοτηλεοπτική νομοθεσία, αλλά και τη συνταγματική θεωρία, η νομική έννοια της καλωδιακής τηλεόρασης δεν φαίνεται να διαφέρει από αυτήν της παραδοσιακής. Μέρος της γαλλικής θεωρίας⁶³ τοποθετεί τη νομοθετική εξαγγελία του άρθρου 1 του ισχύοντος νόμου για τη ραδιοτηλεόραση, του νόμου 86-1067, που κατοχυρώνει την ελευθερία των τηλεπικοινωνιών⁶⁴, στη θέση μίας συνταγματικής αρχής, όπως αυτής της ελευθερίας της επικοινωνίας και του τύπου, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 11 της Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη του 1787⁶⁵.

Το Συνταγματικό Συμβούλιο αποφάνθηκε, μεταξύ άλλων, στην απόφαση του 86-217 DC⁶⁶ σχετικά με τη συνταγματικότητα επίμαχων άρθρων του ισχύοντος νόμου, ότι οι διαφορές της τηλεοπτικής υπηρεσίας, καλωδιακής ή ασύρματης είναι αδιάφορες για την υπαγωγή της ή όχι σε καθεστώς δημόσιας υπηρεσίας. Τέλος, παρά τις διαφορετικές επιμέρους ρυθμίσεις, άδειες για τη λειτουργία τηλεοπτικών σταθμών, καλωδιακών ή μη, χορηγούνται κατά τον ίδιο τρόπο⁶⁷.

2αββ. Γερμανία

Η γερμανική ραδιοτηλεοπτική νομοθεσία αποτελεί πρότυπο πλουραλιστικού συστήματος ομοσπονδιακού τύπου⁶⁸. Ο Θεμελιώδης Νόμος της Βόννης, στο άρθρο 5, κατοχυρώνει το δικαίωμα έκφρασης ιδεών και άντλησης πληροφοριών από κάθε προσιτή πηγή,

62. Βενιζέλος, Η έκρηξη, ό.π., σ. 47 επ.

63. Βλ. αντί άλλων, *Drouot*, Le nouveau droit de l'audiovisuel, Sirey, Paris, 1988, σ. 74 επ.

64. Για την ανάλυση της διάταξης, βλ. *Delcros/Vodan*, La liberté de communication. Loi du 30 Septembre 1986. Analyse et commentaire, CNCL, 1987, σ. 11.

65. Για την ενσωμάτωση των αρχών της Διακήρυξης στο Προοίμιο του ισχύοντος Γαλλικού Συντάγματος, βλ. αντί άλλων, *Prélot/Boulouis*, Institutions politiques et droit Constitutionnel, 9ème éd., Dalloz, Paris, 1984, σ. 603.

66. Βλ. C.C. 86-217 DC, 18/9/1986 και παρουσίαση της απόφασης σε *Αναγνώστου*, Βασικές αρχές της νομολογίας του Conseil Constitutionnel για τον τύπο και τα μέσα επικοινωνίας, ΤοΣ 1987, 97.

67. Βλ. άρθρα 31 και 34 του L. 86-1067, 30.9.89 συμπληρωμένου από τον L. 89-25, 17.1.89, σύμφωνα με τις διατάξεις των οποίων το Conseil Supérieur de l'Audiovisuel (CSA) εκχωρεί σε κάθε περίπτωση τις σχετικές άδειες.

68. Βλ. σύντομη παρουσίασή της σε *Δαγτόγλου*, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 183 επ.

καθώς και την ελευθερία των ανακοινώσεων από τη ραδιοτηλεόραση⁶⁹. Η διάταξη αυτή έχει προκαλέσει πολλαπλές και αντικρουόμενες απόψεις στη θεωρία⁷⁰.

Ερμηνεύοντάς την, το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο, στην πρώτη απόφασή του για την τηλεόραση, ασχολείται με το πρόβλημα της σπανιότητας των συχνοτήτων, ως αχίλλειο πτέρνα για την διάκριση των ρυθμίσεων του τύπου και της τηλεόρασης, αλλά δεν διαστέλλει τις ίδιες ρυθμίσεις ανάλογα με τη διαφορά στην τεχνική μετάδοσης της τηλεόρασης⁷¹.

Το ίδιο πράττει και το Βαυαρικό Συνταγματικό Δικαστήριο, ερμηνεύοντας το αντίστοιχο άρθρο του Βαυαρικού Συντάγματος, σχετικά με τη ραδιοτηλεόραση, σε χαρακτηριστική απόφασή του, του 1988⁷². Η καλωδιακή τηλεόραση δεν διαφορίζεται εννοιολογικά, αλλά μάλλον αντιμετωπίζεται ως συμπλήρωμα της υπηρεσίας που παρέχεται από την παραδοσιακή τηλεόραση⁷³.

2αβγ. Ιταλία

Το Ιταλικό Συνταγματικό Δικαστήριο, ερμηνεύοντας τη συνταγματική διάταξη του άρθρου 21⁷⁴, που κατοχυρώνει την ελευθερία της έκφρασης και μέσω της ραδιοτηλεόρασης (*e ogni altro mezzo di diffusione*), διακρίνει την καλωδιακή από την παραδοσιακή τηλεόραση όχι ορολογικά, αλλά από πλευράς χρησιμότητας και χρήσης ερτζιανών συχνοτήτων⁷⁵.

Με βάση αυτή την τεχνική διάκριση, το Δικαστήριο έκρινε, στην απόφαση του 226/1974, αντισυνταγματικό το κρατικό μονοπώλιο της RAI μόνον επί της τοπικής καλωδιακής τηλεόρασης⁷⁶.

Τέλος, στο ισχύον νομοθετικό πλαίσιο του νόμου 103/1975 και του εκτελεστικού του διατάγματος της 16/7/1975 ο νομοθέτης αναφέρεται αναλυτικά και στην παραδοσιακή και στην ερτζιανή τηλεόραση, για να ακολουθήσουν κοινές ρυθμίσεις για τα δύο μέσα.

69. Βλ. τη διατύπωση του εδ. α της παρ. 1 του ά. 5 GG: «Jeder hat das Recht, seine Meinung in Wort, Schrift und Bild frei zu äußern und zu verbreiten und sich aus allgemein zugänglichen Quellen ungehindert zu unterrichten...».

70. Για ανάλυσή της, βλ. αντί άλλων, *Herzog*, σε: Maunz/Dürig, Grundgesetz Kommentar, άρθρο 5, Beck, München.

71. Βλ. BVerfGE, 12, 205 (230, 261).

72. Βλ. άρθρο 111α του Συντάγματος της Βαυαρίας και απόφαση του BayVGh, 6.7.88 (zur Festsetzung von Rundfunkgebühren).

73. Βλ. *Bullinger* σε: Isensee/Kirchhof (Hrsg.), ό.π., σ. 713 επ. και BVerfGE, 73, 118 (190 επ.).

74. Βλ. ά. 21 εδ. α του Ιταλικού Συντάγματος, το οποίο ορίζει: «Tutti hanno diritto di manifestare liberamente il proprio pensiero con la parola, lo scritto e ogni altro mezzo di diffusione».

75. Βλ. σχετ. *Fragola*, Le emissioni radiotelevisive nella giurisprudenza, Giuffrè, Milano 1990, σ. 1 επ. και 250 επ.

76. Βλ. και παρουσίαση της απόφασης από *Φλογαίτη*, ΤοΣ, ό.π.

2αβδ. Ισπανία

Το άρθρο 20 παράγραφος 1.α του Ισπανικού Συντάγματος του 1976⁷⁷ συμπεριλαμβάνει και αυτό στην προστασία της ελεύθερης έκφρασης και επικοινωνίας, με μέσον τον προφορικό ή τον γραπτό λόγο, και οποιοδήποτε άλλο μέσον έκφρασης και επικοινωνίας, άρα και τη ραδιοτηλεόραση, χωρίς περαιτέρω διαχωρισμούς.

Ο ισχύων για την τηλεόραση νόμος 2/1988 δεν διακρίνει την καλωδιακή από την ερτζιανή τηλεόραση κατά τη διαδικασία της ιδιωτικοποίησης της δεύτερης, την οποία και ρυθμίζει. Επίσης, το Ισπανικό Συνταγματικό Δικαστήριο, σε μία από τις πέντε αποφάσεις που έχει εκδόσει για τη ραδιοτηλεόραση, ασχολείται ειδικά με την καλωδιακή μέθοδο διανομής της εικόνας.

Στην απόφασή του 79/1982 της 20ης/12/1982 το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι η καλωδιακή τηλεόραση αποτελεί τηλεόραση τοπικού χαρακτήρα, επειδή προσφέρει τη δυνατότητα χρήσης ενός πολύ μεγάλου αριθμού διαύλων.

2αβε. Πορτογαλία

Ούτε το συνταγματικό ούτε το νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας της πορτογαλικής τηλεόρασης διακρίνουν, εννοιολογικά έστω στο ελάχιστο, την καλωδιακή από την παραδοσιακή τηλεόραση.

Συγκεκριμένα, το μεν άρθρο 37 παράγραφος 1 του Συντάγματος του 1983 κατοχυρώνει την ελευθερία της γνώμης με οποιοδήποτε μέσον έκφρασης, ενώ στα άρθρα 38 παράγραφοι 7 και 8 και 39 παράγραφος 1 χρησιμοποιούνται οι όροι «ραδιόφωνο», «τηλεόραση», «ραδιοτηλεόραση» και «μέσα μαζικής ενημέρωσης». Τέλος, στον ισχύοντα νόμο 75/1979, και στην παράγραφο 2 του άρθρου 1, ο ορισμός της ραδιοτηλεόρασης περιλαμβάνει ρητά και τη δορυφορική και την καλωδιακή τηλεόραση.

2αβστ. ΗΠΑ

Ο νομοθετικός ορισμός της καλωδιακής τηλεόρασης στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, τη χώρα με την ισχυρότερη παράδοση καλωδίωσης στον κόσμο, είναι αποσπασματικός και περίπλοκος, διαφέρει δε από τον αντίστοιχο της παραδοσιακής τηλεόρασης.

Η «καλωδιακή υπηρεσία» είναι μία υπηρεσία, όπου βιντεοσκοπημένος ήχος και εικόνα μεταδίδονται μονόδρομα ή αμφίδρομα από πομπή σε δέκτη και τανάπαλιν, ενώ το «καλωδιακό κανάλι» ορίζεται ως το ποσοστό των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων που διαπερνά ένα καλωδιακό δίκτυο και μπορεί να αποτελεί ένα τηλεοπτικό κανάλι (channel)⁷⁸.

Ο περίπλοκος αυτός νομοθετικός ορισμός είναι απότοκο διελκυστίνδας διχογνωμιών

77. Για την ανάλυση των ελευθεριών και δικαιωμάτων που διασφαλίζει το άρθρο αυτό, βλ. *Dérieux, Le droit à l'information dans la Constitution espagnole*, RDP 5-1985, 1205.

78. Βλ. *Communications Act 1934, Amend., Sec. 602, 47 U.S.C. 522.*

δεκαετιών ανάμεσα στον αμερικανό κοινό νομοθέτη, τον συνταγματικό δικαστή και τη διοικητική αρχή (Federal Communications Commission (FCC)), η οποία εποπτεύει τις τηλεπικοινωνίες και τη ραδιοτηλεόραση, σχετικά με τη ρύθμιση της καλωδιακής τηλεόρασης.

Στον πυρήνα όλων των αντιπαράθεσεων βρισκόταν πάντοτε το κεντρικό πρόβλημα εάν προστατεύεται και η καλωδιακή τηλεόραση, όπως και η παραδοσιακή⁷⁹, από την Πρώτη Τροποποίηση (1791)⁸⁰ του Αμερικανικού Συντάγματος του 1787, που κατοχυρώνει την ελευθερία του λόγου και του τύπου.

Η προσπάθεια για απάντηση στο ερώτημα αυτό δεν απέβλεπε στην ορθότερη νομική αντιμετώπιση της καλωδιακής τηλεόρασης, αλλά, πρώτον, στην πρακτική διαφοροποίησή της από την ερτζιανή εξαιτίας της μικρότερης σπανιότητας των χρησιμοποιούμενων συχνοτήτων και, δεύτερον, στην πρόσδεσή της στις τοπικές κοινότητες, τις ανάγκες των οποίων εξ ορισμού αυτή μπορεί καλύτερα να εξυπηρετεί.

Έτσι, τελικά, αφενός μεν, νομολογιακά η καλωδιακή τηλεόραση υπήχθη στο κανονιστικό πεδίο προστασίας της Πρώτης Τροποποίησης του Αμερικανικού Συντάγματος⁸¹, αφετέρου δε η FCC έπαψε να ασκεί έλεγχο επί των δικτύων και προγραμμάτων της. Η FCC ελέγχει μόνον την τυπική συνδρομή στοιχειωδών προϋποθέσεων και όρων λειτουργίας της, εκχωρώντας αποσπασματικά και την αρμοδιότητα αυτή κυρίως στις δημοτικές αρχές⁸².

2β. Νομοθετικοί προσδιορισμοί

2βα. Η νομοθεσία για τη ραδιοτηλεόραση

Τον κορμό της ελληνικής ραδιοτηλεοπτικής νομοθεσίας αποτελούν οι νόμοι 1730/1987, 1866/1989 και το προεδρικό διάταγμα 236/1992. Η εσωτερική νομοθεσία αναφέρεται στα κυκλώματα καλωδιακής τηλεόρασης. Χαρακτηριστικά, ο νόμος 1730/1987 αντιγράφει τη σχετική ρύθμιση του προϊσχύσαντος 230/1975 ως προς το αντικείμενο του μονοπωλίου που παραχωρείται στην Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (ΕΡΤ), ορίζοντας ότι το μονοπώλιο αυτό (άρθρο 1 παράγραφος 2 του νόμου 230/1975) περιλαμβάνει κάθε είδος εκπομπών ήχου και εικόνας δια των ραδιοτηλεοπτικών μεθόδων, οι οποίες προορίζονται για λήψη είτε γενική είτε (ειδική) μέσω κλειστών ή ενσύρματων κυκλωμάτων.

Με την παράγραφο 2α του άρθρου 2 του νόμου 1730/1987, που αναφέρεται στον

79. Βλ. Βασικά από τη νομολογία, Υπόθεση *Red Lion Broadcasting Co. v. FCC*, 395 U.S. 367 (1969).

80. Η διατύπωση του 1st Amendment έχει ως εξής: «Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof, or abridging the freedom of speech, or of the press; or the right of the people peaceably to assemble, and to petition the government for a redress of grievances».

81. Σταθμούς στη σχετική νομολογία του Supreme Court αποτέλεσαν οι υποθέσεις *Fortnightly v. United Artists Television*, 392 U.S. 390 (1968) και *United States v. Midwest Video Corp.*, 440 U.S. 689 (1979).

82. Βλ. σχετ. FCC, Opinion and Order 63 RR 2d 542 (1982) και Senate Report 98-67.

σκοπό και τις αρμοδιότητες της ΕΡΤ-ΑΕ, προστίθεται στην παλαιά διάταξη του νόμου 230/1975, παραθετικά, στα είδη των κυκλωμάτων, η φράση «ή άλλης, οποιασδήποτε μορφής κυκλώματα».

Μετά την πρώτη αυτή αναφορά της νομοθεσίας μας στην καλωδιακή μετάδοση, μόνη δίοδο *de lege* νομιμοποίησης καλωδιακών ραδιοτηλεοπτικών συστημάτων αποτέλεσε η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 16 του νόμου 1730/1987, όπου οριζόταν ότι το διοικητικό συμβούλιο της ΕΡΤ-ΑΕ μπορεί να χορηγήσει άδεια για εγκατάσταση εσωτερικών ενσύρματων ή καλωδιακών κυκλωμάτων σε πρότυπους οικισμούς, χωριά, γειτονιές, μεγάλες πολυκατοικίες και ειδικά κτίρια, υπό διάφορες προϋποθέσεις και υπό τον όρο ότι θα εκδοθεί προεδρικό διάταγμα, που να καθορίζει όλα τα λεπτομερειακά θέματα⁸³. Το διάταγμα δεν εκδόθηκε ποτέ και έτσι η διάταξη έμεινε ανενεργός⁸⁴.

Ο νόμος 1866/1989 αναιρεί την προηγούμενη διάταξη ορίζοντας, στη διάταξη του άρθρου 4 παράγραφος 1, ότι με υπουργική απόφαση και ύστερα από (απλή) γνώμη του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεοράσεως είναι δυνατή η χορήγηση, υπό προϋποθέσεις, σε ΑΕ ή ΟΤΑ αδειών ίδρυσης και λειτουργίας «τηλεοπτικών σταθμών τοπικής εμβέλειας, στους οποίους περιλαμβάνονται και οι σταθμοί καλωδιακής μεταδόσεως, ως επίσης και σταθμοί κωδικοποιημένων μέσων μεταδόσεως και δορυφορικών προγραμμάτων...».

Τέλος, με τη διάταξη του άρθρου 85 παράγραφος 4. η) του νόμου 1943/1991, επιτρέπεται, ύστερα από ειδική άδεια, η τεχνική δικτύωση τοπικών τηλεοπτικών σταθμών, με δυνατότητα απόκτησης εθνικής εμβέλειας. Παρόλο ότι η διάταξη αυτή φαίνεται κατ' αρχήν να αφορά στην ερτζιανή τηλεόραση, γιατί γι' αυτήν αποδεικνύεται κυρίως κρίσιμο το πρόβλημα της σπανιότητας των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων, ωστόσο, δεν αποκλείει από την εφαρμογή της και σταθμούς καλωδιακής τηλεόρασης.

Με τον τρόπο αυτό ολοκληρώνεται η ρητή αναφορά στην καλωδιακή τηλεόραση

83. Συναφής είναι και η νομοθεσία σχετικά με τις κεραίες τηλεοπτικής λήψης, που αποτελείται κυρίως από τους ν. 1772/1988, 1586/1989, πδ 451/81 και πδ 10/8/81.

84. Τέτοιο ρυθμιστικό πλαίσιο θα ήταν εύλογο να ετίθετο με κανονιστική πράξη της διοίκησης, εάν υπήρχε σχετική εξουσιοδοτική διάταξη στο ν. 1866/89. Με δεδομένη την έλλειψη αυτή η σχετική διαδικασία φαίνεται, προς το παρόν, νομικά αδιέξοδη. Πρβλ. Ν. Στεφανάκη, για την ανάγκη ολοκληρωμένου πλαισίου ρύθμισης και της καλωδιακής τηλεόρασης, σε Πρακτικά Βουλής, κατά τη συζήτηση του νομοσχεδίου «Ίδρυση Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεοράσεως και παροχή αδειών για την ίδρυση και λειτουργία τηλεοπτικών σταθμών», Συνεδρίαση ΛΘ', 18/9/89, Αθήνα 1989, σ. 1154 και αντίλογο από Κούβελα, Πρακτικά, Συνεδρίαση ΛΖ', 14/9/89, σ. 1098. Το συγκεκριμένο πρόβλημα πάντως έταμε προς το παρόν το ΕΣΡ με την έκδοση ενός νέου Κανονισμού, 5/1991 «Περί εξετάσεως αιτήσεων χορηγήσεως τηλεοπτικής αδειάς», ΦΕΚ Β' 1018, 18/12/91. Στην παρ. 1 του ά. 2 του κανονισμού αναφέρεται ότι: «Η άδεια ίδρύσεως, εγκαταστάσεως και λειτουργίας τηλεοπτικού σταθμού αφορά εκπομπή, μετάδοση και αναμετάδοση διαμέσου των ερτζιανών, με ελεύθερο ή κωδικοποιημένο σήμα, με χρήση επίγειων σταθμών εκπομπής, μεταδόσεως ή αναμεταδόσεως μέσω δορυφόρου, ενσύρματων κυκλωμάτων και γενικώς με κάθε τεχνική μέθοδο και εφαρμογή τεχνολογίας που συντελεί στη μετάδοση ήχου και εικόνας που προορίζονται για λήψη από το κοινό».

από την εσωτερική ραδιοτηλεοπτική νομοθεσία και θεσμοθετείται η δυνατότητα ίδρυσης μη κρατικών σταθμών καλωδιακής τηλεόρασης, χωρίς να υφίσταται πάντως ένα γενικό ρυθμιστικό πλαίσιο για την εγκατάσταση και λειτουργία τους.

Εν τέλει, η ελληνική νομοθεσία δεν ταυτίζει εννοιολογικά την ασύρματη με την ενσύρματη τηλεόραση. Ρυθμίζοντας κατά βάση την ασύρματη, προβλέπει απλώς τη λειτουργία και ενσύρματης, ενσωματώνοντάς την στην ίδια διαδικασία, χωρίς περαιτέρω διαφοροποιήσεις, παρά μόνον κάποιες τεχνικές υφής.

Η βούληση του ιστορικού κοινού νομοθέτη, όπως προκύπτει από τα πρακτικά των συζητήσεων στη Βουλή κατά την ψήφιση των προαναφερθέντων νόμων, καθόλου δεν διαφωτίζει ως προς τον εννοιολογικό προσδιορισμό της καλωδιακής τηλεόρασης⁸⁵.

Παρά το γεγονός ότι ο ιστορικός νομοθέτης φαίνεται ενήμερος για την επικαιρότητα των νέων τεχνολογιών της τηλεόρασης, αφήνει ασάφειες και κενά στις υιοθετούμενες ρυθμίσεις, συσκοτίζοντας έτσι ακόμη περισσότερο την εννοιολογική αποσαφήνιση των νέων μορφών τηλεόρασης.

Από τη θεωρία, ο Βενιζέλος υποστηρίζει σχετικά ότι η καλωδιακή τηλεόραση, υπό έναν γενικό ορισμό που της αποδίδει, είναι ακριβώς «τηλεόραση» υπό το πνεύμα του άρθρου 15 του Συντάγματος αλλά και υπό το πνεύμα του ιστορικού νομοθέτη του νόμου 1730/1987, με κάποιες τεχνικές αποκλίσεις⁸⁶. Ο συγγραφέας υποστηρίζει την ένταξη, από το νόμο, της καλωδιακής τηλεόρασης στο ίδιο επικοινωνιακό φαινόμενο με την ασύρματη, με κοινά τεχνικά χαρακτηριστικά, και επίσης, στο ίδιο σύστημα εκπομπής και λήψης, ακόμη και εάν εκπομπέας και λήπτης εναλλάσσονται. Τέλος, ο ίδιος αναγνωρίζει σε αυτήν το ίδιο στοιχείο μαζικότητας όπως και στην ασύρματη, έστω και εάν ο αριθμός των δεκτών-θεατών της μπορεί να είναι προκαθορισμένος.

2ββ. Η νομοθεσία για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας

Η διάταξη του άρθρου 1 του νόμου 2387/1920 «Περί πνευματικής ιδιοκτησίας», όριζε ότι οι καλλιτεχνικοί δημιουργοί έχουν το αποκλειστικό δικαίωμα της δημόσιας εκτέλεσης των έργων τους⁸⁷. Δημόσια εκτέλεση είναι δυνατό να συνιστά και η μετάδοση τηλεοπτικής παραγωγής. Η διάταξη του άρθρου 14 του ίδιου νόμου όριζε ότι τα φωτογραφικά, τα κινηματογραφικά και «λοιπά συγγενή έργα» υπάγονταν στις διατάξεις του⁸⁸.

85. Βλ. χαρακτηριστικά, διαρκείς αναφορές στην καλωδιακή τηλεόραση, κατά τη συζήτηση στο Κοινοβούλιο για την ψήφιση του ν. 1866/89, σε Πρακτικά, Συνεδριάσεις ΛΖ, 14/9/89, ΛΘ', 18/9/89, ΜΒ', 21/9/89 και ΜΘ', 2/10/89, σ. 1987, 1152-4, 1353-9, όπου όμως επίμαχα σημεία αποτελούν μόνον το πρόβλημα της ιδιωτικοποίησης της επιχείρησης και του μονοπωλίου του ΟΤΕ επί των καλωδιώσεων.

86. Βλ. Βενιζέλο, Η έκρηξη, ό.π., σ. 46 επ. Contra ο Κουμάντος, εφ. «Ελευθεροτυπία», 23.4.88.

87. Σχετικά με τη δημόσια εκτέλεση, βλ. Κουμάντο, Πνευματική ιδιοκτησία, 5η έκδ., Αντ. Ν. Σάκουλας, Αθήνα, 1991, σ. 234-5.

88. Ειδικά για τις κινηματογραφικές παραγωγές, βλ. Voudouri, ό.π., σ. 216 επ.

Παρά την ύπαρξη ειδικών διατάξεων που κατοχυρώνουν την αναγνώριση δικαιωμάτων επί πνευματικών έργων που μεταδίδονται από το ραδιόφωνο και την τηλεόραση, όπως το άρθρο 12 του νόμου 3188/1955, οι διατάξεις του νομοθετικού διατάγματος 175/1974, και του άρθρου 20 του νόμου 1075/1980, δεν φαίνεται να συντρέχει λόγος αποκλεισμού του εκπομπέα, παραγωγού ή δημιουργού έργου για την καλωδιακή τηλεόραση, από τα δικαιώματά του πνευματικής ιδιοκτησίας, άρα και αποκλεισμού της καλωδιακής τηλεόρασης από την έννοια της δημόσιας εκτέλεσης. Η δημόσια αυτή εκτέλεση συνιστά νομικά απλή τηλεοπτική προβολή⁸⁹.

Ο Κουμάντος⁹⁰, θεωρεί μάλιστα ότι η μετάδοση, είτε μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων, είτε μέσω καλωδίου, δυσχεραίνει στον ίδιο βαθμό τους δημιουργούς κατά την απόληψη πνευματικών δικαιωμάτων, γιατί κάνει προσιτό το έργο τους σε ευρύ κύκλο ανθρώπων⁹¹.

Συμπερασματικά, η ελληνική εσωτερική νομοθεσία, ενώ μόνον ακροθιγώς ασχολείται, σε ορισμένους κλάδους της, με την καλωδιακή τηλεόραση, πάντως δεν τη ρυθμίζει. Από τόσο περιθωριακή αναφορά δεν είναι εύκολο να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα. Φαίνεται πάντως, ότι ο Έλληνας νομοθέτης αντιμετωπίζει διαφορετικά την καλωδιακή τηλεόραση μόνον όπου η ιδιόρρυθμη τεχνική της δομή αντανακλά σε κάποια ιδιαίτερη χρήση της. Γι' αυτούς τους λόγους πρέπει να γίνει δεκτό ότι η νομική θεώρησή της, *de lege lata*, ενδεχομένως από αδυναμία λεπτών εννοιολογικών διακρίσεων, είναι ταυτόσημη με αυτήν της παραδοσιακής τηλεόρασης.

89. Αντίθετη αντίληψη φαίνεται να ενστερνίζεται ο συντάκτης του βρετανικού Copyright, Designs and Patents Act 1988, που διαστέλλει, για τις ανάγκες των ρυθμίσεών του, την έννοια της παραδοσιακής από αυτήν της καλωδιακής τηλεόρασης, όταν στο ά.6, ορίζει ότι «ραδιοτηλεόραση» είναι η εκπομπή, μέσω ασύρματης τηλεγραφίας, εικόνων, ήχων και πληροφοριών, που είναι δυνατό να ληφθούν νόμιμα από μέλη του κοινού και η οποία μεταδίδεται ως δημόσια εκτέλεση σε μέλη του κοινού, ενώ στο ά.7 ορίζει ότι «υπηρεσία καλωδιακού προγράμματος», όρος που δεν υπόκειται στις διατάξεις του νόμου αυτού, είναι η υπηρεσία που συνίσταται κυρίως στην εκπομπή εικόνων, ήχων ή πληροφοριών, μέσω ενός τηλεπικοινωνιακού συστήματος, και όχι μέσω ασύρματης τηλεγραφίας, για λήψη, ταυτόχρονη ή όχι, ανάλογα με τους χρήστες, σε δύο ή περισσότερα μέλη ή και ως δημόσια εκτέλεση από μέλη του κοινού.

90. Βλ. Κουμάντο, Πνευματική Ιδιοκτησία, 4η έκδ., ό.π., σ. 51 επ.

91. Συγκριτική ανάλυση των ίδιων προβλημάτων βλ. σε *Cohen-Jehoram*, ό.π., *passim*. Την ίδια εικόνα δίνουν και τα βασικά νομοθετήματα ευρωπαϊκών χωρών. Βλ. σχετ. ΕΕΚ, Πράσινο Βιβλίο, ό.π., σ. 13 επ. και *Gounalakis*, ό.π., σ. 155 επ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Συνέπειες του ορισμού ως προς την καλωδιακή εκπομπή και λήψη

Η αποσαφήνιση των νομικών όρων της καλωδιακής εκπομπής και λήψης είναι αναγκαία, δεδομένου ότι οι δύο αυτές τεχνικές διαδικασίες, που συνιστούν την καλωδιακή τηλεόραση, είναι τόσο στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους, όπως, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις αμφίδρομης επικοινωνίας μέσω καλωδιακών τηλεοπτικών κυκλωμάτων, ώστε η σύγχυσή τους να συσκοτίζει και τον ίδιο το νομικό ορισμό της καλωδιακής τηλεόρασης.

Παρ. 1. Η νομική έννοια της καλωδιακής εκπομπής

Η έννοια της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής δεν διαφοροποιείται από την έννοια της εκπομπής στην παραδοσιακή τηλεόραση. Και αυτό γιατί, από τη φύση του μέσου της καλωδιακής τηλεόρασης, η καλωδιακή εκπομπή μπορεί να περιέχει πρωτότυπο ή παράγωγο τηλεοπτικό πρόγραμμα¹ όπως και η ερτζιανή, και ακόμα να μεταδίδει προγράμματα μαζί με άλλη πηγή, απλό τηλεοπτικό, καλωδιακό ή δορυφορικό σταθμό, σε ταυτόχρονη ή όχι μετάδοση.

Η πρωτοτυπία της μεταδιδόμενης εκπομπής και ο χρόνος μετάδοσής της σε σχέση και με την αρχική, αλλά και με τον τόπο της πρώτης μετάδοσης, συνιστούν στοιχεία του ορισμού της καλωδιακής εκπομπής ανεξάρτητα από την ύπαρξη ή όχι δικτύωσης.

Η ύπαρξη δικτύωσης αποτελεί προϋπόθεση για τη διεξαγωγή μερικής, κατακερματισμένης, αποσπασματικής ή ετερόχρονης εκπομπής, γεγονός που προσδίδει στην καλωδιακή τηλεόραση επιπρόσθετα χαρακτηριστικά ενός μηχανισμού διάδοσης μαγνητοφωνημένης παραγωγής και επιτείνει βέβαια το νομικό πρόβλημα της οριοθέτησής της.

Στη θεωρία² υπάρχει η άποψη ότι μόνον η πρωτογενής και ταυτόχρονη καλωδιακή

1. Έτσι αποδίδουμε τους όρους «primary transmission» και «secondary transmission», που αναφέρονται στην καλωδιακή αναμετάδοση και στα σχετικά δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. (Βλ. από την αμερικανική νομοθεσία: Copyrights, παρ. 111 επ., 102 Stat. 3949, 16/11/1988). Οι όροι προτιμώνται από τους «πρωτογενές πρόγραμμα» ή «αρχικό πρόγραμμα» και «δευτερογενές πρόγραμμα» αντίστοιχα, εξαιτίας της μεγαλύτερης εγγύτητας του νέου όρου προς τον μεταφραζόμενο. («Πρωτογενής»: Ο ευρισκόμενος στο πρώτο στάδιο μίας εξελικτικής διαδικασίας, «παραγωγός»: ο παραγόμενος από άλλον, από Τεγόπουλο/Φυτράκη, Ελληνικό λεξικό, Αθήνα, 1989.

2. Ο Bullinger, HRLJ, ό.π., σ. 375, επαναλαμβάνει παραφρασμένη τη δικανική κρίση στην Υπόθεση Coditel SA et al. κατά Cine-Vog Films SA et al. (ΔΕΚ 6/10/1982, Συλλ. Νομ., 1982, σ. 3381), ότι η αναμετάδοση στο εσωτερικό της χώρας από συλλογικές κεραιές και καλωδιακά δίκτυα θεωρείται μάλ-

εκπομπή αποτελεί εκπομπή κατά νομική ακριβολογία και οποιαδήποτε άλλη διεργασία καλωδιακής διάδοσης ήχου και εικόνας συνιστά αναμετάδοση ή συλλογική λήψη³. Αντίθετο επιχείρημα αντλείται από τον ορισμό του «διανομέα» στη Σύμβαση των Βρυξελλών του 1974, για τη διανομή σημάτων που μεταδίδονται με δορυφόρο⁴. Ο διανομέας εδώ ορίζεται όπως και εάν ήταν οργανωτής μίας εκπομπής.

Η τεχνική διαδικασία της καλωδιακής αναμετάδοσης προσομοιάζει με αυτήν της παραδοσιακής τηλεόρασης. Κατά την αρχική μετάδοση το σήμα ενισχύεται στην κεφαλή του δικτύου, αλλά το ίδιο συμβαίνει και στις συνδέσεις των καλωδιώσεων, ανάλογα με το είδος του δικτύου⁵.

Έχει υποστηριχθεί επίσης και η άποψη ότι η καλωδιακή τηλεόραση, επειδή εξυπηρετεί περιορισμένη τοπική εμβέλεια, συνιστά τοπική ραδιοτηλεοπτική υπηρεσία και μόνον. Έτσι η αμερικανική θεωρία συχνά υπονοεί πως, για την τηλεόραση αυτή «transmission service: υπηρεσία μετάδοσης» συνιστά μόνον η σχετική τοπική υπηρεσία.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, κατά νομική ακριβολογία, καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή πρέπει να αποτελεί η πρωτογενής, ταυτόχρονη εκπομπή⁶, ενώ οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα εμπίπτει, κατά λογική αναγκαιότητα, στην έννοια της αναμετάδοσης.

Η λεπτή όμως αυτή εννοιολογική διάκριση δεν είναι σαφής και στο ελληνικό δίκαιο. Το κείμενο του Συντάγματος, στο άρθρο 15, δεν διαφοροποιεί τις διάφορες μορφές τηλεόρασης. Το νομικό όμως πρόβλημα, εάν η αναμετάδοση συνιστά ή όχι και αυτή εκπομπή, τέθηκε κατά την ερμηνεία της ισχύουσας ελληνικής νομοθεσίας σχετικά με τη ραδιοτηλεόραση.

λον συλλογική λήψη, παρά εκπομπή για την οποία θα απαιτείτο άδεια. Η αντίθετη άποψη όμως εκφράζεται στην Οδηγία της ΕΟΚ για τη ραδιοτηλεόραση (ά.1α). Τέλος, ο ίδιος (ibid, σ. 376) φαίνεται να θεωρεί ότι η καλωδιακή περαιτέρω μετάδοση δορυφορικών προγραμμάτων συνιστά ραδιοτηλεοπτική υπηρεσία υποκειμένη σε κρατική άδεια και όχι απλή ραδιοτηλεοπτική λήψη.

3. Από την ελληνική νομοθεσία, για τον ορισμό της τηλεοπτικής μετάδοσης, βλ. πδ 236/92 «Άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων στην Ελλάδα σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 89/552/ΕΟΚ του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 3.10.89, ΦΕΚ Α' 124, 16.7.92, ά2(α): «Τηλεοπτική μετάδοση» η ασύρματη ή όχι, απ' ευθείας, ή μέσω δορυφόρου, με κώδικα ή χωρίς, πρώτη μετάδοση τηλεοπτικών προγραμμάτων που προορίζονται για το κοινό. Περιλαμβάνεται η διαβίβαση προγραμμάτων μεταξύ επιχειρήσεων με σκοπό την αναμετάδοσή τους στο κοινό. Ο όρος δεν περιλαμβάνει τις υπηρεσίες επικοινωνιών που παρέχουν, με προσωπική κλήση, πληροφορίες ή άλλες εξυπηρετήσεις, όπως τις υπηρεσίες τηλεαντιγράφων, τις τράπεζες ηλεκτρονικών δεδομένων και λοιπές παρεμφερείς υπηρεσίες».

4. Βλ. σχετ. ά.1 VII του κυρωτικού ν. 1944/91, διάταξη που ως: «Διανομέα»: Το φυσικό ή νομικό πρόσωπο, το οποίο αποφασίζει περί της μετάδοσης των παραγώγων σημάτων προς το κοινό στο σύνολό του ή προς τμήμα αυτού».

5. Βλ. σχετ. *Freches*, ό.π., σ. 16 επ.

6. Contra οι ορισμοί των άρθρων 5 και 6 της Βρετανικής Copyright, Designs and Patents Act 1988, του άρθρου 2 (l) της προϊσχύσασας Βρετανικής The Cable and Broadcasting Act 1984 και της παρ. 111 του Title: Copyrights στο 102 Stat. 3949, 16/11/1988, από τη νομοθεσία των ΗΠΑ.

Συγκεκριμένα, η νομολογία κλήθηκε να αποφανθεί σχετικά με το θέμα αυτό, ερμηνεύοντας κυρίως τη διάταξη του άρθρου 2 παράγραφος 2, του νόμου 1730/1987, με την οποία εκχωρείτο στη δημόσια επιχείρηση ΕΡΤ-ΑΕ αποκλειστικό και αναπαλλοτρώτο ραδιοτηλεοπτικό προνόμιο, το οποίο περιελάμβανε την «εκπομπή» κάθε είδους ήχων και εικόνων.

Όταν λοιπόν, υπό την ισχύ του νόμου αυτού, ιδιώτες «διέδωσαν» τηλεοπτική εικόνα, η νομολογία, εμπρός στο ερώτημα εάν υπάρχει έτσι παραβίαση του προνομίου του μονοπωλίου, εξέφερε δύο αντιφατικές κρίσεις. Το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Θεσσαλονίκης, στην 964, 1037, 1648/1988 απόφασή του, έκρινε, κατά πλειοψηφία, ότι «εκπομπή νοείται κατά την αληθή βούληση του νόμου 1730/1987 η πρωτογενής παραγωγή ήχων και εικόνων (πρωτότυπο πνευματικό έργο)...» και συνεπώς η αναμετάδοση δορυφορικών προγραμμάτων μέσω ερτζιανών συχνοτήτων συνιστά «διευκόλυνση λήψης»⁷.

Αντίθετα, ο Άρειος Πάγος, στην 752/1988 απόφαση του Στ' Τμήματός του, έκρινε ότι «ως εκπομπή νοείται η εξαποστολή ήχων και εικόνων προς το κοινό με τεχνικά μέσα και τεχνικές μεθόδους, είτε η εξαποστολή γίνεται κατά μετάδοση είτε κατά αναμετάδοση», καταλήγοντας ακριβώς στο αντίθετο συμπέρασμα για το υπό κρίση πρόβλημα.

Με την προϋπόθεση ότι ο κοινός νομοθέτης κατ' αρχήν ερμηνεύει επίσημα τη βούληση του συντακτικού είναι εύλογο να αποδεχθούμε, για τη διασφάλιση της ενότητας της νομικής ερμηνείας, ότι η νομική έννοια της αναμετάδοσης αποτελεί κατ' αρχήν υποσύνολο της έννοιας της εκπομπής⁸. Συνεπώς και λεπτές εννοιολογικές αποχρώσεις στη σχετική ορολογία αναφορικά με την καλωδιακή τηλεόραση δεν έχουν από αντίκρουσμα στις μέχρι σήμερα ρυθμίσεις του ελληνικού εσωτερικού δικαίου.

Παρ. 2. Η νομική έννοια της καλωδιακής λήψης

Η νομική έννοια της λήψης στην καλωδιακή τηλεόραση δεν θα διέφερε από την αντίστοιχη της παραδοσιακής τηλεόρασης, εάν δεν υπεισερχόταν στον ορισμό της καλωδιακής λήψης το πραγματικό γεγονός του ενδεχόμενου περιορισμένου κύκλου των συμμετόχων-δεκτών της καλωδιακής εκπομπής.

Με τον τρόπο αυτό τίθεται το ερώτημα της αλλοίωσης ή μη της έννοιας του «ευρέος κοινού», ουσιώδους στοιχείου του ορισμού της παραδοσιακής τηλεόρασης, και της δυνατότητας ένταξής του στον ορισμό της καλωδιακής.

Κατά νομική ακριβολογία, η λήψη στην καλωδιακή τηλεόραση ταυτίζεται ως όρος με

7. Για τη «διευκόλυνση λήψης», βλ. *Δαγτόγλου*, *Ραδιοτηλεόραση*, ό.π., σ. 73.

8. Έτσι φαίνεται βασικά να υποστηρίζει ο *Αλιβιζάτος*, *Εφαρμογές*, ό.π., σ. 366 επ. και ο *Ελευθεριάδης* σε σχόλιο της 964, 1037, 1648/88 Τρ.Πλημ.Θεσ., *Εφαρμογές Δημόσιου Δικαίου* 2-3, 1988, σ. 386 επ. Προς την ίδια κατεύθυνση και το πδ 236/92, όπου ορίζεται σχετικά: «... Δεν θεωρείται λήψη κατά την έννοια του παρόντος η περίπτωση, κατά την οποία επακολουθεί αναμετάδοση της λαμβανόμενης εκπομπής καθ' οιονδήποτε τρόπο προς οποιονδήποτε τρίτον ή προς ορισμένο ή αόριστο αριθμό προσώπων» (ά. 3 παρ. 3).

τη λήψη στην παραδοσιακή τηλεόραση. Επειδή όμως η τεχνική δομή και οργάνωση των δύο μέσων διαφέρει κυρίως ως προς τον προβλεπτό ή μη αριθμό των δεκτών, οι οποίοι διεξάγουν τη λήψη, γι' αυτό ακριβώς και η οργάνωση του δικαιώματος τηλεοπτικής λήψης στα δύο είδη τηλεόρασης δεν είναι όμοια.

Ενώ δηλαδή η νομική οριοθέτηση είναι ταυτόσημη, ειδικά η δομή του δικαιώματος στην καλωδιακή λήψη⁹ εμπλουτίζεται με πολλούς νέους, σε σχέση με την ερτζιανή, όρους, που τίθενται *ex ipso facto* από την ίδια τη δομή της καλωδίωσης.

9. Βλ. σχετ. κατωτ. Μέρος Β', Τμήμα Ι, Κεφ. Πρώτο, Παρ.2, σ. 244 επ.

ΤΜΗΜΑ II

Η τεχνολογική διάσταση: Τα είδη της καλωδιακής τηλεόρασης

Η καλωδιακή τηλεοπτική εκμετάλλευση λειτουργεί με διάφορες μορφές. Οι τεχνικοί όροι λειτουργίας της εκμετάλλευσής της πρέπει να αποσαφηνισθούν, για να διευκρινισθεί ο τρόπος με τον οποίο οι όροι αυτοί εντάσσονται ή αποκλίνουν από τον γενικό νομικό ορισμό της καλωδιακής τηλεόρασης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η δικτύωση των επικοινωνιακών μέσων: Ανάλυση των επιμέρους όρων

Το σύστημα της καλωδιακής τηλεοπτικής διανομής απαρτίζεται από τις ακραίες εγκαταστάσεις του πομπού και του δέκτη και, ενδιάμεσα, από κεραίες (antennae), καλωδιακά δίκτυα υποδομής (cable wires) και βοηθητικά κυκλώματα (auxiliary apparatus) για τη μεταβίβαση τηλεοπτικών σημάτων, καθώς επίσης και άλλης μορφής υπηρεσιών. Το σύστημα αυτό στοχεύει, εκ κατασκευής, στην απ' ευθείας μετάδοση ήχου και εικόνας προς τους δυνάμει αποδέκτες, από τους οποίους συνηθέστεροι είναι οι συνδρομητές στο συγκεκριμένο καλωδιακό τηλεοπτικό δίκτυο¹.

Ανάλογα με τον τρόπο κατασκευής του καλωδιακού δικτύου, το υλικό που χρησιμοποιείται για τις καλωδιώσεις και τη μέθοδο διάδοσης των οπτικών και ηχητικών σημάτων, κάθε δίκτυο μπορεί να παρέχει απλές (oneway) ή αμφίδρομες (two-way) υπηρεσίες.

Τα περισσότερα σύνθετα και τελειοποιημένα καλωδιακά δίκτυα έχουν τη δυνατότητα να μεταφέρουν ποικιλία από μαγνητοσκοπημένα (videotaped) σήματα, ηλεκτρονικές πληροφορίες, υπηρεσίες teletext και Videotext και άλλες υπηρεσίες μεταβίβασης δεδομένων ιδιωτικής χρήσης².

Οι συνδρομητές μπορούν ακόμη να δέχονται ομοιογενή σύνολα (πακέτα) από κατ' αρχήν διαφοροποιημένα τηλεοπτικά προγράμματα, τοπικά τηλεοπτικά κανάλια, δορυφορικά προγράμματα και προγράμματα από τοπικά καλωδιακά δίκτυα³.

1. Βλ. *Feris/Lloyd/Casey*, ό.π., 5-2-1.

2. *Ibid*, 5-3 και 5-4.

3. Τα ομοιογενή αυτά σύνολα είναι δυνατό να αποτελούν ένα καλωδιακό σύστημα (cable

Αυτή η τεράστια σε όγκο διάχυση προγραμμάτων, πληροφοριών και δεδομένων διευκολύνεται συνήθως στην πραγμάτωσή της από συστήματα παροχής υπηρεσιών επί πληρωμή (pay-per-view), συστήματα που συνιστούν μικρές αποκλίσεις από το βασικό πρότυπο της καλωδιακής τηλεόρασης, η οποία παρέχεται συνήθως με συνδρομή (subscription TV).

Με τον τρόπο αυτό τα καλωδιακά δίκτυα παρέχουν ανυπολόγιστες δυνατότητες για δικτύωση όλων των υπαρκτών επικοινωνιακών μέσων, με περίσσειμα σε χωρητικότητα για τη σύνδεσή τους και με άλλα μέσα παροχής υπηρεσιών επικοινωνίας⁴, που θα ανακαλυφθούν ενδεχομένως στο μέλλον, σε ένα συνδυασμό παροχής υπηρεσιών τηλεπικοινωνιακών, τηλεοπτικών και υπηρεσιών πληροφορικής⁵.

system), το οποίο, σύμφωνα με τη Communications Act 1934, Amend., Sec. 602 (6), ορίζεται ως «a facility consisting of a set of closed transmission paths and associated signal generation, reception, and control equipment that is designed to provide cable service which includes video programming and which is provided to multiple subscribers within a community, but such term does not include (a) a facility that serves only to retransmit the television signals of one or more television broadcast stations; (b) a facility that serves only subscribers in one or more multiple unit dwellings under common ownership, control or management, unless such facility or facilities uses any public right-of-way; (c) a facility of a common carrier...». Ο όρος επαναλαμβάνεται σε ολόκληρο τον κορμό της αμερικανικής νομοθεσίας σχετικά με τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Χαρακτηριστικά, στην παράγραφο 111 (f) του νόμου για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, όπως ισχύει από το 1988 στις ΗΠΑ, «a cable system is a facility located in any State, Territory, Trust Territory or Possession, that in whole or in part receives signals transmitted or programs broadcast by one or more television broadcast stations licenced by the Federal Communications Commission, and makes secondary transmissions of such signals or programs by wires, cables, or other communication channels to subscribing members of the public who pay for such service...». Βλ. ακόμα σχετικά, *Franklin, Mass Media Law*, 3rd ed., The Foundation Press, Mineola, 1987, σ. 909 επ., και *Parsons*, ό.π., σ. 30 επ. Ο *Gounalakis*, ό.π., σ. 20 επ., διακρίνει από την τεχνική και νομική έννοια της καλωδιακής τηλεόρασης αυτήν του καλωδιακού συστήματος, έννοια που συγγενεύει περισσότερο με την τεχνική της μετάδοσης, και σε αυτήν υπάγει την εγκατάσταση κοινής κεραίας (αντένας), την εγκατάσταση μεγάλης κοινής κεραίας, την εγκατάσταση αμιγούς μορφής καλωδιακής τηλεόρασης και αυτήν του ραδιοηλεκτρονικού δικτύου. Τέλος, χαρακτηριστικός είναι ο ορισμός του ραδιοηλεκτρονικού συστήματος από τη δανική νομοθεσία (Telegraph and Telephone Act, παρ. 1 (f)): «Each installation or part of an installation for the purpose of redistribution or transfer of program, by means of wires or cables in any form, of word, sound or picture, to one or more cites, premises or parts of premises whether or not as dwellings».

4. *EEK*, Πράσινο Βιβλίο σχετικά με την ανάπτυξη της κοινής αγοράς των υπηρεσιών και του εξοπλισμού στον τομέα των τηλεπικοινωνιών, ό.π., σ. 92 επ. και *EEK*, Ο τομέας των οπτικοακουστικών μέσων και η τηλεόραση: Προς μία ευρωπαϊκή πολιτική, 14/86, σ. 5 επ.

5. Βλ. *Βενιζέλο*, Η έκρηξη, ό.π., σ. 35 επ.

Παρ.1: Η καλωδιακή υπηρεσία

1α. Συγκριτικά δεδομένα

Το κοινοτικό δίκαιο παρέχει τους ακριβέστερους ορισμούς της τηλεοπτικής υπηρεσίας, περιγράφει δε με ακρίβεια και την καλωδιακή τηλεοπτική υπηρεσία.

Υπηρεσία, για τους ορισμούς του κοινοτικού δικαίου, αποτελεί η παροχή που, κατά κανόνα, προσφέρεται αντί αμοιβής⁶. Κατά την ερμηνεία και εξειδίκευση των ορισμών της Συνθήκης της ΕΟΚ από το ΔΕΚ, και συγκεκριμένα σύμφωνα με την απόφασή του κατ' αρχήν στην υπόθεση *Sacchi*, η τηλεοπτική παροχή αποτελεί υπηρεσία για τις ανάγκες της Συνθήκης, η δε καλωδιακή τηλεοπτική υπηρεσία αποτελεί συγκεκριμένα και αυτή υπηρεσία⁷.

Ειδικότερα, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αναφέρει σχετικά με τη διάκριση των τηλεοπτικών υπηρεσιών: «από πλευράς κοινοτικού δικαίου δεν έχει καμία σημασία ο τρόπος με τον οποίο “λαμβάνει” η καλωδιακή επιχείρηση την εκπομπή και τη μεταδίδει στους πελάτες της. Οι έννοιες, οι διαχωρισμοί και οι αξιολογήσεις του δικαίου των μέσων μαζικής ενημέρωσης δεν παίζουν κανένα ρόλο»⁸.

Έτσι ο νομικός ορισμός της καλωδιακής τηλεοπτικής υπηρεσίας δεν θα απέκλινε από αυτόν της παραδοσιακής τηλεοπτικής υπηρεσίας, εάν δεν υπήρχαν οι πραγματικές διαφορές στην τεχνική δομή των δύο μέσων. Γι' αυτό και τα περισσότερα νομοθετικά κείμενα χωρών που ρυθμίζουν την οργάνωση της καλωδιακής τηλεόρασης διαφοροποιούνται ως προς τους ορισμούς των αντίστοιχων υπηρεσιών και τους όρους παροχής τους. Με τον τρόπο αυτό αντιμετωπίζονται ευχερέστερα στην πράξη τα διαφορετικής τάξης προβλήματα, που ανακύπτουν από την οργάνωση και τη λειτουργία της ερτζιανής ή της καλωδιακής τηλεόρασης⁹.

Ο όρος «καλωδιακή υπηρεσία» (*cable service*), σημαίνει, σύμφωνα με το δίκαιο των ΗΠΑ¹⁰: πρώτον, τη μονόδρομη μετάδοση (*one-way transmission*) σε συνδρομητές μαγνητοσκοπημένου προγράμματος (*video programming*) ή άλλης υπηρεσίας προγράμ-

6. Βλ. ά.60 παρ. 1 ΣυνθΕΟΚ.

7. Βλ. Υπ. *Sacchi*, ό.π., σημ.3, σ. 410.

8. ΕΕΚ, Πράσινο Βιβλίο, ό.π., σ. 113 επ.

9. Νομική διάκριση των υπηρεσιών ερτζιανής και παραδοσιακής τηλεόρασης πραγματοποιούν τα περισσότερα σχετικά ευρωπαϊκά και αμερικανικά νομοθετήματα. Συχνά ο διαφορισμός αυτός διευκολύνει την ερμηνεία των σχετικών με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης συνταγματικών διατάξεων, όπου οι διατάξεις αυτές παρουσιάζουν τυχόν κενά στη γραμματική τους διατύπωση και ιδίως, όπως συμβαίνει με τα περισσότερα Συντάγματα, όταν δεν αναφέρεται καθόλου η καλωδιακή τηλεόραση. Στην περίπτωση αυτή εμπίπτει το ελληνικό Σύνταγμα του 1975/86.

10. Η εξαντλητική αυτή νομική αντιμετώπιση σχετικά με την καλωδιακή τηλεόραση, η οποία απαντάται στο δίκαιο των ΗΠΑ, αντιστοιχεί στη μεγαλύτερη, από κάθε άποψη, καλωδιακή αγορά στον κόσμο. Βλ. ενδεικτικά, για το μέγεθος των καλωδιώσεων στις ΗΠΑ, τους παρακάτω πίνακες:

ματος και, δεύτερον, την όποια ανάδραση (interaction) του συνδρομητή, όπου αυτή απαιτείται, για την επιλογή τέτοιων προγραμμάτων¹¹.

Ο ορισμός αυτός δεν περιλαμβάνει οποιαδήποτε αμφίδρομη επικοινωνιακή διαδικασία μέσω του καλωδιακού δικτύου, αλλά μόνον την καλωδιακή τηλεοπτική υπηρεσία στην κλασική της μορφή και την καλωδιακή τηλεόραση συνδρομητών¹².

Από τον αγγλοσαξονικό χώρο, ο περισσότερο εύλογος αντίστοιχος ορισμός ανευρίσκεται στον ισχύοντα στη Βρετανία νόμο για την καλωδιακή τηλεόραση. Σύμφωνα με τις

Πίνακας 3:

Επωνυμία Εταιρείας	Συνδρομητές
1. Telecommunications Inc.	4.715.000
2. American Television and Communications Inc. (Time Inc.)	4.600.000
3. Group W Cable (Westinghouse)	3.580.751
4. Cox Cable (Cox Communications)	2.823.000
5. Storer Cable (Storer Communications)	2.823.000
6. Warner Amex Cable (Warner Communications και American Express)	2.590.000
7. Cablevision Systems Development	1.832.000
8. Continental Cablevision	1.818.000
9. Times Mirror Cable TV (Times Mirror Co)	1.813.480
10. S.I. Newhouse	1.687.020

Θέμα: ΗΠΑ: Οι 12 πρώτες εταιρείες καλωδίωσης (Ιούνιος 1984) Πηγή: Knowledge Industry Publications Inc.

Πίνακας 4:

Έτος	Διαφήμιση Καλωδίωση	Βασική Συνδρομητών	Υπηρεσία (Εκατ. \$)	Εγκατάσταση	Σύνολο
1988	1.396	7.355	3.804	237,9	12.791,9
1987	1.142	6.416	3.736	227,7	11.551,7
1986	930	5.436	3.806	219,2	10.391,2
1985	751	4.672	3.787	207	9.417
1984	572	3.878	3.410	134	7.994
1983	353	3.266	2.787	107	6.513
1982	227	2.658	2.081	90	5.056
1981	122	2.124	1.336	67	3.649
1980	58	1.649	785	39	2.531

Θέμα: Το καθαρό εισόδημα της καλωδιακής βιομηχανίας (ΗΠΑ)

Πηγή: NTIA Telecom 2000, US Department of Commerce, Washington, 1988, σ. 543.

11. Βλ. σχετ. Communications Act 1934, Amend., Title VI, Sec. 602, 47 U.S.C. 522 (5).

12. Η χρήση της συγκεκριμένης υπηρεσίας μετρείται με διάφορους τρόπους για την πληρωμή της συνδρομής. Στην παρ. (14) του Communications Act εισάγεται ο όρος «service tier: υπηρεσία κλίμακας», όρος που όταν πρόκειται για την καλωδιακή τηλεόραση σημαίνει μία κατηγορία καλωδιακής υπηρεσίας ή άλλων υπηρεσιών, οι οποίες διατίθενται από τον εκμεταλλευόμενο την καλωδιακή εγκατάσταση (operator) και για τις οποίες χρεώνεται από αυτόν ένα χωριστό ποσό ως αντιπαροχή.

ρυθμίσεις του, ως «υπηρεσία καλωδιακού προγράμματος» (cable programme service) ορίζεται η υπηρεσία που συνίσταται καθ' ολοκληρίαν ή κυρίως στη μεταβίβαση από κάποιο πρόσωπο, μέσω ενός τηλεπικοινωνιακού συστήματος, ήχων και εικόνων, ή και των δύο.

Η μεταβίβαση αυτή στοχεύει στη λήψη, ταυτόχρονη ή όχι, με άλλο τρόπο εκτός από την ασύρματη τηλεγραφία, σε δύο ή περισσότερους τόπους στη χώρα, ή σε ανταπόκριση σε σχετικές αιτήσεις από διάφορους χρήστες της υπηρεσίας, είτε μέλη του γενικού κοινού, είτε οποιοδήποτε σύνολο ανθρώπων¹³.

Ο δεύτερος κατά σειρά αυτός ορισμός, αν και διαφέρει στη διατύπωση κατά πολύ από τον προηγούμενο, εν τούτοις φαίνεται να περιλαμβάνει εννοιολογικά τα ίδια είδη υπηρεσιών. Στον πρώτο, τον αμερικανικό ορισμό, τονίζεται η υπαγωγή της καλωδιακής τηλεόρασης συνδρομητών στον ορισμό της καλωδιακής υπηρεσίας, ενώ στον δεύτερο, τον βρετανικό, τονίζεται η υπαγωγή, υπό τον ενιαίο ορισμό της καλωδιακής υπηρεσίας, και της σύγχρονης ή ταυτόχρονης, πρωτογενούς ή παράγωγης μετάδοσης προγραμμάτων.

Η διαφορά των εννοιών που υποκρύπτονται υπό τους ορισμούς των δύο νομοθετημάτων συνίσταται στο ότι η αμιγώς παράγωγη καλωδιακή εκπομπή προγραμμάτων και η μορφή της εσωτερικής παθητικής καλωδίωσης φαίνεται ότι δεν περιλαμβάνονται στις ρυθμίσεις του αμερικανικού νόμου¹⁴, ενώ ο βρετανικός σιωπά σχετικά. Η ευρωπαϊκή νομοθεσία για την καλωδιακή τηλεόραση, δεν κάνει διακρίσεις αναφορικά με τις προαναφερόμενες, αμφιλεγόμενες έννοιες τηλεοπτικών υπηρεσιών. Αυτή περιορίζεται στη ρύθμιση, ανά χώρα, του τρόπου εγκατάστασης και λειτουργίας σταθμών καλωδιακής τηλεόρασης¹⁵.

1β. Η έννοια του «καναλιού»

Η έννοια του καλωδιακού καναλιού (channel), την οποία πρώτη επεξεργάστηκε η

13. Βλ. στη Βρετανία, υπό το προϊσχύσαν καθεστώς του The Cable and Broadcasting Act 1984, Sec. 2 (l) και Schedule 10 σημ.5, Broadcasting Bill, HL 82, όπου στο άρθρο 7 οριζόταν ως υπηρεσία προγράμματος (cable programme service): «... a service which consists wholly or mainly in sending visual images, sounds or other information by means of a telecommunications system, otherwise than by wireless telegraphy, for reception (a) at two or more places (whether for simultaneous reception or at different times in response to request by different users), or (b) for presentation to members of the public...». Βλ. ακόμη, υπό το ισχύον νομοθετικό καθεστώς του Broadcasting Act 1990, Sec. 2(5) τον γενικό ορισμό της τηλεοπτικής υπηρεσίας, «... «television broadcasting service» means... a service consisting in the broadcasting of television... a domestic satellite service...».

14. Βλ. σχετ. *Ferris/Lloyd/Casey*, ό.π., σ. 15.

15. Για τις σχετικές ευρωπαϊκές ρυθμίσεις βλ. *EEK*, Πράσινο Βιβλίο, ό.π., σ. 18 επ. και *Gounalakis*, ό.π., σ. 155 επ. Για τον βαθμό διεύθυνσης των καλωδιακών δικτύων παροχής τηλεοπτικών υπηρεσιών στις ευρωπαϊκές χώρες, βλ. *Pragnell*, *Un tournant dans la télévision européenne. Qualité et valeurs de communication*, The European Institute for the Media, Manchester, 1985, σ. 2 επ. και τον σχετικό πίνακα:

αμερικανική νομοθεσία στην Cable Communications Policy Act του 1984, εμφανίζεται ως συμπληρωματική της έννοιας της καλωδιακής υπηρεσίας.

Συγκεκριμένα, ο όρος «activated channel: ενεργό κανάλι» σημαίνει, σύμφωνα με την ίδια νομοθεσία, το κανάλι ή τη δίοδο εκείνη, που βρίσκεται στην κεφαλή (headend) του συστήματος καλωδίωσης και χρησιμοποιείται για την παροχή υπηρεσιών γενικά διαθέσιμων προς συνδρομητές στο καλωδιακό σύστημα, ανεξάρτητα από το γεγονός της παροχής συγκεκριμένων υπηρεσιών οποιασδήποτε χρησιμότητας, δημόσιας, εκπαιδευτικής, κυβερνητικής ή άλλης¹⁶.

Ενώ όμως η έννοια του ενεργού καναλιού υποδηλώνει τη δυνατότητα ενεργοποίησης γενικά υπηρεσιών, που παρέχονται καλωδιακά, ο όρος καλωδιακό κανάλι (cable channel) υπονοεί υλικό υπόστρωμα μεταβίβασης ήχου και εικόνας μέσω του καλωδιακού συστήματος, τέτοιο, που να συνιστά ένα τηλεοπτικό κανάλι¹⁷.

Πίνακας 5:

Χώρες ΚΡΑΤΗ

Εκατομύρια

**Υπηρεσίες
(ποσοστό νοικοκυριών
επί του συνόλου)**

Αυστρία	0.16	6%
Δανία	2.3	85%
Φινλανδία	0.1	5%
Γαλλία	0.08	6%
ΟΔΓ	2.5	16%
Ελλάδα	0.16	0,7%
Ιρλανδία	-	-
Ιταλία	0.2	28,5%
Κάτω Χώρες	-	-
Νορβηγία	2.1	44%
Πορτογαλία	0.27	21%
Ισπανία	-	-
Σουηδία	-	-
Ελβετία	0.64	34%
Βρετανία	2.5	14%

Θέμα: Η διείσδυση του καλωδίου στη Δυτική Ευρώπη

Πηγή: European Association of Advertising Agencies, Brussels.

16. Βλ. σχετ. Communications Act 1934, Amend., Sec. 612 b, E, 5 (A).

17. Βλ. *ibid*, Sec. 602 (3) όπου: «the terms «cable channel» or «channel» means a portion of the electromagnetic frequency spectrum which is used in a cable system and which is capable of delivering a television channel (as television channel is defined by the Commission by regulation)».

1γ. Η βασική παροχή

1γα. Η βασική παροχή ως αντίβαρο της επικουρικής υπηρεσίας

Για την αμερικανική νομοθεσία σχετικά με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, όπου ανευρίσκεται μία διακεκριμένη μορφή ορισμού της βασικής παροχής στον χώρο της καλωδιακής τηλεόρασης, η «βασική καλωδιακή υπηρεσία: basic cable service» ορίζεται ως υπηρεσία κλίμακας, που εμπεριέχει την αναμετάδοση τοπικών τηλεοπτικών σημάτων¹⁸.

Ο ορισμός αυτός της βασικής παροχής, ειδικής έννοιας, που περιλαμβάνεται σε αυτήν της καλωδιακής τηλεοπτικής υπηρεσίας, αντανακλά μία νομική προβληματική, που διατρέχει τον κορμό της σχετικής νομοθεσίας σε όλο τον σύγχρονο κόσμο¹⁹.

Η προβληματική έχει ως εξής: εάν η καλωδιακή τηλεόραση θεωρηθεί τηλεοπτική υπηρεσία ανάλογης νομικής φύσης και αντίστοιχων πραγματικών προβλημάτων με την ερτζιανή, τότε η οργάνωση της παροχής της, η λειτουργία της σχετικής εκμετάλλευσης και ο έλεγχός της από την κρατική εξουσία δεν είναι λογικό να διαφέρουν από τα αντίστοιχα δεδομένα που ισχύουν για την ερτζιανή τηλεόραση, είτε αυτή είναι τοπικής, είτε γενικής εμβέλειας.

Εάν όμως η καλωδιακή τηλεοπτική υπηρεσία θεωρηθεί υπηρεσία επικουρική της ερτζιανής, τότε η κεντρική εξουσία θα τείνει λογικά να υποχωρήσει από την άσκηση ελέγχου επ' αυτής. Ο έλεγχος είναι δυνατό να ασκείται από ομάδες πολιτών ή συμφερόντων και βέβαια, κατά κύριο λόγο, από τις «τοπικές κοινότητες», τις οποίες κατά τεκμήριο εξυπηρετεί η καλωδιακή τηλεοπτική παροχή.

Η έννοια της επικουρικής υπηρεσίας (auxilliary service), σε αντίθεση με αυτήν της βασικής παροχής (basic service), φαίνεται να έχει τις ρίζες της στην ιστορική διάσταση της δημιουργίας της καλωδιακής τηλεόρασης, η οποία, ως μέσον, έμελλε να εξυπηρετήσει τις «σκοτεινές περιοχές» (Abschaltungsgebieten), δηλαδή αυτές, που λόγω γεωφυσικών κυρίως ιδιομορφιών δεν ήταν δυνατό να υποδεχθούν ή να αναμεταδώσουν το ερτζιανό τηλεοπτικό σήμα²⁰.

Η σύγχρονη έννοια της βασικής παροχής (Grundversorgung) στην καλωδιακή τηλεόραση, χωρίς να οριοθετείται αυστηρά σε κανένα νομικό κείμενο, εμφανίζεται ανεστραμμένη και προσανατολισμένη προς την αντίθεση κεντρικής και περιφερειακής διοίκησης.

Έτσι η βασική παροχή φαίνεται να αντιστοιχεί προς την παροχή των βασικών ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων σε συγκεκριμένη εδαφική περιφέρεια²¹. Προς την κατεύ-

18. Βλ. *ibid.*, Sec. 602, 47 USC 522 (2) και υπ. *Υπ. Clarksburg Publishing Co. v. FCC*, 225 F.2d 511 (D.C. Cir. 1955). Βλ. ακόμη, *Balle, Médias*, 5ème ed., ό.π., σ. 195.

19. Από την ξένη νομολογία σχετικός είναι ο όρος της «βασικής τροφοδότησης», που έχει τύχει επεξεργασίας από το Ομοσπονδιακό Δικαστήριο της Γερμανίας, σε αναφορά όμως με την παραδοσιακή τηλεόραση. Βλ. σχετ. *BVerfGE* 73, 18 (125).

20. Για τις σκοτεινές περιοχές βλ. *Gounalakis*, ό.π., σ. 131 επ.

21. Η νομοθεσία των ΗΠΑ δεν οριοθετεί την έννοια της επικουρικής υπηρεσίας. Α contrario, η *Communications Act*, στον τίτλο *Cable Communications* (Sec. 601, 47 USC 521 (2)), αναφέρεται γε-

θυση αυτή στρέφονται τόσο η αμερικανική²² όσο και η γαλλική²³ αλλά και η γερμανική νομοθεσία²⁴.

1γβ. Η ιδιωτική τηλεόραση τοπικής εμβέλειας

1γβα. Η κοινωνική αποστολή της ραδιοτηλεόρασης

Η καλωδιακή ραδιοτηλεοπτική υπηρεσία δεν ρυθμίζεται, όπως αναφέρθηκε, από την ελληνική νομοθεσία²⁵. Σκοπός του κρατικού φορέα ραδιοτηλεόρασης, για την περίοδο κατά την οποία σχετική νομοθετική πρόβλεψη απέκλειε την εκπομπή ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων από οποιονδήποτε μη κρατικό φορέα, ήταν η γεωγραφική κάλυψη ολόκληρης της χώρας, έτσι ώστε οποιοσδήποτε πολίτης, σε κάθε ακριτική περιοχή, να μπορεί να λαμβάνει μέσω της ερτζιανής οδού τα εκπεμπόμενα προγράμματα²⁶.

νικά στην παροχή καλωδιακής υπηρεσίας. Πρωτογενής καλωδιακή υπηρεσία (primary service) είναι η τοπική υπηρεσία (local service).

22. Χαρακτηριστικά, για την εκχώρηση του δικαιώματος εγκατάστασης και εκμετάλλευσης του καλωδιακού δικτύου, ως δικτύου υποδομής βλ. τον ορισμό της Communication Act 1934, Sec. 621, 47 USC 541, 3α, όπου: «In awarding a franchise or franchises, a franchising authority shall assure that access to cable service is not denied to any group of potential residential cable subscribers because of the income of the residents of the local area in which such group resides» και ακόμα στην ίδια Act, Sec. 601, 47 USC 521 (2), ορίζεται, ότι η εθνική πολιτική στον τομέα της καλωδιακής επικοινωνίας «assure that cable systems are responsive to the needs and interests of the local community».

23. Βλ. διαδοχικά, L. 84-743, 1/8/1984, «relative à l'exploitation des services de radiotélévision mis à la disposition du public sur un réseau câble» (J.O 2/8/1984) ιδίως α.1 σε συνδυασμό με L. 83-597, 7/7/1983. Μετά την απόφαση του Conseil Constitutionnel της 26ης/7/1984 επί άρθρων του πρώτου νόμου, (βλ. L. 84-1287, 31/12/1984 και τελική ρύθμιση σε L. 86-1067, 30/9/1986, ά.33 επ., ιδίως ά.34) όπου ορίζεται ότι «les communes ou groupement de communes établissent ou autorisent l'établissement sur leur territoire des réseaux distribuant par câble des services de radiodiffusion sonore et de télévision». Βλ. ακόμα, *Gavalda/Boizard* (édts), ό.π., σ. 10 όπου: «Le réseau câble est un système de diffusion locale, très performant pour les agglomérations urbaines dès lors qu'il s'agit de recevoir une grande diversité de programmes» και *Chevallier, L'aménagement de la liberté d'accès à l'audiovisuel*, AJDA, 1984, 504.

24. Βλ. σχετ. *Debbasch*, Droit, 2ème éd., ό.π., σ. 75 επ.

25. Βλ. ανωτ. Τμήμα ΙΙ, Κεφάλαιο Πρώτο, Παρ.1δ, σ. 111 επ.

26. Βλ. σχετ. *Αλιβιζάτο*, Κράτος, ό.π., σ. 29, υπ. 40. Αν και νομοθετικά δεν προβλεπόταν ρητά η πλήρης γεωγραφική κάλυψη της χώρας με ραδιοφωνικό ήχο και τηλεοπτική εικόνα από τον κρατικό ραδιοτηλεοπτικό φορέα, πάντως επί καθεστώτος κρατικού ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου ψηφίσθηκε ο AN 383/1968, με τον οποίο προβλεπόταν κάμψη του κρατικού μονοπωλίου και δυνατότητα ενεργοποίησης της ιδιωτικής επιχειρηματικής πρωτοβουλίας, προκειμένου να αναμεταδίδονται προγράμματα σε περιοχές για των οποίων την κάλυψη δεν επαρκούσε η κρατική υλικοτεχνική υποδομή. Πρβλ. *Dubois*, La loi, le juge et le marché: Concédation de service public et communication audiovisuelle, RDP, 1987, 361.

Ο σκοπός αυτός, της πλήρους τηλεοπτικής κάλυψης της χώρας, αποτελεί εξειδίκευση της συνταγματικής επιταγής του άρθρου 15 παράγραφος 2, στη διατύπωση του οποίου ανευρίσκεται η έκφραση «η κοινωνική αποστολή τους» (εν. της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης). Η κοινωνική αποστολή ακριβώς της ραδιοτηλεόρασης, όπως αυτή οριοθετείται από τον συνταγματικό νομοθέτη, χωρίς όμως να εξειδικεύεται περαιτέρω στο κείμενο του Συντάγματος, αποτελεί το εξέχον στοιχείο, όπου είναι δυνατό να στοιχειοθετείται η άποψη ότι η ραδιοτηλεοπτική εκπομπή αποτελεί αντικείμενο δημόσιας υπηρεσίας²⁷. Συνεπώς, είναι ανεκτό επ' αυτής το κρατικό μονοπώλιο²⁸.

Η πλήρης κάλυψη με τηλεοπτική εικόνα επιτυγχάνεται σε πολλές χώρες, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, με τη μέθοδο της καλωδιακής διανομής τουλάχιστον των προγραμμάτων, που μεταδίδονται ήδη με ερτζιανό τρόπο. Στην Ελλάδα δεν υπάρχει νομοθετική πρόβλεψη τέτοια, ώστε να θεωρείται η καλωδιακή ραδιοτηλεοπτική υπηρεσία ως υπηρεσία επικουρική της παραδοσιακής τηλεοπτικής²⁹ και να διασφαλίζει έτσι αυτή την κάλυψη της επικράτειας με ένα *minimum* προγράμματος.

Η αναφορά στην καλωδιακή τηλεόραση στην ελληνική νομοθεσία, η οποία συντελείται συγκριτικά με χρονική καθυστέρηση³⁰ χωρίς να διευκρινίζεται εάν αφορά σε μορφή

27. Πρβλ. βασικά την άποψη του Αλιβιζάτου (Κράτος ό.π., σ. 42 επ. (46)) και του Βενιζέλου (Η έκρηξη, ό.π., σ. 91). Η αποδοχή της άποψης της δημόσιας υπηρεσίας ως βασικής *ratio* για τον κρατικό έλεγχο επί της ραδιοτηλεόρασης, αλλά και για την μονοπώλησή της από το κράτος, κυριαρχεί επί δεκαετίες στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής θεωρίας του δημόσιου δικαίου, με επίκεντρο τη γαλλική θεωρία. Για την έννοια του «*service public*» στον χώρο της ραδιοτηλεόρασης, βλ. *Balle, Médias*, 4ème éd., ό.π., σ. 161 επ., *Debbasch, Droit, 1ème éd.*, ό.π., σ. 129, *Drouot*, ό.π., σ. 49 επ., *Rivero, Les libertés publiques*, Thémis, Paris, 1977, σ. 243, *Dumas, Le droit de l'information*, PUF, Paris, 1981, σ. 267 επ. και *Colliard, Libertés publiques*, Dalloz, Paris, 1982, σ. 706 επ. Το βρετανικό BBC εξάλλου, ακόμη και επί μικτού καθεστώτος ιδιωτικής και κρατικής τηλεόρασης, υπηρετεί τις ανάγκες του «*public service*». Βλ. σχετ. *H.O., Report of the Committee on Financing the BBC*, London, 1986, σ. 6 επ. και αναφορές στις περισσότερες βρετανικές εκθέσεις εργασίας (Reports) για τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα. Βλ. ακόμη, *Burns, The BBC Public Institution and Private World*, Macmillan, London, 1977, ό.π., σ. 34 επ. Στην αμερικανική θεωρία η έννοια του «*public service*» υποχωρεί και στη θέση της κυριαρχεί η έννοια του «*public utility*» (δημόσια ωφέλεια) ή του «*service to the community*». Βλ. σχετ. *Franklin*, ό.π., σ. 718 επ., *Carter/Franklin/Wright*, ό.π., σ. 60 επ., και *Tribe, American Constitutional Law*, The Foundation Press, Mineola, 1978, σ. 698 επ.

28. Σχετικά με το κρατικό μονοπώλιο επί της οργάνωσης και λειτουργίας των ΜΜΕ, κυριότερη έκφραση του οποίου αποτελεί το μονοπώλιο επί της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής, βλ. κατωτ. Μέρος Β', Τμήμα II, Κεφάλαιο τέταρτο, Παρ. 1α, σ. 494 επ.

29. Μόνη πρόβλεψη σχετικά με την καλωδιακή τηλεόραση αποτελεί η ρύθμιση του ά. 16 παρ. 1 του ν. 1730/87, συμπληρωμένη από αυτήν του ά. 3 παρ. 5 του ν. 1772/88 και τελικά τροποποιημένη από αυτήν του ά. 4 παρ. 1 του ν. 1866/89. Αυτή προσιδιάζει προς τη ρύθμιση μίας αυτόνομης υπηρεσίας, χωρίς τον χαρακτήρα της βασικής παροχής ή της επικουρικής υπηρεσίας.

30. Η χρονική καθυστέρηση είναι εμφανής, σε σχέση με τα δεδομένα από τις υπόλοιπες, ευρωπαϊκές χώρες, εάν λάβει κανείς υπόψη του τα παρακάτω στοιχεία:

Πίνακας 6:

Χώρα	% νοικοκυριών
Αυστρία	16
Γερμανία	14
Γαλλία	1
Ελβετία	67
Αγγλία	2
Ολλανδία	70
Βέλγιο	84
Λουξεμβούργο	73
Δανία	19
Σουηδία	13
Φινλανδία	21
Νορβηγία	28
Ιταλία	
Ισπανία	5
Πορτογαλία	2
Ελλάδα	
Ιρλανδία	31

Θέμα: Διείσδυση της ευρωπαϊκής καλωδιακής τηλεόρασης (1987)

Πηγή: European Institute for the Media σε Επίκεντρα, 57, 13.

Πίνακας 7:

Χώρα	Αριθμός συνδρομητών 31.12.83	Διείσδυση % επί των νοικοκυριών
Αυστρία	250.000	-
Βέλγιο	2.675.065	89,7
Καναδάς	4.050.000	53
Δανία	800.000	50
Φινλανδία	152.000	16
Γαλλία	500.000	-
Ιρλανδία	251.000	81
Ιαπωνία	200.000	-
Γερμανία	273.000	1,3
Λουξεμβούργο	65.000	50
Ολλανδία	2.500.000	60
Νορβηγία	225.000	22,5
Σουηδία	20.000	-
Ελβετία	800.000	40
Βρετανία	2.300.000	13
ΗΠΑ	30.000.000	35

Θέμα: Ο αριθμός των συνδρομητών σε καλωδιακά τηλεοπτικά δίκτυα

Πηγή: Συμβούλιο της Ευρώπης: Mass Media Files No 8, Television by Satellite and Cable, Strasbourg, 1985, σ. 67.

ενεργητικής ή παθητικής καλωδίωσης, είναι τέτοια, ώστε η μορφή της καλωδιακής τηλεοπτικής διανομής να προσομοιάζει προς αυτήν της επικουρικής υπηρεσίας.

1γββ. Η τοπική εμβέλεια

Αντίβαρο στην προαναφερόμενη άποψη ότι, παρά τη σχετική συνταγματική επιταγή, ο κοινός νομοθέτης δεν φαίνεται να συγκεκριμενοποιεί την κοινωνική αποστολή της τηλεόρασης υιοθετώντας μία μορφή επικουρικής καλωδιακής τηλεοπτικής υπηρεσίας³¹, έστω

Πίνακας 8:

Χώρα	1987	1988	1990	1995
Αυστρία	350	423	500	625
Βέλγιο/Λουξεμβ.	3100	3150	3200	3290
Γαλλία	100	140	350	1900
Γερμανία (ΟΔ)	3200	4600	6500	13200
Δανία	600	650	850	1200
Ελβετία	1270	1426	1570	1731
Ηνωμένο Βασίλειο	41	63	530	1486
Ιρλανδία	300	320	400	520
Ισπανία	μ.δ.	293 ¹	600	1500
Ιταλία	0	0	μ.δ.	μ.δ.
Κάτω Χώρες	3350	3850	4100	4600
Νορβηγία	370	420	475	625
Πορτογαλία	μ.δ.	49 ¹	μ.δ.	μ.δ.
Σουηδία	360	500	625	1150
Φινλανδία	420	450	650	1300
Ευρώπη ²	13461	15992	19750	31627

(1) Με τηλεόραση δορυφορικής προέλευσης (όχι αναγκαία μόνο καλωδιακή)

(2) Εκτός από την Ελλάδα, Ισπανία και Πορτογαλία μ.δ. = μη διαθέσιμο στοιχείο

Θέμα: Προβλεπόμενος αριθμός νοικοκυριών με καλωδιακή σύνδεση στην Ευρώπη (σε χιλ.)

Πηγή: EEK, *Maggiore*, Οι οπτικοακουστικές παραγωγές στην ενιαία αγορά, EEK, 1989, σ. 29.

31. Για τη νομική υφή αυτής της υπηρεσίας, βλ. *Ferris/Lloyd/Casey*, ό.π., 6.05 (2), όπου αναφέρεται ότι η δικαιοδοσία της FCC επί της οργάνωσης της καλωδιακής τηλεόρασης στις ΗΠΑ συχνά θεωρείται εξαιρετικά εκτεταμένη, ιδίως εάν οι καλωδιακοί φορείς εκληφθούν ως κοινοί μεταφορείς (common carriers). Η FCC σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα θεώρησε ότι είναι αναρμόδια για την οργάνωση της καλωδίωσης και ζήτησε από το Κογκρέσσο περαιτέρω εξουσιοδότηση. Η στάση της αυτή οδήγησε σε διχογνωμίες σχετικά με τις αμφισβητούμενες, παλινδρομούσες ρυθμίσεις της καλωδιακής τηλεόρασης. Βλ. ενδεικτικά από τη νομολογία, τις υποθέσεις *Frontier Broadcasting Co.*, 24 FCC 251 (255), (1958), *Clarksburg Publishing Co. v. FCC*, 225 F.2d 511, D.C.Cir 1955), *Idaho Microwave Inc. v. FCC*, 352 F.2d 729, D.C.Cir 1965, *Buckeye Cablevision Inc v. FCC*, 387 F.2d 220, D.C.Cir 1967, *Fortnghtly v. United Artists*, 392 U.S. 390 (1968), *Titusville Cable v. USA*, 404 F.2d 1187, 3rd Cir., 1968, *USA v. Southwestern Cable Co.*, 392 US 157, 1968, *USA v. Midwest Video Corp.*, 406 US 649, (1972), *Home Box Office v. FCC*, 567 F.2d 9, D.C.Cir., 1977, *FCC v. Midwest Video Corp.* (*Midwest Video*

και για την πλήρωση των αναγκών των «σκοτεινών περιοχών», αποτελεί η απαίτησή του για ιδιωτική ραδιοφωνία και ιδιωτική τηλεόραση, αρχικά, τοπικής και μόνον εμβέλειας.

Αν η απαίτηση του νόμου, η οποία ίσχυε και για την καλωδιακή τηλεόραση³², για εκπομπή τοπικής εμβέλειας από φυσικά ή νομικά πρόσωπα ή ΟΤΑ δεν είχε άλλες οφθαλμοφανέστερες *rationes*, τότε θα ήταν δυνατό να υποστηριχθεί ότι εδώ ακριβώς εδράζεται η έννοια της βασικής παροχής υπηρεσίας. Με τον τρόπο αυτό θα ήταν ευχερές να εισαχθεί η έννοια αυτή, ερμηνευτικά, στον χώρο της νομικής θεωρίας σχετικά με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Ούτε όμως και η κατασκευή αυτή είναι ασφαλής, δεδομένης της μεταστροφής ήδη του κοινού νομοθέτη και της αποδοχής από αυτόν και ιδιωτικής τηλεόρασης πανεθνικής εμβέλειας³³.

Στην πραγματικότητα, η έννοια της βασικής παροχής υπηρεσίας συνάδει προς την τοπική εμβέλεια της τηλεοπτικής εκπομπής, υπό το πρίσμα της άποψης ότι η παροχή της τηλεοπτικής υπηρεσίας, για να καλύπτει το *minimum* ποσό των απαιτούμενων διανεμόμενων προγραμμάτων³⁴, εξετάζεται κατακερματισμένη ανά συγκεκριμένο τόπο και χώρο λήψης, με απώτατο όριο την κάλυψη όλης της επικράτειας.

Βασική όμως ένσταση κατά της δικαιολόγησης της απαίτησης του έλληνα νομοθέτη για ιδιωτική ραδιοτηλεόραση τοπικής εμβέλειας, ως βασική παροχή, συνιστά το γεγονός ότι *ratio* της σχετικής ρύθμισης φαίνεται να ήταν η αποφυγή της συγκέντρωσης μεγάλων ποσών κεφαλαίων σε μικρό αριθμό προσώπων, και βασικά η αποφυγή της συγκέντρωσης του οικονομικού ελέγχου επί των μέσων μαζικής ενημέρωσης σε περιορισμένο αριθμό κέντρων εξουσίας³⁵.

II), 440 U.S. 689 (1979) και *Preferred Communications Inc. v. LA*, 754 F.2d 1396, 9th Cir., 1985.

32. Βλ. ά. 4 παρ. 1 του ν. 1866/89, όπου «... είναι δυνατή η χορήγηση σε ανώνυμες εταιρείες ή οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης άδειας ίδρύσεως και λειτουργίας τηλεοπτικών σταθμών τοπικής εμβέλειας, στους οποίους περιλαμβάνονται και οι σταθμοί καλωδιακής μεταδόσεως...».

33. Βλ. σχετ. ά. 85 παρ. 4 του ν. 1941/91, ΦΕΚ Α' 50.

34. Το *minimum* παροχής έχει συνδεθεί, ως θεωρητική κατασκευή, με την έννοια της δημόσιας αποστολής που εκπληρώνει η ραδιοτηλεόραση. Βλ. από τη γερμανική νομολογία, BVerfGE 73, 118 (125). Από τον βρετανικό χώρο, βλ. *H.O., Broadcasting in the 90's: Competition Chose and Quality*, London, 1988, σ. 7 επ., και από τον γαλλικό, C.C. 86-217 DC 18/9/86, *Αναγνώστου*, Βασικές αρχές της νομολογίας του Conseil Constitutionnel για τον τύπο και τα μέσα επικοινωνίας, ΤοΣ 1987, 97 και *Κασιανά*, Βασικές αρχές του νομικού καθεστώτος της ιδιωτικής ραδιοτηλεόρασης στη Γαλλία και Γερμανία, Εφαρμογές, ό.π., 412 επ. Σύμφωνα με τον *Αλιβιζάτο* (Κράτος, ό.π., σ. 49), το δικαίωμα πληροφόρησης προϋποθέτει, στη συνταγματική του εκφορά, την ικανοποιητική λήψη των προγραμμάτων σε όλες τις κατοικημένες περιοχές της χώρας, αλλά και την εκπομπή ενός *minimum* προγράμματος.

35. Για τη συγκέντρωση στον χώρο των μέσων μαζικής ενημέρωσης, βλ. ενδεικτικά, *Δαγτόγλου*, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 139 επ., *Möschel*, Ο έλεγχος συγχωνεύσεων στις επιχειρήσεις τύπου, NoB 32,1302, *EEK*, Πράσινο Βιβλίο, ό.π., σ. 56 επ., *Balle, Médias*, 4ème éd., ό.π., 340 επ., *Boutard-Labarde*, Les règles de concurrence dans le droit de la communication audiovisuelle, Rev. fr. Droit adm. 3 (3) 1987, 409, *EIM*, Europe 2000, ό.π., σ. 8 επ., *Drouot*, ό.π., σ. 103 επ., *Ζέρη*, Ιδιωτική τηλεόραση, ό.π., σ. 43 επ., *Lange/Renaud The Future*, ό.π., σ. 143 επ., *Carter/Franklin/Wright*, ό.π., σ. 156

Η πρόθεση αυτή του νομοθέτη διαφαίνεται διαυγέστερα στη νομοθετική πρόβλεψη της ονομαστικοποίησης των μετοχών στις επιχειρήσεις τύπου³⁶, που εκτείνεται και στον χώρο του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης, ερτζιανής ή καλωδιακής³⁷, της κατάτμησης των μετοχών των επιχειρήσεων της ιδιωτικής τηλεόρασης σε ισομεγέθη μερίδια, με σκοπό κανείς μέτοχος να μην κατέχει την απόλυτη πλειοψηφία των μετοχών³⁸, και, τέλος, της απαγόρευσης της ιδιωτικής τηλεοπτικής εγκατάστασης σταθμού και εκπομπής από ιδιώτη, φυσικό πρόσωπο³⁹.

Η τοπική εμβέλεια, προσδιοριζόταν με μεγαλύτερη ακρίβεια στη ρύθμιση περί ιδιωτικού ραδιοφώνου, του νόμου 1730/1987 και του πδ 25/1988, καθώς και στις αποφάσεις της Επιτροπής για την Τοπική Ραδιοφωνία, που διάδοχο της⁴⁰, ως προς τις ρυθμίσεις και τον έλεγχο επί του μη κρατικού ραδιοφώνου, αποτελεί το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεοράσεως.

Νεοπαγής θεωρήθηκε μάλιστα ο θεσμός του ραδιοφώνου περιορισμένης εμβέλειας, που εισήχθη με τη ρύθμιση του άρθρου 2 του πδ 25/1988 και που προέβλεπε ότι: «Μπορεί επίσης να χορηγηθεί άδεια για εκπομπή περιορισμένης ισχύος σε περιοχή συχνοτήτων»⁴¹.

Ο θεσμός αυτός, που ουδέποτε πραγματώθηκε στην Ελλάδα, αποτελεί το αντίστοιχο του κοινοτικού ραδιοφώνου (community radio), το οποίο λειτουργεί στις αγγλοσαξονικές, σκανδιναβικές, τις Κάτω Χώρες και με παραλλαγές στις ΗΠΑ, με τη μορφή ραδιοφώνου πολύ μικρής εμβέλειας εκπομπής. Το ραδιόφωνο αυτό εξυπηρετεί μία συγκεκριμένη κοινότητα απόψεων ή συμφερόντων⁴².

επ., *Franklin*, ό.π., σ. 846 επ., *Tribe*, ό.π., σ. 648 επ., *Nowak/Rotunda/Young*, ό.π., σ. 889 επ., και *Spieler, Fusions Kontrolle im Medienbereich*, Duncker und Humblot, Berlin, 1988, *passim*. Βλ. ακόμη Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τις συγκεντρώσεις στον τομέα των μέσων ενημέρωσης 15.2.90, ΕΕ C 68, 19.3.1990 και

36. Βλ. σχετ. ά. 24 του ν. 1746/88.

37. Βλ. σχετ. ά. 4 παρ. 2 εδ. 1 του ν. 1866/89, όπου: «Οι μετοχές της εταιρείας είναι υποχρεωτικώς ονομαστικές...».

38. Βλ. σχετ. ά. 4 παρ. 2, εδ. 2 του ν. 1866/89, όπου: «Κανένας μέτοχος δεν μπορεί να ελέγχει περισσότερο από το 25% του μετοχικού κεφαλαίου».

39. Βλ. σχετ. ά. 4 παρ. 1 του ν. 1866/89.

40. Βλ. ά. 2 παρ. 4 και 5 του ν. 1730/87 και ά. 8 του πδ 25/88, με βασική τροποποίηση ως προς τη λειτουργία σταθμών τοπικής ραδιοφωνίας τη διάταξη του ά. 3 παρ. 7 του ν. 1866/89. Βλ. επίσης ενδεικτικά, τις αποφάσεις της ΕΤΡ, υπό το προϊσχύσαν νομοθετικό καθεστώς, που παραθέτει ως παράρτημα ο *Βενιζέλος* (Η έκρηξη, ό.π., σ. 279 επ.).

41. Για το ραδιόφωνο περιορισμένης ισχύος, του νομοθετικού καθεστώτος του πδ 25/88, ισχυαν διαφορετικές ρυθμίσεις από ό,τι επί της τοπικής, μη κρατικής ραδιοφωνίας, όπως π.χ. χορήγηση αδειών λειτουργίας μόνο σε φυσικά πρόσωπα (ά. 3 παρ. 7 του πδ 25/88). Βλ. σχετ. και *Venizelos*, RIDC (σ. 328 επ.).

42. Σχετικά με το κοινοτικό ραδιόφωνο, δηλαδή τη μορφή της ραδιοφωνικής εκμετάλλευσης, που παρουσιάζει ως χαρακτηριστικά α) μικρή εμβέλεια εκπομπής και β) περιεχόμενο προγραμμάτων που απευθύνονται σε μία ορισμένη κοινότητα ανθρώπων, ομάδων ή συμφερόντων βλ. *ΕΕ-*

Ο κρατικός έλεγχος επί του κοινοτικού ραδιοφώνου αμβλύνεται, έτσι ώστε, από μορφή κεντρικού διοικητικού ελέγχου, καταλήγει σε μορφή αποκεντρωμένης εποπτείας⁴³. Η εποπτεία ασκείται κατά κύριο λόγο από αποκεντρωμένα όργανα ή άλλους φορείς συμπερόντων επί των δικαιούχων μίας άδειας λειτουργίας σταθμού κοινοτικού ραδιοφώνου ή και επί των παραγωγών προγραμμάτων του⁴⁴.

Πρόβλημα παρουσιάζεται σχετικά με την αποσαφήνιση του όρου «τοπική εμβέλεια» στη ρύθμιση του νόμου 1866/1989 σχετικά με την ιδιωτική τηλεόραση⁴⁵. Ερίζεται, εάν ο σταθμός τοπικής εμβέλειας της ιδιωτικής τηλεόρασης ορίζεται ως σταθμός που εκπέμπει προς συγκεκριμένη εδαφική περιοχή (για παράδειγμα, σε επίπεδο νομού ή πόλης) ορισμένο πρόγραμμα ή εάν ένας σταθμός που έχει αποκτήσει άδεια εκπομπής, ερτζιανής ή καλωδιακής, μπορεί να εμφανίζει διαφοροποιημένο πρόγραμμα ανά μικρότερες εδαφικές περιφέρειες⁴⁶.

Ερμηνεύοντας κατ' αναλογία τις ρυθμίσεις περί ιδιωτικής τηλεόρασης και τοπικής, μη κρατικής ραδιοφωνίας ως προς τη ρητή απαγόρευση δικτυώσεων για τους τοπικούς, μη κρατικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς⁴⁷ και λαμβάνοντας υπόψη τον σκοπό των σχετικών απαγορεύσεων, δηλαδή την αποφυγή συγκέντρωσης της κυριότητας πολλών σταθμών σε λίγους δικαιούχους λειτουργίας τους, καταλήγουμε στην πρώτη προαναφερόμενη άποψη, ότι η τοπική εμβέλεια για τον σταθμό της ιδιωτικής τηλεόρασης, υπό το πνεύμα του νόμου 1866/1989, νοείται ανά περιοχή τοπικής λήψης, και για συγκεκριμένο τηλεοπτικό πρόγραμμα. Ακριβώς ο ίδιος περιορισμός θα ίσχυε και ως προς τους ιδιωτικούς σταθμούς καλωδιακής τηλεόρασης⁴⁸.

TAA, Ραδιόφωνο και Τοπική Αυτοδιοίκηση. Η συμβολή της τοπικής αυτοδιοίκησης στην ίδρυση και λειτουργία τοπικών ραδιοφωνικών σταθμών, Αθήνα, 1988, *passim*, *Cazenave*, *Les radios libres*, ό.π., σ. 101 επ., *H.O.*, *Radios: Choises and Opportunities. A Consultative Document*, London, 1987, σ. 14, *H.O.*, *Report of the Committee on Financing the BBC (The Peacock Report)*, Cmnd.9824, HMSO, London, 1986, σ. 8. Σχετικά με τους τοπικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς, βλ. *Chaniac/Flichy*, *Les radios locales en Europe*, INA, LaDoFr., Paris, 1978, *Chevallier*, *La législation des radios privées*, *Doctrine*, 1982, 28, *Lafance*, *Les radios locales dans le monde*, LaDoFr., Paris, 1985, *Prot*, *Des radios pour se parler*, LaDoFr., Paris, 1985 και *Jones*, *Electronic Mass Media*, 2nd ed., The Foundation Press, Mineola, N.Y., 1979, σ. 43 επ.

43. Στην ελληνική ραδιοτηλεοπτική νομοθεσία οι όροι «έλεγχος» ή «εποπτεία» δεν διαφοροποιούνται ευκρινώς.

44. Για τη βρετανική ρύθμιση βλ. *H.O. Broadcasting in the 90's*, ό.π., σ. 37 επ., *H.O.*, *The Peacock Report*, ό.π., σ. 19 επ., *H.O.*, *Radio: Choises* ό.π., σ. 14 και *Broadcasting Bill*, άρθρα 97 επ.

45. Βλ. ά. 4 παρ. 1 του ν. 1866/89 αλλά και την προϊσχύσασα ρύθμιση του ά. 2 παρ. 4 του ν. 1730/87.

46. Βλ. σχετ. εφ. «Το Βήμα», 29/7/1990.

47. Για ρητή αναφορά στην απαγόρευση δικτυώσεων, βλ. ά.6 του πδ 25/88.

48. Δεν φαίνεται εύλογη καμία άλλη διαφοροποίηση, γιατί και η ρύθμιση του ά.16 παρ. 2 του ν. 1730/87 προσιδιάζει περισσότερο προς το οργανωτικό σχήμα ενός συστήματος παθητικής καλωδίωσης.

Παρόλο όμως που, όπως είναι γνωστό, η καλωδιακή τηλεόραση εξυπηρετεί συνήθως στην πραγματικότητα ανάγκες μικρών χωρικά κοινοτήτων, η κατά προορισμό χρήση της καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης δεν είναι παγιωμένη σε δεσμευτικά νομικά κείμενα.

Θα ήταν, αντίθετα, εύλογο, η μέθοδος της ερτζιανής τηλεοπτικής διανομής να περιορίζεται σε τοπικό επίπεδο εκπομπής λόγω της σχετικής σπανιότητας των ερτζιανών κυμάτων και των φυσικών εμποδίων στη «σημείο-προς-σημείο: point-to-point» επαφή πομπού και δέκτη, ενώ η καλωδιακή μέθοδος διανομής να έχει τη δυνατότητα, από το νόμο, να καλύπτει ευρύτερες περιοχές λήψης⁴⁹.

1δ. Το θεσμικό δίκτυο (institutional network)

Η έννοια του θεσμικού δικτύου ανευρίσκεται μόνο στην αμερικανική νομοθεσία. Η σχετική με την καλωδιακή τηλεόραση ρύθμιση στο δίκαιο των ΗΠΑ περιγράφει τον όρο ως εξής⁵⁰: «Θεσμικό δίκτυο: institutional network” αποκαλείται το επικοινωνιακό εκείνο δίκτυο, το οποίο έχει κατασκευασθεί ή βρίσκεται υπό τη διαχείριση του οργανωτή της καλωδιακής εκπομπής (cable operator) και το οποίο διατίθεται για γενική χρήση μόνο σε συνδρομητές που δεν είναι συνδρομητές οικιακής χρήσης (residential subscribers)».

Η καλωδιακή τηλεοπτική παροχή μέσω ενός θεσμικού δικτύου, η οποία στην πράξη χρεώνεται σε υψηλότερη τιμή από την αντίστοιχη παροχή προς ιδιώτες ή δέκτες οικιακής χρήσης, προσομοιάζει με την έννοια της παροχής επικουρικής καλωδιακής τηλεοπτικής υπηρεσίας. Η έννοια της επικουρικής υπηρεσίας αντιπαράκειται στο σημείο αυτό προς τη βασική τηλεοπτική παροχή. Η ανωτέρω άποψη ενισχύεται από το γράμμα της αμερικανικής ρύθμισης σχετικά με την πρόσβαση σε ένα καλωδιακό τηλεοπτικό δίκτυο και την οργάνωση της παροχής προγράμματος μέσω αυτού, στην Cable Communications Policy Act του 1984⁵¹.

Συγκεκριμένα, ορίζεται μεταξύ πολλών άλλων στο νομοθετικό αυτό κείμενο ότι είναι διαθέσιμη στο κοινό μέσω των καλωδιακών συστημάτων η μεγαλύτερη δυνατή επιλογή από πηγές πληροφόρησης. Επίσης, κατά τη διαδικασία εκχώρησης στους δικαιούχους του δικαιώματος αδειάς εγκατάστασης και λειτουργίας ενός καλωδιακού τηλεοπτικού συστήματος, η πρόσβαση στην καλωδιακή υπηρεσία είναι ελεύθερη σε οποιαδήποτε ομάδα καλωδιακών συνδρομητών οικιακής χρήσης, ανεξάρτητα από λόγους που αφορούν στο εισόδημα των κατοίκων της περιοχής λήψης, όπου είναι εγκατεστημένη η συγκεκριμένη ομάδα.

Έτσι το θεσμικό δίκτυο, από την ίδια την ερμηνεία των δύο όρων που συναπαρτίζουν

49. Βλ. σχετ. *Gavaldà/Boizard* (édts), ό.π., όπου στη σ. 4: «Idéalement, la télévision hertzienne est un moyen de diffusion locale».

50. Βλ. Communications Act 1934, Sec. 611, 47 USC 531 (f).

51. Ibid, Sec. 612, 47 USC 532 (a).

την έννοια αυτή^{52, 53}, καθιστά, με τη λειτουργία του, το επικοινωνιακό καλωδιακό δίκτυο, ικανό να συμπεριλάβει οποιαδήποτε χρήση διευκολύνει την επικοινωνιακή διαδικασία.

Με τον τρόπο αυτό, το θεσμικό δίκτυο φαίνεται να ανταποκρίνεται σε μία από τις χρήσεις της καλωδιακής τηλεόρασης, αυτήν που εξυπηρετεί η επικουρική καλωδιακή τηλεοπτική υπηρεσία. Η βασική καλωδιακή τηλεοπτική υπηρεσία είναι προσδεδεμένη περισσότερο προς την παραδοσιακή τηλεοπτική υπηρεσία, έτσι ώστε να υπόκειται και σε λιγότερους περιορισμούς ως προς την παροχή της, κυρίως από την άποψη του αντιτίμου της παροχής και όχι βέβαια ως προς τους ελέγχους επί της παροχής.

Το ελληνικό θετικό δίκαιο δεν διακρίνει ούτε ως προς τα είδη της παρεχόμενης καλωδιακής τηλεοπτικής υπηρεσίας, ούτε ως προς τα είδη των δικτύων της καλωδιακής τηλεοπτικής εγκατάστασης. Η προϊσχύσασα νομοθετική απαίτηση για ιδιωτική καλωδιακή τηλεόραση τοπικής και μόνον εμβέλειας⁵⁴, χωρίς άλλη αναφορά σε αντίστοιχη υπηρεσία παρεχόμενη από κρατικό ή άλλο δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα, απομάκρυνε από τη θεωρητική αποδοχή ενός θεσμικού δικτύου. Η απαίτηση αυτή ταυτιζόταν εννοιολογικά με τη βασική παροχή στην καλωδιακή τηλεόραση, η οποία, αναλογικά, δεν μπορεί να υπόκειται σε περισσότερους περιορισμούς από όσους βαρύνουν την παραδοσιακή τηλεόραση.

1ε. Η ελληνική ρύθμιση

Υπηρεσία καλωδιακής τηλεόρασης δεν παρέχεται μέχρι σήμερα στην Ελλάδα, παρά την εγκατάσταση, από το 1985 και έπειτα, συστημάτων τηλεοπτικής καλωδιακής διανομής σε τρεις περιοχές της χώρας, δύο στη στενή περιφέρεια της πρωτεύουσας, στις συνοικίες της Πλάκας και των Εξαρχείων, και μία στη Βόρεια Ελλάδα, στα περίχωρα της Κομοτηνής⁵⁵.

52. Για την έννοια του θεσμού, βλ. αντί άλλων, Δ. Τσάτσο, Θεωρητικό Θεμέλιο, ό.π., σ. 105 επ., τον ίδιο, Συνταγματικό, ό.π., σ. 89 επ., τον ίδιο, Αμφισβήτηση, Αθήνα, 1986, σ. 43 επ., Στασινόπουλο, Η πολιτεία και το δίκαιον κατά την περί θεσμού θεωρίαν του Maurice Hauriou, σε: Νομικά Μελέται, Αθήναι, 1972, 129 (σ. 130 επ.) και βασικά, Hauriou, La théorie de l'institution et de la fondation. Essais de vidalisme sociale, Cahiers de la Nouvelle Journée. La Cité moderne et les transformations du droit, 1925, σ. 1 επ., Duguit, Les doctrines juridiques objectivistes, RDP 1927, 540 και Schnur (Hrsg.), Die Theorie der Institution, Dunker und Humblot, Berlin, 1965.

53. Για τη «θεσμική» προσέγγιση των μέσων μαζικής ενημέρωσης (approche «institutionnelle») βλ. Balle, 4ème éd., ό.π., σ. 50.

54. Βλ. σχετ. ν. 1866/87, ά. 4, παρ. 1.

55. Βλ. χαρακτηριστικά, για την καλωδίωση στην περιοχή της Κομοτηνής, τη διοικητική σύμβαση που συνήφθη μεταξύ του ελληνικού δημοσίου και της Εθνοκτηματικής-Εκτενεπόλ ΑΕ στις 29/12/1978 (ΦΕΚ Α' 88, 10/4/1980), στο άρθρο 6 παρ. 2 α) της οποίας προβλέπεται ότι η εταιρεία Εκτενεπόλ θα αναλάμβανε την κατασκευή έργων υποδομής, μεταξύ άλλων και «το δίκτυο κεντρικής κεραίας λήψεως τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών προγραμμάτων». Με ανάλογο τρόπο, αλλά με απ' ευθείας ανάθεση από το ΥΠΕΧΩΔΕ, κατασκευάσθηκε και το καλωδιακό δίκτυο στην περιοχή της Πλάκας, η οποία χαρακτηρίσθηκε ως παραδοσιακή περιοχή με το πδ 938/1979, ΦΕΚ Δ' 567,

Η καλωδιακή τηλεόραση ρυθμίζεται από την ελληνική νομοθεσία χωρίς περαιτέρω εννοιολογική εξειδίκευση στο νόμο, όσον αφορά στην αποσαφήνιση του όρου της καλωδιακής υπηρεσίας, ή στην εξαντλητική ρύθμιση του τρόπου παροχής και αντιπαροχής της.

Ειδικότερα, ούτε ο νόμος 1730/1987, ο οποίος στο άρθρο 19 παράγραφος 1 αναφέρεται στον τρόπο εγκατάστασης «εσωτερικών, ενσύρματων ή καλωδιακών, κυκλωμάτων ραδιοφωνίας και τηλεόρασης»⁵⁶, ούτε ο νόμος 1866/1989, ο οποίος αναφέρεται, στο άρθρο 4 παράγραφος 1, στη δυνατότητα χορήγησης άδειας ίδρυσης και λειτουργίας σταθμού καλωδιακής μετάδοσης, δίνουν λύση σε προβλήματα οργάνωσης της παροχής της καλωδιακής τηλεοπτικής υπηρεσίας⁵⁷. Η πλέον ενδεδειγμένη λύση για την πλήρωση του κενού θα ήταν η περαιτέρω οργάνωση της παροχής της υπηρεσίας αυτής με κανονιστική πράξη της διοίκησης.

Το πρόβλημα, σχετικά με διαφορετική θεματική, και συγκεκριμένα την κατανομή του προεκλογικού τηλεοπτικού χρόνου στα πολιτικά κόμματα με κανονιστική πράξη του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεοράσεως, απασχόλησε το Συμβούλιο της Επικρατείας, το οποίο, με την 930/1990 απόφαση της Ολομελείας του, αποφάνθηκε ότι το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεοράσεως δεν έχει αρμοδιότητα να ρυθμίσει το συγκεκριμένο θέμα. Η

13/10/1979, ά.1. Υπό κατασκευή βρίσκεται αντίστοιχα, από το 1989, το καλωδιακό δίκτυο της περιοχής των Εξαρχείων. Η σχετική σύμβαση εκτέλεσης έργου αποξήλωσης των ατομικών κεραιών τηλεόρασης και σύνδεσης των εσωτερικών ραδιοτηλεοπτικών εγκαταστάσεων με κεντρικό σύστημα λήψεως και διανομής ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών προγραμμάτων στην περιοχή Πλάκας υπογράφηκε μεταξύ του ελληνικού δημοσίου και του αναδόχου-εργολήπτη στις 21/7/87.

56. Βλ. την αρχική εκδοχή της ίδιας διάταξης: «...σε πρότυπους ή παραδοσιακούς οικισμούς, χωριά και κωμοπόλεις» και αργότερα την ίδια, τροποποιημένη, όπως ισχύει σήμερα, (ά. 3 παρ. 5 του ν. 1772/1988, ΦΕΚ Α' 91, 17/5/1988), με διαγραμμένη τη λέξη «κωμοπόλεις» και προστιθέμενες τις λέξεις: «...τμήματα (γειτονίες) πόλεων ή οικισμών με εγκεκριμένο ρυμοτομικό σχέδιο, πολυκατοικίες με περισσότερα από 30 διαμερίσματα, ειδικά κτίρια, εντός ή εκτός εγκεκριμένου ρυμοτομικού σχεδίου, με περισσότερα από 50 σημεία λήψεως και σε περισσότερα από ένα κτίρια του ίδιου οικοδομικού τετραγώνου». Πάντως η εξαντλητική αυτή απαρίθμηση είναι αμφίβολο αν μπορεί να ισχύσει περιοριστικά, δεδομένου ότι με τις νεότερες ρυθμίσεις άλλαξε και ο τρόπος απονομής της άδειας εγκατάστασης και λειτουργίας οποιασδήποτε μορφής καλωδιακού συστήματος ή κυκλώματος. Ο νέος ν. 1866/1989 στο ά. 19 παρ. 7 παραπέμπει ρητά για τη σχετική ρύθμιση στο ν. 1730/1980, όχι όμως και στην τροποποιητική διάταξη του ν. 1772/1988.

57. Σχετικά σιωπούν οι Βενιζέλος, (Η έκρηξη, ό.π., *passim*) και Ιωάννου (ΕΕΕυρΔ, ό.π.), στον σχολιασμό τους, αντίστοιχα, των ν. 1730/1987 και 1866/1989. Ο Δαγτόγλου στο ενημερωτικό του συμπλήρωμα (Συμπλήρωμα, σ. 21, 25, 30), αναφέρεται κυρίως, όσον αφορά στην καλωδιακή τηλεόραση γενικότερα, στην αποφασιστική αρμοδιότητα του ΕΣΡ για τη χορήγηση άδειας εγκατάστασης κυκλωμάτων ραδιοφωνίας και τηλεόρασης, μετά την υποκατάσταση από αυτό του προηγουμένως αρμοδίου οργάνου, του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΡΤ-ΑΕ, το οποίο θα ενεργούσε σχετικά ύστερα από πρόταση συναρμοδίων υπουργείων. Γενικότερα, βλ. Δαγτόγλου, Δικαιώματα Α', ό.π., σ. 594.

μόνη ενδεδειγμένη σχετικά διαδικασία θα ήταν η έκδοση κανονιστικού διατάγματος με βάση το άρθρο 43 παράγραφος 2, εδάφιο α, του Συντάγματος⁵⁸.

Δεδομένου πάντως ότι το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης έχει τη νομική φύση της ανεξάρτητης διοικητικής αρχής⁵⁹, η οποία, σύμφωνα με τη νομική παράδοση των προτύπων της, αγγλοσαξονικών και ευρωπαϊκών⁶⁰, είναι οπλισμένη με κανονιστική αρμοδιότητα, θα ήταν δυνατό, το Συμβούλιο, στο πλαίσιο των νομοθετημένων αρμοδιοτήτων του, να αποφασίζει για όλα τα θέματα σχετικά με την καλωδιακή τηλεοπτική υπηρεσία. Νομική βάση της αρμοδιότητας αυτής θα αποτελούσε όντως η διάταξη του εδαφίου Β' της παραγράφου 2 του άρθρου 43 του Συντάγματος.

Υπέρ της άποψης αυτής συνηγορεί το γεγονός ότι ο χαρακτήρας ενός υπό ρύθμιση θέματος ως ειδικού, τοπικού, τεχνικού ή λεπτομερειακού, χαρακτήρας που είναι δυνατό

58. Βλ. σχετ. Παρατηρήσεις στη ΣτΕ 930/1990 από τους Αλιβιζάτο, Η «τρίτη απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας για τη ραδιοτηλεόραση, ΤοΣ 1990, 57 και *Αύφαντή-Μαυρομούστακου*. Πολιτικός διάλογος των κομμάτων και ραδιοτηλεοπτικά μέσα στην προεκλογική περίοδο. Η ανάγκη μίας νομοθετικής παρέμβασης, Κοινοβουλευτική Επιθεώρηση, 4, 1990, 80.

59. Για το ΕΣΡ ως ανεξάρτητη διοικητική αρχή (ΑΔΑ), βλ. *Δαγτόγλου*, Δικαιώματα Α', ό.π., σ. 588 επ, τον ίδιο, Συμπλήρωμα, ό.π., σ. 15 επ., *Αλιβιζάτο*, Σχόλιο, ΤοΣ, σ. 61 επ. Ιωάννου, ΕΕΕυρΔ (σ. 430 επ.) και Αντωνόπουλο, Εθνικό Ραδιοτηλεοπτικό Συμβούλιο: Η πρώτη ανεξάρτητη διοικητική αρχή στην Ελλάδα, ΝοΒ 39, 1193. Ο δεύτερος (ibid, σ. 14 υπ.1) θεωρεί, αντίθετα από την εισηγητική έκθεση του ν. 1866/1989, το ΕΣΡ ως πρώτη ΑΔΑ που θεσπίζεται στην Ελλάδα, γιατί υποστηρίζει ότι οι αρμοδιότητές του είναι σαφώς ευρύτερες από αυτές της Επιτροπής Προστασίας του Ανταγωνισμού που θεσπίζει ο ν. 703/1977 στο ά. 8 και η οποία αναφέρεται, σύμφωνα με την αντίθετη άποψη, ως πρώτη ΑΔΑ που υπήρξε στη χώρα. Ούτως ή άλλως, όλα τα νομικά γνωρίσματα μίας ΑΔΑ κατά τη συγκρότηση, δομή, οργάνωση και λειτουργία της ενείχε και η Επιτροπή για την Τοπική Ραδιοφωνία (ΕΤΡ), που θεσμοθετήθηκε με το ν. 1730/1987, ά. 2, παρ. 4 και καταργήθηκε με το ν. 1866/1989, ά. 3, παρ. 7, εδ.1. Ανεξάρτητη διοικητική αρχή αποτελεί τέλος και η Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών, η οποία θεσπίσθηκε με τη διάταξη του ά. 8 του ν. 2075/92. Ακολούθησε η αρχή που ιδρύθηκε με το ν. 2129/93 (ά. 12 παρ. 1) και λειτουργεί με βάση τα ά. 9 επ. του ν. 2160/93, «Ρυθμίσεις για τον τουρισμό και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 118, 19/7/93. Για τις ανεξάρτητες διοικητικές αρχές βλ. από τη γαλλική θεωρία του δημόσιου δικαίου, Βασικά, *Timsit/Colliard (dir.)*, Les autorités administratives indépendantes, Colloque, PUF, Paris, 1988, *Garier/Cannac*, Étude sur les autorités administratives indépendantes. Études et Documents du Conseil d'État, Paris, 1983, σ. 13 επ. και *Guedon*, Les autorités administratives indépendantes, Dalloz, Paris, 1991. Ενδεικτικά από τη γερμανική βιβλιογραφία βλ. *Sodam*, Kollegiale Funktionsträger als Verfassungsproblem, A.Metzher Verlag, Frankfurt/M., 1987, από την αμερικανική, *Nathanson*, Separation of Powers and Administrative Law: Delegation, the Legislative Veto, and the Independent Agencies, 75 Northwestern University L.R. (1981), 1064, *Sommer*, Independent Agencies as Article One Tribunals: Foundations of a Theory of Agency Independence, Administrative L.R. (1987), 83 και από τη βρετανική, *De Smith*, Constitutional and Administrative Law, 5th ed., Penguin, 1986, σ. 226 επ. και *Garner*, Administrative Law, 7th ed., Butterworths, London, 1989, σ. 345 επ.

60. Η σχετική ορολογία διαφέρει ανά χώρα: *Authorités administratives indépendantes*, *Public Boards*, *Independent ή Regulatory Authorities*, *Kommissionen*.

κατ' αρχήν να αποδοθεί και στην καλωδιακή τηλεοπτική υπηρεσία⁶¹, αποτελεί ζήτημα πραγματικό⁶².

Τέλος, μόνον η νομολογία είναι δυνατό να αποφανθεί με ακρίβεια, ανά περίπτωση, εάν το υπό ρύθμιση από τη διοίκηση θέμα απαιτεί προηγούμενη γενική ή ειδική εξουσιοδότηση. Ο προσδιορισμός αυτός όμως δεν είναι ευχερής⁶³.

61. Ειδικά για την τοπική διάσταση της καλωδιακής τηλεοπτικής υπηρεσίας, βλ. ενδεικτικά, *Douence*, Les collectivités locales et la décentralisation de l'audiovisuel. Les sociétés locales d'exploitation de câbles, *Rev.fr.Droit adm.*1 (1) 1985, 52, *Collins*, The Local Service Concept in Broadcasting: An Evaluation and Recommendation for Change, Iowa L.R., 65 (1979-80), 553 *Van Apeldoorn*, Les télévisions locales et communautaires, *Courier hebdomadaire du CRISP* 1075-6 (1985), 3 και *EETAA*, Η συμβολή, ό.π., *passim*.

62. Για τη διάκριση των συναφών εννοιών, βλ. ενδεικτικά, *Μητσόπουλο*, Διάκριση πραγματικού και νομικού ζητήματος εν τη αναιρετική διαδικασία. Μελέτη γενικής θεωρίας δικαίου και αστικού δικονομικού δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 1983. (σ. 93).

63. βλ. ενδεικτικά, *Δαγτόγλου*, Διοικητικό, ό.π., σ. 59 επ., *Σπηλιωτόπουλο*, Εγχειρίδιο, 4η έκδ., ό.π., σ. 92 επ. Για την ιστορική διάσταση του θεσμού των εξουσιοδοτήσεων υπό τα προϊσχύσαντα ελληνικά συντάγματα, βλ. *Αλιβιζάτο*, Οι πολιτικοί θεσμοί, ό.π., σ. 66 επ., με περαιτέρω παραπομπές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Μορφές καλωδιακής τηλεόρασης: Νομικές διακρίσεις

Με βάση τη νομική οριοθέτηση της καλωδιακής τηλεόρασης επιχειρείται απαγωγικά η νομική διάκριση επιμέρους μορφών της, οι οποίες απαρτίζουν την καλωδιακή τηλεοπτική εκμετάλλευση, στην τεχνική της διάσταση. Οι παραπάνω αυτές μορφές συνδέονται, κατά κύριο λόγο, με τη λειτουργία που επιτελούν είτε ο καλωδιακός πομπός είτε ο καλωδιακός δέκτης. Σε κάθε περίπτωση, η νομική φύση της λειτουργίας αυτής είναι καθοριστική για τον περαιτέρω προσδιορισμό του νομικού καθεστώτος που διέπει τη δραστηριότητα του καλωδιακού τηλεοπτικού εκπομπέα και του αντίστοιχου δέκτη.

Παρ.1 Τα είδη της καλωδίωσης

1α. Ενεργητική καλωδίωση

1αα. Η έννοια της ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης

Την έννοια της ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης (active cable television) δίνει πρώτη η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στο Πράσινο Βιβλίο για την ίδρυση κοινής αγοράς ραδιοφώνου-τηλεόρασης ιδιαίτερα μέσω δορυφόρου και καλωδίου¹. Η «ενεργητική» καλωδιακή τηλεόραση, σύμφωνα με την ανακοίνωση αυτή της Επιτροπής προς το Συμβούλιο Υπουργών της ΕΟΚ, συνίσταται στη μορφή μίας τηλεοπτικής επιχείρησης, που έχει τη δυνατότητα να μεταδίδει τις δικές της τηλεοπτικές εκπομπές μέσω καλωδίου πολλών καναλιών².

Το ελληνικό δίκαιο δεν δίνει έρεισμα για σχετική διάκριση της καλωδιακής τηλεόρασης σε μορφές ενεργητικής ή παθητικής καλωδίωσης, ακόμα και όταν αναφέρεται κανείς στις βασικές διακρίσεις της τηλεοπτικής λειτουργίας, εκπομπή και λήψη ή μετάδοση και αναμετάδοση. Σε κάθε βέβαια περίπτωση, η έννοια της ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης τείνει να ταυτίζεται με αυτήν της πρωτογενούς εκπομπής ή της μετάδοσης³.

1. Βλ. ΕΕΚ, Πράσινο Βιβλίο, ό.π., σ. 131.

2. Ο Βενιζέλος (Η έκρηξη, ό.π., σ. 50) ορίζει ως σύστημα ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης το σύστημα που παράγει και μεταδίδει τηλεοπτικά προγράμματα προς δέκτες, οι οποίοι είναι συνδεδεμένοι με αυτό.

3. Ο Βενιζέλος θεωρεί ως κρίσιμο στοιχείο για τον χαρακτηρισμό ενός συστήματος καλωδιακής τηλεόρασης ως ενεργητικού συστήματος, όπως αποδεικνύεται, a contrario, από τον ορισμό που ο ίδιος δίνει για την παθητική καλωδιακή τηλεόραση, πρώτον αυτό που μεταδίδει πρωτότυπο πρό-

Οι εννοιολογικές αυτές διακρίσεις δεν συναντώνται σε επίπεδο συνταγματικού κανόνα. Στην έννοια της τηλεόρασης, όπως αναφέρεται στο άρθρο 15 του Συντάγματος, σαφώς πάντως συμπεριλαμβάνεται και αυτή της ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης. Ο Δαγτόγλου δεν κάνει αντίστοιχη διάκριση⁴, ενώ ο Βενιζέλος, υπάγοντας την ενεργητική καλωδιακή τηλεόραση στην ευρύτερη έννοια της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής, και αυτήν απ' ευθείας στην έννοια γένους «τηλεόραση», του άρθρου 15 του Συντάγματος, επιχειρεί μία πρώτη τυπολογία της καλωδιακής τηλεόρασης στην κοινή νομοθεσία, χωρίς πάντως να θεωρεί ότι υφίσταται συνταγματικό πρόβλημα ως προς τη σχετική διαφοροποίηση⁵.

Η ενεργητική καλωδιακή τηλεόραση ενέπιπτε στο μονοπώλιο εκπομπής που θέσπιζαν κατά όμοιο τρόπο οι νόμοι 230/1976 και 1730/1987, διαδοχικά⁶. Έτσι φαίνεται περισσότερο πιθανό ότι ο νόμος 1730/1987, στη διάταξη του άρθρου 16 παράγραφος 2, ρύθμιζε τη χορήγηση άδειας λειτουργίας παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης, δεδομένου ότι η ρύθμιση αυτή αφορούσε «στην εγκατάσταση εσωτερικών ενσύρματων ή καλωδιακών κυκλωμάτων ραδιοφωνίας και τηλεόρασης».

Πάντως, η ισχύουσα σήμερα διάταξη για τη χορήγηση άδειας ίδρυσης και λειτουργίας σταθμών καλωδιακής μετάδοσης, του άρθρου 4 παράγραφος 1 του νόμου 1866/1989, δεν κάνει διάκριση μεταξύ ενεργητικής και παθητικής καλωδίωσης και με τον τρόπο αυτό, εν αμφιβολία, ρυθμίζονται και οι δύο αυτές μορφές καλωδίωσης⁷.

1αβ. Τα νομικά προβλήματα που αναφύονται από τη διάκριση

1αβα. Προβλήματα δημόσιου δικαίου

Εάν η ενεργητική καλωδιακή τηλεόραση θεωρηθεί αμιγώς εκπομπή, και μάλιστα πρωτογενής (primary transmission), τότε, από την πλευρά του δημόσιου δικαίου, προβλήματα εκχώρησης αδειών λειτουργίας των αντίστοιχων σταθμών και ελέγχου του παραγόμενου προγράμματος ρυθμίζονται κατά τεκμήριο αναλογικά προς αυτά που προκύπτουν κατά τη λειτουργία της ερτζιανής τηλεόρασης. Η εννοιολογική διάκριση μεταξύ ενεργητικής και παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης δημιουργεί δυσχερή νομικά προβλήματα ως προς την αντιμετώπιση των δύο μορφών τηλεόρασης.

Το ελληνικό δημόσιο δίκαιο δεν διαφοροποιεί τη ρύθμιση της καλωδιακής από της ερτζιανής τηλεόρασης, ούτε σε επίπεδο συνταγματικού κανόνα, ούτε σε επίπεδο κοινής νομοθεσίας. Συνεπώς δεν δίδεται ιδιαίτερη έμφαση και στη ρύθμιση της ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης, υπό την έννοια της πρωτογενούς και ταυτόχρονης τηλεοπτικής

γραμμή ή πρωτότυπη σύνθεση προγραμμάτων και, δεύτερον, αυτό που μεταδίδει το πρόγραμμά του είτε για πρώτη φορά, είτε λειτουργώντας ταυτόχρονα προς την πηγή μετάδοσης (ibid, σ. 51).

4. Βλ. σχετ. Δαγτόγλου, Το κρατικό μονοπώλιο τηλεοράσεως (Γνωμοδότηση), ΝοΒ 1981, 269 και τον ίδιο, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 232 επ. (σ. 240).

5. Βλ. σχετ. Βενιζέλο, Η έκρηξη, ό.π., σ. 49 επ. και Venizelos, RIDC (σ. 337 επ.).

6. Βλ. ά. 1 παρ. 2 του ν. 230/75 και ά.2 παρ. 2 και ά. 16 παρ. 1 του ν. 1730/87.

7. Δεν διακρίνει σχετικά ούτε ο Δαγτόγλου, σε Συμπλήρωμα, 1990, ό.π., (σ. 28 επ.).

εκπομπής μέσω καλωδίου⁸, σε αντίθεση προς αυτήν της παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης.

1αβαα. Σχετικά με τη λειτουργία των σταθμών

Υπό το προϊσχύσαν νομοθετικό καθεστώς, έως και το νόμο 1730/1987, το «δικαίωμα» λειτουργίας σταθμού ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης απερροφάτο από το αναπαλλοτρίωτο προνόμιο της κρατικής εταιρείας ΕΡΤ να εκπέμπει και να ασκεί όλες τις συναφείς με την εκπομπή δραστηριότητες.

Το κρατικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο εκπομπής δεν κρίθηκε από το Συμβούλιο της Επικρατείας αντίθετο προς τις συνταγματικές επιταγές, ούτε όσον αφορά στην ερτζιανή εκπομπή, αλλά ούτε και ως προς την καλωδιακή. Μία εξάλλου από τις αιτήσεις για έγκριση λειτουργίας σταθμού προς τη διοίκηση, που προκάλεσε ad hoc δικανική κρίση, αφορούσε στη λειτουργία σταθμού καλωδιακής τηλεόρασης⁹.

Το τηλεοπτικό μονοπώλιο ήρθη βέβαια στην πράξη, δύο χρόνια μετά την κρίση του Συμβουλίου της Επικρατείας, με τη νομοθετική καθιέρωση της δυνατότητας ίδρυσης σταθμών καλωδιακής τηλεόρασης, που παρέχεται σε πρόσωπα και φορείς με βάση τη ρύθμιση του άρθρου 4 του νόμου 1866/1989¹⁰.

Αποτελεί πάντως κοινό τόπο το γεγονός ότι, οποιαδήποτε θέση και αν υιοθετήσει κανείς ως προς τη συνταγματικότητα του κρατικού ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου ή του δικαιώματος εκπομπής, και με εξαίρεση την παθητική καλωδιακή τηλεόραση, η ενεργητική καλωδιακή τηλεόραση αντιμετωπίζεται νομικά και ως προς τα δύο προαναφερόμενα ζητήματα ακριβώς όπως και η ερτζιανή τηλεοπτική εκπομπή¹¹.

1αβαβ. Σχετικά με την εγκατάσταση των δικτύων

Για την πραγματοποίηση της εκπομπής ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης προϋποτίθεται η εγκατάσταση και λειτουργία των δικτύων καλωδίωσης, τα οποία αποτελούν ένα είδος δικτύων υποδομής. Η εγκατάσταση των δικτύων είναι δυνατό να ανεξαρτητο-

8. Εκτός από τις ρυθμίσεις του ν. 1730/87 που προσιδιάζουν περισσότερο προς οργανωτικό σχήμα παθητικής καλωδίωσης, η ρύθμιση του ά. 4 παρ. 1 του ν. 1866/89, που αφορά στον τρόπο παραχώρησης άδειας λειτουργίας σε σταθμούς και ενεργητικής και παθητικής τηλεόρασης, κρίνεται απολύτως ανεπαρκής για τον περαιτέρω προσδιορισμό των όρων λειτουργίας τέτοιων σταθμών.

9. Βλ. κυρίως ΣτΕ 988/1987 (Τμ. Δ') και 5040/1987 (Ολ.).

10. Βλ. σχετ. *Δαγτόγλου*, Συμπλήρωμα, ό.π., σ. 26 επ.

11. Σύμφωνα με τον *Βενιζέλο*, (Η Έκρηξη, ό.π., σ. 50), «... το μονοπώλιο της ΕΡΤ-ΑΕ στην ενεργητική καλωδιακή τηλεόραση, όπως αυτό προβλέπεται από το ν. 1730/87 (άρθρο 2 παρ. 2, εδ. α'), είναι μία όψη του κρατικού ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου, δηλαδή του μονοπωλίου της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής».

ποιείται ως επιχειρησιακή και επιχειρηματική ενέργεια από τη δραστηριότητα της τηλεοπτικής μετάδοσης¹².

Η εγκατάσταση δικτύων ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης παρεχόταν μέχρι την ψήφιση του νόμου 1866/1989, ως αποκλειστικό δικαίωμα, στην κρατική ΕΡΤ-ΑΕ, σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου 1730/1987¹³, που αντέγραψαν εν πολλοίς τον προϊσχύσαντα νόμο 230/1975¹⁴. Το αποκλειστικό αυτό δικαίωμα, που είχε τη μορφή μονοπωλίου, κατανεμόταν, κατά λογική ακολουθία, μεταξύ του κρατικού ραδιοτηλεοπτικού φορέα, δηλαδή της ΕΡΤ, και του κρατικού τηλεπικοινωνιακού φορέα, του ΟΤΕ, ο οποίος κατείχε το μονοπώλιο εγκατάστασης και εκμετάλλευσης των ελληνικών δικτύων που χρησιμοποιούνταν για την παροχή υπηρεσιών τηλεπικοινωνίας, αλλά και της οργάνωσης και λειτουργίας της παροχής όλων των σχετικών υπηρεσιών¹⁵, με ελάχιστες εξαιρέσεις¹⁶.

Το μονοπώλιο αυτό, που είχε εκχωρηθεί στον ΟΤΕ κατά απόλυτο τρόπο υπό την προϋπόθεση νομοθεσία¹⁷ και το οποίο αδρανοποίησε τη δυνατότητα άσκησης κάθε δικαιώματος εγκατάστασης, οργάνωσης ή εκμετάλλευσης τηλεπικοινωνιακού δικτύου από ιδιώτες, δεν είχε κριθεί *ad hoc* από τα ελληνικά δικαστήρια για τη συνταγματικότητά του¹⁸, αλλά και για τη συμφωνία του με το πρωτογενές και δευτερογενές κοινοτικό δίκαιο¹⁹.

12. Σύμφωνα με τη διάταξη του ά.2-2β του Πρ.Επεξ. 750/88, στην έννοια της εγκατάστασης του δικτύου περιλαμβάνεται και η ίδρυση και λειτουργία των σταθμών.

13. Βλ. σχετ. ά. 2 παρ. 2 εδ. α του ν. 1730/87.

14. Βλ. σχετ. ά. 1 παρ. 2 του ν. 230/75.

15. Βλ. σχετ. ά. 6 παρ. 1 του ν. 1049/49 και ά. 6 παρ. 1 του νδ 165/73, ΦΕΚ Α' 228. Στις διατάξεις αυτές οριζόταν ότι ο ΟΤΕ κατείχε το «αποκλειστικόν και αναπαλλοτρίωτον προνόμιον της διοικήσεως, εκμεταλλεύσεως και επεξεργασίας στοιχείων των πάσης φύσεως τηλεπικοινωνιών εν Ελλάδι και μετά του εξωτερικού».

16. Εξαιρέσεις από το μονοπώλιο του ΟΤΕ, ο οποίος λειτουργούσε με τη νομική μορφή της Ανώνυμης Εταιρείας του δημοσίου, υφίσταντο, πρώτον, για πιθανές τηλεπικοινωνιακές συνδέσεις κατά μήκος ήδη υπαρχόντων καλωδιακών δικτύων, σύμφωνα με τη διάταξη του ά. 6 παρ. 3 του νδ 165/73 και, δεύτερον, για εξαιρετικές περιστάσεις τηλεπικοινωνίας, όπως αυτή των CB, που λειτουργούσαν με βάση ατομική διοικητική άδεια, η οποία εκχωρείτο σύμφωνα με τις διατάξεις του Τηλεγραφικού Κανονισμού Εσωτερικού (Απ. ΔΣ ΟΤΕ 19/11/84, ΦΕΚ Β' 823, όπως ισχύει σήμερα, ά.77), καθώς και της λειτουργίας δικτύου μετάδοσης και μεταγωγής πακέτων δεδομένων (ΥΑ 301.14/525468, ΦΕΚ Β' 188, 14/3/89).

17. Βλ. όμως σχετ. πδ 361//91, «Έξοδος του Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος Α.Ε. (ΟΤΕ) από το δημόσιο τομέα», ΦΕΚ Α' 128, 20/8/91 και ν. 2075/92 «Οργάνωση και λειτουργία του τομέα των τηλεπικοινωνιών», ΦΕΚ Α' 129, 31.7.92, ά.1 παρ. 7 και 9, 2, 3, 4 παρ. 3, 9 παρ. 3 και 11 και 16 επ.

18. Βλ. σχετ. Βενιζέλο Η κρηξη, ό.π., σ. 51 ο οποίος αποδέχεται τη συνταγματικότητα του μονοπωλίου των ΕΡΤ και ΟΤΕ.

19. Από το πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο κρίσιμες αποδεικνύονται οι διατάξεις των ά. 86 παρ. 1 και 90 παρ. 1 της Συνθήκης και από το δευτερογενές οι Οδηγίες 90/388 ΕΟΚ «σχετικά με τον ανταγωνισμό στις αγορές των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών», 28/6/90, 90/387 ΕΟΚ «για τη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς στον τομέα των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών μέσω της εφαρμογής της

Δικαστική κρίση δεν υπάρχει άλλωστε ούτε και σχετικά με τη συνταγματικότητα και άλλων μονοπωλίων τα οποία έχουν εκχωρηθεί νομοθετικά σε δημόσιους οργανισμούς ή εταιρείες²⁰.

Ο νόμος 1866/1989 φαίνεται να ρυθμίζει την ενεργητική καλωδιακή τηλεόραση²¹, ακριβώς όπως και την ανάλογη μορφή της παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης, μόνον ως προς μία διάσταση, το αρμόδιο όργανο και τον τρόπο παροχής στους δικαιούχους άδειας λειτουργίας σταθμών της, αντίθετα με ό,τι συνέβαινε υπό το προηγούμενο καθεστώς του νόμου 1730/1987²². Δεν ρυθμίζονται, στο νέο νόμο, θέματα όπως οι προϋποθέσεις και όροι παροχής των αδειών αυτών, καθώς και όσες αφορούν στην εγκατάσταση των δικτύων.

Εάν η επιχείρηση της ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης οφείλει να πληροί τους σκοπούς που ορίζει και γι' αυτήν ο συντακτικός νομοθέτης στο άρθρο 15 παράγραφος 2 και εάν στους σκοπούς αυτούς ενταχθεί ερμηνευτικά και η παροχή ενός minimum προγράμματος, τότε, λόγω της φύσης της τηλεόρασης αυτής ως μέσου επικοινωνίας σε επίπεδο ειδικά μικρών εδαφικά περιοχών, θα έπρεπε να γίνει δεκτό ότι η εγκατάσταση και λειτουργία δικτύων και σταθμών, αντίστοιχα, ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης εμπίπτει, τουλάχιστον σωρευτικά, με την αρμοδιότητα της κεντρικής διοίκησης και σε αυτήν των τοπικών κοινοτήτων.

Η διοίκηση του ελληνικού κράτους εξάλλου «οργανώνεται σύμφωνα με το αποκεντρωτικό σύστημα», κατά τη διάταξη του άρθρου 101 παράγραφος 1 του Συντάγματος, η δε «διοίκηση των τοπικών υποθέσεων ανήκει στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιο-

παροχής ανοικτού δικτύου (ONP), 28/6/90 και 87/372 ΕΟΚ, «σχετικά με τις ζώνες συχνότητας που θα διατεθούν για τη συντονισμένη εγκατάσταση πανευρωπαϊκών ψηφιακών κυψελωτών δημόσιων επίγειων κινητών επικοινωνιών στην Κοινότητα», 25/6/87.

20. Για παράδειγμα, στον τομέα της εκμετάλλευσης της παροχής της ηλεκτρικής ενέργειας έχει θεσπισθεί μονοπώλιο υπέρ της ΔΕΗ με βάση το ν. 1468/50, της παροχής ύδατος, αντίστοιχα, υπέρ της ΕΥΔΑΠ με βάση το πδ 488/87, της εκμετάλλευσης φωταερίου υπέρ της ΔΕΦΑ με βάση το ν. 2234/52, της εκμετάλλευσης πετρελαίου υπέρ της ΔΕΠ με βάση το ν. 87/75 και, τέλος, η υπηρεσία της σιδηροδρομικής συγκοινωνίας παρέχεται από και για τον ΟΣΕ (ο οποίος εγκαθιστά και εκμεταλλεύεται και τις σιδηροτροχιές) με βάση το βδ 532/72.

21. Βλ. σχετ. ά. 4, ν. 1866/89.

22. Η μνεία της ενσώρματης μεθόδου εκπομπής ραδιοφωνίας και τηλεόρασης στην παρ. 2 εδ.α του ά.2 του ν. 1730/89 είναι ουδέτερη, ενώ η μόνη σχετική με το θέμα εξειδίκευση που ανευρίσκεται στο νόμο, η διάταξη του ά. 16 παρ. 1, φαίνεται να αφορά στη μορφή της παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης. Ο Βενιζέλος (Η έκρηξη, ό.π., σ. 261 επ.) παρουσιάζει ως παράρτημα ένα σχέδιο πδ με θέμα: «Έγκριση τεχνικού κανονισμού εγκατάστασης και λειτουργίας κεραιάς τηλεόρασης και ραδιοφωνίας -Ατομική και συλλογική κεραιά για συμβατική και δορυφορική τηλεόραση και ραδιοφωνία- Κυκλώματα για ραδιοτηλεοπτική λήψη σε οικισμούς- Πειραματικές μορφές λήψης δορυφορικών ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων», για το οποίο έχει εκδοθεί το Πρ. Επεξ. 835/88 από το ΣτΕ. Το σχέδιο αυτό αποτελεί ερμηνευτικό γνώμονα για την ιστορική βούληση του συντάκτη του ν. 1730/87. Συγκεκριμένα, από το ά. 7 του σχ.πδ συνάγεται ότι το συνολικό πλέγμα των σχετικών με την καλωδιακή τηλεόραση ρυθμίσεων της διετίας 1987-88 αφορούσε σε μορφές παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης.

κησης», σύμφωνα με τη διάταξη της παραγράφου 1, εδάφιο α' του άρθρου 102 του Συντάγματος. Το τεκμήριο αυτό αρμοδιότητας εξειδικεύεται στον ισχύοντα Δημοτικό και Κοινοτικό Κώδικα²³.

Έτσι λοιπόν εάν, σύμφωνα με τα παραπάνω, η παροχή του *minimum* προγράμματος σε όλες τις περιοχές της χώρας αποτελεί έναν από τους πραγματικούς και νομικούς σκοπούς της καλωδιακής τηλεόρασης, τότε η τοπική κάθε φορά κοινότητα, εκπροσωπούμενη από τον αντίστοιχο ΟΤΑ, πρέπει να είναι κατ' αρχήν αρμόδια για την εγκατάσταση δικτύου ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης²⁴, έστω και αν υπάρχει *ad hoc* εξειδικευμένος φορέας, αρμόδιος γενικά για την οργάνωση της καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης.

1αββ. Προβλήματα κοινοτικού δικαίου

Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ) έχει συμβάλει έμμεσα στην αποκρυστάλλωση των εννοιών της ενεργητικής και παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης²⁵. Το ΔΕΚ, εφαρμόζοντας και ερμηνεύοντας τους κανόνες του κοινοτικού δικαίου, έχει αποφανθεί στην υπόθεση *Sacchi* ότι η εκπομπή ραδιοτηλεοπτικών σημάτων συνιστά παροχή υπηρεσιών και ότι επί της δραστηριότητας αυτής, όταν αποκτά διασυνοριακή διάσταση, τυχάνουν εφαρμογής τα άρθρα 59 επ. της ΣυνθΕΟΚ²⁶. Την κρίση του αυτή στο συγκεκριμένο νομικό πρόβλημα το ΔΕΚ επανέλαβε στις υποθέσεις *Debaune*²⁷, *Coditel I* και *II*²⁸ και *Van Adverteerders*²⁹.

23. Σύμφωνα με το ά. 22 του πδ 76/85 και ήδη του πδ 323/89: «Η διοίκηση όλων των τοπικών υποθέσεων ανήκει στην αρμοδιότητα των δήμων και των κοινοτήτων».

24. Ενδεικτικά, στις ΗΠΑ οι τοπικές κοινότητες είναι από κοινού υπεύθυνες με την καθ' ύλην αρμόδια, από πλευράς κεντρικής διοίκησης, FCC για την εγκατάσταση και παροχή άδειας λειτουργίας σταθμών ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης. Έχουν εκδοθεί σχετικά πολλαπλές αποφάσεις της FCC στη διάρκεια της δεκαετίας του '80 και χαρακτηριστικά, οι *City of Owensboro v. Top Vision Cable Co. of Kentucky*, 487 SW 2d 283 (1972) και *Preferred Communications, Inc. v. Los Angeles*, 754 F.2d 1396 (9th Cir. 1985). Βλ. σχετ. *Parsons*, ό.π., σ. 5 επ. και 143.

25. Για το κοινοτικό γενικά καθεστώς λειτουργίας της ραδιοτηλεόρασης βλ. ενδεικτικά, *Bullinger*, HRLJ (σ. 341 επ.), *Engel*, Die Konkurrenz zwischen den deutschen öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten und privaten Anbietern, *Wirtschaft und Recht* 29 (1989), 243, σ. 254 επ., *Schwartz*, ό.π., *Wallace/Goldberg*, The EEC Directive on Television Broadcasting, *Yearbook of European Law* (1989), 175, *Δαγτόγλου*, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 91 επ., *Αλιβιζάτο*, Κράτος, ό.π., σ. 92 επ., *Βενιζέλο*, Η έκρηξη, ό.π., σ. 25 επ., *Ζέρη*, ΝοΒ. Για τον συσχετισμό του κοινοτικού με το ελληνικό νομοθετικό καθεστώς, βλ. *Ioannou/Calavros*, Greek Broadcasting and Community Law, a First Approach, *Αντ. Ν. Σάκκουλας*, 1984, σ. 22 επ.

26. Βλ. *Υπ. Sacchi*, ό.π., (427).

27. Βλ. *Υπ. 52/79*, ΔΕΚ 18.3.1980, *Συλλ.* 1980, σ. 833 επ. (855).

28. Βλ. *Υπ. 62/79*, ΔΕΚ 18.3.80, *Συλλ.* 1980, σ. 881 επ. και *Υπ. 262/81*, ΔΕΚ 6.10.82, *Συλλ.* 1982, σ. 3381 επ.

29. Βλ. *Υπ. 352/85*, ΔΕΚ 26.4.1988, *Συλλ.* 1988, σ. 2085 επ. Για σχολιασμό της, βλ. 27 CMLR (1990), 371.

Το ενδιαφέρον, από την πλευρά της κοινοτικής αντιμετώπισης της ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης, επικεντρώνεται κατ' εξοχήν στην υπόθεση *Sacchi*, όπου κρίνεται ακριβώς μία περίπτωση παροχής ενεργητικής καλωδιακής τηλεοπτικής υπηρεσίας.

Ο Giuseppe Sacchi προσέφυγε στα ιταλικά δικαστήρια, και αυτά με τη σειρά τους υπέβαλαν προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΚ, για την επίλυση του προβλήματος εάν το ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο εκπομπής και αναμετάδοσης, που είχε εκχωρήσει το ιταλικό κράτος στη *Radio Audizione Italiana*, προσέκρουε στις διατάξεις των άρθρων 2, 3, 5, 7, 37, 86 και 90 της Συνθήκης.

Το πραγματικό πρόβλημα, που έπρεπε να υπαγάγει το ΔΕΚ στους κοινοτικούς κανόνες δικαίου, αφορούσε στην αναμετάδοση από την επιχείρηση του Sacchi (*Telebella*), μέσω δικού της καλωδιακού δικτύου, τηλεοπτικών προγραμμάτων. Η δραστηριότητα αυτή χαρακτηρίστηκε από το ευρωπαϊκό δικαστήριο ως «*television relay undertaking*». Επρόκειτο για παροχή ενεργητικής καλωδιακής τηλεοπτικής υπηρεσίας³⁰.

Στην ίδια ακριβώς δραστηριότητα, που σε αυτή την περίπτωση και στη γαλλική γλώσσα αναφέρεται ως «*τηλεδιανομή: télédistribution*», αφορά και η υπόθεση *Debauve*, που απασχόλησε το ΔΕΚ το 1979³¹.

Και στις δύο περιπτώσεις η κρίση του ΔΕΚ γενικεύεται ως προς την παροχή ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών, έχει όμως ως αφετηρία προβλήματα μετάδοσης ειδικότερα μέσω καλωδιακών δικτύων, και μάλιστα περιπτώσεις ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης. Στις αποφάσεις αυτές το ΔΕΚ θίγει, παρεμπιπτόντως, πολλά άλλα θέματα, που αφορούν στην καλωδιακή τηλεόραση, όπως την ύπαρξη μεγάλου αριθμού διαθέσιμων καναλιών³² ή την τεχνική ευκρίνεια στη λήψη³³.

1αβγ. Προβλήματα δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας

1αβγα. Κριτήρια για την αναγνώριση δικαιωμάτων κατά την καλωδιακή διάδοση

Η θεωρία του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας έχει επεξεργασθεί επαρκώς τις έννοιες της μετάδοσης και της αναμετάδοσης, με στόχο να διακρίβώνεται κάθε φορά από ποιο χρονικό σημείο οφείλονται, ως αποζημίωση, στον δημιουργό κάθε προγράμματος πνευματικά δικαιώματα για το έργο του³⁴.

Ως προς την απόδοση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, εκτός από την κάθετη διάκριση μεταξύ μετάδοσης και αναμετάδοσης, αναπτύσσεται και προβληματισμός

30. Από την απόφαση, βλ. ιστορικό, σημείο 1, σ. 411 επ.

31. Από την απόφαση, βλ. παρατηρήσεις, σημείο II, σ. 838 επ.

32. Βλ. υπ. *Sacchi*, ό.π., παρατηρήσεις, σ. 416.

33. Βλ. υπ. *Debauve*, ό.π., παρατηρήσεις, σημείο II, σ. 838.

34. Βλ. ενδεικτικά, *CoE, Droits de propriété intellectuelle et distribution par câble de programmes de télévision*, Strasbourg, 1983 και *Besen, Copyright Liability for Cable Television*, 21 *Journal of Law and Economics* (1978), 67.

γύρω από τον οριζόντιο άξονα του διαχωρισμού μεταξύ «ενεργητικής» και «παθητικής» τηλεόρασης, ειδικά στην καλωδιακή τηλεόραση.

Η καλωδιακή τηλεόραση είναι βέβαια η μορφή αυτή της τηλεόρασης που δημιουργεί τα μεγαλύτερα νομικά προβλήματα, εξαιτίας του κεντρικού ερωτήματος που τίθεται προς επίλυση κατά τη λειτουργία της, εάν η καλωδιακή εκπομπή συνιστά «δημοσίευση» ή «δημόσια ανακοίνωση», υπό τους όρους του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας.

Εάν η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι θετική, τότε ο δημιουργός ενός έργου καλωδιακής τηλεόρασης δικαιούται σε απόδοση των δικαιωμάτων της πνευματικής του ιδιοκτησίας³⁵.

Η κρατούσα άποψη σχετικά με το πρόβλημα, όπως έχει αποτυπωθεί και στις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας³⁶, την αναθεωρημένη Σύμβαση της Βέρνης και αυτήν της Γενεύης, είναι θετική. Γίνεται δηλαδή δεκτό ότι η καλωδιακή εκπομπή συνιστά τέτοιον τρόπο μετάδοσης ενός έργου ώστε να οφείλονται από αυτήν στον δημιουργό του δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας³⁷.

35. Βλ. ενδεικτικά τον γαλλικό προβληματισμό σχετικά με το θέμα σε *Gounalakis*, ό.π., σ. 192 επ., *Cohen Jehoram* (ed.), ό.π., σ. 193 επ., *Colombet*, *Propriété littéraire et artistique et droits voisins*, 3ème éd., Dalloz, Paris, 1986, σ. 205 επ., όπου (σ. 207) αναφέρεται: «La définition générique de l'article 27 (diffusion par procédé de télécommunication) permet de recouvrir la radiodiffusion (radiophonie et télévision) et la distribution par câbles». Η σχετική γαλλική ρύθμιση είναι ελαστική, ώστε να είναι δυνατό να υπαχθούν σε αυτήν και νέες μορφές τηλεοπτικής διάδοσης. Έχει ληφθεί πάντως η διαμάχη εάν ο όρος «diffusion» περιλαμβάνει και τρόπους ενσύρματης διάδοσης και η απάντηση στο πρόβλημα είναι κατηγορηματικά καταφατική. Ο L.85-660, 3/7/85 «relative aux droits d'auteur et aux droits des artistes-interprètes, des producteurs de phonogrammes et de vidéogrammes et des entreprises de communication audiovisuelle», στο ά. 9 ανασκευάζει το ά. 27 του προϊσχύσαντος γαλλικού νόμου ως εξής: «La représentation consiste dans la communication de l'oeuvre au public par un procédé quelconque et notamment... par télédiffusion... Βλ. ακόμα σχετ. *Debbasch*, *Droit*, 4ème éd., ό.π., σ. 546 επ.

36. Την ίδια ερμηνευτική άποψη έχει ο *Gounalakis*, (ό.π., σ. 215). Αναλυτικά, σύμφωνα με την αναθεωρημένη Σύμβαση της Βέρνης «για την προστασίαν των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων», που έχει κυρωθεί με το ν. 100/75, οι ενσύρματες μεταδόσεις αποτελούν αντικείμενο δικαιωμάτων του δημιουργού κατά τη διακριτική ευχέρεια των κρατών-μελών της «Παγκόσμιας οργάνωσης προστασίας της ιδιοκτησίας επί των έργων της διανοίας» (WIPO/OMPI) (ά.2 δις και ειδικά για τον τύπο και τη ραδιοφωνία, ά.10 δις). Οι δημιουργοί δε λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων έχουν το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν τη δημόσια ανακοίνωση έργων, με κάθε μέσον που χρησιμεύει σε ασύρματη μετάδοση (ά. 11 δις, παρ. 1 (α)). Σύμφωνα τέλος με τη Σύμβαση της Γενεύης, γνωστή ως Παγκόσμια Σύμβαση Πνευματικής Ιδιοκτησίας (UCC), που έχει κυρωθεί από την Ελλάδα με το νδ 4254/62, ο όρος «δημοσίευσις» περιλαμβάνει την αναπαραγωγή και διάθεση στο κοινό ενός έργου με οποιοδήποτε μέσον (ά.VI). Για τις συμβάσεις αυτές, βλ. *Κοτσίρη*, *Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1986, σ. 12 επ.

37. Σύμφωνα με το εσωτερικό ελληνικό δίκαιο, οι δημιουργοί έχουν το αποκλειστικό δικαίωμα της αναπαραγωγής ή της δημόσιας εκτέλεσης, με οποιονδήποτε τρόπο, των έργων τους (ν.

Η περαιτέρω διάκριση της καλωδιακής εκπομπής σε μορφές ενεργητικής και παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης έχει επίσης ενδιαφέρον και για τον σχετικό προβληματισμό από πλευράς δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας.

Συγκεκριμένα, ενώ οι δύο διεθνείς συμβάσεις που αποτελούν και ελληνικό εσωτερικό δίκαιο, δεν διαφοροποιούνται σχετικά³⁸, οι νομοθεσίες πολλών ευρωπαϊκών χωρών, αλλά και των ΗΠΑ, παρουσιάζουν πολλές λεπτές εννοιολογικές αποκλίσεις, επιχειρώντας να δώσουν λύση στο πρόβλημα³⁹.

Εάν αποδεχθούμε την ομαδοποίηση που επιχειρεί η γερμανική θεωρία, ως προς την αναζήτηση ενιαίων κριτηρίων για την απόδοση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας κατά τη διαδικασία της καλωδιακής εκπομπής, τότε αποδεχόμαστε και τη σύγκλιση των σύγχρονων νομοθεσιών προς δύο λύσεις: αυτήν της απόλυτης προστασίας του πνευματικού δημιουργού και αυτήν της ανάδειξης, ως βαρύνοντος κριτηρίου για την απόδοση των δικαιωμάτων του, της περιοχής τροφοδότησης (Versorgungsbereich)⁴⁰ του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου. Περιοχή τροφοδότησης θεωρείται αυτή που από την κατασκευή και οργάνωσή του, έχει προορισμό να καλύψει το συγκεκριμένο δίκτυο⁴¹.

Υποστηρίζεται ότι το κριτήριο της περιοχής τροφοδότησης κερδίζει συνεχώς έδαφος στις νομοθεσίες του σύγχρονου κόσμου, πράγμα που συνεπάγεται ότι, ενώ κατ' αρχήν όλες οι τηλεοπτικές εκπομπές που διαδίδονται περαιτέρω καλωδιακά υπόκεινται στο αποκλειστικό δικαίωμα του δημιουργού, η καλωδιακή μετάδοση, η οποία καλύπτει ένα συγκεκριμένο γεωγραφικά χώρο, αυτόν της περιοχής τροφοδότησης, μπορεί να είναι ελεύθερη από κάθε έγκριση ή αποζημίωση⁴² από την εμβέλεια της ενεργητικής καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής.

Στο κριτήριο της περιοχής τροφοδότησης βασίζονται κυρίως οι νομοθεσίες περί 2387/20, ά.1). Κατά το ν. 2121/93, ά. 35 παρ. 2, 48 παρ. 2 και 54 παρ. 2 ρυθμίζεται από την πλευρά του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας η αναμετάδοση εκπομπών και μέσω καλωδίου.

38. Κατά τον ίδιο τρόπο, δεν έκανε διάκριση και ο έλληνας νομοθέτης, αφού ο βασικός ελληνικός νόμος περί πνευματικής ιδιοκτησίας ο οποίος ίσχυε μέχρι το 1993, εχρονολογείτο από το 1920. Επρόκειτο για το ν. 2387/20 «Περί πνευματικής ιδιοκτησίας», ΦΕΚ Α' 148, 3/7/20. Ήδη πάντως ψηφίσθηκε νέος νόμος, ο 2121/93, ΦΕΚ Α' 25, 4.3.93 με τίτλο: «Πνευματική ιδιοκτησία, συγγενικά δικαιώματα και πολιτιστικά θέματα».

39. Βλ. γενικά, *Gounalakis*, ό.π., σ. 155 επ., και *Parsons*, ό.π., σ. 56.

40. Βλ. σχετ. *Gounalakis*, ό.π., σ. 215 επ. Σύμφωνα με το πρώτο κριτήριο, ο δημιουργός ενός προγράμματος δικαιούται αποζημίωσης για κάθε αναμετάδοσή του, ενώ σύμφωνα με το δεύτερο, κάθε εκπομπή είναι ελεύθερη να αναμεταδίδεται μέσα στην περιοχή τροφοδότησης του δικτύου, χωρίς ο δημιουργός της να δικαιούται πνευματικών δικαιωμάτων.

41. Βλ. σχετ. *Gounalakis*, ό.π., σ. 119 επ. και 131 επ., όπου δίνεται ο ορισμός της περιοχής τροφοδότησης, ως περιοχής την οποία υποχρεούται να τροφοδοτεί ένα δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό ίδρυμα με βάση συγκεκριμένη νομοθετική επιλογή, ή μία ιδιωτική επιχείρηση τηλεοπτικής εκπομπής με βάση τον οργανισμό της.

42. *Ibid.* Ο ν. 2121/93 δεν αναφέρεται στην ελεύθερη περιοχή μετάδοσης.

πνευματικής ιδιοκτησίας της Αυστρίας, Βρετανίας, Γαλλίας, Ιρλανδίας, Γερμανίας και των ΗΠΑ. Την τάση της απόλυτης προστασίας του δημιουργού ακολουθούν νομοθεσίες χωρών όπως το Βέλγιο, η Ολλανδία και η Ελλάδα.

Σε κάθε περίπτωση, η επιλογή του ενός ή του άλλου από τα δύο προαναφερόμενα κριτήρια σχετίζεται κυρίως με τον τρόπο καταβολής πνευματικών δικαιωμάτων κατά τη διαδικασία κάθε μορφής καλωδιακής τηλεόρασης, ενεργητικής ή παθητικής.

1αβββ. Συγκριτική άποψη σχετικά με την έννοια της ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης

Ενιαίος τρόπος επίλυσης των προβλημάτων του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας που προκύπτουν από την καλωδιακή τηλεοπτική αναμετάδοση, δεν έχει εξευρεθεί, ούτε καν στον ευρωπαϊκό χώρο, παρά τις σαφείς ρυθμίσεις της Σύμβασης της Βέρνης⁴³.

Αναλυτικότερα τώρα, ανά ευρωπαϊκή χώρα, σύμφωνα με την αυστριακή κατ' αρχήν νομοθεσία περί πνευματικής ιδιοκτησίας, μόνον η ενεργητική καλωδιακή τηλεόραση θεωρείται αρχική εκπομπή, για την οποία οφείλονται πνευματικά δικαιώματα. Στην ενεργητική καλωδιακή τηλεόραση περιλαμβάνονται η πλήρης, σύγχρονη και αμετάβλητη αναμετάδοση, ενώ εξαιρούνται από αυτήν μορφές παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης, όπως οι εγκαταστάσεις κοινής κεραίας⁴⁴.

Οι μικρές εγκαταστάσεις και οι εγκαταστάσεις κοινής κεραίας αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο από την αντίστοιχη δανική νομοθεσία, με τη διαφορά ότι εδώ το κριτήριο διάκρισης είναι μάλλον ποσοτικό⁴⁵. Αντίθετα, σύμφωνα με την ολλανδική κυρίως νομολογία, δεν υπάρχουν διαφορές όσον αφορά στις ρυθμίσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας μεταξύ της ενεργητικής και της παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης⁴⁶.

Τα δικαστήρια του Βελγίου, όταν έκριναν σε πρώτο βαθμό την υπόθεση *Coditel*, την ίδια που απασχόλησε αργότερα και το ΔΕΚ, αποφάνθηκαν ότι η απόδοση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας είναι υποχρεωτική μόνον όταν πρόκειται για ενεργητική καλω-

43. Βλ. *Kerever*, Copyright and Space Satellites, σε *Association Littéraire et Artistique Internationale, Congrès de la Mer Egée, Paris, 1983*, σ. 147.

44. Βλ. σχετ. ά.17 του νόμου περί πνευματικής ιδιοκτησίας του 1980 και από τη θεωρία, *Gounalakis*, σ. 156 επ. με περαιτέρω παραπομπές. Ομοιότητες με την αυστριακή ρύθμιση περιέχει το προσχ.ν. που έχει εκπονήσει η ελβετική ομοσπονδία σχετικά με την πνευματική ιδιοκτησία. Αντίθετα, υπό το ισχύον εκεί δίκαιο, δικαιώματα αναγνωρίζονται μόνον για τη σύγχρονη, αμετάβλητη και ολοκληρωμένη αναμετάδοση εκπομπών, με εξαίρεση μικρές εγκαταστάσεις παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης, όπως, για παράδειγμα, εγκαταστάσεις ξενοδοχείων. Βλ. σχετ. τον ίδιο, σ. 169 επ.

45. Ο νόμος περί πνευματικής ιδιοκτησίας, της 6/6/85, στο ά. 22 παρ. 2 ορίζει ότι η υποχρέωση αποζημίωσης δεν ισχύει, όταν ραδιοφωνικές ή τηλεοπτικές εκπομπές λαμβάνονται με τη βοήθεια κοινής κεραίας και μεταδίδονται μέσω μίας καλωδιακής εγκατάστασης, η οποία δεν περιλαμβάνει πάνω από 25 συνδέσεις σε ένα κτίριο ή σε ένα συγκρότημα γειτονικών κτιρίων.

46. Βλ. σχετ. *Gounalakis*, ό.π., σ. 187 και γενικότερα, *Cohen Jehoram* (ed.) ό.π., σ. 13 επ.

διακή μετάδοση. Η κρίση τους όμως αυτή ανατράπηκε στον τελευταίο βαθμό δικαιοδοσίας⁴⁷.

Στη Γαλλία, μόνον η πλήρης και ταυτόχρονη αναμετάδοση, δηλαδή μία μορφή ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης, θεωρείται ότι εμπίπτει στην έννοια της τηλεδιανομής (télédiffusion), η οποία αποτελεί το νομικό και πραγματικό όρο, που πρέπει να πληρωθεί για την αναγνώριση στον δημιουργό της εκπομπής πνευματικού δικαιώματος⁴⁸.

Στις ΗΠΑ, η περαιτέρω διάδοση μέσω καλωδιακού δικτύου γενικά, δηλαδή κάθε μορφής ενεργητική καλωδιακή τηλεόραση, υπόκειται σε υποχρέωση απόδοσης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Ελεύθερες από τέτοιες υποχρεώσεις είναι ορισμένες μορφές παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης, όπως η μεταβίβαση σημάτων σε συγκεκριμένους χώρους ή σε περιορισμένες εκ των προτέρων εδαφικές εκτάσεις (local services' areas)⁴⁹.

1αβδ. Η προβληματική του «κοινού μεταφορέα»

1αβδα. Οι επιταγές του common law και πιθανές προεκτάσεις

Υπό ειδικές συνθήκες, σύμφωνα με το δίκαιο των ΗΠΑ, ο εκπομπέας καλωδιακής τηλεοπτικής εικόνας, όπως και κάθε μηνύματος, τηλεπικοινωνιακού ή πληροφορικής, αμφισβητείται εάν είναι δυνατό να εκληφθεί ή όχι ως κοινός μεταφορέας (common carrier)⁵⁰. Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, ο εκπομπέας θα έχει πλήρη ευθύνη

47. Cour de Cassation, Απόφαση της 3/9/81.

48. Πρβλ. τις ρυθμίσεις του Βρετανικού δικαίου, όπου η απόδοση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, κατά τη διαδικασία καλωδιακής τηλεοπτικής αναμετάδοσης, συντελείται όπως ορίζουν τα άρθρα 1 παρ. 1 (α) και 7 του Copyright, Designs and Patents Act 1988.

49. Βλ. σχετ. *Gounalakis*, ό.π., σ. 209 επ. και από τη νομοθεσία, παρ. 111 (α) (Copyright), 102 Stat., 3949, 16/11/88.

50. Η έννοια του κοινού μεταφορέα (common carrier) ανήκει στο αγγλοσαξονικό δίκαιο και απαντάται συχνά σε θέματα που άπτονται των μεταφορών εμπορευμάτων, είτε αυτές είναι χερσαίες, είτε θαλάσσιες, είτε αεροπορικές. Βλ. ενδεικτικά, *Carver, Carriage by Sea*, vol.1, Stevens and Sons, London, 1982, σ. 3 επ. και την υπ. *Cox v. Bernard*, 1703 2Ld Ray 909 (918). Για τον ακριβή ορισμό, βλ. Communications Act, 47 USC Sec. 153 (h), όπου «common carrier» κατά το δίκαιο των ΗΠΑ σημαίνει «any person engaged as a common carrier for hire». Επειδή στο σημείο αυτό υπάρχει ταυτότητα των δύο συνθετικών όρων, η νομολογία και η θεωρία συγκλίνουν προς έναν ευκρινέστερο ορισμό του κοινού μεταφορέα, όπου υπονοείται ο νοηματικός σύνδεσμος της παροχής μίας ειδικής κατηγορίας υπηρεσιών κοινής ωφελείας, που σχετίζονται με μεταφορά επ' αμοιβή αγαθών ή υπηρεσιών. (Βλ. σχετ. *Friendly, The Federal Administrative Agencies*, Harvard University Press, Cambridge, 1962, σ. 54 επ.). Σε επίπεδο μεταφοράς επικοινωνιακών μηνυμάτων, τα αμερικανικά δικαστήρια έχουν διαμορφώσει τρία κριτήρια διάκρισης ενός κοινού μεταφορέα (βλ. *Υπ. National Ass'n of Regulatory Util. Comm'rs v. FCC*, 525 F.2d 630 και *Ferris/Lloyd/Casey*, ό.π., σ. 3): 1. τον ημιδημόσιο χαρακτήρα της ενεχόμενης δραστηριότητας, 2. το στοιχείο της μεταφοράς, αδιακρίτως, κατά όμοιο τρόπο για όλα τα μέλη του κοινού, και 3. το στοιχείο της εξουσίασης του χρήστη επί του μεταφερόμενου μηνύματος. Πρβλ. ακόμα, *Ι. Ρόκα*, Αστική ευθύνη στην οδική μεταφορά πραγμά-

για τη δραστηριότητά του αυτή⁵¹. Για τις ανάγκες της Communications Act, η παροχή τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, όπως τηλεγραφία και τηλεφωνία, καθιστούν τον επιχειρηματία που τις έχει αναλάβει κοινό μεταφορέα⁵².

Το προηγούμενο αυτό από την αμερικανική και μόνο νομοθεσία γέννησε σε σημαντική μερίδα της θεωρίας το κεντρικό ερώτημα, εάν θα ήταν δυνατό και ο «μεταφορέας» τηλεοπτικών μηνυμάτων μέσω καλωδίου να θεωρηθεί κοινός μεταφορέας και άρα να έχει περισσότερα δικαιώματα ως επιχειρηματίας-εκπομπέας από αυτόν που εκπέμπει με άδεια μέσω ερτζιανών κυμάτων⁵³.

Μία τέτοια αποδοχή θα σήμαινε στην πράξη ότι στους δυνάμει εκπομπείς θα απονεμόταν το σχετικό δικαίωμα με σειρά «prior tempore potior iure», έως την κάλυψη της χωρητικότητας του καλωδιακού δικτύου, και ακόμη ότι η αρμόδια για την καλωδίωση αρχή δεν θα είχε τη δυνατότητα επιβολής περιορισμών ως προς την οργάνωση της καλωδιακής τηλεόρασης.

Η δογματική κατασκευή του κοινού μεταφορέα, που διέπει, σύμφωνα με το δίκαιο των ΗΠΑ, την παροχή τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών και δεδομένων, μετά από ισχυρές ταλαντεύσεις και της Federal Communications Commission (FCC) και του ομόσπονδου νομοθέτη αλλά και της νομολογίας, δεν επικράτησε τελικά κατά τη ρύθμιση της καλωδιακής τηλεόρασης⁵⁴. Η Cable Communications Policy Act απαγορεύει τη νομική ρύθμιση

των, με ιδιαίτερη αναφορά στη σύμβαση CMR, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1984, σ. 44 επ., για τον ορισμό του μεταφορέα και Παπαχρονόπουλο, Η αστική ευθύνη του διεθνούς αεροπορικού μεταφορέα πραγμάτων κατά το σύστημα της Βαρσοβίας, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1988, σ. 17 επ. Τέλος, για το ίδιο πρόβλημα, στην περίπτωση του δορυφορικού (τηλεοπτικού) μεταφορέα-εκπομπέα, Βλ. *Barnett/Botein/Noam*, ό.π., σ. 141 επ.

51. Η αποδοχή της ιδιότητας του common carrier, έννοιας που προέρχεται από το common law, έχει στη σύγχρονη σκέψη την εξής πρακτική συνέπεια: όταν κάποιος μεταφορέας αναγνωρισθεί από το δίκαιο ως κοινός μεταφορέας, τότε επί αυτού και επί της μεταφοράς του δεν εφαρμόζονται οι διεθνείς συμβατικοί κανόνες, που διέπουν τις μεταφορές, αλλά το εσωτερικό δίκαιο της χώρας από όπου προέρχεται ο μεταφορέας. Αυτός έχει συνήθως πλήρη ευθύνη για τη μεταφορά που διεξάγει.

52. Ρητή σχετική αναφορά σε Communications Act of 1934 (Amend.) Sec. 215, 47 U.S.C. 215 (b) και Sec. 221, 47 USC 221. Η FCC έχει πάντως ρυθμιστική αρμοδιότητα και επί των δραστηριοτήτων αυτών. Βλ. ακόμα, *Hall, Common Carriers under the Communications Act*, 48 University of Chicago L.R. (1981), 409 και *Barnett/Botein/Noaw*, ό.π., σ. 19 επ.

53. Βλ. σχετ. *Parsons*, ό.π., σ. 132 επ. (136). Πρβλ. *Carter/Franklin/Wright*, ό.π., σ. 420 επ., *Ferris/Lloyd/Casey*, ό.π., 5-45, και *Franklin*, ό.π., σ. 913 επ.

54. Υπάρχουν δύο πρότυπα τα οποία είναι δυνατό να ακολουθηθούν κατά τη δραστηριότητα του κοινού μεταφορέα. Στην αμιγή μορφή, το καλωδιακό σύστημα είναι ανοικτό για πρόσβαση, με τη διαδοχή «first-come, first-served». Σε μη αμιγή μορφή, κατά το λεγόμενο «partial model», η πρόσβαση είναι ελεύθερη, χωρίς διακρίσεις, για έναν ορισμένο αριθμό καναλιών, που καθορίζεται νομοθετικά, ενώ των υπόλοιπων καναλιών τον έλεγχο, έχει απολύτως ο οργανωτής (operator). Βλ. σχετ. *Parsons*, ό.π., σ. 133.

της καλωδιακής τηλεόρασης είτε ως επιχείρησης κοινής ωφελείας είτε ως επιχείρησης κοινού μεταφορέα⁵⁵. Με τον τρόπο αυτόν, η νομική ρύθμιση της καλωδιακής τηλεόρασης είναι αυτόνομη, ανεξάρτητη από αυτήν της ερτζιανής, και προκύπτει απευθείας από νομοθετικές διατάξεις⁵⁶. Η ανωτέρω θέση ακολουθείται παγίως και από τη νομολογία, ακόμη και σε περιπτώσεις όπου η καλωδιακή τηλεόραση θεωρείται υπηρεσία επικουρική της ερτζιανής⁵⁷ ή «υπηρεσία πολυτελείας»⁵⁸.

Τέλος, με τη δογματική αυτή κατασκευή δεν είναι δυνατό να ισχύσει ούτε ο κανόνας «*must carry*», ο οποίος διέπει τη συμπεριφορά των μη κοινών μεταφορέων στο *common law*. Στην πράξη, ο κανόνας αυτός συνεπαγόταν την ενδεχόμενη υποχρέωση των αμερικανικών καλωδιακών τηλεοπτικών σταθμών να μεταδίδουν προγράμματα τα οποία θα τους προμήθευε κάποια κεντρική αρχή, και κυρίως, να αναμεταδίδουν, ανά τόπους, το σήμα των τοπικών καλωδιακών σταθμών⁵⁹.

Η άποψη αυτή δεν αποκλείει τον έλεγχο, από την αρμόδια αρχή, του καλωδιακού δικτύου ως προς κάθε έκφανση της οργάνωσης και λειτουργίας του, δηλαδή και έλεγχο εγκαταστάσεων και έλεγχο προγραμμάτων⁶⁰.

55. Βλ. σχετ. *Parsons*, ό.π., σ. 132 επ. Επίσης, ρητά σε *Communications Act of 1934 (Amend.) Sec. 621 (3)* και έμμεσα σε *Sec. 613 (2)*. Τέλος, βλ. ακόμα σχετική με την υπόθεση Έκθεση της FCC (24 FCC 251 (1958)), όπου η Επιτροπή θεωρεί (*ibid* σ. 254), ότι η καλωδιακή εκπομπή δεν αποτελεί επιχείρηση κοινού μεταφορέα, γιατί ο δέκτης της εκπομπής δεν έχει την ευχέρεια επιλογής σημάτων και μηνυμάτων, όπως στην αντίστοιχη τηλεπικοινωνιακή διαδικασία. Ρητή αποδοχή της άποψης αυτής από τη νομολογία στην υπ. *FCC v. Midwest Video Corp.* (*Midwest Video II*), 440 US 689 (1989) και στην υπ. *US v. Southwestern Cable Co.*, 392 US 169. Πρβλ. τέλος, *Jones*, ό.π., σ. 23 και 447 επ.

56. *Communications Act, Amend. Sec. 601 (3)*. Βλ. σχετ. *Ferris/Lloyd/Casey*, ό.π., 5.05-5.12.

57. Βλ. υπ. *United States v. Midwest Video Corp.* (*Midwest Video I*), 406 US 649 (1972), όπου θεωρήθηκε ότι η ρυθμιστική παρέμβαση της FCC στην οργάνωση της καλωδιακής τηλεόρασης είναι «λογικά επιβοηθητική» («*reasonable ancillary*») της υποχρέωσής της για τη ρύθμιση της λειτουργίας της ερτζιανής τηλεόρασης. Βλ. ακόμα, *Franklin*, ό.π., σ. 912.

58. Βλ. υπ. *City of Issaquah v. Teleprompter*, 611 P.2d.741 (1980) και την κρίση του δικαστή Moody (*Concurring opinion, ibid*, σ. 290), ότι η καλωδιακή τηλεόραση αποτελεί βασικά «*luxury service*» ή «*a television improvement*».

59. Βλ. σχετ. *Franklin*, ό.π., σ. 919 επ., *Carter/Franklin/Wright*, ό.π., σ. 420 επ. και *Ferris/Lloyd/Casey*, ό.π., 5.05-5.12. Από τη νομολογία, βλ. τις αντικρουόμενες σχετικά αποφάσεις στις υπ. *Quincy Cable TV Inc. v. Federal Communications Commission*, 768 F.2d 1434, 106 S.Ct 2889 (1986) και *United States v. O'Brien*, 391 US 367 (1968). Στην υπόθεση *Quincy* κρίθηκε ότι ούτε η θεωρία της σπανιότητας, ούτε τα χαρακτηριστικά του φυσικού μονοπωλίου, που είναι δυνατό να προσδοθούν στην καλωδιακή τηλεόραση, μπορούν να δικαιολογήσουν περιορισμούς, όπως αυτούς των κανόνων «*must carry*» στο δικαίωμα έκφρασης των εκπομπών, το οποίο απορρέει από την Πρώτη Τροποποίηση του Συντάγματος των ΗΠΑ.

60. Η ίδια άποψη επικρατεί στις περισσότερες ραδιοτηλεοπτικές νομοθεσίες, για παράδειγμα, στη γαλλική, από την ηπειρωτική Ευρώπη. Βλ. σχετική παρουσίαση σε *Gavalda/Boizard (éds)*, ό.π., σ. 89 και από τη νομοθεσία, L. 86-1067, 30/9/86, όπως τροποποιήθηκε, ά. 33 επ.

Οι πιθανές προεκτάσεις της νομικής αυτής κατασκευής στα δεδομένα του ελληνικού δικαίου⁶¹ είναι προφανείς. Συγκεκριμένα, εάν η αποστολή της καλωδιακής τηλεόρασης πρέπει να πληροúται κατά τέτοιον τρόπο, ώστε «να εξασφαλίζεται η ποιοτική στάθμη των εκπομπών, που επιβάλλει η κοινωνική αποστολή (της) και η πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας», όπως ορίζει για το ραδιόφωνο και την τηλεόραση το άρθρο 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος, τότε η εδαφική κάλυψη της επικράτειας με καλωδιακή εικόνα και ήχο, όπου δεν επαρκεί η ερτζιανή κάλυψη, θα πρέπει να θεωρηθεί ως συνταγματικά θετειμένος σκοπός και για την καλωδιακή τηλεόραση.

Σε περίπτωση όμως που ο Έλληνας καλωδιακός τηλεοπτικός εκπομπέας εθεωρείτο ως «κοινός μεταφορέας», θα ήταν δυσχερές να υπόκειται αυτός σε έλεγχο ως προς τη διαδικασία της εκπομπής. Για τους λόγους αυτούς η δογματική κατασκευή του «κοινού μεταφορέα» δεν φαίνεται να βρίσκει εφαρμογή, με τα δεδομένα της ελληνικής συνταγματικής τάξης.

1β. Παθητική καλωδίωση

1βα. Οριοθέτηση

Τον πρώτο αξιόπιστο ορισμό της παθητικής καλωδίωσης δίνει η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στο Πράσινο Βιβλίο. Ο ορισμός αυτός έχει ως εξής: «Παθητική» καλωδιακή τηλεόραση (passive cable television) είναι η μορφή της καλωδιακής τηλεόρασης, όπου οι καλωδιακές επιχειρήσεις τηλεόρασης «με τη βοήθεια τεχνικών εγκαταστάσεων, λαμβάνουν προγράμματα που εκπέμπουν ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί και τα διανέμουν μέσω καλωδιακών δικτύων»⁶². Η Επιτροπή έχει δώσει, σε αντιδιαστολή, και τον ορισμό της ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης. Αυτή υφίσταται όταν η αντίστοιχη επιχείρηση μεταδίδει τις δικές της εκπομπές μέσω καλωδίου πολλών καναλιών.

Οι παραπάνω ομαδοποιήσεις όμως δεν αντιστοιχούν σε διαυγείς εννοιολογικές διακρίσεις. Φαίνεται πάντως καθαρά ότι το προς επίλυση πρόβλημα βρίσκεται στη ratio των εννοιολογικών διακρίσεων που επιχειρεί η Επιτροπή και που είναι οι πιο δόκιμες για τη θεωρία των μέσων μαζικής ενημέρωσης, από το 1984, όταν ανακοινώθηκε το Πράσινο Βιβλίο.

Συγκεκριμένα, το πρόβλημα με το οποίο απασχολείται η Επιτροπή, συνίσταται στο εάν και οι «παθητικές» καλωδιακές επιχειρήσεις μπορούν να ασκήσουν, κατά τον ίδιο τρόπο, όπως και οι «ενεργητικές», τις ελευθερίες του άρθρου 10 παράγραφος 1 της Ευρωπαϊκής σύμβασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου, για τη λήψη και αναμετάδοση ρα-

61. Η δογματική κατασκευή του κοινού μεταφορά δεν απαντάται στο ελληνικό νομικό σύστημα. Από τα κύρια χαρακτηριστικά της κατασκευής αυτής, η πλήρης ευθύνη, στοιχειοθετείται ενδεχομένως, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, μόνον κατά τη μεταφορά που στερείται αντιτίμου και στηρίζεται σε σχέση αβροφροσύνης. Βλ. σχετ. Σταθόπουλο, Γενικό ενοχικό δίκαιο Ι, Αντ. Ν. Σάκουλας, Αθήνα, 1979, σ. 25.

62. *EEK*, Πράσινο Βιβλίο, ό.π., σ. 131. Πρβλ. και υπ. *WGN Continental Broadcasting Co. v. United Video Inc.*, 693 F2d 622 (1982).

διοφωνικών ή τηλεοπτικών εκπομπών, που εκπέμπονται από τρίτους⁶³. Η απάντησή της στο παραπάνω ερώτημα είναι κατηγορηματικά καταφατική.

Η ΕΕΚ συνδέει περαιτέρω τη μετάδοση της «ενεργητικής» καλωδιακής τηλεοπτικής επιχείρησης με τη νομική έννοια της εκπομπής, ενώ η έννοια της «παθητικής» καλωδιακής τηλεοπτικής επιχείρησης συνδέεται με την έννοια της λήψης. Με τον τρόπο αυτό και το ευρωπαϊκό δίκαιο τοποθετεί στη σωστή τους διάσταση, από την πλευρά των δικαιωμάτων εκπομπής ή λήψης, τον «ενεργητικό» ή «παθητικό» τηλεοπτικό οργανωτή.

Αξίζει να σημειωθεί η ακριβής διατύπωση της Επιτροπής: «Σύμφωνα με το άρθρο 10 η σημαντικότερη δραστηριότητα της «ενεργητικής» καλωδιακής επιχείρησης είναι η «ανακοίνωση» του προγράμματός της (πληροφορίες, ιδέες, απόψεις... άλλου είδους ανακοινώσεις... προς τους καταναλωτές). Η «παθητική» καλωδιακή επιχείρηση ασχολείται με τη «λήψη» προγραμμάτων, που εκπέμπονται από τρίτους, για τους καταναλωτές της, δηλαδή αυτή δέχεται να διαδίδει ανακοινώσεις.

»Το τελευταίο στοιχείο είναι προφανές στο βαθμό που η καλωδιακή επιχείρηση μεταδίδει στους συνδρομητές της το πρόγραμμα που λαμβάνει, χωρίς να αλλάζει το περιεχόμενό του, σε πλήρη μορφή και ταυτόχρονα.

»Αν όμως αλλάξει το περιεχόμενο του προγράμματος, τότε δεν μεταδίδει την «ανακοίνωση» που έχει λάβει, αλλά κάποια άλλη. Ναι μεν παραμένει δέκτης της αρχικής «ανακοίνωσης», αλλά επιπλέον εκφράζει και μεταδίδει τη δική της «ανακοίνωση» με την έννοια του άρθρου 10, παρ. 1, πρόταση 2 της ΕΣΔΑ. Η «παθητική» καλωδιακή επιχείρηση μετατρέπεται σε «ενεργητική»⁶⁴.

Από την ελληνική θεωρία έχει γίνει αποδεκτή η διάκριση που πραγματοποιεί το Πράσινο Βιβλίο μεταξύ ενεργητικής και παθητικής τηλεόρασης. Υποστηρίζεται μάλιστα ότι αυτή η τυπολογία της καλωδιακής τηλεόρασης ανευρίσκεται, για πρώτη φορά στην Ελλάδα, στο νόμο 1730/1987⁶⁵.

Η παθητική καλωδιακή τηλεόραση υπάγεται ευκρινώς, όπως φαίνεται, στη νομική έννοια της ραδιοτηλεοπτικής λήψης και συνιστά μάλιστα «τρόπο άσκησης του ατομικού δικαιώματος λήψης ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων»⁶⁶.

63. Το ά. 10 παρ. 1 της ΕΣΔΑ της 4/11/50 που κυρώθηκε τελικά με το νδ 53/74 έχει ως εξής: «Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. Το παρόν άρθρον δεν κωλύει τα Κράτη από του να υποβάλωσι τας επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου ή τηλεοράσεως εις κανονισμούς εκδόσεως αδειών λειτουργίας». Στην προκείμενη περίπτωση, η ΕΕΚ, στο Πράσινο Βιβλίο, εξετάζει την εφαρμογή ad hoc των εδαφίων α και β της παρ. 1.

64. ΕΕΚ, Πράσινο Βιβλίο, ό.π., σ. 131-2.

65. Βλ. Βενιζέλο, Η έκρηξη, ό.π., σ. 52 επ. και Venizelos, RIDC (σ. 337 επ). Ο συγγραφέας προσδιορίζει εννοιολογικά την ενεργητική καλωδιακή τηλεόραση ως εκπομπή και την υπάγει στο νομοθετικό καθεστώς του νόμου 1730/1987.

66. Βλ. Βενιζέλο, Η έκρηξη, ό.π., σ. 55.

Ερμηνεύοντας στο σημείο αυτό την ελληνική νομοθεσία είναι δυνατό να υποστηριχθεί η εξής θέση: αν και γίνεται δεκτό ότι η παθητική καλωδιακή τηλεόραση συνιστά ραδιοτηλεοπτική λήψη, γίνεται επίσης δεκτό ότι η εσωτερική παθητική καλωδιακή τηλεόραση ταυτίζεται με τη συλλογική κεραία λήψης (Gemeinschaftsantennenanlage).

Τέλος, σχετικά με την αρχική διάκριση μεταξύ ενεργητικής και παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης, όπως αυτή επιχειρείται από την ΕΕΚ στο Πράσινο Βιβλίο και μεταφέρεται στην Ελλάδα, αναλύοντας και τη σχετική νομοθεσία μας, μπορεί να παρατηρήσει κανείς τα εξής: πρώτον, ενώ η ενεργητική καλωδιακή τηλεόραση ταυτίζεται εννοιολογικά με την εκπομπή και η παθητική περίπου με τη λήψη, υπό την προαναφερόμενη διμερή διάκριση δεν υπάρχει έδαφος για την αφομοίωση της νομικής έννοιας της καλωδιακής αναμετάδοσης από κάποια άλλη έννοια.

Δεύτερον, αφού η κρατούσα άποψη δέχεται ότι η ενεργητική καλωδιακή τηλεόραση είναι προϊόν επιχειρήσεων που μεταδίδουν καλωδιακά δικά τους και μόνον τηλεοπτικά προγράμματα και ότι η παθητική καλωδιακή τηλεόραση είναι προϊόν επιχειρήσεων που «λαμβάνουν» προγράμματα παραγόμενα από τρίτους, κατά τη διάκριση αυτή η αναμετάδοση ταυτίζεται εννοιολογικά με τη λήψη. Έτσι οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα που δεν είναι πρωτογενής καλωδιακή εκπομπή ορίζεται ως τηλεοπτική λήψη.

Επειδή όμως, κατά τη νομική μεταχείριση της τηλεόρασης από πολλούς κλάδους του δικαίου, η αναμετάδοση συχνά αντιμετωπίζεται ως εκπομπή, θα ήταν ευχερέστερο, και για λόγους νομικής ακριβολογίας, αλλά και για την επίλυση πρακτικών προβλημάτων, η πλήρης, ταυτόχρονη και σύγχρονη αναμετάδοση να εμπεριέχεται γενικά στην έννοια της ενεργητικής καλωδιακής τηλεόρασης.

Τέλος, η διάκριση ενεργητικής και παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης δεν φαίνεται να έχει πρακτική χρησιμότητα, χωρίς να συμβαίνει το ίδιο και με τη διάκριση μεταξύ εσωτερικής και εξωτερικής παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης. Και αυτό, γιατί οι διαδικασίες της εκπομπής, της αναμετάδοσης και της λήψης δεν είναι ευκρινώς διαχωρισμένες στην καλωδιακή τηλεόραση, δεδομένου ότι πολλά καλωδιακά δίκτυα παρέχουν αμφίδρομα εικόνα και ήχο, όπου εναλλάσσονται ο πομπός και ο δέκτης⁶⁷.

1ββ. Εξωτερική παθητική καλωδίωση

1ββα. Η νομική προσέγγιση

Εξωτερική, σύμφωνα με την ελληνική θεωρία, ορίζεται η παθητική καλωδιακή τηλεόραση, όταν η καλωδίωση «επεκτείνεται σε μία ολόκληρη γειτονιά ή σε μία περιοχή ή σε

67. Για τις δυνατότητες αμφίδρομης επικοινωνίας μέσω της καλωδιακής τηλεόρασης, ιδίως όταν πρόκειται για πολυκαναλική τηλεόραση, βλ. *EEK*, Πράσινο Βιβλίο, ό.π., σ. 17, *Balle/Eumery*, *Les nouveaux médias*, PUF, Paris, 1987, σ. 5, *Balle*, *Médias*, 3ème éd., ό.π., σ. 7, *Frèches*, ό.π., σ. 9, *McQuail/Siune*, ό.π., σ. 100 επ., *Renaud/Pragnell*, ό.π., σ. 202 επ., *Jones*, ό.π., σ. 251 επ., και *Shorrock* (ed.), ό.π., σ. 126 επ. Για τη λειτουργία ενός τέτοιου αμφίδρομου συστήματος από την ισπανική τηλεόραση, βλ. *The Bulletin*, *The European Institute for the Media*, 2.1993, 14.

μία ολόκληρη πόλη». Η θεωρία στηρίζει τη διάκριση μεταξύ εξωτερικής και εσωτερικής παθητικής καλωδίωσης στην τυπολογία του νόμου 1730/1987. Είναι χαρακτηριστικό ότι η διάκριση αυτή δεν ανευρίσκεται στο Πράσινο Βιβλίο της Επιτροπής Ε.Κ., όπου, όπως αναφέρθηκε, απαντάται για πρώτη φορά η διάκριση μεταξύ ενεργητικής και παθητικής καλωδίωσης. Παρόλα αυτά η διάκριση ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα και είναι ιδιαίτερα χρήσιμη, όσον αφορά στο νομικό της σκέλος⁶⁸.

Η βαρύνουσα διαφορά ανάμεσα στα δύο είδη καλωδίωσης συνίσταται στη χρήση ή όχι κοινόχρηστων κυρίως χώρων, συμπεριλαμβανομένων και των δομημένων χώρων, από κάποιο συγκεκριμένο φορέα, ο οποίος αναλαμβάνει την καλωδίωση και χρησιμοποιεί τον χώρο, με την έννοια της διέλευσης μέσα από αυτόν του υλικού υποστρώματος ενός δικτύου καλωδίωσης⁶⁹.

Σχετικά με τη διέλευση αυτή γεννώνται ποικίλα νομικά προβλήματα, όσον αφορά στην αναζήτηση του αρμόδιου φορέα, για την καλωδίωση δημόσιων ή κοινόχρηστων χώρων και τον ενδεχόμενο έλεγχο της κεντρικής διοίκησης ή της τοπικής αυτοδιοίκησης επί των καλωδιακών δικτύων.

Αναλυτικά, σύμφωνα με τον Βενιζέλο, η εξωτερική παθητική καλωδιακή τηλεόραση, η οποία προϋποθέτει καλωδιώσεις δημόσιων και κοινόχρηστων χώρων, «ανήκει κατ' αρχήν στο μονοπώλιο καλωδιακής εγκατάστασης, με το οποίο είναι εξοπλισμένη η ΕΡΤ-ΑΕ (άρθρο 2 παρ. 2 εδ. β' ν. 1730/87) σε συνδυασμό, βέβαια, με το συναφές προΐσχύον μονοπώλιο του ΟΤΕ»⁷⁰.

Είναι εμφανές, στην άποψη αυτή, ότι η καλωδιακή τηλεόραση, ενεργητική και παθητική, και από τη δεύτερη η εξωτερική και η εσωτερική, αποτελούν αντικείμενο παραχώρησης δημόσιας εξουσίας και άσκησης δημόσιας λειτουργίας. Σε παραχώρηση συνεπώς δημόσιας εξουσίας συνίσταται και η λειτουργία της εξωτερικής παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης.

Υπό το πλαίσιο του νόμου 1730/1987, η μεν ενεργητική καλωδιακή τηλεόραση αναφέρεται ως εντασσόμενη σε καθεστώς ραδιοτηλεοπτικού προνομίου, το οποίο είχε εκχωρηθεί στην ΕΡΤ-ΑΕ⁷¹, ενώ το άρθρο 16 του νόμου αυτού, όπως είχε τροποποιηθεί⁷², ρύθμιζε την οργάνωση και των δύο μορφών, εξωτερικής και εσωτερικής παθητικής καλωδίωσης. Η θεωρία όμως αναγνωρίζει στη ρύθμιση του άρθρου αυτού τη χαρακτηριστική μορφή εξωτερικής παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης, με μία εξαίρεση, που τίθεται νομοθετικά και ορίζεται ως μορφή «εσωτερικής παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης μικρού μεγέθους»⁷³.

Η τυπολογία της προΐσχύουσας αυτής διάταξης, και συγκεκριμένα η θέση ενός ορίου

68. Βλ. Βενιζέλο, Η έκρηξη, ό.π., σ. 51 και *Venizelos*, RIDC (339).

69. Βλ. Βενιζέλο, Η έκρηξη, ό.π., σ. 53 και *Venizelos*, RIDC (339).

70. *Ibid.*

71. Βλ. ά. 2 παρ. 2, εδ.α, ν. 1730/87.

72. Βλ. ά. 3 παρ. 5 του ν. 1772/88 ΦΕΚ Α' 91, 17/5/88.

73. Βλ. σχετ. Βενιζέλο, Η έκρηξη, ό.π., σ. 54.

30 διαμερισμάτων ή 50 σημείων λήψης σε κάθε κτίριο⁷⁴, φαίνεται αυθαίρετη για την εννοιολογική διάκριση μεταξύ εξωτερικής ή εσωτερικής παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης. Η αυθαιρεσία συνίσταται στο ότι η άσκηση της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης αναιρείται, ως δυνατότητα, σε κατοίκους πολύ μεγάλων κτιρίων.

Με τον τρόπο αυτό είναι πολύ πιο εύστοχη η συρρίκνωση της εσωτερικής παθητικής καλωδίωσης, που επιχειρήθηκε το 1988 σε ένα σχέδιο προεδρικού διατάγματος, το οποίο ουδέποτε εκδόθηκε⁷⁵, και συνεπώς, αντίστοιχα, η διεύρυνση της έννοιας της εξωτερικής παθητικής καλωδίωσης. Παρόλα αυτά η ρύθμιση του ανωτέρω σχεδίου θα ερχόταν σε αντίθεση με την ισχύουσα, κατά την ίδια περίοδο, ρύθμιση της παθητικής καλωδίωσης, του νόμου 1730/1987.

Η ρύθμιση αυτή όριζε την εγκατάσταση κεντρικής κεραίας, δηλαδή τη μορφή της εσωτερικής παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης, ως συστήματος που τροφοδοτεί με τηλεοπτική εικόνα και ήχο ένα κτίριο ή συγκρότημα κτιρίων, όσων ανήκουν στο ίδιο οικοδομικό τετράγωνο⁷⁶. Α contrario, η εξωτερική παθητική καλωδιακή τηλεόραση θα οριζόταν ως σύστημα διανομής, το οποίο υπερβαίνει τα εδαφικά όρια ενός οικοδομικού τετραγώνου.

Η ξένη βιβλιογραφία εστιάζει το πρόβλημα όχι στον αριθμό των σημείων-δεκτών, αλλά στον πιθανό αριθμό των θεατών ενός συγκεκριμένου τηλεοπτικού προγράμματος που μεταδίδεται μέσω καλωδίου, με περαιτέρω προβληματισμό ως προς την έκταση της ισχύος του δικαιώματος της ατομικής ή συλλογικής λήψης⁷⁷. Πρόβλημα δημιουργεί επίσης η διάκριση μεταξύ μετάδοσης και αναμετάδοσης, με διαφορές ως προς την έγκριση του εκπομπέα για τη συγκεκριμένη εκπομπή και ως προς την απόδοση από τον δέκτη προς τον παραγωγό-δημιουργό των πνευματικών δικαιωμάτων του⁷⁸.

Απορρίπτοντας έτσι τους αριθμητικούς περιορισμούς ως προς τον αριθμό των σημεί-

74. Ο αριθμός αυτός σημείων λήψης τίθεται από το ά.3 παρ. 5 του ν. 1772/88 ως όριο, πέραν του οποίου χρειάζεται άδεια της διοίκησης για την καλωδίωση.

75. Το σχ. πδ παρατίθεται από τον Βενιζέλο, Η έκρηξη, ό.π., σ. 261 επ.

76. Βλ. ά.1.1. σε συνδυασμό με τα ά. 3, 4 και 6 του πδ. Αναλογικά, για τα «community antennae systems» (Gemeinschaftsantennenanlage), βλ. *Cohen-Jehoram* (ed.), ό.π., σ. 190 επ.

77. Βλ. ενδεικτικά την επεξεργασία των εννοιών αυτών στις αποφάσεις του ΕΔΔΑ και της ΕΕΔΑ στην υπ. *Autronic AG*, ΕΔΔΑ 22/5/90, Σ.Α' 178 και Προσφ. ενώπιον της Επιτροπής 12726/87, απόφαση της 8/3/89, αντίστοιχα. (Βλ. *Ιωάννου*, ΕΕΕυρΔ (σ. 278 επ.)). Βλ. ακόμη σχετ. υπ. *Groppera Radio AG, Jura Marquard, Hans-Elias Froohlich, Marcel Caluzzi v. Switzerland*, Προσφ. 10890/84, ΕΔΔΑ 28/3/90, Σ. Α' 173.

78. Στη δεύτερη κατηγορία προβλημάτων αφορούν πολλές αποφάσεις από την πλούσια ευρωπαϊκή νομολογία σχετικά με τη μετάδοση, μέσω καλωδίου, τηλεοπτικών προγραμμάτων σε δωμάτια ξενοδοχείων ή σε δημόσιους χώρους με μη προσδιορισμένο αριθμό θεατών. Στις περιπτώσεις αυτές προβλήματα τίθενται και ως προς τον ορισμό της έννοιας του ευρέος κοινού, συστατικής του νομικού ορισμού της τηλεόρασης. Βλ. σχετ. αντί άλλων, *Cohen Jehoram* (ed.), ό.π., σ. 118 επ., για τη συνηθισμένη άποψη, η οποία αντανακλά τον γενικότερο προβληματισμό.

ων-δεκτών στον ενιαίο χώρο ενός κτιρίου ή ενός οικοδομικού τετραγώνου, ερμηνεύουμε τη στάση της μέχρι σήμερα ισχύσασας ελληνικής νομοθεσίας, με κριτήριο την ύπαρξη ή όχι καθεστώτος «δημόσιας κυριότητας».

Συγκεκριμένα, η εννοιολογική διάκριση μεταξύ εξωτερικής και εσωτερικής παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης, αλλά και ο τρόπος άσκησης των ατομικών δικαιωμάτων των οργανωτών της ή του κρατικού ελέγχου επ' αυτής εξαρτώνται από το εάν η καλωδίωση διέρχεται ή όχι από δημόσιο ή κοινόχρηστο χώρο.

Υπάρχει η εναλλακτική λύση να τεθεί ως σχετικό κριτήριο και η περιοχή τροφοδότησης του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου. Το κριτήριο της περιοχής τροφοδότησης φαίνεται περισσότερο πρόσφορο για τη διάκριση μεταξύ μετάδοσης και αναμετάδοσης των καλωδιακών προγραμμάτων.

Η διάκριση μεταξύ εξωτερικής και εσωτερικής παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης άπτεται της δυνατότητας της διάδοσης μόνον σε σχέση με τα τεχνικά χαρακτηριστικά του καλωδιακού δικτύου. Αν λοιπόν προαχθεί σε προεξάρχον στοιχείο της ανωτέρω διάκρισης, αυτό της διέλευσης του δικτύου από κοινόχρηστο χώρο, τότε τα νομικά προβλήματα επικεντρώνονται στην απάντηση στο κεντρικό ερώτημα, της ανεύρεσης του φορέα που είναι αρμόδιος να επέμβει σε δημόσιο χώρο, για να τον καλωδίώσει.

Όσο η καλωδίωση διαπερνά οικοδομημένους χώρους ή ακίνητα τα οποία υπόκεινται σε καθεστώς ιδιωτικής κυριότητας, προβλήματα τίθενται σχετικά με τους θεμιτούς περιορισμούς της κατ' αρχήν απόλυτης εξουσίας που συνεπάγεται για τον κύριο του κτήματος η κυριότητα⁷⁹, ή σε περιορισμούς οι οποίοι συνεπάγονται υποχρεώσεις που γεννώνται από τους ορισμούς του γειτονικού δικαίου, συγκεκριμένα της διάταξης του άρθρου 1003 ΑΚ και επόμενα. Όταν όμως η καλωδίωση διαπερνά χώρους ή ακίνητα που δεν υπόκεινται σε ιδιωτική εξουσίαση, τότε τίθεται το ερώτημα, σε ποιόν εναπόκειται η αρμοδιότητα της εκτέλεσης ενός τέτοιου έργου.

Σύμφωνα με τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα, και συγκεκριμένα τα άρθρα 967 επόμενα, ο προορισμός των κοινόχρηστων πραγμάτων συνίσταται στη διασφάλιση της κοινής τους χρήσης⁸⁰. Οι δρόμοι και οι πλατείες κατά την ισχύουσα νομοθεσία, και συγκεκριμένα τη διάταξη του άρθρου 967 ΑΚ, είναι πράγματα κοινόχρηστα⁸¹.

79. Βλ. σχετ. *Οικονομίδου*, Στοιχεία του αστικού δικαίου, Εμπράγματα δίκαια, ανατ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σ. 106 επ., *Βαβούσκο*, Εμπράγματων δίκαιον, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1986, σ. 123 επ., *Γεωργιάδη*, Εμπράγματων δίκαιον τεύχ. II 1: Η κυριότητα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1975, σ. 22 επ. και τον ίδιο, σε: *Γεωργιάδη-Σταθόπουλο*, ό.π., σ. 324 επ.

80. Η έννοια της κοινής χρήσης είναι στενά συνδεδεμένη με αυτήν του γενικού συμφέροντος. Σχετικά με αυτήν, βλ. ενδεικτικά, *Παππά*, σε: *Γεωργιάδη-Σταθόπουλο*, ό.π., σ. 98 και 113 επ., με περαιτέρω αναφορές σε θεωρία και νομολογία.

81. Βλ. σχετ. *Μπαλή*, Γενικά αρχαί του αστικού δικαίου (Κατά τον Κώδικα), έκδ. 3η, Αθήνα, 1947, σ. 434, *Γεωργιάδη*, Εγχειρίδιο εμπράγματου δικαίου, τεύχ. Α', Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 1991, σ. 99, *Βαβούσκο*, 3η έκδ., ό.π., σ. 55 επ., *Τούση*, ό.π., σ. 85 επ., *Δαγτόγλου*, Διοικητικό, ό.π., σ. 628, *Στασινόπουλο*, Κοινόχρηστα, σε: *Νομικά Μελέται*, ό.π., σ. 53 επ., *Κυριακόπουλο*, Διοικητικών Γ', ό.π., σ. 407

Εάν λοιπόν γίνει δεκτό ότι η καλωδιακή τηλεόραση αποτελεί μία τοπική υπηρεσία κοινής ωφελείας και δεδομένου ότι τα δίκτυά της διέρχονται από κοινόχρηστα πράγματα, οδούς και πλατείες, τότε είναι εύλογο οι ΟΤΑ να αναλαμβάνουν την παροχή, ενσύρματα, τηλεοπτικής εικόνας, τουλάχιστον ανά «περιοχή τροφοδότησης», στην εδαφική τους περιφέρεια.

1βγ. Εσωτερική παθητική καλωδίωση

Η εσωτερική παθητική καλωδιακή τηλεόραση ταυτίζεται ουσιαστικά με τη συλλογική κεραία λήψης, απλή ή δορυφορική⁸². Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεοράσεως είναι αποκλειστικά αρμόδιο πλέον για την εγκατάσταση εσωτερικών ενσύρματων κυκλωμάτων ραδιοφωνίας και τηλεόρασης⁸³, υπό όρους που δεν έχουν όμως ακόμη συγκεκριμενοποιηθεί⁸⁴.

Η νομοθεσία μας λοιπόν ρυθμίζει, σε γενικό πλαίσιο, τα της εγκατάστασης δικτύων εσωτερικής παθητικής καλωδιακής τηλεόρασης, ενώ δεν αναφέρεται αντίστοιχα και στην εξωτερική παθητική καλωδίωση. Οι ρυθμίσεις που αφορούν στην εσωτερική παθητική καλωδίωση θέτουν ποσοτικά όρια, τα οποία αποτελούν στην πράξη τη διαχωριστική γραμμή για την οριοθέτηση των δύο μορφών καλωδίωσης.

Ακόμη και αν τα όρια αυτά ανταποκρίνονται στην πραγματική διάκριση μεταξύ μικρών και μεγάλων κτιρίων ή οικοδομικών τετραγώνων που καλωδιώνονται, δεδομένων δε και των περιοριστικών ρυθμίσεων στις οποίες υπόκεινται από το νόμο οι «μεγάλες» καλωδιώσεις, είναι αμφίβολη η συνταγματικότητα των περιορισμών, που περιλαμβάνονται στις ρυθμίσεις περί εσωτερικών καλωδιώσεων. Ακριβώς αυτοί οι περιορισμοί μπορεί να συνεπάγονται και αντίστοιχους περιορισμούς κατά την ενάσκηση του ατομικού δικαιώματος της λήψης.

Στο σχέδιο προεδρικού διατάγματος σχετικά με την εγκατάσταση κεραιών και κυκλωμάτων ραδιοτηλεοπτικής λήψης δίδεται σαφής ορισμός της εγκατάστασης κεντρικής κεραίας, ο οποίος ταυτίζεται ουσιαστικά με αυτόν της εσωτερικής παθητικής καλωδίωσης. Ο ορισμός έχει ως εξής: «Εγκατάσταση κεντρικής κεραίας είναι ένα συγκρότημα κεραι-

επ., *Δωρή*, Τα δημόσια κτήματα. Διοικήσεις-διαχειρίσεις-εκποίσεις-προστασία, τόμ. Α', Αντ. Ν. Σάκουλας, Αθήνα, 1980, σ. 379 επ. και *Παππά* σε: Γεωργιάδη-Σταθόπουλο V, ό.π., σ. 113 επ.

82. Βλ. σχετ. *Βενιζέλο*, Η έκρηξη, ό.π., σ. 54 και *Venizelos*, RIDC (339). Στη συνέχεια ο συγγραφέας ακολουθεί περαιτέρω την τυπολογία του ν. 1730/87, και συγκεκριμένα του ά. 16 παρ. 1, και υποστηρίζει ότι για εγκαταστάσεις κτιρίων μέχρι 50 ατομικών δεκτών δεν απαιτείται η χορήγηση ειδικής άδειας. Έτσι ο ίδιος διακρίνει την εσωτερική παθητική καλωδίωση σε μικρή και μεγάλη, ανάλογα με το μέγεθος της εγκατάστασης. Ακολουθώντας τη διάκριση αυτή, ο νομοθέτης απαιτεί ή όχι, ανάλογα με το μέγεθος της εγκατάστασης, άδεια για τη λήψη ή τήρηση κάποιας διοικητικής διαδικασίας για την εγκατάσταση κεραίας και σύνδεσή της με το δίκτυο.

83. Βλ. σχετ. ά.19 παρ. 7 του ν. 1866/89.

84. Εκκρεμεί εκτελεστικό διάταγμα η έκδοση του οποίου προβλέπεται από το ά.16 παρ. 1,εδ.γ του ν. 1730/87.

ών, που λαμβάνει ραδιοφωνικά και τηλεοπτικά σήματα από επίγειους ή δορυφορικούς σταθμούς και τροφοδοτεί ταυτόχρονα, μέσω καταλλήλων διατάξεων, πολλούς ραδιοφωνικούς-τηλεοπτικούς δέκτες μέσα στο ίδιο κτίριο ή σε συγκρότημα κτιρίων...»⁸⁵.

Σύμφωνα με το ίδιο σχέδιο, οι εγκαταστάσεις κοινής κεραίας διακρίνονται σε όσες προορίζονται για λήψη επίγειων ή δορυφορικών σταθμών και σε ατομικές ή κεντρικές κεραίες κτιρίου⁸⁶, τετραγώνου⁸⁷ ή γειτονιάς^{88, 89}. Η εγκατάσταση συλλογικής-κεντρικής κεραίας γειτονιάς θα απαιτούσε άδεια διοικητικής ή και ειδικά πολεοδομικής αρχής⁹⁰. Η εγκατάσταση εσωτερικού ενσύρματου καλωδιακού συστήματος, υπό την ισχύουσα νομοθεσία⁹¹, σε κτίρια με περισσότερα από 30 ή 50 σημεία λήψης, ανάλογα εάν πρόκειται για κατοικίες ή ειδικά κτίρια, απαιτεί άδεια του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεοράσεως.

Οι ρυθμίσεις που επιβάλλουν την εγκατάσταση κοινής κεραίας σε κτίρια ή σε γειτονιές παραδοσιακών οικισμών βρίσκουν συνταγματικό έρεισμα για την επιβολή τους στη διάταξη του άρθρου 24 παράγραφος 1, εδάφιο α' του Συντάγματος, που επιτάσσει ότι: «Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους». Πρακτικό έρεισμα εφαρμογής βρίσκουν ακόμα οι ρυθμίσεις αυτές στις σύγχρονες επιταγές της πολεοδομίας και της αισθητικής. Αντίθετα, οι ρυθμίσεις που επιβάλλουν την παροχή άδειας για την εγκατάσταση «μεγάλων» καλωδιώσεων είναι αμφίβολης συνταγματικότητας, ανάλογα με την ένταση των περιορισμών που θα επιφέρουν στην άσκηση του δικαιώματος ατομικής και συλλογικής ραδιοτηλεοπτικής λήψης.

Στο συμπέρασμα αυτό θα μπορούσε να καταλήξει κανείς συνεκτιμώντας το γεγο-

85. Βλ. σχετ. ά. 1, Α, 1, 1.1 του σχ. πδ σε συνδυασμό με τα 1.2, 1.3 και 1.4 του ίδιου άρθρου, όπου ορίζεται ότι οι εγκαταστάσεις κεντρικής κεραίας λήψης επίγειων και δορυφορικών σταθμών περιλαμβάνουν: «α. ενισχυτές γραμμής σήματος, κατανεμητές, φίλτρα, υποδοχές κεραίας, β. κατάλληλο καλωδιακό σύστημα διανομής σήματος, και γ. γείωση και αγωγούς γείωσης».

86. Βλ. σχετ. ά.2 του σχ.πδ.

87. Βλ. σχετ. ά.4 του σχ.πδ.

88. Βλ. σχετ. ά.6 του σχ.πδ.

89. Ο *Gounalakis* (ό.π., σ. 30 επ.), διακρίνει γενικά τα καλωδιακά συστήματα σε εγκαταστάσεις κοινής αντένας (*Gemeinschaftsantennenanlage*), σε εγκαταστάσεις μεγάλης κοινής αντένας (*Gross gemeinschaftsantennenanlage*), σε εγκαταστάσεις καλωδιακής τηλεόρασης (*Kabelfernsehanlage*) και σε εγκαταστάσεις ραδιοτηλεοπτικού δικτύου (*Rundfunkvermittlungsanlage*). Στην κατάταξη αυτή ο συγγραφέας αντικατοπτρίζει, στις τρεις πρώτες επιμέρους διακρίσεις, τη μικρή και τη μεγάλη εγκατάσταση εσωτερικής καλωδιακής τηλεόρασης, την εξωτερική παθητική και την ενεργητική καλωδίωση αντίστοιχα, ενώ με την τέταρτη εισάγει και στην ευρωπαϊκή θεωρία την έννοια του καλωδιακού δικτύου, γνωστή ήδη από την αμερικανική πραγματικότητα (*ibid*, σ. 33 επ.).

90. Βλ. σχετ. ά. 6 του σχ. πδ, παρ. 1. Επίσης, σύμφωνα με το πδ «Περί κεραίων τηλεοράσεως και ραδιοφωνίας» της 10/8/81, ΦΕΚ Δ' 451, 24/8/81, επιβάλλεται αφενός η ανέγερση ιστού κεντρικής κεραίας συλλογικής λήψης σε νεοανεγειρόμενες οικοδομές (ά.1), ενώ σε παραδοσιακούς οικισμούς επιβάλλεται η τοποθέτηση κεντρικής τηλεοπτικής κεραίας, με το ανάλογο σύστημα (ά.2).

91. Βλ. σχετ. ά.16 παρ. 1, εδ. β του ν. 1730/87, σε συνδυασμό με τα ά. 3 παρ. 5 του ν. 1772/88 και ά. 19 παρ. 7 του ν. 1866/89.

νός ότι στις «μεγάλες καλωδιώσεις» (*kleine Anlagen*) πολλών οικοδομικών τετραγώνων, όπως αυτές σε επίπεδο γειτονιάς, το καλώδιο διέρχεται από κοινόχρηστους χώρους, κυρίως οδούς, οι οποίες ανήκουν στον οικείο δήμο ή κοινότητα και πάντως, κατά τεκμήριο, στο δημόσιο. Για τον λόγο αυτό είναι πολύ εύλογο να απαιτείται, για την εγκατάσταση του δικτύου, η σχετική άδεια του οικείου ΟΤΑ.

Ενώ όμως η σχέση ανάμεσα στον ΟΤΑ ή την κεντρική διοίκηση, που είναι κύριοι των δρόμων ή των πλατειών, και στον επιχειρηματία, που καλωδιώνει τον δρόμο ή την πλατεία, είναι μία σχέση που ρυθμίζεται εξουσιαστικά από το διοικητικό δίκαιο, δεν συμβαίνει το ίδιο και όταν η καλωδίωση συντελείται στα όρια του ίδιου κτιρίου ή ενός οικοδομικού τετραγώνου.

Στην περίπτωση αυτή οι κύριοι ή οι κάτοχοι των συγκεκριμένων χώρων έχουν εξουσία επί αυτών και απαιτείται η συναίνεσή τους ειδικά για την καλωδίωση των κτιρίων. Κατ'εξαίρεση, με βάση κανόνες του γειτονικού δικαίου, και συγκεκριμένα τη διάταξη του άρθρου 1031 ΑΚ⁹², είναι δυνατό ο ιδιοκτήτης ή ο εκμισθωτής ενός στεγασμένου χώρου να εξαναγκασθεί, σύμφωνα με τη διαδικασία των άρθρων 15, 29, 71 και 682 επόμενα του ΚΠολΔ, να ανεχθεί τη διέλευση από τον χώρο αυτό ενός τμήματος του δικτύου καλωδίωσης, όταν πρόκειται για την εξυπηρέτηση της παροχής ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών σε γειτονικούς χώρους^{93,94}

1γ. Καλωδιακή τηλεόραση συνδρομητών

Η καλωδιακή τηλεόραση συνδρομητών αποτελεί, σύμφωνα με μία άποψη, ξεχωριστή μορφή καλωδιακής τηλεόρασης⁹⁵. Κατά την κρατούσα άποψη, που έχει από αντί-

92. Για την ερμηνεία της, βλ. *Γεωργιάδη*, σε *Γεωργιάδη-Σταθόπουλο*, τόμ. V, ό.π., σ. 403 επ.

93. Ότι ισχύει για την υπόγεια καλωδίωση ισχύει ακριβώς και για την υπέργεια. Με βάση τον κανόνα της ΑΚ 1001, ο εναέριος χώρος, που βρίσκεται υπεράνω εδαφών, που ανήκουν σε ιδιωτική κυριότητα, βρίσκεται υπό την εξουσίαση των κυρίων τους και, αντίστοιχα, ο χώρος που υπέρκειται κοινόχρηστων χώρων ή δημόσιων κτημάτων βρίσκεται υπό την εξουσίαση του δημοσίου. Βλ. σχετ. αντί άλλων, *Γεωργιάδη*, σε: *Γεωργιάδη-Σταθόπουλο V*, ό.π., σ. 322 επ.

94. Η προβληματική παραμένει η ίδια, όταν πρόκειται για καλωδιακή λήψη από κλειστά κυκλώματα σε χώρους ξενοδοχείων. Στην περίπτωση αυτή, οι συνιστώσες παραλλάσσουν σχετικά με το εάν το κοινό-λήπτης των καλωδιακών προβολών στα δωμάτια ξενοδοχείων αποτελεί «ευρύ κοινό», ώστε η διαδικασία της προβολής να συνιστά εκπομπή ή αναμετάδοση και να υποχρεούνται γι' αυτήν οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις σε απόδοση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στους δημιουργούς των προβαλλόμενων έργων. Βλ. σχετ. *Cohen-Jehoram* (ed.), ό.π., σ. 64 και 118.

95. Την άποψη αυτή φαίνεται να ασπάζεται η αμερικανική θεωρία του δικαίου των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Βλ. ενδεικτικά, *Ferris/Lloyd/Casey*, vol. 2, ό.π., σ. 18, *Franklin*, ό.π., 921 επ. *Carter/Franklin/Wright*, ό.π., σ. 419 επ. και *Barnett/Botein/Noam*, ό.π., σ. 122. Πρβλ. *Bullinger*, *Kommunikationsfreiheit*, ό.π., σ. 42 και *Balle, Médias*, 4ème éd., ό.π., σ. 182 επ. Ομόφωνα η θεωρία αποδέχεται ότι η τηλεόραση συνδρομητών αποτελεί «τηλεόραση» με τη νομική έννοια του όρου. Μικρές αποκλίσεις σημειώνονται σχετικά με το συστατικό στοιχείο της έννοιάς της, το ευρύ κοινό.

κρυσμα στη σύγχρονη πραγματικότητα, η τηλεόραση συνδρομητών είναι δυνατό να είναι είτε ερτζιανή είτε ενσύρματη. Προγράμματα από τα μεγαλύτερα τηλεοπτικά κανάλια συνδρομητών στον ευρωπαϊκό χώρο μεταδίδονται μέσω ερτζιανών κυμάτων⁹⁶. Επίσης, συχνά τα δορυφορικά προγράμματα είναι αυτά που μεταδίδονται περαιτέρω υπό τη μορφή της τηλεόρασης συνδρομητών. Στα ίδια δίκτυα μπορούν να συνενωθούν και άλλες υπηρεσίες, όπως αυτές της πληροφορικής, δηλαδή η μεταβίβαση στοιχείων από βάσεις δεδομένων προς ατομικούς δέκτες.

Η τηλεόραση συνδρομητών (Pay TV, Subscription TV, Pay-per-view TV για τμήμα προγραμμάτων, *télévision a réage*) συνίσταται στην προσφορά ενός συνόλου (πακέτου) προγραμμάτων σε συνδρομητές αντί αντιτίμου για την παροχή της συγκεκριμένης υπηρεσίας⁹⁷. Για την ευχερέστερη απομόνωση των ερτζιανών συνδρομητών απαιτείται αποκωδικοποιητής (decoder) της ταυτότητας των λαμβανόμενων μηνυμάτων⁹⁸, ενσωματωμένος στη συσκευή λήψης, τον τηλεοπτικό δέκτη.

Συγκριτικά, στη νομολογία γίνεται διάκριση ανάμεσα σε «μεταδόσεις προσιτές προς το γενικό κοινό» και σε «μεταδόσεις που αποσκοπούν σε χρήση από το γενικό κοινό». Έτσι, ενώ οι συνδρομητές χαρακτηρίζονται ως «κοινό», είναι δυνατό να μη συνιστούν και «γενικό κοινό». Βλ. σχετ. από τη νομολογία στις ΗΠΑ, υπ. *Chartwell Communications Group v. Westbrook* 637 F2d 459 (1980).

96. Για παράδειγμα, το γαλλικό Canal Plus, που άρχισε να λειτουργεί το Νοέμβριο του 1984 ως γαλλική ΑΕ, στην οποία έχει εκχωρηθεί δικαίωμα λειτουργίας με σύμβαση εκχώρησης δημόσιας υπηρεσίας. Το Canal Plus αντέγραψε στην αρχή τον τρόπο λειτουργίας του αμερικανικού Home Box Office αλλά σύντομα απέκτησε δική του ταυτότητα. Το 1986 ήδη είχε 1,5 εκ. συνδρομητές. Σήμερα ο αριθμός των συνδρομητών του πλησιάζει τα 10 εκ. και αρχίζει να εκπέμπει και εκτός γαλλικού εδάφους. Το BBC διαθέτει ειδική ζώνη συνδρομητών, όπου εκπέμπει εξειδικευμένα πειραματικά προγράμματα (βλ. σχετ. *Cohen-Jehoram* (ed.), ό.π., σ. 56 επ. και *Jones, Scrambled TV from Space, Satellite TV News*, Nov. 1983). Στην Ελλάδα το μόνο κανάλι τηλεόρασης συνδρομητών είναι ερτζιανό και λειτουργεί στην πόλη του Πειραιά, από τον δήμο της πόλης. Είναι το TV Plus, το οποίο ανήκει στη Δημοτική Επιχείρηση Προβολής και Επικοινωνίας Πειραιά (ΔΕΠΕΠ). Το καταστατικό της επιχείρησης, εγκεκριμένο από τον υπουργό εσωτερικών, έχει δημοσιευθεί στην ΕτΚ (ΦΕΚ 377 Β/27.7.87). (Βλ. ακόμη σχετικά ΥΑ 14631/Ζ2/2691, ΦΕΚ 267 Β', 29.5.87 και ΥΑ 28654, ΦΕΚ 458 Β', 13.6.89 και αποφάσεις Δημοτικού Συμβουλίου Πειραιά υπ' αριθμ. 170, 4.6.87, 312, 30.7.87 και 552, 31.10.88). Το TV Plus λειτουργεί βασικά ως ερτζιανό κανάλι αναμετάδοσης ξένων δορυφορικών προγραμμάτων. Μόνον για λίγες ώρες την ημέρα μεταδίδει, ύστερα από πληρωμή μηνιαίας συνδρομής και με τη βοήθεια αποκωδικοποιητή, τηλεοπτικό πρόγραμμα, το οποίο αποτελείται από κινηματογραφικές ταινίες.

97. Βλ. *Gounalakis*, ό.π., σ. 32 και υπ. 18 για περαιτέρω βιβλιογραφία. Επιπλέον, βλ. γενικότερα, *Goodhart, Pay Cable: The Television Revolution that is Coming to Great Britain*, The Bow Group, London, 1982 και *Oppenheim, La TV a réage: Problèmes et perspectives en Europe de l'Ouest et en Amérique du Nord*, Thèse, Paris II, 1985.

98. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η μέτρηση του πραγματικά «καταναλισκόμενου» προγράμματος. Η χρήση του αποκωδικοποιητή δημιουργεί σε μία μερίδα της θεωρίας διχογνωμίες, σχετικά με το εάν το είδος αυτό της τηλεόρασης συνδρομητών αποτελεί τηλεόραση με τη νομι-

Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, όπως Βέλγιο, Βρετανία και Γερμανία, η σύμβαση μεταξύ τηλεοπτικού επιχειρηματία και καλωδιακού συνδρομητή συνίσταται στην αποπληρωμή εφάπαξ ενός τέλους σύνδεσης και ενός μηνιαίου τέλους ανά σημείο ζεύξης⁹⁹. Έτσι η συνδρομή αποτελεί για την καλωδιακή τηλεόραση έναν επιπλέον τρόπο χρηματοδότησης, εκτός από την επιβολή κρατικών τελών, την παροχή κρατικής επιχορήγησης ή τα έσοδα των διαφημίσεων¹⁰⁰.

Στη Γαλλία η τηλεόραση συνδρομητών θεωρείται ότι εξυπηρετεί σκοπούς δημόσιας υπηρεσίας¹⁰¹. Για τον λόγο αυτό της επιβάλλονται οι όροι λειτουργίας της καθώς και κυρώσεις για την παράβασή τους. Στις ΗΠΑ οι δεσμευτικοί κανόνες λειτουργίας, που στόχευαν στην προστασία της απλής καλωδιακής και ερτζιανής τηλεόρασης, υποχωρούν και είναι έκδηλη η τάση της πλήρους απελευθέρωσης της αγοράς της καλωδιακής τηλεόρασης συνδρομητών από κρατικό έλεγχο¹⁰².

κή έννοια του όρου. Το πρόβλημα δημιουργείται αναφορικά και με τον ορισμό του «ευρέος κοινού» ως συστατικού στοιχείου της έννοιας της τηλεόρασης. Ευρύ πάντως μπορεί να είναι το εξατομικευμένο κοινό, ως σύνολο συνδρομητών, για την παροχή κάθε υπηρεσίας, αλλά όχι και το κοινό στο οποίο ο αριθμός των δεκτών εξ ορισμού περιορίζεται, ή αυτό για τα μέλη του οποίου και μόνον, ατομικά, είναι χρήσιμη η κάθε υπηρεσία. Για την αντίθετη άποψη, βλ. από την αμερικανική νομολογία «...whether a signal is scrambled or not may determine the question whether it is a broadcast...» από την απόφαση στην *υπ. Chartwell Communications Group v. Westbrook*, 637 F2d 459 (1980) (465).

99. Βλ. σχετ. *EEK*, Πράσινο Βιβλίο, ό.π., σ. 49.

100. *Ibid.* βλ. ακόμη, *UK Home Office*, *Direct Broadcasting by Satellite*, London 1981, σ. 70 επ. και *The Development of Cable System and Services*, London 1983, σ. 47 επ. Η βρετανική επιτροπή για τη ραδιοτηλεόραση, που εργάστηκε υπό τη διεύθυνση του καθηγητή Peacock, πρότεινε επίμονα την εισαγωγή και του συστήματος συνδρομής, εκτός άλλων, για την άμεση χρηματοδότηση του BBC. Βλ. *H.O.*, *Report of the Committee on Financing the BBC*, HMSO, London, 1986, σ. 45 επ. και σχετικές δηλώσεις του Peacock προς την ίδια κατεύθυνση, σε *Observer*, 26/8/90. Γενικά για τους τρόπους χρηματοδότησης των ραδιοτηλεοπτικών μέσων, βλ. ενδεικτικά, *Debbasch*, *Droit*, 2ème éd., ό.π., σ. 379 επ.

101. Βλ. σχετ. *Debbasch*, *Droit*, ό.π., 2ème éd., σ. 333 επ., *Drouot*, ό.π., σ. 54 και *Gavalda/Boizard* (éds), ό.π., σ. 103 και 182 επ. Η παραχώρηση λειτουργίας του καναλιού είναι αντικείμενο ενός *contrat de concession de service public* (σύμβαση παραχώρησης δημόσιας υπηρεσίας) μεταξύ του κράτους και ενός νομικού προσώπου, υπό τη μορφή της ΑΕ, σύμφωνα με τις εξής διατάξεις: L. 29/7/82, α.79, L. 30/9/86, α.41, D. 14/3/86 (J.O. 15/3/86), L. 17/1/89, α.28. Η σύμβαση της παραχώρησης συνοδεύεται από τη συγγραφή υποχρεώσεων (*cahier de charges*) του εκδοχέα επιχειρηματία, οι οποίες, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνουν την υποχρεωτική πρόσβαση του κοινού στην εγκατάσταση (α.7 του ισχύοντος *cahier de charges*), την ισομέρεια, κώδικα διαφημίσεων και ποσοτώσεις, με αντικείμενο πρόγραμμα γαλλικής ή κοινοτικής προέλευσης. Το CSA ελέγχει την τήρηση των όρων αυτών και επιβάλλει κυρώσεις για τυχόν παραβίασή τους. Τέλος, για τις ελεγκτικές αρμοδιότητες επί του εξοπλισμού του Canal Plus, βλ. την Απ. CNCL 88-271, 21/6/88.

102. Στις ΗΠΑ θεσπίσθηκαν, από τη δεκαετία του 1960 και έπειτα, οι λεγόμενοι «anti-siphoning

Σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο, η καλωδιακή τηλεόραση συνδρομητών είναι «τηλεόραση» όπως αυτή τυποποιείται στο άρθρο 15 παράγραφος 1 του Συντάγματος. Συνεπώς υπάγεται και αυτή στις γενικότερες ρυθμίσεις της ανωτέρω διάταξης. Η κοινή νομοθεσία αναφέρεται πλέον ρητά, εκτός από την καλωδιακή τηλεόραση, και στο είδος της τηλεόρασης συνδρομητών, το οποίο απαιτεί τη χρήση αποκωδικοποιητή¹⁰³.

Από τη συνεκτίμηση των στοιχείων αυτών εξάγεται το συμπέρασμα ότι ο Έλληνας νομοθέτης ρυθμίζει και τη λειτουργία της καλωδιακής τηλεόρασης συνδρομητών. Η ρύθμιση αυτή είναι ακροθιγής, γιατί αναφέρεται μόνον σε θέματα εκχώρησης της άδειας λειτουργίας ενός τέτοιου τηλεοπτικού σταθμού. Αρμόδια όργανα για τη χορήγηση της άδειας είναι, ως γνωμοδοτικό όργανο, το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεοράσεως και, ως αποφασιστικό, από κοινού οι Υπουργοί Προεδρίας Κυβερνήσεως, Εσωτερικών, Οικονομικών, Μεταφορών και Επικοινωνιών¹⁰⁴.

Παρ. 2 Η νομική φύση της μετάδοσης

Η έννοια της μετάδοσης απαιτεί αποσαφήνιση, γιατί αποτελεί συχνά αντικείμενο σύγχυσης αναφορικά με τη διαδικασία της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, όπως άλλωστε και με της αντίστοιχης ερτζιανής. Η έννοια της μετάδοσης είναι δυνατό να ταυτίζεται με την έννοια της εκπομπής και να αντιδιαστέλλεται, ως σύγχρονη μετάδοση, από αυτήν της αναμετάδοσης.

rules». Σύμφωνα με αυτούς, οριζόταν ότι απαγορεύεται η προβολή ορισμένων ταινιών και δημοφιλών τηλεοπτικών προγραμμάτων, γιατί η καλωδιακή τηλεόραση συνδρομητών θα απέβαινε δυσανάλογα ανταγωνιστική προς τις άλλες μορφές τηλεόρασης, λόγω ακριβώς της ενίσχυσής της με το ποσόν της συνδρομής. Οι κανόνες «anti-siphoning» καθιερώθηκαν νομολογιακά με την απόφαση στην *υπ. National Association of Theatre Owners v. Federal Communications Commission*, 397 US 922 (1970) και ανατράπηκαν με την απόφαση στην *υπ. Home Box Office Inc. v. Federal Communications Commission*, 434 US 829 (1977), με το αιτιολογικό ότι υπάρχει μεν διαφορά ανάμεσα στη νομοθεσία που στοχεύει στον περιορισμό της ελευθερίας του λόγου και στη νομοθεσία που συμπτωματικά εισάγει περιορισμούς στην ελευθερία του λόγου, παρόλα αυτά οι «anti-siphoning rules» είναι απλώς υπερβολικοί (overbroad) στους περιορισμούς που επιβάλλουν. Έτσι η στάθμιση συμφερόντων υπό την ισχύ αντίστοιχων περιοριστικών κανόνων αποδεικνύεται ιδιαίτερα δυσχερής και ανασφαλής.

103. Βλ. σχετ. «ως επίσης και σταθμοί κωδικοποιημένων μέσων μεταδόσεων», από τη διατύπωση του ά. 4 του ν. 1866/89. Βλ. ακόμη τη διατύπωση «εκπομπή... με κωδικοποιημένο σήμα» του ά. 2 παρ. 1 του 1/1990 Ειδικού Κανονισμού του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεοράσεως και αυτήν του ά. 2 παρ. 1 του Κανονισμού 5/1991 ΕΣΡ: «μετάδοση και αναμετάδοση... με ελεύθερο ή κωδικοποιημένο σήμα» και «τηλεοπτική μετάδοση», η ασύρματη ή όχι, απ' ευθείας, ή μέσω δορυφόρου, με κώδικα ή χωρίς...» στη διάταξη του ά. 2α του πδ 236/92.

104. Βλ. σχετ. ά. 4 του ν. 1866/89.

2α. Η σύγχρονη μετάδοση: Διασαφήνιση της έννοιας

Η έννοια της (σύγχρονης) μετάδοσης (transmission) είναι στενότερη από αυτήν της εκπομπής (emission), γιατί, σύμφωνα με την επικρατέστερη άποψη, η νομική έννοια της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής περιλαμβάνει, εκτός από τη μετάδοση, και την αναμετάδοση¹⁰⁵.

Έτσι οι νομικοί όροι της σύγχρονης ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης και της αναμετάδοσης είναι εύλογο να θεωρούνται υποσύνολα της νομικής έννοιας της εκπομπής¹⁰⁶. Η υπαγωγή βέβαια αυτή έχει και ανάλογες συνέπειες σχετικά με την άσκηση των δικαιωμάτων των φορέων της ραδιοτηλεοπτικής διαδικασίας¹⁰⁷. Η καλωδιακή διάδοση τέλος, δεν διαφέρει από την ερτζιανή όσον αφορά στην οριοθέτηση των φάσεων της μετάδοσης και αναμετάδοσης¹⁰⁸.

Η σύγχρονη ή ταυτόχρονη καλωδιακή ραδιοτηλεοπτική μετάδοση, η οποία, υπό την αμιγή της μορφή, έχει συχνά την έννοια της πρωτογενούς μετάδοσης, είναι η διάδοση προς το ευρύ κοινό ραδιοτηλεοπτικού προγράμματος μέσω καλωδίου, χωρίς

105. Ο Αλιβιζάτος (Κράτος, ό.π., σ. 44-45 και Εφαρμογές, σ. 363-4) θεωρεί κατ' αρχήν ότι η έννοια της αναμετάδοσης ταυτίζεται με την έννοια της εκπομπής και την άποψη αυτή ενστερνίζεται ο *Ελευθεριάδης*, Εφαρμογές, (σ. 383 επ.) σε σχόλιό του στην Τριμ.Πλημ. Θεσ. 964/88, όπως και από τη νομολογία, η μειοψηφία στην ίδια απόφαση και η ΑΠ 752/88 (Τμ. Στ'). Τέλος, προς την ίδια κατεύθυνση, ο *Cohen-Jehoram* (ed.), ό.π., σ. 202 όπου: «we must not neglect the fact that cable rediffusion is an act of broadcasting...».

106. Είναι ισχυρή στη θεωρία και η άποψη ότι ραδιοτηλεοπτική μετάδοση θεωρείται μόνον η πρωτογενής και ταυτόχρονη εκπομπή, ενώ οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα συνιστά τη νομική έννοια της ραδιοτηλεοπτικής λήψης. Προς αυτήν την κατεύθυνση, βλ. Τριμ.Πλημ.Θεσ. 964/88, *Bullinger*, HRLJ (375) και *Δαγτόγλου*, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 73. Ο τελευταίος θεωρεί ότι δεν περιλαμβάνεται στην έννοια της εκπομπής, και άρα δεν υπόκειται στους περιορισμούς της, η απλή διευκόλυνση λήψης ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων μέσω δορυφόρου ή επίγειων εγκαταστάσεων. Με άλλα λόγια, το στοιχείο της μεσολάβησης μίας ενδιάμεσης τεχνικής εγκατάστασης καθιστά, για τον ίδιο, τη διαδικασία της περαιτέρω μετάδοσης, «λήψη», υπό τη νομική της έννοια. Contra, από τη νομοθεσία μας, η διάταξη του ά.3 του πδ 236/92 όπου ορίζεται ότι όταν συνέχεια μίας διαδικασίας αποτελεί η αναμετάδοση, τότε η διαδικασία αυτή δεν συνιστά λήψη. Πρβλ. και *Cohen-Jehoram* (ed.), ό.π., σ. 162 επ.

107. Βλ. από την απόφαση του ΕΔΔΑ στην *vn.Croppera, Radio AG and others v. Switzerland*, σημ.55 «... the Court considers that both broadcasting of programmes over the air and cable retransmission of such programmes are covered by the right enshrined in the first two sentences of Article 10 paragraph 1...». Βλ. ακόμη, σχετικά με την απόφαση της ΕΕΔΑ στην ίδια υπόθεση, σχόλιο σε *Ιωάννου*, ΕΕΕυρΔ, (275) όπου «... η καλωδιακή αναμετάδοση εκπομπών που έχουν μη εθνική προέλευση, θεωρείται από την ΕΕΔΑ ότι έχει την ίδια προστασία όπως και η πρώτη εκπομπή».

108. Στις αποφάσεις της ΕΕΔΑ και του ΕΔΔΑ για τις *υπ. Groppera* και *Autronic AG v. Switzerland* η καλωδιακή και δορυφορική μετάδοση και αναμετάδοση αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο, όπως και εάν επρόκειτο για τις αντίστοιχες, μέσω ερτζιανών κυμάτων.

να παρεμβάλλεται άλλη ενδιάμεση φάση στη διαδικασία ή άλλο ενδιάμεσο τεχνικό βοήθημα¹⁰⁹.

Η γερμανική θεωρία¹¹⁰ διακρίνει δύο μορφές περαιτέρω διάδοσης της καλωδιακής τηλεοπτικής εικόνας, που αποτελούν μορφές καλωδιακής τηλεόρασης, την πρωτογενή (primäre) και την επεξεργασμένη (bearbeitete). Η επεξεργασμένη περαιτέρω διάδοση είναι είτε ετερόχρονη (zeitversetzte)¹¹¹, είτε συντετμημένη (verkürzte)¹¹², είτε τροποποιημένη (veränderte).

Η διαδικασία της καλωδιακής μετάδοσης δημιουργεί αξιώσεις για την αναγνώριση πνευματικών δικαιωμάτων υπέρ των δημιουργών των εκπεμπόμενων προγραμμάτων και εμπίπτει ακριβώς στις ρυθμίσεις του άρθρου 15 του Συντάγματος.

2β. Η έννοια της αναμετάδοσης

Και η νομική θεωρία αλλά και οι νομοθεσίες πολλών ευρωπαϊκών χωρών κάνουν διάκριση μεταξύ των εννοιών της μετάδοσης και της αναμετάδοσης. Α contrario, από την οριοθέτηση της καλωδιακής τηλεοπτικής μετάδοσης, αναμετάδοση (rediffusion, retransmission, rebroadcasting, Weiterübertragung) συνιστά η διαδικασία κατά την οποία η μεταδιδόμενη εκπομπή αναπαράγεται με την παρεμβολή μίας ενδιάμεσης φάσης και τη βοήθεια ενός τεχνικού υποστηρίγματος. Αναμετάδοση είναι λοιπόν μία περαιτέρω διάδοση της ραδιοτηλεοπτικής εικόνας, στη συγκεκριμένη περίπτωση μέσω καλωδίου.

Δύο στοιχεία έχει επεξεργασθεί η θεωρία του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας προκειμένου να καθορίσει τη νομική διάκριση μεταξύ μετάδοσης και αναμετάδοσης και εν τέλει να προσδιορίσει πότε η περαιτέρω διάδοση της τηλεοπτικής εικόνας αποτελεί

109. Σύμφωνα όμως με την Οδηγία του Συμβουλίου της ΕΟΚ, «για τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων», τηλεοπτική μετάδοση είναι «η ασύρματη ή όχι, απ' ευθείας ή μέσω δορυφόρου, με κώδικα ή χωρίς, πρώτη μετάδοση τηλεοπτικών προγραμμάτων που προορίζονται για το κοινό», (ά.1 (α)). Τον ίδιο ορισμό επαναλαμβάνει και η διάταξη του ά. 2 (α) του πδ 236/92.

110. Βλ. σχετ. *Gounalakis*, ό.π., σ. 90 επ.

111. Η ετερόχρονη περαιτέρω διάδοση αποτελεί έννοια αντίθετη της ταυτόχρονης. Κατ' αυτήν, κάποιος ενδιάμεσος αναπαράγει το ξένο πρόγραμμα και το μεταδίδει σε χρόνο διαφορετικό από ό,τι το αρχικό (ibid, σ. 52). Η συγκεκριμένη έννοια ταυτίζεται με την έννοια της αναμετάδοσης, ως προς το στοιχείο του ενδιάμεσου και μόνον. Στην ταυτόχρονη (και πλήρη) καλωδιακή αναμετάδοση αναφέρεται η Πρόταση Οδηγίας του Συμβουλίου Ε.Κ. σχετικά με το συντονισμό ορισμένων κανόνων όσον αφορά στο δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας και στα συγγενικά δικαιώματα που εφαρμόζονται στις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις και στην καλωδιακή αναμετάδοση, COM. (91)276, έγκριση κοινής θέσης στις 10/5/93.

112. Κατά τη συντετμημένη μετάδοση, ο εκμεταλλεούμενος (Betreiber) την καλωδιακή εγκατάσταση την τροφοδοτεί με ξένο πρόγραμμα, το οποίο έχει υποστεί μερικές ή ολικές αλλαγές στο περιεχόμενό του, αλλά διαθέτει το τελικό σήμα του εκπομπέα (ibid, σ. 53).

νέα «δημόσια προβολή», για την οποία οφείλονται στον δημιουργό τα πνευματικά του δικαιώματα^{113,114}.

Πρώτο στοιχείο είναι αυτό της περιοχής τροφοδότησης (*Versorgungsbereich*) ή της περιοχής άμεσης λήψης (*Direktempfangsbereich*)¹¹⁵. Κάθε μετάδοση εκτός του γεωγραφικού χώρου της περιοχής τροφοδότησης ενδεχομένως συνιστά αναμετάδοση και άρα, απαιτείται εξ' αιτίας της αποζημίωση. Δεύτερο στοιχείο αποτελεί το είδος του συστήματος λήψης. Μία άποψη, που φαίνεται ότι δεν είναι κρατούσα και ενδεχομένως ούτε επαρκής, δέχεται ότι όταν ο φέρων το σήμα οργανισμός είναι καλώδιο και η έκταση διάδοσης της εικόνας είναι μικρή, στα όρια ενός μεγάλου, για παράδειγμα, κτιρίου, τότε η τηλεοπτική διάδοση δεν συνιστά «αναμετάδοση» και γι' αυτήν δεν οφείλεται αποζημίωση στον πνευματικό δημιουργό της εκπομπής^{116,117}.

113. Σχετικά με τις δύο θεωρίες, βλ. *Gounalakis*, ό.π., σ. 215 επ. και *Colombet*, ό.π., σ. 207 επ. Η πρώτη αφορά στην αποκλειστικότητα του δικαιώματος του πνευματικού δημιουργού για κάθε δημόσια ανακοίνωση, δηλαδή κάθε νέα μετάδοση και η δεύτερη στην ελεύθερη έγκριση ή αποζημίωσης ζώνη, την οποία συνιστά η περιοχή τροφοδότησης. Μόνον ο *Cohen-Jehoram* (ed.) (ό.π., σ. 162) εισάγει σχετικά μία νέα θεωρία, η οποία εδράζεται στο στοιχείο της νομικής μορφής του εκπέμποντος ραδιοηλεκτρονικού οργανισμού.

114. Η ομαδοποίηση αυτή γίνεται *grosso modo*, γιατί από συγκριτικά νομοθετικά δεδομένα προκύπτουν και αντίθετα συμπεράσματα. Για παράδειγμα, κατά την ερμηνεία του γερμανικού νόμου περί πνευματικής ιδιοκτησίας (ά.20), μετάδοση και αναμετάδοση ταυτίζονται (βλ. *σχετ. Gounalakis*, ό.π., σ. 63 επ.).

115. Η περιοχή άμεσης λήψης είναι η περιοχή μέσα στην οποία τηλεοπτικά προγράμματα, που προέρχονται από κάποιον πομπό, μπορούν να «λαμβάνονται» σε ικανή ποσότητα με μία τηλεοπτική κεραία, που διατίθεται στο εμπόριο αντί μεσαίου αντιτίμου (βλ. *σχετ. Gounalakis*, ό.π., σ. 119 επ.).

116. Βλ. *σχετ. Cohen-Jehoram* (ed.), ό.π., σ. 162 επ., όπου αναφέρεται, σχετικά με το ολλανδικό ισχύον δίκαιο, ότι η «δημοσίευση» του ά.12 (2) του νόμου περί πνευματικής ιδιοκτησίας δεν αφορά στην καλωδιακή αναμετάδοση εικόνας προς μία κλειστή ομάδα ανθρώπων, όπως αυτή που είναι εγκατεστημένη σε ένα κτίριο. Έτσι η αναμετάδοση, όταν συνιστά μικρή εσωτερική καλωδιακή μετάδοση, δεν απαιτεί άδεια. Ο *Bullinger* (HRLJ (375)) θεωρεί ότι η αναμετάδοση μέσω συλλογικών (κοινοτικών) κεραιών και καλωδιακών κυκλωμάτων συνιστά ραδιοηλεκτρονική λήψη και όχι εκπομπή, μόνον όταν πρόκειται για την περίπτωση των δορυφόρων DBS και το φαινόμενο της διάχυσης σημάτων, ενώ ο ίδιος αναγνωρίζει ότι η καλωδιακή αναμετάδοση εκλαμβάνεται ως τέτοια για τις ανάγκες της αναγνώρισης δικαιωμάτων υπέρ του δημιουργού. Σύμφωνα με τη ραδιοηλεκτρονική νομοθεσία των ΗΠΑ, και μάλιστα με αποφάσεις της FCC, πολλά είδη αναμετάδοσης απαλλάσσονται από την υποχρεωτική άδεια την οποία υποχρεούνται να κατέχουν οι αναμεταδίδοντες τηλεοπτικοί οργανισμοί. Βλ. ενδεικτικά, 74 FCC 2d.206 (1979), «Elimination of Licencing Requirements for Receive-only Satellite Earth Stations Facilitating their Use in CATV, SMATV, DBS» και 15 FCC 2d.417 (1968) «Retrasmission Consent: Notice of the FCC», όπου ορίζεται πως άδεια αναμετάδοσης από τον εκπέμποντα σταθμό απαιτείται για τα συστήματα εκείνα που αναλαμβάνουν τη μεταφορά μηνυμάτων από μεγάλη απόσταση εντός ζώνης 35 μιλίων και εντός της αγοράς των 100 μεγαλύτερων σταθμών.

117. Τελικά, ο *Gounalakis* (ό.π., σ. 103 επ.) παρουσιάζει μία ολοκληρωμένη λύση για το πρόβλημα της απόδοσης δικαιωμάτων δημιουργού κατά τη διαδικασία της τηλεοπτικής καλωδιακής ανα-

Η θεωρία του δημόσιου δικαίου ασχολείται με την έννοια της αναμετάδοσης, κατά το μέτρο που η νομική διάκριση ανάμεσα στη μετάδοση και την αναμετάδοση είναι δυνατό να αποβεί κρίσιμη κυρίως για την έκταση και την ένταση του κρατικού ελέγχου, ο οποίος ασκείται επί κάθε τηλεοπτικής διαδικασίας.

Ειδικότερα, σύμφωνα με τη συνταγματική επιταγή του άρθρου 15 του Συντάγματος και την ισχύουσα ελληνική νομοθεσία σχετικά με τη ραδιοτηλεόραση, δεν φαίνεται να ευσταθεί η νομική διάκριση μεταξύ μετάδοσης και αναμετάδοσης, όμως και μεταξύ της εκπομπής και των δύο άλλων εννοιών¹¹⁸. Όλες οι έννοιες υπάγονται στην πραγματική κατηγορία της τηλεόρασης, όπου υπάγεται επίσης και αυτή της ραδιοτηλεοπτικής λήψης, η οποία διαφοροποιείται άλλωστε σαφώς από τις προαναφερόμενες.

2γ. Η δορυφορική διάδοση^{119,120}

2γα. Από τηλεπικοινωνιακό δορυφόρο

Ο όρος τηλεπικοινωνιακός δορυφόρος (FSS: Fixed Satellite Service) καθιερώθηκε το 1984 από το Συμβούλιο της Ευρώπης¹²¹. Οι τηλεπικοινωνιακοί δορυφόροι συνδέουν (link-up) δύο ανταποκριτές, ενώ το σήμα που εκπέμπουν δεν είναι προσιτό στο κοινό¹²².

μετάδοσης. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι μόνον η ολοκληρωμένη (integral) αποθήκευση σε καλώδιο υπόκειται σε απόδοση δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας. Ολοκληρωμένη αποθήκευση είναι η σύγχρονη, πλήρης και αμετάβλητη μετάδοση. Αντίθετα, η νομική φύση της αναμετάδοσης μέσω δορυφόρου και καλωδίου τίθεται ως πρόβλημα σε *Kerever* (ό.π., σ. 157) και μένει τελικά αναπάντητο.

118. Χαρακτηριστικά, ο Ειδικός Κανονισμός 1/1990 του ΕΣΡ «Περί εξετάσεως αιτήσεων χορηγήσεως τηλεοπτικών αδειών», ΦΕΚ 82 Β', 8/2/90 στο ά. 2 παρ. 1 ορίζει ότι «η άδεια ιδρύσεως, εγκαταστάσεως και λειτουργίας αφορά εκπομπή, μετάδοση και αναμετάδοση διαμέσου των ερτζιανών, με ελεύθερο ή κωδικοποιημένο σήμα, με χρήση επίγειων σταθμών εκπομπής, μεταδόσεως ή αναμεταδόσεως μέσω δορυφόρων, ενσύρματων κυκλωμάτων, καλωδιακών μεταδόσεων...». Βλ. ακόμη και ά. 2 παρ. 1 του Κανονισμού 5/1991 ΕΣΡ.

119. Η τηλεοπτική διάδοση μέσω δορυφόρου παίρνει διάφορες μορφές ανάλογα με το είδος των χρησιμοποιούμενων αναμεταδοτών (transponders), τη φύση των εκπεμπόμενων σημάτων και των επίγειων σταθμών αναμετάδοσής τους. Έτσι οι συμβατικοί δορυφόροι διακρίνονται σε δορυφόρους σημείου προς σημείο (point-to-point) και σε διανεμητικούς (distribution type). Οι δύο αυτοί τύποι συνήθως αναλογούν προς τους τηλεπικοινωνιακούς και ραδιοτηλεοπτικούς δορυφόρους, αντίστοιχα.

120. Ο όρος «διάδοση» προτιμάται εδώ για να συμπεριλάβει τη μετάδοση από το σημείο εκπομπής προς τον δορυφόρο και την αναμετάδοση από αυτόν προς οποιοδήποτε σημείο περαιτέρω εκπομπής.

121. Βλ. σχετ. CoE, Committee of Ministers R (84) 22, 7/12/84, on the Use of Satellite Capacity for Television and Sound Radio.

122. Βλ. τον ακριβή ορισμό τους σε *Kerever*, ό.π., σ. 148, όπου αναφέρεται ότι οι λεγόμενοι τηλεπικοινωνιακοί δορυφόροι ή δορυφόροι σταθερής υπηρεσίας συνδέουν δύο ανταποκριτές, έτσι ώστε ο πρω-

Δύο σημαντικά προβλήματα νομικής υφής γεννώνται από τη λειτουργική οργάνωση των δορυφόρων αυτών. Το πρώτο αφορά στη νομική φύση της μετάδοσης από σημείο προς τον δορυφόρο (injection) και το δεύτερο στη φύση της δεύτερης μετάδοσης από τον δορυφόρο προς τη γή.

Η διαδικασία της «injection» συνιστά κατά τον Kerever ραδιοτηλεοπτική πράξη (act of broadcasting), που προσομοιάζει προς την εκπομπή, μόνον εάν υπάρχει η αρχική πρόθεση να αναγνωρισθούν στους δημιουργούς δικαιώματα από την προβολή μίας εκπομπής, που απευθύνεται στο κοινό¹²³. Η άποψη αυτή μπορεί να ισχύει και για τις δύο φάσεις της μετάδοσης μέσω δορυφόρου¹²⁴.

Η αντίθετη άποψη, που ως προς τη νομική φύση της injection εδράζεται στην αντίληψη ότι κάθε είδους μεταφορά ραδιοτηλεοπτικών σημάτων, τα οποία, εξαιτίας των φυσικών τους χαρακτηριστικών, δεν μπορούν να λαμβάνονται απευθείας από το κοινό, δεν συνιστά αναγκαστικά ούτε πράξη ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής, όσον αφορά στο δημόσιο δίκαιο, ούτε δημόσια εκτέλεση, όσον αφορά στο δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας¹²⁵.

Η μειοψηφούσα αυτή άποψη θεμελιώνεται στην αναπόφευκτη ενότητα της ραδιοτηλεοπτικής διαδικασίας και βρίσκει δικαιολογητικό λόγο τον Κανονισμό της Διεθνούς

τογενής ανταποκριτής εκπέμπει ραδιομαγνητικά κύματα προς τον δορυφόρο, ο οποίος τα αποστέλλει απαράλλακτα προς τον δέκτη. Τα σήματα που διαδίδονται με τον τρόπο αυτό, δεν είναι τεχνικά προσιτά στο κοινό. Για να τα λάβει ο δεύτερος ανταποκριτής, πρέπει να τα αποκωδικοποιήσει και να τα μεταδώσει περαιτέρω με τη μέθοδο της ερτζιανής μετάδοσης ή μέσω ενός καλωδιακού δικτύου.

123. Βλ. σχετ. Kerever, ό.π., σ. 155. Ως προς τη φύση της injection ο Ulmer (Protection des auteurs lors de la transmission par satellite des programmes de radio-diffusion, RIDA, 1977, 5) θεωρεί ότι αυτή αποτελεί πρώτη φάση της ραδιοτηλεοπτικής διαδικασίας (initial act of broadcasting), σύμφωνα με το πνεύμα των διατάξεων της Συνθήκης της Βέρνης, ασχέτως εάν απαιτείται ή όχι η παρέμβαση ενός οργανισμού διανομής της εικόνας (distributing organisation). Πρβλ. Κουμάντο, Πνευματική ιδιοκτησία και τεχνικές εξελίξεις, Προσφορά στον Γ. Μιχαηλίδη-Νουάρο, Αντ. Ν. Σάκουλας, Αθήνα 1987, σ. 81 επ.

124. Ο Nahban, (Les satellites et le droit d'auteur au Canada, Congrès de la Mer Egée, ALAI, σ. 315 επ.), υποστηρίζει ότι δεν έχει εξευρεθεί μία διεθνώς αποδεκτή λύση για τη ρύθμιση της αναμετάδοσης μέσω δορυφόρου και παρουσιάζει τις δίσταμένες απόψεις ως προς τη νομική της φύση (ibid, σ. 318). Και οι δύο αντανακλούν τις διαφορετικές θεωρίες σχετικά με τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση γενικότερα. Η πρώτη είναι αυτή που επικαλείται την έννοια της μετάδοσης, όταν η πρόθεση του εκπέμποντος ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού αποσκοπεί σε ό,τι εξ ορισμού στοχεύει και η ραδιοτηλεοπτική εκπομπή, δηλαδή στη λήψη ραδιοτηλεοπτικών σημάτων από το ευρύ κοινό. Υπό την οπτική, αυτή, και η μετάδοση προς το δορυφόρο και η αναμετάδοση από αυτόν αποτελούν ραδιοτηλεοπτικές πράξεις (broadcasting acts). Η δεύτερη θεωρία επικαλείται την έννοια της μετάδοσης μόνον με βάση το άμεσο αποτέλεσμα της επιχειρούμενης λειτουργίας, όταν τα εκπεμπόμενα σήματα μπορούν, με άμεσο τρόπο, να λαμβάνονται από το ευρύ κοινό. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η αναμετάδοση είναι αμφίβολο εάν συνιστά πράξη εκπομπής με τη νομική της έννοια. Ο Arnolds (Author's Rights and the Direct Broadcasting Satellite, Congrès de la Mer Egée, ό.π., σ. 633 επ.) υποστηρίζει ότι ένας αναμεταδότης στο διάστημα δεν επιτελεί διαφορετική λειτουργία από ό,τι ένας επίγειος αναμεταδότης.

125. Βλ. σχετ. Kerever, ό.π., σ. 150.

Ένωσης Τηλεπικοινωνιών, όπως ισχύει σήμερα. Το άρθρο 28α του Κανονισμού αυτού ορίζει ότι εκπομπή θεωρείται η ερτζιανή διαδικασία μετάδοσης σήματος, με προορισμό τη λήψη του από ευρύ κοινό.

Με βάση τη διάκριση αυτή του Κανονισμού, ο Kerever ομαδοποιεί τις πράξεις που αποτελούν ταυτόχρονα πράξεις ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής και δημόσιας εκτέλεσης και ως τέτοιες, όσον αφορά στη διαδικασία μετάδοσης μέσω δορυφόρων, ορίζει: α) τις εκπομπές από γήινο αναμεταδότη προς το ευρύ κοινό, β) τις εκπομπές από δορυφόρο άμεσης λήψης (DBS) και γ) τις ερτζιανές εκπομπές από έναν ενδιάμεσο οργανισμό, ο οποίος λαμβάνει μηνύματα από τηλεπικοινωνιακό δορυφόρο.

Αντίθετα, ο ίδιος δεν θεωρεί πράξεις ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής α) τη διαδικασία της «injection», β) τη μεταφορά (transport) σημάτων από τον τηλεπικοινωνιακό δορυφόρο προς τον ενδιάμεσο οργανισμό και γ) τη μεταφορά σημάτων μεταξύ ενός studio και ενός επίγειου αναμεταδότη¹²⁶.

Η μεταφορά των σημάτων προς τον τηλεπικοινωνιακό δορυφόρο (ascending signals) και διαδοχικά προς τον σταθερό επίγειο δέκτη (descending signals) υπάγεται στους κανονισμούς της Διεθνούς Ένωσης Τηλεπικοινωνιών, οι οποίοι ορίζουν αυστηρά τις χρησιμοποιούμενες συχνότητες και προστατεύουν το περιεχόμενο των μεταφερόμενων, μέσω των αντίστοιχων σημάτων, μηνυμάτων¹²⁷.

Η αυστηρότητα πάντως στην κατανομή μεταξύ τηλεπικοινωνιακών και ραδιοτηλεοπτικών (ερτζιανών) συχνοτήτων και οι συνακόλουθοι νομικοί περιορισμοί, που αφορούν στον τρόπο της τηλεπικοινωνιακής επικοινωνίας για την ασφάλεια και τη μυστικότητα των τηλεπικοινωνιών¹²⁸, δεν αντιστοιχούν στη σημερινή πραγματικότητα. Και αυτό γιατί, για παράδειγμα, υπάρχουν σήμερα δορυφόροι μέσης ισχύος (medium powered satellites) που χρησιμοποιούν τηλεπικοινωνιακές συχνότητες, ενώ τα εκπεμπόμενα από αυτούς σήματα είναι άμεσης λήψης, και μάλιστα ατομικής.

Υπό την ισχύ του ελληνικού Συντάγματος του 1975/86, τα εκπεμπόμενα μηνύματα από τηλεπικοινωνιακούς δορυφόρους προς επίγειο σταθμό διασφαλίζονται, για τη μυστικότητα του περιεχομένου τους, με βάση την απόλυτη προστασία του απορρήτου «της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας», που καθιερώνει το άρθρο 19.

126. Ibid.

127. Βλ. σχετ. Νο 960 του Κανονισμού Τηλεπικοινωνιών της ΔΕΤ, όπως ισχύει σήμερα. Πρβλ. ακόμη ενδεικτικά το ιστορικό στην απόφαση του ΕΔΔΑ για την υπ. *Autronic AG* (παρ.10 επ. της απόφασης), όπου η ελεύθερη μετάδοση σημάτων, που λαμβάνονταν με παραβολική κεραία από τηλεπικοινωνιακό δορυφόρο, έγινε αντικείμενο απαγόρευσης από την ελβετική κυβέρνηση και προσφυγής προς την ΕΕΔΑ από την αναμεταδίδουσα εταιρεία.

128. Η μυστικότητα είναι από τεχνική άποψη απόλυτα εφικτή για τη διάδοση μηνυμάτων μέσω τηλεπικοινωνιακών δορυφόρων. Οι δορυφόροι αυτοί (point-to-point) εκπέμπουν σήματα προς προκαθορισμένο επίγειο σταθμό. Οι εκπεμπόμενες ακτίνες σημάτων είναι τόσο στενής διαμέτρου, ώστε το σήμα επιτρέπεται να φθάσει μόνο σε έναν επίγειο σταθμό και έτσι μειώνεται σημαντικά και ο κίνδυνος μη επιτρεπόμενης λήψης (unauthorised reception).

Υπό την ισχύ δε του μονοπωλίου εκπομπής, το οποίο είχε εκχωρηθεί στην κρατική ΕΡΤ-ΑΕ μέχρι και το καθεστώς του νόμου 1730/1987, το μονοπώλιο φαίνεται ότι κατελάμβανε όλες τις φάσεις της δορυφορικής ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής, δηλαδή και τη μετάδοση προς τον δορυφόρο και τη μετάδοση από τον δορυφόρο.

Είναι χαρακτηριστικό πάντως ότι, επί των εκπομπών ραδιοτηλεοπτικών δορυφόρων, είναι δυνατό να ασκείται άμεσος κρατικός έλεγχος, σύμφωνα με τη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 15 του Συντάγματος. Ο έλεγχος αυτός αφορά και στην τεχνική υποστήριξη για τη διάδοση των σημάτων¹²⁹.

Αναλογικά, ισχύουν οι ίδιοι όροι και για τη διάδοση ραδιοτηλεοπτικών σημάτων από σταθερό σημείο της επικράτειας προς άλλο σημείο, αν και έχει υποστηριχθεί και η αντίθετη άποψη, ότι το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 15 του Συντάγματος αφορά μόνον στις εκπομπές που έχουν ως όριο την ελληνική επικράτεια.

2γβ. Από ραδιοτηλεοπτικό δορυφόρο

2γβα. Οι δορυφόροι άμεσης λήψης (Direct Broadcasting Satellites)¹³⁰

Οι ραδιοτηλεοπτικοί δορυφόροι (DBS ή TDS) είναι ατομικής ή συλλογικής λήψης¹³¹,

129. Σχετικά με το περιεχόμενο του ελέγχου επί των ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών, βλ. Αλιβιζάτο, Κράτος, ό.π., σ. 41 επ.

130. Βλ. ενδεικτικά, *Taishoff*, State Responsibility and the Direct Broadcast Satellite, Frances Pinter, London, 1987, *passim*, *Cohen-Jehoram*, Legal Issues of Satellite Television in Europe, RIDA 1984, 147, *Colliard*, La télévision directe par satellites, Colloque, La circulation des informations et le droit international, Strasbourg, 1978, σ. 143 επ., *Christol*, Prospects for an International Legal Regime for Direct Television Broadcasting, 34 ICLQ (1985), 1, *Grandi/Richeri*, Western Europe: The Development of DBS Systems, Journal of Communication, Spring 1980, 169, *Magiera*, Direct Broadcasting by Satellite and a New International Information Order, 24 GYL (1981), 288, *Verena-Wiedemann*, Law of International Telecommunications in the United Kingdom. Regulation of Electronic Media, Nomos, Baden-Baden, 1989, σ. 156 επ., *Barnett/Botein/Noam*, ό.π., σ. 139 επ. και *Gornig*, Äußerungsfreiheit, ό.π., σ. 441 επ. Για συγκριτικά στοιχεία βλ. *Lange/Renaud*, ό.π., σ. 14 επ., όπου και σχετικός πίνακας των δορυφόρων που πρόκειται να παρέχουν τηλεοπτικές υπηρεσίες το 1996:

Πίνακας 9:

Δορυφόρος Τηλεπικοινωνιακός (Χαμηλή ισχύς)	Μικτός Δορυφόρος (Μέση ισχύς)	Δορυφόρος δορυφόρος (Υψηλή ισχύς)
Utelsalt I	54 Untelsalt II	48 Intelsalt
15 Telecom	20 Kopernicus	22 Pan Am Sat
3 TV Sat TV Sat 2		5TDF1 8-9 Olympus
2-3 BSB		5 Tele X
4 Atlantic	15-20	3-5 Astra
32 Savit	3	

Θέμα: Η ευρωπαϊκή δορυφορική τηλεόραση

Πηγή: Cable and Satellite, Europe, Αύγουστος 1987

131. Ο δορυφόρος DBS κατατάσσεται στο είδος των διανεμητικών δορυφόρων (distribution

τα σήματα δε των περισσότερων απαιτούν από τον δέκτη αποκωδικοποίηση¹³², αλλιώς εμφανίζεται οξυμένο το πρόβλημα της πειρατείας των σημάτων αυτών¹³³.

Στο ερώτημα εάν η μετάδοση από ένα δορυφόρο DBS αποτελεί ραδιοτηλεοπτική εκπομπή ή όχι, και επομένως εάν ο προσδιορισμός αυτός συμπαρασύρει στην ίδια εννοιολογική κατηγορία και την τυχόν περαιτέρω καλωδιακή διάδοση των ίδιων σημάτων, η κρατούσα άποψη στη θεωρία είναι καταφατική¹³⁴. Η διαδικασία αυτή συνιστά ραδιοτηλεοπτική πράξη από την οπτική του δημόσιου δικαίου και επιβάλλει δικαίωμα πνευματικού δημιουργού.

Από την οπτική γενικά του ελληνικού δικαίου, η μετάδοση από ραδιοτηλεοπτικό δορυφόρο δεν διαφοροποιείται σημαντικά από τη μετάδοση από τηλεπικοινωνιακό δορυφόρο. Το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος περιλαμβάνει τη μετάδοση προς τον ραδιοτηλεοπτικό δορυφόρο, ενώ η παράγραφος 1 του ίδιου άρθρου συμπεριλαμβάνει ενδεχομένως στην έννοια του «κάθε άλλου παρεμφερούς μέσου μετάδοσης λόγου ή παράστασης» και τη μετάδοση σημάτων από τηλεπικοινωνιακό δορυφόρο.

Εξάλλου, σύμφωνα με το άρθρο 4 του νόμου 1866/1989, στις ίδιες προϋποθέσεις για την έκδοση άδειας λειτουργίας σε μη κρατικό τηλεοπτικό σταθμό υπόκεινται και οι σταθμοί δορυφορικών προγραμμάτων¹³⁵.

2γββ. Η δορυφορική ραδιοτηλεοπτική υπηρεσία

Η δορυφορική ραδιοτηλεοπτική υπηρεσία εντάσσεται ορολογικά στην υπηρεσία που παρέχει ένα επικοινωνιακό δορυφορικό σύστημα. Η έννοια αυτή έχει τύχει επεξεργασίας από τον νομοθέτη των ΗΠΑ. Συγκεκριμένα, στην Communications Satellite Act του 1962, όπως ισχύει σήμερα, ορίζεται ότι ο όρος επικοινωνιακό δορυφορικό σύστημα ανταποκρίνεται σε ένα σύστημα δορυφόρων, σκοπός των οποίων είναι να διευκολύνουν

(type). Τα εκπεμπόμενα από αυτόν σήματα ανήκουν σε πολύ υψηλές συχνότητες και μπορούν να λαμβάνονται σε πολύ εκτεταμένη ακτίνα (footprint) από παραδοσιακούς τηλεοπτικούς δέκτες, συνήθως με χρήση αποκωδικοποιητή. Τα προτερήματά του ως προς το εύρος της ζώνης υποδοχής, τις χρησιμοποιούμενες συχνότητες και την απαιτούμενη υποδομή λήψης είναι πάρα πολλά, με την επιφύλαξη ότι η θέση των δορυφόρων σε τροχιά απαιτεί τεράστια οικονομική επένδυση, πράγμα που τον καθιστά ασύμφορο και καθυστερεί την υιοθέτησή του από την ευρωπαϊκή τουλάχιστον τηλεοπτική αγορά.

132. Σχετικά με την αποκωδικοποίηση των σημάτων, βλ. Haymer, *Who Owns the Air? Unscrambling the Satellite Viewing Rights Dilemma*, 20 *Loyola of L.A. L.R.* (1986-87), 146.

133. βλ. σχετ. από Congrès de la Mer Egée, ό.π., σ. 20, 169 και 337 επ., και *Debbasch, Droit*, 2ème éd, ό.π., σ. 844 επ.

134. βλ. σχετ. *Kerever*, ό.π., σ. 152 επ., *Verena-Wiedemann*, ό.π., σ. 156 επ. και Singer, *Satellite/Dish Antenna Technology: A Copyright Owner's Dilemma*, *Indiana L.J.* (1983-84), 34.

135. βλ. σχετ. ά.2 παρ. 1 του Ειδικού Κανονισμού 1/1990 του ΕΣΡ και ά. 2 παρ. 1 του Κανονισμού 5/1991 του ΕΣΡ.

την ανταπόκριση με ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ δορυφορικών τερματικών σταθμών¹³⁶. Οι σταθμοί αυτοί είναι δυνατό να είναι και επίγειοι¹³⁷.

Η παροχή ραδιοτηλεοπτικής δορυφορικής υπηρεσίας δεν διαφοροποιείται από αυτήν της αντίστοιχης καλωδιακής αντίθετα, στην πράξη συνήθως, η μία έπεται της άλλης ή εναλλάσσονται αμοιβαία.

Η παροχή καλωδιακής και η αντίστοιχη δορυφορικής τηλεοπτικής υπηρεσίας δεν ρυθμίζονται ρητά, κατά την ελληνική νομοθεσία¹³⁸. Παρόλα αυτά, ραδιοτηλεοπτική δορυφορική υπηρεσία παρέχεται στην Ελλάδα μέσω ερτζιανών συχνοτήτων¹³⁹ και η παροχή της συνυπολογίζεται, χωρίς σχετική αναφορά, στο ύψος της εισφοράς, η οποία επιβάλλεται ως αντίτιμο για την παροχή τηλεοπτικής υπηρεσίας από τον κρατικό τηλεοπτικό φορέα¹⁴⁰.

136. Βλ. σχετ. Sec.103, 47 USC 701.

137. Σύμφωνα με τον ίδιο νόμο, Sec.508 (2), 47 USC 757: «the term satellite earth terminal station means a complex of communications systems and capable of transmitting telecommunications to, or receiving telecommunications from the space segment». Βλ. σχετ. *Jansky, World Atlas of Satellites*, Artech, Washington, 1983, σ. 6.

138. Ο Ειδικός Κανονισμός 1/1990 ΕΣΡ προσδιορίζει για το μέλλον την προοπτική παροχής δορυφορικής τηλεοπτικής υπηρεσίας από ΑΕ ή ΟΤΑ, όταν στο ά.2 παρ. 1 ορίζει ότι «η άδεια αφορά και σε περιπτώσεις αναμετάδοσης μέσω δορυφόρου... και γενικώς με κάθε τεχνική μέθοδο και εφαρμογή τεχνολογίας που συντελεί στην μετάδοση ήχου και εικόνας που προορίζονται για λήψη από το κοινό, γενική ή ειδική». Βλ. ακόμη και ά.2 παρ. 1 του Κανονισμού 5/1991 ΕΣΡ.

139. Η ΕΡΤ-ΑΕ αναμεταδίδει από τον Δεκέμβριο 1988 μέσω ερτζιανών κυμάτων πλειάδα ξένων δορυφορικών σταθμών. Η αναμετάδοση αυτή πραγματοποιήθηκε μετά από ετήσιες κατ' αρχήν και χαρακτηριστικές συμβάσεις μεταξύ της ΕΡΤ-ΑΕ και των αντίστοιχων σταθμών, σε πειραματικό στάδιο το οποίο συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Βλ. χαρακτηριστικά, *Agreements μεταξύ ΕΡΤ-ΑΕ αφενός και CNN International Sales, LTD ή MTV Europe*, αφετέρου, της 1.9.88 και 15.12.88, αντίστοιχα.

140. Η εισφορά αυτή χαρακτηρίζεται ως ανταποδοτικό τέλος, ενώ στην πραγματικότητα επιβάλλεται ως φόρος επί των φυσικών και νομικών προσώπων που καταναλώνουν ηλεκτρική ενέργεια, το δε ύψος της συμποσούται στο λογαριασμό της ΔΕΗ και εισπράττεται από την ΕΡΤ-ΑΕ. Βλ. σχετ. ά.14 παρ. 1(α), 3, 4, και 6 του ν. 1730/87. Για την αμφισβήτηση σχετικά με τη φύση της εισφοράς αυτής βλ. *Δαγτόγλου*, *Ραδιοτηλεόραση*, ό.π., σ. 75 και από τη νομολογία, Βλ. ΑΠ 240, 241/84, ΣτΕ 2909/88 και ΑΕΔ 6/87 για την άρση σύγκρουσης μεταξύ της Εφ.Αθ. 3196/86 και Τριμ.Διοικ. Πρωτ.Αθ. 8754/87. Πρβλ. τέλος ΣτΕ 2909/88 και από τη γερμανική νομολογία, BVerfGE 31, 314, ενώ από την αντίστοιχη γαλλική, CC 60-8 DC, 11.8.60 σε *Debbasch*, *Les grands arrêts du droit de l'audiovisuel*, Sirey, Paris, 1991, σ. 71 επ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Τα είδη του παρεχόμενου προγράμματος

Η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή διακρίνεται και ανάλογα με τα είδη του προγράμματος, το οποίο παρέχεται ως προϊόν της καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης. Οι διακρίσεις αυτές επηρεάζουν και διαμορφώνουν το νομικό ορισμό της καλωδιακής τηλεόρασης.

Παρ.1 Πρωτογενής εκπομπή

Η ραδιοτηλεοπτική καλωδιακή εκπομπή μπορεί να περιέχει πρωτότυπο ή παράγωγο τηλεοπτικό πρόγραμμα κατά τον ίδιο τρόπο όπως και η ραδιοτηλεοπτική μετάδοση. Οι ακριβείς πάντως νομικοί όροι που χρησιμοποιούνται σχετικά με το περιεχόμενο της καλωδιακής εκπομπής είναι αυτοί της πρωτογενούς και της παράγωγης μετάδοσης¹.

Πρωτογενής (primary transmission) είναι η καλωδιακή μετάδοση που απευθύνεται στο κοινό, όταν τα ραδιοτηλεοπτικά σήματα που τη συνιστούν μπορούν να λαμβάνονται και να μεταδίδονται περαιτέρω μέσω μίας δευτερογενούς υπηρεσίας αναμετάδοσης, ανεξάρτητα από το εάν και πότε έλαβε χώρα η πρώτη δημόσια προβολή των σημάτων αυτών². Με τον τρόπο αυτό σε κάθε φάση καλωδιακής αναμετάδοσης διακρίνονται η πρωτογενής και η παράγωγη μετάδοση.

Σύμφωνα με τη γερμανική θεωρία, πρωτογενής μετάδοση μέσω καλωδίου (primäre Kabelübertragung) είναι η πρώτη μετάδοση από τον καλωδιακό εκπομπέα δικού του προγράμματος³. Δύο στοιχεία αναδεικνύονται κρίσιμα σχετικά με τον ορισμό της πρωτογενούς μετάδοσης. Τα στοιχεία αυτά είναι α) η προέλευση και το περιεχόμενο του προγράμματος: αυτό είναι ενιαίο και συμπαγές δημιούργημα του καλωδιακού εκπομπέα, και β) ο χρόνος της μετάδοσης: αυτή γίνεται για πρώτη φορά.

Αντίθετα, σύμφωνα με την άποψη που ενσωματώνει η νομοθεσία των ΗΠΑ, μόνο κρίσιμο στοιχείο για τον χαρακτηρισμό της μετάδοσης ως πρωτογενούς είναι το πραγματικό γεγονός της ύπαρξης μίας περαιτέρω μετάδοσης. Η περαιτέρω μετάδοση απαιτεί βασικά κατάλληλο τεχνικό εξοπλισμό και κρίνεται με βάση το τοπικό κριτήριο, σε σχέση

1. Βλ. σχετ. ανωτ. Τμήμα Ι, Κεφ. Τρίτο, παρ. 1, σ. 95 υπ. (1).

2. Βλ. για τον ορισμό από την αμερικανική νομοθεσία, τίτλο Copyrights, 102 Stat. 3949, 16/11/88, παρ.111 f (A).

3. Gounalakis, ό.π., σ. 50.

με την εδαφική περιοχή την οποία εξυπηρετεί η τοπική ραδιοτηλεοπτική υπηρεσία (local service area of a primary transmitter) ή την περιοχή τροφοδότησης.

Η πρώτη άποψη απαιτεί την πρωτογενή μετάδοση σύγχρονη και ενιαία. Η απαίτηση αυτή ανταποκρίνεται προς τα δεδομένα του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας και δεν αντιφάσκει προς την κρατούσα θεωρία του δημόσιου δικαίου ως προς τη νομική φύση της αναμετάδοσης⁴, γιατί, a contrario, η πρωτογενής καλωδιακή μετάδοση είναι ό,τι ορίζεται νομικά ως μετάδοση.

Η πρωτογενής μετάδοση ρυθμίζεται κατ'αρχήν από το ελληνικό Σύνταγμα στο άρθρο 15, ως έννοια πλησιέστερη προς αυτήν της εκπομπής και κατά κυριολεξία, σύμφωνα με το γράμμα του Συντάγματος, ως «ραδιόφωνο» ή «τηλεόραση», αντίστοιχα.

Παρ.2 Παράγωγη εκπομπή

Παράγωγη εκπομπή (secondary transmission) είναι η περαιτέρω μετάδοση κατά τον ίδιο όμως χρόνο με την πρωτογενή εκπομπή⁵. Σύμφωνα με τα προαναφερόμενα κριτήρια, παράγωγη είναι η περαιτέρω διάδοση, όταν προϋπάρχει πρωτογενής μετάδοση.

Η παράγωγη καλωδιακή εκπομπή, στην περίπτωση αυτή, υπόκειται σε έκδοση άδειας, όπου συνυπολογίζονται τα πνευματικά δικαιώματα των δημιουργών της⁶, εκτός από κάποιες εξαιρέσεις, όπως περιπτώσεις περαιτέρω διάδοσης σε δωμάτια ξενοδοχείων⁷.

Ο Gounalakis στον αντίποδα της πρωτογενούς εκπομπής θέτει την επεξεργασμένη περαιτέρω διάδοση (bearbeitete Kabelüberweitertragung)⁸. Βαρύνοντα στοιχεία για τον προσδιορισμό της έννοιας αυτής αποτελούν η μετάθεση στο χρόνο και το ενιαίο του προγράμματος. Έτσι, σύμφωνα με τον συγγραφέα, η επεξεργασμένη περαιτέρω διάδοση ταυτίζεται περίπου με την παράγωγη ή δευτερογενή εκπομπή.

Ο αγγλοσαξονικός και ο ηπειρωτικός ευρωπαϊκός ορισμός παρουσιάζουν αποκλίσεις στο συγκεκριμένο θέμα. Τα σημεία τομής των δύο ορισμών οδηγούν στο ενδιάμεσο συ-

4. Από την ελληνική νομολογία η 964, 1037, 1648/88 Τριμ.Πλημ.Θεσ. ορίζει ως εκπομπή, κατά την αληθή βούληση του νόμου, την «πρωτογενή παραγωγή ήχων και εικόνων η οποία νοείται ως πρωτότυπο πνευματικό έργο». Το στοιχείο της πρωτοτυπίας, που εισάγεται άκριτα στην απόφαση, αποτελεί ωστόσο καινοτομία, η οποία, με πρόσφορη αιτιολογία, θα ήταν δυνατό να εισαγάγει και στην ελληνική θεωρία την έννοια της πρωτογενούς εκπομπής.

5. Βλ. από την αμερικανική νομοθεσία, παρ.111 (f), Copyrights, 102 Stat.3949. Ο όρος που χρησιμοποιείται εδώ είναι ακριβώς «δευτερογενής» (secondary), που σημαίνει όμως, υπό το γενικό πνεύμα της διάταξης, «παραγόμενο από άλλον». Για τον λόγο αυτό δεν προτιμάται η κατά λέξη μετάφραση. Εξαιρέση από τον ορισμό αποτελεί η περίπτωση, κατά την οποία το καλωδιακό σύστημα που «διαδίδει περαιτέρω» βρίσκεται εν όλω ή εν μέρει εκτός του εδάφους των ΗΠΑ.

6. Βλ. σχετ. *ibid*, παρ.119 (α) (2) (Α). Στην ίδια άδεια υποχρεούται και ο δορυφορικός τηλεοπτικός «μεταφορέας», ο οποίος υποχρεούται ακόμη να δηλώνει τα ονόματα των συνδρομητών των προγραμμάτων του. *Ibid*, (3) (c) (6).

7. *Ibid*, παρ. 111 (α) (1).

8. Gounalakis, ό.π., σ. 52 επ.

μπέρασμα ότι δευτερογενής καλωδιακή εκπομπή είναι η περαιτέρω διάδοση, η οποία δεν εμπεριέχει το στοιχείο του ενιαίου προγράμματος, αδιάφορα εάν αυτή είναι ή όχι σύγχρονη με την πρωτογενή μετάδοση. Σε κάθε περίπτωση, η παράγωγή καλωδιακή εκπομπή αποτελεί ένα είδος καλωδιακής αναμετάδοσης.

Από τη σκοπιά του ελληνικού δικαίου ισχύει για την παράγωγή καλωδιακή εκπομπή, εάν αυτή απομονωθεί εννοιολογικά, ό,τι και για την αναμετάδοση. Συγκεκριμένα, η παράγωγή εκπομπή υπόκειται, στα βασικά της βέβαια χαρακτηριστικά, στο νομικό καθεστώς της μετάδοσης και της εκπομπής, όπως αυτό ρυθμίζεται από το άρθρο 15 του ελληνικού Συντάγματος.

ΤΜΗΜΑ ΙΙΙ

Αναλογίες με την παραδοσιακή τηλεόραση: Η νομική προσέγγιση

Εξετάζοντας τις αναλογίες της καλωδιακής προς την παραδοσιακή τηλεόραση επιχειρείται η νομική προσέγγιση των ομοιοτήτων και των διαφορών των δύο μέσων, σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, που άπτονται της τεχνικής τους υποδομής και της τεχνολογικής τους υπόστασης. Τα χαρακτηριστικά αυτά εντοπίζονται, πρώτον, στη φύση του ηλεκτρομαγνητικού φάσματος, κυρίως όσον αφορά στην παραδοσιακή τηλεόραση, και των καλωδιακών εγκαταστάσεων, κυρίως όσον αφορά στην καλωδιακή τηλεόραση. Η «θεωρία της σπάνιος» σχετίζεται και με τα δύο αυτά χαρακτηριστικά και έχει τελείως διαφορετικό περιεχόμενο, ανάλογα με το μέσον στο οποίο αναφέρεται. Η σημασία της είναι καθοριστική για τη διαμόρφωση της νομικής θεωρητικής κατασκευής, υπό την οποία οργανώθηκαν, ιστορικά, και η ερτζιανή και η καλωδιακή τηλεόραση. Οι δύο αυτές μορφές τηλεόρασης διαφέρουν στην τεχνική τους δομή, ενώ συγκλίνουν, από τη σκοπιά τουλάχιστον του ελληνικού δικαίου, γιατί ρυθμίζονται συνταγματικά με όμοιο τρόπο. Η ενιαία κατ'αρχήν συνταγματική ρύθμιση κατευθύνει τον ερμηνευτή και εφαρμοστή του Συντάγματος και προς ενιαίες επιμέρους ρυθμίσεις των δύο μέσων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Οι ηλεκτρομαγνητικές συχνότητες

Παρ.1: Η νομική φύση του φάσματος (spectrum)

Η διάδοση των ραδιοηλεκτρομαγνητικών σημάτων μέσω των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων αποτελεί το πιο σημαντικό πραγματικό και νομικό γεγονός, εξαιτίας του οποίου διαφοροποιείται η ρύθμιση της ερτζιανής τηλεόρασης από αυτήν της καλωδιακής. Για τον λόγο αυτό εξετάζεται στη συνέχεια η νομική φύση του φάσματος των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων (spectrum)¹.

1. Βλ. σχετ. *Head/Sterling*, ό.π., σ. 7 επ., *Carter/Franklin/Wright*, ό.π., σ. 40 επ., *Franklin*, ό.π., σ. 704 επ., *Gavalda/Boizard* (éd.), ό.π., σ. 30 επ., *Herter*, *The Electromagnetic Spectrum: A Critical Natural Resource*, *Natural Resources Journal* (1985), 652, *Drago*, *La nature juridique de l'espace hertzien*, *Études en l'honneur de M. Juglart*, Paris, 1986, σ.363 επ., και *Delcros/Truchet*, *Controverse: Les ondes appartiennent-elles au domaine public?* *Rev. fr. Droit adm.* 5 (2), 1989, 251.

Το ηλεκτρομαγνητικό φάσμα αποτελεί μία διάσταση του κενού ατμοσφαιρικού χώρου². Το spectrum έχει καταταμηθεί σε ζώνες συχνοτήτων (bandes), από όπου διέρχονται σήματα διαφορετικής ισχύος, που συντελούν στην παροχή εξατομικευμένων υπηρεσιών: τηλεπικοινωνίες, αεροπλοΐα, ναυσιπλοΐα, ραδιοφωνία, τηλεόραση³.

Τις ζώνες αυτές έχει κατανείμει ανά χώρα, με διεθνείς συμβάσεις, η Διεθνής Ένωση Τηλεπικοινωνιών (ΔΕΤ)⁴. Οι επιμέρους συχνότητες, που αποτελούν αντικείμενο ρύθμισης σύμφωνα με τους κανόνες του διεθνούς συμβατικού δικαίου, κατανέμονται ανά χρήση και σε κάθε χώρα, και μάλιστα, με κανονιστικές πράξεις⁵, για το εσωτερικό δίκαιο.

2. Από την πλευρά της φυσικής επιστήμης έχει αποδειχθεί ότι το υλικό μέσω του οποίου διαδίδονται τα σήματα αυτά είναι το ατμοσφαιρικό κενό, με προέκτασή του στο άπειρο (πείραμα Michelson-Morley). Εδώ όμως και λίγες μόλις δεκαετίες η διάδοση των σημάτων γινόταν δεκτό ότι συντελείται όχι μέσω του κενού, αλλά μέσω του αιθέρα (ether). Ο αιθέρας, στον οποίο αποδίδονταν ιδιαίτερες ιδιότητες, δεν υπάρχει, ως διάσταση, για τη σύγχρονη φυσική επιστήμη (βλ. σχετ. French, Ειδική θεωρία σχετικότητας, (μετ.), Αθήναι, 1972, σ. 39 επ.). Ο αιθέρας όμως εξακολουθεί να υφίσταται ως νομική διάσταση και οι νομικές κατασκευές που αφορούσαν στη ρύθμιση του χώρου του παραμένουν ισχυρές. Συγκεκριμένα, στον χώρο αυτό επικρατεί, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, η «ελευθερία του αιθέρα», (δηλαδή, η ελευθερία διέλευσης σημάτων διά μέσου αυτού). Σχετικά με το θέμα, οι Verdross/Simma, (Universelles Völkerrecht, 3 Aufl., Dunker und Humblot, Berlin, 1984, παρ.1051 επ.), αναφέρουν ότι, αντίθετα με τον εναέριο χώρο, ο χώρος του αιθέρα δεν ανήκει στην επικράτεια της χώρας και δεν υπόκειται σε εξουσίαση. Βλ. ακόμη, Gornig, Der grenzüberschreitende Informationsfluß durch Rundfunkwellen. Zur Frage der Völkerrechtswidrigkeit von Jamming, EuGRZ 1988, 1, Munich Casa, El impacto de las nuevas tecnologías de la información desarrolladas mediante satélites geostacionarios en el principio de la igualdad soberana de los estrados, Tesis, Universidad de Barcelona, 1990, σ.225 επ. και Racling, From Ice to Ether: The Adoption of a Regime to Govern Resource Exploitation in Outer Space, 7 HJILB (1986), 727.

3. Σχετικά με τη θεσμοποίηση της κατανομής των συχνοτήτων, βλ. Λολιούση, ό.π., σ.12.

4. Οι συχνότητες έχουν κατανεμηθεί σε διεθνές επίπεδο από τη ΔΕΤ μέσω των συμβάσεων, των γενικών κανονισμών και των διοικητικών κανονισμών, που αυτή καταρτίζει. Βλ. σχετ. Debbasch, Droit, 2ème éd., ό.π., σ. 821 επ., Courteix, ό.π., σ. 29 επ., την ίδια, σε: CNRS, Les télécommunications, ό.π., σ. 245 επ., Matteesco Matte, Droit aérospatial. Les télécommunications par satellites, Pedone, Paris, 1982, σ. 126 επ. και Γιόκαρη, Δίκαιο, ό.π., σ.90 επ. Την Ελλάδα δεσμεύει σήμερα ο Κανονισμός που έχει προσαρτηθεί στη διεθνή σύμβαση του Nairobi του 1982 (ν. 1504/84). Η κατανομή των ραδιοηλεκτρονικών συχνοτήτων ανά χώρα συντελείται στο πλαίσιο της Παγκόσμιας διοικητικής διάσκεψης ραδιοεπικοινωνιών της Γενεύης του 1979.

5. Οι ηλεκτρομαγνητικές συχνότητες έχουν κατανεμηθεί ανά χρήση από την ελληνική διοίκηση με τον Εθνικό κανονισμό κατανομής συχνοτήτων (ΦΕΚ Β' 550, 21/9/83). Αρμόδια διοικητική αρχή είναι το τμήμα ραδιοσυχνοτήτων της τεχνικής διεύθυνσης επικοινωνιών του Υπουργείου Μεταφορών και Επικοινωνιών, που λειτουργεί με βάση τον οργανισμό του Υπουργείου. Πρβλ. Υ.Α. 89200 «Τεχνικός κανονισμός για ραδιοηλεκτρονικές συσκευές που λειτουργούν σε ζώνες συχνοτήτων μεταξύ 30-1000 MHz», ΦΕΚ Β', 30/7/92.

1α. Η προβληματική του δημόσιου δικαίου

Τη νομική φύση του spectrum προσεγγίζουν η θεωρία του δημόσιου και του διεθνούς δικαίου. Όσον αφορά στην έρευνα, από την οπτική του δημόσιου δικαίου, το βασικό ερώτημα που τίθεται είναι κυρίως, εάν το spectrum αποτελεί αντικείμενο δημόσιας κτήσης (*domaine public, Verwaltungsvermögen*)⁶. Με την απάντηση στο ερώτημα αυτό μπορεί να επιλυθεί το πρόβλημα, εάν επί του χώρου του spectrum μπορεί να ασκηθεί δημόσια εξουσία⁷.

Το επόμενο ζήτημα αφορά στο εάν, υπό την οπτική και του εμπράγματος δικαίου, το spectrum παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά του κοινού τοις πάσι ή του κοινόχρηστου πράγματος. Η νομική συνέπεια αυτής της διάκρισης συνίσταται στην ύπαρξη ή όχι δυνατότητας κτήσης και ιδιωτικών δικαιωμάτων επί του χώρου του spectrum⁸.

6. Η σύγχρονη θεωρία του γαλλικού διοικητικού δικαίου, ορίζει το *domaine public* (δημόσια περιουσία ή δημόσια κτήση) ως χώρο όπου «... tous les biens qui sont affectés soit à l'usage du public soit au fonctionnement d'un service public» (DeLaubadère, Manuel, ό.π., σ. 324). Βλ. γενικά, *Dufau*, *Le domaine public*, Paris, 1978 και *DeSoto*, *Droit administratif. Théorie générale du service public*, Montchrestien, Paris, 1981, σ.202 επ. Σχετικά με τη φύση των δημόσιων πραγμάτων που αποτελούν τη δημόσια κτήση, σύμφωνα με την ελληνική θεωρία του διοικητικού δικαίου, βλ. *Δαγτόγλου*, Γενικό, 3η έκδ., ό.π., σ. 621, ο οποίος ορίζει ότι «δημόσια πράγματα είναι τα ακίνητα ή τα ενσώματα ή ασώματα κινητά αντικείμενα που είναι προορισμένα στην άμεση εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος» (*ibid*, σ.150). Για τα δημόσια πράγματα, τα οποία ρυθμίζει η ΑΚ 966, βλ. ακόμη, *Κυριακόπουλο*, *Ελληνικόν*, ό.π., σ. 394 επ., *Στασινόπουλο*, *Νομικά μελέται*, ό.π., σ. 35 επ. και *Παππά*, ό.π., σ. 96 επ. Σχετικά με τον όρο «δημόσια κυριότητα», στην οποία υπόκεινται τα δημόσια πράγματα, βλ. *Παππά*, ό.π., σ. 156, *Δωρή*, *Δημόσια κτήματα*, ό.π., σ. 358, *Δαγτόγλου*, ΝοΒ 1983 (1974), όπου προτείνεται εναλλακτικά ο όρος «δημόσια ρυθμιστική εξουσία», και τον *ίδιον*, *Διοίκηση και κυριότητα*. Η διοικητική αναγνώριση ιδιωτικής ιδιοκτησίας δασών. Γνωμοδότηση, ΝοΒ 1985 (1374). Πρβλ. τον *Μπαλή* (ό.π., σ. 439), ο οποίος υποστηρίζει ότι όταν η σχέση ενός πράγματος προς την πολιτεία είναι σχέση δημόσιου δικαίου δεν θεμελιώνεται δημόσια κυριότητα επί του πράγματος, γιατί η έννοια αυτή είναι άγνωστη στο δίκαιό μας. Η σχέση αυτή συνεπάγεται ότι για την ικανοποίηση του δημοσίου συμφέροντος δημιουργείται «σφαίρα εξουσίας της διοικήσεως προς ρύθμισιν». Πρβλ. όμως Εφ.Αθ. 3240/83 ΕλλΔικ 25 (1984) 160, όπου αναφέρεται σχετικά ότι: «Η τοιαύτη κυριότης μη συμπίπτουσα προφανώς με την κυριότητα του ιδιωτικού δικαίου και γνωστή ούσα υπό το όνομα δημοσία ή διοικητική κυριότης, κατ'όνομα μόνον είναι κυριότης, ενώ κατά περιεχόμενον εξακολουθεί πάντοτε να είναι το ιδιότυπον δικαίωμα της πολιτείας ή των ΝΠΔΔ, ακολουθούν πάντοτε την άσκησης της δημόσιας υπηρεσίας...». (βλ. και ΑΠ 470/83, Ολομ., ΝοΒ 1984, 44).

7. Για την άσκηση δημόσιας εξουσίας επί των δημόσιων πραγμάτων, η οποία προϋποθέτει την επιδίωξη ενός δημοσίου σκοπού, βλ. *Παππά*, ό.π., σ. 95 όπου αναφέρεται ότι: «Ο λόγος που δικαιολογεί την εξαίρεση των πραγμάτων που απαριθμούνται στην ΑΚ 966 από τις συναλλαγές είναι ένας η άμεση και αποκλειστική εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος και κατ'επέκταση η σύνδεση των πραγμάτων αυτών με την άσκηση της δημόσιας εξουσίας και τη λειτουργία της δημόσιας γενικά υπηρεσίας». Από τη σχετική νομολογία του ΣτΕ, βλ. μόνον ενδεικτικά, 1562 και 2272/86.

8. Βλ. σχετ. *Powe*, ό.π., σ.197 επ., *Gavalda/Boizard* (éds), ό.π., σ.95, *Truchet*, Rev. fr. Droit adm.,

Η ελληνική θεωρία του δημόσιου δικαίου δεν κάνει διάκριση ανάμεσα στο spectrum και στα ηλεκτρομαγνητικά κύματα θεωρώντας ότι τόσο το σύνολο των κυμάτων, όσο και τα μέρη του έχουν την ίδια νομική φύση. Η ίδια θεωρία χαρακτηρίζει τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα ως δημόσια πράγματα, κοινά τοις πάσι και υποκείμενα στην εδαφική κυριαρχία του κράτους, στον χώρο του οποίου διαδίδονται⁹.

1β. Η προβληματική του δημόσιου διεθνούς δικαίου

Η διαφορετική νομική μεταχείριση των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων από το σύνολο του φάσματος δικαιολογείται από το γεγονός ότι το ηλεκτρομαγνητικό φάσμα, σε αντίθεση με τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα, δεν περιορίζεται, αλλά εκτείνεται στο άπειρο, και σε κάθε ύψος επάνω από την εδαφική επικράτεια. Απαιτεί λοιπόν αυτό, ως χώρος, ενιαία αντιμετώπιση από τη θεωρία του διεθνούς δικαίου, αντιμετώπιση που θα ήταν δυνατό να προσεγγίζει είτε αυτήν του εναέριου χώρου, είτε αυτήν του διαστήματος¹⁰.

Η νομική ρύθμιση του spectrum πάντως πρέπει να διαφοροποιείται από αυτήν που διέπει τον εναέριο χώρο. Ο εναέριος χώρος, περιορισμένος κατά ύψος και προσδιορισμένος ως εθνικός, υπόκειται, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, στην απόλυτη και πλήρη κυριαρχία των κρατών¹¹. Το spectrum δεν υπόκειται στην αρχή της κυριαρχίας. Και αυτό γιατί το spectrum εκτείνεται στο άπειρο, επάνω από κάθε εδαφική περιοχή, και δεν περιορίζεται κατά ύψος.

Η ρύθμισή του πρέπει λοιπόν να εξυπηρετεί την ανάγκη της χρήσης του από όλα τα κράτη. Εξαιτίας αυτής της ανάγκης απαιτείται η κατανομή του, ανά χρήση και ανά ζώνη στα επιμέρους κράτη, από διεθνείς οργανισμούς. Ως προς το στοιχείο αυτό διαφοροποιείται και η νομική φύση του spectrum από αυτήν του διαστήματος. Κατά τα άλλα, και για το spectrum και για το διάστημα ισχύουν οι αρχές της πλήρους ελευθερίας και της παραίτησης των κρατών από την άσκηση κυριαρχίας¹².

Rossini, Southwestem L.J., *Fowler/Brenner*, Texas L.R. και *Kreiss*, Southern California L.R.

9. Βλ. σχετ. κυρίως *Αλιβιζάτο*, Κράτος, ό.π., σ. 54. Πρβλ. εδώ από τη νομολογία του Supreme Court των ΗΠΑ, υπ. *Columbia Broadcasting System Inc. v. Democratic National Committee*, 412 US 94 (ιδίως σ.774, όπου εξετάζεται η δημόσια φύση των ραδιοηλεκτρονικών συχνοτήτων (public nature of the airwaves) και υπ. *Red Lion Broadcasting Co. Inc. v. FCC et al.*, 395 US 367 (376, 381). Από τη θεωρία, βλ. ενδεικτικά, *Delcross*, Rev. fr. Droit adm.

10. Βλ. για τη νομική φύση του εναέριου χώρου και του διαστήματος, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, ενδεικτικά, *Rousseau*, ό.π., σ. 280 επ., *Matteesco Matte*, ό.π., σ. 83 επ., *Munich Casa*, ό.π., σ. 233 επ., *Mishra/Pavlassek*, On the Lack of Physical Bases for Defining a Boundary Between Air Space and Outer Space, ADASS (1982), 399, *Sittenfeld*, The Evolution of a New and Viable Concept of Outer Space, 4 FILJ (1980-81), 199, *Ευσταθιάδη*, Διεθνές δίκαιον Ε', Αθήναι, σ. 143 επ., *Γιόκαρη*, Εισαγωγή, ό.π., σ. 11 επ. και 95 επ.

11. Βλ. σχετ. *Γιόκαρη*, Εισαγωγή, ό.π., σ.15 επ., και γενικότερα, μόνον ενδεικτικά, *Pourcelet*, La notion d'espace et la souveraineté nationale en droit actuel, Thèse, Université de Paris, 1960, *Sachdeva*, Sovereignty in the Air. A Legal Perspective, 22 IJIL (1982), 396.

12. Βλ. σχετ. *Γιόκαρη*, Εισαγωγή, ό.π., σ.95 επ.

Κατά συνέπεια, το ερώτημα που τίθεται από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου, εάν το spectrum αποτελεί αντικείμενο κυριαρχίας του κράτους, υποχωρεί σε σπουδαιότητα. Στη θέση του αναδεικνύεται ως προεξάρχον το πρόβλημα της δυνατότητας εκχώρησης σε διεθνείς οργανισμούς της αρμοδιότητας διαχείρισης του spectrum, προς όφελος της εύρυθμης κατανομής των συχνοτήτων μεταξύ των διαφόρων κρατών¹³.

Πρόσφορη για τη νομική οριοθέτηση του spectrum αποδεικνύεται η δογματική κατασκευή της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας (common heritage of mankind, *partimoine commun de l'humanité*). Η κατασκευή αυτή είχε ως αφετηρία της, συγκεκριμένες ρυθμίσεις του διεθνούς δικαίου, σχετικά με το νομικό καθεστώς του διαστήματος και του βυθού εκτός της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης (ΑΟΖ)¹⁴.

Τα στοιχεία που πρέπει να πληρούνται για να αποτελεί ένα αγαθό «κοινή κληρονομία της ανθρωπότητας», κατά την ορθότερη άποψη¹⁵, είναι: πρώτον, το συγκεκριμένο αγαθό να αποτελεί κτήμα όλης της ανθρωπότητας, η οποία και να το διαθέτει, με δήλωσή της, κατά βούληση. Στο όνομά της δρουν όλα τα κράτη και οι οργανισμοί, όταν το χρησιμο-

13. Οι διεθνείς συμβάσεις τηλεπικοινωνιών εγκαθιδρύουν την ισότητα στην πρόσβαση σε ερτζιανές συχνότητες και την υποχρέωση καλής χρήσης των συχνοτήτων με την απαγόρευση επιβλαβών παρενοχλήσεων (βλ. ά.4, 18 και 33 του κυρωτικού ν.1504/84).

14. Για τη νομική κατοχύρωση της έννοιας της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας, βλ. ενδεικτικά, *Cassese, International Law in a Divided World*, Clarendon Press, Oxford, 1988, σ. 379 επ., *Christol, The Common Heritage of Mankind Provision of the December 5, 1979 Moon Treaty*, *Annuaire de Droit Maritime et Aérien* (1982), 429, *Churchill/Lowe, The Law of the Sea*, Manchester University Press, 1989, σ. 429, *Danilenko, The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law*, ADAS (1988), 247, *Gorove, The Concept of Common Heritage of Mankind: A Political, Moral or Legal Innovation!* 9 San Diego L.R. (1972), 390, *Klemm, Le patrimoine naturel de l'humanité*, σε: Dupuy (éd.), *L'avenir du droit international de l'environnement*, Colloque, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1985, σ.117 επ., Kiss, *La notion de patrimoine commun de l'humanité*, 175 RCADI (1982), 99, τον ίδιο, *The Common Heritage of Mankind. Utopia or Reality?* *International Journal* (1985), 423, *Περράκη, Το δικαίωμα στην απόλαυση της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας ως δικαίωμα αλληλεγγύης*, *Νομικές Μελέτες* 3, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1982, σ. 165 επ. και *Τσάλτα, Διεθνές δίκαιο της θάλασσας*, τόμ. Β', *Κοινή κληρονομία της ανθρωπότητας*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1984. Οι πρώτες συμβατικές ρυθμίσεις, που έθεσαν τα θεμέλια της δογματικής κατασκευής της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας, είναι η διάταξη του ά.11 παρ.1 της διεθνούς σύμβασης του 1979, σχετικά με το διάστημα, και η διάταξη του ά.136 της διεθνούς σύμβασης του Montego Bay του 1982, για το δίκαιο της θάλασσας. Η δεύτερη αυτή διάταξη αφορά στην εκμετάλλευση του βυθού πέραν της ΑΟΖ (noduls). Προάγγελοι των ρυθμίσεων αυτών υπήρξαν η διάταξη του ά.1 της συνθήκης «επί των αρχών των διεπουσών την δραστηριότητα των κρατών κατά την εξερεύνηση και χρησιμοποίησή του διαστήματος, περιλαμβανομένης της σελήνης και άλλων ουρανίων σωμάτων» του 1967 (νδ 670/70, ΦΕΚ 208 Α') και η Απόφαση 2749 (XXV) της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, της 17/12/90, «Διακήρυξη αρχών που διέπουν τον θαλάσσιο και ωκεάνιο βυθό καθώς και το υπέδαφος του πέρα από τα όρια της εθνικής δικαιοδοσίας».

15. Βλ. σχετ. *Wolftrum, The Principle of the Common Heritage of Mankind*, *ZaöRV* 1983, 312.

ποιούν με οποιονδήποτε τρόπο. Δεύτερον, χρήστες του αγαθού να είναι όλα τα κράτη, ισομερώς. Τα παραπάνω στοιχεία πληρούνται από την κατά προορισμό αναγκαιότητα χρήσης του spectrum¹⁶.

Τα αγαθά που αποτελούν «κοινή κληρονομία της ανθρωπότητας» υπόκεινται στη ρυθμιστική επέμβαση μίας αρχής, που τα διαχειρίζεται έτσι, ώστε να κατανέμονται σε όλα τα κράτη και να χρησιμεύουν ανάλογα με τις ιδιότητές τους. Στην περίπτωση του spectrum, ο έλεγχος και η οργάνωση της χρήσης του έχει ανατεθεί στη Διεθνή Ένωση Τηλεπικοινωνιών.

Παρ.2: Η νομική φύση των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων

Τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα (hertzian waves) αποτελούν μέρη του spectrum. Αυτά είναι δυνατό να περιορισθούν σε ορισμένο χώρο. Ο περιορισμός τους συντελείται κατ'εξοχήν σε περίπτωση τροφοδοσίας ενός δικτύου υποδομής με ηλεκτρικό ή ηλεκτρομαγνητικό σήμα, κατά τη λειτουργία της καλωδιακής τηλεόρασης. Στην περίπτωση αυτή η ενέργεια που εκλύει το σήμα διοχετεύεται και διαδίδεται μέσω αγωγού, από όπου διέρχονται μεμονωμένα ηλεκτρομαγνητικά κύματα.

Ακριβώς εξαιτίας της δυνατότητας εξατομίκευσής τους, η νομική αντιμετώπιση των κυμάτων διαφοροποιείται από τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζεται το spectrum συνολικά. Συγκεκριμένα, θα εξετασθεί σχετικά, εάν τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα αποτελούν μέρος της δημόσιας κτήσης (domaine public), και μάλιστα δημόσια πράγματα.

2α. Τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα ως τμήμα του domaine public

Σύμφωνα με τη διδασκαλία του ελληνικού δημόσιου δικαίου, τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα θεωρούνται, όπως αναφέρθηκε, δημόσια πράγματα, κοινά τοις πάσι. Η κρατούσα άποψη υπονοεί ότι τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα αποτελούν αντικείμενο δημόσιας κτήσης¹⁷. Αυτή όμως είναι δυνατό να αντικρουσθεί.

16. Βλ. σχετ. *Truchet*, Rev. fr. Droit adm., (527). Πρβλ. *Debbasch*, Droit, 1ère éd., ό.π., σ. 807 επ. Στην ίδια νομική κατηγορία υπάγει και τη γεωστατική τροχιά ο *Munich Casa*, ό.π., σ. 261 επ. Πρβλ. *Jackhu*, The Legal Status of the Geostationary Orbit, VII Annals, Air and Space Law, 1982, 333.

17. Για να συνιστούν τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα αντικείμενο δημόσιας κτήσης, δηλ. δημόσια πράγματα, θα πρέπει να καθιερωθούν, με ειδική πράξη, στην άμεση εξυπηρέτηση δημόσιου σκοπού, είτε στην άμεση χρήση του κοινού, είτε στη χρήση μίας δημόσιας υπηρεσίας. Εναλλακτικά, είναι δυνατό, αποδεδειγμένα, η χρήση τους να εξυπηρετεί δημόσιο συμφέρον ή δημόσιο σκοπό. Σχετικά με την πλήρωση των προϋποθέσεων αυτών, βλ. *Παππά*, ό.π., σ. 95 επ. Ο *Drago* (*Mélanges Juglart*, ό.π., σ. 366) υποστηρίζει ότι τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα αποτελούν αντικείμενο δημόσιας κτήσης. Το πρόβλημα, συνεχίζει ο *Drago* (*ibid*, σ. 364 επ), αναφύεται στη γαλλική νομική θεωρία το 1948, με αφορμή την απόφαση C.E., Société «Radio Atlantique» et Société «Radio Club Landais», 6/2/48, (RDP 1948, 244, concl. Chenot), όπου προσδίδοντας στη ραδιοτηλεόραση το χαρακτήρα της δημόσιας υπηρεσίας, ο Επίτροπος Διοικήσεως Chenot παρουσίασε τη θεωρία του «service public virtuel» σχετικά ειδι-

Πρώτον, θα πρέπει να επιλυθεί η ανακολουθία του διπλού χαρακτηρισμού των κυμάτων, ως δημόσιων πραγμάτων και πραγμάτων κοινών τοις πάσι ταυτόχρονα. Και αυτό, γιατί τα πράγματα που χαρακτηρίζονται ως κοινά τοις πάσι δεν συνιστούν καν πράγματα, σύμφωνα με την έννοια του νόμου, και ειδικά της διάταξης του άρθρου 947 ΑΚ¹⁸. Εάν λοιπόν τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα δεν αποτελούν πράγματα, έστω και κατά πλάσμα δικαίου, δεν είναι δυνατό να αποτελούν και δημόσια πράγματα.

κά με τα κύματα αυτά. Για την κατασκευή αυτή ο *Truchet* (Rev. fr. Droit adm., ό.π., σ. 256) υποστηρίζει ότι στο *service public virtuel* αναφέρεται η νομική θεωρία, με το σκοπό να επανεισαγάγει το πρότυπο της δημόσιας υπηρεσίας, προκειμένου για τη λειτουργία ιδιωτικής τηλεόρασης. Ο ίδιος καταλήγει στην εξίσωση του τύπου «δημόσια κτήση + δημόσιο συμφέρον = *service public virtuel*», άποψη που όμως δεν αποδέχεται, γιατί υποστηρίζει (*ibid*, σ. 258) ότι η αναδρομή, στη συγκεκριμένη περίπτωση, στην έννοια της δημόσιας υπηρεσίας είναι άνευ νομικής σημασίας. Αυτή φαίνεται κατ' αρχήν ως πολιτική επιβεβαίωση ορισμένων νομοθετικών επιλογών. (Στο *service public virtuel* αναφέρεται γενικά ο *Delaubadère, Traité de droit administratif*, torn. 1, 9ème éd., LGDJ, 1984, σ. 647). Ο *Drago* (ό.π., σ.364 επ), παραπέμποντας στους *Delvolvé* (*Service public et libertés publiques*, RFDA, 1985, 1) και *Goyard* (*Police des ondes et droit à la communication*, Mél. Charlier, 1981, 751), θεωρεί ότι στο *domaine public* των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων, ακόμη και εάν αυτές χαρακτηρισθούν *res communes*, είναι δυνατό να ασκούνται δικαιώματα, ιδίως σε περιπτώσεις όπου έχει επέλθει νομοθετική ρήξη με το κρατικό μονοπώλιο των τηλεπικοινωνιών (*ibid*, σ. 368). Οι *Delcross/Truchet* (ό.π., σ. 257 υπ. (14)) ανασκευάζουν την άποψη περί χαρακτηρισμού των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων ως αντικειμένου δημόσιας υπηρεσίας και θεωρούν ότι αυτά είναι δυνατό να αποτελούν ταυτόχρονα «*service public naturel*», γιατί συνδέονται στενά με τον ατμοσφαιρικό αέρα, και «*service public artificiel*», γιατί «κατασκευάζονται από τον άνθρωπο», υπό την έννοια του καθορισμού ζωνών συχνοτήτων. Η νομοθετική επίλυση που επελέγη στη Γαλλία για να τάξει το θεωρητικό πρόβλημα είναι αυτή της διάταξης του α.10, L.30/9/86, το οποίο ορίζει ότι: «L'utilisation par les titulaires d'autorisation de fréquences radioélectriques disponibles sur le territoire de la République constitue un mode d'occupation privatif du domaine public de l'État», ενώ, σε σχ.ν., που υποβλήθηκε για επεξεργασία στο Conseil d'État το 1982, υπήρχε σχετικά η εξής διάταξη: «L'ensemble des fréquences radioélectriques disponibles sur le territoire de la République constitue un accessoire du domaine public de l'État». Τέλος, το Conseil Constitutionnel, στη μόνη του αναφορά στο νομικό καθεστώς των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων (86-217 DC, 18/9/86, J.O. 19/9/86), αρνείται να επιλύσει το πρόβλημα αναφέροντας: «quelle que soit la nature juridique de l'espace hertzien...». Πρβλ. υπ. *Red Lion* (ό.π., σ. 380-1) όπου αναφέρεται ότι: «... «Licences to broadcast do not confer ownership of designated frequencies but only the temporary privilege of using them». Πρβλ. ακόμη, υπ. *Columbia Broadcasting System v. Democratic National Committee*, 412 U.S. 94 (1973) όπου στην άποψη της μειοψηφίας, μεταξύ άλλων, αναφέρεται (*ibid*, σ.774): «... in the light of the public nature of the airwaves...». Υπό την εκδοχή αυτή της νομολογίας του Supreme Court, οι ηλεκτρομαγνητικές συχνότητες συνιστούν, στο καθεστώς της πλήρως ιδιωτικοποιημένης αμερικανικής αγοράς των μέσων μαζικής ενημέρωσης, δημόσια κτήση, πράγματα αναπαλλοτρίωτα, επί των οποίων μπορούν να ασκούνται ιδιωτικά δικαιώματα. Για τη ρύθμιση των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων ως «public domain» βλ. *Ferris/Lloyd/Casey*, ό.π., 03 "4".

18. Βλ. σχετ. αντί άλλων, *Γεωργιάδη*, Εγχειρίδιο, α', ό.π., σ.98. Αντίθετος ο *Παπάς* (ό.π., σ. 96), επικαλούμενος και σχετική νομολογία του ΣτΕ.

Ο προβληματισμός σχετικά με την ένταξη των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων στη δημόσια κτήση αναπτύσσεται με αφορμή τη μεταστροφή του νομοθέτη στις περισσότερες έννομες τάξεις της Ευρώπης και της Αμερικής προς την ιδιωτικοποίηση ή απορρύθμιση των μέσων μαζικής ενημέρωσης και επικοινωνίας¹⁹.

Συνέπεια της νομοθετικής αυτής μεταστροφής ως προς τον χαρακτηρισμό της φύσης των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων αποτελεί ο ισχυρισμός μερίδας δημοσιολόγων ότι τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα μπορούν να αποτελέσουν μέσον άσκησης ιδιωτικών δικαιωμάτων²⁰. Τέλος, *in extremis*, τα κύματα θα ήταν δυνατό να μην αποτελούν αντικείμενο δημόσιας κτήσης και να μην συνιστούν δημόσια πράγματα²¹.

2β. Τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα ως «πράγματα» κατά την έννοια του ΑΚ

Ο κεντρικός προβληματισμός σχετικά με τη νομική φύση του ηλεκτρομαγνητικού κύματος, από την πλευρά του εμπράγματος δικαίου, συνίσταται στη θέση του ερωτήματος, εάν τα κύματα αποτελούν «πράγματα» υπό την έννοια της διάταξης του άρθρου 947 παράγραφος 1 του ΑΚ. Τίθεται δηλαδή το ερώτημα, εάν το ηλεκτρομαγνητικό κύμα αποτελεί αντικείμενο ασώματο, απρόσωπο, αυθύπαρκτο και δεκτικό εξουσίασης²².

Συνέπεια της απάντησης στο ερώτημα αυτό αποτελεί το γεγονός ότι, εάν το ηλεκτρομαγνητικό κύμα χαρακτηριστεί ως πράγμα, τότε είναι δυνατή η άσκηση επ' αυτού ιδιωτικών δικαιωμάτων²³. Ακριβώς για τον λόγο αυτό, το πρόβλημα ερευνάται εδώ, έστω και εάν η σύντομη ανάλυση από τη σκοπιά του εμπράγματος δικαίου εκφεύγει από τα όρια της παρούσας μελέτης. Συγκεκριμένα, με βάση το πλάσμα της διάταξης 947 παράγραφος 2 ΑΚ, όπου ορίζεται, ότι: «Πράγματα λογίζονται και οι φυσικές δυνάμεις ή ενέργειες, ιδίως το ηλεκτρικό ρεύμα και η θερμότητα, εφόσον υπόκεινται σε εξουσίαση όταν περι-

19. Σχετικά με την τάση της ιδιωτικοποίησης στον τομέα αυτό, βλ. ενδεικτικά μόνον, τα συλλογικά έργα, *Rod* (ed.), *Broadcasting in the '90's. The Regulatory Revolution*, Blenheim, 1982, *Shorrock* (ed.), *European Communications Beyond 1992: The Business Decision*, Blenheim, 1988, *Timms/Kee/Toncar* (eds), *Broadband Communications: The Commercial Impact*, Orum, London, 1988 και *Kitchen/Lewin/Schoof* (eds), *Telecommunications: The Opportunities of Competition*, Orum, London, 1988.

20. Βλ. σχετ. *Kreiss*, ό.π., σ.1011, σχετικά με την άσκηση μίας μορφής κυριότητας επί των συχνοτήτων.

21. Χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τον *Powe* (ό.π., σ.197 επ.), το δημόσιο λειτουργεί ως *fiscus* κατά την απονομή της χρήσης των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων σε ιδιώτες. Και μόνον όμως το γεγονός της καταβολής αντιτίμου, τέλους ή φόρου για τη χρήση συχνοτήτων, κατά τη διάρκεια ιδιωτικών εκπομπών, δεν αναιρεί τον δημόσιο χαρακτήρα των συχνοτήτων. Πρβλ. *Παππά*, ό.π., σ.114.

22. Βλ. σχετ. από τη θεωρία, *Μπαλή*, Γενικά αρχαί, ό.π., σ. 392 επ., *Γεωργιάδη*, Εγχειρίδιο, ό.π., σ. 61 επ. και *Δημάκου*, ό.π., σ. 25 επ.

23. Βλ. 76/80 Πολ.Πρωτ. Βεροίας ΝοΒ 29, 736, όπου κρίθηκε ότι η παρεμβολή ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών στη λήψη συσκευών τηλεοράσεων αποτελεί διατάραξη νομής.

ορίζονται σε ορισμένο χώρο», καθιερώνεται μία εξαίρεση από τον κανόνα της διάταξης του άρθρου 947 παράγραφος 1 ΑΚ, όπου νοούνται ως πράγματα μόνον ενσώματα αντικείμενα.

Το ηλεκτρομαγνητικό κύμα έχει, όπως και το ηλεκτρικό, μόνον ενεργειακή υπόσταση. Με βάση το πλάσμα της προαναφερόμενης διάταξης του άρθρου 947 παράγραφος 2 ΑΚ, το ηλεκτρομαγνητικό κύμα θα μπορούσε να θεωρηθεί πράγμα, όπως, για παράδειγμα, το ηλεκτρικό ρεύμα, όταν, περιορισμένο σε ορισμένο χώρο, θα ήταν δυνατό να υπόκειται σε ανθρώπινη εξουσίαση.

Οι ζώνες συχνοτήτων, εάν εκληφθούν στο σύνολο τους ως spectrum, δεν φαίνεται δυνατό να υπόκεινται σε ανθρώπινη εξουσίαση. Εάν όμως τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα θεωρηθούν μεμονωμένα, τότε, εξαιτίας του γεγονότος ότι αυτά διακρίνονται κατά μονάδες και διαδίδονται έτσι μέσω καλωδίου και ακροδεκτών -όπως στην περίπτωση της καλωδιακής τηλεόρασης-, μπορούν να υπόκεινται σε ανθρώπινη εξουσίαση. Συνεπώς τα κύματα είναι δυνατό να θεωρηθούν «πράγματα», υπό την έννοια του άρθρου 947 παράγραφος 2 ΑΚ, και άρα να ασκούνται ιδιωτικά δικαιώματα επ' αυτών.

2γ. Ειδικά, η διάταξη 966 ΑΚ

Εάν γίνει αποδεκτό, πρώτον, ότι τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα αποτελούν αντικείμενο δημόσιας κτήσης σύμφωνα με τις εννοιολογικές διακρίσεις του διοικητικού δικαίου και, δεύτερον, ότι αυτά αποτελούν «πράγματα», σύμφωνα με τις επιταγές του εμπράγματος δικαίου, τότε τίθεται το ερώτημα σε ποιά κατηγορία δημόσιων πραγμάτων ανήκουν αυτά, σύμφωνα μάλιστα με τις επιμέρους διακρίσεις της διάταξης του άρθρου 966 ΑΚ²⁴.

Η ΑΚ 966 ρυθμίζει ως «πράγματα εκτός συναλλαγής», τα οποία συνιστούν δημόσια πράγματα²⁵, τρεις κατηγορίες πραγμάτων τα κοινά τοις πάσι, τα κοινόχρηστα και τα προορισμένα σε εξυπηρέτηση δημόσιων, δημοτικών, κοινοτικών ή θρησκευτικών σκοπών.

Από τα πράγματα εκτός συναλλαγής, όπως αυτά προσδιορίζονται στον αστικό κώδικα, τα κοινά τοις πάσι, για παράδειγμα, ο ατμοσφαιρικός αέρας, δεν αποτελούν «πράγματα» στην κυριολεξία του όρου, αφού δεν είναι δυνατό να υπόκεινται σε ανθρώπινη εξουσίαση όταν περιορίζονται σε ορισμένο χώρο. Η συγκεκριμένη αυτή ιδιότητα δεν ανταποκρίνεται στη φύση των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων.

Με δεύτερο πρόβλημα τη δεδομένη, στην πράξη, χρήση των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων από ιδιώτες, στην περίπτωση της ιδιωτικής εκμετάλλευσης ραδιοτηλεοπτι-

24. Η διάταξη του ά. 966 ΑΚ ορίζει ότι: «Πράγματα εκτός συναλλαγής είναι τα κοινά σε όλους, τα κοινόχρηστα και τα προορισμένα στην εξυπηρέτηση δημόσιων, δημοτικών, κοινοτικών ή θρησκευτικών σκοπών».

25. Για τα πράγματα εκτός συναλλαγής ως δημόσια πράγματα, βλ. *Carbonnier, Droit Civil III, Les Biens, Thémis, Paris, 1983, σ.69*, σε ανάλυση της διάταξης του α.714 para1 του Code Civil, που ορίζει ότι: «Il y a des choses qui n'appartiennent à personne et dont l'usage est commun à tous». Βλ. ακόμη, *Μπαλή, ό.π., σ. 430 επ., Γεωργιάδη, Εγχειρίδιο, ό.π., σ. 97 επ. και Παππά, ό.π., σ. 93 επ.*

κών σταθμών²⁶, οι ομοιότητες της νομικής φύσης των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων προς αυτήν των κοινόχρηστων πραγμάτων είναι εμφανείς²⁷.

Παρόλα αυτά δεν είναι αναγκαία η αποδοχή της θεωρητικής κατασκευής του κοινόχρηστου πράγματος, ως περισσότερο αρμόζουσας σχετικά με τη φύση των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων. Και αυτό γιατί, όπου απαιτείται από πραγματικές ανάγκες, μπορούν να εφαρμόζονται επί των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων, ως πραγμάτων κοινών τοις πάσι, κατ' αναλογία δικαίου οι αντίστοιχες διατάξεις που αφορούν στα κοινόχρηστα πράγματα.

2γα. Αναλογίες προς τις ρυθμίσεις των κοινοχρήστων

Η δυνατότητα χρήσης και κάρπωσης των συχνοτήτων από ιδιώτες, στους οποίους εκχωρούνται τα δικαιώματα αυτά μαζί με τα αντίστοιχα της εγκατάστασης, ίδρυσης και λειτουργίας ραδιοηλεκτρονικών σταθμών, κατά τη διαδικασία της ιδιωτικής εκμετάλλευσης των μέσων μαζικής επικοινωνίας²⁸, προσιδιάζει σε πράγματα κοινόχρηστα²⁹.

Η παραχώρηση λοιπόν της χρήσης της συχνότητας στην περίπτωση αυτή είναι δυνατό να συνιστά, σχετικά με την εκχωρούμενη συχνότητα, παραχώρηση ιδιωτικών δικαιωμάτων σε κοινόχρηστο πράγμα, σύμφωνα με τον ορισμό της διάταξης του άρθρου 970 ΑΚ³⁰.

Τέτοια ιδιωτικά δικαιώματα αποτελούν η χρήση, κάρπωση και απόδοση ωφελημάτων από την εκχώρηση των συχνοτήτων. Με τον τρόπο αυτό οι συχνότητες αντιμετωπί-

26. Βλ. συγκριτικά τις διατάξεις των ά.4 (γ) ν.1866/89, ά.1, ά.21 επ. L. 86-1067, 30/9/86, «relative a la liberté de communication» και Sec. 301 και 302, 47 USC 302, Communications Act 1934 (Amend.).

27. Σχετικά με τα κοινόχρηστα πράγματα (res publico usui destinatae), βλ. *Οικονομίδου, ό.π., σ. 337 επ., Γεωργιάδη, Εγχειρίδιο ό.π., σ. 98 επ., Βαβούσκο, Εμπράγματον Δίκαιον, στ' εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1986, σ. 42 επ., Τούση, Εμπράγματον Δίκαιον, έκδ.δ', Αφοί Σάκκουλα, Αθήνα, 1988, σ. 66 επ., Στασινόπουλο, Τα κοινόχρηστα και τα δημόσια πράγματα κατά τον ΑΚ σε: Νομικά μελέται, ό.π., σ. 35 επ. και Μπαλή, Γενικά αρχαί, ό.π., σ. 433.*

28. Για τη λειτουργία ενός ιδιωτικού σταθμού, στην άδεια ενσωματώνεται και η παραχώρηση χρήσης και κάρπωσης ενός στενού φάσματος συχνοτήτων, όπου θα μπορεί να εκπέμπει ο πομπός του σταθμού.

29. Τα κοινόχρηστα πράγματα ανήκουν εν τέλει στο δημόσιο (ά.968 ΑΚ) και με παραχώρηση της αρχής αποκτώνται επ' αυτών ιδιωτικά δικαιώματα (ά.970 ΑΚ). Η καθιέρωση στην κοινή χρήση συντελείται είτε από το νόμο (βλ. ά.2 παρ.1 νδ 17/7/1923) είτε με τη βούληση του ιδιοκτήτη τους. Βλ. σχετ. Παππά, ό.π., σ.115 επ.

30. Η διάταξη ορίζει ότι: «Σε κοινόχρηστα πράγματα μπορούν να αποκτηθούν με παραχώρηση της αρχής κατά τους όρους του νόμου ιδιαίτερα ιδιωτικά δικαιώματα, εφόσον με τα δικαιώματα αυτά εξυπηρετείται ή δεν αναιρείται η κοινή χρήση». Ειδικά για τη δυνατότητα άσκησης ιδιωτικών δικαιωμάτων επί των κοινόχρηστων πραγμάτων, βλ. *Δαγτόγλου, Γενικό, Β', ό.π., σ. 665 επ., Μπαλή, Γενικά αρχαί, ό.π., σ. 440 επ., Γεωργιάδη, Εγχειρίδιο, ό.π., σ. 102 επ., Παππά, ό.π., σ. 160 επ. Πρβλ. Στασινόπουλο, Νομικά μελέται, ό.π., σ. 96 επ. και Τούση, ό.π., σ. 103, ο οποίος υποστηρίζει ότι κατά τη χρήση κοινοχρήστων δημιουργείται δημόσιο εξ υποκειμένου δίκαιο.*

ζονται, αναλογικά, ως κοινόχρηστα πράγματα, στην ευρεία έννοια του όρου. Τα ιδιωτικά δικαιώματα, που τυχόν ασκούνται επί αυτών εξυπηρετούν την κατά προορισμό κοινή τους χρήση.

Η παραχώρηση λοιπόν οποιουδήποτε δικαιώματος επί ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων δεν πρέπει να αντιβαίνει στον προορισμό της εξυπηρέτησης της κοινής τους χρήσης³¹. Όρια, που εγγυώνται τη διασφάλιση της κοινής αυτής χρήσης, αποτελούν, πρώτον, ο έλεγχος που ασκεί το κράτος και, δεύτερον, η προστασία που παρέχεται σε όποιον παρεμποδίζεται από τη χρήση αυτή, με βάση τις διατάξεις του ΑΚ, σχετικά με την προστασία της προσωπικότητας³².

Παρ.3. Το ηλεκτρομαγνητικό σήμα

Κάθε πληροφορία που «μεταφέρεται» από το φέρον ηλεκτρομαγνητικό κύμα έχει, σύμφωνα με τα διδάγματα της φυσικής επιστήμης, υλική και ενεργειακή υπόσταση. Το σήμα, που παράγεται τελικά κατά τη μετατροπή, με μηχανικό τρόπο, ενός οπτικού και ενός ηχητικού μέρους σε ηλεκτρικό, αποτελεί ενέργεια, που άγεται μέσω μίας συχνότητας και λαμβάνεται ελεύθερα από όποιον διαθέτει κατάλληλο δέκτη λήψης.

3α. Το σήμα ως πράγμα

Λόγω της ενεργειακής του υφής, της δυνατότητας περιορισμού του, της κατεύθυνσής του προς ορισμένο σημείο και του οικονομικού του περιεχομένου, το σήμα θα μπορούσε να θεωρηθεί «πράγμα», σύμφωνα με το πλάσμα της διάταξης του άρθρου 947 παράγραφος 2 του ΑΚ, όπως συμβαίνει, για παράδειγμα, με τον ηλεκτρισμό.

Θα ήταν δυνατό να διατυπωθεί η άποψη ότι το ραδιοηλεκτροπτικό σήμα κατά την εκ-

31. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει με τα κοινόχρηστα πράγματα. Βλ. ενδεικτικά, Παππά, ό.π., σ.167 επ., από τη θεωρία και ΑΠ 725/84 ΝοΒ 1985, 459, από τη νομολογία. Οι διατάξεις περί κοινοχρήστων μπορούν να εφαρμοσθούν κατ'αναλογία επί των συχνοτήτων κυρίως σε περιπτώσεις όπου η εκμετάλλευση ραδιοηλεκτροπτικών σταθμών, και άρα και η χρήση των συχνοτήτων, ανατίθεται νομοθετικά σε ιδιώτες (π.χ. ά.2 παρ.4, ν.1730/87), Για την άσκηση δικαιωμάτων ιδιωτικού δικαίου επί του spectrum βλ. *DeVany/Eckert/Meyers/O'Hara/Scott, A Property System Approach to the Electromagnetic Spectrum*, 21 Stan. L. Rev. (1969), 1499. Η κοινή χρήση επιχειρείται να εξυπηρετηθεί, με πιο πρόσφορο τρόπο, όταν, για παράδειγμα, στη Γαλλία η CNCL εκχωρούσε τοπικές, κατακερματισμένες συχνότητες σε μικρούς σταθμούς, με σκοπό τη δικαιότερη δυνατή κατανομή του spectrum. Βλ. ενδεικτικά, Αποφάσεις 87-45, 46 και 47, 16/6/87, J.O. 18/6/87.

32. Η προστασία αυτή παρέχεται σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 57 επ. ΑΚ και 682 επ. ΚΠολΔ. Βλ. σχετ. Γεωργιάδη, Εγχειρίδιο, ό.π., σ.98 και ενδεικτικά, Ειρ.Χαλ. 25/86 ΕΔ 28 (1987) 931, όπου: «Το δικαίωμα χρήσης κοινοχρήστου πράγματος... είναι συνυφασμένο με την προσωπικότητα του πολίτη και σε περίπτωση προσβολής απολαμβάνει την ίδια προστασία όπως το δικαίωμα της προσωπικότητας». Πρβλ. ακόμη, ΑΠ 776/77 ΝοΒ 27, 561, ΑΠ 2058/86 ΝοΒ 35, 1236, ΑΠ 2109/86 ΝοΒ 35, 1241, Εφ.Αθ. 12555 ΝοΒ 37, 1223, Μον.Πρωτ.Αθ. 17115/88 ΝοΒ 37, 270.

πομπή του ανήκει στην «κυριότητα» του παραγωγού του. Κατά τη διαδρομή του, από τον πομπό προς τον δέκτη, φέρεται από κάποια ηλεκτρομαγνητική συχνότητα και λαμβάνεται από όποιον έχει, με κατάλληλο δέκτη, πρόσβαση στη συχνότητα αυτή. Το σήμα μετά την εκπομπή του θα ήταν δυνατό να εκληφθεί ως πράγμα αδέσποτο (*res nullius*)³³.

Η άποψη αυτή δεν μπορεί να ευσταθεί υπό το πνεύμα του ελληνικού αστικού κώδικα, γιατί, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 1076³⁴, ένα κινητό πράγμα καθίσταται αδέσποτο, εάν ο κύριός του εγκαταλείψει τη νομή του, με σκοπό να παραιτηθεί από την κυριότητα. Κατά τη μετάδοση όμως του σήματος ο παραγωγός του δεν παραιτείται από τα δικαιώματά του επί αυτού. Συνεπώς το σήμα, και εάν ακόμη γινόταν δεκτό ότι αποτελεί πράγμα, υπό την έννοια της διάταξης του άρθρου 947 παράγραφος 2 ΑΚ, δεν αποτελεί πάντως, από την ώρα της εκπομπής του, πράγμα αδέσποτο³⁵.

3β. Το σήμα ως άυλο αγαθό

Περισσότερο πειστική φαίνεται η εκδοχή ότι το ραδιοηλεκτρονικό σήμα συνιστά άυλο αγαθό³⁶, για την απόκτηση του οποίου απαιτείται να αποδοθούν στον παραγωγό του πνευματικά δικαιώματα σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις³⁷.

Επομένως το σήμα αποτελεί άυλο αγαθό, αντικείμενο του δικαιώματος επί του σήματος, προστατεύεται δε περαιτέρω με βάση τις σχετικές νομοθετικές διατάξεις περί

33. Ο *Haymer* (*Who Owns the Air? Unscrambling the Satellite Viewing Rights Dilemma*, 20 *Loyola of Los Angeles L.R.* (1986-87), 145) υποστηρίζει ότι ο εκπομπέας των σημάτων έχει *dominion* επί αυτών, το οποίο απόλλυται με τη διάδοση των σημάτων. Στη διαδικασία αυτή τα σήματα παρομοιάζονται από τον συγγραφέα με τιθασευθέντα ζώα.

34. Ο ΑΚ ορίζει στη διάταξη του ά.972 ότι: «Τα αδέσποτα ακίνητα... ανήκουν στο δημόσιο». Για τα αδέσποτα κινητά πράγματα ο ΑΚ ορίζει στη διάταξη του ά. 1076 ότι: «Κινητό πράγμα γίνεται αδέσποτο, άν ο κύριος εγκαταλείψει τη νομή του με σκοπό να παραιτηθεί από την κυριότητα» και στη διάταξη του ά.1075 ότι: «Εκείνος που παίρνει στη νομή του αδέσποτο κινητό, γίνεται κύριός του». Βλ. σχετ. αντί άλλων, *Γεωργιάδη*, σε: *Γεωργιάδη-Σταθόπουλο V*, ό.π., σ.193 επ, *Παίζη*, Τα εγκαταλελειμμένα παρά των ιδιοκτητών ακίνητα και τα επ'αυτών δικαιώματα του δημοσίου, ΝοΒ 22, 424 και *Κιουσόπουλο*, Περί πραγμάτων αδέσποτων, ΕΕΝ 1984, 315.

35. Το ραδιοηλεκτρονικό σήμα δεν αποτελεί ούτε πράγμα απολωλός, γιατί η έννοια αυτή προϋποθέτει απώλεια της νομής του πράγματος. Αυτό δεν συμβαίνει στην περίπτωση του σήματος. Σχετικά με τα απολωλόντα, βλ. τη διάταξη του ά.1081 ΑΚ και *Λιβάνη*, σε *Γεωργιάδη-Σταθόπουλο V*, ό.π., σ. 544 επ.

36. Βλ. *Κουμάντο*, Πνευματική ιδιοκτησία, 5η έκδ., ό.π., σ. 74 επ., ακριβώς για τις προϋποθέσεις υπαγωγής ενός αγαθού στην κατηγορία των άυλων αγαθών, που αποτελούν αντικείμενα πνευματικής ιδιοκτησίας.

37. Σύμφωνα με τα δεδομένα του κοινοτικού δικαίου, το ραδιοηλεκτρονικό σήμα αποτελεί «εμπόρευμα», η ελεύθερη κυκλοφορία του οποίου ρυθμίζεται στα άρθρα 9 επ. και 30 επ. ΣυνθΕΟΚ. Βλ. σχετ. υπ. *Sacchi*, ό.π., σ.424.

πνευματικής ιδιοκτησίας και περί προστασίας των σημάτων³⁸. Και αυτό, γιατί το ραδιοτηλεοπτικό σήμα δεν έχει υλική υπόσταση, αν και εμφανίζεται ενσωματωμένο σε ένα «πράγμα», όπως το ραδιοτηλεοπτικό κύμα. Η υπόστασή του πάντως υπερβαίνει τη φύση του υλικού αυτού υποστρώματος³⁹.

Η πρωτοτυπία που διακρίνει την παραγωγή του σήματος και το οικονομικό όφελος το οποίο προκύπτει για τον εκπομπέα κατά τη μετάδοσή του ενισχύουν, τέλος, τη θεώρησή του ως αντικειμένου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

Τα δικαιώματα αυτά αποδίδονται σε τελικό στάδιο από τον αποδέκτη-λήπτη του σήματος με ποικίλους τρόπους, όπως η συνδρομή ή η εισφορά. Το ίδιο ποσό αποδίδεται και έμμεσα με τη μορφή της διαφήμισης ή της χορηγίας.

38. Βλ. ΑΝ 1998/39, όπως ισχύει σήμερα. Το ραδιοτηλεοπτικό σήμα που εκπέμπεται από κάθε σταθμό, προστατεύεται περαιτέρω σύμφωνα με τις διατάξεις του διεθνούς δικαίου, με σκοπό να αποφεύγεται η προβολή απατηλών σημάτων και να διασφαλίζεται η ταυτότητα κάθε σταθμού (ά. 37, ν. 1504/84).

39. Βλ. τους ορισμούς του σήματος και του παράγωγου σήματος στη διάταξη του άρθρου 1, ΙV και V αντίστοιχα, του ν.1944/91 «Κύρωση της διεθνούς συμβάσεως που αφορά τη διανομή σημάτων φορέων προγραμμάτων μεταδιδόμενων δια δορυφόρου», Βρυξέλλες 21/5/74 (ΦΕΚ Α'56).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η καλωδιακή εγκατάσταση

Η καλωδιακή εγκατάσταση αποτελείται από ένα κεντρικό δίκτυο καλωδίωσης (network), ενδιάμεσα-βοηθητικά τμήματα καλωδίωσης (cable wires), συνδέσεις των ενδιάμεσων μερών (roles), πομπούς και δέκτες των μηνυμάτων με τους αντίστοιχους ενισχυτές-αναμεταδότες (supports), κεραιές λήψης (antennae) και άλλα βοηθητικά κυκλώματα (apparatus).

Η ύπαρξη της εγκατάστασης αυτής διαφοροποιεί βασικά και τη νομική αντιμετώπιση της καλωδιακής από την ερτζιανή τηλεόραση. Η διαφοροποιημένη αντιμετώπιση προκύπτει ακριβώς από την ιδιαίτερη νομική φύση των αγωγών από όπου διέρχονται τα ραδιοηλεκτρονικά μηνύματα, δηλαδή των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων στην ερτζιανή τηλεόραση και του καλωδιακού δικτύου στην καλωδιακή.

Η νομική φύση των μερών από τα οποία αποτελείται το δίκτυο καλωδίωσης συμπαρασύρει και τη νομική αντιμετώπιση της καλωδιακής τηλεόρασης. Η σχετική τηλεοπτική δραστηριότητα μπορεί να εμπίπτει ή όχι στη σφαίρα της δημόσιας εξουσίας, εάν, ανάμεσα σε άλλους παράγοντες, τα πράγματα που αποτελούν το καλωδιακό δίκτυο υπόκεινται ή όχι σε δημόσια κυριότητα.

Σε συνάρτηση με αυτή την παράμετρο εξετάζεται, στη συνέχεια, σε ποιόν ανήκει *de lege ferenda* η αρμοδιότητα καλωδίωσης, και με ποιόν τρόπο είναι δυνατό να ασκείται δημόσιος έλεγχος επί της καλωδιακής τηλεοπτικής διαδικασίας. Τα όρια του ελέγχου αυτού διαμορφώνουν και τους όρους άσκησης των δικαιωμάτων που σχετίζονται με την ίδια διαδικασία.

Παρ.1. Προβλήματα σχετικά με τη δομή του καλωδιακού δικτύου

Τα καλωδιακά δίκτυα διακρίνονται, ανάλογα με το σχήμα τους, σε όσα έχουν δομή δένδρου (*structure en arbre*), όσα έχουν δομή αστέρος (*structure en étoile*) και όσα έχουν μικτή δομή (*structure mixte*)¹.

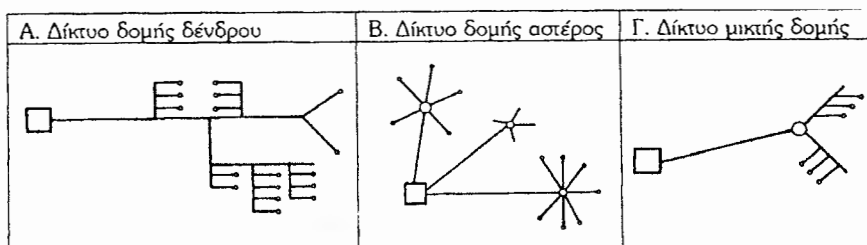
Τα δίκτυα δομής δένδρου αποτελούνται από έναν κεντρικό αγωγό, όπου συνδέονται

1. Βλ. σχετ. *Fréches*, ό.π., σ.16 επ. Τα δίκτυα μορφής δένδρου επιτρέπουν μόνον τη μονόπλευρη διάδοση ραδιοηλεκτρονικών σημάτων, ενώ τα δίκτυα μορφής αστέρος επιτρέπουν και την αμφίδρομη διάδοση σημάτων. Τα είδη των δικτύων παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

οι καλωδιακοί δέκτες με επιμέρους δικτυώσεις. Τα δίκτυα δομής αστέρος επιτρέπουν σε κάθε δέκτη, ο οποίος είναι συνήθως συνδρομητής του δικτύου, να συνδέεται απ'ευθείας, μέσω ιδιαίτερου δικτύου, με το κέντρο διανομής. Στα μικτά δίκτυα χρησιμοποιούνται και οι δύο τρόποι διανομής².

Σε περιπτώσεις δικτύων δένδρου, τα βασικά προβλήματα αναφύονται σχετικά με την εγκατάσταση του κεντρικού καλωδιακού αγωγού, δεδομένου ότι οι επιμέρους αγωγοί,

Πίνακας 10:

Θέμα : Είδη καλωδιακών δικτύων

Πηγή : J. Frèches, La télévision par câble, PUF, Paris, 1985, σ. 16-17.

2. Όσον αφορά στο υλικό των καλωδιώσεων, οι εγκαταστάσεις είναι δυνατό να έχουν κατασκευασθεί είτε από ομοαξονικό καλώδιο (coaxial cable) είτε από οπτική ίνα (fibre optic). Στο δίκτυο οπτικής ίνας τα ηλεκτρικά σήματα μετατρέπονται μετά από επεξεργασία, μέσω του ομοαξονικού καλωδίου, σε φωτεινά σήματα. Η οπτική ίνα έχει απείρως μεγαλύτερη χωρητικότητα σε ποσότητα πληροφοριών, άρα και σε αριθμό εκπεμπόμενων καναλιών, ενώ καταλαμβάνει το ένα εβδομηκοστό του όγκου ενός ομοαξονικού καλωδίου. Τα δίκτυα οπτικής ίνας είναι όλα δίκτυα αμφίδρομης επικοινωνίας, έχουν όμως πολύ μικρή διάδοση και στην Ευρώπη και στην Αμερική. Τα δίκτυα αυτά μπορούν να έχουν μόνον τη μορφή αστέρος, ενώ τα ομοαξονικά μπορούν να είναι της μορφής δένδρου, αστέρος ή μικτά. Βλ. σχετ. Frèches, ό.π., σ.18 επ. Για την εξέλιξη στη χωρητικότητα των καναλιών βλ. τον κατωτέρω πίνακα:

Πίνακας 11:

1982 Χωρητικότητα σε κανάλια	1983 Ποσοστό % των συστημάτων	Ποσοστό % των συνδρομητών	Ποσοστό % των συστημάτων	Ποσοστό % των συνδρομητών
54 και άνω	7,5	18,2	3,2	4,1
30-53	43,5	63,2	25,1	44,6
20-29	16,3	11,7	17,7	23,5
13-19	4,0	1,0	4,6	4,2
6-12	17,2	4,2	39,9	21,7
5	0,4	0,03	1,3	0,1
κάτω των 5	0,1	0,01	0,2	0,01

Θέμα : Αλλαγές στη χωρητικότητα των καναλιών (1983-1988)

Πηγή : NTIA Telecom 2000, US Department of Commerce, Washington, 1988, σ.542.

που συνδέουν τους δέκτες με το δίκτυο, είναι πολύ μικροί και διέρχονται συνήθως από ιδιωτικούς χώρους. Στο μέρος αυτό θα εξετασθούν τα νομικά προβλήματα που αφορούν και στις δύο παραπάνω μορφές καλωδίωσης.

1α. Η νομική φύση του κεντρικού καλωδιακού αγωγού

1αα. Ο καλωδιακός αγωγός ως δημόσιο πράγμα

Ο καλωδιακός αγωγός συνιστά κατ'αρχήν πράγμα, το οποίο υπόκειται σε έννομες σχέσεις του ιδιωτικού δικαίου. Θα ήταν δυνατό να συνιστά δημόσιο πράγμα, μόνον εάν είχε καθιερωθεί με ειδική πράξη³ στην άμεση εξυπηρέτηση δημόσιου σκοπού⁴ και είχε διατεθεί σε κοινή χρήση ή σε εξυπηρέτηση τέτοιου σκοπού.

Από τις ρυθμίσεις που αφορούν στην καλωδιακή τηλεόραση⁵, δεν προκύπτει *de lege lata* καθιέρωση και διάθεση των καλωδιακών τηλεοπτικών δικτύων⁶. Επομένως, το πρόβλημα της νομικής φύσης του καλωδιακού αγωγού πρέπει να διερευνηθεί.

Συγκεκριμένα, εάν γίνει δεκτό ότι η καλωδιακή τηλεόραση έχει να επιτελέσει «κοινωνική αποστολή», όπως υπαγορεύει η συνεπέστερη προς το πνεύμα του συντακτικού νομοθέτη ερμηνευτική εκδοχή για τη συνταγματική διάταξη του άρθρου 15, τότε ο καλωδιακός αγωγός, ο οποίος αποτελεί τον κύριο φορέα της, είναι δυνατό να συνιστά

3. Η καθιέρωση είναι νομοθετική ή διοικητική, όταν συντελείται με ατομική διοικητική πράξη γενικού περιεχομένου (βλ. μεταξύ άλλων, ΣτΕ 1931 και 3281/82 και ακόμη, *Δαγτόγλου*, Γενικό, ό.π., σ. 645 επ., και *Δωρή*, ό.π., σ. 357 επ.).

4. Ο Παππάς (ό.π., σ. 95) θεωρεί ότι δικαιολογητικός λόγος της εξαίρεσης των πραγμάτων που απαριθμούνται στην 966 ΑΚ ως πράγματα εκτός συναλλαγής είναι μόνον ένας: η άμεση και αποκλειστική εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος. Από τον δικαιολογητικό αυτό λόγο εξαρτάται, σύμφωνα με τον ίδιο, κατ'επέκταση, η σύνδεση των πραγμάτων αυτών με την άσκηση της δημόσιας εξουσίας και τη λειτουργία της δημόσιας υπηρεσίας.

5. Οι *ad hoc* ελληνικές νομοθετικές ρυθμίσεις είναι εξαιρετικά ελλιπείς. Αυτές περιορίζονται στον τρόπο παραχώρησης της άδειας λειτουργίας ενός σταθμού καλωδιακής τηλεόρασης (βλ. ά.3 παρ.6 και ά.4, ν.1866/89), ενώ για γενικότερα θέματα, όπως ο έλεγχος επί της τηλεοπτικής διαδικασίας, ισχύουν οι ίδιες ρυθμίσεις που εφαρμόζονται και στην ερτζιανή τηλεόραση. Είναι αναγκαία η συμπλήρωση και εξειδίκευση των σχετικών με την καλωδιακή τηλεόραση διατάξεων, πριν μάλιστα αναπτυχθούν στη χώρα καλωδιακά τηλεοπτικά δίκτυα. Βλ. σχετ. *Κική*, *Ιδιωτική τηλεόραση*. Συγκριτικές ρυθμίσεις και προεκτάσεις, *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 18/1/90, σ. 56.

6. Ανεξάρτητα από αυτό, καλωδιακά τηλεοπτικά δίκτυα δεν έχουν πάντως εγκατασταθεί στην Ελλάδα. Καλωδιακά δίκτυα που χρησιμεύουν σε παροχή άλλων υπηρεσιών, όπως ύδρευσης, αποχέτευσης, τηλεπικοινωνιών, ηλεκτρισμού, φωταερίου, πετρελαίου ή συγκοινωνιών με φορείς παροχής αντίστοιχα τους ΕΥΔΑΠ (ν.488/87), ΟΤΕ (ν.1049/49, νδ 165/73, πδ 5858/85, πδ 360/91, ν. 2075/92 και ν. 2167/93), ΔΕΗ (ν.1468/50), ΔΕΦΑ (ν.2234/52), ΔΕΠ (ν.87/75), ΟΣΕ (ν. 532/72, ν. 59/85), βρίσκονται ή βρίσκονταν υπό τον έλεγχο των φορέων αυτών, για χρήσεις που εξυπηρετούν συνήθως τη μονοπωλιακή εκμετάλλευση των αντίστοιχων υπηρεσιών.

πράγμα που εξυπηρετεί δημόσιο σκοπό, δηλαδή πράγμα ιδιόχρηστο (*öffentliche Sachen in Sondergebrauch*)⁷.

Ιδιόχρηστα είναι, κατά τον Δαγτόγλου, τα πράγματα που προορίζονται να εξυπηρετήσουν δημόσιους ή δημοτικούς σκοπούς και χρησιμοποιούνται από το κράτος ή από δημόσιους οργανισμούς. Ο καλωδιακός αγωγός θα ήταν δυνατό να αποτελεί, σύμφωνα με την εννοιολογική διάκριση που πραγματοποιεί ο ίδιος συγγραφέας, ιδιόχρηστο πράγμα γενικής χρήσης και ταυτόχρονα μέσον παροχικής διοίκησης.

Ο καλωδιακός αγωγός, ως ιδιόχρηστο πράγμα, συμβάλλει στη λειτουργία μίας δημόσιας με ουσιαστική έννοια υπηρεσίας, ανεξαρτήτως της νομικής μορφής, την οποία περιβάλλεται η οργάνωση της υπηρεσίας αυτής. Είναι δυνατό, για παράδειγμα, το καλωδιακό δίκτυο, ως σύνολο ιδιόχρηστων πραγμάτων, να βρίσκεται στην κυριότητα ενός ΝΠΔΔ, ενός ΟΤΑ ή μίας δημόσιας επιχείρησης, η οποία να είναι αρμόδια για την παροχή τηλεοπτικής καλωδιακής υπηρεσίας.

Εάν το καλωδιακό δίκτυο ή τα τεχνικά του υποστηρίγματα βρίσκονταν στην κυριότητα της ΕΡΤ-ΑΕ, η οποία λειτουργεί, ως δημόσια επιχείρηση, υπό κρατικό έλεγχο και εποπτεία⁸, τότε τα πράγματα αυτά θα είχαν τον χαρακτήρα του κοινόχρηστου πράγματος⁹.

7. Βλ. σχετ. Δαγτόγλου (Γενικό, ό.π., παρ. 1181 επ.). Ο Παππάς (ό.π., σ. 98), προσθέτει στον προβληματισμό σχετικά με τον όρο «ιδιόχρηστα πράγματα», ότι ο όρος αυτός «εκφράζει τη χρήση από και για συγκεκριμένο πρόσωπο, ενώ τελικά και τα πράγματα αυτά δεν αποβλέπουν στην εξυπηρέτηση συγκεκριμένου ή συγκεκριμένων φυσικών ή νομικών προσώπων, αλλά στη λειτουργία μίας δημόσιας υπηρεσίας...». Για τον λόγο αυτό ο ίδιος προτιμά τον όρο «ιδιαιτερόχρηστα» ή τον όρο «πράγματα ειδικής χρήσης» (ibid, σ. 123 επ.), για να αποδίδεται ευκρινέστερα η ειδική κάθε φορά χρήση για την οποία προορίζονται τα πράγματα αυτά. Έτσι αντιδιαστέλλεται η ειδική χρήση από την κοινοχρησία. Επειδή όμως, στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο καλωδιακός αγωγός θα ήταν δυνατό να θεωρηθεί, *in extremis*, κοινόχρηστο πράγμα, δεν ενδιαφέρει, για τον χαρακτηρισμό του, η σαφής διαφοροποίησή του από τα κοινόχρηστα πράγματα. Συνεπώς είναι εύλογο, σύμφωνα με τα παραπάνω, να προτιμηθεί ο όρος «πράγμα ιδιόχρηστο». Το ίδιο ακριβώς ισχύει και για όλα τα αντικείμενα που, ως τεχνικά υποστηρίγματα, υποβοηθούν ακριβώς τη διαδικασία της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής. Την ίδια άποψη βλ. σε *Delcross/Truchet*, RFDA, 257. Ο Παππάς (ό.π., σ.125) θεωρεί ότι τα πράγματα που εξυπηρετούν τη ραδιοτηλεόραση συνιστούν πράγματα ειδικής χρήσης παροχικής διοίκησης. Αντικείμενο της χρήσης τους είναι η εξυπηρέτηση μίας δημόσιας υπηρεσίας. Επίσης είναι αναγκαίο τα υποστηρίγματα να είναι στερεά προσδεδεμένα προς το καλωδιακό δίκτυο, διαφορετικά τα ίδια αντικείμενα δεν σχετίζονται με τη δημόσια κτήση.

8. Βλ. σχετ. ν. 1730/87, ά.1 παρ. 3.

9. Ο χαρακτήρας αυτός σωστά θα απονεμόταν στα υποστηρίγματα, εάν ακολουθείτο το λειτουργικό κριτήριο για τη διάκριση της διοικητικής δραστηριότητας. Σύμφωνα με το κριτήριο αυτό, ο δημόσιος σκοπός, που πληρούται με τη χρήση των πραγμάτων αυτών, δηλαδή η παροχή τηλεοπτικής εικόνας, θα τους προσέδιδε τον χαρακτήρα «πραγμάτων εκτός συναλλαγής», κατά την ΑΚ 966. Αντίθετα, υπό το οργανικό κριτήριο, τα υποστηρίγματα θεωρούνται πράγματα που υπόκεινται σε ιδιωτική κυριότητα, γιατί ο φορέας που τα έχει εγκαταστήσει και τα χρησιμοποιεί, δηλαδή η ΕΡΤ-ΑΕ, δεν ανήκει στο δημόσιο τομέα (βλ. σχετ. ά. 2 παρ. 2 α. και 6. του, ν.1730/87· πρβλ.

Όταν, ειδικά, μία παροχή, που συνιστά αντικείμενο εκμετάλλευσης ενός κοινωφελούς οργανισμού, διέρχεται αναγκαστικά από αγωγούς, ο αρμόδιος οργανισμός είναι, κατά τη νομοθεσία, συνήθως υπεύθυνος και για την εκμετάλλευση των δικτύων υποδομής¹⁰.

Και υπό το καθεστώς όμως της ιδιωτικής καλωδιακής τηλεοπτικής παροχής, και μόνον το γεγονός της άσκησης ελέγχου επί της τηλεοπτικής διαδικασίας προσδίδει σε αυτήν στοιχεία δημόσιας υπηρεσίας, με τη λειτουργική έννοια του όρου¹¹, τέτοια, ώστε να είναι δυνατό να θεωρηθεί και ο καλωδιακός αγωγός πράγμα ιδιόχρηστο.

ΣτΕ 1017/79). Ο *Δαγτόγλου* (NoB 1981 (σε *Ραδιοτηλέοραση*, ό.π., σ. 241)) υποστηρίζει, ότι ούτε ο ν.230/75 ούτε το Σύνταγμα ρυθμίζουν το ζήτημα της κυριότητας των τηλεοπτικών εγκαταστάσεων. Συνεπώς το ραδιοηλεκτρονικό μονοπώλιο της ΕΡΤ δεν προϋπέθετε και κυριότητα των εγκαταστάσεων από την ΕΡΤ. Ο *Κρίππας* (Το νομικό καθεστώς της ραδιοηλεκτρονικής επιχείρησης, Αθήνα, 1990, σ. 92), υποστηρίζει ότι όποια τηλεοπτική επιχείρηση και αν ιδρύσει σταθμό καλωδιακής μετάδοσης, δεν απαλλάσσεται από τις υποχρεώσεις που συνεπάγονται οι διατάξεις του τηλεφωνικού κανονισμού περί εκμίσθωσης ραδιοηλεκτρονικών κυκλωμάτων. Τα ιδιόχρηστα πράγματα είναι κατ'αρχήν αναπαλλοτρίωτα. (Βλ. σχετ. *Δαγτόγλου*, Γενικό, ό.π., παρ.1167 επ.). Τέλος, τα πράγματα αυτά δεν υπόκεινται στη συνταγματική προστασία του ά.17 Σ. (Βλ. σχετ. *Παππά*, ό.π., σ.105 και ΣτΕ 3101/73 ΕΔΔΔ 18, 65, ΣτΕ 4985/73 ΕΔΔΔ 1974, 258).

10. Βλ. ενδεικτικά τη ρύθμιση του ά.1 παρ.2 του ν.1069/80 «Περί κινήτρων δια την ίδρυση Επιχειρήσεων Υδρεύσεως και Αποχετεύσεως» (ΦΕΚ Α' 191), όπου ορίζεται ότι οι επιχειρήσεις αυτές, που αποτελούν ΝΠΙΔ κοινωφελούς χαρακτήρα (ά.1 παρ.1), «είναι αρμόδιοι διά την μελέτην, κατασκευήν, συντήρησιν, εκμετάλλευσιν, διοικήσιν και λειτουργίαν των δικτύων υδρεύσεως και αποχετεύσεως...». Βλ. ακόμη τη διάταξη του ά.3 παρ.2 του ν.1468/50 «Περί ιδρύσεως Δημοσίας Επιχειρήσεως Ηλεκτρισμού» (ΦΕΚ Α' 169), όπου ορίζεται ότι: «Αι εγκαταστάσεις ως και παν άλλον περιουσιακόν στοιχείον της Δημοσίας Επιχειρήσεως Ηλεκτρισμού δεν υπόκεινται εις κατάσχεσιν ή αναγκαστικήν εκτέλεσιν». Βλ. τέλος, τις διατάξεις των ά.5 παρ.1 και 6 παρ.3 του νδ 165/73 «Περί Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών της Ελλάδος» (ΦΕΚ Α' 228), όπου οριζόταν ότι, αφενός, σκοπό του ΟΤΕ, ως ΑΕ κοινής ωφελείας (ά.1 νδ 165/73), αποτελούσε η εξυπηρέτηση του κοινού «δια του τηλεπικοινωνιακού δικτύου της Εταιρείας» και ότι, αφετέρου, η εταιρεία δεν ασκούσε έλεγχο επί κάποιων εγκαταστάσεων που εξυπηρετούν την εθνική άμυνα και τη μεταφορά ηλεκτρικής ενέργειας. Α contrario, συνεπαγόταν ότι υπό την προϊσχύουσα νομοθεσία, ο ΟΤΕ έλεγχε όλα τα υπόλοιπα καλωδιακά δίκτυα τηλεπικοινωνιών. Τέλος, σύμφωνα με τη διάταξη του ά.6 παρ.1 εδ.α του νδ 2722/53, «τα επί τη βάσει των εγκεκριμένων ή εγκριθησομένων μελετών εκτελεσθέντα ή εκτελεσθησόμενα έργα αποχετεύσεως της περιοχής της τέως Διοικήσεως Πρωτεύουσας, καθώς και οι παλαιοί υπόνομοι, οι αποτελούντες... τμήματα του οριστικού δικτύου Αθηνών, Πειραιώς και Περιχώρων» ανήκουν στην περιουσία του ΟΑΠ. Σχετικά τέλος με το νομικό καθεστώς που διέπει τις σιδηροτροχιές, βλ. *Δωρή*, ό.π., σ. 380.

11. Για τη λειτουργική έννοια της δημόσιας υπηρεσίας, βλ. *Chapus*, ό.π., σ. 376 επ., *Chevallier*, *le service public*, PUF, Paris, 1987, σ. 23 επ., *DeLaubadère*, *Manuel*, ό.π., σ. 28 επ., *DeSoto*, *Droit*, ό.π., σ. 20 επ., *Rivero*, *Droit administratif*, 11ème éd., Dalloz, Paris, 1985, σ. 169 επ., *Παπαθανασίου-Παπαϊωάννου*, Άσκηση δημόσιας διοικήσεως μέσω νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1985, σ. 74 επ., *Σπηλιωτόπουλο*, *Εγχειρίδιο*, 5η έκδ., ό.π., σ. 16 επ., *Στασινόπουλο*, *Πράξεις*, ό.π., σ. 32 επ., και *Φλογαίτη*, *Διοικητικό δίκαιο*, Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκ-

Εκτός από τη νομική φύση του φορέα παροχής καλωδιακής τηλεοπτικής εικόνας και του ελεγκτικού φορέα επί της διαδικασίας της παροχής αυτής, τελευταία συνιστώσα, που είναι δυνατό να καθορίζει τη νομική φύση του κεντρικού καλωδιακού αγωγού, αποτελεί η νομική φύση και των χώρων από όπου αυτός διέρχεται.

Η κεντρική καλωδίωση διέρχεται κατά τεκμήριο από κοινόχρηστους χώρους, όπως είναι οι δρόμοι και οι πλατείες. Ο τόσο στενός πραγματικός σύνδεσμος της καλωδίωσης αυτής με κοινόχρηστα πράγματα, χωρίς να αποκλείει το ενδεχόμενο της ιδιωτικής της χρήσης, καθιστά πιθανότερη την εκδοχή της θεωρητικής κατασκευής του καλωδιακού αγωγού ως ιδιόχρηστου πράγματος.

Πάντως, επειδή, σύμφωνα με τον ορισμό της διάταξης του άρθρου 1001 ΑΚ, η κυριότητα εκτείνεται και εις τον υπό το έδαφος ενός ακινήτου χώρο, ο κύριος του υπερκείμενου δρόμου ή της πλατείας έχει στην κυριότητά του και το υπόγειο καλωδιακό δίκτυο. Συνεπώς ο κύριος της καλωδιακής εγκατάστασης κατ' αρχήν θα είναι δήμος ή κοινότητα και κατά δεύτερο λόγο το δημόσιο, αφού σε αυτούς ανήκουν οι δρόμοι και οι πλατείες σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 968 ΑΚ.

Άρα η καλωδιακή εγκατάσταση αποτελεί κατ' αρχήν δημόσιο πράγμα. Εφόσον αυτή εξυπηρετεί και δημόσιο σκοπό ή ανήκει σε κάποια δημόσια υπηρεσία, αποτελεί και πράγμα ιδιόχρηστο. Είναι εύλογο επίσης να δεχθεί κανείς ότι η καλωδιακή εγκατάσταση εξυπηρετεί ένα δημόσιο σκοπό, αυτόν της παροχής τηλεοπτικής εικόνας μέσω καλωδίου.

Ο αποκλειστικός σύνδεσμος του κεντρικού καλωδιακού αγωγού με κοινόχρηστα πράγματα, που ανήκουν κατά κυριότητα σε ΟΤΑ ή στο δημόσιο και εξυπηρετούν τη δημόσια χρήση, τον περιάγει σε κατάσταση σχετικής σπανιότητας, η οποία έχει σχέση ακριβώς με την ανάγκη ισομερούς χρήσης των κοινόχρηστων αυτών πραγμάτων.

Αυτό σημαίνει ότι και η χρήση του κεντρικού αγωγού δεν μπορεί να είναι απεριόριστα ελεύθερη. Όταν μέσω της χρήσης αυτής ασκούνται δικαιώματα των φορέων της τηλεοπτικής διαδικασίας, τότε τα δικαιώματα αυτά υπόκεινται σε περιορισμούς της άσκησής τους. Με τους περιορισμούς διασφαλίζεται βασικά η ισομερής χρήση των δρόμων και πλατειών ως προς την παροχή, καλωδιακά, τηλεοπτικής εικόνας.

δόσεις, Αθήνα, 1989, σ.7 επ. Για τη δημόσια υπηρεσία γενικότερα, βλ. στη θεωρία, *Morange*, *Le declin de la notion publique*, D. 1947, 45, *DeCorail*, *La crise de la notion juridique de service public*, Thèse, Bordeaux, 1954, *Delaubadère*, *Révalorisation recente de la notion du service public en droit administratif français*, AJ 1961, 598, *Liete-Vaux*, *La théorie du service public-Crise ou mythe*, RA 1961, 256, *Chapus*, *Le service et la puissance public*, RDP 1968, 235, *Amselek*, *Le service et la puissance publique*, AJDA 1968, 492, *Balle*, *Le principe de continuité des services publics*, Thèse, Paris, 1975, *Chevallier*, *Essais sur la notion juridique de service public*, Publ. Fac. Dr. Amiens, PUF 1976, σ. 137, *Gedam* (dir.), *Sur les service public*, Economica, Paris, 1982, *Truchet*, *Nouvelles recentes d' un illustre viellard. Label du service public et statut du service public*, AJDA 1982, 427.

1αβ. Οι καλωδιακές συνδέσεις ως δημόσια πράγματα

Οι συνδέσεις επιμέρους καλωδιακών δικτύων με το κεντρικό, στην περίπτωση του δικτύου δομής δένδρου, ή με τα κέντρα διανομής και την κεφαλή του δικτύου, στην περίπτωση του δικτύου δομής αστέρος, αποτελούν πράγματα που υπόκεινται κατ'αρχήν σε ιδιωτική κυριότητα, όπως αυτή προσδιορίζεται από τη διάταξη του άρθρου 1000 ΑΚ.

Αυτό συμβαίνει τουλάχιστον για όσο χρόνο οι μηχανισμοί των συνδέσεων δεν έχουν τοποθετηθεί κατά μήκος της καλωδιακής εγκατάστασης και δεν συντελούν στη διάδοση των τηλεοπτικών σημάτων. Από την ενσωμάτωσή τους όμως στην εγκατάσταση, οι συνδέσεις εξυπηρετούν τους ίδιους σκοπούς, όπως και το καλωδιακό δίκτυο¹².

Σε περίπτωση εναέριων κυρίως καλωδιώσεων τα καλώδια στηρίζονται σε στύλους (utility poles), οι οποίοι τις περισσότερες φορές εξυπηρετούν και τις τηλεπικοινωνιακές δικτυώσεις¹³. Συνεπώς οι πόλοι αυτοί, εάν υποθεθεί ότι συντελούν στην πραγμάτωση της δημόσιας υπηρεσίας της ραδιοτηλεοπτικής παροχής, αποσκοπούν στην επίτευξη δημόσιου σκοπού. Για τον λόγο αυτό θα πρέπει να είναι δυνατό να ασκείται επ'αυτών κάποια μορφή δημόσιου έλεγχος. Έτσι, και ανεξάρτητα από τη φύση του φορέα της καλωδιακής εκπομπής, οι καλωδιακές συνδέσεις είναι δυνατό να αποτελούν πράγματα ιδιόχρηστα, γιατί αυτές, κατά τον ίδιο τρόπο, όπως και η καλωδιακή εγκατάσταση, πληρούν τις προϋποθέσεις για τον χαρακτηρισμό ενός πράγματος ως ιδιοχρήστου.

Η αμερικανική νομολογία, όταν ασχολείται με τη συνταγματικότητα των ρυθμίσεων που αναφέρονται στην καλωδιακή τηλεόραση, δίνει μεγάλη έμφαση στη νομική φύση των καλωδιακών συνδέσεων^{14,15}. Συχνά, υποστηρίζεται στη θεωρία, ότι μάλλον η σπανιότητα των πόλων παρά η σπανιότητα των καναλιών συνιστά δικαιολογητικό λόγο της θέσπισης περιοριστικών ρυθμίσεων κατά την οργάνωση της καλωδιακής τηλεόρασης¹⁶. Το επιχείρημα αυτό ενισχύει την άποψη της θεώρησης των πόλων ως ιδιοχρηστών πραγμάτων.

Με γνώμονα και την αμερικανική θεώρηση είναι εύλογο να δεχθεί κανείς ότι το νομι-

12. Πρβλ. ΑΠ 312/1965 ΝοΒ 14, 109. Ο Παππάς (ό.π., σ. 161 επ.) υποστηρίζει ότι πράγματα όπως οι υπόνοιμοι «τα οποία αποτελούν παροκλούθημα μίας δημόσιας υπηρεσίας και είναι προορισμένα στην εξυπηρέτηση δημόσιου σκοπού, ο οποίος συνίσταται στην κοινή τους χρήση από κάθε ενδιαφερόμενο πρόσωπο... ανήκουν στο νομικό εκείνο πρόσωπο στην αρμοδιότητα του οποίου ο νόμος αναθέτει την άσκηση της δημόσιας αυτής υπηρεσίας».

13. Βλ. *Parsons*, ό.π., σ. 73.

14. Βλ. σχετ. *Preferred Communications Inc. v. City of Los Angeles*, 754 F.2d 1396 (9th. Cir.), 1985.

15. Η νομοθετική ρύθμιση, όπου εδράζεται η νομολογιακή και θεωρητική επεξεργασία του θέματος, είναι η διάταξη Sec. 225, 47 USC 224, 4 (a), (b) και (c) της Communications Act του 1934, όπου ορίζεται ότι: «The term "pole attachment" means any attachment by a cable television system to a pole, duct, conduit, or right-of-way owned or controlled by a utility. Subject to the provisions... the Commission shall regulate the rates, terms, and conditions for pole attachments to provide that such rates, terms, and conditions are just and reasonable, and shall adopt procedures necessary and appropriate to hear and resolve complaints concerning such rates, terms and conditions...».

16. Βλ. σχετ. *Parsons*, ό.π., σ. 73.

κό καθεστώς των συνδέσεων προσομοιάζει με αυτό του κεντρικού αγωγού καλωδίωσης. Έτσι οι δύο μορφές καλωδίωσης, η δομής δένδρου και η δομής αστέρος, έχουν τα ίδια νομικά χαρακτηριστικά, όσον αφορά στον κεντρικό καλωδιακό αγωγό και τις καλωδιακές συνδέσεις, αντίστοιχα.

Ο έλεγχος επί των συνδέσεων κρίνεται αναγκαίος για τη σωστή κατανομή της συγκεκριμένης χωρητικότητας του καλωδιακού δικτύου μεταξύ των δυνάμει καλωδιακών εκπομπών¹⁷.

Από πρακτική πλευρά και μόνον, ο δημόσιος χαρακτήρας της καλωδίωσης δένδρου είναι αυστηρός, επειδή στην περίπτωση αυτή ο καλωδιακός αγωγός διαπερνά σε μεγάλη έκταση κατ'έξοχήν κοινόχρηστους χώρους, όπως δρόμους και πλατείες.

Παρ.2. Προβλήματα σχετικά με την κατασκευή του καλωδιακού δικτύου

2α. Η κατασκευή του καλωδιακού δικτύου

Η κατασκευή και εγκατάσταση¹⁸ του καλωδιακού δικτύου συνιστά μία δραστηριότητα που είναι δυνατό να είναι ή όχι ιδιωτική, ανάλογα με τη νομική φύση του φορέα, στον οποίο έχει ανατεθεί η συγκεκριμένη αρμοδιότητα. Η κατασκευή του δικτύου διακρίνεται από την ίδρυση και λειτουργία ενός σταθμού καλωδιακής τηλεόρασης¹⁹. Έτσι είναι δυνατό να διακρίνονται και οι αρμόδιοι για την κάθε δραστηριότητα οργανωτικοί φορείς.

Στη συνέχεια θα εξετασθεί η φύση του *de lege lata* και *de lege ferenda* αρμόδιου φορέα για την τηλεοπτική καλωδίωση, υπό την παράμετρο της θεώρησης του καλωδιακού δικτύου ως «τοπικού» δικτύου.

17. Ο *Parsons* (ό.π., σ.73 επ.) σχολιάζει ως εξής σειρά αποφάσεων από τη σχετική νομολογία του Supreme Court όσον αφορά στη «χωρητικότητα» των καλωδιακών πόλων σε αριθμό καναλιών: «The Court found there... not to be sufficient space on the poles for an unspecified number of cable systems. The Court concluded that the First Amendment compelles the government to grant access to pole space as long as there was room... As long as there was space on the poles the city was obligated under the First Amendment to provide access to all cable companies... The Court determined that for cable companies, utility poles could be considered public forums».

18. Ο όρος «εγκατάσταση» δεν χρησιμοποιείται εδώ με την έννοια που έχει στη θεωρία του κοινοτικού δικαίου. (Για την έννοια αυτή, βλ. ενδεικτικά, *Παπαγιαννίδη/Χριστογιαννόπουλο*, Ερμηνεία κατ' άρθρο της Συνθήκης ΕΟΚ, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1981, σ. 136, *ΕΕΚ*, Τριάντα χρόνια κοινοτικού δικαίου, Λουξεμβούργο, 1984, σ. 335 επ.). Η έννοια της εγκατάστασης είναι αυτή που θέλησε να δώσει στον όρο ο έλληνας νομοθέτης στη διάταξη του ά.2 παρ.2 εδ.β' του ν. 1730/87. Πρόκειται κυρίως για τον τεχνικό όρο της κατασκευής του δικτύου.

19. Συνήθως βέβαια η άδεια λειτουργίας ενός καλωδιακού τηλεοπτικού σταθμού περιλαμβάνει και την άδεια για ίδρυση του σταθμού, αλλά και αυτήν για την εγκατάσταση του καλωδιακού δικτύου. βλ. ενδεικτικά, ά.3 παρ.6 και 1.4 του ν.1866/89.

2αα. Το καλωδιακό δίκτυο ως «τοπικό δίκτυο»

2ααα. Η προβληματική de lege lata

Η ισχύουσα νομοθεσία αντιμετωπίζει με τον ίδιο τρόπο την καλωδιακή και την ερτζιανή τηλεόραση, όσον αφορά στην «τοπικότητα» της εμβέλειας διάδοσής τους. Το άρθρο 4 του νόμου 1866/1989 ορίζει ότι στους τηλεοπτικούς σταθμούς τοπικής εμβέλειας, οι οποίοι ανήκουν σε ΑΕ ή ΟΤΑ και είναι δυνατό να λειτουργήσουν βάσει άδειας, ανήκουν και οι σταθμοί καλωδιακής μετάδοσης. Στην ίδια διάταξη όμως δεν ορίζεται ρητά ότι οι σταθμοί καλωδιακής μετάδοσης, οι οποίοι θα λειτουργούν βάσει αδειάς, θα είναι και αυτοί τοπικής εμβέλειας.

Κύρια ratio της ρύθμισης που απαιτούσε οι μη κρατικοί τηλεοπτικοί σταθμοί να είναι τοπικής εμβέλειας²⁰ συνιστούσε η προσπάθεια αποτροπής δικτυώσεων και οικονομικής συγκέντρωσης στον χώρο της ραδιοτηλεόρασης²¹. Οι σταθμοί τοπικής εμβέλειας απορροφούν εξάλλου μικρό ποσοστό των διαφημιστικών εσόδων και της ακροαματικότητας, οικονομικά όμως συνήθως αντιμετωπίζουν μεγάλες δυσκολίες²². Η επιλογή όμως αυτή του έλληνα νομοθέτη ανατράπηκε με νεότερη, αντίθετη νομοθετική ρύθμιση²³.

Η νομοθετική πάντως ασάθεια αποδεικνύει ότι η καλωδιακή τηλεόραση δεν αποτελεί για τον έλληνα νομοθέτη ex definitione τηλεόραση τοπικής εμβέλειας²⁴. Έχει υπο-

20. Βλ. σχετ. ά.2 παρ.4, ν.1730/87, ά.1 παρ.1, 2 παρ.1 και 6 παρ.1, πδ 25/88. Άδεια λειτουργίας σε μη κρατικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς εκχωρείται σε φυσικά πρόσωπα ελληνικής ιθαγένειας και σε νομικά πρόσωπα που ελέγχονται από έλληνες πολίτες. Πρβλ. τη μετατροπή των «cable licences» σε «local delivery licenses» από τη βρετανική έννομη τάξη, όπως αυτή παρουσιάζεται σε *Reville, Broadcasting. The New Law*, Butterworths, London, 1991, σ.18-19.

21. Βλ. σχετ. τις διατάξεις των ά.2 παρ.6 ν.1730/87, ά.4 παρ.1, 2 και 3, ά.6 παρ.1 και 2 πδ 25/88, ά.24 ν.1746/88 και ά.4 (α) και (β) ν.1866/89.

22. Βλ. ανάλογο προβληματισμό σε *Λιοναράκη*, Η συμβολή της τοπικής ανάπτυξης στην ανάπτυξη τοπικής ραδιοφωνίας σε ΕΕΤΑΑ, Ραδιόφωνο, ό.π., σ.131 επ.

23. Βλ. σχετ. ά.85 παρ.4 του ν.1943/91, ΦΕΚ 50 Α'.

24. A contrario, βλ. τη σχετική ρύθμιση στη νομοθεσία των ΗΠΑ για την καλωδιακή τηλεόραση, Communications Act 1934 (Amend.), Title VI, Sec. 601, 47 USC 521 (2), όπου ορίζεται ότι: «...a national policy concerning cable communications... assure that cable systems are responsive to the needs and interests of the local community». Από την αμερικανική νομολογία, βλ. υπ. *City of Owensboro v. Top Vision Cable Co. of Kentucky*, 487 S.W. 2d 283 (1972), όπου κρίθηκε ότι, όπως αναφέρει ο *Parsons* (ό.π., σ. 143): «the court ruled that cable television was, in fact, a public utility and, as such, the local franchise ordinance was a legitimate exercise of power based on the city's right to control streets, alleys and public grounds». Στην περισσότερο σημαντική υπόθεση του Supreme Court σχετικά με την τηλεόραση, τη *Red Lion* (ό.π., σ. 392) αναφέρεται ότι: «...The Court considered the validity of the Commission's chain broadcasting regulations which among other things forbade stations from devoting too much time to network programmes in order that there be suitable opportunity for local programs serving local needs». Από τη θεωρία, βλ. *Carter/Franklin/Wright*, ό.π., σ. 393, *Herbst/Matz/Gibbs*, A Review of Federal, State and Local Regulation of Cable Television in the United States,

στηριχθεί σχετικά η άποψη ότι η φράση «τοπική εμβέλεια» είχε τεθεί στο άρθρο 4 του νόμου 1866/1989 για να επιλύσει μόνον το τεχνικό πρόβλημα της ανεπάρκειας συχνότητων σε εθνική κλίμακα²⁵.

Αντίθετα, με τη νομοθετική απαίτηση για τοπική εμβέλεια της μη κρατικής τηλεόρασης, υπό την προϊσχύσασα νομοθεσία, η τηλεόραση αυτή ήταν δυνατό να θεωρείται ως επικουρική μορφή της κρατικής. Η επικουρικότητα όμως της καλωδιακής προς την ερτζιανή τηλεόραση, ενώ υποστηρίζεται στη διεθνή βιβλιογραφία, δεν προκύπτει και από την ελληνική νομοθεσία. Συνεπώς δεν προσδιορίζεται από αυτήν νομοθετικά και το καλωδιακό τηλεοπτικό δίκτυο ως τοπικό²⁶.

2ααβ. Η προβληματική de lege ferenda

Το καλωδιακό τηλεοπτικό δίκτυο είναι δυνατό να συνιστά «τοπική υπόθεση» υπό την έννοια του άρθρου 102 παράγραφος 1 του Συντάγματος²⁷. Γνώμονα για μία τέτοια πα-

William Mitchell L.R. (1984), 377, και NTIA Telecom 2000, ό.π., σ. 539.

25. Βλ. σχετ. *Κρίππα*, Το νομοθετικό καθεστώς, ό.π., σ. 94-5.

26. Πρβλ. σχετ. από τη γαλλική νομοθεσία, τις διατάξεις των ά.33 και 34 του L. 86-1967, 30/9/86 «relative a la liberté de communication», όπου ορίζεται ότι οι κοινότητες είτε εκχωρούν τις άδειες εγκατάστασης καλωδιακών δικτύων, είτε γνωμοδοτούν σχετικά με την εκμετάλλευση των δικτύων αυτών. Από τη θεωρία, βλ. *Gavaldà/Boizard* (éds), ό.π., σ.102 επ. και *Douence*, Les collectivités locales et la décentralisation de l'audiovisuel. Les sociétés locales d'exploitation de câble, Rev. fr. Droit adm. 1, (1), janv. fevr. 1985, 52, όπου γίνεται αναφορά στο γαλλικό L. 84-743, 1/8/84 «relative a l'exploitation des services de radiotélévision mis à la disposition du public sur un réseau câble» (J.O. 2/8/84). Ο παραπάνω νόμος ακυρώθηκε στην ουσία του από το Conseil Constitutionnel (DC 26/7/84) προέβλεπε όμως ότι η εκμετάλλευση της ραδιοτηλεοπτικής υπηρεσίας ανατίθεται κάθε φορά σε μία δημοτική μικτή επιχείρηση (société d'économie mixte locale), όπως αυτή του L.83-597, 7/7/83. Πρβλ. ακόμη τις βρετανικές ρυθμίσεις για τη μετάδοση υπηρεσιών που εξυπηρετούν τις τοπικές κοινότητες, Broadcasting Act 1990, Sec. 72 επ. Η ελληνική, τέλος, νομολογία αναφέρεται για πρώτη φορά στα τοπικά μέσα ενημέρωσης στην απόφαση ΣτΕ 1288/92 (Ολ.), Υπεράσπιση 1992, 746.

27. Η έννοια της τοπικής υπόθεσης αναλύεται στη θεωρία από τους *Δαρζέντα* («Εξουσίες και πολιτική» του δικαστού απέναντι στην τοπική αυτοδιοίκηση, ΝοΒ 34, 1539) *Παυλόπουλο* (Τοπικές υποθέσεις και τοπική αυτοδιοίκηση, Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 5, 54) και *Kontogiorga-Theocharopoulou*, La notion d'affaires locales selon la jurisprudence du Conseil d'État Héliénique, RIDC 3-1990, 983 και στη νομολογία με τις αποφάσεις της Ολομέλειας ΣτΕ 2070/78, 3180/78, 3864/78, 3803/78, 1316/79, 4088/79, 4324/80, 290/81, 571/81, 1121/81, 2491/81, 334/82, 2347/82, 2419/82, 2420/82, 2563/82, 1809/83, 1540/84, 2874/86, 3849/86, 3229/87, 3651/87, 418/88, 3194/90. Ο *Δαρζέντας* (ό.π., σ. 1543) υποστηρίζει ότι η έννοια των τοπικών υποθέσεων υπάγεται σε αυτήν των υποθέσεων γενικού συμφέροντος. Ακόμη και όταν πρόκειται για υποθέσεις που γεωγραφικά υπάγονται στην αρμοδιότητα ενός ή περισσότερων ΟΤΑ, σχολιάζει ο ίδιος (ibid, σ. 1546), αλλά αφορούν σε θέματα καθολικότερης σημασίας, τότε η αρχή του γενικότερου συμφέροντος λειτουργεί έτσι, ώστε οι υποθέσεις αυτές να μεταφέρονται «στο επίπεδο του άμεσου κρατικού ενδιαφέροντος». Το ΣτΕ παρέχει ως γνώμονα για τον χαρακτηρισμό μίας υπόθεσης ως τοπικής, εξ

ραδοχή θα ήταν πιθανό να αποτελεί μία νομοθετική ρύθμιση που θα έθετε τον όρο της τοπικότητας για το δίκτυο αυτό²⁸. Εάν η καλωδιακή τηλεόραση συνιστούσε τοπική υπόθεση υπό την ανωτέρω έννοια, τότε αποκλειστική αρμοδιότητα, κατά συνταγματική επιταγή, για την οργάνωσή της θα είχαν οι ΟΤΑ. Ας σημειωθεί ότι οι νομοθεσίες των περισσότερων χωρών υπερθεματίζουν την τοπική μορφή της καλωδιακής εκμετάλλευσης²⁹.

Εάν, αντίθετα, η καλωδιακή τηλεόραση δεν συνιστά «τοπική υπόθεση», γιατί δεν εμπίπτει στους αναλυτικότερους προσδιορισμούς της συγκεκριμένης έννοιας της συνταγματικής διάταξης, όπως την έχει επεξεργασθεί το Συμβούλιο της Επικρατείας, τότε για την οργάνωσή της δεν είναι, κατ' ανάγκη, αποκλειστικά αρμόδιοι οι ΟΤΑ³⁰. Η αρμοδιότητα

αντιδιαστολής, το να έχει αυτή «προεχόντως» τοπικό χαρακτήρα και να μην ενδιαφέρει τους κατοίκους άλλων περιοχών ή ολόκληρης της χώρας (ΣτΕ 290/81 (Ολ.)). Πρβλ. τη διαφορά μεταξύ «τοπικής υπόθεσης» και «θεμάτων τοπικού ενδιαφέροντος» στο Πρ. Επεξ. 654/86 ΣτΕ. Τέλος, θέματα τοπικού ενδιαφέροντος μπορούν να ρυθμισθούν, σύμφωνα με το Σύνταγμα, από διοικητικά όργανα, με εξουσιοδότηση νόμου (ά.43 παρ.2, εδ.2 Σ), άρα και από όργανα της τοπικής αυτοδιοίκησης. (Για την παραπάνω διάταξη, βλ. *Παραρά, Corpus I, ό.π., σ. 471 επ.*)

28. Τον τοπικό χαρακτήρα των μη κρατικών ραδιοφωνικών σταθμών προσδιόριζε η διάταξη του ά. 2 παρ.5 του ν. 1730/87· «από την ανάλογη εμβέλεια, τον τοπικό χαρακτήρα του προγράμματος, τα γεωγραφικά δεδομένα και την περιφέρεια του φορέα του σταθμού» και, περαιτέρω, η διάταξη του ά. 10 παρ.1 του πδ 25/88, όπου: «Ο τοπικός χαρακτήρας του ραδιοφωνικού σταθμού πρέπει να διασφαλίζεται και με τον τοπικό χαρακτήρα του προγράμματος».

29. Από τη σχετική νομοθεσία, βλ. ενδεικτικά, για την Ιταλία, L.223/90, α.7. Ακόμη, σχετικά με το πρόβλημα της τοπικότητας των σταθμών, βλ. απόφαση 202/76 του Ιταλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, όπου κρίθηκε, μεταξύ άλλων, ότι αρμόδια για την εκχώρηση άδειας λειτουργίας σε τοπικούς ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς είναι και όργανα της κεντρικής διοίκησης. Για την Ομοσπονδιακή Γερμανία, βλ. το νόμο της 13/9/90 και για κάθε Land χωριστά, για τη Βάδη-Βυρτεμβέργη, Landesmediengesetz, 15.12.87, Βαυαρία, Gesetz über die Erprobung und Entwicklung neuer Rundfunkangebote und anderer Medien in Bayern, 8.12.87, Βερολίνο, Kabelpilotprojektgesetz und Versuchsgesetz für drahtlosen Rundfunk im Land Berlin, 25.12.87, Βρέμη, Gesetz über die vorläufige Weiterverbreitung von Rundfunkprogrammen in Kabelanlagen, 1.7.87, Αμβούργο, Hamburgisches Mediengesetz, 1.12.87, Εσση, Gesetz über die Weiterverbreitung von Satellitenprogrammen, 1.12.87, Κάτω Σαξωνία, Niedersächsisches Landesrundfunkgesetz, 29.10.87, Βόρεια Ρηνανία-Βεστφαλία, Rundfunkgesetz für das Land Nordrhein-Westfalen, 11.1.88, Ρηνανία-Παλατινάτο, Landesrundfunkgesetz, 5.7.88, Saarland, Rundfunkgesetz für das Saarland, 11.8.87 και Schleswig-Holstein, Landesrundfunkgesetz, 6.6.87. Για την Ελβετία, βλ. Ordinance of the Federal Council της 7.6.82, για την Βρετανία, Broadcasting Act 1990, Sec. 104, για τη Γαλλία, L.86-1067, 30.9.86, α.34 και για τις ΗΠΑ, Communications Act 1934 (Ammend.), Sec. 601. Τέλος, για τις τροποποιήσεις στη σχετική νομοθεσία της Φινλανδίας, βλ. ανάλυση σε Media Bulletin 7, 4.12.90. Για τα τοπικά μέσα ειδικά της ΕΣΣΔ, βλ. *Ακορον, The Mass Media, Novosti, Moscow, 1990, σ.75 επ.* Σχετικά με συγκριτικές οργανωτικές ρυθμίσεις για την καλωδιακή τηλεόραση, βλ. ακόμη, *The European Institute for the Media, Freedom of Communication under the Law. Case Studies in Nine Countries, 1987, σ.101 επ.*

30. Σχετικά με το πρόβλημα, η *Κιστάκη, Δημόσια Επιχείρηση και δημόσιο συμφέρον, ΤοΣ 1991, 297 (311)*, υποστηρίζει, χωρίς περαιτέρω αιτιολογία, ότι η ίδρυση και εκμετάλλευση ενός τοπικού

αυτή θα προέκυπτε, εάν είχε νομοθετικά κατοχυρωθεί, είτε στη νομοθεσία τη σχετική με τη ραδιοτηλεόραση, είτε σε αυτήν που αναφέρεται στην τοπική αυτοδιοίκηση^{31,32}.

Το Συμβούλιο της Επικρατείας θέτει ούτως ή άλλως πολύ αυστηρά κριτήρια για την υπαγωγή μίας πραγματικής κατάστασης στην έννοια της τοπικής υπόθεσης του άρθρου 102 παράγραφος 1 του Συντάγματος. Μεταξύ άλλων τίθεται ως κριτήριο και αυτό του ενδιαφέροντος για τη συγκεκριμένη υπόθεση, μόνον και αποκλειστικά των κατοίκων της ίδιας περιοχής και όχι άλλης, ευρύτερης. Έχει κριθεί, για παράδειγμα, στην απόφαση 290/1981, ότι μία υπόθεση «έχει προεχόντως μη τοπικόν χαρακτήρα, καθόσον δύναται να αφορά και εις τους κατοίκους άλλων περιοχών ή και ολοκλήρου της χώρας».

Ανεξάρτητα όμως από τη νομική φύση του αρμόδιου για την οργάνωση της καλωδίωσης οργάνου³³, κεντρικού, ειδικού, τοπικού ή μικτού, η κυριότητα των εγκαταστάσεων καλωδίωσης φαίνεται εύλογο, με βάση την ισχύουσα νομοθεσία, να ανήκει κατ' αρχήν στους ΟΤΑ^{34,35}. Οι ΟΤΑ πάντως είναι δυνατό να ασκούν επί της καλωδιακής εκμετάλλευσης κάποια μορφή έλεγχου, κυρίως κατά τη διαδικασία παραχώρησης της εκμετάλλευσης της καλωδιακής εκπομπής³⁶, ανεξάρτητα από το εάν αυτοί έχουν ή όχι κυριότητα επί του δικτύου.

ραδιοφωνικού σταθμού δεν συνιστά τοπική υπόθεση.

31. Η καλωδιακή τηλεόραση θα έπρεπε, για να συνιστά νομοθετημένη αρμοδιότητα των ΟΤΑ, να συμπεριλαμβάνεται στις αποκλειστικές ή τις συντρέχουσες αρμοδιότητές τους, όπως αυτές έχουν αποτυπωθεί στον ΔΚΚ (ά.24 και 25 πδ 323/89, ΦΕΚ Α' 146).

32. Ο Στασινόπουλος (ό.π., σ. 87) θεωρεί, αντίστοιχα, ότι οι υδραγωγικές εγκαταστάσεις και οι δημοτικοί υπόνομοι αποτελούν πράγματα που εξυπηρετούν δημοτικούς σκοπούς. Ακόμη όμως και αυτή η τάση υπαγωγής, από τη θεωρία, έργων υποδομής και εγκαταστάσεων στη σφαίρα των δημοτικών σκοπών δεν συνεπάγεται αναγκαία και την υπαγωγή των αντίστοιχων δραστηριοτήτων στην αρμοδιότητα των ΟΤΑ.

33. Πρβλ. συγκριτικά, σχετικά με τα ιδιωτικά και δημόσια επικοινωνιακά δίκτυα, *Barnett/Botein/Noam*, ό.π., σ. 29 επ., αλλά και τις διατάξεις των ά. 1 παρ.6 έως 9 του ν.2075/92.

34. Ένα έργο που εκτελείται από ΟΤΑ, με σκοπό να εξυπηρετήσει την κοινή χρήση, προστατεύεται από τη διάταξη του ά. 223 παρ. 2 ΔΚΚ, που ορίζει ότι οι ΟΤΑ «... οφείλουν να διατηρούν και να προστατεύουν την κάθε είδους περιουσία τους...».

35. Πρβλ. ΑΠ 312/65, όπου κρίθηκε ότι η ΔΕΗ δεν υποκαθίσταται από τους ΟΤΑ στην κυριότητα δικτύων που αυτή τοποθετεί, εναέρια ή υπόγεια.

36. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, για την παραχώρηση δεν αρκεί η γενική εξουσιοδότηση της ΑΚ 970, δεδομένου, ότι η διάταξη παραπέμπει απ' ευθείας στην ειδική κάθε φορά νομοθεσία. Το ά. 29 ΔΚΚ προβλέπει ότι αρμοδιότητες που ασκούνται από όργανα της κεντρικής διοίκησης «μπορεί να μεταβιβάζονται σε οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, εφόσον αφορούν υποθέσεις τοπικού χαρακτήρα» (παρ.1).

2β. Η αρμοδιότητα της καλωδίωσης

2βα. Η προβληματική de lege lata

Η ισχύουσα ελληνική νομοθεσία δεν ορίζει το αρμόδιο όργανο για την καλωδίωση και την παροχή της σχετικής τηλεοπτικής υπηρεσίας. Στη νομική πρακτική άλλων χωρών οι αρμοδιότητες των οργάνων, που αναλαμβάνουν την καλωδίωση και την καλωδιακή τηλεοπτική παροχή, ταυτίζονται, χωρίς η ταύτιση αυτή να είναι και αναγκαία. Η εκχώρηση της άδειας λειτουργίας ενός καλωδιακού τηλεοπτικού σταθμού περιλαμβάνει συνήθως την παραχώρηση και του δικαιώματος καλωδίωσης και του δικαιώματος εκπομπής³⁷.

Από το σύνολο των νομοθετικών διατάξεων, προκύπτει ότι, ως προς τον κρατικό τομέα της ραδιοτηλεόρασης, αρμόδια για την καλωδιακή τηλεοπτική εγκατάσταση, καθώς και για την εκπομπή, είναι η ΕΡΤ-ΑΕ, σύμφωνα με τις ρυθμίσεις των άρθρων 2 παράγραφος 2 (α) (β) και 3 του νόμου 1730/1987³⁸.

Όσον αφορά στην ιδιωτική τηλεόραση, αρμόδια όργανα για τη χορήγηση άδειας λειτουργίας σε καλωδιακό τηλεοπτικό σταθμό είναι συναρμόδιοι υπουργοί, όπως καθορίζει ο νόμος³⁹. Η άδεια εκχωρείται μετά από απλή γνώμη του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεοράσεως⁴⁰. Αυτή, ελλείψει ειδικότερων ρυθμίσεων, συμπεριλαμβάνει όρους για τη λειτουργία του σταθμού αλλά και την εγκατάσταση του καλωδιακού δικτύου⁴¹.

37. Βλ. ενδεικτικά τη γαλλική ρύθμιση των άρθρων 33 και 34 του L. 86-1067, 30/9/86, όπου η έκδοση άδειας για την εγκατάσταση των δικτύων (autorisation d'établissement) υπόκειται σε διαφορετική διαδικασία από ό,τι η αντίστοιχη για την εκμετάλλευση τους (autorisation d'exploitation). Αντίστοιχη ρύθμιση στη νομοθεσία των ΗΠΑ αποτελεί η διάταξη της Sec. 611, 47 USC 531., Communications Act 1934 (Amend.), όπου ορίζεται ότι η άδεια που εκχωρείται για τη λειτουργία ενός σταθμού καλωδιακής τηλεόρασης περιλαμβάνει ως αντικείμενό της και την εγκατάσταση του καλωδιακού δικτύου (Βλ. ακόμη, Sec. 621 (2): «Any franchise shall be construed to authorise the construction of a cable system...»). Για το ελληνικό όμως δίκαιο, η άδεια προηγείται της σύμβασης παραχώρησης, η οποία συνάπτεται μεταξύ μίας ΑΕ και του ελληνικού δημοσίου.

38. Υπό την προϊσχύσασα νομοθεσία, του ν. 230/75, το ραδιοτηλεοπτικό προνόμιο εκπομπής περιελάμβανε και τη χρήση τουλάχιστον καλωδιακών κυκλωμάτων, όπου αυτό απαιτείτο, χωρίς σχετική αναφορά στην εγκατάσταση του δικτύου. Βλ. σχετ. άρθρο 1 παράγραφος 2 του ίδιου νόμου, όπου: «Εις την ΕΡΤ παραχωρείται το δικαίωμα όπως ... διενεργή παντός είδους εκπομπής ήχων και εικόνων, διά των μεθόδων της ραδιοφωνίας και της τηλεοράσεως, προοριζομένης διά λήψην, είτε γενικήν, είτε δι'ειδικών κλειστών ή ενσύρματων κυκλωμάτων».

39. Βλ. άρθρο 4 του ν. 1866/89. Πρόκειται για κοινή απόφαση των υπουργών Προεδρίας της Κυβέρνησης, Εσωτερικών, Οικονομικών και Μεταφορών και Επικοινωνιών.

40. Βλ. άρθρο 3 παράγραφος 6 του ν. 1866/89.

41. Ο ν. 1866/89 αποχωρίζει τη λειτουργία από τη χρήση και εκμετάλλευση του καλωδιακού τηλεοπτικού σταθμού, σιωπά όμως ως προς την εγκατάσταση του δικτύου. Ορθότερο θα ήταν, με ερμηνευτικό γνώμονα την αναλυτική απαρίθμηση των αρμοδιοτήτων της ΕΡΤ-ΑΕ στο ν. 1730/87, να συναχθεί ότι, παρά το γεγονός ότι η ΕΡΤ-ΑΕ δεν έχει πλέον αποκλειστικό και αναπαλλοτρώιμο ραδιοτηλεοπτικό προνόμιο (άρθρο 2 ν. 1730/87), οι αρμοδιότητες που της είχαν εκχωρηθεί από το κρά-

Οι καλωδιώσεις που έχουν εγκατασταθεί για την παροχή άλλων υπηρεσιών, εκτός από τις ραδιοτηλεοπτικές, αντιμετωπίζονται νομοθετικά με διάφορους τρόπους. Αποτελεί πάντως γεγονός ότι ο φορέας που είναι κάθε φορά καθ' ύλην αρμόδιος για την παροχή της συγκεκριμένης υπηρεσίας, είναι κύριος ή κάτοχος των καλωδιακών δικτύων, μέσω των οποίων πραγματοποιείται η παροχή αυτή. Ο φορέας αυτός, ΟΤΑ, ΝΠΔΔ ειδικών σκοπών ή άλλο νομικό πρόσωπο, ελέγχει και χρησιμοποιεί το καλωδιακό δίκτυο.

2ββ. Η προβληματική de lege ferenda

2ββα. Οι συνταγματικές δεσμεύσεις σχετικά με το αρμόδιο για την εγκατάσταση του καλωδιακού δικτύου όργανο

Εάν γίνει αποδεκτό ότι το καλωδιακό τηλεοπτικό δίκτυο εκπληρώνει δημόσιο σκοπό, επειδή σε όποιον και αν ανήκει, δημόσιο ή ιδιωτικό φορέα, συντελεί στην παροχή κάποιας μορφής δημόσιας υπηρεσίας, τότε αυτό πρέπει να υπόκειται τουλάχιστον σε δημόσιο έλεγχο. Για το ελληνικό Σύνταγμα η δημόσια αποστολή των ραδιοτηλεοπτικών μέσων προκύπτει κυρίως από τη συνταγματική «κοινωνική αποστολή τους», η οποία αναφέρεται και στο ραδιόφωνο και στην τηλεόραση.

Ο δημόσιος έλεγχος είναι δυνατό να ασκείται από κάποιο δημόσιο όργανο, γενικής⁴², ειδικής ή τοπικής αρμοδιότητας, αρμόδιο για την εγκατάσταση του καλωδιακού δικτύου, επί της σχετικής δραστηριότητας όποιου έχει αναλάβει την επιχείρηση της εγκατάστασης⁴³. Ειδικά για τη ραδιοτηλεοπτική εκπομπή η αναγκαιότητα του ελέγχου θεμελιώνεται συνταγματικά στη διάταξη του άρθρου 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος.

Εάν από τη νομοθεσία και τη νομολογία προέκυπτε ότι τα καλωδιακά τηλεοπτικά δίκτυα θα ήταν δίκτυα τοπικά, τότε αυτά θα διοικούσαν αναγκαία από τους ΟΤΑ, οι οποίοι, σύμφωνα με ρητή συνταγματική επιταγή, είναι αρμόδιοι για τη διοίκηση των τοπικών υποθέσεων⁴⁴.

Το, προκειμένου να πραγματοποιεί ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές, είναι οι ίδιες που εκχωρούνται, όταν δεν υπάρχει άλλη σχετική διάταξη, σε κάθε περίπτωση νόμιμης ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής, σε όποιον οργανωτή την αναλαμβάνει. Βλ. σχετ. το ά. 4 του ν.1866/89, που αναφέρεται σε άδεια λειτουργίας γενικά, την παρ.(ς), που αναφέρεται σε χρήση και εκμετάλλευση του τηλεοπτικού σταθμού και το ά. 3, το οποίο στην παρ. 1 αναφέρεται στην άσκηση άμεσου ελέγχου επί της ραδιοφωνίας και τηλεοράσεως, ενώ στην παρ.6 αναφέρεται σε χορήγηση αδειών λειτουργίας. Άδειες λειτουργίας εκχωρήθηκαν τελικά σε ιδιωτικούς τηλεοπτικούς σταθμούς με την Υ.Α. 16216/Ζ/23/7/93 και επ. για πανελλαδική, τοπική και περιφερειακή εκπομπή.

42. Όπως, για παράδειγμα, το ΕΣΡ, σύμφωνα με το ν. 1866/89 (ά. 3 παρ. 1), ή ο Υπουργός Προεδρίας, σύμφωνα με τις προϊσχύσασες διατάξεις των ν. 230/75 και 1730/87 (ά. 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 (α) και ά. 1 παρ. 3 και 8 παρ. 1, αντίστοιχα).

43. Είναι αδιάφορη η νομική φύση του αρμόδιου για την εγκατάσταση οργάνου, αρκεί να επιτρέπεται έλεγχος επ'αυτού. Πρβλ. και ανάλογη δικανική κρίση σχετικά με το πρόβλημα γενικά, σε ΣτΕ 989-990-991/87, (Δ'Τμ.), 5040/87 (Ολ.), 1144-1145/88 (Ολ.).

44. Ο *Δαγτόγλου* (Γενικό Β', ό.π., σ. 327 επ.) υποστηρίζει ορθά ότι η μόνη συνταγματικά κατοχυρωμένη μορφή αυτοδιοίκησης είναι η αυτοδιοίκηση των τοπικών υποθέσεων. Αντίθετα, με εξαίρε-

Υπό αυτή την εκδοχή, αρμόδιοι, τουλάχιστον για τον έλεγχο επί των καλωδιακών δικτύων, θα ήταν οι οικείοι ΟΤΑ⁴⁵.

Ο έλεγχος από τους ΟΤΑ θα ήταν δυνατό να συνιστά ταυτόχρονα και τον «άμεσο έλεγχο του κράτους» επί της ραδιοτηλεόρασης. Σε κάθε περίπτωση, ο έλεγχος επί της εγκατάστασης του καλωδιακού δικτύου θα ήταν ανεκτό από το Σύνταγμα να ασκείται σε δύο φάσεις· σε πρώτη από τους ΟΤΑ, ως μορφή ελέγχου επί ενός τοπικού δικτύου, και σε δεύτερη από οποιοδήποτε όργανο της κεντρικής διοίκησης.

Με τον τρόπο αυτό πληρούνται ταυτόχρονα η απαίτηση του άρθρου 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος, σχετικά με τον άμεσο έλεγχο, και η απαίτηση της κρατικής εποπτείας επί των ΟΤΑ, του άρθρου 102 παράγραφος 5, εδάφιο α. Οι ίδιες απαιτήσεις επεκτείνονται, εκτός από την εγκατάσταση, και στην εκμετάλλευση και λειτουργία του τηλεοπτικού σταθμού, ο οποίος εκπέμπει μέσω του συγκεκριμένου καλωδιακού δικτύου.

2βββ. Η σχετική αρμοδιότητα των ΟΤΑ

Οι καλωδιακοί αγωγοί, ο κύριος και οι δευτερεύοντες, καθώς και τα υποστηρίγματα του καλωδιακού δικτύου, εγκαθίστανται τεχνικά σε χώρους που καταλαμβάνουν κατά κύριο λόγο οι οδοί και οι πλατείες και τοποθετούνται συνήθως κάτω από το έδαφος.

Πρωταρχικό ερώτημα, το οποίο τίθεται σχετικά με την εγκατάσταση των δικτύων, είναι αυτό που αφορά στη φύση του αρμόδιου για την καλωδίωση οργάνου. Ελλείψει άλλων σχετικών διατάξεων, συνεπέστερη απάντηση θα ήταν αυτή που θα προσδιόριζε την αρμοδιότητα σε συνάρτηση με τη νομική φύση του οργάνου, το οποίο μπορεί να επεμβαίνει για καλωδίωση των οδών και των πλατειών. Σε τελευταία δηλαδή ανάλυση, μία σημαντική παράμετρος του ερωτήματος σχετίζεται με το πρόβλημα της κυριότητας επί των οδών και των πλατειών⁴⁶.

Οι οδοί και οι πλατείες αποτελούν πράγματα κοινόχρηστα⁴⁷. Το θέμα της κυριότητας κοινόχρηστων πραγμάτων είναι αμφιλεγόμενο⁴⁸. Σύμφωνα με το τεκμήριο που θέτει η

ση τις ρυθμίσεις που αφορούν στα ΑΕΙ (ά. 16 Σ.), δεν κατοχυρώνεται συνταγματικά άλλης μορφής αυτοδιοίκηση ειδικών υποθέσεων.

45. Σε κάθε περίπτωση (πρβλ. ΣτΕ 5040/87, και *Δαγτόγλου*, ΝοΒ 1981 και τον *ίδιο*, *Ραδιοτηλεόραση*, ό.π., σ. 242), η άσκηση του ελέγχου δεν σημαίνει αποκλειστικό προνόμιο ή κυριότητα αλλά δυνατότητα οργάνωσης, διοίκησης και χρήσης.

46. Βλ. σχετ. *Γεωργιάδη*, *Εγχειρίδιο*, ό.π., σ.102 επ., *Δαγτόγλου*, *Γενικό Β'*, ό.π., σ. 484 επ., *Δωρή*, ό.π., σ. 379 επ., *Παππά*, ό.π., σ. 160 επ., *Στασινόπουλο*, *Νομικά μελέται*, ό.π., σ. 90 επ., *Χριστοφιλόπουλο*, *Το σχέδιο πόλεως*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήναι, 1983, σ. 29 επ.

47. Βλ. σχετ. *Μπαλή*, ό.π., σ. 434, *Γεωργιάδη*, *Εγχειρίδιο*, ό.π., σ. 99, *Δαγτόγλου*, *Γενικό Β'*, ό.π., σ. 483 επ., *Παππά*, ό.π., σ.134 επ., *Στασινόπουλο*, *Νομικά Μελέται*, ό.π., σ.53 επ. Πρβλ. τη διάταξη του ά.1 νδ 690/48 «Περί συμπληρώσεως των περί σχεδίων πόλεων διατάξεων», όπου ορίζεται ότι: «Οι κοινόχρηστοι χώροι οι καθοριζόμενοι... θεωρούνται περιελθόντες εις την κοινήν χρήση υπό του καθορισαντος τούτου σχεδίου του συνοικισμού».

48. Βλ. ενδεικτικά και Εφ.Αθ. 6026/85 ΕλλΔι 26 (1985), 985, όπου κρίθηκε ότι η κυριότητα των

διάταξη του άρθρου 968 ΑΚ, τα κοινόχρηστα πράγματα ανήκουν στο δημόσιο, εφόσον δεν ανήκουν σε κάποιο δήμο ή κοινότητα⁴⁹. Τα πράγματα δηλαδή αυτά βρίσκονται σε καθεστώς δημόσιας κυριότητας. Εάν δεν διακριβωθεί ότι ανήκουν σε κάποιον ΟΤΑ, τότε ανήκουν στο νομικό πρόσωπο του δημοσίου, και ειδικότερα στην κεντρική διοίκηση. Η κρατούσα άποψη στη θεωρία υποστηρίζει κατ'αρχήν την κυριότητα των ΟΤΑ επί των κοινόχρηστων πραγμάτων, τα οποία βρίσκονται στην εδαφική τους περιφέρεια⁵⁰.

Συνεπώς, πριν την ενεργοποίηση του τεκμηρίου της κυριότητας του δημοσίου, πρέπει να διερευνηθεί εάν, σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία, οι οδοί και οι πλατείες ανήκουν στους ΟΤΑ⁵¹. Συγκεκριμένα, η ισχύουσα νομοθεσία προβλέπει ρητά ότι χώροι που βρίσκονται στα όρια εγκεκριμένων ρυμοτομικών σχεδίων πόλεων ανήκουν κατά κυριότητα στους οικείους ΟΤΑ⁵².

Ειδικά για τις οδούς⁵³ γίνεται δεκτό, με ερμηνεία των σχετικών διατάξεων, ότι οι δημοτικές ή κοινοτικές ανήκουν κατά κυριότητα στους οικείους δήμους ή κοινότητες⁵⁴.

ΟΤΑ επί κοινοχρήστων δεν είναι ασυμβίβαστη με τον χαρακτήρα του ίδιου του κοινόχρηστου πράγματος. Πρβλ. Εφ.Αθ. 3240/83, για *suī generis* κυριότητα των ΟΤΑ επί των οδών.

49. Βλ. το κείμενο της ΑΚ 968, όπου ορίζεται ότι: «Τα κοινόχρηστα πράγματα, εφόσον δεν ανήκουν σε δήμο ή κοινότητα, ή ο νόμος δεν ορίζει διαφορετικά, ανήκουν στο δημόσιο».

50. Βλ. σχετ. *Μπαλή*, Γενικά αρχαί, ό.π., σ. 442 επ., *Βαβούσκο*, ό.π., σ. 55, *Χορομίδη*, Η αναγκαστική απαλλοτρίωση, Αφοί Σάκκουλα, Αθήνα, 1975, σ. 87 επ., και *Χριστοφιλόπουλο*, ό.π., σ. 62. Η αντίθετη άποψη υποστηρίζει ότι, δεδομένου πως «κάθε τμήμα της χώρας ανήκει σε μία δημοτική ή κοινοτική περιφέρεια» (βλ. σχετ. ά.13 ν.1065/80 και πδ 76/85 και 323/89), η κυριότητα του δημοσίου της ΑΚ 968 θα ήταν άνευ περιεχομένου. Για τον λόγο αυτό, θα πρέπει η κυριότητα των ΟΤΑ να στοιχειοθετείται μόνον όταν αυτή προβλέπεται ειδικά στο νόμο (βλ. σχετ. *Παππά*, ό.π., σ.157). Υπέρ του δημοσίου τεκμαίρεται εξάλλου τουλάχιστον νομική, με βάση τη διάταξη της ΑΚ 972. Στο ά.243 του πδ 323/89 προβλέπεται η δυνατότητα παραχώρησης υπέρ των ΟΤΑ περιουσιακών στοιχείων οποιασδήποτε φύσης, με υπουργική απόφαση και στο ά.224 του πδ 323/89 προβλέπεται ότι, όταν αποσπάται συννοικισμός από δήμο η κοινότητα και αναγνωρίζεται ως ιδιαίτερη κοινότητα, παραχωρείται σε αυτήν όλη η κοινόχρηστη περιουσία των πρώτων ΟΤΑ. Τέλος, ένας κοινόχρηστος χώρος μπορεί να ανήκει στο δημόσιο και να παραχωρείται κατά χρήση, χωρίς να μεταβάλλεται ο χαρακτήρας του, σε ΟΤΑ, με απόφαση του νομάρχου (ά.49 παρ.3, ν.1416/84). Ακίνητο που ανήκει στο δημόσιο είναι δυνατό να παραχωρηθεί ή να διατεθεί σε ΟΤΑ, σύμφωνα και με τη γενική διάταξη του ά.243 του πδ 323/89.

51. Βλ. σχετ. *Στασινόπουλο*, Νομικά μελέται, ό.π., σ. 91.

52. Βλ. ΑΠ 1858/87 ΝοΒ 37, 587, όπου κρίθηκε ακριβώς ότι, σύμφωνα με την παραπάνω νομοθετική διάταξη, ιδιωτικοί χώροι εντός εγκεκριμένων σχεδίων πόλεων θεωρούνται κοινόχρηστοι. Για την αφαίρεση των κοινόχρηστων χώρων από το σχέδιο πόλεως και την περιέλευσή τους στην ιδιωτική περιουσία ενός ΟΤΑ, βλ. *Χριστοφιλόπουλο*, ό.π., σ. 149.

53. Όλες οι νομοθετικές ρυθμίσεις που αφορούν στη νομική φύση των οδών ισχύουν κατά τον ίδιο τρόπο, συνήθως ρητά, και για τις πλατείες. Στην έννοια των δημοτικών οδών πρέπει να θεωρηθεί ότι περιλαμβάνονται και οι πλατείες και τα πεζοδρόμια. Βλ. σχετ. *Δωρή*, ό.π., σ. 380 και *Παππά*, ό.π., σ. 137.

54. Βλ. σχετ. ά. 28 του ν. 1337/83.

Ο χαρακτηρισμός όμως μίας οδού ως κοινοτικής ή δημοτικής θεωρείται τελικά ζήτημα πραγματικό⁵⁵.

Οι ΟΤΑ επομένως, αφού έχουν κατ'αρχήν στην κυριότητά τους τις οδούς και τις πλατείες, ελλείψει ειδικότερων διατάξεων, θα πρέπει να είναι αρμόδιοι για την κατασκευή έργων στον χώρο της κυριότητάς τους. Η αρμοδιότητα αυτή στοιχειοθετείται κατ'εξοχήν, όταν τα σχετικά έργα στοχεύουν και στην εξυπηρέτηση κάποιου δημόσιου σκοπού.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η τηλεοπτική καλωδίωση υπάγεται, *de lege ferenda*, στην αρμοδιότητα των οικείων ΟΤΑ, κατ'αρχήν λόγω της κυριότητας τους επί των οδών και πλατειών⁵⁶. Άλλη δικαιολογητική βάση, όπου είναι δυνατό να στοιχειοθετείται η αρμοδιότητα της καλωδίωσης, είναι η γενικότερη αρμοδιότητα των ΟΤΑ να εκτελούν κοινωφελή έργα σε κοινόχρηστους χώρους, δημοτικούς ή κοινοτικούς⁵⁷.

Μία διασταλτική ερμηνεία των τελευταίων αυτών αρμοδιοτήτων, αποκλειστικών⁵⁸ ή συντρεχουσών⁵⁹, είναι δυνατό να συμπεριλάβει και την τηλεοπτική καλωδίωση. Είναι

55. Ο χαρακτηρισμός μίας οδού ως ιδιωτικής, δημοτικής ή κοινοτικής έχει σχέση και με τον καθορισμό του οργάνου, που είναι αρμόδιο για την κατασκευή ή συντήρησή της (βλ. ά.5 παρ. 3, ν. 3155/55). Για το νομοθετικό ορισμό, βλ. ά. 4 ν. 3155/55 «Περί κατασκευής και συντηρήσεως οδών», όπου ορίζεται ότι: «Δημοτικά και κοινοτικοί οδοί είναι οι εξυπηρετούσαι τας πάσης φύσεως ανάγκας ενός δήμου ή μίας κοινότητας εντός των διοικητικών ορίων αυτού».

56. Ο Παππάς (*ibid*, σ. 162) αναφέρει, επικαλούμενος σχετική νομολογία, ότι δεν αναγνωρίζεται κυριότητα της ΔΕΗ επί των οδών, πεζοδρομίων ή πλατειών, όπου αυτή έχει εγκαταστήσει δίκτυα ή σύρματα, σύμφωνα με τις νομοθετημένες αρμοδιότητές της (ά. 12 παρ. 2, ΑΝ 1672/51).

57. Σχετικά με τα έργα που εκτελούν οι ΟΤΑ, βλ. ά. 248 επ. του ΔΚΚ (πδ 323/89). Συγκεκριμένα, στο ά. 257 παρ.1 ορίζεται ότι: «Επιτρέπεται να απαλλοτριωθούν αναγκαστικά χάριν των δήμων και κοινοτήτων, για λόγους δημόσιας ωφέλειας, αστικά ή αγροτικά ακίνητα ή να συσταθεί δουλεία εις βάρος τους...».

58. Οι αποκλειστικές αρμοδιότητες των ΟΤΑ απαριθμούνται στο ά. 23 του ΔΚΚ (πδ 323/89). Μεταξύ αυτών συμπεριλαμβάνονται και η κατασκευή, συντήρηση και λειτουργία συστημάτων ύδρευσης και αποχέτευσης. (βλ. και ά. 3, ν. 3155/55).

59. Οι συντρέχουσες αρμοδιότητες των ΟΤΑ απαριθμούνται στο ά. 25 του ΔΚΚ. Μεταξύ άλλων, στο εδ.(ε) προβλέπεται ότι ο δήμος ή η κοινότητα μπορεί «να κατασκευάζει και να συντηρεί συστήματα αρδεύσεως και εγγειοβελτιωτικά έργα...» Αντίθετα, στη γενική νομοθεσία, η οποία αφορά στις αρμοδιότητες της κεντρικής διοίκησης για την εγκατάσταση δικτύων υποδομής ανευρίσκονται διατάξεις σχετικές με τις καλωδιώσεις. Συγκεκριμένα, οι οργανισμοί του ΥΠΕΧΩΔΕ (ν. 360/76, ν. 1032/80 και πδ 51/88, διαδοχικά) προβλέπουν γενική αρμοδιότητα του Υπουργείου αυτού για θέματα χωροταξικής διάρθρωσης, και ακόμη για θέματα μελετών επί όλων των δικτύωσων (βλ. σχετ. ά.4 παρ.2γ, πδ 51/88, ΦΕΚΑ' 19). Όσον αφορά στην αρμοδιότητα του ΥΠΕΧΩΔΕ σχετικά με εγκαταστάσεις δικτύων υποδομής, που έχουν αναλάβει νομοθετικοί οργανισμοί κοινής ωφέλειας, αυτή αναφέρεται κυρίως σε θέματα κατασκευής, από τους οργανισμούς αυτούς, δικτύων επί των οδών ή κάτω από το έδαφός τους. Οι σχετικές διατάξεις ταξινομούνται ως εξής: α) ά. 12 του ν. 4483/65, όπως αυτός συμπληρώθηκε με το νδ 24/73, σχετικά με τη μετατόπιση δικτύων της ΔΕΗ, β) ά. 1 παρ.1 του ΑΝ 351/68, που αναφέρεται στην καταβολή των δαπανών για τη μετατόπιση δι-

χαρακτηριστικό ότι στις αποκλειστικές αρμοδιότητες των ΟΤΑ, όπως αυτές καθορίζονται στον Δημοτικό και Κοινοτικό Κώδικα, περιλαμβάνονται και όσες αφορούν σε κοινωφελείς παροχές, που συντελούνται βασικά μέσω δικτύων.

Τέλος, εάν η καλωδιακή τηλεόραση θεωρηθεί εξ'ορισμού μία μορφή τοπικής τηλεόρασης⁶⁰ και συνεπώς τα δίκτυά της συνιστούν *ab initio* τοπικά δίκτυα⁶¹, τότε η αρμοδιότητα της καλωδίωσης ανατίθεται κατ'εξοχήν στους οικείους ΟΤΑ, ως ανάθεση σε αυτούς μίας τοπικής υπόθεσης⁶². Η σχετική αρμοδιότητα καλωδίωσης των ΟΤΑ⁶³ δεν θα αποκλείει όμως τον έλεγχο και από όργανα της κεντρικής διοίκησης επί της καλωδιακής εγκατάστασης.

κτύπων οργανισμών, κατά την κατασκευή ή συντήρηση οδών, γ) ά. 12 του ν. 679/77, όπου αναφέρεται ότι κύριοι ή κάτοχοι ακινήτων κτημάτων υποχρεούνται να ανέχονται την εκτέλεση εντός των κτημάτων τους των απαιτούμενων επίγειων εργασιών, όταν αυτές εκτελούνται από τις υπηρεσίες του Υπουργείου Δημοσίων Έργων και είναι αναγκαίες για την κατασκευή δημόσιων έργων, ιδίως δε αγωγών ύδρευσης, άρδευσης και αποχέτευσης, δ) των διατάξεων του ν. 999/79, που προσδιορίζει τον τρόπο κατανομής της δαπάνης σε περίπτωση κατασκευής οδού, εντός της περιοχής της μείζονος πρωτεύουσας ή εκτός αυτής και ε) ά. 25 παρ.1 του ν. 1418/84, σύμφωνα με την οποία, για οποιαδήποτε βλάβη στο δίκτυο των εθνικών και επαρχιακών οδών, απαιτείται άδεια της αρμόδιας υπηρεσίας του Υπουργείου Δημοσίων Έργων. Τέλος, αρμοδιότητες σχετικά με την κατασκευή έργων υποδομής ασκεί και το Υπουργείο Μεταφορών και Επικοινωνιών. Αυτές προσδιορίζονται στις διατάξεις των ά.6 και 7 του πδ 198/88 και στο ά. 12 του πδ 56/89.

60. Βλ. σχετ. ανωτ. Παράγραφο 2αα, σ. 229 επ.

61. Πρβλ. *Barnett*, State, Federal and Local Regulation of Cable Television, 47 Notre Dame Lawyer (1972), 685 και τον *ίδιο*, Cable Television and Media Concentration: Control of Cable Systems by Local Broadcasters, 22 Stanford L.R. (1970), 221.

62. Παρόμοια όμως έργα με τα προηγούμενα, όπως αυτό της καλωδίωσης, θα ήταν δυνατό να εκτελούνται από κοινού από φορείς του δημοσίου και της τοπικής αυτοδιοίκησης, με βάση τη διάταξη του ά. 288 ΔΚΚ, που επιτρέπει στους ΟΤΑ να συνάπτουν προγραμματικές συμβάσεις με φορείς του δημοσίου. Γενικότερα για την προοπτική αυτή, βλ. *ΕΕΤΑΑ*, Συμβασιακές πολιτικές της τοπικής αυτοδιοίκησης, Αθήνα, 1991.

63. Έχει υποστηριχθεί (*Κρίππας*, Το νομοθετικό καθεστώς, ό.π., σ.104) ότι στο ά.4 του ν.1866/89 δεν υπάρχει προτίμηση υπέρ των ΟΤΑ και εις βάρος των ΑΕ, για την ανάληψη της εκμετάλλευσης της καλωδιακής τηλεοπτικής επιχείρησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η θεωρία της «σπάνιος»

Η «θεωρία της σπάνιος» (scarcity doctrine theory)¹ αποτέλεσε παραδοσιακά τη δικαιολογητική βάση για τη νομοθετική εγκαθίδρυση καθεστώτος κρατικού μονοπωλίου επί της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής ή και αναμετάδοσης στις περισσότερες χώρες, έως την τελευταία δεκαετία. Η αποδοχή της θεωρίας αυτής αποτελούσε, μέχρι πρόσφατα, αδιάσειστη παραδοχή², η οποία οδηγούσε στη νομική κατασκευή του κρατικού ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου³, με προεξάρχοντα τον δημόσιο χαρακτήρα της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής.

1. Βλ. σχετ. *De Sola Pool*, *Technologies of Freedom*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1983, σ.151 επ. και *Fowler/Brenner*, *A Marketplace Approach to Broadcasting Regulation*, 60 Texas L.R. (1982), 207 (σ. 221 επ.). Πρβλ. Comment, *The Fairness Doctrine: Protection For a Scarce Public Resource*, 14 St. Mary's L.J. (1983), 1083, Powe, ό.π., σ.198 επ., τον *ίδιο*, *Or of the (Broadcast) Press*, 55 Texas L.R. (1976), 39 (57), *Goldberg/Couzens*, «Peculiar Characteristics»: *An Analysis of the First Amendment Implications of Broadcast Regulation*, 31 Fed. Com. L.J. (1978), 29, *Bazelon*, *The First Amendment and the «New Media» -New Directions in Regulating Telecommunications*, 31 Fed. Com. L.J. (1979), 201, Note, *An Examination of the Theories Justifying Content Regulation of the Electronic Media*, 30 Syracuse L.R. (1979), 872.

2. Παρ'όλα αυτά η αλματώδης διεύρυνση του αριθμού των συχνοτήτων στα κανάλια VHF και UHF, αλλά και η ανάπτυξη πολυκαναλικής καλωδιακής τηλεόρασης, και μάλιστα οπτικής ίνας, συντείνουν στην αντικειμενική συρρίκνωση της σπάνιος και της αντίστοιχης υποστήριξής της, ως κρίσιμου τεχνικού δεδομένου από τη νομική θεωρία. Η σπάνιος, εξάλλου, δεν υφίσταται για τη φυσική επιστήμη. Η ύπαρξή της εξαρτάται μόνον από την τεχνολογία. (Αλεξόπουλος, *Γενική Φυσική, Ηλεκτρισμός*, τ. 2ος, έκδ. 5η, εκδ. Παπαζήση, Αθήναι, 1973, σ. 340 επ.). Βλ. σχετ., *Nowak/Rotunda/Young*, ό.π., σ. 894 επ., *Barnett/ Botein/ Noam*, ό.π., σ. 114, *Cassese/Clapham* (eds), *Transfrontier Television in Europe: The Human Rights Dimension*, Nomos, Baden-Baden, 1990, σ. 218.

3. Η θεωρία της σπάνιος των συχνοτήτων αναφέρεται για πρώτη φορά στη νομολογία του Supreme Court των ΗΠΑ το 1984 (βλ. *FCC v. League of Women Voters*, 104 S.Ct. 3106, 82 L.Ed 2d 278 (1984)), ενώ το επιχείρημα ότι η νομική συνεπεία της σπανιότητας είναι η κρατική οργάνωση του ιδιωτικού ραδιοτηλεοπτικού χώρου είχε ήδη αναλυθεί από το 1969 στη *Red Lion Broadcasting Co. v. FCC*, 395 U.S. 367, (όπου εμφανίζεται η ratio της ραδιοτηλεοπτικής ρύθμισης, έμμεσα, ως συνέπεια της αποδοχής της θεωρίας της σπανιότητας, στη φράση: «It is the right of the viewers and listeners, not the right of the broadcasters which is paramount» (ό.π., σ. 389). Πρβλ. *Rossini*, *The Spectrum Scarcity Doctrine: A Constitutional Anachronism*, *Southwestern L.R.* (1985-86), 827, όπου υποστηρίζεται ότι η θεωρία της σπάνιος δεν επαρκεί πλέον ως αιτιολόγηση της κρατικής επέμβασης στη ρα-

Η σπάνις αφορά βασικά στην κατάσταση των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων (φυσική σπάνις)⁴. Επειδή οι ηλεκτρομαγνητικές συχνότητες αποδεικνύονταν ανεπαρκείς για την κάλυψη της προσφοράς ραδιοηλεκτρονικών εκπομπών και για την πλήρωση των αναγκών επικοινωνίας του κοινωνικού συνόλου, η ρυθμιστική επέμβαση του νομοθέτη και ο κρατικός έλεγχος ασκούσαν αναγκαία επί της ραδιοηλεκτρονικής εκπομπής.

Η σπανιότητα όμως των συχνοτήτων, σύμφωνα με τα νεότερα δεδομένα της τεχνολογίας, δεν αποτελεί πια πραγματικότητα του φυσικού κόσμου. Η διαπίστωση αυτή ανατρέπει ήδη τη δικαιολογητική βάση και των παραδοσιακών νομικών ραδιοηλεκτρονικών ρυθμίσεων⁵. Η σχετική νομολογία ανώτατων Συνταγματικών δικαστηρίων διχάζεται αναφορικά με το πρόβλημα. Εμφανίζεται μάλιστα, προς το παρόν, κυρίαρχη η άποψη ότι η σπανιότητα είναι δυνατό να συνιστά ακόμη και σήμερα δικαιολογητικό λόγο για την επιβολή περιοριστικών ρυθμίσεων κατά τη λειτουργία της ραδιοηλεκτρονικής⁶. Σε πολλές όμως περιπτώσεις ο κοινός νομοθέτης υπερέβη τους δισταγμούς του συνταγματικού δικαστή και ρύθμισε την ερτζιανή τηλεόραση αγνοώντας τη σπανιότητα των συχνοτήτων και τα νομικά προβλήματα που αυτή δημιούργησε έως σήμερα⁷.

διοηλεκτρονική: «The spectrum scarcity doctrine constitutionally justifies extensive governmental regulation of the broadcast media... This comment finds the spectrum scarcity doctrine unjustified in light of current technology». (σ. 828).

4. Βλ. Βασικά, Κεφ. ΙΙΙ παρ. 154.2 της Διεθνούς σύμβασης του Nairobi (ά.33, ν. 1504/84), όπου ορίζεται ότι οι συχνότητες και η τροχιά των γαιοστατικών δορυφόρων είναι «περιορισμένα φυσικά μέσα».

5. Βλ. σχετ. *Rossini* (ό.π., σ. 836), ο οποίος αναφέρει για τη στάση του Supreme Court: «The Court appears to have accepted and developed the spectrum scarcity doctrine as the principal constitutional justification based on a factual conclusion regarding the nature of broadcast communication. The view that the electromagnetic spectrum is very limited springs from assumptions of outdated technology. Modern technologies disprove these assumption. Even the relative scarcity of the conventional broadcast spectrum has little significance for the home viewer who also has access to cable». Με αυτή την αιτιολογία ο ίδιος προτείνει αναμόρφωση της αμερικανικής ραδιοηλεκτρονικής νομοθεσίας (ibid, σ. 842).

6. Βλ. σχετ. *Hoffmann-Riem*, *Freedom of Information and New Developments in Germany*, σε: Cassese/Clapham (eds), ό.π., σ. 69 επ. Βλ. ακόμη τη θέση του Supreme Court των ΗΠΑ στην υπόθεση *Red Lion*, όπου αναφέρεται, μεταξύ άλλων, ότι: «...that broadcast frequencies constituted a scarce resource whose use could be regulated and rationalized only by the Government» (ό.π., σ. 380-1). Ας σημειωθεί πάντως ότι η παραπάνω νομολογία είναι ήδη χρονικά παρωχημένη. Δεδομένης δε της ταχύτατης εξέλιξης της τεχνολογίας πρέπει, εύλογα, να αναμένεται μεταστροφή στις συγκεκριμένες κρίσεις.

7. Βλ. σχετ. την κατάργηση της «fairness doctrine: δόγμα της ισομέρειας» από την FCC στις ΗΠΑ, με δικαιολογητικό λόγο το γεγονός ότι η σπανιότητα των συχνοτήτων έχει πλέον εκλείψει, στην απόφαση *In re Compliant Syracuse Peace Council Against WTVH Syracuse*, Memorandum Opinion and Order, 63 R.R. 2d 542 (1987) και σχολιασμό της απόφασης σε *Ζέρη*, *Ιδιωτική ραδιοηλεκτρονική*. Το παράδειγμα των ΗΠΑ έκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1990, σ. 183 επ. Το 1987 πάντως τίθεται εκτός

Ταυτόχρονα μεγάλο μέρος της νομικής θεωρίας υποστηρίζει ότι, κατά τη χρήση των συχνοτήτων από ιδιώτες, δηλαδή στην περίπτωση της ιδιωτικής ραδιοτηλεόρασης, αναιρείται ο δημόσιος χαρακτήρας των συχνοτήτων αυτών και αναδεικνύεται ένας μικτός χαρακτήρας τους, που προσιδιάζει στη νομική φύση των κοινόχρηστων πραγμάτων⁸.

Κατά την πορεία της τεχνολογικής εξέλιξης των ραδιοτηλεοπτικών μέσων η ανάπτυξη της καλωδιακής τηλεόρασης έφερε τη νομική θεωρία προ του εξής προβλήματος: ενώ η καλωδιακή τηλεόραση υπαγόταν, από παράδοση, στη νομική ρύθμιση σχετικά με την ερτζιανή τηλεόραση, δεν ήταν ανεκτοί για τη λειτουργία της οι περιορισμοί που επιβάλλονται στην τηλεόραση αυτή. Αυτό συνέβη, γιατί η καλωδιακή τηλεόραση δεν χρησιμοποιεί ηλεκτρομαγνητικές συχνότητες, ώστε η σπανιότητά τους να αποτελεί τη δικαιολογητική βάση των οργανωτικών της ρυθμίσεων⁹.

Το πρόβλημα εάν είναι νομικά εφικτή η εξομοίωση ερτζιανής και καλωδιακής τηλεόρασης, εμφανίζεται οξύτερο, με βάση το δεδομένο ότι ο δημόσιος χαρακτήρας των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων προσομοιάζει προς αυτόν των καλωδιακών εγκαταστάσεων και για έναν πρόσθετο ακόμη λόγο· οι καλωδιακές εγκαταστάσεις καταλήγουν να βρίσκονται σε μία «σχετική» σπανιότητα, όπως υποστηρίζεται σχετικά¹⁰.

ισχύος η *fairness doctrine* στις ΗΠΑ και με τον τρόπο αυτό, κανένας ιδιοκτήτης ραδιοτηλεοπτικού σταθμού δεν υποχρεώνεται σε παραχώρηση χρόνου.

8. Βλ. σχετ. *Cohen/Kaplan*, *Constitutional Law. Civil Liberty and Individual Rights*, 2nd ed., The Foundation Press, Mineola, New York, 1982, σ. 350.

9. Ο *Κρίππας* (ό.π., σ. 36) υποστηρίζει ότι η πρόβλεψη της εκχώρησης αδειών για τη διενέργεια ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής δεν έχει ως δικαιολογητικό λόγο τη σπανιότητα των συχνοτήτων, γιατί αντίστοιχη πρόβλεψη ισχύει και για την καλωδιακή τηλεόραση, της οποίας όμως η λειτουργία δεν βρίσκεται σε σπανιότητα. Βλ. ακόμη, *Powe*, ό.π., σ. 217, *Parsons*, ό.π., σ. 72 επ., *Gornig*, *Äußerungsfreiheit*, ό.π., σ. 222 επ. και *Barrendt*, ό.π., σ. 324 επ.

10. Βλ. σχετ. τον *Powe*, (ό.π., σ. 207 και 230), ο οποίος παρομοιάζει τη σχετική σπανιότητα στην οποία βρίσκεται η καλωδιακή τηλεόραση με την κατάσταση του ημερήσιου πολιτικού τύπου. Εάν η σπανιότητα χαρακτηρίζει την καλωδιακή τηλεόραση, υποστηρίζει ο ίδιος, το ίδιο συμβαίνει και με τον τύπο. Ο ημερήσιος πολιτικός τύπος συνιστά ένα «φυσικό» περίπου μονοπώλιο, εφόσον κάθε πόλη μπορεί να συντηρήσει μία μόνον ισχυρή εφημερίδα. Υπάρχει λοιπόν, συνεχίζει ο συγγραφέας, μία ανακολουθία· συγκεκριμένα, με βάση τη σπανιότητα της καλωδιακής εκμετάλλευσης δικαιολογείται η περιοριστική επέμβαση του νομοθέτη επί της τηλεόρασης αυτής, ενώ η σπανιότητα του τύπου δεν δικαιολογεί αντίστοιχες νομοθετικές επεμβάσεις στον χώρο του. Ο *Rossini* (ό.π., σ. 837) συνθέτει τα νομικά του επιχειρήματα, εκκινώντας από τη διαπίστωση, ότι: «The current number of broadcast outlets far exceeds the number of circulated daily newspapers». Επιχειρήματα αντλεί ο ίδιος και από την αμερικανική νομολογία, π.χ., την υπ. *Home Box Office Inc. v. FCC*, 434 US 829 (1977), όπου διαπιστώθηκε για τον ίδιο λόγο ότι: «...there is nothing in the record before us to suggest a constitutional distinction between cable television and newspapers on this point». Το Supreme Court στην υπόθεση *Home Box Office* (ό.π.) προσομοίωσε τη λειτουργία της καλωδιακής τηλεόρασης με αυτήν του τύπου και εφάρμοσε σε αυτήν το νομολογιακό προηγούμενο της απόφασης *Tornillo Miami Herald Pub. Co. v. Tornillo*, 418 US 241 (1974). Πρβλ. *Δαγτόγλου*, *Ραδιοτηλεό-*

Ο Powe αμφισβητώντας τις απόψεις αυτές, θεωρεί ότι, όταν το ανώτατο Συνταγματικό δικαστήριο των ΗΠΑ χρησιμοποιεί οικονομικούς όρους σχετικά με τη σπανιότητα, για να ερμηνεύσει επιλογές του κοινού νομοθέτη ως προς τη ρύθμιση της ραδιοτηλεόρασης, δεν δικαιολογεί καθόλου πειστικά γιατί η ρύθμιση αυτή είναι δυνατό να βασίζεται στη σπανιότητα κάποιας φυσικής πηγής, αφού όλες οι φυσικές πηγές βρίσκονται σε αντίστοιχη κατάσταση¹¹.

Στο τμήμα αυτό θα εξετασθεί, με ποιόν τρόπο, η θεωρία της σπάνισης, και κατά συνέπεια αυτή του οικονομικού μονοπωλίου ή ολιγοπωλίου¹² ωθούν σε διαφοροποίηση ή μη της νομικής προσέγγισης της καλωδιακής από την ερτζιανή τηλεόραση.

Παρ.1. Η περίπτωση της ερτζιανής τηλεόρασης

1α. Τα δεδομένα από τη νομική αντιμετώπιση των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων

1αα. Η φυσική διάσταση

Η μονοπωλιακή υφή της ηλεκτρομαγνητικής διάδοσης των συχνοτήτων είναι δυνατό να επιδέχεται μία φυσική και μία τεχνική ερμηνεία. Η φυσική ερμηνεία προϋποθέτει τη *de facto* ύπαρξη ενός φυσικού μονοπωλίου ή ολιγοπωλίου¹³ στην ποσότητα των διαδι-

ραση, ό.π., σ.137-8 και Υπ. *Groppera* ΕΔΔΑ, ό.π., σημ.72.

11. Βλ. σχετ. *Powe*, ό.π., σ. 202 και 216 επ., *Barrendt*, ό.π., σ. 104, *Gornig*, *Äußerungsfreiheit*, ό.π., σ. 218, *Parsons*, ό.π., σ. 63 και *Niedemann*, ό.π., σ. 80.

12. Ο *Rossini* (ό.π., σ.837) υποστηρίζει, αναφερόμενος κυρίως στην *Columbia Broadcasting System Inc. v. FCC*, 453 US 367, 395 (1981), πως το Supreme Court χρησιμοποιεί τον όρο «σπάνις» για να ερμηνεύσει το γεγονός ότι η ζήτηση για άδειες λειτουργίας ραδιοτηλεοπτικών σταθμών υπερβαίνει την προσφορά. Με αυτή την έννοια, συνεχίζει ο ίδιος, το φαινόμενο της σπανιότητας περιγράφει μία κατάσταση, που δημιουργείται εν μέρει με την αντικατάσταση των μηχανισμών της αγοράς από την κυβέρνηση. Ο *Drago* (*Cahiers de la Communication*, vol. 3, 1983, 26) υποστηρίζει ότι εάν το ηλεκτρομαγνητικό φάσμα αποτελεί δημόσιο πράγμα και υπάγεται στην κυριαρχία του κράτους, τότε αναγκαία επανερχόμαστε συνεχώς στο πρόβλημα του μονοπωλίου. Τη διασύνδεση της νομικής φύσης των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων και του καθεστώτος του κρατικού μονοπωλίου επιχειρεί και ο *Barrendt* (ό.π., σ. 327). Ο *Powe*, τέλος (ό.π., σ. 200 επ), αναγνωρίζει ότι, στις βασικές υποθέσεις της αμερικανικής νομολογίας σχετικά με τη ραδιοτηλεόραση, η οργάνωση του ραδιοτηλεοπτικού χώρου ερμηνεύεται με βάση την αποδοχή της σπανιότητας του ηλεκτρομαγνητικού φάσματος (σ. 206: «Believers in broadcast regulation must be believers in scarcity»).

13. «Μία επιχείρηση αποτελεί φυσικό μονοπώλιο (natural monopoly), εάν μόνον ένας φορέας μπορεί να παράγει περισσότερο αποδοτικά παρά δύο ή περισσότεροι φορείς». Έτσι ορίζουν το φυσικό μονοπώλιο οι *Vichers/Yarrow* (*Privatization and the Natural Monopolies*, Public Policy Centre, London, 1985, σ.4 επ). Τα φυσικά μονοπώλια, καταλήγουν οι ίδιοι, συνδέονται, ως έννοιες, με την τεχνολογία, τις οικονομίες κλίμακας και το κόστος παραγωγής, συνήθως δε τυγχάνουν εκμετάλλευσης από δημόσιους οργανισμούς (ibid). Στις ΗΠΑ η νομολογία, σε βασική απόφαση, ορίζει

δόμενων συχνοτήτων μέσω ερτζιανών κυμάτων. Το μονοπώλιο αυτό ισχύει εξαιτίας της ίδιας της φύσης των πραγμάτων¹⁴.

Το φυσικό μονοπώλιο ή ολιγοπώλιο, το οποίο επικαλούνται στην αιτιολογία τους και οι περισσότερες δικαστικές αποφάσεις ανώτατων δικαστηρίων, όταν επιλύουν προβλήματα σχετικά με το νομοθετικό καθεστώς της ερτζιανής τηλεόρασης¹⁵, παρουσιάζει και μία άλλη διάσταση¹⁶.

ως εξής τα φυσικά μονοπώλια: «Natural monopolies... are... the monopolies that are thrust upon a company as a result of natural market forces» (Υπ. *US Alcoa*, 148 F 2d 416 (1945)). Ο *Chamoux* (L'appropriation de l'information, Litec, Paris, 1985, σ.37) θεωρεί ότι το φυσικό μονοπώλιο συνδέεται εννοιολογικά, κατά κύριο λόγο, με το φαινόμενο της ατελούς αγοράς. Συγκεκριμένα υποστηρίζει: «Il y a... des marchés imparfaits dans les situations où l'exploitation d'une ressource peut difficilement être confiée à plus d'une seule entreprise, en raison de la nature de la ressource ou de l'importance des investissements nécessaires». Ο *Μπήτρος* (Η τεχνολογική επανάσταση στα μέσα επικοινωνίας και ο ρυθμιστικός ρόλος του κράτους, Επίκεντρα 57, 55) θεωρεί ότι: «...όταν το μέγεθος της παραγωγής ενός αγαθού ή υπηρεσίας, στο οποίο επιτυγχάνεται το ελάχιστο μέσο κόστος είναι μικρότερο από το μέγεθος της αγοράς, ο ανταγωνισμός θα οδηγήσει στην επικράτηση μόνο μιας επιχειρήσεως η οποία καλείται φυσικό μονοπώλιο». Ο ίδιος (*ibid*) θεωρεί, ειδικότερα, ότι όταν ένα αγαθό παράγεται κάτω από συνθήκες φυσικού μονοπωλίου, αυτό υπάγεται στην κατηγορία των δημόσιων αγαθών. Ειδικά για την καλωδιακή τηλεόραση, ο *Kreiss* (*Deregulation of CATV and the Problem of Access Under the First Amendment*, 54 Southern California L.R. (1981), 1001) υποστηρίζει ότι οι οικονομίες κλίμακας καθορίζουν τα καλωδιακά συστήματα ως οικονομικά φυσικά μονοπώλια. Το μονοπώλιο, θεωρεί ο ίδιος, αφορά τις διαστάσεις του χώρου και του χρόνου. Συνήθως δε αυτό αναλογεί σε μία συγκεκριμένη τοπική κοινότητα. Τέλος, ο *Parsons* (ό.π., σ. 55 επ.) θεωρεί την καλωδιακή εγκατάσταση ως φυσικό μονοπώλιο, γιατί στην πραγματικότητα συνήθως υπάρχει μία εγκατάσταση ανά πόλη. Για την κοινοτική διάσταση της προστασίας των φυσικών πηγών, βλ. *Burchi*, *Shared Natural Resources in the European Economic Legislation*, 25 *Natural Resources Journal* (1985), 639 και γενικότερα, για τη θεωρία των φυσικών μονοπωλίων, *Sharkey*, *The Theory of Natural Monopoly*, Cambridge University Press, 1982, *passim*.

14. Η φυσική αυτή κατάσταση των πραγμάτων αμφισβητείται, με την πρόοδο της τεχνολογίας, και από τη νομική θεωρία. Βλ. σχετ. *Αλιβιζάτο*, *Εφαρμογές* (σ. 368), *Δαγτόγλου*, *Ραδιοτηλεόραση*, ό.π. σ. 138, *Powe*, ό.π., σ. 197 επ. και *Barrendt*, ό.π., σ. 325.

15. Οι διάφορες «αγορές» των αγαθών παρουσιάζουν συχνά μονοπωλιακά ή ολιγοπωλιακά χαρακτηριστικά. Βλ. σχετ. *Bös*, *Privatization. A Theoretical Treatment*, Clarendon Press, Oxford, 1991, σ. 70 επ.

16. Στη ΣτΕ 5040/87 (Ολ.) (μειοψ.) αναφέρεται: «...λόγω της φυσικής σπάνισης των συχνοτήτων των ραδιοκυμάτων το ά. 15 επιτρέπει εντονωτέρα κρατική παρέμβαση εις τα μέσα αυτά εν συγκρίσει προς τον τύπο». Βλ. ακόμη *BVerfGE* 57, 295 (322) από τη γερμανική νομολογία, και από την αμερικανική, *Home Box Office Inc. v. FCC*, 434 U.S. 829 (1977), (σ. 44-45), όπου: «The First Amendment theory espoused in *National Broadcasting Co.* and reaffirmed in *Red Lion Broadcasting* cannot be directly applied to cable television since an essential precondition of that theory—physical interference and scarcity requiring an unpining role for government is absent». Η CC 86-217 DC, 18/9/86, JO 19/9/86, 11294, από τη γαλλική νομολογία, υπονοεί το πρόβλημα, ενώ αποφεύγει να χαρακτηρίσει ειδικά το καθεστώς των συχνοτήτων: «... quelle que soit la nature juridique de

Συγκεκριμένα, το φυσικό μονοπώλιο εμφανίζεται ως οικονομικό μονοπώλιο ή και ολιγοπώλιο, υπό την έννοια ότι ο συγκεκριμένος χώρος της αγοράς των μέσων ερτζιανής μετάδοσης είναι δυνατό να λειτουργήσει αποδοτικά μόνον εάν οι φορείς της οικονομικής επιχειρηματικής δραστηριότητας οργανωθούν υπό καθεστώς μονοπωλιακής εκμετάλλευσης¹⁷. Το φυσικό και το οικονομικό μονοπώλιο της ερτζιανής διάδοσης τελικά αλληλοσυμπλέκονται στις πραγματικές τους επιπτώσεις και, ως συνολική κατασκευή, αποτέλεσαν στο παρελθόν τη ratio κάθε συνταγματικής ή νομοθετικής ρύθμισης της ερτζιανής μετάδοσης.

Τα πραγματικά δεδομένα, που χρησίμευσαν ως δικαιολογητική βάση για την αποδοχή και επεξεργασία της θεωρίας της σπανιότητας των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων, και επομένως της οικονομικής λειτουργίας της ερτζιανής τηλεόρασης ως φυσικού μονοπωλίου, έχουν, φαίνεται, ανατραπεί άρδην¹⁸.

Η απόδοση σε χρήση πολλών ειδών μικροσυχνοτήτων για διάφορους τρόπους ερτζιανής μετάδοσης (SMATV), η εμπειρία της λειτουργίας πολλών τοπικών τηλεοπτικών σταθμών με περιορισμένη εμβέλεια εκπομπής σε εύρος συχνοτήτων και η με πολλούς τρόπους ερτζιανή μετάδοση δορυφορικών προγραμμάτων αυξάνει υπέρμετρα τον αριθμό των δυνάμει ερτζιανών εκπομπών¹⁹.

Η δυναμική της αύξησης αυτής και η θεσμική μεταστροφή μεγάλου αριθμού έννομων τάξεων από το καθεστώς του κρατικού μονοπωλίου σε μικτό καθεστώς, τουλάχιστον ολιγοπωλιακό, ιδιωτικών και δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών οργανωτών, αποδεικνύουν ότι η θεωρία του φυσικού μονοπωλίου της ερτζιανής εκμετάλλευσης, που εδράζεται στη φυσική σπανιότητα των συχνοτήτων, δεν υποστηρίζεται πλέον με βασιμότητα.

Σύμφωνα με την ελληνική θεωρία του δημόσιου δικαίου, ratio της συνταγματικής επιταγής του άμεσου κρατικού ελέγχου, υπό οποιοδήποτε ραδιοτηλεοπτικό καθεστώς, οργανωτών κρατικών, δημόσιων ή μικτών, αποτελεί η φυσική σπανιότητα των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων²⁰. Τη θεωρία της σπανιότητας επικαλείται σχετικά και η ελληνική νομολογία²¹.

l'espace hertzien...».

17. Στην υπόθεση *Miami Herald Pub. Co. v. Tornillo*, ό.π., το Supreme Court των ΗΠΑ αναλύει την άποψη ότι η σπανιότητα, είτε «φυσική» είτε «οικονομική», δεν ενδιαφέρει για άλλο λόγο παρά μόνον εάν συνέπειά της είναι να αφαιρεί από το κοινωνικό σύνολο, με εξαίρεση μία μικρή ομάδα ανθρώπων, ένα σημαντικό μέσον διάδοσης των ιδεών.

18. Βλ. σχετ. αντί άλλων, *Rossini*, ό.π., σ. 827.

19. Για τη νομική συνέπεια της αύξησης του αριθμού των καναλιών εκπομπής με την ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών, βλ. ενδεικτικά, *Parsons*, ό.π., σ. 55 επ., *Barrendt*, ό.π., σ. 325 και *Powe*, ό.π., σ. 228 επ.

20. Βλ. σχετ. *Αλιβιζάτο*, Κράτος, ό.π., σ. 25. Πρβλ. *Κόρσο*, Τύπος, ό.π., σ. 58, και *Βενιζέλο*, Η έκρηξη, ό.π., σ.61. Ο πρώτος συγγραφέας υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει πια φύσει μονοπώλιο, ενώ οι υπόλοιποι ότι η σπανιότητα των κυμάτων εξακολουθεί να ισχύει, και μάλιστα να αποτελεί το πραγματικό υπόβαθρο του άμεσου κρατικού ελέγχου, στη ρύθμισή του ά. 15 παρ .2 Σ.

21. Βλ. κυρίως ΣΤΕ 5040/87 (ΟΛ.).

Όμως, και η θεωρητική αυτή κατασκευή έχει υποστεί ρήγματα. Με αφορμή το ενδεχόμενο ανάπτυξης των νέων τεχνολογιών και την ιδιωτικοποίηση τηλεοπτικών σταθμών, που εισέφερε ο νόμος 1866/1989, εκφράζονται ήδη αμφιβολίες σχετικά με την επιβεβαίωση της ισχύος της θεωρίας της σπανιότητας των συχνοτήτων και του φυσικού μονοπωλίου της τηλεοπτικής εκμετάλλευσης²².

1αβ. Η δημόσια φύση των συχνοτήτων

Η σπανιότητα των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων αντανακλά στη νομική φύση των συχνοτήτων. Η θεωρία της σπάνιως συνεπάγεται τη νομική κατασκευή της δημόσιας φύσης των συχνοτήτων²³. Η αποδοχή της θεωρίας, στη συνέχεια, ενισχύει την άποψη του φυσικού μονοπωλίου της ερτζιανής εκμετάλλευσης.

Επειδή οι ηλεκτρομαγνητικές συχνότητες θεωρούνται δημόσια πράγματα υποκείμενα σε κρατική κυριαρχία²⁴, εάν αυτές αποδειχθεί ότι βρίσκονται σε σπανιότητα, τότε το κράτος επεμβαίνει ρυθμιστικά και οργανώνει τη δημόσια χρήση τους. Όριο της κρατικής παρέμβασης αποτελεί η κατά προορισμό εξυπηρέτηση της χρήσης των συχνοτήτων.

Άλλο δικαιολογητικό λόγο που ενισχύει, με βάση την αποδοχή της ισχύος της θεωρίας της σπάνιως, τη ρυθμιστική επέμβαση της διοίκησης κατά την κατανομή και χρήση των συχνοτήτων, αποτελεί η ανάγκη πλήρωσης της «κοινωνικής αποστολής» του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης, σύμφωνα με την επιταγή του άρθρου 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος.

1αγ. Η σκοτεινή περιοχή

Σκοτεινή περιοχή (*shaded zone*, *Abschaltungsgebiet*) είναι αυτή, όπου δεν είναι δυνατό να διαδοθούν ραδιοτηλεοπτικά σήματα μέσω των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων²⁵. Η ύπαρξη, εξαιτίας συγκεκριμένων γεωφυσικών συνθηκών, σκοτεινών περιοχών ανατρέπει το γεγονός της ανάγκης ρύθμισης της ερτζιανής τηλεόρασης μόνον εξαιτίας της σπανιότητας των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων.

Εισάγεται έτσι, για τη ρύθμιση και τον κρατικό έλεγχο επί της παραδοσιακής τηλεόρασης, μία άλλη *ratio* η οποία συναρτάται προς τους σκοπούς της τηλεόρασης. Αυτή συνίσταται στην κάλυψη ολόκληρης της επικράτειας με ήχο και εικόνα, ως *minimum* παροχής. Παγίως, επίσης, τα δημόσια τουλάχιστον ραδιοτηλεοπτικά ιδρύματα έχουν ως στόχο τη γεωγραφική κάλυψη κάθε περιοχής με τηλεοπτικό προϊόν. Όταν η επίτευξη του στόχου αυτού δεν είναι εφικτή, τότε και η καλωδιακή τηλεόραση, υπό οποιοδήποτε νο-

22. Βλ. κυρίως Αλιβιζάτο, Κράτος, ό.π., σ. 25 και τον ίδιο, Εφαρμογές (σ. 368).

23. Βλ. σχετ. *Drago*, *Mélanges Juglart* (σ. 364 επ.), *Delcross*, *Rev.fr. Dr. adm.* 1989, 251. Πρβλ. *Truchet*, *Rev.fr. Dr. adm.* 1989 (σ. 255 επ.), και *Powe*, ό.π., σ. 128 επ.

24. Βλ. ενδεικτικά, Αλιβιζάτο, Κράτος, ό.π., σ. 54 και γενικότερα για την προβληματική, *Rosenberg*, *Le principe de souveraineté des États sur les ressources naturelles*, LGDJ, Paris, 1983, *passim*.

25. *Gounalakis*, ό.π., σ. 131 επ. και *ALAI*, *Congrès*, ό.π., σ. 148.

μικό καθεστώς και αν έχει οργανωθεί, δημόσιου, μικτού ή ιδιωτικού φορέα, υποκαθιστά την ερτζιανή στο στόχο της παροχής της βασικής υπηρεσίας, δηλαδή, της πλήρους γεωγραφικής κάλυψης.

Με τον τρόπο αυτό, και αν ακόμη προσδίδεται στην καλωδιακή τηλεοπτική υπηρεσία ο χαρακτήρας της επικουρικής υπηρεσίας²⁶, σε σχέση με την αντίστοιχη ερτζιανή, όταν πρόκειται να καλυφθεί μία σκοτεινή περιοχή με ήχο και εικόνα και η κάλυψη αυτή δεν μπορεί να είναι ερτζιανή, τότε η καλωδιακή υπηρεσία υποκαθιστά την ερτζιανή. Στην περίπτωση αυτή η κρατική παρέμβαση και ο έλεγχος επί της καλωδιακής μετάδοσης πρέπει να εξομοιώνονται με το αντίστοιχο καθεστώς, που ισχύει και επί της ερτζιανής τηλεόρασης.

1β. Ο έλεγχος επί της ερτζιανής τηλεόρασης

1βα. Η φύση του έλεγχου

Διοικητικός έλεγχος ασκείται σε κάθε φάση της διαδικασίας της τηλεοπτικής εκπομπής²⁷. Ο έλεγχος αυτός ασκείται κατά συνταγματική επιταγή και χαρακτηρίζεται ως «άμεσος», σύμφωνα με το γράμμα του ελληνικού Συντάγματος²⁸. Υποστηρίζεται ότι η μορφή του άμεσου ελέγχου του κράτους, που μόνον σχετικά με τη ραδιοτηλεόραση επιτάσσεται από το Σύνταγμα, είναι δυνατό να είναι εντονότερη σε έκταση και ένταση από τον συνήθη διοικητικό έλεγχο, που ασκείται από τη διοίκηση επί της λειτουργίας κάθε ΝΠΔΔ. Η μορφή αυτή ελέγχου είναι σαφώς εντονότερη και από τη διοικητική εποπτεία, η οποία ασκείται, επί των ΑΕΙ και των ΟΤΑ²⁹.

Ο έλεγχος όμως ασκείται αδιακρίτως της νομικής φύσης του φορέα-οργανωτή της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής. Επομένως έλεγχος είναι δυνατό να ασκείται και όταν ο ραδιοτηλεοπτικός οργανωτής είναι πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, το οποίο δεν ασκεί δημόσια εξουσία³⁰. Για την ελληνική περίπτωση έλεγχος ασκείται επί της ΕΡΤ-ΑΕ, η οποία λειτουργεί ως δημόσια επιχείρηση³¹. Έλεγχος και επί των ιδιωτικών σταθμών είναι δυ-

26. Βλ. σχετ. ανωτ. Τμήμα ΙΙ, Κεφάλαιο Πρώτο, Παρ.1γ, σ. 106.

27. Για τον σχετικό προβληματισμό, βλ. *Auby/Ducos-Ader, Droit de l'information*, 2ème éd., Dalloz, Paris, 1982, σ. 373 επ.

28. Για τον χαρακτηρισμό του ελέγχου ως άμεσου, βλ. *Αλιβιζάτο*, Κράτος, ό.π., σ. 62 επ., *Δαγτόγλου*, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 39 επ., *τον ίδιον*, Δικαιώματα Α, ό.π., σ. 559 επ., *Κόρσο*, Τύπος, ό.π. σ. 65 επ. Πρβλ. *Αναγνώστου ΝοΒ* (σ. 637 επ.).

29. Βλ. *Δαγτόγλου*, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 39.

30. Σχετικά με την άσκηση δημόσιας εξουσίας από πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, βλ. ενδεικτικά, *Παπαθανασίου-Παπαϊωάννου*, ό.π., σ. 68 επ.

31. Η ΕΡΤ-ΑΕ λειτουργεί ως δημόσια επιχείρηση (ν. 1730/87, ά.1 παρ.3), με τη μορφή ΑΕ (ά.1 παρ.1), η οποία όμως δεν ανήκει πλέον στον δημόσιο τομέα, μετά τη νομοθετική συρρίκνωσή του (ν. 1892/90, ά.51). Αυτή δεν αποτελεί, τέλος, διφυές πρόσωπο σύμφωνα με τη σχετική διάκριση του διοικητικού δικαίου (βλ. σχετ. ΣτΕ 1322/79 (Τμ.Α'), ΑΠ 727/69 ΝοΒ 18, 656, ΣτΕ 1017/79, *Σπηλιωτό-*

νατό να ασκείται λοιπόν και επί μίας αμιγώς ιδιωτικής ραδιοτηλεοπτικής επιχείρησης. Ο έλεγχος εξαντλείται, στην περίπτωση αυτή, στη διαδικασία εκχώρησης, ανανέωσης ή ανάκλησης της άδειας λειτουργίας ενός συγκεκριμένου τηλεοπτικού σταθμού και στους όρους της παραχώρησης αυτής³², που τίθενται εξουσιαστικά, τις περισσότερες φορές, στο πλαίσιο μίας διοικητικής σύμβασης.

Για την άσκηση του ελέγχου δεν απαιτείται ο αποδέκτης να είναι αποκλειστικά δημόσια υπηρεσία, ΝΠΔΔ ή μικτό πρόσωπο. Ειδικά για τη δημόσια υπηρεσία γίνεται δεκτό ότι ο στενός σύνδεσμός της με το νομικό πρόσωπο του κράτους την αποκλείει ως πιθανό αποδέκτη του ελέγχου, γιατί, στην περίπτωση αυτή, δεν θα είναι επαρκής η απόσταση μεταξύ ελέγχοντος και ελεγχομένου³³.

Μειοψηφούσα άποψη στη θεωρία υποστηρίζει ότι η άσκηση του ελέγχου είναι δυναμική και όχι υποχρεωτική για τη διοίκηση. Ο έλεγχος, σύμφωνα με την ίδια άποψη, ασκείται κατά διακριτική ευχέρεια της διοίκησης και είναι δυνατό να μην διαφοροποιείται από τη διοικητική εποπτεία³⁴. Και αυτό γιατί, συχνά, οι δύο έννοιες χρησιμοποιούνται στο διοικητικό δίκαιο χωρίς συγκεκριμένο λόγο διάκρισης³⁵. Ο έλεγχος είναι δυνατό να διαφοροποιείται από την εποπτεία, η οποία ως καθολικότερη και ασθενέστερη μορφή ελέγχου, ασκείται όπου ρητά ορίζει το Σύνταγμα, συγκεκριμένα επί των ΑΕΙ και των ΟΤΑ.

Ο «άμεσος» έλεγχος όμως, σύμφωνα με την ίδια άποψη, μένει αδιευκρίνιστο σε τι ακριβώς συνίσταται. Πέρα από την ευχερή λεκτική ερμηνεία του όρου δεν υπάρχει άλλο νομικό έρεισμα για περαιτέρω ερμηνεία του. Κατά την αναζήτηση δε του γνώμονα της ιστορικής ερμηνείας της διάταξης του άρθρου 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος, που

πουλο, Εγχειρίδιο, 4η έκδ., ό.π., σ. 282, και Σαρμά, Παρατηρήσεις σε ΣτΕ 566/34 Ολ., Η συνταγματική και διοικητική νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1990, σ.155 επ.).

32. Για τον έλεγχο επί της ραδιοτηλεόρασης μέσω των όρων των αδειών, βλ. *Debbasch, Droit, 1ème éd., ό.π., σ. 328-9, Balle, Médias, 3ème éd., ό.π., σ. 317 επ., Carter/Franklin/Wright, ό.π., σ. 89 επ. και Franklin, ό.π., σ. 846 επ.*

33. Βλ. σχετ. *Δαγτόγλου, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 40-41 και Αλιβιζάτο, Κράτος, ό.π., σ. 105 και υπ. (212)*. Η λειτουργία της ΥΠΕΝΕΔ, ραδιοτηλεοπτικού σταθμού των ενόπλων δυνάμεων, που συνιστούσε δημόσια υπηρεσία με βάση τα νδ 722/70 και 1307/72 έως την κατάργησή της με το ν. 1288/82, κρίθηκε συχνά αντισυνταγματική από τη θεωρία. (Σε αυτήν την κατεύθυνση βλ. *Δαγτόγλου, ibid, σ. 35 και Αλιβιζάτο, ibid, σ. 29 και υπ. (39))*.

34. Βλ. σχετ. *Αναγνώστου, (NoB, σ. 640 και υπ. (64))*, ο οποίος επικαλείται το επιχείρημα αυτό για να συμπεράνει ότι η επιλογή της λέξης «έλεγχος» στη διάταξη του ά. 15 παρ. 2 Σ. δεν έχει βαρύνουσα σημασία. Ο *Βενιζέλος (Η έκρηξη, ό.π., σ.100 επ.)* χρησιμοποιεί τον όρο «εποπτεία» αντί του όρου «έλεγχος» ακολουθώντας πιθανώς τον όρο που επιλέγεται στο ά.14 του πδ 25/88, το οποίο έχει ως εξής: «Τεχνική εποπτεία: Οι κάτοχοι της άδειας οφείλουν να διευκολύνουν κάθε τεχνικό έλεγχο από τα αρμόδια όργανα του Υπουργείου Μεταφορών και Επικοινωνιών». Πρβλ. *Dumas, Le droit de l'information, Thémis, PUF, Paris, σ.334 επ.*

35. Σχετικά με τη διάκριση ελέγχου και εποπτείας βλ. ενδεικτικά, *Dubois, Le contrôle administratif sur les établissements publics, LGDJ, Paris, 1982, σ. 31 επ.*

τον θεσπίζει, είναι εμφανές, από τις συζητήσεις στην Ε' Αναθεωρητική Βουλή για την κατάρτιση του Συντάγματος, ότι η λέξη «άμεσος» τίθεται στο κείμενο χωρίς ιδιαίτερο λόγο, παρά μόνον για να αντιδιαστείλει τα ελεγχόμενα μέσα ενημέρωσης από τα κρατικά, που δεν επέλεξε άλλωστε να θεσπίσει ο συντακτικός νομοθέτης. Τέλος, ο έλεγχος είναι δυνατό να είναι προληπτικός ή κατασταλτικός^{36, 37}.

1ββ. Τα αντικείμενα του ελέγχου

Η νομική παράδοση των τελευταίων ετών απαιτεί για τη ραδιοτηλεοπτική λήψη τη φύση ατομικού δικαιώματος, η άσκηση του οποίου δεν υπόκειται σε περιορισμούς³⁸. Με τον τρόπο αυτό, κατ'έξοχήν αντικείμενο του κρατικού ελέγχου είναι δυνατό να αποτελεί η ραδιοτηλεοπτική εκπομπή, λόγω της σχετικής σπανιότητας των διατιθέμενων ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων, της ανάγκης κάλυψης όλων των σκοτεινών περιοχών και της αποφυγής δημιουργίας μονοπωλίων κατά τη διακίνηση της πληροφορίας.

Τα αντικείμενα του ελέγχου ανευρίσκονται σε ολόκληρο το φάσμα της ραδιοτηλεοπτικής διαδικασίας. Αντικείμενα ελέγχου αποτελούν οι ηλεκτρομαγνητικές συχνότητες, που χρησιμεύουν ως υπόστρωμα για τη μεταβίβαση των ραδιοτηλεοπτικών σημάτων, ως προς την κατανομή και χρήση τους, και οι εγκαταστάσεις με τα υποστηρίγματά τους, που υποβοηθούν την εκπομπή, ως προς το ιδιοκτησιακό τους καθεστώς και τη χρήση τους. Αντικείμενα, τέλος, ελέγχου αποτελούν το περιεχόμενο της εκπομπής, καθώς και η οργάνωση και ο τρόπος λειτουργίας της ραδιοτηλεοπτικής επιχείρησης.

Τα όρια του ελέγχου τοποθετούνται έτσι, ώστε, σύμφωνα με την ερμηνεία των συνταγματικών διατάξεων που κατοχυρώνουν ατομικά δικαιώματα, οι περιορισμοί που τίθενται μέσω του ελέγχου να μη θίγουν τον πυρήνα των δικαιωμάτων³⁹, εάν ληφθεί

36. Βλ. σχετ. Αλιβιζάτο, Κράτος, ό.π., σ. 25, και ακόμη, Αθ. Κανελλόπουλο, σε αγόρευσή του στη Βουλή: «Νομίζω ότι ο φορέας (του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης) πρέπει να είναι κρατικός. Η βελτίωση που επιτυγχάνομε στο άρθρο 15 δεν είναι απολύτως ικανοποιητική, διότι απλώς ομιλεί περί ελέγχου, ο οποίος έλεγχος μπορεί να υπάρξει και χωρίς να είναι κρατικά, (εν. τα ΜΜΕ) ενώ η ορθότερη λύση του προβλήματος θα ήταν να είναι κρατικά» και «Η παράγραφος 2 του άρθρου 15 δεν μας εγγυάται ότι τα μέσα αυτά θα ανήκουν στο κράτος. Μας λέγει απλώς, ότι άμεσον έλεγχον ασκεί το κράτος. Άμεσον έλεγχον δεν ασκεί μόνον επ'αυτών, ασκεί επί των περισσότερων νομικών προσώπων, αλλά και επί των επιχειρήσεων ακόμη στην Ελλάδα. Δεν σημαίνει όμως τούτο, ότι ανήκουν στο κράτος. Αυτή η αμεσότης, την οποία μετεχειρίσθη ως επιχείρημα, δεν καταλαβαίνω γιατί δεν είναι δυνατόν να τύχη της προστασίας, όπως και ο τύπος». (Πρακτικά των συνεδριάσεων της Βουλής επί των συζητήσεων του Συντάγματος 1975, Ε' Αναθεωρητική Βουλή, περ. Α', σύνοδ. Α', Αθήναι, Εθνικόν Τυπογραφείον, 1975, Συνεδρ.Π', 27/4/75, σ.568 και 599, αντίστοιχα).

37. Σύμφωνα με τον Κρίππα (ό.π., σ.132) ο έλεγχος σκοπιμότητας επιτρέπεται μόνον υπό την προϋπόθεση ότι είναι αναγκαίος για την επίτευξη του σκοπού που έχει θέσει για τη ραδιοτηλεόραση ο συντακτικός νομοθέτης.

38. Βλ. σχετ. κατωτ. Μέρος Β', Τμήμα Ι, Κεφάλαιο πρώτο, σ. 218 επ.

39. Βλ. σχετ. Meyer-Bisch (éd.), Le noyau intangible des droits de l'homme, Éditions Universitaires,

υπόψη η αναλογία μεταξύ της θέσης του περιοριστικού μέτρου προς τον επιδιωκόμενο σκοπό⁴⁰.

Παρ.2. Η περίπτωση της καλωδιακής τηλεόρασης

2α. Η «σπάνις» σε αναφορά με την καλωδιακή εγκατάσταση

2αα. Ο δημόσιος χαρακτήρας των εγκαταστάσεων

Οι καλωδιακές τηλεοπτικές εγκαταστάσεις είναι υπέργειες ή υπόγειες. Για το νομικό τους όμως χαρακτηρισμό είναι αδιάφορο το υλικό υπόστρωμα με το οποίο συνδέονται, δηλαδή ο ατμοσφαιρικός αέρας ή το έδαφος. Οι εγκαταστάσεις είναι «πράγματα» υπό την έννοια της διάταξης του άρθρου 947 ΑΚ, και μάλιστα κινητά⁴¹, δεν αποτελούν όμως «συστατικά» του υποστρώματος υπό την έννοια της διάταξης του άρθρου 953 ΑΚ, γιατί αυτές μπορούν να αποχωρισθούν από το κύριο πράγμα, όπου τοποθετούνται, χωρίς το τελευταίο αυτό να υπόκειται σε καμμία βλάβη ή αλλοίωση⁴².

Οι καλωδιακές τηλεοπτικές εγκαταστάσεις αποτελούνται από καλωδιακά δίκτυα (networks) και τεχνικά υποστηρίγματα (supports)⁴³. Αυτές διέρχονται είτε από πράγματα που υπόκεινται σε ιδιωτική κυριότητα⁴⁴ είτε από πράγματα κοινόχρηστα, δηλαδή δρόμους και πλατείες. Το κρίσιμο ερώτημα που τίθεται είναι εάν η νομική φύση των εγκαταστάσεων προσδιορίζεται σε αναλογία με τα πράγματα με τα οποία συνδέονται, ή εάν αυτές υπάγονται σε ιδιαίτερο νομικό καθεστώς.

Κατ'αρχήν φαίνεται εύλογο οι εγκαταστάσεις να μην αποτελούν πράγματα εκτός συναλλαγής, υπό την έννοια της διάταξης του άρθρου 966 ΑΚ, γιατί ο οικονομικός και συναλλακτικός τους προορισμός είναι ιδιαίτερα εμφανής. Πρέπει να ερευνηθεί, εάν οι καλωδιακές εγκαταστάσεις αποτελούν πράγματα κοινόχρηστα, όταν μάλιστα αυτές διέρχονται κατά μεγάλο μέρος τους από κοινόχρηστους χώρους, όπως δρόμους και πλατείες.

Για να χαρακτηρισθούν οι εγκαταστάσεις πράγματα κοινόχρηστα πρέπει, σύμφωνα

Fribourg, Suisse, 1991, *passim*, Μάνεση/Μανιτάκη, Κρατικός παρεμβατισμός και Σύνταγμα, ΝοΒ (1210), Μάνεση, Ελευθερίες, ό.π., σ. 77, Βλάχο, Κοινωνιολογία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, Β, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1979, σ.153 επ., Παντελή, ό.π., σ. 276, Ιωάννου, ΕΕΕυρΔ (σ.303) και από τη νομολογία, αντί άλλων, ΣτΕ 1895/81, 4036/79, 1456/75, ΑΕΔ 1/76.

40. Βλ. σχετ. Δ. Τσάτσο, Δικαιώματα, ό.π. σ. 245 επ. και Μάνεση, Ελευθερίες, ό.π., σ. 77.

41. Για την ερμηνεία της διάταξης βλ. αντί άλλων, Γεωργιάδη, Εγχειρίδιο, ό.π., σ.61 επ. και Δημάκου, σε Γεωργιάδη/Σταθόπουλο, Ν, ό.π., σ.25 επ.

42. Η 953 ΑΚ προβλέπει ότι: «Συστατικό μέρος πράγματος, που δεν μπορεί να αποχωρισθεί από το κύριο πράγμα χωρίς βλάβη αυτού του ίδιου ή του κύριου πράγματος ή χωρίς αλλοίωση της ουσίας ή του προορισμού του δεν μπορεί να είναι χωριστά αντικείμενο κυριότητας ή άλλου εμπράγματος δικαιώματος».

43. Βλ. σχετ. Ferris/Lloyd/Casey, vol.1, ό.π., 5-2.1 επ.

44. Βλ. σχετ. το ά. 1001 εδ. α' ΑΚ, που ορίζει ότι: «Η κυριότητα πάνω σε ακίνητο, εκτείνεται, εφόσον ο νόμος δεν ορίζει διαφορετικά στο χώρο πάνω και κάτω από το έδαφος».

με τις κείμενες διατάξεις και τη θεωρία του εμπράγματος δικαίου, να πληρούνται οι εξής προϋποθέσεις: α) να έχουν αυτές το νομικό χαρακτήρα του πράγματος, β) να έχουν τεθεί από το δίκαιο στην άμεση διάθεση του κοινού, για την εξυπηρέτηση της κοινής τους χρήσης, και γ) να είναι πράγματα δεκτικά εμπράγματος δικαιωμάτων.

Εάν οι καλωδιακές εγκαταστάσεις χαρακτηρισθούν πράγματα κοινόχρηστα, τότε, εφόσον δεν ορίζεται ρητά κάτι άλλο στο νόμο, αυτές ανήκουν σε ΟΤΑ ή γενικά στο δημόσιο, υπόκεινται δηλαδή σε κάποιας μορφής δημόσια κυριότητα.

Συστατικό στοιχείο της έννοιας των κοινόχρηστων πραγμάτων αποτελεί το γεγονός της εξυπηρέτησης, μέσω της δημόσιας χρήσης τους, ενός σκοπού δημόσιας ωφέλειας. Η δημόσια χρήση των καλωδιακών τηλεοπτικών εγκαταστάσεων δεν είναι όμως προφανής, όπως δεν είναι προφανής και η δημόσια ωφέλεια που εξυπηρετείται τυχόν από τη χρήση αυτή⁴⁵.

Γιατί και αν γίνει δεκτό ότι η καλωδιακή τηλεόραση εξυπηρετεί την ίδια κοινωνική αποστολή, όπως και η ερτζιανή, σύμφωνα με τον ορισμό του άρθρου 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος, και ακόμη περισσότερο, ότι την υποκαθιστά στην αποστολή της, όταν πρόκειται για μεταδόσεις σε σκοτεινές ιδίως περιοχές, είναι δύσκολο να μην ληφθούν υπόψη οι τόσο διαδεδομένες μορφές ιδιωτικής χρήσης των δικτύων. Τα καλωδιακά τηλεοπτικά δίκτυα ανήκουν στην πράξη συνήθως σε ιδιώτες.

Επειδή λοιπόν η χρήση των καλωδιακών δικτύων για ιδιωτικούς σκοπούς και με αναφορά σε εξατομικευμένους ιδιώτες χρήστες είναι πολύ συνήθης, κυρίως όταν πρόκειται για κυκλώματα αμφίδρομης επικοινωνίας ή μεταβίβασης ατομικών δεδομένων, ο κοινόχρηστος χαρακτήρας των εγκαταστάσεων συχνά υποχωρεί. Είναι δυνατό να αποδεικνύεται, με τον τρόπο αυτό, ότι οι εγκαταστάσεις μπορούν να υπόκεινται κατ'εξοχήν σε καθεστώς ιδιωτικής κυριότητας και χρήσης.

Για λόγους όμως κάλυψης και του δημόσιου σκοπού της «κοινωνικής αποστολής», που εκπληρώνει η καλωδιακή τηλεόραση, θα ήταν νομικά ορθότερο να αποδεχθεί κανείς, σε κάποιο βαθμό, την ημι-δημόσια φύση των εγκαταστάσεων, έτσι ώστε να δικαιολογείται η κρατική ή δημόσια παρέμβαση με τη μορφή του ελέγχου επ' αυτών. Ο έλεγχος εδώ δεν ασκείται μόνον για την ικανοποίηση της σχετικής συνταγματικής απαίτησης του άρθρου 15 παράγραφος 2, αλλά και για να εξυπηρετείται, σε κάποιο βαθμό, η δημόσια χρήση, όπως αυτή προκύπτει από τις ανάγκες λειτουργίας του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου.

Η δικαιολογητική βάση του ελέγχου επί της καλωδιακής τηλεόρασης, που προέρχε-

45. Η δημόσια ωφέλεια εξυπηρετείται από τη χρήση των πραγμάτων, όταν αυτά τίθενται στην υπηρεσία ενός δημόσιου σκοπού. Ο σκοπός αυτός προκύπτει αβίαστα για τα κοινά τοις πάσι πράγματα και για τα κοινόχρηστα από την καθιέρωσή τους. Για τα ιδιόχρηστα πράγματα, ο προσανατολισμός τους σε έναν τέτοιο σκοπό εξαρτάται κάθε φορά από τις συγκεκριμένες συνθήκες χρήσης τους. Οι εγκαταστάσεις, που χρησιμεύουν για την παροχή ενέργειας ή υπηρεσιών, όπως ηλεκτροφωτισμό, καύσιμα ή ύδρευση, τίθενται συνήθως νομοθετικά υπό την κυριότητα δημόσιων οργανισμών ή δημόσιων επιχειρήσεων, καθίστανται δε έτσι αυτές ιδιόχρηστα δημόσια πράγματα. Σχετικά με το θεωρητικό πρόβλημα, βλ. αντί άλλων, *Δαγτόγλου*. Γενικό, ό.π., σ. 489 επ.

ται από την ημι-δημόσια φύση των καλωδιακών τηλεοπτικών εγκαταστάσεων, προσομοιάζει με αυτήν του ελέγχου που ασκείται επί της ερτζιανής τηλεόρασης, εξαιτίας της δημόσιας φύσης των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων.

Ο έλεγχος πάντως επί της μίας μορφής τηλεόρασης θα είναι ασθενέστερος από ό,τι επί της δεύτερης⁴⁶. Δικαιολογητική βάση αυτής της διαπίστωσης συνιστά η νομική φύση των «φυσικών» φορέων-υποστρωμάτων της κάθε μορφής τηλεόρασης, δηλαδή των καλωδιακών δικτύων και των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων, ως πραγμάτων κοινοχρήστων και κοινών τοις πάσι, αντίστοιχα.

Ο χαρακτήρας όμως των κοινοχρήστων απαιτεί τη *minimum* δυνατή επέμβαση δημόσιας εξουσίας, όσον αφορά στις καλωδιακές εγκαταστάσεις, ακόμη και όταν αυτές ανήκουν και σε ιδιωτική κυριότητα.

2αβ. Η κατάσταση του μονοπωλίου

Η νομική θεωρία, κυρίως στις ΗΠΑ, υποστηρίζει συχνά, με διακυμάνσεις στη νομολογία, ότι η καλωδιακή τηλεόραση αποτελεί ένα είδος φυσικού μονοπωλίου, το οποίο μπορεί να προσεγγίζει και το οικονομικό ολιγοπώλιο⁴⁷. Η άποψη αυτή απομονώνει το

46. Βλ. ενδεικτικά, από την αμερικανική νομοθεσία, *FCC, Track II: H.R. 5584 και H.R. 5585, 97th. Cong. 2d Sess. (1982)*. Με τις διατάξεις αυτές επικυρώθηκε η στροφή που είχε πραγματοποιήσει η FCC από το 1981 (*Track I, H.R. 5008, 97th. Cong. 1st Sess. 1982*) με την αναίρεση της επιταγής της αμερόληπτης μεταχείρισης των πολιτικών απόψεων από τους ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς (*fairness doctrine*), ειδικά για τους σταθμούς καλωδιακής τηλεόρασης και, συνεπώς, με την αναίρεση της επιταγής του κρατικού ελέγχου επί της δομής ιδίως του προγράμματός της.

47. Ο *Parsons* (ό.π., σ.55 επ.) ερευνά την κρατούσα θεωρία, που υποστηρίζει ότι η καλωδιακή τηλεόραση αποτελεί κάποιας μορφής μονοπώλιο ή ολιγοπώλιο, αναλύοντας τη σχετική νομολογία του Supreme Court. Ο ίδιος αναφέρεται αρχικά στις υποθέσεις *Black Hills Video Corp. v. FCC, 399 F. 2d 65 (8th. Cir. 1968)*, *Conley Electronics Corp. v. FCC, 393 US 858 (1968)* και *Titusville Cable TV Inc. v. United States, 404 F.2d 1187 (3rd Cir. 1968)*, όπου η ελευθερία της έκφρασης, όπως κατοχυρώνεται στην Πρώτη Τροποποίηση του αμερικανικού Συντάγματος, υποχωρεί ενώπιον της ρύθμισης της καλωδιακής τηλεόρασης, ως ενός φυσικού πόρου (*public resource*) που ανήκει σε δημόσια κυριότητα. Η δικαιολογητική αυτή βάση της νομοθετικής ρύθμισης αναπτύσσεται βασικά στην υπόθεση *Red Lion*. Η μονοπωλιακή ή ολιγοπωλιακή φύση της καλωδιακής τηλεόρασης δικαιολογείται από την κατάσταση της οικονομικής σπανιότητας (*economic scarcity*), ή της τεχνικής σπανιότητας (*technical scarcity*), στην οποίαν βρίσκεται η καλωδιακή τηλεόραση. Εάν τα δικαστήρια αρνηθούν τη θεωρία της σπανιότητας, υποστηρίζει ο *Parsons*, τότε θέτουν σε κίνδυνο την οργανωτική-ρυθμιστική βάση της καλωδιακής τηλεόρασης, που βασίζεται στην παροχή υπηρεσίας προς το κοινωνικό σύνολο (*ibid*, σ. 61). Ο *Powe* (ό.π., σ. 208) υποστηρίζει, αντίθετα, στο σημείο αυτό ότι σπανιότητα της καλωδιακής τηλεόρασης δεν υπάρχει και έτσι εξαλείφεται και η δικαιολογητική βάση των παρεμβατικών ρυθμίσεών της. Στην υπόθεση *C.C.C. v. Boulder, 630 F.2d 704 (10th Cir. 1980)* θεωρήθηκε ότι η καλωδιακή τηλεόραση αποτελεί φυσικό μονοπώλιο και ο λογικός (*reasonable*) κυβερνητικός έλεγχος επ'αυτής δεν συνιστά παραβίαση του Συντάγματος. Το δικαστήριο καταλήγει στην άποψη ότι, ακόμη και αν υπήρχε οικονομική σπανιότητα στην καλωδιακή

φαινόμενο της καλωδιακής τηλεοπτικής εγκατάστασης και αναδεικνύει ως στοιχείο εξαιρετικής σημασίας το γεγονός ότι, σε κάθε πόλη ή περιορισμένη γεωγραφικά περιοχή, τα καλωδιακά δίκτυα και οι αντίστοιχοι σταθμοί που εκπέμπουν τηλεοπτικό πρόγραμμα είναι μόνον ένας ή δύο⁴⁸. Αυτό συμβαίνει γιατί σε οικονομίες κλίμακας η δομή του ολιγοπωλίου ή του μονοπωλίου επιτυγχάνει καλύτερα αποτελέσματα ως προς τη συγκεκριμένη τηλεοπτική λειτουργία.

Στο ανωτέρω συμπέρασμα κατέληξε η αμερικανική νομολογία παρασυρόμενη από τα διδάγματα της οικονομικής θεωρίας και από την πραγματικότητα της ολιγοπωλιακής καλωδίωσης. Η άποψη αυτή συχνά δημιούργησε στις ΗΠΑ και προβλήματα συνταγματικότητας. Από νωρίς, στην πορεία της εξέλιξης της καλωδιακής τηλεόρασης, τέθηκε το ερώτημα, εάν η ρυθμιστική παρέμβαση των πόλεων στην οργανωτική δομή της καλωδιακής τηλεόρασης είναι σύμφωνη με το αμερικανικό Σύνταγμα.

Εξελικτικά, ο έλεγχος που συνεπάγεται η αποδοχή της θεώρησης της καλωδιακής εγκατάστασης και εκμετάλλευσης ως φυσικού μονοπωλίου αποδυναμώθηκε στην αμερικανική νομική πρακτική και η αρμοδιότητα του ελέγχου μετατοπίστηκε από την αρμόδια κεντρική διοικητική αρχή, τη *Federal Communications Commission*, στην τοπική αυτοδιοίκηση.

Ομόρροπες τάσεις παρουσιάζονται και στις ευρωπαϊκές νομοθεσίες, όπου, ανεξάρτητα από την ύπαρξη ενός ή πολλών καλωδιακών δικτύων, ο έλεγχος επί της λειτουργίας τους αποχωρεί σε ένταση και ασκείται μέσω της τοπικής αυτοδιοίκησης⁴⁹.

Με αυτά τα δεδομένα, η εξαιρετικά άοριστη αιτιολογία του φυσικού μονοπωλίου δεν φαίνεται να ευσταθεί για την ερμηνεία του ελέγχου επί της καλωδιακής τηλεόρασης. Παρά την ύπαρξη δε ισχυρών μονοπωλιακών τάσεων στην αγορά της τηλεόρασης αυτής,

εκμετάλλευση, δεν υφίσταται δικαιολογητικός λόγος για την παραβίαση δικαιωμάτων ελεύθερης έκφρασης των συμμετόχων στην τηλεοπτική διαδικασία. Στην *FCC v. Midwest Video Corporation*, 440 US 689 (1979) κρίθηκε ότι η οικονομική σπανιότητα υπάρχει στην καλωδιακή τηλεόραση και αυτό αποτελεί επαρκή λόγο για να υποχρεώνονται οι επιχειρηματίες-εκπομπείς να διαθέτουν διόδους πρόσβασης σε αυτήν προς το κοινό (*access channels*). Το αντίθετο ακριβώς κρίθηκε στην *Quincy Cable Television v. FCC*, 768 F.2d 1434 (D.C. Cir. 1985), όπου θεωρήθηκε ότι η θεωρία της σπανιότητας δεν είναι αναγκαίος γνώμονας για τη στάθμιση της οργάνωσης από την κυβέρνηση της καλωδιακής τηλεόρασης. Τέλος, στην απόφαση για την υπόθεση *City of Los Angeles v. Preferred Communications Inc.*, 476 US 488, θεμελιώδεις θεωρητικές βάσεις για τη νομοθετική οργάνωση της ραδιοτηλεόρασης θεωρούνται η φυσική σπανιότητα, η οικονομική σπανιότητα και η διέλευση των δικτύων από δημόσια κτήματα.

48. Η υπόθεση αυτή επαληθεύεται στις ΗΠΑ. Βλ. σχετ. *Powe*, ό.π., σ. 329 επ., *Parsons*, ό.π., σ. 62 επ. και *Carter/Franklin/Wright*, ό.π., σ. 409.

49. Βλ. ενδεικτικά τη σχετική γαλλική ρύθμιση σε L. 86-1067, 30/9/86, α.34 α, όπου καθορίζεται η παρέμβαση των τοπικών κοινοτήτων: «*Les communes ou groupements de communes établissent ou authoisent l'établissement sur leur territoire des réseaux distribuant par câble des services de radiodiffusion sonore et de télévision*».

αντίστοιχων με αυτές της ερτζιανής, ο σχετικός έλεγχος υποχωρεί στο διεθνές επίπεδο, σε ένταση και έκταση.

2β. Ο έλεγχος επί της καλωδιακής τηλεόρασης

Η καλωδιακή τηλεόραση λειτουργεί ιστορικά ως ιδιωτική εκμετάλλευση. Πέραν του νομοθετικού στόχου της αποτροπής των μονοπωλίων, που είναι κοινός στις νομοθεσίες σχετικά και με την καλωδιακή και την ερτζιανή τηλεόραση, ο έλεγχος επί της καλωδιακής τηλεοπτικής διαδικασίας εμφανίζεται ως νομική αναγκαιότητα εξαιτίας της δημόσιας υφής των καλωδιακών εγκαταστάσεων, όπως και της σχετικής σπανιότητάς τους.

Ο έλεγχος, που σύμφωνα με την επιταγή του ελληνικού Συντάγματος μπορεί να είναι άμεσος, ασκείται επί της ιδιωτικής εκμετάλλευσης της καλωδιακής τηλεόρασης κατά τη διαδικασία της εκχώρησης, ανανέωσης ή ανάκλησης της άδειας λειτουργίας ενός καλωδιακού τηλεοπτικού σταθμού. Σύμφωνα με την ισχύουσα ελληνική νομοθεσία, τον έλεγχο επί της καλωδιακής τηλεόρασης ασκεί το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεοράσεως⁵⁰.

Έλεγχος ασκείται επί της οικονομικής εκμετάλλευσης και της επιχειρηματικής δομής του σταθμού, ανάλογα με το ιδιοκτησιακό του καθεστώς, αλλά και επί του εκπεμπόμενου προγράμματος, ψυχαγωγικού ή ενημερωτικού. Τέλος, έλεγχος ασκείται επί της καλωδιακής τηλεοπτικής εγκατάστασης ως προς την κατασκευή και εγκατάσταση των πομπών, των δικτύων και των υποστηριγμάτων της, αλλά και ως προς τη χρήση τους⁵¹.

Ο έλεγχος επί των πραγμάτων αυτών είναι επιτρεπτός, υπό τα ακραία όρια που θέτει η προστασία της οικονομικής ελευθερίας και της ελευθερίας της έκφρασης, μόνον όταν αυτά είναι προσδεδεμένα στην τηλεοπτική διαδικασία, και όχι όταν χρησιμεύουν ως υποστηρίγματα για άλλες δραστηριότητες, όπως η κινηματογραφική παραγωγή ή η παραγωγή μαγνητοσκοπημένης εικόνας (video)⁵².

Η χρήση των τεχνικών υποστηριγμάτων μπορεί να αποτελεί «κοινή χρήση», με τη σημασία που έχει η έννοια στον ορισμό των κοινόχρηστων πραγμάτων, στο μέτρο που αυτή αναφέρεται στη δυνατότητα πρόσβασης του πολίτη στην καλωδιακή εγκατάσταση.

Ο έλεγχος επί της καλωδιακής τηλεόρασης πρέπει να ασκείται από κάποιο κρατικό όργανο ή δημόσιο φορέα. Ο έλεγχος δεν μπορεί να εκχωρηθεί ως αρμοδιότητα σε ιδιωτικό φορέα, εφόσον αυτός δεν θα είναι ελεγχόμενος στην καθημερινή του πρακτική από άλλον, δημόσιο.⁵³ Ειδικά, εξαιτίας της τοπικής διάστασης της καλωδιακής τηλεόρασης, είναι δυνατό, αντί μίας κεντρικής αρχής αρμόδιας για τη δραστηριότητα αυτή, τον συ-

50. Βλ. σχετ. ά. 3 παρ. 1 του ν. 1866/89.

51. Σχετικά με τον κρατικό έλεγχο επί των εγκαταστάσεων, βλ. Αλιβιζάτο, Κράτος, ό.π., σ. 55. Ειδικότερα για τη δυνατότητα χρήσης των εγκαταστάσεων, βλ. Δαγτόγλου, ΝοΒ 1981.

52. Βλ. σχετ. Αλιβιζάτο, Κράτος, ό.π., υπ. (84) και (91).

53. Βλ. σχετ. Αλιβιζάτο, Κράτος, ό.π., υπ. (212). Η μόνη ευρωπαϊκή χώρα όπου επικρατεί καθεστώς ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου εκχωρημένου σε ιδιωτική επιχείρηση είναι το Λουξεμβούργο (RTL). (Βλ. ΕΕΚ, Πράσινο Βιβλίο, ό.π., σ. 63 επ.).

νταγματικά προβλεπόμενο έλεγχο να ασκούν οι ΟΤΑ, για καλωδιώσεις που βρίσκονται σε χώρο της τοπικής τους αρμοδιότητας.

Η εκδοχή αυτή ενισχύει την ανάθεση των τοπικών υποθέσεων στις τοπικές κοινότητες και τονώνει το στοιχείο της αντιπροσωπευτικότητας του ελέγχοντος φορέα για την αποτελεσματική ικανοποίηση του τρίπτυχου των συνταγματικών σκοπών της ραδιοτηλεόρασης.

Ο έλεγχος εξάλλου επί των υποστρωμάτων της καλωδιακής και της ερτζιανής τηλεόρασης, εγκαταστάσεων και συχνοτήτων αντίστοιχα, ασκείται υπό τη ratio ότι τα υποστρώματα αυτά αποτελούν δημόσια πράγματα με την ευρεία έννοια του όρου⁵⁴.

Συμπερασματικά, ο έλεγχος από τους ΟΤΑ επί της καλωδιακής εγκατάστασης και επιχείρησης φαίνεται επιβεβλημένος για μία σύμφωνη προς το Σύνταγμα ερμηνεία των διατάξεων των άρθρων 102 παράγραφος 1, εδάφιο α και 15 παράγραφος 2. Συγκεκριμένα, η φύση της καλωδιακής τηλεόρασης ως υπηρεσίας με τοπική κατ'αρχήν εμβέλεια, η διοίκηση της οποίας πρέπει να ανατίθεται στους ΟΤΑ, και η κοινωνική αποστολή που αυτή έχει να επιτελέσει, σύμφωνα με τη σχετική συνταγματική επιταγή του άρθρου 15 παράγραφος 2, συνηγορούν υπέρ του ελέγχου των ΟΤΑ επί της επιχείρησης και του προγράμματος.

Επιπρόσθετα, το γεγονός της διέλευσης των καλωδιακών εγκαταστάσεων από κοινόχρηστους χώρους, όπως δρόμους και πλατείες, που ανήκουν στους ΟΤΑ, όπως ορίζει η διάταξη του άρθρου 968 ΑΚ, καθιστά τους οργανισμούς αυτούς κατ'εξοχήν αρμόδιους για την άσκηση ελέγχου επί των εγκαταστάσεων.

Παρ'όλα αυτά δύσκολα συνάγεται αντισυνταγματικότητα της ανάθεσης από την κεντρική διοίκηση του ελέγχου της καλωδιακής τηλεόρασης σε άλλο διοικητικό όργανο, εκτός των ΟΤΑ. Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγει κανείς για δύο λόγους: πρώτον, και οι ΟΤΑ εποπτεύονται ούτως ή άλλως από την κεντρική διοίκηση⁵⁵ σύμφωνα με τον ορισμό του άρθρου 102 παράγραφος 5 του Συντάγματος και, δεύτερον, η ρήτρα του άμεσου ελέγχου του κράτους επί της ραδιοτηλεόρασης έχει γενικά ερμηνευθεί ότι επιτάσσει ο έλεγχος να προέρχεται από οποιονδήποτε δημόσιο φορέα, είτε γενικής, είτε τοπικής αρμοδιότητας.

Επειδή πάντως, η νομολογιακή προσέγγιση της έννοιας «τοπική υπόθεση» αφήνει περιορισμένα περιθώρια για την ανάθεση πολλών υποθέσεων στην αρμοδιότητα της τοπικής αυτοδιοίκησης και οι αρμοδιότητες, που έχουν ανατεθεί νομοθετικά στους ΟΤΑ, καλύπτουν μικρό μέρος από τοπικές υποθέσεις που τυχόν ανακύπτουν, η ανάθεση μίας υπόθεσης, όπως η οργάνωση της καλωδιακής τηλεόρασης, που εμπεριέχει τοπική διά-

54. Βλ. Παππά, ό.π., σ. 122.

55. Βλ. σχετ. αντί άλλων, Σπηλιωτόπουλο, Εγχειρίδιο, 4η έκδ., ό.π., σ. 245 επ., Τάχο, Η εποπτεία του κράτους επί των αυτοδιοικουμένων οργανισμών δημοσίου δικαίου, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1968, *passim* και τον ίδιον, Η εποπτεία του κράτους επί των αυτοδιοικουμένων οργανισμών δημοσίου δικαίου, Αρμεν. 1978, 777.

σταση, σε όργανο της κεντρικής διοίκησης δεν είναι εύκολο να κριθεί από τα ελληνικά δικαστήρια αντίθετη προς το Σύνταγμα.

Η νομοθεσία και η νομολογία μπορούν να καθορίσουν από κοινού εάν η καλωδιακή τηλεόραση αποτελεί και τοπική υπόθεση, και συνεπώς εάν η αρμοδιότητα για την οργάνωση και τον έλεγχο της ανήκει αποκλειστικά ή όχι στην τοπική αυτοδιοίκηση. Η κρίση της νομολογίας αποδεικνύεται κρίσιμη σχετικά με το πρόβλημα. Είναι πάντως περισσότερο εύλογο, για την πιστή εφαρμογή στο συγκεκριμένο θέμα των άρθρων 102 παράγραφος 1 και 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος, να θεωρούνται τουλάχιστον συναρμόδια, σχετικά με την οργάνωση και τον έλεγχο της καλωδιακής τηλεόρασης, όργανα και της κεντρικής διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Μετά την τεκμηρίωση της σχετικής οργανωτικής αρμοδιότητας των ΟΤΑ θα πρέπει να ερευνηθεί εάν, *de lege ferenda*, ο έλεγχος που ασκεί το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεοράσεως επί της καλωδιακής τηλεόρασης θα είχε ως όριο την εποπτεία που κατά το Σύνταγμα ασκούν οι ΟΤΑ επί των τοπικών υποθέσεων⁵⁶.

56. Για τη σχέση ραδιοτηλεοπτικού ελέγχου και αυτοδιοίκησης, βλ. απ. Βαυαρικού Συνταγματικού Δικαστηρίου Nr 25 B 87.00860, Media Perspektiven Dokumentation, 11/82, 89.

ΜΕΡΟΣ Β΄
Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΑΛΩΔΙΑΚΗΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ

ΤΜΗΜΑ Ι

Η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη: Δομή, περιεχόμενο και οργάνωση ενός ατομικού δικαιώματος

Η έρευνα σχετικά με την οργάνωση της δραστηριότητας των υποκειμένων της καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης προηγείται από αυτήν σχετικά με την εσωτερική οργάνωση της ίδιας της εκμετάλλευσης. Αυτή έγκειται στην ανάλυση του τρόπου άσκησης των δικαιωμάτων των ανωτέρω υποκειμένων σε δύο κυρίως σημεία της τηλεοπτικής διαδικασίας· αυτά της εκπομπής και της λήψης της καλωδιακής τηλεοπτικής εικόνας. Αναλυτικά, η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη (reception, Empfang) συνίσταται, από τεχνική άποψη, στην υποδοχή από τον θεατή-ατομικό τηλεοπτικό δέκτη, ο οποίος αποτελεί μέρος του «ευρέος κοινού», σημάτων τηλεοπτικής εικόνας και ήχου. Τα σήματα εκπέμπονται από κάποια τεχνική πηγή διάδοσης¹, και μεταδίδονται μέσω ενός καλωδιακού συστήματος υπό τους όρους παροχής της καλωδιακής τηλεοπτικής υπηρεσίας σε έναν ορισμένο τόπο. Η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη προστατεύεται συνταγματικά². Ένας από τους κυριότερους δικαιολογητικούς λόγους της προστασίας της είναι αυτός που αντλείται από το περιεχόμενο των εκπεμπόμενων προγραμμάτων³ και το έννομο συμφέρον της διάδοσής τους. Εάν γίνει δεκτό ότι, όπως προκύπτει από την εμπειρική συγκριτική παρατήρηση, τα καλωδιακά τηλεοπτικά προγράμματα είναι δυνατό να περιέχουν ψυχγωγικά και ενημερωτικά μέρη, τότε οι πληροφορίες που διαδίδονται με τα ενημερωτικά

1. Η τεχνική πηγή διάδοσης περιλαμβάνει και την αρχική πηγή, από όπου εκπέμπεται πρωτογενές πρόγραμμα, και την ενδιάμεση πηγή, από όπου αυτό αναμεταδίδεται μέσω καλωδίου.

2. Σχετικά με τη νομική προστασία της τηλεοπτικής λήψης γενικά, βλ. Αλιβιζάτο, Κράτος, ό.π., σ. 47 επ., Δαγτόγλου, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 162, τον ίδιον. Δικαιώματα Α', ό.π., σ. 633 επ., Κόρσο, Τύπος, ό.π., σ. 73 επ. και ειδικότερα, Truchet, A propos de la liberté de réception dans le droit de la communication audiovisuelle, Les Cahiers de Droit, 1984, 171.

3. Το τηλεοπτικό πρόγραμμα, ως σύνολο τηλεοπτικών σημάτων που έχουν κάποια νοηματική συνοχή, συνιστά το αντικείμενο της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, όπως και κάθε τηλεοπτικής λήψης. Στη διεθνή σύμβαση «αφορώσα τη διανομή σημάτων φορέων προγραμμάτων μεταδιδόμενων διά δορυφόρου», που συνήφθη στις Βρυξέλλες το 1974 και αποτελεί ήδη και εσωτερικό δικαίωμα, δίδεται ο εξής ορισμός του προγράμματος: «Κάθε ενόττης εικόνων, ήχων ή ήχων και εικόνων, αποτυπωμένων ή μη, και η οποία έχει ενσωματωθεί εντός σημάτων προοριζόμενων να διανεμηθούν» (άρθρο 1, II).

μέρη προστατεύονται και αυτοτελώς στο πλαίσιο της τηλεοπτικής λήψης⁴. Η ανάγκη της προστασίας αυτής, σε όφελος του θεατή-δέκτη, ενδυναμώνει το αρχικό δικαίωμα του τελευταίου, για γενική καλωδιακή τηλεοπτική λήψη, απέναντι σε ενδεχόμενους περιορισμούς από την κρατική εξουσία. Εξαιτίας, επομένως, της μείζονος ανάγκης προστασίας του ενημερωτικού περιεχομένου ενός προγράμματος, που μεταδίδεται καλωδιακά, και της ιδιαίτερης σημασίας που αποκτά η παρεχόμενη πληροφορία για τον δέκτη της εκπομπής, τα νομικά προβλήματα, τα οποία τίθενται κατά την οργάνωση της παροχής της πληροφορίας, εξετάζονται στο μέρος αυτό ως παράμετροι της νομικής κατοχύρωσης του δικαιώματος καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης⁵. Με τον τρόπο αυτό η πληροφόρηση συνδέεται βασικά με τη διαδικασία της (τηλεοπτικής) λήψης. Τέλος, ερευνάται η δυνατότητα κατοχύρωσης ενός δικαιώματος πληροφόρησης, σύμφωνα με το Σύνταγμα και το νόμο.

4. Βλ. σχετ. υπ. *Groppera*, ό.π., όπου το ΕΔΔΑ αναφέρει, στην παρ. 54 της απόφασής του, ότι είναι αμφίβολο εάν το ελαφρύ ψυχαγωγικό πρόγραμμα θα ήταν δυνατό να συνιστά «πληροφορίες» και «ιδέες», και άρα να προστατεύεται ως αντικείμενο ελεύθερης έκφρασης και πληροφόρησης, υπό το πρίσμα της παρ.1 του ά.10 της ΕΣΔΑ. Αμέσως όμως στην παρ.55, το Δικαστήριο καταλήγει στο ότι και η ερτζιανή και η καλωδιακή ραδιοτηλεοπτική μετάδοση προστατεύονται από το δικαίωμα, που κατοχυρώνεται στις δύο πρώτες περιόδους της ίδιας παραγράφου, χωρίς να απαιτείται η πραγματοποίηση διακρίσεων ανάλογα με το περιεχόμενο των προγραμμάτων. Πάντως, έχει κριθεί ότι τα ραδιοτηλεοπτικά προγράμματα συνιστούν «πληροφορίες», υπό την έννοια που δίδεται στον όρο από το ά. 10 παρ.1 της ΕΣΔΑ και έτσι αυτά προστατεύονται. Πρβλ. εδώ υπ. *Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland*, ΕΔΔΑ 29.10.92, Σ. Α'246, παρ.53 επ. Βλ. τέλος, γενικότερα, για την προστασία της ενημερωτικής λειτουργίας της καλωδιακής τηλεόρασης, *Thompson* (ed.), *Education and Social Action: Programming for Cable*, Council for Educational Technology, London, 1984.

5. Σύμφωνα όμως με τον *Αλιβιζάτο*, (Κράτος, ό.π., σ. 48): «Είναι αυτονόητο ότι στην σημερινή εποχή η ραδιοτηλεοπτική λήψη αποτελεί συστατικό στοιχείο του δικαιώματος της πληροφόρησης».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η συνταγματική προστασία της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης

Παρ.1: Οριοθέτηση και φύση του δικαιώματος

Η τηλεοπτική λήψη αποτελεί την παθητική πλευρά της ραδιοτηλεοπτικής διαδικασίας¹. Η καλωδιακή ειδικά τηλεοπτική λήψη δεν είναι εξατομικευμένη, παρά το γεγονός της σύνδεσης χωριστά κάθε τηλεοπτικού δέκτη με ένα καλωδιακό δίκτυο, μέσω του οποίου μεταδίδονται και τα τηλεοπτικά σήματα. Η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη παραμένει γενική τηλεοπτική λήψη².

Ούτε η ατομική σύνδεση κάθε τηλεοπτικού δέκτη με το δίκτυο αλλά ούτε και η άμεση αντιπαροχή, που συνήθως επιβάλλεται για την παροχή της τηλεοπτικής υπηρεσίας, με τη μορφή τέλους, προσδίδουν στην καλωδιακή λήψη εξατομικευμένο χαρακτήρα. Συνεπώς και η λήψη αυτή πραγματοποιείται σε έναν χώρο «δημοσιότητας», αυτόν του ευρέος κοινού³.

Σε αντίθετη περίπτωση, όταν η καλωδιακή λήψη στοχεύει ατομικά σε κάθε δέκτη της, και κυρίως όταν μέσω αυτής παρέχονται πληροφορίες, που είτε έχουν ζητηθεί από τον δέκτη, είτε χρησιμεύουν μόνο σε αυτόν, καταλύεται και η δημοσιότητα που μπορεί να αποκτήσει το εκπεμπόμενο σήμα. Το τηλεοπτικό σήμα καθίσταται μήνυμα για ατομική χρήση και η διαδικασία εκπομπής του δεν συνιστά τηλεοπτική διαδικασία.

Τα μηνύματα για ατομική χρήση αποτελούν «δεδομένα» (data), τα οποία διατίθενται συνήθως μέσω κλειστών δικτύων υπολογιστών προς ατομικά προσδιορισμένους δέκτες, που είναι εφοδιασμένοι με τηλεοπτική συσκευή. Η διαδικασία παροχής και λήψης των μηνυμάτων αυτών προστατεύεται στις περισσότερες χώρες, και μάλιστα με ειδική νομοθεσία.

1. Βλ. σχετ. Δαγτόγλου, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 162.

2. Γενική τηλεοπτική λήψη είναι και αυτή για την επίτευξη της οποίας απαιτείται αποκωδικοποιητής, αρκεί να μην είναι απαγορευτική η διάθεσή του στο κοινό. Βλ. από *White Paper 1988*, ό.π., «General reception may also include the transmission of material to subscriber user groups, even in encrypted form, provided that decryption equipment is made readily available to potential subscribers».

3. Βλ. και ανωτ. Μέρος Α', Τμήμα Ι, Κεφάλαιο Πρώτο, Παρ.2β, σ. 59 επ.

Η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη διακρίνεται σε ατομική και συλλογική, ανάλογα με τον αριθμό των δεκτών των τηλεοπτικών σημάτων σε κάθε φάση της σχετικής διαδικασίας. Συγκεκριμένα, η συλλογική καλωδιακή λήψη πραγματοποιείται στο σημείο όπου είναι τοποθετημένη μία συλλογική κεραία λήψης (collective antenna, Gemeinschaftsantenne). Το σημείο αυτό αποτελεί τον χώρο υποδοχής τηλεοπτικών σημάτων, που εκπέμπονται με ερτζιανό τρόπο, συνήθως από τηλεοπτικό δορυφόρο, και διαδίδονται περαιτέρω με ατομικούς δέκτες μέσω καλωδιακού δικτύου.

Αντίθετα, η ατομική καλωδιακή λήψη πραγματοποιείται απ'ευθείας από ατομικό τηλεοπτικό δέκτη, ο οποίος συνδέεται με τις υποδοχές του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου⁴. Ο ατομικός δέκτης είναι μέρος του «ευρέος κοινού», γι'αυτό και η ατομική καλωδιακή τηλεοπτική λήψη παραμένει γενική λήψη. Παρά την τεχνική αυτή διάκριση μεταξύ των δύο μορφών λήψης, ατομικής και συλλογικής, η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη αντιμετωπίζεται στο μέρος αυτό με ενιαίο τρόπο. Η ενιαία αντιμετώπιση δικαιολογείται από το γεγονός ότι και η συλλογική και η ατομική λήψη ασκούνται, σε τελευταία ανάλυση, από τον κάθε τηλεοπτικό δέκτη ατομικά.

Εκτός από τη διάσταση μεταξύ συλλογικής και ατομικής καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, δύο ακόμη πραγματικά στοιχεία διαφοροποιούν την καλωδιακή από την ερτζιανή λήψη. Τα στοιχεία αυτά αποκτούν βαρύτητα κατά τη νομική οριοθέτηση της φύσης της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης και των αντίστοιχων δικαιωμάτων των υποκειμένων της.

Πρώτο στοιχείο διαφοροποίησης μεταξύ ερτζιανής και καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης συνιστά η ανάγκη ύπαρξης δικτύων, κεραιών και άλλων τεχνικών υποστηριγμάτων, τα οποία απαιτούνται για την πραγματοποίηση της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, συνεπώς και της ίδιας της λήψης. Το δεύτερο στοιχείο συνίσταται στη δυνατότητα εναλλαγής των όρων της εκπομπής και της λήψης, σε περιπτώσεις τηλεοπτικών καλωδιακών δικτύων αμφίδρομης επικοινωνίας.

Με τον τρόπο αυτό η οριοθέτηση της συνταγματικής προστασίας της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, και του αντίστοιχου δικαιώματος για την άσκησή της, αντανακλά και τις θεμελιώδεις διαφορές στην τεχνική πραγματικότητα της καλωδιακής σε σχέση με την ερτζιανή λήψη.

4. Στην απόφαση της 8/3/89 για την υπ. *Aurtronic AG v. Switzerland* (Προσφ. 12726/87), η ΕΕ-ΔΑ αναφέρει ότι τα ίδια τηλεοπτικά σήματα, που προέρχονται από τηλεπικοινωνιακούς ή τηλεοπτικούς δορυφόρους, μπορούν να λαμβάνονται και από ατομικές κεραίες (individual antennae) και από κεραίες συλλογικής λήψης (collective antennae) (παρ. 51). Η παραβολική κεραία (dish antennae, Parabolspiegel) θεωρείται στην υπόθεση αυτή κεραία ατομικής χρήσης (for home use) (παρ. 2) λαμβάνει σήματα που απευθύνονται σε γενικό κοινό (general public) και, ανάλογα με τον χώρο όπου τοποθετείται, μπορεί να χρησιμεύει για ατομική ή συλλογική λήψη.

1α. Τα δεδομένα από τη θεωρία και τη γραμματική ερμηνεία των συνταγματικών διατάξεων

Η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη δεν προστατεύεται ρητά σύμφωνα με το γράμμα του ελληνικού Συντάγματος, όπως άλλωστε ούτε και η αντίστοιχη ερτζιανή. Συγκεκριμένα, το ισχύον Σύνταγμα δεν αναλύει την τηλεοπτική διαδικασία στις επί μέρους φάσεις της, ώστε να αναφέρεται ιδιαίτερα στη λήψη ή στην εκπομπή. Η ανάλυση αυτή δεν θα ήταν εξάλλου σκόπιμη, δεδομένης της πυκνότητας του κανονιστικού περιεχομένου του συνταγματικού κανόνα και της ελλειπτικότητας της διατύπωσής του.

Το γεγονός ότι το Σύνταγμα δεν αναφέρεται ειδικά στην τηλεοπτική λήψη και εκπομπή δεν συνεπάγεται και έλλειψη σχετικής προστασίας για τις δύο πλευρές της τηλεοπτικής διαδικασίας, παθητική και ενεργητική, αντίστοιχα. Αντίθετα, αφού η τηλεόραση αναλύεται και θεμελιώνεται συνταγματικά ως «μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης», συμπεραίνεται ότι προστατεύονται στο κείμενο του Συντάγματος αντίστοιχα και η τηλεοπτική λήψη και η εκπομπή.

Συγκεκριμένα, το άρθρο 15 του Συντάγματος αναφέρεται στην τηλεόραση γενικά, θέτοντας ένα *minimum* οργανωτικών εγγυήσεων για τη λειτουργία της. Η καλωδιακή τηλεόραση ανήκει στην έννοια «τηλεόραση» με τον τρόπο που χρησιμοποιεί τον όρο ο συντακτικός νομοθέτης στο άρθρο 15. Επομένως οι ίδιες εγγυήσεις ισχύουν και για την καλωδιακή τηλεοπτική λήψη, η οποία αποτελεί συστατικό στοιχείο της καλωδιακής τηλεόρασης, όπως και για την ερτζιανή, τηρουμένων των αναλογιών τις οποίες συνεπάγονται οι ιδιομορφίες αυτού του είδους τηλεοπτικής λήψης.

Η φύση της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης δεν διαφοροποιείται από αυτήν της ερτζιανής. Η έλλειψη διαφοροποίησης οφείλεται στο ότι το κύριο διακριτικό γνώρισμα μεταξύ των δύο μορφών τηλεόρασης, δηλαδή η ίδια η καλωδιακή δικτύωση, δεν δικαιολογεί διαφορές στη νομική φύση των δύο ειδών λήψης. Οι μόνες διαφορές που δικαιολογούνται αφορούν στους περιορισμούς κατά την άσκηση των αντίστοιχων με τα δύο είδη λήψης δικαιωμάτων. Και αυτό γιατί η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη περιορίζεται στην πράξη μόνον κατά απόλυτο τρόπο, επειδή ακριβώς αυτή έχει συγκεκριμένο περιεχόμενο και κατευθύνεται προς εξατομικευμένους δέκτες.

Η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη ασκείται κυρίως ατομικά. Η ατομική άσκηση αφορά στον κάθε τηλεοπτικό δέκτη που είναι συνδεδεμένος με το καλωδιακό δίκτυο κατά τη χρονική περίοδο της λήψης του τηλεοπτικού σήματος. Προβλήματα ανακύπτουν ως προς την κατοχύρωση της ατομικής καλωδιακής λήψης, με βάση το γράμμα του ισχύοντος Συντάγματος.

Η ερτζιανή τηλεοπτική λήψη, από την οποία δεν αποκλίνει, ως προς τη νομική της φύση, η καλωδιακή, γίνεται δεκτό ότι αποτελεί αντικείμενο προστασίας ενός ατομικού δικαιώματος με αμυντικό χαρακτήρα⁵. Το ατομικό αυτό δικαίωμα που προστατεύεται από

5. Οι Ν. Ν. Σαρίπολος (Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, τόμ. Β-Γ, Αθήναι, 1923, σ. 24 επ.) τονίζει την αμυντική φύση των ατομικών δικαιωμάτων. Ο Γεωργόπουλος (Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, 2η

το δημόσιο δικαίο⁶, ανήκει στο *status negativus*, σύμφωνα με την τριμερή διάκριση των δικαιωμάτων του Jellinek⁷, και αντιστοιχεί προς την αρνητική υποχρέωση του κράτους να μην παρεμποδίζει την ατομική τηλεοπτική λήψη, όταν αυτή είναι τεχνικά εφικτή.

Η απονομή του ατομικού δικαιώματος λήψης στους φορείς του συνεπάγεται τη δυνατότητα προβολής από αυτούς αξιώσεων⁸, σε περίπτωση προσβολής του δικαιώματος τους από όργανα της εκτελεστικής εξουσίας. Το δικαίωμα της λήψης, όπως και κάθε ατομικό δικαίωμα, περιορίζεται για την ικανοποίηση σκοπών δημόσιου συμφέροντος⁹, αρκεί οι περιορισμοί στους οποίους αυτό υπόκειται να μη θίγουν τελικά τον κανονιστικό του πυρήνα¹⁰. Σύμφωνα με μία άποψη, η οποία θα αναλυθεί κατωτέρω, οι περιορισμοί του δικαιώματος τηλεοπτικής λήψης είναι εγγενείς προς την άσκηση του ίδιου του δικαιώματος¹¹.

έκδ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1990, σ. 444) θεωρεί ότι ατομικά δικαιώματα λέγονται εκείνα που παρέχουν στο άτομο την ευχέρεια να αναπτύσσει τη δραστηριότητά του σε ορισμένο κύκλο ενέργειας, στον οποίο αποκλείεται η επέμβαση του κράτους. Αυτά αντιστοιχούν σε αρνητική υποχρέωση του κράτους. Ο Μάνεσης υποστηρίζει ότι τα ατομικά δικαιώματα θεμελιώνουν αξίωση για αποχή της κρατικής εξουσίας (Ελευθερίες, ό.π., σ. 19 και Το Συνταγματικό Δίκαιο ως τεχνική της ελευθερίας σε Συνταγματική θεωρία και πράξη, ό.π., σ. 44) Ο Κυριαζής-Γουβέλης (Περί δικαιωμάτων, 2η έκδ., Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα, 1979, σ.71 επ.) θεωρεί ότι το δικαίωμα εμφανίζεται ως απαίτηση του ανθρόπου-πολίτη προς την πολιτεία για την αναγνώριση του περιεχομένου του.

6. Ο Μάνεσης (Ελευθερίες, ό.π., σ.25) θεωρεί τα ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα ως δημόσια δικαιώματα. Βλ. ακόμη, Δαγτόγλου, Γενικό Β', ό.π., σ. 121 επ., Στασινόπουλο, Ευθύνη, ό.π., σ. 302 επ. και Παπαχατζή, Σύστημα, ό.π., σ. 524 επ.

7. Σχετικά με την τριμερή διάκριση των δικαιωμάτων, βλ. Jellinek, Allgemeine Staatslehre, 3η έκδ., 1966, σ. 408 επ., τον ίδιο, System der subjektiven öffentlichen Rechte, 2η έκδ., 1905, σ. 81 επ., Βλάχο, Κοινωνιολογία, ό.π., σ. 11 επ. και Δ.Τσάτσο, Δικαιώματα, ό.π., σ. 195 επ.

8. Για την έννοια της αξίωσης ως περιεχομένου ενός δημόσιου και μάλιστα ατομικού δικαιώματος, βλ. τον σχετικό ορισμό του Δαγτόγλου (Γενικό Β', ό.π., σ. 121) και του Μάνεση (Ελευθερίες, ό.π., σ. 19). Για την έννοια της αξίωσης σύμφωνα με το αστικό δικαίο, βλ. Μπαλή, Γενικά Αρχαία ό.π., σ.289 επ., ο οποίος θεωρεί ως αξίωση το δικαίωμα να απαιτήσει κάποιος από άλλον πράξη ή παράλειψη. Βλ. ακόμη Regelsberger, Γενικά διδασκαλίες του δικαίου των Πανδεκτών (μετ. Μαριδάκη-Πράτσικα), Αθήνα, 1915, παρ.14, σ. 266 επ., Παπαντωνίου, Γενικές αρχές του αστικού δικαίου, Αφοί Σάκκουλα, Αθήνα, 1978, σ. 199 και Σημαντήρα, Γενικά αρχαία του αστικού δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1988, σ. 159 επ.

9. Βλ. σχετ. Δαγτόγλου, Οι κοινωνικοί περιορισμοί των ατομικών δικαιωμάτων, Σύμμεικτα Φ.Θ. Βεγλερή, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1988, σ. 277 επ.

10. Σχετικά με τη θεωρία του πυρήνα των ατομικών δικαιωμάτων, βλ. Βλάχο, Κοινωνιολογία, ό.π., σ. 153 επ., Μάνεση, Ελευθερίες, ό.π., σ. 77, Μάνεση/Μανιτάκη ΝοΒ (1210), Παντελή, Επιφυλάξεις, ό.π., σ. 276 επ. και για την ίδια θεωρία σχετικά με τα δικαιώματα της πληροφόρησης, Δ.Τσάτσο, Δικαιώματα, ό.π., σ. 248 επ., Κονταξή, Τύπος και Δίκαιο, Αφοί Σάκκουλα, Αθήνα, 1989, σ. 456 επ., Ιωάννου ΕΕΕυρΔ (303) και Bullinger GYL (98).

11. Σχετικά με τους εγγενείς με τη φύση των δικαιωμάτων περιορισμούς (inherent limitations) από τη θεωρία της ΕΣΔΑ, όπου έχουν τύχει επεξεργασίας, βλ. Van Dijk/Van Hoof, 2nd ed., ό.π., σ. 575

1αα. Ειδικά, η άποψη της ελληνικής θεωρίας

Η ελληνική θεωρία του δημόσιου δικαίου έχει θεμελιώσει το δικαίωμα της ραδιοτηλεοπτικής ερτζιανής λήψης, συνθέτοντας το περιεχόμενό του με την επικουρία ποικίλων συνταγματικών διατάξεων. Παρά την άποψη που έχει εκφρασθεί, ότι η θεμελίωση δημόσιων δικαιωμάτων, που δεν κατοχυρώνονται από το γράμμα του Συντάγματος, είναι ερμηνευτικά δυσχερής και πρακτικά ατελέσφορη¹², η θεωρία δεν δίστασε καθόλου να τεκμηριώσει την ύπαρξη ενός ατομικού δικαιώματος απ'ευθείας σε συνταγματικές διατάξεις.

Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγει κανείς επιλέγοντας τη θεμελίωση του ατομικού δικαιώματος λήψης απ'ευθείας στο Σύνταγμα, ενώ θα ήταν δυνατό να συναχθεί μία ελευθερία τηλεοπτικής λήψης εμμέσως από τον τρόπο με τον οποίο προστατεύονται στο Σύνταγμα η άποψη, η γνώμη και η έκφρασή τους, και παράλληλα τα μέσα της έκφρασης αυτής.

Η διαφορά μεταξύ της κατοχύρωσης μίας θεμελιώδους ελευθερίας και της άμεσης θεμελίωσης ενός συνταγματικού δικαιώματος λήψης¹³ συνίσταται στο ότι η κατοχύρωση της ελευθερίας θα άφηνε κατ'αρχήν ανοικτό στο άτομο έναν ευρύ χώρο δραστηριότητας, οπλιζοντάς το με συγκεκριμένες έννομες αξιώσεις κατά θετικών πράξεων της κρατικής εξουσίας, περιοριστικών της λήψης. Οι έννομες αξιώσεις στην περίπτωση αυτή απαιτούν ειδική τεκμηρίωση. Η αναγνώριση όμως ενός ατομικού δικαιώματος οπλίζει το υποκείμενο με ευθεία αξίωση κατά οποιασδήποτε περιοριστικής, υπό όρους, πράξης, χωρίς να απαιτείται περαιτέρω νομική τεκμηρίωση.

Η ελληνική θεωρία δεν αναφέρθηκε γενικά σε ελευθερία λήψης και δεν προέκτεινε το ατομικό δικαίωμα ερτζιανής τηλεοπτικής λήψης και στην καλωδιακή, πιθανόν γιατί οι πραγματικές ανάγκες στη χώρα δεν απαιτούσαν σχετική έρευνα. Παρόλα αυτά εάν γίνει δεκτή η άποψη που δέχεται την κατοχύρωση ενός δικαιώματος ραδιοτηλεοπτικής λήψης, δεν είναι δυνατό να αποστεί κανείς από αυτήν, όταν πρόκειται για καλωδιακή τηλεοπτική λήψη. Μία τέτοια απόκλιση δεν θα ήταν αποδεκτή, κυρίως εξαιτίας της συνταγματικής κατοχύρωσης της καλωδιακής τηλεόρασης με τον ίδιο τρόπο, όπως και της ερτζιανής.

Σε περίπτωση δικτύων αμφίδρομης επικοινωνίας, όπου η καλωδιακή τηλεοπτική

επ., όπου αναφέρεται ότι: «In addition to the expressly mentioned restrictions or in the absence of such an express reference, the scope of the rights and freedoms laid down in the Convention may be subject to implied limitations. Unlike the express restrictions these implied ones do not have the character of a justification of a breach of these rights and freedoms. When their inherent limitations are respected, there is no breach and the question as to possible limitations does not arise» και ακόμη, *Vety/Ergec*, La Convention Européenne des droits de l'homme, Bruylant, Bruxelles, 1990, σ.612 επ.

12. Βλ. σχετ. *Σβώλο/Βλάχο*, ό.π., σ. 176.

13. Για την εννοιολογική διαφορά μεταξύ των όρων «ελευθερία» και «δικαίωμα» στο Συνταγματικό δίκαιο, βλ. αντί άλλων, *Μανιτάκη*, Το υποκείμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων. Κατά το άρθρο 25 παρ.1 του Συντάγματος, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1981, σ. 49 και *Δαγτόγλου*, Δικαιώματα Α' ό.π., σ. 6-7.

εκπομπή ταυτίζεται, ως διαδικασία, με τη λήψη, το πρόβλημα οριοθέτησης των δικαιωμάτων, τα οποία απονέμονται στους φορείς της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής και λήψης, συνάπτεται περισσότερο με το πρόβλημα της νομικής φύσης της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, ως προαπαιτούμενου της αντίστοιχης λήψης¹⁴.

Οι τεχνικές επίσης διαφορές μεταξύ καλωδιακής και ερτζιανής τηλεοπτικής λήψης, και κυρίως η καλωδιακή σύνδεση, που αποτελεί το υπόστρωμα της καλωδιακής λήψης, δικαιολογούν κατ'άρχην μόνον διαφορετική οριοθέτηση των περιορισμών στους οποίους υπόκειται η άσκηση του δικαιώματος λήψης. Οι διαφορές αυτές δεν αλλοιώνουν και την ίδια την φύση του δικαιώματος, όπως αυτό ασκείται στις δύο μορφές τηλεόρασης.

Από το γεγονός ότι η τεχνική διαφοροποίηση των δύο μέσων αποτελεί το μόνο στοιχείο που είναι δυνατό να δικαιολογεί και τη διαφορετική νομική αντιμετώπιση των περιορισμών, στους οποίους υπόκεινται η ερτζιανή και η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη, συνάγεται το συμπέρασμα ότι το περιεχόμενο του προς λήψη τηλεοπτικού προγράμματος δεν συνιστά δικαιολογητικό λόγο επιβολής στην καλωδιακή τηλεοπτική λήψη, άλλων περιορισμών από ό,τι στην ερτζιανή. Εξάλλου το περιεχόμενο του τηλεοπτικού προγράμματος είναι ομοιόμορφο και στις δύο μορφές τηλεόρασης. Αυτό αποτελείται βασικά από τα ίδια συστατικά, δηλαδή ενημερωτικά και ψυχαγωγικά μέρη¹⁵.

Συνεπώς, ως προς την οριοθέτηση του δικαιώματος καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, γίνεται δεκτό ότι τα σχετικά συμπεράσματα της ελληνικής θεωρίας του δημόσιου δικαίου είναι δυνατό να υιοθετηθούν όπως ακριβώς εάν ίσχυαν αντίστοιχα και για την καλωδιακή τηλεοπτική λήψη.

Αναλυτικά, ο Δαγτόγλου υποστηρίζει σχετικά ότι η ραδιοτηλεοπτική λήψη του ακροατή ή του θεατή είναι πάντοτε νόμιμη και ελεύθερη, ανεξάρτητα από το νόμιμο ή παράνομο χαρακτήρα της εκπομπής¹⁶. Η ελευθερία αυτή προκύπτει ερμηνευτικά από το κανονιστικό περιεχόμενο του άρθρου 5 παράγραφος 1 του Συντάγματος, το οποίο κατοχυρώνει την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και τη συμμετοχή καθενός στην «κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας»¹⁷. Σε επίπεδο κανόνα του διεθνούς δικαίου, η ελεύθερη λήψη θεμελιώνεται στο άρθρο 10 παράγραφος 1 της Ευρωπαϊκής σύμβασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπου κατοχυρώνεται γενικά η ελεύθερη έκφραση.

14. Βλ. σχετ. *Kreiss*, ό.π., σ.1026 και *Cassese/Clapham* (eds), ό.π., σ. 255, όπου αναφέρεται ότι: «...that the freedom to retransmit into cable systems and the individual freedom to receive may frequently be interchangeable because of technical developments -many who would like to listen to particular radio or TV broadcasts can do so by using specific cable systems- we may be influenced to think that it is impossible to make a clear distinction between receiving a transmission and its retransmission into cable systems». Σε άλλο σημείο (ibid, σ.39 και 50) αναφέρεται, ότι για τον λόγο αυτό η τηλεοπτική πληροφόρηση σχετίζεται κατά τον ίδιο τρόπο και με την καλωδιακή εκπομπή αλλά και με την καλωδιακή λήψη.

15. Βλ. σχετ. υπ. *Cropper*, ό.π., παρ. 54.

16. Βλ. σχετ. *Δαγτόγλου*, *Ραδιοτηλεόραση*, ό.π., σ. 90.

17. Βλ. *Δαγτόγλου*, *Ραδιοτηλεόραση*, ό.π., σ.142. Πρβλ. *τον ίδιον*, *α' έκδ.*, σ.117.

Η λήψη ενός προγράμματος, που αποτελεί, κατά τον ίδιο συγγραφέα, την παθητική πλευρά της ραδιοτηλεόρασης, προϋποθέτει τη δυνατότητα προμήθειας ραδιοτηλεοπτικού δέκτη και δεν παρουσιάζει δυσχέρειες ως προς την αποτελεσματικότητα της κατοχύρωσης της άσκησης της.

Συνεπώς η υποβολή της τηλεοπτικής λήψης σε περιορισμό, όπως, απαίτηση άδειας άσκησης της σχετικής δραστηριότητας, παραβιάζει τις διατάξεις των άρθρων 5 παράγραφος 1 του Συντάγματος και 10 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ. Παράδειγμα τέτοιου, μη επιτρεπτού περιορισμού, αποτελεί για τον Δαγτόγλου αυτός που έχει επιβληθεί από τον κοινό νομοθέτη με το άρθρο 16 του νόμου 1730/1987, σχετικά με τη λήψη ήχου και εικόνας, σε περίπτωση εγκατάστασης καλωδιακών κυκλωμάτων βασικά σε οικισμούς¹⁸.

Η ατομική λήψη δεν περιορίζεται. Η λήψη μπορεί να παρεμποδισθεί από το κράτος-δέκτη με παρεμβολή παρασίτων (jamming)¹⁹, σε περίπτωση που το περιεχόμενο της εκπομπής αντίκειται στο διεθνές δίκαιο²⁰ ή στη νομοθεσία του κράτους-δέκτη.

Τέλος, σύμφωνα με τον Δαγτόγλου, συστατικό στοιχείο της ελεύθερης λήψης αποτελεί η ελευθερία του πληροφορείσθαι διά των μέσων μαζικής ενημέρωσης, η οποία συνιστά έκφανση της ελευθερίας της πνευματικής κίνησης²¹. Ο συγγραφέας ταυτίζει εννοιολογικά τη λήψη με την πληροφόρηση, ενώ, όσον αφορά στη νομική τους φύση, συμπεραίνει ότι η ελευθερία πληροφόρησης εμπεριέχεται στην ελευθερία της λήψης. Καταλήγει συγκεκριμένα ο ίδιος στο ότι: «Η ελευθερία λήψεως εκπομπής ημεδαπού ή αλλοδαπού ραδιοτηλεοπτικού προγράμματος απορρέει από την ελευθερία του πληροφορείσθαι, που είναι μία από τις «παθητικές πλευρές» της κατά το άρθρο 5 παράγραφος 1 του Συντάγματος προστατευόμενης ελευθερίας αναπτύξεως της προσωπικότητας»²².

Ο Αλιβιζάτος θεωρεί, αντίστροφα, ότι η ραδιοτηλεοπτική λήψη αποτελεί συστατικό

18. Βλ. σχετ. Δαγτόγλου, Συμπλήρωμα, ό.π., σ. 66 επ.

19. Σχετικά με τη νομική διάσταση του jamming, βλ. ενδεικτικά Γιόκαρη, Η λήψη και αναμετάδοση στο εσωτερικό του κράτους δορυφορικών τηλεοπτικών προγραμμάτων. Όροι και περιορισμοί από τις διεθνείς ρυθμίσεις των ραδιοεπικοινωνιών, ΝοΒ 36, 1768 (1769), Βέρο, Η απ'ευθείας εκπομπή τηλεοπτικών προγραμμάτων μέσω δορυφόρου και αι προκύπτουσαι νομικά επιπλοκαί εν σχέσει με τας αρχάς της κυριαρχίας και της ελευθέρας ροής των πληροφοριών, ΝοΒ 1984, 611 (615), Dausies, Direct Television Broadcasting by Satellites and Freedom of Information, Journal of Space Law (1975-76), 66, Gornig, EuGRZ (13) και Verdross/Simma, ό.π., σ. 665 επ., Βλ. ακόμη από τη νομοθεσία, το ν. 910/79, που κύρωσε τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης του 1965, για την «καταστολή των ραδιοφωνικών εκπομπών που πραγματοποιούνται από σταθμούς έξω από το εθνικό έδαφος».

20. Βλ. σχετ. Δαγτόγλου, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 89. Πρβλ. Fisher, Prior Consent to International Direct Satellite Broadcasting, Nijhoff, Dordrecht, 1990, passim και Cohen-Jonathan, note σε υπ. Autronic, RUDH 2-1990, 313, ο οποίος αναφέρεται στην ύπαρξη διεθνούς εθίμου ελεύθερης διακρατικής λήψης (316).

21. Ibid, σ. 162 επ.

22. Ibid, σ. 212. Βλ. ακόμη, Auby/Ducos-Ader, ό.π., σ.1 επ. και Κονταξή, ό.π., σ. 337.

στοιχείο του δικαιώματος πληροφόρησης²³. Υποστηρίζει λοιπόν την αντίθετη άποψη, ότι η λήψη εμπεριέχεται εννοιολογικά στην πληροφόρηση και για τον λόγο αυτό η ελευθερία της λήψης είναι επακόλουθο της ελευθερίας της πληροφόρησης.

Ο ίδιος συγγραφέας δέχεται ότι η ραδιοτηλεοπτική λήψη αποτελεί μία ελευθερία ανεπίδεκτη περιορισμών²⁴, ενώ αντίθετα, η πληροφόρηση συνιστά δικαίωμα, το οποίο παρουσιάζει δύο όψεις, την ενεργητική και την παθητική, ανάλογα εάν απονέμεται στον πομπό ή στον δέκτη της πληροφορίας.

Ο Βενιζέλος υποστηρίζει ότι η λήψη διασφαλίζεται νομικά, όταν δεν καταστρατηγούνται οι διεθνείς κανόνες περί κατανομής συχνοτήτων²⁵. Η άσκηση της τηλεοπτικής λήψης συνιστά περιεχόμενο ενός ατομικού δικαιώματος πρώτης γενεάς, το οποίο θέτει φραγμούς στην κρατική εξουσία. Το ραδιοτηλεοπτικό κεκτημένο, όπως το αναλύει ο ίδιος, εκτείνεται και στο δικαίωμα λήψης. Ο συγγραφέας δεν συνδέει άμεσα τη λήψη με την πληροφόρηση, για την οποία αποδέχεται ότι συνιστά περιεχόμενο ελευθερίας ή δικαιώματος, ανάλογα με τους όρους άσκησής της, και προστατεύεται από το άρθρο 5 παράγραφος 1 του Συντάγματος.

Τέλος, ο Κόρσος αναγνωρίζει ότι η λήψη ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων συνιστά ατομικό δικαίωμα των πολιτών και είναι ελεύθερη. Η ελευθερία της λήψης προστατεύεται με απόλυτο τρόπο από το Σύνταγμα και ανήκει στη γενικότερη ελευθερία της πνευματικής κίνησης, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 του Συντάγματος²⁶.

Ο συγγραφέας αντιδιαστέλλει τη λήψη, η οποία προστατεύεται ως αντικείμενο μίας συνταγματικής ελευθερίας, από την εκπομπή²⁷. Η δυνατότητα τηλεοπτικής εκπομπής, που προϋποθέτει την ίδρυση και λειτουργία ενός τηλεοπτικού σταθμού, δεν αποτελεί, κατά την άποψή του, αντικείμενο μίας συνταγματικά προστατευόμενης ελευθερίας και σε αυτό το σημείο διακρίνεται από τη λήψη. Αντίθετα, προστατεύεται με τον ίδιο τρόπο, όπως και η λήψη οποιουδήποτε σήματος, και η διευκόλυνση της λήψης σήματος²⁸. Ο Κόρσος έχει υιοθετήσει, τέλος, την αποκλίνουσα άποψη ότι ειδικά η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή εντάσσεται εννοιολογικά στον χώρο της τηλεοπτικής λήψης και γι' αυτό είναι ελεύθερη²⁹.

23. Αλιβιζάτος, Κράτος, ό.π., σ.48.

24. Ibid, σ. 62.

25. Βλ. σχετ. Βενιζέλο, Η έκρηξη, ό.π., σ.35, και 65.

26. Βλ. σχετ. Κόρσο, Τύπος, ό.π., σ. 78.

27. Ibid, σ. 73.

28. Ο Κόρσος σε μεταγενέστερο κείμενό του χρησιμοποιεί για την τεχνική της αναμετάδοσης τον όρο «εξυπηρέτηση προς λήψη». (Μελέτες γενικής θεωρίας του δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1992, σ. 567).

29. Ibid, σ. 78 επ.

1β. Η συστηματική ερμηνεία των σχετικών διατάξεων

Η απόπειρα συστηματικής ερμηνείας των συνταγματικών διατάξεων, στις οποίες κατοχυρώνεται το δικαίωμα της ατομικής καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, συνιστά μία απόπειρα προσέγγισής τους, με τελικό γνώμονα την εύρεση του σκοπού τους υπό το πρίσμα και άλλων συνταγματικών ρυθμίσεων³⁰.

Κατά την προσέγγιση αυτή η ερμηνευτική βαρύτητα των διεθνών συμβατικών κειμένων και του διεθνούς εθίμου είναι μεγάλη, λόγω της ενσωμάτωσης των κανόνων τους στην εσωτερική έννομη τάξη και την απόδοση σε αυτούς υπερνομοθετικής ισχύος σύμφωνα με τους ορισμούς του άρθρου 28 παράγραφος 1 του Συντάγματος³¹. Αντίθετη στάση του έλληνα νομοθέτη προς τους διεθνείς αυτούς κανόνες θα δημιουργούσε διεθνή ευθύνη για τη χώρα.

1βα. Η «διάδοση» σύμφωνα με το γράμμα του Συντάγματος και η σχέση της με την καλωδιακή λήψη

Η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη συνιστά και αυτή ένα μέσον διάδοσης πληροφοριών και ιδεών. Η διάδοση τηλεοπτικών σημάτων και μέσω αυτής η μετάδοση πληροφοριών και ιδεών, που αυτά περιλαμβάνουν, προϋποθέτει, για να ολοκληρωθεί η σχετική διαδικασία, και τη λήψη τους.

Η διάδοση των στοχασμών προστατεύεται από το Σύνταγμα ρητά, όταν συντελείται προφορικά, γραπτά ή διά του τύπου. Η προστασία τους κατοχυρώνεται στο άρθρο 14 παράγραφος 1, το οποίο ορίζει: «Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και διά του τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του Κράτους». Με τη λέξη «διάδοση» προστατεύεται η τεχνική της διάδοσης, ενώ έμφαση γενικότερα δίδεται στην προστασία του περιεχομένου των μεταδιδόμενων μηνυμάτων³².

Η προστασία της τεχνικής της διάδοσης, όπως αυτή προκύπτει από τον ορισμό της διάταξης του άρθρου 14 παράγραφος 1, συνηγορεί υπέρ της ερμηνευτικής εκδοχής της αυτόνομης συνταγματικής προστασίας των μέσων διάδοσης μηνυμάτων³³, με την επιλογή της λέξης «στοχασμός»³⁴. Η εκδοχή αυτή επαληθεύεται και από το γεγονός της προ-

30. Για τη συστηματική ερμηνεία συνταγματικών διατάξεων, βλ. *Θ.Τσάτσο*, ό.π., σ. 52 επ.

31. Βλ. ενδεικτικά, *Ρούκουνα*, Διεθνές Δίκαιο Ι, ό.π., σ. 30 επ.

32. Πρβλ. την παρ.η' του Συντάγματος του Άστρους του 1823 η οποία όριζε ότι: «Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να κοινοποιώσιν άλλως τε και διά του τύπου τας δοξασίας των αλλά με τους ακόλουθους τρείς όρους...». Ο όρος «κοινοποιώσιν», που είναι ο αντίστοιχος του «διαδίδει» του ά.14 παρ. 1 του ισχύοντος Συντάγματος του 1975/86, δεν επαναλαμβάνεται σε κανένα άλλο ελληνικό Σύνταγμα, που ίσχυσε στο ενδιάμεσο χρονικό διάστημα.

33. Πρβλ. και *υπ. Red Lion*, ό.π., σ. 15 και σ. 24 από την αμερικανική νομολογία του Supreme Court και *Van Dijk/Van Hoof*, 1st ed., ό.π., σ. 408, από τη θεωρία σχετικά με την ΕΣΔΑ.

34. Βλ. σχετ. τις διατάξεις των άρθρων (παρ.η') του Συντάγματος του Άστρους του 1823, 10 του Συντάγματος του 1844, 14 του Συντάγματος του 1864, 14 του Συντάγματος του 1911, 16 του Συ-

στασίας της μετάδοσης πληροφοριών και ειδήσεων, σύμφωνα με τον ορισμό της παραγράφου 2 του άρθρου 15 του Συντάγματος.

Ο Μάνεσης υποστηρίζει ότι ενώ όλα τα προϊσχύσαντα ελληνικά Συντάγματα κατοχύρωναν στις αντίστοιχες διατάξεις τους³⁵ μόνον την ελεύθερη έκφραση της γνώμης, το Σύνταγμα του 1975 εισάγει, με τη χρήση του όρου «διαδίδει» στη διάταξη του άρθρου 14 παράγραφος 1, ως καινοτόμο στοιχείο, την κατοχύρωση της διάδοσης και κυκλοφορίας της γνώμης³⁶.

Με την προστασία λοιπόν της ελεύθερης διάδοσης της γνώμης προστατεύεται και ο δέκτης της γνώμης, αλλά και το τεχνικό μέσον της διάδοσής της. Η διαδικασία της λήψης και η τεχνική της μετάδοσης προστατεύονται, σε δεύτερο επίπεδο, γιατί το εύρος της συνταγματικής προστασίας περιλαμβάνει, κατά πρώτο λόγο, το υποκείμενο της διάδοσης στην ενεργητική του λειτουργία.

Για τους προαναφερόμενους λόγους, η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη είναι δυνατό να προστατευθεί συνταγματικά με βάση την κατοχύρωση που συνεπάγεται η προστασία της «διάδοσης» στο άρθρο 14 παράγραφος 1. Υπό τον όρο της διάδοσης καλύπτονται, όπως είναι εύλογο, λειτουργικά και οι δύο πόλοι της επικοινωνιακής και πληροφοριακής διαδικασίας, ο πομπός και ο δέκτης.

Επειδή η καλωδιακή τηλεόραση αποτελεί κυρίως το μέσον με τη λειτουργία του οποίου είναι τεχνικά εφικτή η εναλλαγή του καλωδιακού πομπού και δέκτη, γι'αυτό η προστασία της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης εξαρτάται, σε μεγάλο βαθμό, από την κατοχύρωση της αντίστοιχης καλωδιακής εκπομπής. Επειδή λοιπόν «λαμβάνεται» από τον συγκεκριμένο καλωδιακό τηλεοπτικό δέκτη, ό,τι ακριβώς εκπέμπεται για τον σκοπό αυτό, η ελευθερία λήψης κατά την καλωδιακή τηλεοπτική διαδικασία εξαρτάται άμεσα από την κατοχύρωση μίας ελευθερίας εκπομπής.

Η διάδοση, τέλος, των στοχασμών θεμελιώνεται, σύμφωνα με την κρατούσα άποψη στη θεωρία, αυτόνομα αλλά και σε συνάρτηση με κάποιον τρόπο διάδοσης, και συγκεκριμένα με τον προφορικό ή τον έντυπο λόγο και τον τύπο, όπως ορίζεται και στη σχετική διατύπωση της παραγράφου 1 του άρθρου 14.

Η αυτόνομη προστασία της διάδοσης των στοχασμών δικαιολογείται από το γεγονός ότι, κατά την ερμηνεία της παραγράφου 1 του άρθρου 15 του Συντάγματος, η θεωρία δέχεται πως η εξαίρεση του κινηματογράφου, της φωνογραφίας, της ραδιοφωνίας, της τηλεόρασης και των άλλων παρεμφερών μέσων μετάδοσης από τις προστατευτικές για τον τύπο διατάξεις, που θεσπίζει το άρθρο 14³⁷, δεν συνεπάγεται και εξαίρεση των ίδιων

ντάγματος του 1925, 16 του Συντάγματος του 1927 και 14 του Συντάγματος του 1952.

35. Μάνεσης, Έντυπα, ό.π., σ. 638.

36. Η εξαίρεση αυτή διατυπώνεται ως εξής στη διάταξη της παρ.1 του ά. 15 Σ.: «Οι προστατευτικές για τον τύπο διατάξεις του προηγούμενου άρθρου δεν εφαρμόζονται στον κινηματογράφο, τη φωνογραφία, τη ραδιοφωνία, την τηλεόραση και κάθε άλλο παρεμφερές μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης».

37. Βλ. σχετ. Δαγτόγλου, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 212, ο οποίος αναφέρει, σχετικά με την προ-

μέσων από την προστασία της έκφρασης και διάδοσης των στοχασμών, όπως αυτή αποτυπώνεται στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 14 του Συντάγματος. Αυτό συμβαίνει γιατί ακριβώς η προστασία της έκφρασης έχει καθολικότερη ισχύ³⁸.

Συνεπώς, επειδή η «ελευθερία της διάδοσης» κατοχυρώνεται σχετικά με όλα τα μέσα έκφρασης των στοχασμών, είναι δυνατό το πεδίο προστασίας της ελευθερίας αυτής να επεκτείνεται και στη διαδικασία της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης.

1ββ. Η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη ως στοιχείο της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας

Το άρθρο 5 παράγραφος 1 του Συντάγματος ορίζει: «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη».

Σύμφωνα με μία άποψη, η διάταξη αυτή αποτελεί συνταγματική επιταγή προς τον κοινό νομοθέτη και δεν εμπεριέχει αξίωση. Ως κατευθυντήρια διάταξη, χρησιμεύει για την ερμηνεία κανόνων άλλων συνταγματικών διατάξεων και αποτελεί αντικείμενο επίκλησης, σωρευτικά με κάποια άλλη διάταξη που κατοχυρώνει ατομικά δικαιώματα, σε περίπτωση αίτησης παροχής δικαστικής προστασίας³⁹. Αντίθετη άποψη όμως στη θεω-

ιστορία του ά.15, υπό το Σύνταγμα του 1952, ότι «μόνο οι προστατευτικές του τύπου διατάξεις του συντάγματος του 1952 -αντίστοιχο με το ά.14 του Σ.1975 περί της ελευθερίας του τύπου- δεν εφαρμόζονταν στη ραδιοτηλεόραση, ενώ άλλες, εκτός του άρθρου 14 κείμενες διατάξεις, δεν εξαιρούντο της εφαρμογής». Πρβλ. *Αλιβιζάτο*, Κράτος, ό.π., σ. 19 επ. και *Μάνεση*, Έντυπα, ό.π., σ. 636 υπ. (8).

38. Βλ. σχετ. *Μάνεση*, Ελευθερίες, ό.π., σ. 113 επ., ο οποίος υποστηρίζει ότι το ά.5 παρ.1 Σ. αποτελεί συνταγματική εντολή προς τον κοινό νομοθέτη, δεν θεσπίζει ατομικό ή κοινωνικό δικαίωμα και δεν θεμελιώνει αξίωση κατά του κράτους για συγκεκριμένες ενέργειες. Αυτό χρησιμεύει έμμεσα για την ερμηνεία συνταγματικών διατάξεων, που θεμελιώνουν ατομικά δικαιώματα, και εφαρμόζεται μαζί με κάποια άλλη σχετική συνταγματική διάταξη. Πρβλ. *Παντελή*, Επιφυλάξεις, ό.π., σ. 130, ο οποίος δέχεται ότι το δικαίωμα του ά.5 παρ.1 είναι ατομικό, αλλά αποτελεί κατευθυντήρια αρχή για το νομοθέτη και γενικό ερμηνευτικό κανόνα για τα δικαστήρια και τη διοίκηση. Σχετικά με τη φύση του ά.5 παρ.1 Σ., βλ. ακόμη, *Γαζή*, Η επίδρασις του Συντάγματος επί του Αστικού Δικαίου σε: Η επίδρασις του Συντάγματος του 1975 επί του ιδιωτικού και επί του δημοσίου δικαίου, Αθήναι, 1976, σ. 17, *Κασιμάτη*, Τα συνταγματικά όρια της ιδιοκτησίας, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1981, σ.199 επ., *Μανιτάκη*, Υποκείμενο, ό.π., σ.199 επ., *Ράϊκο*, Παραδόσεις, Θεμελιώδεις ελευθερίες, τόμ.Β', τεύχ. Α', ό.π., σ. 166 επ., *Μάνεση*, Οι κύριες συνιστώσες του συστήματος θεμελιωδών δικαιωμάτων του Συντάγματος του 1975, σε: Οι συνταγματικές ελευθερίες στην πράξη, ό.π., σ.17, *Ρήγο*, Η συνταγματική προστασία της προσωπικής ελευθερίας, σε: Οι συνταγματικές ελευθερίες στην πράξη, ό.π., σ. 59 επ., *Δ.Τσάτσο*, Δικαιώματα, ό.π., σ.267 επ., και *Παπαχρήστου*, Η προστασία της προσωπικότητας και το άρθρο 299 ΑΚ, ΤοΣ 1981, 42 (σ. 54 επ.).

39. Βλ. σχετ. *Παραρά*, Corpus I, ό.π., σ. 120 επ.

ρία υποστηρίζει ότι το άρθρο 5 παράγραφος 1 έχει πυκνό κανονιστικό περιεχόμενο και εμπεριέχει αγώγιμη αξίωση⁴⁰.

Η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη συνιστά σαφώς μία μορφή ανάπτυξης της ανθρωπίνης προσωπικότητας. Το δικαίωμα για ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας εμπεριέχει ως αξίωση την ελεύθερη συμμετοχή στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παράγραφος 1 του Συντάγματος. Η συμμετοχή αυτή προϋποθέτει αλλά και εξασφαλίζει τη λήψη πληροφοριών και άλλων μηνυμάτων.

Επομένως η λήψη εμπεριέχεται στο κανονιστικό πεδίο προστασίας του άρθρου 5 παράγραφος 1 του Συντάγματος, γιατί αποτελεί συστατικό μέρος του προστατευόμενου στο εδάφιο α' δικαιώματος και συνιστά προϋπόθεση πραγμάτωσης της συνθήκης εφαρμογής του εδαφίου β' της ίδιας παραγράφου.

Ratio της συνταγματικής προστασίας της τηλεοπτικής λήψης είναι όμως, μεταξύ άλλων, η διασφάλιση της ελεύθερης ροής της πληροφορίας, η οποία εμπεριέχεται σε αυτήν και αποτελεί περιεχόμενό της. Η τηλεοπτική λήψη συνδέεται με τον αποδέκτη της πληροφορίας, τον θεατή, η θέση του οποίου κατ'εξοχήν προστατεύεται, ως περισσότερο αδύναμου μέρους της πληροφοριακής διαδικασίας⁴¹.

Επειδή, τέλος, η προστασία της πληροφόρησης είναι δυνατό να συνιστά δικαιολογητικό λόγο προστασίας και της τηλεοπτικής λήψης και της εκπομπής, η δε προστατευόμενη πληροφόρηση απαιτεί για τη διάδοσή της τη νομική κατοχύρωση της θέσης τόσο του πομπού όσο και του δέκτη της πληροφορίας, για τον λόγο αυτό και η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη, η οποία συνδέεται εν μέρει και με την αντίστοιχη εκπομπή, προστατεύεται συνταγματικά μέσω του άρθρου 5 παράγραφος 1 του Συντάγματος.

Γίνεται επίσης δεκτό ότι η πληροφόρηση, ως διαδικασία ενημέρωσης και σχηματισμού πολιτικής άποψης, διασφαλίζει για τον πολίτη τις προϋποθέσεις άσκησης της λαϊκής κυριαρχίας και για την πολιτεία τις προϋποθέσεις ακώλυτης λειτουργίας του δημοκρατικού συστήματος⁴², σύμφωνα με τις επιταγές των άρθρων 1 παράγραφος 2 και 3, 51 παράγραφος 2 και 52 του Συντάγματος.

Η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη συνιστά περιεχόμενο ενός δημόσιου δικαιώματος⁴³, το οποίο, επειδή έχει αμυντικό χαρακτήρα και περιέχει αξίωση κατά του κράτους σε περίπτωση παραβίασης της λήψης, παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά ενός ατομικού δικαιώματος. Το δικαίωμα λήψης των πολιτών αντιστοιχεί σε μία αρνητική υποχρέωση του κρά-

40. Βλ. σχετ. από την έννομη τάξη των ΗΠΑ, την υπόθεση *Red Lion*, ό.π. (σ. 389), όπου τονίζεται ότι ο συνταγματικός δικαστής οφείλει να δώσει προτεραιότητα στην προστασία των δικαιωμάτων του δέκτη της τηλεοπτικής πληροφορίας, παρά του εκπομπέα.

41. Βλ. αντί άλλων πολλών, *Bullinger* HRLJ (σ. 353 επ.).

42. Σχετικά με τα δημόσια δικαιώματα, βλ. *Forsthoff*, *Lehrbuch des Verwaltungsrechts I*, 10η έκδ., 1973, σ. 177 επ., *N.N.Σαρίπολο*, ό.π., τόμ. γ', σ.10 επ. και υπ. (1), *Δαγτόγλου*, *Γενικό Β'*, ό.π., σ.154 επ. και *Παπαχατζή*, Σύστημα, ό.π., σ. 524 επ.

43. Βλ. σχετ. *Κ.Τσάτσο*, ό.π., σ. 201 επ., *Μιχελάκη*, ό.π., σ. 72 και *Engisch*, ό.π., σ. 181 επ.

τους, να μην παρεμποδίζει την άσκησή του. Δικαιολογητική βάση της κατοχύρωσης του δικαιώματος αυτού αποτελεί το κανονιστικό περιεχόμενο των άρθρων 5 παράγραφος 1 και 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος, τα οποία κατοχυρώνουν την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και την ελεύθερη διάδοση των στοχασμών, αντίστοιχα.

Επικουρική βάση της κατοχύρωσης του δικαιώματος συνιστά η διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 15 του Συντάγματος, όπου με τη λέξη «μετάδοση» κατοχυρώνεται συνταγματικά η διαδικασία της διάδοσης όχι μόνο στοχασμών, αλλά και πληροφοριών και ειδήσεων. Το ατομικό δικαίωμα της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης προκύπτει ερμηνευτικά και από τη γενική συνταγματική πρόβλεψη σχετικά με τη λειτουργία της ραδιοτηλεόρασης, σύμφωνα με τη δεύτερη παράγραφο του άρθρου 15. Επειδή το δικαίωμα της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης συνάγεται ερμηνευτικά από τις παραπάνω συνταγματικές διατάξεις, η κατοχύρωσή του συνεπάγεται, σε περίπτωση προσβολής του, την έγερση ενός *minimum* μόνον αξιώσεων.

Η κατοχύρωση του δικαιώματος, μέσω της ερμηνείας συνταγματικών διατάξεων, δεν προϋποθέτει αναγκαία και την επέκταση του νοήματος του συνταγματικού κανόνα δικαίου εκτός των ορίων που του έχει προσδώσει ο συντακτικός νομοθέτης. Συνεπώς η ερμηνευτική αυτή κατασκευή δεν συνιστά αναλογία δικαίου⁴⁴.

Η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη δεν αποτελεί περιεχόμενο μίας θεμελιώδους ελευθερίας⁴⁵, αν και τα όρια μεταξύ ελευθερίας και δικαιώματος είναι δυσδιάκριτα στη θεωρία. Ο Μανιτάκης σχολιάζει τη σχετική διάκριση γράφοντας ότι: «Οι όροι «ατομικά δικαιώματα» και «ατομικές ελευθερίες» μπορούν να θεωρηθούν από πρώτη άποψη ταυτόσημοι, δεδομένου ότι αναφέρονται στην ίδια κατά βάση πραγματικότητα και κατοχυρώνουν ένα χώρο ελεύθερης ύπαρξης και δράσης του ατόμου. Ο όρος ατομικές ελευθερίες τονίζει περισσότερο το στοιχείο της αυτονομίας, της δυνατότητας αυτόνομης δράσης που αναγνωρίζεται στο υποκείμενο και την έλλειψη καταναγκασμού εκ μέρους του κράτους, ενώ με τον όρο ατομικά δικαιώματα υπογραμμίζεται, αντίθετα, ο θετικός χαρακτήρας της εξουσίας που απονέμεται από το δίκαιο στα υποκείμενα, προβάλλεται συνεπώς το στοιχείο της έννομης ρύθμισης». Το τελικό αυτό συμπέρασμα του Μανιτάκη συνδέεται με την πρόταση ότι τα ατομικά δικαιώματα περιέχουν επιταγή ορισμένου περιεχομένου προς τον κοινό νομοθέτη, να μην καταστρατηγήσει το περιεχόμενό τους.

Το επιχείρημα, τέλος, ότι η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη συνιστά αντικείμενο μίας θεμελιώδους δημόσιας ελευθερίας, επειδή αυτή εμπεριέχεται στα όρια της ελευθερίας της πνευματικής κίνησης, ή ελευθερίας της πνευματικής εκδήλωσης, η οποία κατοχυρώνεται κυρίως με τη διατύπωση του άρθρου 14 παράγραφος 1: «Καθένας μπορεί να εκφράζει...

44. Contra οι Αλιβιζάτος, Κράτος ό.π., σ. 47 επ. και Δαγτόγλου, Ραδιοτηλεόραση ό.π., σ. 212 οι οποίοι ανάγουν τη ραδιοτηλεοπτική λήψη σε συνταγματική ελευθερία, χρησιμοποιούν όμως και τον όρο «δικαίωμα». Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και ο Κόρσος (Τύπος, ό.π., σ.73), ο οποίος όμως επιγράφει το αντίστοιχο μέρος στο έργο του: «Το ατομικό δικαίωμα των πολιτών προς ελευθέρα λήψη Ρ/Τ προγραμμάτων». Για δικαίωμα λήψης ομιλεί και ο Βενιζέλος, (Η έκρηξη, ό.π., σ. 57 επ.).

45. Βλ. σχετ. Μανιτάκη, Υποκείμενο, ό.π., σ. 49 και ιδίως υπ. (3).

Η ελευθερία λήψης πληροφοριών ή ιδεών εμφανίζεται, κατά τη νομοτεχνική διατύπωση της συγκεκριμένης διάταξης, ως υποσύνολο μίας γενικής ελευθερίας, της ελευθερίας έκφρασης. Στην κατοχύρωση ενός δικαιώματος στη γενική αυτή ελευθερία της έκφρασης αποσκοπεί όλη η διάταξη του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ. Το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης, σύμφωνα με την παραπάνω διάταξη, τεκμηριώνεται με την κατοχύρωση τριών ειδικότερων ελευθεριών, την ελευθερία γνώμης, την ελευθερία λήψης και την ελευθερία μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών.

Η κατοχύρωση της λήψης με αυτό τον τρόπο από την ΕΣΔΑ συνεπάγεται την αναγνώριση ενός δικαιώματος σε παροχή πληροφοριών, με το οποίο είναι εξοπλισμένος τουλάχιστον ο παθητικός δέκτης της πληροφορίας⁴⁹. Η κατοχύρωση όμως αυτή δεν συνεπάγεται αυτόματα και την προστασία, σύμφωνα με το γράμμα της ΕΣΔΑ, της λήψης μηνυμάτων με κάθε μέσον, άρα και μέσω της καλωδιακής τηλεόρασης.

Παρόλα αυτά η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη προστατεύεται από το κανονιστικό περιεχόμενο της παραγράφου 1 του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ, ως ειδικότερο και μη εξαιρετέο υποσύνολο της γενικής ελευθερίας λήψης. Η άσκηση δε της δραστηριότητας της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης τίθεται υπό τους περιοριστικούς όρους, οι οποίοι αναφέρονται στη δεύτερη παράγραφο της διάταξης του παραπάνω άρθρου.

Η διάταξη αναφέρει: «Η άσκησης των ελευθεριών τούτων, συνεπαγόμενη καθήκοντα και ευθύνες, δύναται να υπαχθεί εις ωρισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπόμενους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία διά την εθνικήν ασφάλειαν, την εδαφικήν ακεραιότητα ή δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, την προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας».

Στο παραπάνω συμπέρασμα οδηγείται κανείς από τα δεδομένα της νομολογίας των οργάνων της ΕΣΔΑ, που αποτελεί και ερμηνευτικό γνώμονα για την εξειδίκευση του νοήματος των κανόνων της Σύμβασης⁵⁰. Αναλυτικά, υποστηρίζεται ότι τα μέσα μαζικής

επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων...».

49. Βλ. σχετ. *Bullinger* (ό.π., σ. 345 και 352 επ.), ο οποίος ταυτίζει το παθητικό αυτό δικαίωμα με μία γενικότερη ελευθερία της πληροφόρησης. Η ελευθερία αυτή δεν διαφέρει από την ελευθερία λήψης (πληροφοριών) και αναλύεται στο δικαίωμα του να λαμβάνει κανείς γνώση των γεγονότων, στην ελευθερία αναζήτησης πληροφοριών και στο δικαίωμα σε πληροφόρηση καθεαυτό. Πρβλ. *Pinto*, ό.π., σ. 54 επ.

50. Σχετικά με την εξελικτική μέθοδο ερμηνείας της ΕΣΔΑ (*evolutive interpretation*), η οποία θεμελιώνεται σε νομολογιακά δεδομένα, βλ. *Delmas-Marty*, *Raisonner la raison d'Etat. Vers une Europe des droits de l'homme*, PUF, Paris, 1989, σ.443 επ., *Vely/Ergec*, ό.π., σ.52, οι οποίοι αναφέρονται σε μη στατική ερμηνεία της Σύμβασης και *Cohen-Jonathan*, ό.π., σ. 316, ο οποίος συνδυάζει ειδικότερα την ερμηνεία της Σύμβασης σε θέματα ραδιοτηλεόρασης με τις συνθήκες της καθημερινότητας. Από τη νομολογία, βλ. τη μειοψηφούσα άποψη του Δικαστή *Matscher* κ.α. στην υπ.

ενημέρωσης, αλλά και κάθε μέσον διάδοσης μηνυμάτων προστατεύονται αυτόνομα από τη Σύμβαση, εφόσον αυτά έχουν αυθύπαρκτη δομή και αυτόνομη λειτουργία. Οι Van Dijk και Van Hoof υποστηρίζουν συγκεκριμένα ότι τα μέσα έκφρασης μίας άποψης προστατεύονται μόνον στο μέτρο που αυτά έχουν ιδιαίτερη σημασία για την έκφραση μίας άποψης⁵¹.

Η νομολογία έχει κρίνει σχετικά ότι προστατεύονται από το άρθρο 10 παράγραφος 1 της Σύμβασης και τα μέσα διάδοσης πληροφοριών και ιδεών (means) αλλά και η διαδικασία της διάδοσης (process)⁵². Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει κρίνει επίσης ότι η προστασία της ραδιοτηλεόρασης (broadcasting) στο άρθρο 10 της ΕΣΔΑ συνίσταται ουσιαστικά στην προστασία πληροφοριών και ιδεών⁵³. Το άρθρο λοιπόν αυτό, έχει κρίνει η νομολογία, προστατεύει τη ραδιοτηλεόραση υπό διπλή έννοια: και ως τεχνικό μέσον διάδοσης μηνυμάτων, αλλά και ως περιεχόμενο των εκπεμπόμενων μηνυμάτων. Η ίδια η διάταξη αναφέρει δε ρητά ότι προστατεύεται γενικά η λήψη πληροφοριών ή ιδεών.

Συνεπώς και η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη, η οποία συνιστά μέθοδο ραδιοτηλεοπτικής λήψης πληροφοριών και ιδεών, προστατεύεται από τη διάταξη της πρώτης παραγράφου του άρθρου 10 της Σύμβασης. Η λήψη αυτή προστατεύεται ως αντικείμενο μίας δημόσιας ελευθερίας, με αμυντικό περιεχόμενο, που κατοχυρώνεται σε όφελος κάθε πολίτη υπηκόου κράτους-μέλους του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Η νομολογία των οργάνων της Σύμβασης δεν έχει ασχοληθεί ποτέ ρητά με τη λήψη ειδικά στην καλωδιακή τηλεόραση. Και η Επιτροπή όμως, καθώς και το Δικαστήριο των δικαιωμάτων του ανθρώπου έχουν ασχοληθεί με την ερτζιανή τηλεοπτική λήψη. Συγκεκριμένα, στην κύρια απόφασή του σχετικά με τη ραδιοτηλεοπτική λήψη, την *Autronic*

Feldbrugge, ΕΔΔΔ 29/5/86, Σ. Α', τόμ.99, όπου αναφέρεται ότι: «Μία εξελικτική ερμηνεία επιτρέπει την εξέταση, υπό το φως των συνθηκών της σύγχρονης ζωής, εννοιών παραλασσομένων και μεταβλητών, που εμπεριέχονται ήδη στη Σύμβαση» (παρ.99). Βλ. ακόμη υπ. *Tyler*, ΕΔΔΑ 25/4/78, Σ. Α', τόμ. 26, όπου αναφέρεται, ότι: «...η Σύμβαση είναι ένα ζωντανό όργανο... το οποίο πρέπει να ερμηνεύεται υπό το φως των σύγχρονων συνθηκών» (παρ.31) (μετ. δική μου).

51. *Van Dijk/Van Hoof*, 2nd ed., ό.π., σ. 407.

52. Βλ. σχετ. υπ. *Autronic AG*, ό.π., παρ. 47, όπου αναφέρεται ότι: «Furthermore, Article 10 applies not only to the content of information but also to the means of transmission or reception...». Βλ. ακόμη, υπ. *Autronic AG*, ό.π., όπου η προσφεύγουσα αναφέρει στην παρ.45: «... Article 10 protects not only the substance but also the process of communication».

53. Βλ. σχετ. υπ. *Groppera*, ό.π., παρ.54, σε συνδυασμό με την παρ.55, όπου αναφέρεται: «... programmes whose content - mainly light music and commercials- could raise doubts as to whether they were "information" and "ideas" και «Broadcasting' is mentioned in the Convention precisely in relation to freedom of expression. Like the Commission, the Court considers that both broadcasting of programmes over the air and cable retransmission of such programmes are covered by the right enshrined in the first two sentences of Article 10 par.1 without there being any need to make distinctions according to the content of the programmes».

AG, το Δικαστήριο αναφέρεται σε γενικό δικαίωμα λήψης πληροφοριών⁵⁴ και σε δικαίωμα λήψης πληροφοριών από προσιτές πηγές⁵⁵.

Η Επιτροπή έχει αναφερθεί με ιδιόρρυθμο τρόπο στη λήψη ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων, στην απόφαση της Radio X, S, W and A κατά Ελβετίας⁵⁶. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή αναφέρει ότι «γενικά το δικαίωμα ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής (right to broadcast) πρέπει να θεωρηθεί ότι περιλαμβάνει, υπό το πρίσμα του άρθρου 10, το δικαίωμα της μη παρεμπόδισης της λήψης των ραδιοτηλεοπτικών σημάτων». Το δικαίωμα εκπομπής φαίνεται ότι αναφέρεται στην υπόθεση αυτή ως γενικό δικαίωμα πρόσβασης στο ραδιοτηλεοπτικό μέσον. Με αυτή την έννοια, το δικαίωμα ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής περιλαμβάνει αλλά και προϋποθέτει το δικαίωμα της ραδιοτηλεοπτικής λήψης. Η Επιτροπή όμως δεν έχει επανέλθει, με νεότερη απόφασή της, για να διευκρινίσει το θέμα αυτό.

Τέλος, η θεωρία σχετικά με την ΕΣΔΑ αναφέρεται στην ελευθερία της λήψης, άλλοτε χαρακτηρίζοντάς την ως «υποκειμενική ελευθερία»: (subjective freedom)⁵⁷ και άλλοτε εντάσσοντάς την αυθαίρετα σε μία γενικότερη ελευθερία πληροφόρησης⁵⁸. Η ελευθερία της λήψης αναφέρεται επίσης ως θεμελιώδης αρχή της Σύμβασης (major principle) και εγγύηση χωρίς όρους (unqualified guarantee)⁵⁹.

Η συνέπεια για την ελληνική εσωτερική έννομη τάξη από την κατοχύρωση στην ΕΣΔΑ της ελευθερίας της τηλεοπτικής λήψης και μέσω της καλωδιακής τηλεόρασης συνίσταται στο ότι κάθε Έλληνας πολίτης οπλίζεται με αξίωση, απ'ευθείας από την ευρωπαϊκή έννομη τάξη, κατά της επέμβασης των κρατικών αρχών στην καλωδιακή τηλεοπτική του λήψη. Η επέμβαση, για να μην είναι επιτρεπτή, πρέπει να υπερβαίνει τα όρια των περιορισμών της Σύμβασης, όπως αυτά καθορίζονται στην παράγραφο 2 του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ.

Η ελευθερία λοιπόν της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης θα κατοχυρωνόταν για τον Έλληνα πολίτη, εξαιτίας της υπερνομοθετικής ισχύος της ΕΣΔΑ, ακόμη και εάν η κατοχύρωσή της δεν ήταν δυνατό να συναχθεί ερμηνευτικά από το γράμμα του ελληνικού Συντάγματος.

54. Υπ. *Autronic AG*, ό.π., παρ. 55.

55. *Ibid*, παρ. 46.

56. Προσφ. 10799/84, ΕΕΔΑ 17/5/84. Σχετικά με τη λήψη, πρβλ. την αποκλίνουσα γνώμη του Δικαστή Pettiti στην υπ. *Groppera*, ό.π., ο οποίος αναφέρει: «Freedom of expression which is a fundamental right including the right to receive a communication, is even more necessary in the field of telecommunications».

57. Βλ. σχετ. *Schwartz*, Broadcasting and the EEC Treaty, 11 ELR (1986), 7 (43).

58. Βλ. σχετ. *Cassese/Clapham* (eds), ό.π., σ.53 και 98. Εδώ υποστηρίζεται ότι η ελευθερία λήψης πληροφοριών και ιδεών εδραιώνεται με τις αποφάσεις στις υποθέσεις *Sunday Times v. United Kingdom*, ΕΔΔΑ 26/4/79, Σ. Α' 30 και *DeGeillustreerde Pets N.Y. v. the Netherlands*, Προσφ. 5178/71, ΕΕΔΑ 6/7/76. Στο ίδιο προσδιορίζεται μία «unqualified freedom of reception» (σ. 222) με ειδική μνεία στην κατοχύρωση της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης (σ. 107) και συσχετισμό με την παρ.49 της έκθεσης της ΕΕΔΑ για την υπ. *Autronic AG*.

59. *Cassese/Clapham* (eds), ό.π., σ. 222.

Εκτός όμως από την Ευρωπαϊκή σύμβαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου, δύο ακόμη κείμενα από τον ευρωπαϊκό χώρο, η Ευρωπαϊκή σύμβαση για τη διασυνοριακή τηλεόραση⁶⁰, την οποία έχει υπογράψει, αλλά δεν έχει κυρώσει ακόμη η Ελλάδα, και η Οδηγία 89/552 της ΕΟΚ σχετικά με την άσκηση ραδιοτηλεοπτικών δραστηριοτήτων⁶¹, οι διατάξεις της οποίας έχουν καταστεί δεσμευτικές για τη χώρα μας από το έτος 1990⁶², ρυθμίζουν τη διασυνοριακή ραδιοτηλεοπτική λήψη ως αντικείμενο μιας ελευθερίας⁶³. Η ελευθερία της τηλεοπτικής λήψης, όπως κατοχυρώνεται εδώ σε διακρατικό επίπεδο, προϋποθέτει την τήρηση των κανόνων του διεθνούς δικαίου από το κράτος μετάδοσης. Η χώρα λήψης κατ'αρχήν δεν θέτει όρους ή περιορισμούς για τη λήψη εκπομπών από άλλη χώρα⁶⁴.

Συγκεκριμένα, τα δύο αυτά κείμενα, από τα οποία το πρώτο δεν έχει ενσωματωθεί ακόμα στην εσωτερική έννομη τάξη, διασφαλίζουν την ελευθερία διασυνοριακής τηλεοπτικής λήψης, ερτζιανής και καλωδιακής, σε όφελος των πολιτών των κρατών-μελών στο Συμβούλιο της Ευρώπης και την ΕΟΚ, αντίστοιχα.

Με βάση το άρθρο 4 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης⁶⁵, το οποίο ορίζει ότι τα συμβαλλόμενα μέρη εγγυώνται την ελευθερία της λήψης, και την παράγραφο 2 του άρθρου 2 της Οδηγίας⁶⁶, σύμφωνα με τον ορισμό του οποίου τα κράτη-μέλη εξασφαλίζουν επίσης την ελευθερία λήψης, η διασυνοριακή καλωδιακή τηλεοπτική λήψη,

60. Βλ. European Convention on Transfrontier Television, η οποία υπογράφηκε στο Στρασβούργο την 5η Μαΐου 1989. Η σύμβαση αυτή διασφαλίζει κατ'αρχήν την έκφραση, τη λήψη και την πληροφόρηση σε διακρατικό επίπεδο, αλλά προστατεύει, με τις διατάξεις της, τα αντίστοιχα ατομικά δικαιώματα των πολιτών των κρατών-μελών στο Συμβούλιο της Ευρώπης, ακόμη και όταν αυτά ασκούνται συλλογικά. *Locus standi* ενώπιον της ειδικής για την επίλυση των σχετικών διαφορών διαρκούς επιτροπής (Standing Committee) έχουν μόνον τα κράτη-μέρη στη Σύμβαση, για παραβιάσεις που συντελούνται από άλλα κράτη-μέρη.

61. Βλ. Οδηγία του Συμβουλίου της 3/10/89, «για τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων». Η Οδηγία στόχευε στην εναρμόνιση των επί μέρους νομοθεσιών των κρατών-μελών της ΕΟΚ, σχετικά με τη ραδιοτηλεοπτική δραστηριότητα. Βλ. σχετ. *Wallace/Goldberg*, ό.π.

62. Βλ. σχετ. ά.4 παρ.1 της Οδηγίας.

63. Για μία σύγκριση των δύο κειμένων, βλ. *Morgan*, *European Television Broadcasting in the 1990's*, 7 IML (1989), 94 και *Φατούρο*, Προϋποθέσεις για μία ελεύθερη διασυνοριακή τηλεόραση: Η Οδηγία της ΕΟΚ και η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, ΕΕΕυρΔ 2-1989, 311.

64. Βλ. σχετ. *Φατούρο*, ό.π., σ.320, *Σαχπεκίδου*, ό.π., σ. 151 επ. και *Schwartz*, ELR (22).

65. Το κείμενο της διάταξης έχει ως εξής: «The Parties shall ensure freedom of expression and information in accordance with Article 10 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and they shall guarantee freedom of reception and shall not restrict the retransmission on their territories of programme services which comply with the terms of this Convention».

66. Το κείμενο της διάταξης έχει ως εξής: «Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν την ελευθερία λήψης και δεν εμποδίζουν την αναμετάδοση στο έδαφός τους των τηλεοπτικών εκπομπών που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη, για λόγους που εμπίπτουν σε τομείς τους οποίους συντονίζει η παρούσα οδηγία...».

ατομική και συλλογική, είναι ελεύθερες. Η λήψη περιορίζεται μόνον για λόγους που εμπύπουν στους περιορισμούς που περιέχουν τα δύο αυτά ευρωπαϊκά κείμενα.

Από τις προστατευτικές διατάξεις της Οδηγίας συνεπάγεται ότι η ελευθερία τηλεοπτικής λήψης, όπως αυτή εξαγγέλεται στο κείμενό της, περιλαμβάνει και την ατομική λήψη. Το συμπέρασμα αυτό συνάγεται από το γεγονός ότι, πρώτον, η Οδηγία στοχεύει στην κατοχύρωση της ελευθερίας των διακρατικών ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων γενικά και, δεύτερον, από το ότι ειδικότερα η ελευθερία τηλεοπτικής λήψης, αφού αναγνωρίζεται ως κοινοτική ελευθερία, απονέμεται, απευθείας στους πολίτες της ΕΟΚ⁶⁷.

1βββ. Από κείμενα του «soft law»

Η λήψη κατοχυρώνεται ως επικοινωνιακή διαδικασία σε πολλά, μη συμβατικά, κείμενα του διεθνούς δικαίου. Τα κείμενα αυτά, που αποτελούν μέρος του λεγόμενου soft law, αν και δεν είναι νομικά δεσμευτικά για τα συμβαλλόμενα κράτη μέρη, τα δεσμεύουν ωστόσο πολιτικά. Αναλυτικά, η Οικουμενική Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου, που καταρτίστηκε στο πλαίσιο του ΟΗΕ το 1948 και αποτελεί, σύμφωνα με μία άποψη⁶⁸, διεθνές εθιμικό δίκαιο, κατοχυρώνει, στο άρθρο 19, το δικαίωμα του κάθε πολίτη να παίρνει πληροφορίες και ιδέες με οποιοδήποτε μέσον έκφρασης και από όλο τον κόσμο. Η Διακήρυξη όμως ενσωματώνεται και στο εσωτερικό ελληνικό δίκαιο, στο μέτρο που οι διατάξεις της συνιστούν «διεθνώς αναγνωρισμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου», σύμφωνα με το άρθρο 28 παράγραφος 1 του Συντάγματος⁶⁹.

Η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ και η Γενική Διάσκεψη της UNESCO έχουν διακηρύξει σε πολλές αποφάσεις τους (Resolutions) την ανάγκη συνεργασίας και διευκόλυνσης κατά την ανταλλαγή πληροφοριακού υλικού⁷⁰ στον τομέα της πληροφόρησης. Η επικοινωνιακή συνεργασία, που στοχεύουν να αναπτύξουν με την κατάρτιση των κειμένων αυτών οι ανωτέρω διεθνείς οργανισμοί, δεν είναι δυνατό να επιτευχθεί χωρίς τη διασφάλιση της ελεύθερης λήψης, τουλάχιστον σε διακρατικό επίπεδο.

Η UNESCO ειδικά, σε Διακηρύξεις της (Declarations), εξαγγέλλει το δικαίωμα των πολιτών να αναζητούν πληροφορίες, άρα ενισχύει τη θέση του δέκτη της πληροφορίας, ο οποίος είναι δυνατό να ταυτίζεται με ένα δέκτη τηλεοπτικών μηνυμάτων, που μεταδίδονται είτε με ερτζιανό, είτε με καλωδιακό τρόπο⁷¹.

67. Βλ. σχετ. ά.48 επ. ΣυνθΕΟΚ.

68. Βλ. σχετ. *Verdross/Simma*, ό.π., σ. 822 επ.

69. Βλ. σχετ. *Ιωάννου*, Αρμεν. (σ. 308 επ.).

70. Βλ. ενδεικτικά, *UN Resolutions 277*, Gen. Ass. II, 13.5.49 για την ελευθερία της πληροφόρησης και 33/115, Gen. Ass. XXXIII, 18.12.78, για τη συνεργασία και βελτίωση της εθνικής πληροφόρησης και των μαζικών συστημάτων επικοινωνίας. Βλ. ακόμη, *UNESCO, Agreement for Facilitating the International Circulation of Visual and Auditory Materials of an Educational, Scientific and Cultural Character*, Gen. Con., Beirut, 10/12/48 και *Agreement on the Importation of Educational, Scientific and Cultural Materials*, Gen. Con., Florence, 17/6/50.

71. Βλ. σχετ. *UNESCO, Draft Declaration of Fundamental Principles Governing the Use of the*

Σε περιφερειακό επίπεδο, το Συμβούλιο της Ευρώπης, στη Διακήρυξη για την ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης, που καταρτίστηκε στο Στρασβούργο στις 29.4.1982, διακηρύσσει, μεταξύ άλλων, την προστασία του δικαιώματος του καθενός να αναζητεί πληροφορίες και ιδέες από οποιαδήποτε πηγή, υπό όρους που θεσπίζονται στο άρθρο 10 της ΕΣΔΑ⁷².

Τέλος, σύμφωνα με την Τελική Πράξη της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη, που υιοθετήθηκε στο Ελσίνκι την 1.8.1975, κρίθηκε αναγκαία η βελτίωση της κυκλοφορίας και της ανταλλαγής πληροφοριών, καθώς και της πρόσβασης στην πληροφόρηση⁷³. Η ελεύθερη πάντως αυτή κυκλοφορία των πληροφοριών είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί, εάν προστατευθεί, εκτός από τη διάδοση, και η διαδικασία λήψης της πληροφορίας.

Τα κείμενα που υιοθετήθηκαν στα επόμενα στάδια διαπραγματεύσεων, κυρίως της Μαδρίτης⁷⁴ και της Βιέννης⁷⁵, αλλά και η Χάρτα των Παρισίων, εξαγγέλλουν την επικοινωνιακή ελευθερία των πληροφοριών. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της Χάρτας των Παρισίων διακηρύσσεται ότι, με πολιτική ευθύνη των κρατών, κάθε πολίτης έχει δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης⁷⁶. Στο πλαίσιο επίσης της ΔΑΣΕ και κατά τη συνάντηση του Ελσίνκι του 1992 διακηρύσσεται επίσης η ανάγκη σεβασμού γενικά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών⁷⁷.

Mass Media, Doc. COM-74, 23.1.74 (a.III), Draft Declaration of Fundamental Principles Concerning the Strengthening of Peace and International Understanding by the Mass Media, Doc. COM-74, 15.3.74 (a.II) και Declaration on Fundamental Principles Concerning the Contribution of the Mass Media to Strengthening Peace and International Understanding, to the Promotion of Human Rights Concerning Racism, Apartheid and Incitement to War, Gen. Con XX, Paris, 21.11.78, (a.II).

72. Βλ. σημείο 8.ΙΙ (α) της Διακήρυξης, σε: *Περράκη*, Διεθνής προστασία ό.π., σ.683 επ.

73. Βλ. σημ. 2.Α. του Μέρους της Τελικής Πράξης, που τιτλοφορείται «Co-operation in Humanitarian and Other fields», σε: *Brownlie*, Basic Documents on Human Rights, 2nd ed., Clarendon Press, Oxford, σ. 356 επ.

74. Βλ. Conference on Security and Co-operation in Europe: Madrid Session, 1983, τίτλος «Information» στο Μέρος «Co-operation in Humanitarian and Other Fields» σε: *Bulletin*, US Department of State, vol. 83, No 2079, σ. 50 επ.

75. Βλ. σχετ. Conference on Security and Co-operation in Europe: Concluding Document from the Vienna Meeting, 1989, 28 ILM (1989), 527, σ. 545 επ. και από τη θεωρία, *Dimitrijevic*, Freedom of Expression in the Framework of CSCE σε: *Bloed/Van Dijk*, The Human Dimension of the Helsinki Process. The Vienna Follow-up Meeting and its Aftermath, Nijhoff, Dordrecht, 1992, σ. 143 επ.

76. Βλ. σχετ. Charter of Paris for a New Europe, 30 ILM (1991), 193 (194).

77. Βλ. σχετ. παρουσίαση του *Sicilianos*, Le mécanisme de la dimension humaine, Rapport, Athènes, 10.1.93. Η διασφάλιση των δικαιωμάτων είχε τεθεί και στο κείμενο εργασίας το οποίο είχε προηγηθεί: Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE της 3.10.91, 30 ILM (1991), 1670 (1673).

1βδ. Τάσεις στη συγκριτική συνταγματική θεωρία

Εκτός από τη δραστηριότητα των διεθνών οργανισμών, και η θεωρία σχετικά με τις διατάξεις Συνταγμάτων από ξένες έννομες τάξεις διευκολύνει τον ερμηνευτή να προσεγγίσει τελλογικά τις συνταγματικές διατάξεις, με συγκριτική προοπτική⁷⁸.

Ενδεικτικά, ως προς το εξεταζόμενο αντικείμενο, στο πλαίσιο της γαλλικής έννομης τάξης, το Conseil Constitutionnel έχει αναγάγει τις ελευθερίες που σχετίζονται με τη λειτουργία των μέσων μαζικής ενημέρωσης σε θεμελιώδη συνταγματικά δικαιώματα⁷⁹. Η κρίση αυτή είναι εύλογη, δεδομένου ότι το άρθρο 11 της Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη του 1789, που κατοχυρώνει την ελευθερία της επικοινωνίας, του λόγου και του τύπου, έχει ενσωματωθεί στο Σύνταγμα της Γαλλίας του 1958, μέσω του προοιμίου του⁸⁰.

Η θεωρία του δημόσιου δικαίου υποστηρίζει συγκεκριμένα, στην πλειοψηφία της, ότι η λήψη ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων με κάθε μέσον συνιστά περιεχόμενο μίας θεμελιώδους ελευθερίας, που κατοχυρώνεται με απόλυτο τρόπο, χωρίς περιορισμούς⁸¹.

Ο Morange υποστηρίζει ότι η ελευθερία λήψης είναι απόλυτη⁸², ο Dubois δε θεωρεί ότι η ελευθερία αυτή απονέμεται ατομικά στον πολίτη-τηλεθεατή και αποτελεί ένα μέρος της ελευθερίας της οπτικοακουστικής επικοινωνίας⁸³. Ο Debbasch αναγνωρίζει ότι η ελευθερία της ραδιοτηλεοπτικής λήψης περιέχει ένα ατομικό δικαίωμα σε όφελος των τηλεθεατών και αναφέρει ότι: «Η ελευθερία λήψης, όπως αναγνωρίζεται και από το εσωτερικό και από το διεθνές δίκαιο, πρέπει να συνοδεύεται από μέτρα που προορίζονται για την αποτελεσματική εγγύηση της δυνατότητας λήψης των προγραμμάτων από τους χρήστες των οπτικοακουστικών υπηρεσιών. Η νομοθεσία, συνεχίζει ο συγγραφέας, στον τομέα αυτό εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την τεχνική· υποχρεώνεται να εξελίσσεται συχνά»⁸⁴.

Τέλος, οι Auby και Ducos-Ader υποστηρίζουν ότι το κρατικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο δεν περιλαμβάνει τη λήψη των εκπομπών. Η λήψη αυτή συνιστά δημόσια ελευθερία (*liberté publique*), η οποία κατοχυρώνεται ήδη στο άρθρο 19 της Οικουμενικής

78. Για τη συγκριτική μέθοδο ερμηνείας στο Συνταγματικό δίκαιο, βλ. *Θ.Τσάτσο*, ό.π., σ. 72 επ.

79. Βλ. αντί άλλων, CC 84-181 DC, 10/10/84, *considérant* 38, ειδικότερα για τη νομική κατοχύρωση του δέκτη της πληροφορίας.

80. Βλ. σχετ. *Colliard*, ό.π., σ. 108 επ. και *Robert*, ό.π., σ. 51.

81. Βλ. σχετ. *Auby/Ducos-Ader*, ό.π., σ.346, *Balle, Médias*, 4ème éd., ό.π., σ. 213 επ., *Colliard*, ό.π., σ. 652 επ., *Gavalda/Boizard* (éd.), ό.π., σ.583, *Debbasch*, ό.π., 1ème éd., σ.713 επ., *Burdeau*, ό.π., σ.262 επ., *Dubois*, *La loi, le juge et le marché: concession de service public et communication audiovisuelle*, RDP 2-1987, 361 (376), *Dumas*, ό.π., σ.36 επ., *Morange*, *Libertés publiques*, PUF, Paris, 1985, σ.271 *Roche*, *Libertés publiques*, 7ème éd., Dalloz, Paris, 1984, σ. 114, *Robert*, *Libertés publiques et droits de l'homme*, Montchrestien, Paris, 1988, σ. 463 επ.

82. *Morange*, ό.π., σ. 271.

83. *Dubois*, ό.π., σ. 376.

84. *Debbasch*, 1ère éd., ό.π., σ. 708, (μετ. δική μου).

διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου⁸⁵. Ο Balle ορίζει την ελευθερία της ραδιοτηλεοπτικής λήψης ως συστατικό στοιχείο της ελευθερίας της επικοινωνίας⁸⁶, ενώ ο Roche θεωρεί ότι η ελευθερία της λήψης συνίσταται στην ελευθερία επιλογής και αποτελεί τρόπο έκφρασης της σκέψης⁸⁷.

Στη συνέχεια, από την ισπανική έννομη τάξη ενδιαφέρον σχετικά με τη ραδιοτηλεοπτική λήψη παρουσιάζει η διάταξη του άρθρου 20 του ισπανικού Συντάγματος του 1978, με την οποία ορίζεται ότι αναγνωρίζεται και προστατεύεται, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα στην ελεύθερη λήψη μίας αληθινής πληροφορίας με οποιοδήποτε μέσον διάδοσης⁸⁸.

Οι Soria και Derieux, σχολιάζοντας την παραπάνω διάταξη, υποστηρίζουν ότι ο χαρακτήρας του συνταγματικά καθιερωμένου δημόσιου εξ υποκειμένου δικαιώματος (*droit subjectif*) αναιρείται, όταν πρόκειται για τη διαδικασία λήψης της πληροφόρησης. Η παθητική πλευρά της λήψης της πληροφόρησης επειδή, σύμφωνα με τους συγγραφείς, δεν σχετίζεται με ένα συλλογικό συμφέρον για πληροφόρηση, αλλά αποτελεί στην πραγματικότητα απλή αντανάκλαση της ενεργητικής πλευράς της παροχής πληροφοριών, δεν είναι δυνατό να εμπεριέχει αγωγή αξίωση σε όφελος του υποκειμένου-δέκτη της πληροφορίας⁸⁹.

Από το ενδεικτικό αυτό σχόλιο, για τη διάταξη του ισπανικού Συντάγματος σχετικά με την ελευθερία της λήψης, γίνεται σαφές ότι, όπου στις ξένες έννομες τάξεις δεν αναγνωρίζεται η ύπαρξη αγωγίμης αξίωσης από την ελευθερία ραδιοτηλεοπτικής λήψης, η λήψη ταυτίζεται μόνον με τη λήψη πληροφοριών.

Ο Θεμελιώδης, τέλος, Νόμος της Βόννης του 1949, στο άρθρο 5 παράγραφος 1, εδάφιο α, αναγνωρίζει σε κάθε πολίτη «το δικαίωμα να εκφράζει και διαδίδει τη γνώμη του προφορικά, γραπτά και με παραστάσεις ως και να αντλεί πληροφορίες από κάθε γενικά προσίτη πηγή». Η λήψη κατοχυρώνεται ως διαδικασία άντλησης πληροφοριών, με την έκφραση «*sich unterrichten*».

Ο Engel υποστηρίζει σχετικά ότι η παραπάνω διάταξη κατοχυρώνει την ελευθερία και του πομπού και του δέκτη του ραδιοτηλεοπτικού μηνύματος⁹⁰. Ο Hoffmann-Riem θεωρεί ότι η ελευθερία της ραδιοτηλεοπτικής λήψης εμπεριέχεται στη γενικότερη ελευθερία της πληροφόρησης. Αυτή δε η τελευταία δεν κατοχυρώνει συνταγματικά την υποχρέωση του κράτους να παρέχει πληροφορίες με την εγκατάσταση των αναγκαίων τεχνικών υποστηρικμάτων⁹¹.

85. Βλ. σχετ. *Auby/Ducos-Ader*, ό.π., σ. 346.

86. *Balle*, *Médias*, 4ème éd., ό.π., σ. 213.

87. *Roche*, ό.π., σ. 114.

88. Βλ. σχετ. παρ. 1 d, ά. 20 του ισπανικού Συντάγματος.

89. Βλ. σχετ. *Soria/Derieux*, *Le droit à l'information dans la constitution espagnole*, RDP 5-1985, 1205 (ο. 1223 υπ. 37).

90. Βλ. σχετ. *Engel*, *Die Konkurrenz zwischen den deutschen öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten und privaten Anbietern*, *Wirtschaft und Recht*, 1989, ο. 243 επ.

91. Βλ. σχετ. *Hoffmann-Riem*, *Freedom of Information and New Technological Developments in*

Ο Herzog, ερμηνεύοντας το άρθρο 5 του Θεμελιώδους Νόμου, θεωρεί ότι ο παθητικός δέκτης οπλίζεται με αγωγίμες αξιώσεις, τις οποίες συνεπάγεται η συνταγματική κατοχύρωση σε όφελός του της ελευθερίας της πληροφόρησης (Informationsfreiheit)⁹². Τη διαδικασία της λήψης θεωρεί ως περιεχόμενο μίας εγγύησης της ελευθερίας πληροφόρησης και ο Schmidt-Jortzig⁹³.

Γίνεται σαφές, από τις συνοπτικές αυτές αναφορές στα δεδομένα άλλων ευρωπαϊκών έννομων τάξεων, ότι η ελευθερία ραδιοτηλεοπτικής λήψης, η οποία περιλαμβάνει και την ερτζιανή και την καλωδιακή λήψη, αναγνωρίζεται ως ελευθερία ατομικής λήψης και περιέχει αγωγίμες αξιώσεις για τους πολίτες. Αμφισβητείται όμως εάν συνιστά και η ελευθερία της παθητικής πληροφόρησης, ως περιεχόμενο της γενικής ελευθερίας της λήψης, ένα δημόσιο εξ υποκειμένου δικαίωμα.

Ο Αλιβιζάτος συνοψίζει σχετικά ότι: «... χωρίς αποχρώσεις, στις έννομες τάξεις των δυτικοευρωπαϊκών χωρών, η ελευθερία της ραδιοτηλεοπτικής λήψης, ως συστατικό στοιχείο του δικαιώματος της πληροφόρησης, θεωρείται συνταγματικά κατοχυρωμένη και ανεπίδεκτη περιορισμών, είτε η ελευθερία αυτή κατοχυρώνεται ρητά... είτε όχι, όπως στις διακηρύξεις και τα συντάγματα των περισσότερων από τις χώρες αυτές, όπου κρίνεται ότι συνάπτεται άμεσα με την ελευθερία της έκφρασης και της πνευματικής κίνησης γενικότερα»⁹⁴.

Παρ.2. Το περιεχόμενο του δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης⁹⁵

Η άσκηση του δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης προϋποθέτει, πρώτον, την προστασία των τεχνικών υποστηρίγμάτων της λήψης (δίκτυα, κεραίες, εξοπλισμός) και, δεύτερον, την επίτευξη ενός minimum βαθμού πρόσβασης στα υποστηρίγματα αυτά. Με άλλα λόγια, τα υποστηρίγματα της λήψης συνιστούν περιεχόμενο του αντίστοιχου δικαιώματος και αντικείμενο προστασίας του, στο μέτρο που η λειτουργία τους αποτελεί και προϋπόθεση για την άσκησή του.

Ουσιαστικό όμως περιεχόμενο του δικαιώματος καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης συνιστά η προστασία της προσωπικότητας του ατόμου. Κύριες συνιστώσες της συνταγματικά προστατευόμενης προσωπικότητας, μέσω της λειτουργίας της καλωδιακής τηλεόρασης, αποτελούν η έκφραση στην παθητική της όψη, δηλαδή αυτή της λήψης της εκφραζόμενης άποψης, και η πληροφόρηση στην παθητική της όψη, δηλαδή της διάδοσης της πληροφορίας και του σχηματισμού της κοινής γνώμης.⁹⁶

the Federal Republic of Germany, σε: Cassese/Clapham (eds), ό.π., σ.53 επ.

92. Βλ. σχετ. Herzog, σε: Maunz/Dürig, Grundgesetz Kommentar, άρθρο 5, αριθ. 81 επ.

93. Βλ. σχετ. Schmidt-Jortzig, σε: Isensee/Kirchhof, ό.π., άρθρο 5, αριθ. 30 επ.

94. Αλιβιζάτος, Κράτος, ό.π., σ. 42, υπ.(75).

95. Σχετικά με την έννοια του περιεχομένου των ατομικών δικαιωμάτων, βλ. αντί άλλων Δ.Τσάτσο, Δικαιώματα, ό.π., σ. 192 επ.

96. Ο Colliard (ό.π., σ.387) συνδέει την πληροφόρηση με την προστασία της προσωπικότη-

2α. Η προστασία των τεχνικών υποστηριγμάτων της λήψης

Με τον όρο «υλικά υποστηρίγματα» (technical supports) της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης νοούνται τα αντικείμενα, που συνδέονται λειτουργικά μεταξύ τους για να καταστεί η λήψη αυτή τεχνικά πραγματοποιήσιμη.

Υλικά υποστηρίγματα της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης συνιστούν τα δίκτυα μεταφοράς του τηλεοπτικού σήματος, οι μετασχηματιστές και ενισχυτές του, οι τηλεοπτικοί δέκτες και, τέλος, οι κεραιές λήψης δορυφορικών τηλεοπτικών σημάτων, σε περιπτώσεις περαιτέρω καλωδιακής διάδοσης σημάτων δορυφορικής, αρχικά, τηλεόρασης.

Η δυνατότητα για εγκατάσταση των τεχνικών υποστηριγμάτων της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης αποτελεί ένα μέρος του περιεχομένου του αντίστοιχου ατομικού δικαιώματος. Προκειμένου δε να προστατευθεί η ίδια η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη και να οργανωθεί αποτελεσματικά το ατομικό δικαίωμα της άσκησης της, καθίσταται αναγκαία η έννομη προστασία των υλικών υποστηριγμάτων της.

Τα τεχνικά αυτά υποστηρίγματα της λήψης πρέπει να προστατεύονται νομοθετικά. Μέτρο της σχετικής προστασίας καθίσταται η αναγωγή του δικαιώματος τηλεοπτικής λήψης σε αντικείμενο του κανονιστικού περιεχομένου συνταγματικών διατάξεων. Για τον λόγο αυτό, το ίδιο μέτρο προστασίας εφαρμόζεται όταν πρόκειται και για ερτζιανή τηλεοπτική λήψη⁹⁷.

2αα. Η διακίνηση των υποστηριγμάτων

Τα αντικείμενα που συνιστούν υποστηρίγματα της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης πρέπει να είναι προσίτα στο εμπόριο, ώστε να είναι δυνατό να τα προμηθεύονται όλοι οι πιθανοί λήπτες. Η προσιτότητα έγκειται στη ρύθμιση, σε περίπτωση ανάγκης, της αγοράς τους τιμής σε σχετικά χαμηλό επίπεδο, με τη μείωση, ακόμη και με νομοθετικά μέτρα, των φόρων, με τους οποίους αυτά βαρύνονται⁹⁸.

τας, γράφοντας ότι: «Le droit à l'information est une reconnaissance de la dignité de l'homme, il apparait comme l'expression de la démocratie libérale».

97. Ο Αλιβιζάτος (Κράτος, ό.π., σ. 49) αναφέρει σχετικά ότι: «Εκτός από την ελευθερία αγοράς και χρησιμοποίησης ραδιοτηλεοπτικής συσκευής, η ελευθερία της ραδιοτηλεοπτικής λήψης προϋποθέτει τη δημιουργία της κατάλληλης τεχνικής υποδομής, με την κατασκευή, λειτουργία, συντήρηση και τον διαρκή εκσυγχρονισμό των απαραίτητων εγκαταστάσεων...» Θα πρέπει να θεωρηθεί αντισυνταγματική, αναφέρει επίσης ο ίδιος (ibid, υπ. (91)), «και η επιβολή απαγορευτικού ύψους περιορισμών -με την μορφή δασμών, φόρων κλπ- για την προμήθεια εξαρτημάτων και ιδίως ραδιοτηλεοπτικών κεραιών, κάθε είδους και μεγέθους». Ο Δαγτόγλου (Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 90) υποστηρίζει ότι επειδή η λήψη ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών είναι πάντοτε ελεύθερη, γι' αυτό ο τυχόν παράνομος χαρακτήρας της δεν είναι δυνατό να θεμελιώσει ποινικές ή διοικητικές κυρώσεις κατά του ακροατή ή θεατή, ή τη λήψη διοικητικών μέτρων, π.χ. τη σφράγιση ή δήμευση της ραδιοτηλεοπτικής συσκευής ή την απομάκρυνση της κεραιάς.

98. Στο συμπέρασμα αυτό οδηγείται, με διαφορετική όμως επιχειρηματολογία, ο Αλιβιζάτος

Οι νομοθετικές παρεμβάσεις προς την κατεύθυνση αυτή έχουν ως όρια, πρώτον, την ανάγκη κατοχύρωσης της οικονομικής ελευθερίας όσων διακινούν εμπορεύματα τηλεοπτικού εξοπλισμού⁹⁹ και, δεύτερον, την απαγόρευση λήψης από κράτη-μέλη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα δασμών, ποσοστικών περιορισμών και μέτρων ισοδυνάμου αποτελέσματος επί των εισαγωγών¹⁰⁰.

Ο βαθμός προστασίας της εμπορικής διακίνησης των παραπάνω αντικειμένων, η λειτουργία των οποίων αποτελεί προϋπόθεση της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, σχετικοποιείται, όταν υπάρχει απαίτηση δημόσιου συμφέροντος να προστατευθούν και άλλα έννομα αγαθά, που είναι δυνατό να θίγονται από την τεχνική εγκατάσταση και λειτουργία των υποστηριγμάτων.

Επίσης για την προστασία άλλων έννομων αγαθών, εκτός από αυτά που διασφαλίζει η άσκηση του δικαιώματος καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, τίθενται και περιορισμοί κατά την άσκηση αυτού του ίδιου του δικαιώματος¹⁰¹, αρκεί οι τελευταίοι αυτοί να μη θίγουν τον πυρήνα του.

Το δημόσιο συμφέρον από την εύρυθμη γενικά λειτουργία της καλωδιακής τηλεόρασης σε σχέση με προβλήματα, όπως η οργάνωση και εγκατάσταση των δικτύων και η άσκηση γενικού ή τοπικού ελέγχου επί της καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης, ενδεχομένως να στοιχειοθετεί ορισμένους λόγους περιορισμού της άσκησης του ατομικού δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης.

Επικρατέστερο έννομο αγαθό, η προστασία του οποίου είναι δυνατό να συνιστά λόγο περιορισμού της προστασίας και της κυκλοφορίας των τεχνικών υποστηριγμάτων της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, αποτελεί το περιβάλλον. Το περιβάλλον¹⁰², είναι δυνατό να θίγεται από την τεχνική εγκατάσταση κεραιών και δικτύων, για διάφορους λόγους: πολεοδομικούς-οικιστικούς και αισθητικούς. Για να προστατεύσει το περιβάλλον, ο νομοθέτης μπορεί να επεμβαίνει ρυθμιστικά στην εγκατάσταση των υποστηριγμάτων¹⁰³,

(Κράτος, ό.π., σ. 49 υπ. (94)).

99. Πρβλ. *N. N. Σαρίπολο*, (ό.π., σ. 121), για μία πρώτη αναφορά στο γεγονός ότι η βαριά φορολογία συνιστά για την κυκλοφορία ειδικά του τύπου, έναν τυπικό έμμεσο προληπτικό περιορισμό, ο οποίος είναι ανεπίτρεπτος.

100. Τις απαγορεύσεις αυτές στοιχειοθετούν, από το πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο, οι διατάξεις των άρθρων 8 επ. και 30 επ. της ΣυνθΕΟΚ. Για την ερμηνεία τους, βλ. ενδεικτικά, *Παπαγιαννίδη/Χριστογιαννόπουλο*, ό.π., σ. 17 επ. και σ. 64 επ.

101. Βλ. ενδεικτικά, τον *Δαγτόγλου* (Σύμ. Φ. Βεγληρή, Ι, ό.π. (σ.279)), ο οποίος αποδεικνύει ότι όλα τα δικαιώματα υπόκεινται σε περιορισμούς κατά την άσκησή τους, για χάρη του γενικού συμφέροντος.

102. Η προστασία του περιβάλλοντος «αποτελεί υποχρέωση του κράτους», σύμφωνα με τη διάταξη της παρ.1 του ά.24 Σ.

103. Ο *Debbasch* (*Droit*, 1ème éd., ό.π., σ.713) αναφέρει σχετικά, ότι το δίκαιο της ραδιοτηλεόρασης συγκρούεται με κανόνες του δικαίου του περιβάλλοντος. Ο *Δαγτόγλου* (Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ.74) αναφέρει ότι σχετικές ρυθμίσεις «καθαρά τεχνικού χαρακτήρα ή αναφερόμενες στην

κυρίως δε των τηλεοπτικών κεραιών δορυφορικής ή απλής λήψης. Για παράδειγμα, η ελληνική νομοθεσία, προκειμένου να προστατευθεί το περιβάλλον, αλλά και η ορθολογική κατανομή των ερτζιανών συχνοτήτων, ρυθμίζει την εγκατάσταση δορυφορικής συλλογικής τηλεοπτικής κεραίας¹⁰⁴.

Η τέλεια όμως απαγόρευση της διάθεσης στο εμπόριο των τεχνικών υποστηριγμάτων της λήψης ή η θέσπιση από το νομοθέτη απόλυτων περιοριστικών όρων για την κυκλοφορία ορισμένων ειδών υποστηριγμάτων δεν είναι αποδεκτή. Αυτό συμβαίνει ακόμη και εάν τα περιοριζόμενα είδη αποκλείονται, με νόμο ή με διοικητική πράξη, από τη δυνατότητα να αποτελέσουν, με την εγκατάστασή τους, μέρη ενός καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου. Η απαγόρευση αυτή δεν δικαιολογείται ούτε από την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος, αλλά ούτε και από αυτήν της οργάνωσης του καλωδιακού δικτύου.

Η προστασία της διακίνησης και της ευχερούς προμήθειας δεκτών, κεραιών και δικτυώσεων δικαιολογεί ένα *minimum* αξιώσεων, με τις οποίες εξοπλίζεται ο πολίτης κατά την άσκηση του δικαιώματός του για ελεύθερη καλωδιακή λήψη. Το *minimum* προστασίας εξηγείται από το γεγονός ότι ακριβώς η ακώλυτη εγκατάσταση των τεχνικών υποστηριγμάτων αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για τη διενέργεια της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης.

Τόσο στενή είναι η συνάφεια μεταξύ της προστασίας της εγκατάστασης και χρήσης των τεχνικών υποστηριγμάτων της λήψης και του ίδιου του δικαιώματος καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, ώστε το δικαίωμα αυτό να θεωρείται ένα «δικαίωμα αντένας»¹⁰⁵. Η αναγνώριση ενός δικαιώματος αντένας, υπό την έννοια του δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, συνεπάγεται, ότι εάν η προμήθεια των υποστηριγμάτων και η πρόσβαση σε αυτά είναι ακώλυτη¹⁰⁶, τότε πρακτικά έχει συντελεσθεί και η καλωδιακή λήψη.

προστασία του περιβάλλοντος είναι θεμιτές». Η ελληνική νομοθεσία, για να προστατευθεί το περιβάλλον, αλλά και η ορθολογική κατανομή των ερτζιανών συχνοτήτων, υπάγει την εγκατάσταση δορυφορικής συλλογικής τηλεοπτικής κεραίας σε καθεστώς άδειας.

104. Βλ. σχετ. ά.16 του ν.1730/87.

105. Χαρακτηριστικά, ο *Debbasch* (*Droit*, 1ème éd., ό.π., σ.708 επ.) χρησιμοποιεί δύο όρους σχετικά με τη νομική φύση της ραδιοτηλεοπτικής λήψης: την ελευθερία λήψης (*liberté de réception*) και το «δικαίωμα αντένας» (*droit à l'antenne réceptrice*). Ο πρώτος όρος είναι ευρύτερος της λήψης, γιατί καλύπτει και το ουσιαστικό της περιεχόμενο, το πρόγραμμα. Ο συγγραφέας αναφέρει σχετικά (*ibid*): «La liberté de réception proclamée par le droit interne et international doit s'accompagner de mesures destinées à garantir effectivement aux usagers des services audiovisuels la possibilité d'une réception des programmes». Ο δεύτερος όρος παρουσιάζεται περισσότερο περιορισμένος και αφορά κυρίως στην τεχνική διάσταση της λήψης, και μάλιστα στην ακώλυτη χρήση των υποστηριγμάτων της, είτε πρόκειται για ατομική, είτε για συλλογική λήψη. Κατ'αρχήν, τονίζει ο *Debbasch* (*ibid*, σ. 173), το δικαίωμα αναφέρεται στη λήψη μέσω ατομικής τηλεοπτικής κεραίας (*antenne individuelle*) και κατ'επέκταση στη λήψη μέσω συλλογικής κεραίας (*antenne collective*). Το δικαίωμα περιλαμβάνει την εγκατάσταση μίας κεραίας τηλεοπτικής λήψης, τη διευκόλυνση και της ατομικής και της συλλογικής λήψης και τη χρήση, γενικότερα, της κατάλληλης κεραίας.

106. Ο όρος «πρόσβαση» χρησιμοποιείται στο σημείο αυτό με την έννοια της δυνατότητας

2αβ. Η χρήση των υποστηριγμάτων

Τέλος, όσον αφορά στη δυνατότητα χρήσης των υποστηριγμάτων από τον ατομικό δέκτη, προκειμένου να πραγματοποιηθεί η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη, ερευνώνται δύο περιπτώσεις. Εάν η χρήση αφορά σε πράγματα εγκατεστημένα σε ιδιωτικό χώρο, τότε αυτή διέπεται από τις διατάξεις του αστικού δικαίου. Εάν όμως η ακώλυτη χρήση των υποστηριγμάτων αφορά σε πράγματα που είναι εγκατεστημένα σε χώρο που υπάρχει σε καθεστώς δημόσιας κυριότητας, τότε, εφόσον η χρήση αυτή συνιστά μία επιμέρους έκφραση του ατομικού δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, πρέπει, *in dubio*, να μην ασκείται, τουλάχιστον καταχρηστικά, κατά παραβίαση του άρθρου 25 του Συντάγματος¹⁰⁷.

Η ισχύουσα ελληνική νομοθεσία δεν εξειδικεύει τους όρους διακίνησης ή χρήσης των τεχνικών υποστηριγμάτων της λήψης. Δεν εξειδικεύει όμως, κατά κύριο λόγο, και τους όρους άσκησης του ίδιου του ατομικού δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης¹⁰⁸.

Υπό τους όρους αυτούς, αποτελεί ασυνήθη και υπέρμετρο περιορισμό, κατά την άσκηση του δικαιώματος αυτού, η διάταξη του άρθρου 16 του νόμου 1730/1987, που ορίζει ότι είναι δυνατό να χορηγείται άδεια για την εγκατάσταση «εσωτερικών ενσύρματων ή καλωδιακών κυκλωμάτων ραδιοφωνίας και τηλεόρασης» σε οικισμούς, γειτονιές και κτίρια¹⁰⁹. Στην περίπτωση αυτή περιορίζεται υπέρμετρα το ατομικό δικαίωμα της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης.

χρήσης τμημάτων της καλωδιακής εγκατάστασης για τη διενέργεια τηλεοπτικής λήψης και όχι εκπομπής. Γενικότερα για την πρόσβαση, βλ. κατωτ. Τμήμα ΙΙ, Κεφάλαιο Τέταρτο, Παρ. 2, σ. 382 επ.

107. Σχετικά με την καταχρηστική άσκηση των δικαιωμάτων, βλ. ενδεικτικά, *Κουράκη*, Κατάχρησης δικαιώματος. Κατά το ιδιωτικόν και δημόσιον δίκαιον, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήναι, 1978, *Μάνεση*, *Ελευθερίες*, ό.π., σ. 89, *Δ. Τσάτσο*, *Δικαιώματα*, ό.π., σ.279 επ., *Σβώλο/Βλάχο*, *Επίμετρο*, ό.π., σ. 73 επ., *Γεωργόπουλο*, *Επίτομο*, ό.π., σ. 707, *Ράικο*, *Παραδόσεις*, ό.π., τόμ.Β', τεύχ. Α', σ. 72 επ., *Αλιβιζάτο*, *Παρατηρήσεις στην 30/1981*, Εφ.Δωδ., ΝοΒ 30, 484, *Βεγλερή*, Τα δικαιώματα του ανθρώπου και οι περιορισμοί τους, ΤοΣ 1979, 25 (σ. 43 επ.), *Λίποβατς*, Η απαγόρευση κατάχρησης δικαιώματος, Βασική αρχή δικαίου με συνταγματική ισχύ και διεθνή αναγνώριση, ΝοΒ 37, 1009, και *Σημαντήρα*, Γενικά αρχαί του αστικού δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήναι, 1980, σ. 193.

108. Βλ. σχετική αναφορά στις διατάξεις των ά.2 παρ.1 (β) και 16 παρ.1 (γ) του ν.1730/87.

109. Η διάταξη αυτή, όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με τις διατάξεις των ά.3 παρ. 5 του ν.1772/88 και 19 παρ.7 του ν.1866/89, ορίζει ακριβώς στην παρ.1 εδ. β', γ', δ', ε' και στ' ότι: «Το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασεως μπορεί να χορηγεί άδεια για εγκατάσταση εσωτερικών, ενσύρματων ή καλωδιακών, κυκλωμάτων ραδιοφωνίας και τηλεόρασης σε πρότυπους ή παραδοσιακούς οικισμούς, χωριά, τμήματα (γειτονιές) πόλεων ή οικισμών με εγκεκριμένο ρυμοτομικό σχέδιο, πολυκατοικίες με περισσότερα από 30 διαμερίσματα, ειδικά κτίρια εντός ή εκτός εγκεκριμένου ρυμοτομικού σχεδίου με περισσότερα από 50 σημεία λήψεως και σε περισσότερα από ένα κτίρια του ίδιου οικοδομικού τετραγώνου. Η άδεια αυτή είναι αναγκαία για την έγκριση από την αρμόδια πολεοδομική υπηρεσία της μελέτης εγκατάστασης κεντρικής κεραίας σε οποιαδήποτε από τις πα-

2β. Η προστασία της προσωπικότητας

Δικαιολογητικό λόγο για την αναγωγή, σε επίπεδο συνταγματικού κανόνα, της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης σε αντικείμενο προστατευόμενου ατομικού δικαιώματος συνιστά και η απαίτηση για προστασία της προσωπικότητας¹¹⁰. Η προστασία αυτή συγκεκριμενοποιείται, όπως έχει αναφερθεί, με το περιεχόμενο του άρθρου 5 παράγραφος 1 του Συντάγματος, ως ελεύθερη ανάπτυξη κατ'αρχήν, και ως συμμετοχή, κατά δεύτερο λόγο στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας.

Η προστασία της προσωπικότητας συνιστά, σύμφωνα με μία αντίστροφη λογική διαδικασία, και αντικείμενο προστασίας του δικαιώματος τηλεοπτικής λήψης, ερτζιανής ή καλωδιακής¹¹¹. Αυτό συμβαίνει, γιατί με την κατοχύρωση του δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, διασφαλίζονται πολλές πτυχές της ανθρώπινης προσωπικότητας.

Οι πτυχές αυτές της προσωπικότητας προστατεύονται, όταν ο πολίτης έχει τη δυνατότητα να λαμβάνει και με καλωδιακό τρόπο τηλεοπτικά προγράμματα, εξαιτίας της διπλής λειτουργίας της καλωδιακής τηλεόρασης· αυτή συνιστά αφενός μέσον μαζικής ενημέρωσης, επειδή συντελεί στη διάδοση, αμφίδρομη ή μη, μηνυμάτων πληροφοριακού περιεχομένου, και αφετέρου μέσον μαζικής επικοινωνίας, με τη διάδοση μηνυμάτων και ψυχαγωγικού περιεχομένου.

Η δεύτερη λειτουργία της καλωδιακής τηλεόρασης, η ψυχαγωγική, συμβάλλει κυρίως στην κατοχύρωση της ελεύθερης έκφρασης και διάδοσης των στοχασμών του καλωδιακού τηλεοπτικού εκπομπέα. Η πρώτη όμως λειτουργία, η πληροφοριακή, έχει βαρύνουσα σημασία για την προστασία πτυχών της προσωπικότητας του καλωδιακού τηλεοπτικού δέκτη, αλλά και, σε ευρύτερο πλαίσιο, για την εύρυθμη οργάνωση του δημοκρατικού πολιτεύματος.

ραπάνω περιπτώσεις. Η άδεια χορηγείται για τη λήψη ήχου και εικόνας και καθορίζει τους όρους χρήσης με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Προεδρίας της Κυβέρνησης, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας, Δημοσίων Έργων και Μεταφορών και Επικοινωνιών, και ορίζονται οι γενικές αρχές λειτουργίας των παραπάνω κυκλωμάτων, οι προϋποθέσεις και προδιαγραφές για τη χορήγηση των σχετικών αδειών, η διαδικασία, το όργανο και οι προϋποθέσεις εγκατάστασης κεραίας δορυφορικής λήψεως, καθώς και κάθε αναγκαία λεπτομέρεια για τη διευκόλυνση λήψεως ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων διά μέσου δορυφόρου. Ειδικές ρυθμίσεις που αναφέρονται στις τηλεπικοινωνίες δεν θίγονται από τις διατάξεις αυτού του νόμου». Σχετικά με τη διάταξη, βλ. την κρίση του Δαγτόγλου, σε Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ.74.

110. Για την έννοια της προσωπικότητας του ανθρώπου, βλ. ενδεικτικά, *Hesse*, ό.π., αρ. περ. 425, *Scheuner/Neuman/Nipperdey* (Hrsg.), *Die Grundrechte*, IV, 2, σ.741 και 770 επ. και *D. Zuhr*, *Entfaltung der Menschen durch die Menschen. Zur Grundrechts dogmatik der Persönlichkeit Entfaltung, der Übungsgemeinschaften und des Eigentums*, 1976, σ.79 επ.

111. Βλ. σχετ. *Colliard*, ό.π., σ. 387 επ.

2βα. Ο σχηματισμός της κοινής γνώμης

Με την πληροφοριακή της λειτουργία η καλωδιακή τηλεόραση συμβάλλει τελικά και αυτή, όπως και όλα τα άλλα μέσα μαζικής ενημέρωσης, στο σχηματισμό της κοινής γνώμης¹¹². Με τον τρόπο αυτό, εκπληρώνει μία πολιτική αποστολή και συντελεί στη διαμόρφωση του πολιτεύματος.

Μέσω της προστασίας της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης προστατεύεται έμμεσα και το περιεχόμενό της, και μάλιστα, κατά κύριο λόγο, η πληροφορία και η ειδικότερη μορφή της, η είδηση. Η πληροφορία και η είδηση, με τη διάδοσή τους, συντελούν στην ενημέρωση του πολίτη και διαμορφώνουν την προσωπικότητά του, καθιστώντας τον ικανό να ασκήσει συνειδητά, με σφαιρική άποψη των πραγμάτων, και το εκλογικό του δικαίωμα. Αυτός, τέλος, συμμετέχει με τον τρόπο αυτό και στην «πολιτική ζωή της χώρας», κατά την έννοια της διάταξης του άρθρου 5 παράγραφος 1 του Συντάγματος.

Η συμμετοχή αυτή συνιστά τον πυρήνα της άσκησης της λαϊκής κυριαρχίας, ως διαδικασίας απόρροιας της εξουσίας από τον λαό, σύμφωνα με τη διάταξη της παραγράφου 3 του άρθρου 1 του Συντάγματος. Η λαϊκή κυριαρχία, που αποτελεί θεμελιώδη αρχή του πολιτεύματος και θεμέλιό του ασκείται από τον πολίτη και έμμεσα, με τη λειτουργία ενδιάμεσων νομικών μορφωμάτων, όπως η κοινή γνώμη.

Η κοινή γνώμη, αναφέρει ειδικότερα μία άποψη, έχει αυτόνομη πολιτική αξία, ως μηχανισμός διαμόρφωσης της πολιτικής βούλησης και η λειτουργία της συνδυάζεται, μεταξύ άλλων, με τις ελευθερίες έκφρασης και πληροφόρησης¹¹³. Η ίδια άποψη υποστηρίζει ότι η κοινή γνώμη αναγορεύεται από το Σύνταγμά μας σε έννομο αγαθό και ρυθμίζεται

112. Σχετικά με την κοινή γνώμη, βλ. ενδεικτικά, Löffler, *Die öffentliche Meinung*, München, 1962, και Childs, *Public Opinion: Nature, Formation and Role*, Von Nistrand Comp., Princeton, 1965, Saunv, *L'opinion publique*, 7ème éd., PUF, Paris, 1977. Ο Φίλιπς (ό.π., σ. 572) ορίζει την κοινή γνώμη, ως τη γνώμη ενός μεγάλου, μη ατομικά καθοριζόμενου τμήματος του πληθυσμού. Η έννοια αυτή όμως δεν είναι έννοια σταθερή, αλλά ένα μέγεθος που διαρκώς μεταβάλλεται και προσδιορίζεται κάθε φορά με τη δημόσια συζήτηση. Έμμεσους φορείς της κοινής γνώμης, σε ένα δημοκρατικό-αντιπροσωπευτικό σύστημα, αποτελούν τα κόμματα, οι κοινωνικές ομάδες και τα οργανωμένα οικονομικά συμφέροντα. Αμεσότερος φορέας της κοινής γνώμης, υποστηρίζει ο ίδιος, είναι ο τύπος. Ο Κονταξής (ό.π., σ. 357) θεωρεί ότι η κοινή γνώμη αποτελεί βασικό παράγοντα στη δημοκρατία, για τη διαμόρφωση της βούλησης των πολιτειακών οργάνων. Τέλος ο Ridder (*Meinungsfreiheit*, ό.π., σ.252) υποστηρίζει ότι η κοινή γνώμη εμφανίζεται ως ένας απαραίτητος παράγοντας συνοχής του αντιπροσωπευτικά συντεταγμένου κράτους. Για μία εξωνομική προσέγγιση της έννοιας της κοινής γνώμης βλ. Βασικά Lippmann, *Κοινή γνώμη* (μετ. στα ελληνικά), Κάλβος, Αθήνα, 1988. Για την κοινή γνώμη και τη δυνατότητα χειραγώγησής της βλ. Tchakliotine, *Le viol des foules par la propagande politique*, Gallimard, Paris, 1939, Ellul, *Propagandes*, Collin, Paris, 1963, Erickson/Luttberg/Tedin, *American Public Opinion*, J.Wiley, New York, 1980, UNESCO, *Many Voices, One World. Communication and Society Today and Tomorrow*, Kogan Page, London, 1980, σ.106 επ.

113. Βλ. σχετ. Αντωνίου, *Στοιχεία άμεσης δημοκρατίας στο αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1975*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1988, σ. 40 επ.

από αυτό. Η απόδειξη για την εξαγωγή ενός τέτοιου συμπεράσματος προκύπτει «από τις διατάξεις περί τύπου και ραδιοφωνίας, οι οποίες, σε αντιδιαστολή με την επίσης συνταγματικά κατοχυρωμένη ελευθερία της γνώμης, θέλουν να τονίσουν ιδιαίτερα το αντικειμενικό και θεσμικό πλαίσιο της ελεύθερης διακινήσεως των ιδεών»¹¹⁴.

Το νομικό περιεχόμενο της έννοιας της κοινής γνώμης προκύπτει από τη νομιμοποιητική της λειτουργία ως προς την οργάνωση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η λειτουργία όμως της κοινής γνώμης δεν έχει τυποποιηθεί συνταγματικά και για τον λόγο αυτό δεν διακριβώνεται με ευχέρεια και η νομική της φύση¹¹⁵. Έμμεσα μόνον προκύπτει η έννομη, και μάλιστα η συνταγματική της προστασία¹¹⁶. Η κοινή γνώμη βρίσκει την έκφρασή της τελικά στην άσκηση της λαϊκής κυριαρχίας μέσω θεσμών κοινωνικής και πολιτικής συμμετοχής, που καθιερώνουν συνταγματικές διατάξεις, όπως αυτές των άρθρων 10, 12, 14, 16 και 29 παράγραφος 1, καθώς και 44 παράγραφος 2, 51 παράγραφοι 3 και 5, 52 και 102 παράγραφος 2.

Η προστασία της κοινής γνώμης συναρτάται προς την προστασία του δημοκρατικού πολιτεύματος. Και αυτό, γιατί η προστασία του τελευταίου, η οποία συντελείται βασικά με την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος και τη συμμετοχή του πολίτη στην πολιτική ζωή της χώρας, προϋποθέτει την πληροφόρησή του σχετικά με τα κοινά, και έτσι την κατά τον ίδιο χρόνο διαμόρφωση μίας στάσης της κοινής γνώμης.

Συνταγματικά λοιπόν προστατεύονται, εκτός από το ίδιο το δημοκρατικό πολίτευμα, και τα δικαιώματα που συνιστούν τον πυρήνα της κατοχύρωσής του¹¹⁷, η διάδοση στοχασμών και ιδεών και η διάδοση αντικειμενικής πληροφόρησης. Προστατεύονται, τέλος, από το Σύνταγμα και ο τύπος, αλλά και η ραδιοτηλεόραση, ως θεσμοί διάδοσης των πληροφοριών και σχηματισμού της κοινής γνώμης¹¹⁸.

Έμμεσα λοιπόν προκύπτει, σύμφωνα με ερμηνεία ενός πλέγματος συνταγματικών διατάξεων¹¹⁹, η κατοχύρωση από το Σύνταγμα της διαδικασίας σχηματισμού της κοινής γνώμης ως πολιτικής διαδικασίας, που εδράζεται σε συνταγματικά προστατευόμενα δικαιώματα και έννομα συμφέροντα και απολήγει στη διαμόρφωση των όρων λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος.

114. Ibid, σ.41-42.

115. Ibid.

116. Βλ. σχετ. υπ. *Castells, V. Spain*, ΕΔΔΑ 23/4/92, Σ.Α' 236, παρ.43, ειδικότερα για τον τύπο.

117. Σύμφωνα με τη νομολογία των οργάνων της ΕΣΔΑ, η ελευθερία της έκφρασης αποτελεί ουσιώδες θεμέλιο της δημοκρατικής κοινωνίας. Βλ. σχετ. υπ. *Lingens*, ΕΔΔΑ 8/7/86, Σ.Α' 103, παρ.41, υπ. *Oberschlick v. Austria*, ΕΔΔΑ 23/5/91, Σ.Α' 204, παρ. 57. Από τη θεωρία, βλ. *Sieghart*, ό.π., σ. 330-1.

118. Η θεωρία δέχεται, ερμηνεύοντας τη διάταξη του ά. 10 της ΕΣΔΑ, με βάση τη νομολογία, ότι το δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης συνεπάγεται την αυτόνομη προστασία των μέσων της έκφρασης, εφόσον αυτά έχουν αυτοδύναμη λειτουργία και ιδιαίτερη τεχνική υπόσταση. Βλ. σχετ., *Van Dijk/Van Hoof*, 1st ed., ό.π., σ.306, *Κική ΝοΒ* (628) και από τη νομολογία, υπ. *Autronic*, ΕΔΔΑ, ό.π., παρ. 47.

119. Το πλέγμα αυτό συνιστούν οι διατάξεις των ά.1 παρ. 2 και 3, 2 παρ.1, 5 παρ.1, 14 παρ.1 και 2, 15, 16 παρ.1, 51 παρ.2 και 3, 52 και 120 παρ. 4 του Συντάγματος.

Με την καλωδιακή τηλεοπτική λήψη παρέχεται στον πολίτη η ποσότητα των πληροφοριών, που έχει στη διάθεση της η καλωδιακή τηλεόραση ως μέσον μαζικής ενημέρωσης. Με τον τρόπο αυτό, και αυτή η λήψη, εάν ασκείται ακώλυτα, συμβάλλει στη διαδικασία σχηματισμού της κοινής γνώμης.

Εκτός από τη νομική κατοχύρωση της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, άλλη προϋπόθεση για την επίτευξη της συμβολής της, κατά το σχηματισμό της κοινής γνώμης, συνιστά η παροχή μέσω αυτής ενός *minimum* ποσού πληροφοριών, όσων αποδεικνύονται αναγκαίες για την ανάλυση κάθε φορά της πολιτικής ζωής.

Η ανάγκη αυτή προσομοιάζει με την υποχρέωση βασικής παροχής (*Grundversorgung*), δηλαδή την αντίστοιχη υποχρέωση των δημόσιων γερμανικών ραδιοτηλεοπτικών ιδρυμάτων, όπως την έχει επεξεργασθεί εννοιολογικά το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας¹²⁰. Όμως το *BVerfG*, όπως και, με παρόμοιο τρόπο, η ελληνική θεωρία του δημόσιου δικαίου¹²¹, περιορίζουν τη βασική παροχή στην υποχρέωση των δημόσιων και μόνον οργανωτών ραδιοτηλεόρασης να καλύπτουν, με εικόνα και ήχο, ολόκληρη την επικράτεια.

Μία «βασική παροχή πληροφόρησης», μέσω της καλωδιακής τηλεόρασης, η οποία θα συνιστούσε μέρος του προστατευόμενου περιεχομένου της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, θα έβρισκε συνταγματικό έρεισμα στη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 15 του Συντάγματος. Η διασφάλιση της βασικής παροχής πληροφόρησης δημιουργεί την ανάγκη προστασίας του δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης¹²².

Από τη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 15 προκύπτει η κοινωνική ανάγκη παροχής πληροφόρησης μέσω της ραδιοτηλεόρασης. Εάν η ανάγκη αυτή οδηγήσει, ερμηνευτικά, στην αποδοχή ενός κοινωνικού δικαιώματος (μαζικής) πληροφόρησης¹²³, τότε είναι δυνατό να στοιχειοθετηθεί και η υποχρέωση του κράτους να ρυθμίσει την παροχή ενός *minimum* πληροφόρησης μέσω της καλωδιακής τηλεόρασης, κατ'αναλογία προς την υποχρέωση βασικής παροχής.

Η διασφάλιση του *minimum* παροχής, όταν δεν κατοχυρώνεται νομοθετικά, δεν επιβάλλεται στον ιδιώτη επιχειρηματία ο οποίος εκμεταλλεύεται την καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή. Για τον σκοπό αυτό, θα έπρεπε το κοινωνικό δικαίωμα της πληροφόρησης να ανέπτυξε ισχύ τριτενέργειας¹²⁴.

120. Βλ. σχετ. *Τσεβά*, Το συνταγματικό πλαίσιο λειτουργίας της ιδιωτικής ραδιοτηλεόρασης, ΤοΣ 1987, 705, (716).

121. Βλ. *Αλιβιζάτο*, Κράτος, ό.π., σ.49.

122. Πρβλ. *Vely/Erges*, ό.π., σ.606, για την ανάγκη διασφάλισης του *minimum* πλουραλισμού στην πληροφόρηση.

123. Για τον σχετικό προβληματισμό, βλ. κατωτ. Κεφάλαιο Δεύτερο, Παρ.1, σ. 259 επ.

124. Βλ. για τον προβληματισμό στην ελληνική θεωρία, αντί άλλων, *Ηλιοπούλου-Στράγγα*, ό.π. και στη θεωρία της ΕΣΔΑ, *Van Dijk/Van Hoof*, 2nd ed., ό.π., σ. 15 επ. Και στις δύο πάντως περιπτώσεις η (άμεση) τριτενέργεια δεν γίνεται αποδεκτή από την κρατούσα άποψη. Η *Σιούτη* (Η συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας του περιβάλλοντος, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1985, σ. 88) παίρνει αρνη-

Αντίθετα, παρόλο που το *minimum* ποσόν πληροφόρησης είναι ορθό να προκύπτει συνολικά από το περιεχόμενο των προγραμμάτων των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων καλωδιακής τηλεόρασης, το ποσόν αυτό διασφαλίζεται ευχερέστερα, όταν πρόκειται για καλωδιακούς τηλεοπτικούς σταθμούς, που ανήκουν σε δημόσιους φορείς.

Αυτό συμβαίνει γιατί, εάν γίνει αποδεκτό ότι το *minimum* ποσόν πληροφόρησης συνιστά συνταγματικά προστατευόμενο περιεχόμενο της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, τότε αυτό, ως επιμέρους αντικείμενο προστασίας ενός ατομικού δικαιώματος, είναι δυνατό, σε περίπτωση προσβολής του, να απαιτηθεί από δημόσιους φορείς.

Η αγωγή αξίωση γεννάται με την προσβολή του δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης. Όταν το περιεχόμενο των καλωδιακά λαμβανόμενων τηλεοπτικών προγραμμάτων περιλαμβάνει και το *minimum* πληροφόρησης, τότε προστατεύεται και αυτό με την ενεργοποίηση της σχετικής αξίωσης. Αγωγή αξίωση για τη διασφάλιση της παροχής του δεν είναι πάντως δυνατό να εγερθεί με άμεσο τρόπο.

Τέλος, επιμέρους περιεχόμενο της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, στη συνταγματική προοπτική της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του ατόμου, συνιστά η προστασία της ελεύθερης ροής της καλωδιακά παρεχόμενης πληροφόρησης. Η κατοχύρωση της ελευθερίας αυτής συναρτάται, σε κάποιο βαθμό, προς τη νομική φύση της πληροφορίας.

2ββ. Η νομική φύση της πληροφορίας

Πληροφορίες είναι δυνατό να συνιστούν ιδέες, γνώμες, αφηγήσεις, γεγονότα, ειδήσεις και κρίσεις για θέματα που αφορούν στην κοινωνική και πολιτική ζωή¹²⁵. Από τον

τική θέση στο ζήτημα της τριτενέργειας ειδικά των κοινωνικών δικαιωμάτων. Ο Κατράνης (ΤοΣ 1978 (93)) υποστηρίζει όμως για το ίδιο πρόβλημα, ότι η τριτενέργεια του δικαιώματος επί του περιβάλλοντος είναι δυνατό να εφαρμόζεται διορθωτικά, επικουρικά και σχετικοποιημένα.

125. Οι *Auby/Ducos-Ader* (ό.π., σ. 1 επ.) αναφέρουν ότι η πληροφόρηση συνίσταται στη γνωστοποίηση προς ένα κοινό ορισμένων γεγονότων ή απόψεων, που συντελείται με τη βοήθεια οπτικών ή ηχητικών υποστηρικμάτων, μέσω των οποίων διαδίδονται μηνύματα αναγνώσιμα για το κοινό. Αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής είναι η ενημέρωση του κοινού. Τα στοιχεία που συνθέτουν αναλυτικά την έννοια αυτή, σύμφωνα με τους ίδιους συγγραφείς, είναι: 1. η ενεργητική φορά της γνωστοποίησης, χωρίς να αποκλείεται και η αντίθετή της, 2. το στοιχείο της ευρύτητας του κοινού, προς το οποίο απευθύνεται ιδίως η τηλεοπτική πληροφόρηση, 3. τα μηνύματα (*messages*), μέσω των οποίων διαδίδεται η πληροφορία, 4. η σχέση της πληροφόρησης με την καθημερινότητα και 5. η σχέση της έννοιας της πληροφόρησης με την ουδετερότητα και την αντικειμενικότητα. Ο *Morange* (ό.π., σ. 228 επ.) θεωρεί ότι το περιεχόμενο της πληροφορίας περιλαμβάνει, ως τεχνική πλευρά, το υπόστρωμα της πληροφορίας, δηλ. το μέσον διάδοσής της και, ως δεοντολογική πλευρά, την έλλειψη λογοκρισίας. Από τη γερμανική θεωρία, ο *Gornig* (*Äußerungsfreiheit*, ό.π., σ.155 επ.) ορίζει την πληροφορία ως κάθε γνώση, αναγγελία, ειδοποίηση, γνωστοποίηση, εξήγηση ή διδασκαλία, χωρίς να ενδιαφέρει η προέλευση, το περιεχόμενο, η ποιότητα, η σπουδαιότητα ή η ταυτότητα των προσώπων στα οποία αυτή κατευθύνεται. Ο *Pinto* (ό.π., σ. 183) υποστηρίζει ότι

ευρύτατο αυτό ορισμό αποχωρίζεται, ως ειδική εννοιολογική κατηγορία, η είδηση, που αναφέρεται σε πολιτικά ενδιαφέρονσα και πάντοτε επίκαιρη πληροφορία¹²⁶.

Η πληροφορία «φέρεται» μέσω του λόγου, προφορικού, έντυπου ή ηλεκτρονικού. Σε ορισμένες περιπτώσεις, αυτή αποτελεί έννομο άυλο αγαθό και προστατεύεται σύμφωνα με τις διατάξεις του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας¹²⁷. Αυτό συμβαίνει, όταν πληροφορίες βρίσκονται ενσωματωμένες σε ενιαίο σύνολο, το οποίο, κυρίως όταν πρόκειται για έντυπο λόγο, παρουσιάζει στοιχεία πρωτοτυπίας στη σύλληψη και έκφρασή του. Όταν η πληροφορία δεν βρίσκεται ενσωματωμένη σε ένα τέτοιο σύνολο, όποιος την παράγει ή τη διαδίδει δεν δικαιούται, παγίως, σε απόδοση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας¹²⁸.

στην έννοια των πληροφοριών υπάγονται γεγονότα και απόψεις. Σχετικά, βλ. από την αμερικανική νομολογία, (*Ollman v. Evans*, 750 F2d 970) για την κρίση ότι η διάκριση μεταξύ άποψης και γεγονότος αποτελεί νομικό ζήτημα. Στην απόφασή της, της 6/7/76 για την *υπ. De Geillustreerde Pers N.Y. v. The Netherlands* ό.π., η ΕΕΔΑ έκρινε, ότι στην έννοια της πληροφορίας, όπως αυτή αναφέρεται στην παρ.1 του α. 10 της ΕΣΔΑ, περιλαμβάνεται η αναγγελία των ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων στον τύπο. Συγκεκριμένα, στην παρ.81 αναφέρεται ότι: «In the ordinary sense the word information includes the expression of facts and of news and that television and radio programme data can be regarded as being either of them. The Commission considers therefore that the lists of programme data in question constitute information». Ο Κονταξής, τέλος, αναφέρει ότι πληροφόρηση σημαίνει όχι μόνον μετάδοση, ερμηνεία και σχόλιο των νέων της επικαιρότητας, αλλά και έκφραση κρίσεων, ιδεών και απόψεων (ό.π., σ. 368).

126. Ο *Morange* (ό.π., σ. 228 επ.) αναφέρει ότι υπάρχει η τάση σύγχυσης της πληροφόρησης με ένα σύνολο ειδήσεων (*nouvelles*) πολιτικών ή οικονομικών. Ο Κονταξής (ό.π., σ. 355 επ.) αναφέρει ότι είδηση αποτελεί ένα γεγονός ή συμβάν, που ενδιαφέρει μία πλειάδα προσώπων, και είναι καινούργιο και επίκαιρο, με την έννοια ότι βρίσκεται σε σχέση με την ανθρώπινη κοινωνία. Οι ειδήσεις συνιστούν ανακοινώσεις που έγιναν σχετικά με κάποιο πρόσφατο γεγονός, περί του οποίου έλαβε γνώση με οποιονδήποτε τρόπο αυτός που ανακοινώνει την είδηση (σ. 365). Ενώ, συνεχίζει ο ίδιος, η είδηση αναφέρεται σε κάτι που εμφανίσθηκε ήδη στον εξωτερικό κόσμο, η πληροφορία αναφέρεται σε μέλλουσα ενέργεια, η οποία είναι δυνατό να μην πραγματοποιηθεί (σ. 366). Πληροφόρηση σημαίνει όχι μόνον μετάδοση, ερμηνεία και σχόλιο των νέων της επικαιρότητας, αλλά και έκφραση κρίσεων, ιδεών και απόψεων (σ.368). Ο Φίλιας (ό.π., σ. 9 επ.) υποστηρίζει ότι η ειδησεογραφική αναμετάδοση γεγονότων ενέχει άμεση έκφραση γνώμης. Συμπεραίνει, τέλος, ο ίδιος πως θα αποτελούσε κίνδυνο για την υπόσταση της ελευθερίας του στοχασμού η παραδοχή της άποψης ότι το πλαίσιο του συνταγματικού αυτού δικαιώματος καλύπτει μόνον γνώμες και όχι πραγματικά γεγονότα. Η ελληνική νομοθεσία δεν δίνει ορισμό των ειδήσεων, ενώ ο ΠΚ αναφέρεται, στο ά.191, στη διασπορά ψευδών ειδήσεων. Από τη διάταξη του άρθρου 367 παρ.1 ΠΚ συνάγεται ότι οι δυσμενείς κρίσεις ή εκφράσεις δεν αποτελούν ειδήσεις (βλ. σχετ. Κονταξή, ό.π., σ. 365).

127. Βλ. σχετ. τις διατάξεις των ά. 13 του ν. 2387/20 και 10 δις της διεθνούς σύμβασης της Βέρνης για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας (νδ 4264/62). Από τη σχετική νομολογία, κατά τη συλλογή της *Καλλινίκου* (Η νομολογία για την πνευματική ιδιοκτησία, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1986, σ.151 επ.), βλ. ΑΠ 48/83 ΝοΒ 31, 410, Πολ.Πρωτ.Αθ. 12095/72 ΕΕΝ 40, 185, Πολ.Πρωτ.Αθ. 76/73 ΕΕΝ 40, 188 και Μον.Πρωτ.Αθ. 232/72 ΕΕΝ 30, 236.

128. Βλ. σχετ. *Κουμάντο*, Πνευματική ιδιοκτησία, 4η έκδ., ό.π., σ.286-7 και *Chamoux* (éd.), ό.π.,

Από το γεγονός ότι η κατοχή και παροχή πληροφοριών αποτελεί αντικείμενο εμπορικής συναλλαγής αλλά και επιχειρηματικής δραστηριότητας, και μάλιστα, σε ευρεία κλίμακα, όπως στις περιπτώσεις των πρακτορείων τύπου και των τραπεζών δεδομένων, γεννάται ο προβληματισμός εάν η πληροφορία αποτελεί ή όχι έννομο αγαθό¹²⁹. Είναι δυνατό να υποστηριχθεί η άποψη πως η πληροφορία αποτελεί έννομο αγαθό, επειδή αυτή αναφέρεται από τον συντακτικό νομοθέτη ακριβώς με σκοπό να προστατευθεί. Επομένως η πληροφόρηση θα αποτελεί έννομο συμφέρον, επί του οποίου ερευνάται εάν είναι δυνατό ή όχι να θεμελιωθεί και δικαίωμα του πολίτη.

Η άποψη, που απαντά καταφατικά στο ερώτημα, στηρίζει την επιχειρηματολογία της στην οικονομική και συναλλακτική αξία της πληροφορίας. Επικρατέστερη φέρεται η θεωρία που εκλαμβάνει την πληροφορία ως έννομο αγαθό, όταν για την παροχή της οφείλεται αποζημίωση σε όποιον την έχει ανακαλύψει, σε περίπτωση που αυτή είναι απόρρητη, ή, γενικά, σε όποιον την εκφράζει πρωτότυπα και τη διαδίδει¹³⁰.

σ.119. Πρβλ. από την αμερικανική θεωρία τον *Holsinger* (ό.π., σ.464 επ.), ο οποίος υποστηρίζει, χαρακτηριστικά, ότι: «While ideas cannot be copyrighted, the form in which they are expressed can be». Ο συγγραφέας, επικαλούμενος τα δεδομένα της υπόθεσης *Pottstown Daily News v. Pottstown Broadcasting*, 192 A.2d 657, υποστηρίζει γενικά ότι οι ειδήσεις (news) συνιστούν αντικείμενο κυριότητας (property) και παράγονται με ταυτόχρονη επένδυση σε χρόνο και κεφάλαιο. Επειδή δε αυτές εύκολα υπόκεινται σε κλοπή, γ'αυτό ο δημιουργός τους έχει τη δυνατότητα να ζητεί τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων κατά της χρήσης τους χωρίς άδεια.

129. Εάν η πληροφόρηση έχει κάποια συνάφεια με το περιβάλλον ως προς την έκταση της συναγματικής τους προστασίας, όπως αναφέρει η *Σιούτη* (Περιβάλλον, ό.π., σ.46), τότε ο προβληματισμός σχετικά με τη νομική φύση της πληροφορίας επεκτείνεται στο ερώτημα, εάν η τελευταία συνιστά έννομο αγαθό σύνθετο, συλλογικό και πρωτογενές (*ibid*, σ.31 και 65). Στον *Chamoux* (éd.), ό.π., σ. 38 επ.) υποστηρίζεται ότι η πληροφορία χαρακτηρίζεται, από οικονομολόγους, ως αγαθό, και μάλιστα συλλογικό, το οποίο δεν βρίσκεται σε σπανιότητα. Η έννοια της πληροφορίας ως έννομου αγαθού, η διακίνηση του οποίου εξυπηρετεί το δημόσιο συμφέρον, υπόκειται σε πολλούς περιορισμούς για τη διασφάλιση των απορρητών, οπότε περιορίζεται, αντίστοιχα, και το δικαίωμα του κοινού για γνώση.

130. Ο *Schiller* (*Telematics and Government*, Ablex, Norwood, 1982, σ. 3) αναφέρει σχετικά ότι η επικοινωνία ακολουθεί το κεφάλαιο και κανένα επιμέρους στοιχείο του μηχανισμού της πληροφόρησης δεν εκφεύγει από την αποστολή του, να διαδίδει εμπορεύσιμα μηνύματα. Στον *Chamoux* (éd.) (ό.π., σ. 48) υποστηρίζεται ότι η πληροφορία συνιστά εμπόρευμα (commodity) το οποίο «στοιβάζεται», μεταφέρεται, πωλείται και καταναλώνεται, ανεξάρτητα από το κοινωνικό της περιεχόμενο. Η ελεύθερη εξάλλου ροή της πληροφορίας εξυπηρετεί την εύρυθμη λειτουργία της οικονομίας της αγοράς. Ανάλογα δε με το εάν πρόκειται για μία πολιτιστική ή οικονομική προσέγγιση της πληροφορίας, είναι δυνατό να θεωρηθεί αυτή «πρώτη ύλη», «βασικό προϊόν», «εμπόρευμα», «αγαθό» ή «υπηρεσία». Τέλος, υποστηρίζεται ότι δεν αποτελεί σύμπτωση το γεγονός πως οι έννοιες της δημόσιας υπηρεσίας της πληροφόρησης και της πληροφόρησης ως συλλογικού έννομου αγαθού τίθενται σε αμφισβήτηση κατά την ίδια περίοδο, που η οικονομική αξία της πληροφορίας καθίσταται κοινός τόπος για την οικονομικοπολιτική διαμάχη (*ibid*, σ. 59). Πρβλ. εδώ την άποψη του

Στην έννοια της πληροφορίας αναφέρεται το ελληνικό Σύνταγμα σε δύο διατάξεις: αυτήν της παραγράφου 3 του άρθρου 10, όπου ορίζεται, σχετικά με το δικαίωμα αναφοράς, ότι: «Η αρμόδια αρχή υποχρεούται να απαντά σε αίτηση πληροφοριών, εφόσον αυτό προβλέπεται από το νόμο», και αυτήν της παραγράφου 2 του άρθρου 15, όπου ορίζεται, μεταξύ άλλων, σχετικά με την οργάνωση της ραδιοτηλεόρασης, ότι η ραδιοφωνία και η τηλεόραση «έχουν σκοπό την αντικειμενική και με ίσους όρους μετάδοση πληροφοριών και ειδήσεων...».

Στην πρώτη περίπτωση ο συντακτικός νομοθέτης αναφέρεται στην ατομική πληροφορία¹³¹, δηλαδή σε αυτήν που αφορά σε στοιχεία της προσωπικότητας και της ζωής του ατόμου και το ενδιαφέρει, κατ'αρχήν, αποκλειστικά. Στη δεύτερη περίπτωση, ο νομοθέτης αναφέρεται στη μαζική πληροφορία, η οποία ενδιαφέρει, κατά τεκμήριο, το ευρύ κοινό¹³². Η μαζική πληροφορία, σύμφωνα με μία άποψη στη θεωρία¹³³, συνιστά συλλογικό έννομο αγαθό, του οποίου η χρήση εξυπηρετεί το κοινωνικό σύνολο.

Η αναφορά στην έννοια της πληροφορίας, στις συνταγματικές αυτές διατάξεις, θεμελιώνει ενδεχομένως και αντίστοιχα δικαιώματα του κοινού, τουλάχιστον για πρόσβαση σε αυτήν. Πάντως σε κάθε περίπτωση, η πληροφόρηση, που αποτελεί τη διαδικασία και το προϊόν της ροής της πληροφορίας συνιστά έννομο συμφέρον, το οποίο, ως έννοια ευρύτερη του δικαιώματος, εξοπλίζει το υποκείμενο.

Το Σύνταγμα ρητά αναφέρεται στο ραδιόφωνο και την τηλεόραση ως μέσα διάδοσης της πληροφορίας, στο άρθρο 15 παράγραφος 2. Επομένως, ο συντακτικός νομοθέτης θεωρεί ότι και η καλωδιακή τηλεόραση αποτελεί μέσον διάδοσης πληροφοριών, συνεπώς στοχεύει και αυτή στην ισότιμη παροχή τους.

Αντίθετα, ο τύπος κατοχυρώνεται συνταγματικά μόνον έμμεσα ως μέσον διάδοσης πληροφοριών. Ο χαρακτήρας αυτός του τύπου προκύπτει από την αναφορά, στη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 14, στη δυνατότητα του καθενός να διαδίδει μέσω αυτού τους στοχασμούς του. Ο στοχασμός είναι δυνατό να ταυτίζεται, σε κάποιο βαθμό, με την πληροφορία στην ευρεία της έννοια. Εξάλλου, η διάδοση των στοχασμών προ-

Kleinwächter, ο οποίος υποστηρίζει ότι η πληροφορία αποτελεί κοινωνικό αγαθό (social good) και όχι εμπόρευμα (commodity) (Human Rights, the Right to Communicate and International Order, 10 JMLP (1989), 28).

131. Βλ. σχετ. *Bullinger*, HRLJ (354). Προσωπική πληροφορία είναι αυτή που αναφέρεται σε συγκεκριμένο φυσικό πρόσωπο ή σε φυσικό πρόσωπο το οποίο μπορεί να προσδιορισθεί ατομικά, όριζε το ά.1 (1) του. σχ.ν. «Προστασία του ατόμου από την επεξεργασία των προσωπικών πληροφοριών», που κατατέθηκε στη Βουλή των Ελλήνων στις 3/3/89, αλλά δεν έχει ψηφισθεί μέχρι σήμερα. Ατομική πληροφορία είναι δυνατό να συνιστά και αυτή που προέρχεται από μία ατομική πηγή πληροφόρησης, με αντίθετή της έννοια την πληροφορία που προέρχεται από μία δημόσια πηγή πληροφόρησης (βλ. σχετ. *Herzog* σε: Maunz-Dürig, ό.π., αριθ. 89).

132. Βλ. σχετ. *Schmitt-Jortzig*, ό.π., σ. 650 επ.

133. Βλ. σχετ. *Kleinwächter*, ό.π., σ. 32.

υποθέτει συνήθως τη λήψη κάποιων μηνυμάτων, που λειτουργούν και ως ερεθίσματα διαμόρφωσης του ίδιου του περιεχομένου τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η (καλωδιακή) ροή της τηλεοπτικής πληροφόρησης

Τα προβλήματα που ανακύπτουν από την ανάγκη προστασίας της ροής της τηλεοπτικής πληροφόρησης εξετάζονται στην παρούσα μελέτη υπό το πρίσμα της κατοχύρωσης της θέσης του καλωδιακού, στη συγκεκριμένη περίπτωση, δέκτη-λήπτη της τηλεοπτικής πληροφορίας. Η ανάλυση αυτή δικαιολογείται από τη διαπίστωση ότι ισχυρότερο έννομο συμφέρον αναδεικνύεται αυτό που κατοχυρώνεται στο πρόσωπο του δέκτη και όχι του πομπού της πληροφορίας. Στον δέκτη της πληροφορίας, και συνεπώς στον δέκτη και του τηλεοπτικού μηνύματος, αναγνωρίζεται, κατά την επικρατέστερη άποψη, οιονεί απόλυτο δικαίωμα λήψης¹.

Παρ.1. Η οπτική του καλωδιακού δέκτη - η παθητική πληροφόρηση

Η διαδικασία της πληροφόρησης επικεντρώνεται στις κρίσιμες λειτουργίες του πομπού και του δέκτη της πληροφορίας. Όταν πρόκειται για πληροφορίες, που διαδίδονται μέσω του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου, η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη σχετίζεται άμεσα με την παθητική πληροφόρηση, δηλαδή, τη λήψη της πληροφορίας από τον δέκτη της².

Κατ'επέκταση, επειδή, εξαιτίας των τεχνικών ιδιορρυθμιών του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου, η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη εναλλάσσεται με την εκπομπή, λόγω της δυνατότητας εναλλαγής του φορέα εκπομπής και λήψης, γι'αυτό η καλωδιακή λήψη

1. Βλ. σχετ. Υπ. *Red Lion*, ό.π. (σ. 375 και 389).

2. Χαρακτηριστικά, ο *Kreiss* (ό.π., σ.1026) υποστηρίζει ότι ο καλωδιακός εκπομπέας δεν πρέπει να απολαύει ελευθερίας, όπως, για παράδειγμα, ο εκδότης εφημερίδας, γιατί τα καλωδιακά συστήματα λειτουργούν κατ'εξοχήν ως παθητικοί αγωγοί (conduits), σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι οι ερτζιανοί τηλεοπτικοί σταθμοί ή οι πολιτικές εφημερίδες. Για τον λόγο αυτό, βαρύνουσα διαδικασία αποδεικνύεται αυτή της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης. Σχετικά με τη συνταγματική προστασία της παθητικής αυτής διαδικασίας γενικότερα, ο *Barrendt* υποστηρίζει (ό.π., σ. 7 επ.) ότι εάν ένα συνταγματικό κείμενο δεν προσδιορίζει με ποιο τρόπο κατοχυρώνονται τα δικαιώματα και του πομπού και του δέκτη της τηλεοπτικής πληροφορίας, τότε απομένει στη νομολογία να αποφανθεί ποιο έννομο συμφέρον θα αναγνωρίσει, για να του δώσει προτεραιότητα. Ο ίδιος προσθέτει ότι το συμφέρον του παθητικού δέκτη αποδεικνύεται ισχυρότερο στην περίπτωση της πληροφόρησης, από ότι κατά τη διάδοση ιδεών και απόψεων.

σχετίζεται λειτουργικά και με την ενεργητική πληροφόρηση, δηλαδή τη διάδοση των πληροφοριών.

1α. Η πρόσβαση στη μαζική πληροφορία

Μαζική είναι η πληροφορία που αφορά το ευρύ κοινό αλλά και απευθύνεται προς αυτό, ανάλογα με την πρόθεση του πομπού της. Η μαζική πληροφορία διαδίδεται συνήθως στο ευρύ κοινό με διάλυο τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, συνεπώς και την καλωδιακή τηλεόραση.

Εξαιτίας της κατεύθυνσής της προς το ευρύ κοινό, η μαζική πληροφορία αποκτά και μία πολιτική σημασία. Αυτή τη σημασία της την προσδίδει και η πηγή προέλευσής της, αλλά και ο αποδέκτης της. Η μαζική πληροφορία συνήθως προέρχεται από δημόσιες πηγές πληροφόρησης και απευθύνεται στο ευρύ κοινό. Πρόσβαση σε αυτήν είναι δυνατό να έχει κάθε πολίτης.

1αα. Οι πηγές πληροφόρησης

Οι πηγές πληροφόρησης³ διακρίνονται σε ατομικές και δημόσιες, ανάλογα εάν ανήκουν ή όχι στη σφαίρα της δημοσιότητας. Ατομικές και μαζικές πληροφορίες είναι δυνατό να προέρχονται αδιακρίτως είτε από ατομικές, είτε από δημόσιες πηγές πληροφόρησης.

Η πηγή πληροφόρησης πρέπει να είναι τεχνικά κατάλληλη και προορισμένη για τη μετάδοση πληροφοριών σε έναν απροσδιόριστο αριθμητικά κύκλο ανθρώπων. Με τον τρόπο αυτό, συμπεριλαμβάνονται στις πηγές πληροφόρησης και πηγές άμεσες, όπως τυχαία γεγονότα, όπου δεν υφίσταται κάποιος μεταδότης⁴. Στη θεωρία υποστηρίζεται ότι περιορισμοί, που τίθενται από τρίτους κατά την πρόσβαση σε τέτοιες πηγές, δεν γίνονται δεκτοί παρά μόνον με νόμο. Κατ'επέκταση, μόνον οι κρατικές αρχές και οι ίδιοι οι δημιουργοί της πληροφορίας μπορούν να παρεμποδίσουν τη δημοσιοποίησή της⁵.

Τέλος, πηγή πληροφόρησης γίνεται δεκτό ότι υπάρχει όταν ο κάτοχος της πηγής έχει την πρόθεση να αποκαλύψει τα στοιχεία της. Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγει κανείς από την κρίση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην υπό-

3. Η πηγή πληροφόρησης εμφανίζεται για πρώτη φορά ως έννοια στον Θεμελιώδη Νόμο της Βόννης, στο άρθρο 5 παρ. 1α και έχει τύχει επεξεργασίας από τη γερμανική θεωρία. Βλ. σχετ. *Herzog*, σε *Maunz/Dürig*, ό.π., αριθ. 87. Ο *Hoffmann-Riem* (*Kommentar zum Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland* (Reihe Alternativ Kommentare), Band I, Luchterhand, 1984, σ.520) αναφέρεται διεξοδικά στην πρόσβαση σε πηγές πληροφόρησης. Οι *Auby/Ducos-Ader*, (ό.π., σ.1 επ.) υποστηρίζουν, ότι τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα συνιστούν τις πιο σημαντικές πηγές πληροφόρησης.

4. Βλ. σχετ. *Herzog*, ό.π., αριθ. 89 και *Ζιάμο/Σκούρα*, Η έννομη προστασία του δέκτη της πληροφορίας, *Εφαρμογές Δημόσιου Δικαίου*, 1992-1, 68 (71).

5. Βλ. σχετ. *Schmidt-Jortzig*, σε: *Isensee/Kirckhof* (Hrsg.), ό.π., σ. 652.

θεση De Geillustreerde Pers⁶. Εκεί, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το δικαίωμα αναζήτησης πληροφοριών, το οποίο η θεωρία εντάσσει ερμηνευτικά στο ρυθμιστικό πεδίο του άρθρου 10 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ, δεν περιλαμβάνει το δικαίωμα απόκτησης πληροφοριών από κάποιον όταν ο ίδιος δεν έχει την πρόθεση να τις διαθέσει.

Ιδιαίτερη σημασία αποκτά, σχετικά με την αναγνώριση αξιώσεων στους φορείς της πληροφοριακής διαδικασίας, ο προβληματισμός σχετικά με τις ανοικτές ή προσβατές και μη πηγές πληροφόρησης (zugänglichen Quellen). Η διάκριση αυτή υιοθετείται κατ'αρχήν από τον Θεμελιώδη Νόμο της Βόννης, στο άρθρο 5 παράγραφος 1, εδάφιο α, και ακολουθείται εν μέρει από τη θεωρία, κατά την ερμηνεία του όρου της ελευθερίας λήψης και διάδοσης, ο οποίος εμπεριέχεται στο άρθρο 10 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ⁷.

Ανοικτές είναι οι πηγές στις οποίες είναι δυνατό να έχει πρόσβαση ο πολίτης και, προκειμένου περί των μέσων μαζικής ενημέρωσης, ο λειτουργός που τον εκπροσωπεί κατά τη λήψη πληροφοριών, δηλαδή ο δημοσιογράφος. Προσιτές είναι οι δημόσιες πηγές, στον χώρο όπου δεν υπάρχουν κατοχυρωμένα απόρρητα, και οι ατομικές, όταν ο φορέας τους επιτρέπει να δημοσιοποιηθούν τα στοιχεία που αυτές περιέχουν.

Μη προσιτές δημόσιες πηγές θεωρούνται όσες είναι γνωστές, αλλά δεν είναι δυνατό να ερευνηθεί το περιεχόμενό τους, γιατί οι πληροφορίες που εμπεριέχουν δεσμεύονται από νομοθετημένα απόρρητα. Μη προσιτές ατομικές πηγές είναι αυτές για την αποκάλυψη των στοιχείων των οποίων ο αποδέκτης δεν προσκρούει σε αντίθετη θέληση του προσώπου, στο οποίο αφορά η πληροφορία.

Η δέσμευση των δημόσιων πηγών από νομοθετημένα απόρρητα, που συνεπάγεται τη μη αποκάλυψη των πληροφοριών τους, έχει ως δικαιολογητική της βάση την προστασία του δημόσιου συμφέροντος. Σε περιπτώσεις κρατικών απορρήτων, δικαιολογητική βάση της κατοχύρωσής τους συνιστά η προστασία της δημόσιας τάξης και ασφάλειας.

Τα απόρρητα αποτελούν το όριο της άσκησης όλων των δικαιωμάτων που σχετίζονται με την πληροφόρηση. Αυτά διακρίνονται περαιτέρω σε όσα απορρέουν από την προστασία του δικαιώματος ιδιωτικής ζωής και σε αυτά που απορρέουν από άλλους λόγους προάσπισης του δημόσιου συμφέροντος. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν το φο-

6. Βλ. Έκθεση της ΕΕΔΑ 6/7/1976, D and R 8 (1977). Στο σχόλιό τους για την απόφαση αυτή οι *Van Dijk/Van Hoof* (1st ed., ό.π., σ. 413 επ.) αναφέρουν ότι οι επιβαλλόμενοι περιορισμοί κατά τη διάδοση των πληροφοριών είναι ανεκτοί, όταν αρκετοί δίαυλοι (channels) παροχής πληροφοριών παραμένουν διαθέσιμοι για το κοινό. Πρβλ. ανάλογο προβληματισμό σχετικά με τον περιορισμένο αριθμό διαθέσιμων διαύλων σε ηλεκτρομαγνητικές συχνότητες στην απόφαση του ΔΕΚ της 18/6/91, C-260/89, «Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση-Ανώνυμη Εταιρεία (ΕΡΤ-ΑΕ) κατά Δημοτικής Εταιρείας Πληροφόρησης (ΔΕΠ)», σημ.25. (Συλλ. 1991, 2925, ΕΕΕυρΔ 3-1991, 755 και Εφαρμογές 1992, 516 παρατηρήσεις Ζιάμου).

7. Βλ. σχετ. *Herzog*, ό.π., αριθ. περ. 89. Για μία ιδιόρρυθμη πτυχή του προβλήματος, βλ. *Krafczyk*, *Ausländische Rundfunksendungen als allgemein zugängliche Quellen im Sinne des Art.5 Abs.1 Grundgesetz*, C.H. Beck, München, 1983.

ρολογικό απόρρητο (πδ 99/1977), το τραπεζικό απόρρητο (νδ 1059/1971)⁸, το τηλεφωνικό απόρρητο (άρθρο 370 Α ΠΚ), το απόρρητο των επιστολών και της με οποιονδήποτε άλλο τρόπο ανταπόκρισης (άρθρο 19 του Συντάγματος και νδ 722/1971), το απόρρητο των στοιχείων ή προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών (άρθρο 370 Β, Γ, ΠΚ), το δικαστικό απόρρητο (άρθρο 251 ΠΚ) και το καθήκον επαγγελματικής εχεμύθειας (άρθρο 371 ΠΚ)⁹.

Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν κυρίως το απόρρητο των πρακτικών των συνεδριάσεων του Υπουργικού Συμβουλίου, που διαρκεί τριάντα χρόνια μετά τη σύνταξή τους¹⁰, και το στρατιωτικό¹¹, διπλωματικό ή αναφερόμενο στην ασφάλεια του κράτους απόρρητο (άρθρα 146, 147, 148 και 370 Β ΠΚ)¹². Αντίθετα με τις ειδικές αυτές περιπτώσεις, η διοικητική δράση γενικά συνεπάγεται δημοσιότητα¹³.

Υποστηρίζεται στη θεωρία ότι η ραδιοτηλεόραση συνιστά, ως μέσον, πηγή προσιτή προς το κοινό, ακόμη και σε περίπτωση που η πολιτεία θα έκρινε τυχόν παράνομη τη λήψη εκπομπών. Η πρόσβαση στην πηγή αυτή της πληροφόρησης, επειδή ταυτίζεται με τη ραδιοτηλεοπτική λήψη, δεν αναιρείται από νομοθετικούς περιορισμούς.

Όστόσο η πρόσβαση στην καλωδιακή τηλεόραση, ως πηγή πληροφόρησης, παρουσιάζει κάποιες ιδιορρυθμίες σε σχέση με την ερτζιανή. Η δυνατότητα πρόσβασης στην καλωδιακή τηλεοπτική πληροφόρηση είναι απτή· παρέχεται, στην περίπτωση ενός εκπέμποντος καλωδιακού τηλεοπτικού σταθμού με τη σύνδεση με το καλωδιακό τηλεοπτικό δίκτυο. Όταν η σύνδεση αυτή απαγορεύεται, ή δεν είναι τεχνικά πραγματοποιήσιμη, αναιρείται και η δυνατότητα πρόσβασης στη μεταδιδόμενη πληροφορία.

Αντίθετα, στην ερτζιανή τηλεόραση η πρόσβαση στην πληροφορία είναι ευχερέστερη. Εάν το τηλεοπτικό σήμα εκπέμπεται μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων, τότε ο τηλεοπτικός δέκτης έχει την τεχνική δυνατότητα να λαμβάνει τα σήματα αυτά, ακόμη και σε περίπτωση περιορισμού, για κάποιο λόγο, της λήψης.

8. Βλ. *Ανδρουλάκη*, Απόρρητο τραπεζικών καταθέσεων και άλλα απόρρητα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1988. Για τη συνολική νομοθετική ρύθμιση, βλ. ν.1806/88, ν.1858/89 και ν. 1868/89.

9. Βλ. ενδεικτικά, *Αγ. Κωνσταντινίδη*, «Καθήκον μαρτυρίας» και «επαγγελματικό απόρρητο» στην ποινική δίκη, τευχ. Α', Αθήνα, 1987, σ.52 επ. και *Μακρίδου*, Το δικηγορικό απόρρητο, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1989.

10. Βλ. Κανονισμό Λειτουργίας του Υπουργικού Συμβουλίου, της 21.5.90 (ΦΕΚ, Α' 76, 22.5.90) ά.8.

11. Βλ. σχετ. *Αλιβιζάτο*, Η συνταγματική θέση των ενόπλων δυνάμεων, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1987, σ.252 επ.

12. Για την παραπάνω ταξινόμηση, βλ. *Ζιάμο/Σκούρα*, ό.π., σ.76.

13. Βλ. σχετ. ά.6 ν.1943/91, «Εκσυγχρονισμός της οργάνωσης και λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης, αναβάθμιση του προσωπικού της και άλλες συναφείς διατάξεις», ΦΕΚ Α' 50. Για σχετικές εξαιρέσεις, βλ. ά.21, ν.1914/90, ΦΕΚ Α' 178.

1αβ. Η προβληματική της ελευθερίας της πληροφόρησης

Η πληροφόρηση, ως λειτουργία ενημέρωσης του πολίτη σχετικά με το πολιτικό γίγνεσθαι, δεν προστατεύεται ρητά στο ελληνικό Σύνταγμα, όπως σε Συντάγματα άλλων χωρών¹⁴. Η προστασία όμως αυτή προκύπτει ερμηνευτικά με πολλούς τρόπους.

1αβ. Οι συνταγματικές ρυθμίσεις

Τα σημαντικότερα μέσα διάδοσης της μαζικής πληροφορίας, ο τύπος και γενικότερα τα έντυπα, το ραδιόφωνο, η τηλεόραση και τα δημόσια θέατρα, δηλαδή το θέατρο και ο κινηματογράφος, προστατεύονται αυτόνομα, πλην όμως με ιδιαίτερες ρυθμίσεις, από τον συντακτικό νομοθέτη, κυρίως στα άρθρα 14, 15 και 16 του Συντάγματος και στη διάταξη του άρθρου 10 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ. Από το γεγονός ότι ο συντακτικός νομοθέτης ρυθμίζει και προστατεύει τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και από το ότι η πληροφόρηση συνιστά έναν από τους κύριους στόχους της λειτουργίας τους, προκύπτει η αντίστοιχη προστασία και της παροχής πληροφοριών από τα μέσα αυτά.

Το Σύνταγμα, στο άρθρο 10 παράγραφος 3, ρυθμίζει μία μόνον διάσταση της παροχής της ατομικής πληροφορίας¹⁵. Συγκεκριμένα, η διάταξη ορίζει ότι οι διοικητικές αρχές έχουν την υποχρέωση να απαντούν σε αιτήσεις πληροφοριών από την πλευρά των πολιτών¹⁶. Η διάταξη αυτή κατοχυρώνει ένα ατομικό δικαίωμα του πολίτη, το οποίο όμως έχει τεθεί υπό νομοθετική επιφύλαξη και συνίσταται σε αξίωση κατά της διοίκησης για παροχή των «ανοικτών» ατομικών πληροφοριών. Στην κατεύθυνση αυτή, ο κοινός νομοθέτης κατοχύρωσε το δικαίωμα του πολίτη για πρόσβαση στα διοικητικά έγγραφα, με την ψήφιση του νόμου 1599/1986¹⁷.

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι στη μαζική πληροφορία ο συντακτικός νομοθέτης αναφέρεται στη διάταξη, με την οποία οργανώνεται η λειτουργία των ηλεκτρονικών μέσων μαζικής ενημέρωσης, συγκεκριμένα, του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης. Ο συντακτικός όμως νομοθέτης δεν θεσπίζει, με ρητό τρόπο, και τα αντίστοιχα δικαιώματα του κοινού στη μαζική πληροφορία.

Από τα πρακτικά των συζητήσεων στη Βουλή για την κατάρτιση του Συντάγματος

14. Για παράδειγμα, το ά.5 παρ.1 του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης, το α.20.1 (d) του Ισπανικού Συντάγματος και το α.38 2(a) και 4 του Πορτογαλικού Συντάγματος.

15. Η διάταξη έχει ως εξής: «Η αρμόδια αρχή υποχρεούται να απαντά σε αίτηση πληροφοριών, εφόσον αυτό προβλέπεται από το νόμο».

16. Για μία συγκριτική θεώρηση του προβλήματος, βλ. *Dowat (ed.), The Right to Know: Essays on Government Publicity and Public Access to Information*, 3rd ed., Carleton University, Ottawa, 1981, *passim*.

17. Συγκεκριμένα, το ά. 16 παρ.1 του νόμου αυτού ορίζει ότι: «Κάθε πολίτης, με τις επιφυλάξεις των διατάξεων της παραγράφου 3, έχει δικαίωμα να λαμβάνει γνώση των διοικητικών εγγράφων, εκτός από εκείνα που αναφέρονται στην ιδιωτική ή οικογενειακή ζωή τρίτων...». Ο ν.1599/86, ΦΕΚ 75 Α', τροποποιήθηκε με το ν.1988/91, ΦΕΚ 189 Α'.

του 1975, προκύπτει ότι η ελευθερία πληροφόρησης συνιστά προϋπόθεση της άσκησης άλλων συνταγματικών δικαιωμάτων. Συγκεκριμένα, κατά τη συζήτηση, ο Α.Κανελλόπουλος, ως μέλος της Β' υποεπιτροπής αναθεώρησης του Συντάγματος, αναφέρθηκε ρητά στην ελευθερία του πληροφορείσθαι, ως παθητικής πλευράς της ελευθερίας της πληροφόρησης, δηλαδή ως ελευθερίας του δέκτη της πληροφορίας. Αναφέρει ο ίδιος: «... είναι η ελευθερία της πληροφορήσεως που έχει μία διπλή μορφή, δηλαδή ελευθερία και στη λήψη και στη διάδοση ακώλυτα των στοχασμών από κάθε πηγή γενικά προσιτή»¹⁸.

Στη συνέχεια ο ομιλητής, εναλλάσσοντας τους όρους ελευθερία και δικαίωμα σχετικά με την τηλεοπτική πληροφόρηση, αναφέρει ότι: «Ενώ φαίνεται πως το δικαίωμα της πληροφορήσεως ίσως είναι μία ακραία προοδευτική θέση, δεν είναι έτσι τα πράγματα. Εάν δεν υπάρχει η ελευθερία της πληροφορήσεως, είναι ενδεχόμενον ο τύπος να μην είναι ελεύθερος»¹⁹.

Από την ιστορική ερμηνεία του Συντάγματος προκύπτει το συμπέρασμα ότι η ελευθερία της πληροφόρησης οπλίζει τον παθητικό δέκτη της πληροφορίας με ποικίλες αξιώσεις. Δικαιολογητική *ratio* γι' αυτή την ερμηνευτική προσέγγιση συνιστά, πρώτον, το γεγονός ότι, σύμφωνα με το Σύνταγμα, προστατεύεται η πληροφορία, αλλά και η διάδοσή της²⁰, ενώ η κατοχύρωση της συνταγματικής προστασίας της πληροφόρησης συνιστά προϋπόθεση για την κατοχύρωση μίας σειράς άλλων δικαιωμάτων, όπως της ελεύθερης έκφρασης και της διάδοσης των στοχασμών. Η πληροφόρηση συνιστά όμως το εννοιολογικό σημείο τομής της ραδιοτηλεοπτικής λήψης και εκπομπής, σε ενιαία διαδικασία.

Η παθητική λοιπόν πλευρά της πληροφόρησης προστατεύεται ως μία ελευθερία²¹ και οπλίζει τους πολίτες, λήπτες και δικαιούχους της, με αξιώσεις, που παραλλάσσουν ανάλογα με το μέσον διάδοσης της πληροφορίας και την κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο δικαιούχος της²².

Η ελευθερία αυτή έχει ως νομικό έρεισμα τη διάταξη του άρθρου 5 παράγραφος 1 του Συντάγματος, σχετικά με την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και τη συμμετοχή του ατόμου στη ζωή της χώρας. Αυτό συμβαίνει, γιατί αναγκαία προϋπόθεση και για τις δύο αυτές λειτουργίες αποτελεί η επαρκής πληροφόρηση του πολίτη.

Επικουρικά, *ratio* της ελευθερίας της πληροφόρησης συνιστά η έκφραση «διάδοση» των στοχασμών, που εμπεριέχεται στην παράγραφο 1 του άρθρου 14 του Συντάγματος, η οποία κατοχυρώνει βασικά την ελεύθερη έκφραση διά του τύπου. Αυτό συμβαίνει γιατί, πρώτον, προηγείται λογικά η διαδικασία της πληροφόρησης μέσω της διάδοσης των στοχασμών και, δεύτερον, γιατί η έννοια της διάδοσης περιλαμβάνει τη λειτουργία ενός μεταδίδοντος πομπού και ενός λαμβάνοντος δέκτη του μηνύματος.

18. Βλ. σχετ. Αθ. Κανελλόπουλο, Πρακτικά, ό.π., σ.523.

19. Ibid.

20. Βλ. σχετ. Μάνεση, Έντυπα, ό.π., σ. 632.

21. Στην ελευθερία της πληροφόρησης αναφέρεται και ο Αντωνόπουλος (ό.π., σ. 166 επ.).

22. Πρβλ. Cayrol, Les médias. Presse écrite, radio, télévision, PUF, Paris, 1991, σ. 107 επ.

Εξάλλου, σύμφωνα με τον ευρύ ορισμό της πληροφορίας²³, είναι δυνατό να υπαχθεί στην έννοιά της ακόμη και ο στοχασμός. Με τον τρόπον αυτό, η διάταξη του άρθρου 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος μπορεί να αναγνωσθεί ως κατοχυρωτική, με άμεσο τρόπο, μίας ελευθερίας ενεργητικής πληροφόρησης μέσω του τύπου και, με έμμεσο τρόπο, μίας ελευθερίας παθητικής πληροφόρησης των αναγνωστών.

Η παθητική πληροφόρηση μέσω του τύπου προστατεύεται, γιατί ο τύπος αντιμετωπίζεται από τον συντακτικό νομοθέτη ως θεσμός. Ακριβώς η θεσμική εγγύηση της οργάνωσης και της λειτουργίας του προϋποθέτει την κατοχύρωση των δικαιωμάτων όλων των φορέων του²⁴.

Στην ελευθερία της παθητικής πληροφόρησης εμπεριέχονται τα δικαιώματα πληροφόρησης²⁵. Η ελευθερία αυτή στοιχειοθετείται ως χώρος ανεξαρτησίας του ατόμου, όπου του επιτρέπεται για τη μεν παθητική της πλευρά να αναζητεί τις διαθέσιμες πληροφορίες, για τη δε ενεργητική να διαδίδει όσες πληροφορίες είναι σκόπιμο να διαδοθούν.

Ο δέκτης της πληροφορίας από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, όταν λαμβάνει πληροφοριακά μηνύματα από το καλωδιακό τηλεοπτικό δίκτυο, συνεχίζει να δρά στον χώρο της ελευθερίας πληροφόρησης. Αυτή συνιστά έναν τεμνόμενο κύκλο με το ατομικό του δικαίωμα της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, σε τρόπο ώστε το περιεχόμενο της ελευθερίας να ενισχύει το αντικείμενο προστασίας του ατομικού δικαιώματος.

Η αλληλεξάρτηση είναι περισσότερο έντονη προκειμένου για καλωδιακή τηλεοπτική λήψη, δεδομένου ότι η καλωδιακή τηλεόραση είναι το μέσον με το οποίο κατ'αρχήν διευκολύνεται η λήψη, ακόμη και όταν πρόκειται για μετάδοση και αναμετάδοση προγραμμάτων όχι πρωτογενών, αλλά μαγνητοσκοπημένων²⁶.

Οι αξιώσεις που απορρέουν από την ελευθερία της πληροφόρησης συνίστανται στη μη παρεμπόδιση, από την πλευρά των κρατικών αρχών, της λήψης πληροφοριών, όταν οι πληροφορίες αυτές είτε διατίθενται από τους συνήθεις διαύλους παροχής πληροφοριών, είτε απλώς προέρχονται από ανοικτές πηγές.

Αυτές είναι οι *minimum* αξιώσεις, οι οποίες, όταν συντρέχουν οι ανωτέρω προϋποθέ-

23. Τον ορισμό αυτό υποστηρίζει ο *Pinto* (ό.π., 29), ο οποίος αναφέρει σχετικά ότι στην έννοια της πληροφορίας περιλαμβάνεται ακόμη και η έκφραση γεγονότων και ειδήσεων.

24. Για τη θεώρηση του τύπου ως θεσμικής εγγύησης, δηλ. ως της έννομης αυτής μορφής προστασίας, σύμφωνα με την οποία κατοχυρώνονται αφενός τα ατομικά δικαιώματα των υποκειμένων της διαδικασίας και αφετέρου η αντικειμενική διάσταση της λειτουργίας, βλ. μόνον ενδεικτικά, *Bullinger*, σε: *Isensee/Kirchhof*, ό.π., παρ.142, αριθ.10 επ., *Hesse*, *Grundzüge*, ό.π., αριθ.279, *Starck*, σε: *Mangoldt/Klein/Starck*, *Das Bonner Grundgesetz Kommentar*, Band.1, dr. Auf. 1985, αριθ. περ. 126 επ., *Stein*, *Staatsrecht*, elf Auf., 1988, σ. 109, *Δαγτόγλου*, *Τύπος και Σύνταγμα*, Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Αθήνα, 1989, σ.31 και *Φίλια*, *Το συνταγματικόν δικαίωμα της ελευθεροτυπίας και η κατά το άρθρον 367 ΠΚ πρόσθετος προστασία*, Αθήνα, 1986, σ.26 επ.

25. Πρβλ. *Παραρά*, *Corpus I*, ό.π., σ. 367.

26. Βλ. σχετ. *Kreiss*, ό.π., σ. 1026.

σεις, αποτελούν περιεχόμενο ενός δικαιώματος πληροφόρησης, που εμπεριέχεται στον χώρο της ελευθερίας της πληροφόρησης, με φορέα τον κάθε πολίτη.

1αβα. Το *minimum* πληροφόρησης

Το ερώτημα που ανακύπτει στο σημείο αυτό είναι εάν ο πολίτης, επειδή ακριβώς η πληροφόρησή του αποτελεί προϋπόθεση άσκησης ατομικών του δικαιωμάτων²⁷, όπως η έκφρασή του, ή πολιτικών του δικαιωμάτων, όπως η συμμετοχή του στη διακυβέρνηση της χώρας, μπορεί να εγείρει αξιώσεις για την παροχή από το κράτος ενός *minimum* ποσού πληροφόρησης, ανεξάρτητα εάν αυτό προέρχεται από κλειστές ή ανοικτές πηγές πληροφοριών²⁸. Το πρόβλημα ισχύει για την περίπτωση κάθε μέσου μαζικής ενημέρωσης, το οποίο μεταδίδει και προγράμματα ενημερωτικού χαρακτήρα, όπως συμβαίνει άλλωστε και με την καλωδιακή τηλεόραση.

Σε περίπτωση που το πρότυπο της ραδιοτηλεοπτικής οργάνωσης είναι αυτό του κρατικού ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου, τότε το κράτος έχει την υποχρέωση να παράσχει, μέσω της ραδιοτηλεόρασης, ένα *minimum* ποσό πληροφόρησης και, προκειμένου να επιτευχθεί αυτό, να διαθέτει τις πληροφορίες που παρέχουν τουλάχιστον οι ανοικτές πηγές πληροφόρησης.

Εάν γίνει δεκτό ότι η καλωδιακή τηλεόραση, ως μορφή τοπικής τηλεόρασης, ελέγχεται από τους οικείους ΟΤΑ, τότε η αξίωση του πολίτη για παροχή της *minimum* πληροφόρησης στρέφεται κατά του κράτους, το οποίο ασκεί εποπτεία επί των ΟΤΑ.

Επειδή το δικαίωμα πληροφόρησης δεν τριτενεργεί, σε περίπτωση έγερσης αξιώσεων για την παροχή ενός *minimum* ποσού πληροφόρησης, οι αξιώσεις δεν είναι δυνατό να στραφούν κατά του ιδιώτη επιχειρηματία, όταν η καλωδιακή τηλεόραση συνιστά ιδιωτική εκμετάλλευση. Αντίθετα, οι αξιώσεις αυτές είναι δυνατό να στραφούν κατά όποιου φορέα της διοίκησης ασκεί τον έλεγχο επί της καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης.

Η προβληματική αυτή των αξιώσεων για παροχή της *minimum* πληροφόρησης ενέχει και μία άλλη όψη· αυτήν της υποχρέωσης του κράτους για παροχή γενικά πληροφόρησης, αρκεί να προέρχεται από ανοικτές πηγές και να μπορεί να διοχετευθεί από ανοικτούς διαύλους. Η πληροφόρηση αυτής της μορφής παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της *minimum* πληροφόρησης²⁹.

Ειδικότερα, η ορθή ερμηνεία της διάταξης του άρθρου 15 παράγραφος 2 του Συ-

27. Στην *υπ. Groppera* (ό.π., παρ.137), αναφέρεται, για παράδειγμα, ότι η ελευθερία (ραδιοτηλεοπτικής) παροχής θα ήταν κενό γράμμα, εάν δεν ήταν υποχρεωμένο και το κράτος να μην παρεμποδίζει τις δυνατότητες λήψης του προγράμματος.

28. Σχετικά με την αλήθεια ή μη των διαδιδόμενων πληροφοριών, βλ. ενδεικτικά, ά.920 ΑΚ, ά.3 Κανονισμού 1/1991 ΕΣΡ, ά.2 παρ. 2 Κανονισμού 2/1991 ΕΣΡ, ά. 41, ν.1961/91 και *Μπέη*, Το δικαίωμα πληροφόρησης και ο ν.1916/1990, Υπεράσπιση, 1991, 987 (992), ο οποίος αναφέρεται σε ένα συλλογικό δικαίωμα ελεύθερης ενημέρωσης σε αληθινά γεγονότα.

29. Βλ. σχετ. *Van Dijk/Van Hoof*, 2nd ed., ό.π., σ. 417.

ντάγματος οδηγεί στο συμπέρασμα ότι σκοπός της υπαγωγής της ραδιοτηλεόρασης σε κρατικό έλεγχο είναι ακριβώς η διασφάλιση της παροχής, μέσω αυτής, αντικειμενικής και ισότιμης πληροφόρησης³⁰.

Το κράτος λοιπόν, το οποίο τελικά ελέγχει τη ραδιοτηλεόραση, υποχρεούται να παρέχει μέσω αυτής πληροφόρηση, και μάλιστα με τις συγκεκριμένες ιδιότητες. Η υποχρέωση αυτή παροχής εκ μέρους του κράτους υποδηλώνει ότι, στην περίπτωση της παροχής μαζικής πληροφορίας, γεννάται, για την κατοχύρωση του παθητικού δέκτη της πληροφορίας, μία αξίωση του πολίτη για θετική στάση του κράτους³¹.

Ειδικά στην περίπτωση αυτή, και μάλιστα σχετικά με τη λειτουργία της καλωδιακής τηλεόρασης, πρόκειται για ένα κοινωνικό δικαίωμα πληροφόρησης³², ή έστω, ένα δικαίωμα με κοινωνικό χαρακτήρα, το οποίο συνίσταται στην υποχρέωση του κράτους να ρυθμίζει με τέτοιον τρόπο την παροχή πληροφοριών μέσω της καλωδιακής τηλεόρασης, ώστε αυτή αφενός να φθάνει το ύψος της *minimum* πληροφόρησης, αφετέρου δε να έχει τα χαρακτηριστικά της αντικειμενικότητας και της ισοτιμίας.

Στη διασφάλιση μίας τέτοιας αποστολής της καλωδιακής τηλεόρασης θα συντελούσε η αποδοχή της ως μίας μορφής υπηρεσίας επικουρικής προς αυτήν της ερτζιανής τηλεόρασης, η λειτουργία της οποίας θα διευκόλυνε την ευχερέστερη ροή των πληροφοριών. Εάν στο καλωδιακό τηλεοπτικό πρόγραμμα δεν συμπεριλαμβάνεται και ενημερωτικό μέρος, τότε η λειτουργία της πληροφόρησης εξαντλείται στην ενημέρωση από τις άλλες μορφές προγραμμάτων.

Το κοινωνικό δικαίωμα της πληροφόρησης, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος, είναι δυνατό να δημιουργεί αξιώσεις προς όφελος των πολιτών σε ακραίες μόνον περιπτώσεις. Αξιώσεις είναι δυνατό να εγερθούν όταν, προκειμένου περί σταθμών καλωδιακής τηλεόρασης που διευθύνονται ή ελέγχονται από όργανα της διοίκησης, δεν παρέχεται καθόλου πληροφοριακό πρόγραμμα ή όταν η πληροφόρηση που φθάνει σε ορισμένο τόπο είναι απολύτως ανισομερής ως προς την έκφραση των διαφόρων πολιτικών απόψεων.

Σε αυτά τα χαρακτηριστικά του, το κοινωνικό δικαίωμα πληροφόρησης, το οποίο αφορά στη διάδοση πληροφοριών από μέσα μαζικής ενημέρωσης, όπως η καλωδιακή τηλεόραση, προσομοιάζει με το κοινωνικό δικαίωμα προστασίας του περιβάλλοντος. Η

30. Βλ. σχετ. *Δαγτόγλου*, *Ραδιοτηλεόραση*, ό.π., σ. 43 και *Αλιβιζάτο*, *Κράτος*, ό.π., σ. 66 επ.

31. Πρβλ. όμως από τη νομολογία, ΑΠ 752/88 (*Εφαρμογές*, ό.π., σ. 392 επ.), όπου, μεταξύ άλλων, αναφέρεται: «... αποτελούν πάντως ενάσκηση του ατομικού τους δικαιώματος της πληροφόρησης κατά τις διατάξεις του άρθρου 5 του Συντάγματος και του άρθρου 10 της... Συμβάσεως της Ρώμης... αφού το δικαίωμα αυτό συνίσταται όχι στο δικαίωμα ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής, αλλά μόνο στην ελεύθερη λήψη τηλεοπτικοακουστικών μηνυμάτων...».

32. Βλ. σχετ. *Παραρά* (*Corpus*, ό.π., σ.228), *Κονταξή* (*Τύπος*, ό.π., σ. 335) και *Μιχαηλίδη-Νουάρο* (*ΤοΣ*, υπ. (11)). Για τον κοινωνικό χαρακτήρα της πληροφόρησης σε διεθνές επίπεδο, βλ. *UNESCO*, *Draft Declaration on Fundamental Principles Concerning the Strengthening of Peace and International Understanding by the Mass Media*, Doc. COM-74, 15.3.74, art.II.

ομοιότητα έγκειται στο ότι και στις δύο περιπτώσεις, όταν προσβάλλεται το ουσιαστικό περιεχόμενο του συνταγματικού δικαιώματος, παρά την ανυπαρξία κατάλληλου θεσμικού πλαισίου προστασίας, η προστασία είναι δυνατό να απορρέει από το Σύνταγμα.

Στην περίπτωση του περιβάλλοντος, η υποχρέωση του κράτους για την προστασία του προκύπτει με ρητό τρόπο από το γράμμα του Συντάγματος, στη διάταξη του άρθρου 24 παράγραφος 1, εδάφιο α': «Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους»³³.

Στην περίπτωση του κοινωνικού δικαιώματος της ραδιοτηλεοπτικής πληροφόρησης, η υποχρέωση του κράτους³⁴ δεν προκύπτει απ'ευθείας από το Σύνταγμα, αλλά συνάγεται

33. Σχετικά με τη διάταξη αυτή έχει υποστηριχθεί ότι δεν είναι κατευθυντήρια, αλλά αποτελεί τέλειο κανόνα δικαίου. (ΣτΕ 4576/77, 2249/79, 3047/80). Για τον λόγο αυτό το ά.24 παρ.1 Σ. θεμελιώνει απ'ευθείας υποχρέωση της διοίκησης για αποζημίωση (ΣτΕ 3146/86). Με τη ΣτΕ 3682/86 γίνεται δεκτό ότι υπάρχει ένα κοινωνικό δικαίωμα χρήσης του φυσικού περιβάλλοντος, το οποίο έχει τεθεί για την απόλαυση ενός δημόσιου αγαθού και την εξυπηρέτηση γενικότερου κοινωνικού συμφέροντος. Στη ΣτΕ 2739/87 (Τμ.Δ') γίνεται δεκτή η δυνατότητα έγερσης αγώνων αξιώσεων εκ μέρους μίας ομάδας κατοίκων (της Πύλου), στους οποίους αναγνωρίζεται συλλογικό έννομο συμφέρον σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος. Στο σημείο αυτό, κατ'αναλογία, το ΣτΕ θα ήταν δυνατό να κάνει δεκτή μία *actio popularis* για τη διασφάλιση ικανής και ποιοτικής πληροφόρησης, σύμφωνα με τις αρχές του ά.15 παρ.2 Σ., εριζόμενο σε συλλογικό έννομο συμφέρον ομάδων πολιτών. Ο *Ρώτης* (Η συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας του περιβάλλοντος, Τιμ. τόμ. ΣτΕ 1929-1979, τόμ.Α, σ.121 επ.), δέχεται ότι με τη διάταξη του ά.24 παρ.1 Σ. θεμελιώνεται ένα υπερατομικό κοινωνικό δικαίωμα. Σε άλλο σημείο στη θεωρία (*Αντωνίου*, Το κοινωνικό δικαίωμα χρήσεως του περιβάλλοντος μεταξύ ελευθερίας και συμμετοχής, ΤοΣ 1987, 116 (117)) αναφέρεται ότι θα ήταν δυνατό να γίνει λόγος για ένα ατομικό δικαίωμα απόλαυσης του περιβάλλοντος. *Contra* ο *Βλάχος* (*Επίμετρο*, ό.π., σ. 70 επ.), ο *Μάνεσης* (*Ελευθερίες*, ό.π., σ.19) και η *Ηλιοπούλου* (*Τριτενέργεια*, ό.π., σ.156). Οι *Μάνεσης* (*ibid*, σ.107), *Σιούτη* (*Περιβάλλον*, ό.π., σ.121) και *Σακελλαρόπουλος* (*Σκέψεις για το πρόβλημα του περιβάλλοντος από νομική σκοπιά*, Τιμ. τόμ. ΣτΕ 1929-1979, τόμ.Β', σ.223 επ. (285)) δέχονται ότι η φύση της διάταξης του ά.24 παρ.1 Σ. προσομοιάζει μάλλον προς τη θεσμική εγγύηση. Εν κατακλείδι, οι τρεις απόψεις που έχουν αναπτυχθεί στη θεωρία σχετικά με τη φύση του δικαιώματος που απορρέει από το ά.24 παρ.1 Σ. είναι, πρώτον, ότι πρόκειται για ατελή κανόνα δικαίου, δεύτερον, ότι πρόκειται για μία ρητή επιταγή προς τον νομοθέτη και, τρίτον, ότι πρόκειται για θεσμική εγγύηση (βλ. σχετ. *Τάχο*, *Δίκαιο προστασίας του περιβάλλοντος*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1987, σ. 28). Στο δικαίωμα αυτό, αναφέρουν οι *Κουρή/Λαμπρόπουλος/Μερασίνης* (Η προστασία του περιβάλλοντος κατά τη νομολογία του ΣτΕ και η αντανάκλασή της στην ερμηνεία διατάξεων του Αστικού Δικαίου, Εισήγηση, Σεμινάριο Αστικού Δικαίου, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1989, σ.11), μπορεί να αναγνωρίζεται και έμμεση τριτενέργεια, για παροχή προστασίας στον χρήστη του περιβάλλοντος, από προσβολές τρίτων, ιδιωτών. *Contra* η *Σιούτη* (ό.π., σ.88 επ.). Στο σημείο αυτό, παραλληλισμός μεταξύ των δύο δικαιωμάτων, επί του περιβάλλοντος και της πληροφόρησης, θα ήταν εφικτός σχετικά με την ισχύ της έμμεσης τριτενέργειάς τους, η οποία, στην περίπτωση της πληροφόρησης, θα αναπτυσσόταν σε κατάσταση ιδιωτικού ιδιοκτησιακού καθεστώτος των ραδιοτηλεοπτικών μέσων.

34. Συγγενείς συνταγματικές διατάξεις, που αναφέρονται σε κρατικές υποχρεώσεις είναι αυτές

έμμεσα, δεδομένου, ότι το κράτος προβαίνει σε μία ενδιάμεση πράξη, τον έλεγχο επί της ραδιοτηλεόρασης, για να διασφαλίσει ακριβώς την παροχή πληροφόρησης μέσω αυτής.

Σε διαβάθμιση προστασίας, αποδεικνύεται ασθενέστερη η συνταγματική κατοχύρωση της πληροφόρησης μέσω της ραδιοτηλεόρασης παρά η προστασία του περιβάλλοντος, εξαιτίας ακριβώς της ρητής αναφοράς της υποχρέωσης προστασίας για τη δεύτερη περίπτωση στο άρθρο 24 παράγραφος 1. Ασθενέστερη είναι η προστασία προκειμένου ειδικά περί της καλωδιακής τηλεόρασης, δεδομένου πρώτον, ότι, αυτή καλύπτει με εικόνα και ήχο την επικράτεια συνήθως επικουρικά προς την ερτζιανή τηλεόραση και, δεύτερον, ότι η καλωδιακή τηλεόραση αποτελεί, κατά κανόνα, αντικείμενο ιδιωτικής εκμετάλλευσης.

Για να καταστεί δυνατό να εγερθούν αξιώσεις, που απορρέουν από το κοινωνικό δικαίωμα της ραδιοτηλεοπτικής πληροφόρησης, και για να είναι δυνατή η ακύρωση πράξεων της διοίκησης, που είναι αντίθετες προς το περιεχόμενο του δικαιώματος αυτού, πρέπει ο πολίτης, που αιτεί την προστασία του δικαιωμάτος του, να είναι σε θέση να προβάλλει σχετικά έννομο συμφέρον.

Το έννομο συμφέρον, στην περίπτωση της πληροφόρησης μέσω της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, είναι συλλογικό³⁵ και απονέμεται συνήθως σε σύνολο πολιτών, που διαμένουν σε μία ορισμένη περιοχή, όπου η καλωδιακή αυτή λήψη παρουσιάζει κοινά χαρακτηριστικά: ομοιογένεια, αριθμό ή πληρότητα σταθμών. Με τον τρόπον αυτό, και κυρίως με βάση σύγχρονες τάσεις της νομολογίας μας³⁶, η σχετική αξίωση εγείρεται και από ομάδες πολιτών που έχουν την τεχνική δυνατότητα λήψης των ίδιων καλωδιακών τηλεοπτικών σταθμών.

1αβαβ. Οι αρχές που διέπουν την πληροφόρηση

Το Σύνταγμα απαιτεί, στο άρθρο 15 παράγραφος 2, την παροχή μέσω της ραδιοτηλεόρασης αντικειμενικής και ισότιμης πληροφόρησης, με τη φράση: «...την αντικειμενική και με ίσους όρους μετάδοση πληροφοριών και ειδήσεων». Υποστηρίζεται σχετικά στη

των ά.21 παρ.3 και 24 παρ.2 και 6. Σε κρατικό έλεγχο επί μίας δραστηριότητας αναφέρονται οι διατάξεις των ά.15 παρ.2 και 24 παρ.2. Σε κρατική εποπτεία αναφέρονται οι διατάξεις των ά.12 παρ.5, 13 παρ.3, 16 παρ.5, 8 και 9 και 102 παρ.2 Σ. Ο *Τάχος* (Περιβάλλον, ό.π., σ. 23) υποστηρίζει ότι η κρατική υποχρέωση για την προστασία του περιβάλλοντος συνιστά μία θετική υποχρέωση θέσπισης νομοθετικών και διοικητικών μέτρων για τη διαφύλαξη του περιβάλλοντος και μία αρνητική υποχρέωση για τη διοίκηση, να μη λαμβάνει μέτρα αντίθετα προς τη διάταξη του ά.24 παρ.1 Σ. Ελλείψει νομοθετικής ρύθμισης, η υποχρέωση αυτή προκύπτει απευθείας από το Σύνταγμα.

35. Για την αντιστοιχία με το δικαίωμα στο περιβάλλον, στην περίπτωση αυτή, το προστατευόμενο έννομο αγαθό θεωρείται σύνθετο, συλλογικό, πρωτογενές, μοναδικό και αναντικατάστατο. (βλ. σχετ. *Τάχος*, Περιβάλλον, ό.π., σ.31).

36. Για μία αυστηρή και μία ευρεία, αντίστοιχα, προσέγγιση του έννομου συμφέροντος, ως προϋπόθεσης άσκησης παραδεκτής αιτήσεως ακυρώσεως, βλ. ενδεικτικά, ΣτΕ 4311/88, 905/89, 1108/91, 1157/91.

θεωρία ότι η αντικειμενικότητα και η ισοτιμία αποτελούν δύο από τους τρεις σκοπούς, που έχει θέσει για τη ραδιοτηλεόραση γενικά ο συντακτικός νομοθέτης³⁷.

Η πλήρωση της αντικειμενικότητας και της ισότητας της πληροφόρησης, που παρέχεται μέσω της καλωδιακής τηλεόρασης, συνιστά ένα τμήμα της κοινωνικής αποστολής, την οποία πρέπει να εκπληρώσει και αυτής της μορφής η τηλεόραση, όπως και κάθε άλλη, σύμφωνα με το β' εδάφιο της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 15 του Συντάγματος.

Ο Ανδρουτσόπουλος³⁸ υποστηρίζει, σχετικά με τις αρχές που διέπουν γενικά τη ραδιοτηλεοπτική πληροφόρηση, ότι η μεν ισοτιμία της πληροφόρησης αφορά στην πράξη ιδίως στην πολιτική πληροφόρηση και επιβάλλεται από τη δημοκρατική αρχή και την αρχή της ισότητας, ενώ η αντικειμενικότητα αποκτά μεν ιδιαίτερη σημασία στην πολιτική πληροφόρηση, αλλά αφορά σε ολόκληρο το φάσμα των τηλεοπτικών εκπομπών, τις οποίες καλύπτει το άρθρο 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος.

Η αρχή της αντικειμενικότητας της ραδιοτηλεοπτικής πληροφόρησης έχει την έννοια της αναζήτησης της αλήθειας της είδησης³⁹ και της παρουσίασης πολλών αντιτιθέμενων απόψεων στην έρευνα του κάθε θέματος⁴⁰. Η αρχή της ισότητας της ραδιοτηλεοπτικής πληροφόρησης έχει την έννοια της απονομής ίσου χρόνου, αλλά και απόδοσης ίσης σπουδαιότητας στους πολιτικούς σχηματισμούς σε κοινωνικούς φορείς ή σε ομάδες συμφερόντων, που επιδιώκουν την προβολή της άποψής τους με τη χρήση ραδιοτηλεοπτικού χρόνου.

Στην πραγματικότητα, επειδή και η αντικειμενικότητα και η ισοτιμία των πληροφοριών αποτελούν έννοιες εξαιρετικά αόριστες και ασαφείς⁴¹, έχει εκφρασθεί η άποψη ότι η

37. Βλ. ενδεικτικά, *Αλιβιζάτο*, Κράτος, ό.π., σ.72 επ.

38. Βλ. σχετ. *Ανδρουτσόπουλο*, Η αντικειμενικότητα της πληροφορήσεως και η αξία του ανθρώπου, ΝοΒ 33, 959 (964).

39. Έχει υποστηριχθεί με επιμονή, κυρίως στην αγγλοσαξονική πολιτική θεωρία, ότι οι ειδήσεις από τη ραδιοτηλεόραση δεν περιέχουν σε καμία περίπτωση την αντικειμενική αλήθεια, αλλά αποτελούν προϊόν πολιτικών συμβιβασμών. Βλ. μόνον ενδεικτικά, *Κομνηνού/Λυριντζή*, ό.π., σ.273 επ., *Bennett, Media, «Reality»*, Signification σε: Gurevitch/ Bennett/Curran/Woollacott, ό.π., σ. 287 επ., *Cohen/Young, The Manufacture of News. Social Problems, Deviance and the Mass Media*, Constable, London, 1988, σ. 52 επ., *Glasgow University Media Group, Bad news*, vol.1, Routledge and Kegan Paul, London, 1976, σ. 1 επ., και πρόσφατα, από την εμπειρία του πολέμου στον Περσικό, *Le Monde Di., L'ère du sourçon. Médias, sociétés et démocratie*, Mai 1991, 11. *O J. St. Mill* εξάλλου, στο *On liberty* (repr.) Penguin Books, 1987, σ.77 επ. υποστηρίζει, γενικά, την απόλυτη σχετικότητα κάθε αλήθειας, η οποία εκφράζεται και διαδίδεται. Πρβλ. ΑΠ 1156/86 ΝοΒ 33,1642, όπου διατυπώθηκε η άποψη πως η ανακρίβεια στην παρουσίαση της είδησης μπορεί να συνιστά μη πληρότητά της.

40. Με την έννοια αυτή, η αντικειμενικότητα εμφανίζεται ως πλουραλισμός, τον οποίο, ως αρχή της ραδιοτηλεοπτικής διαδικασίας, εισάγουν στην Ελλάδα οι *Κομάντος* (Ελευθερία και ποιότητα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, ΤοΣ 1975, 155 (159) και *Αλιβιζάτος* (Κράτος, ό.π., σ.69) με τον όρο «πολυμέρεια». Σε αυτήν αναφέρονται και πολλές αποφάσεις ευρωπαϊκών Συνταγματικών δικαστηρίων (Βλ. ενδεικτικά, DC 86-217, 18/9/86 CC και BVerfGE 73, 118) Στη ΣτΕ 872/92 (Ολ.), αναφέρεται η πολυφωνία ως αντικείμενο της αποστολής του ΕΣΡ.

41. Ο *Ανδρουτσόπουλος* υποστηρίζει πάντως, σε «Οι αρχές της αντικειμενικότητας και της ισό-

απαρίθμηση των συνταγματικών αρχών που διέπουν τη λειτουργία της ραδιοτηλεόρασης, ως σκοπών της, έχει την έννοια της θέσης κατευθυντήριων αρχών⁴² αναφορικά με τη ραδιοτηλεοπτική λειτουργία.

Αντίθετα, θα ήταν δυνατό να υποστηριχθεί ότι η διάταξη της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 15 έχει κανονιστική πυκνότητα και σε αυτήν θεμελιώνονται υποχρεώσεις του κράτους για εξειδίκευση του νομοθετικού εκείνου πλαισίου, που θα επιτρέπει την κοινωνική παροχή της *minimum* πληροφόρησης. Στην ίδια διάταξη θεμελιώνονται και αξιώσεις των πολιτών κατά του κράτους για τη διασφάλιση της ροής πληροφοριών, με τα ιδιαίτερα αυτά χαρακτηριστικά.

Η θεμελίωση ή όχι των σχετικών αξιώσεων εξαρτάται από τα πραγματικά περιστατικά της κάθε υπόθεσης, τη νομική βάση που επικαλούνται οι δικαιούχοι και το είδος της παραβίασης των σχετικών αρχών.

1αββ. Η θεωρία του δημόσιου δικαίου

Ο Μάνεσης αναλύει πρώτος τη λειτουργία της ελευθερίας πληροφόρησης⁴³ στην ελληνική έννομη τάξη. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι το δικαίωμα της έκφρασης γνώμης συνοδεύεται από την κατοχύρωση ενός δικαιώματος πληροφόρησης. Στη συνέχεια επιχειρεί ένα λογικό συσχετισμό μεταξύ έκφρασης και πληροφόρησης, εκλαμβάνοντας την τελευταία προφανώς υπό τη διπλή οπτική της, ενεργητική και παθητική. Ο συγγραφέας θεωρεί τελικά ότι η ελευθερία πληροφόρησης, η οποία συνδέεται με τα μέσα διάδοσης της πληροφορίας, και ιδίως τον τύπο, διασφαλίζεται από το Σύνταγμα, στο άρθρο 14 παράγραφος 1 και συνεπάγεται την ελευθερία σχηματισμού γνώμης.

Ο Δαγτόγλου υποστηρίζει ότι η ραδιοτηλεοπτική λήψη προστατεύεται, επειδή ακριβώς και η πληροφόρηση κατά τον εκλογικό αγώνα των κομμάτων», ΤοΣ 1986, 70, ότι: «το δημόσιο συμφέρον εξυπηρετείται με την πραγμάτωση του ουσιαστικού περιεχομένου της διατάξεως του άρθρου 15 παράγραφος 2, που είναι η μέριμνα για τη διασφάλιση της αντικειμενικότητας σε κάθε περίπτωση, πράγμα το οποίο σημαίνει περαιτέρω ότι η αντικειμενικότητα, προβαλλόμενη ως αρχή μείζονος σημασίας, διατηρεί τη σημασία της αυτή όταν κατατείνει στην ουσιαστική ενημέρωση και πληροφόρηση», (*ibid*, σ.75, υπ. (8)). Ο ίδιος, τέλος, θεωρεί ότι η αξίωση για αντικειμενική, δηλαδή υπεύθυνη και έντιμη πληροφόρηση απορρέει από την υποχρέωση της πολιτείας να σέβεται την ανθρώπινη αξιοπρέπεια (NoB (962)).

42. Την άποψη ότι το ά. 15 παρ.2 Σ. συνιστά κατευθυντήρια διάταξη και δεν έχει πυκνό κανονιστικό περιεχόμενο ακολουθούν, από τη θεωρία, ο Δαγτόγλου (Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 42 επ.), ο οποίος όμως θεωρεί ότι από τη διάταξη προκύπτει υποχρέωση του κράτους να δημιουργήσει το οργανωτικό πλαίσιο, που θα διευκολύνει την πραγματοποίηση των συνταγματικών αρχών (*ibid*, σ.45) και ο Ανδρουτσόπουλος (NoB (962)). Contra ο Αναγνώστου, NoB (638), ο Αλιβιζάτος (Κράτος, ό.π. σ. 60) και με αμφιβολίες ο Κόρσος, (Τύπος, ό.π., σ. 72 επ.). Ο Munro (Judicial Review and the Media, JMLP (1990), 88) υποστηρίζει γενικά ότι οι αρχές που διέπουν τη λειτουργία της ραδιοτηλεόρασης πρέπει να έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα.

43. Μάνεσης, Έντυπα, ό.π., σ. 633-4.

βώς κατοχυρώνεται η ραδιοτηλεοπτική πληροφόρηση. Γι' αυτό ο ίδιος αναφέρει ως κύρια συνεπαγωγή της κατοχύρωσης της ελευθερίας του πληροφορείσθαι διά της ραδιοτηλεόρασης την ελευθερία προμήθειας και χρήσης τηλεοπτικής συσκευής και κεραίας⁴⁴. Δεν συνάγει όμως ο συγγραφέας από τις σχετικές συνταγματικές διατάξεις υποκειμενική αξίωση πλήρους και αντικειμενικού σχολιασμού ή ειδησεογραφίας⁴⁵, με την ίδια λογική, όπως δεν συνάγεται σχετική αξίωση των ιδιωτών κατά του τύπου ειδικά από το άρθρο 14 παράγραφος 2 του Συντάγματος.

Τέλος, σύμφωνα με τον ίδιο, η ελευθερία του πληροφορείσθαι περιλαμβάνει στο προστατευόμενο αντικείμενό της και τη ραδιοτηλεοπτική λήψη. Η τελευταία κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παράγραφος 1 του Συντάγματος και στο άρθρο 10 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ. Το Σύνταγμα μάλιστα, κατ' αυτόν, κατοχυρώνει την ελευθερία του πληροφορείσθαι δια των μέσων μαζικής ενημέρωσης ως ειδικότερη έκφανση της ελευθερίας της γνώμης⁴⁶.

Ο Παρράς, μόνος από την ελληνική θεωρία, αναγνωρίζει ρητά ένα κοινωνικό δικαίωμα πληροφόρησης, χωρίς όμως να διευκρινίζει εάν από αυτό προκύπτουν υποκειμενικές αξιώσεις⁴⁷. Ο Σκουρής αναγνωρίζει επίσης ένα συνταγματικό δικαίωμα πληροφόρησης⁴⁸.

Ο Αλιβιζάτος υποστηρίζει πως το Σύνταγμά μας δεν περιέχει ρητή διάταξη που να κατοχυρώνει το δικαίωμα της πληροφόρησης, αλλά ο ίδιος θεωρεί αναμφισβήτητο ότι το δικαίωμα αυτό εμπεριέχεται στην έννοια της προσωπικής ελευθερίας και της ελευθερίας της προσωπικής κίνησης, της οποίας και αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση⁴⁹. Σύμφωνα με την άποψή του, η παθητική πλευρά του δικαιώματος αυτού περιλαμβάνει και τη ραδιοτηλεοπτική λήψη. Το περιεχόμενο δε προστασίας του συνίσταται κυρίως στην ελευθερία του δέκτη να επιλέγει τις πηγές πληροφόρησής του.

Κατά τον Βενιζέλο, η ελευθερία πληροφόρησης θεμελιώνεται στο άρθρο 5 παράγραφος 1 του Συντάγματος και καλύπτεται από το περιεχόμενό του. Σε άλλο πάλι σημείο, ο ίδιος αναγνωρίζει την ύπαρξη ενός δικαιώματος ελεύθερης πληροφόρησης⁵⁰, χωρίς να κρίνει αναγκαία τη διάκριση μεταξύ των όρων δικαίωμα και ελευθερία της πληροφόρησης. Προφανώς όμως η ανόμοια αυτή ορολογία υπονοεί, όπως χρησιμοποιείται, ότι δικαιώματα πληροφόρησης (υπό την έννοια του *droit de l'information* ή *right of information*)⁵¹ εμπεριέχονται σε ένα χώρο ελευθερίας του δέκτη της πληροφορίας (*liberté d'information, Informationsfreiheit*).

44. Βλ. σχετ. *Δαγτόγλου*, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 162-3, και τον ίδιο, Δικαιώματα Α', ό.π., σ. 440 και 633 επ.

45. *Δαγτόγλου*, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 164.

46. *Ibid*, σ. 432 επ και σ. 562.

47. Βλ. σχετ. *Παράς*, *Corpus I*, ό.π., σ. 228.

48. Βλ. σχετ. *Σκουρή*, Μία ελευθερία υπό τον άμεσο έλεγχο του κράτους, ΕΕΕυρΔ 2-1990, 193 (σ. 196 επ.).

49. *Αλιβιζάτος*, Κράτος, ό.π., σ. 60 επ.

50. Βλ. σχετ. *Βενιζέλο*, Η έκρηξη, ό.π., σ. 37 και 42.

51. Βλ. σχετ. τον χωρισμό του *Bullinger* (GYIL (91)) και τις ορολογικές επιλογές των *Auby/Ducos-*

Συμπερασματικά, από όλες τις επιμέρους απόψεις που έχουν υποστηριχθεί στην ελληνική θεωρία του δημόσιου δικαίου⁵², είναι δυνατό να διατυπώσει κανείς τις ακόλουθες σκέψεις: πρώτον, το σημαντικότερο πρακτικά είδος πληροφόρησης συνίσταται στη διάδοση μίας πολιτικά ενδιαφέρουσας πληροφορίας, η οποία καθίσταται μαζική πληροφορία, όταν διαδίδεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και απευθύνεται στο ευρύ κοινό. Στην περίπτωση αυτή, η πληροφόρηση, που αποτελείται από επιμέρους έννομα αγαθά, τις πληροφορίες⁵³, καθίσταται έννομο συμφέρον και αποκτά αυτονομία σε σχέση με τα μέσα διάδοσής της. Ιδιαίτερες αρχές χαρακτηρίζουν δε την ίδια τη διαδικασία διάδοσής της.

Όσο κρισιμότερη, δεύτερον, για την εξέλιξη των σύγχρονων θεσμών καθίσταται η επιρροή των νέων μέσων μαζικής ενημέρωσης, όπως της καλωδιακής τηλεόρασης, τόσο πιο έντονα αναδεικνύεται ο κοινωνικός χαρακτήρας των δικαιωμάτων πληροφόρησης, τα οποία απονέμονται σε διάφορα, κάθε φορά, υποκείμενα.

Η κατοχύρωσή τους, υπό το γράμμα των Συνταγμάτων διαφόρων χωρών και υπό την επιρροή διεθνών συμβατικών κειμένων, υπαγορεύεται από τη σύγχρονη τεχνολογική και κοινωνική πραγματικότητα, η οποία αποκτά αυτόνομη κανονιστική δύναμη. Αντικείμενο προστασίας των δικαιωμάτων αυτών είναι, τελικά, η νομική θέση του δέκτη της πληροφορίας, ο οποίος έχει δικαίωμα σε μία αντικειμενική, *minimum* πληροφόρηση, που επιπλέον διαδίδεται περαιτέρω ελεύθερα.

Η ανάγκη κατοχύρωσης της νομικής θέσης του παθητικού δέκτη της πληροφορίας είναι εμφανής στη διάταξη του άρθρου 15 παράγραφος 2 του ελληνικού Συντάγματος. Επειδή όμως η κατοχύρωση και της ροής της πληροφορίας και της νομικής θέσης του δέκτη της συνεπάγονται τη δυνατότητα έγερσης αξιώσεων εκ μέρους του, γι' αυτό κρίνεται αναγκαία η παρέμβαση του κράτους για τη ρύθμιση του χώρου ελευθερίας της πληροφόρησης προς όφελος του παθητικού δέκτη της πληροφορίας⁵⁴.

Η ίδια περίπτωση τάση παρατηρείται στη θεωρία και διεθνώς. Μέχρι τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, επειδή η μόνη πληροφόρηση που είχε σημασία, ήταν αυτή που μεταδιδόταν μέσω του τύπου, ως ισχυρότερου μέσου ενημέρωσης, προστατεύονταν κατ'έξοχην η ενεργητική πλευρά της πληροφόρησης, η οποία ταυτίζεται με την έκφραση, ως κλασικό ατομικό δικαίωμα.

Προϊόντος του χρόνου, με αιχμές την ταχύτητα της τεχνολογικής προόδου και την

Ader, (ό.π.), και *Dumas*, (ό.π.).

52. Βλ. σχετ. *Μάνεση*, Έντυπα, ό.π. (638), *Δαγτόγλου*, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 90 και 162-3, τον ίδιο, *Δικαιώματα Α'*, ό.π., σ.432 επ. *Αλιβιζάτο*, Κράτος, ό.π., σ.48 και 60 επ., *Βενιζέλο*, Η έκρηξη, ό.π., σ.37 και 42, *Κονταξή*, ό.π., σ.335 επ., *Παραρά*, *Corpus I*, ό.π., σ. 228, *Μιχαηλίδη-Νουάρο*, Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου και η ελευθερία του τύπου, ΤοΣ 1983, 369 (375), *Παπαρρηγοπούλου-Σκορίνη*, Η πληροφόρηση του κοινού διά του τύπου και η προστασία της προσωπικότητας του κατηγορουμένου, ΝοΒ 25, 278 (281) και *Φίλια*, ό.π., σ. 20 επ.

53. Ο Δ. Βασιλάκος (Παράνομος ραδιοσταθμός, Ποιν.Χρ. ΚΘ' 318-9) υποστηρίζει αντίστοιχα ότι η ακώλυτη λειτουργία των τηλεπικοινωνιών είναι προστατευόμενο έννομο αγαθό.

54. Πρβλ. *Chen*, *Human Rights and the Free Flow of Information*, 4 NYLSJICL (1982), 37.

υιοθέτηση, από τη διεθνή κοινότητα, κειμένων που προστάτευαν ρητά τη ροή της πληροφορίας, όπως το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ⁵⁵ και σε συγκριτικό επίπεδο το άρθρο 5 του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης⁵⁶, η νομική σκέψη αναζήτησε τον τρόπο στοιχειοθέτησης, ερμηνευτικά, ενός δικαιώματος πληροφόρησης⁵⁷ ειδικά από τα «νέα» μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Το δικαίωμα αυτό εμπεριέχεται γενικότερα στη σφαίρα της ελευθερίας της πληροφόρησης και κατοχυρώνεται υπέρ του παθητικού δέκτη της πληροφορίας. Η ανωτέρω θεωρητική κατασκευή αφορά, σε όλα της τα στοιχεία, και στη καλωδιακή τηλεόραση.

1αβγ. Οι ρυθμίσεις της Ευρωπαϊκής σύμβασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου

Με την Ευρωπαϊκή σύμβαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου, η οποία αποτελεί για την ελληνική έννομη τάξη εσωτερικό δίκαιο, προστατεύονται ρητά η λήψη, η μετάδοση και η διάδοση πληροφοριών. Η προστασία αυτή υπαγορεύεται από τη γραμματική διατύπωση της διάταξης της παραγράφου 1 του άρθρου 10 της Σύμβασης⁵⁸.

Η νομολογία των οργάνων της ΕΣΔΑ έχει υπαγάγει στην έννοια της πληροφορίας ακόμη και τις ανακοινώσεις ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων από σχετικά περιοδικά⁵⁹. Προσδίδεται, με τον τρόπο αυτό, ιδιαίτερα ευρύ πεδίο προστασίας στην έννοια της πληροφορίας, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 10 παράγραφος 1 της Σύμβασης. Στην έννοιά της περιλαμβάνονται όλα τα μηνύματα πληροφοριακού περιεχομένου.

Το Ευρωπαϊκό δικαστήριο των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην υπόθεση *Groppera Radio AG*, που αφορούσε στη διάδοση πληροφοριών μέσω καλωδιακού δικτύου, έκρινε ότι η διάδοση αυτή προστατεύεται από την ΕΣΔΑ. Έτσι είναι δυνατό να συναγάγει κανείς το συμπέρασμα ότι και η καλωδιακή ροή των πληροφοριών κατοχυρώνεται ερμηνευτικά από την ΕΣΔΑ, ως ελευθερία απορρέουσα από τη Σύμβαση.

Το Δικαστήριο έχει κρίνει επίσης ότι προστατεύεται από τη Σύμβαση και η ροή των

55. Από τα μη δεσμευτικά διεθνή κείμενα, από όπου προκύπτει η έννομη προστασία της ροής της πληροφορίας, βλ. εκτός άλλων, *UNESCO*, «The Florence Agreement», Gen. Con. 17/6/50 και ακόμη τη «Διακήρυξη για την ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης», που υπογράφηκε από τις χώρες του Συμβουλίου της Ευρώπης, στο Στρασβούργο, στις 29/4/82 (ά.ΙΙ και ΙΙΙ).

56. Η προστασία της ροής των πληροφοριών στο Θεμελιώδη Νόμο της Βόννης προκύπτει κυρίως από τη διατύπωση του ά.5 παρ.1, εδ.α. Βλ. σχετ. *Herzog*, σε: *Maunz-Dürig*, ό.π., αριθ.81 επ. Πρβλ. υπ. *Autronic AC*, ΕΔΔΑ ό.π., παρ.46.

57. Το δικαίωμα αυτό θεωρείται ότι ανήκει στα λεγόμενα δικαιώματα γ' γενεάς, με τα οποία συντελείται κατ' εξοχήν η υπέρβαση της τριμερούς διάκρισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Βλ. σχετ. *Chevallier*, *Constitution et communication*, *Chronique XLVIII*, *Recueil Dalloz*, 1991, 247 (254)), *Roche*, ό.π., σ.24, *Δ.Τσάτσο*, *Δικαιώματα*, ό.π., σ. 93 και *Σιούτη*, *Περιβάλλον*, ό.π., σ. 45 και υπ. (6).

58. Το ά.10 παρ.1 της ΕΣΔΑ περιλαμβάνει στο εδ.α' τη φράση: «... και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων...».

59. Βλ. σχετ. υπ. *De Geillustreerde Pers N.Y. v. The Netherlands*, Προσφ. 5178/71, ΕΕΔΑ 6/7/76, παρ.14.

πληροφοριών μέσω του τύπου. Στην Υπόθεση *Sunday Times*, έκρινε ότι το κοινό έχει δικαίωμα να λαμβάνει τις πληροφορίες και τις ιδέες η διάδοση των οποίων αποτελεί καθήκον του τύπου⁶⁰. Ωστόσο θεωρείται ότι η ανωτέρω κρίση δεν αποσκοπεί στην αναγνώριση ενός υποκειμενικού δικαιώματος στην πληροφόρηση από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, αλλά στην ανάγκη στάθμισης της νομιμότητας των περιορισμών της ελευθερίας μετάδοσης πληροφοριών σε σχέση με το δικαίωμα του κοινού να πληροφορείται. Επίσης γίνεται δεκτό ότι δεν υπάρχει υποχρέωση του κράτους από το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ να κρατεί τον λαό ενημερωμένο σε σπουδαία ζητήματα⁶¹.

Παρά την κατοχύρωση όμως με σαφήνεια στο γράμμα της ΕΣΔΑ της λειτουργίας και των δύο πόλων της διαδικασίας της πληροφόρησης, πομπού και δέκτη της πληροφορίας, υπό τη σκέπη ενός γενικού δικαιώματος ελευθερίας της έκφρασης, δεν προσδιορίζεται σαφώς από το κείμενο της Σύμβασης, αλλά ούτε εξειδικεύεται με βάση τη νομολογία των οργάνων της, το ρυθμιστικό περιεχόμενο μίας ελευθερίας πληροφόρησης, προς όφελος του παθητικού δέκτη της πληροφορίας.

Έχει υποστηριχθεί, σε αντιστοιχία με τις παραπάνω κρίσεις, ότι η προστασία που παρέχει το Σύνταγμά μας στην πληροφόρηση, παρόλη την απουσία, στο γράμμα του, της κατοχύρωσης αντίστοιχων δικαιωμάτων, είναι ευρύτερη από την προστασία που παρέχει σε αυτήν η ΕΣΔΑ⁶².

Συνεπώς, για το μεν ελληνικό Σύνταγμα, οι επιμέρους αξιώσεις, που είναι δυνατό να εγερθούν υπέρ των αποδεκτών της παθητικής πληροφόρησης, προσδιορίζουν τελικά και το εύρος της ελευθερίας της πληροφόρησης, ενώ αντίστοιχα, για την ΕΣΔΑ, η εξειδίκευση και τυχόν διεύρυνση των δικαιωμάτων της πληροφόρησης επαφίενται για περαιτέρω θεματική επεξεργασία στα όργανα της Σύμβασης.

1αβδ. Οι αξιώσεις των δημοσιογράφων

Οι δημοσιογράφοι που εργάζονται στις επιχειρήσεις καλωδιακής τηλεόρασης, καθώς και στις υπόλοιπες επιχειρήσεις των μέσων μαζικής ενημέρωσης, παίζουν τον ρόλο του ενδιάμεσου μεταξύ του κοινού που πληροφορείται και της πηγής της πληροφορίας.

Χωρίς να υφίσταται κάποια θετική νομική δέσμευση, από τη σκοπιά του ελληνικού δικαίου, για την παροχή προς αυτούς όλων των αναγκαίων πληροφοριών από τις ανοικτές πηγές πληροφόρησης, εν τούτοις γίνεται δεκτό ότι το δικαίωμα πληροφόρησης ενεργοποιείται και καθίσταται αγωγίμο, όταν υποκειμένα του είναι δημοσιογράφοι. Η ενεργοποίηση του δικαιώματος συντελείται εξαιτίας της πολιτικά κρίσιμης αποστολής αυτής της κατηγορίας επαγγελματιών.

Περαιτέρω, οι δημοσιογράφοι απαιτούν την παροχή σε αυτούς ικανού αριθμού πλη-

60. Βλ. υπ. *Sunday Times v. Un. Kingdom*, ΕΔΔΑ 26/4/79, Σ.Α' 30, παρ.65 και από την πρόσφατη νομολογία, υπ. *Sunday Times v. Un. Kingdom* (No 2), ΕΔΔΑ 26/11/91, Σ Α' 217, παρ.50.

61. Βλ. σχετ. *Bullinger*, HRLJ (354).

62. Βλ. σχετ. *Ιωάννου*, ΕΕΕυρΔ (σ. 258 επ.).

ροφοριών, ώστε να καλύπτεται με το έργο τους η παροχή από τα μέσα ενημέρωσης ενός *minimum* ποσού πληροφόρησης⁶³. Αυτοί έχουν τα ίδια δικαιώματα ως προς την αναζήτηση πληροφοριών, είτε εργάζονται σε δημόσιους είτε σε ιδιωτικούς ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς. Σε περίπτωση όμως που εργάζονται σε δημόσια μέσα μαζικής ενημέρωσης, τα οποία απολαμβάνουν ενός μονοπωλίου εκπομπής, τότε ισχυροποιείται ακόμη περισσότερο το δικαίωμα πληροφόρησής τους.

Στην περίπτωση αυτή ο δημοσιογράφος μπορεί, για παράδειγμα, να απαιτήσει, προκειμένου να ενημερώσει το κοινό, τη διάνοιξη και μη ανοικτών πηγών πληροφόρησης⁶⁴.

63. Ένδειξη προς την κατεύθυνση αυτή αποτελεί το προνόμιο του Καταστατικού της ΕΣΗΕΑ (1979), το οποίο δεν έχει δεσμευτική ισχύ και η διάταξη του άρθρου 2 του Κώδικα δεοντολογίας που έχει εκπονήσει το ΕΣΡ. Ο Δαγτόγλου (Τύπος, ό.π., σ. 98) υποστηρίζει, ότι ούτε υποχρέωση των ιδιωτών προς πληροφόρηση του τύπου, ούτε αγωγή αξίωση του τύπου έναντι ιδιωτών προς πληροφόρηση είναι δυνατό να συναχθεί από το ά.14 παρ.2 εδ.α Σ. Από την ελευθερία όμως του τύπου, ως θεσμικής εγγύησης, προκύπτει, συνεχίζει ο ίδιος, δικαίωμα πρόσβασης του τύπου σε δημόσια προσιτές (και ιδιωτικές) συγκεντρώσεις. Ο Μπόμπος (Το πρόβλημα της κατοχύρωσης του επαγγελματικού απόρρητου του δημοσιογράφου, Ε 2, ΙΔΜΕ, Αθήνα, 1987, 569 (574, 582)) θεωρεί ότι οι δημοσιογράφοι-ελεύθεροι επαγγελματίες απολαμβάνουν ελευθερίας πληροφοριών, ως έκφραση της υλικής ελευθεροτυπίας. Η Παπαρρηγοπούλου-Σκορίνη, ΝοΒ (281) δέχεται ότι το καθήκον του τύπου για ενημέρωση του κοινού είναι καθήκον δημόσιας τάξης και αντιστοιχεί προς το δικαίωμα της πληροφόρησης που έχει ο πολίτης σε μία δημοκρατία, ως απόρροια της ελευθερίας της γνώμης. Βλ. ακόμη γενικότερα, *Poncet, La liberté d'information du journaliste: un droit fondamental? Étude de droit Suisse et comparé*, RIDC 4 (1980), 731. Σχετικά με την ελευθερία των δημοσιογράφων για πρόσβαση στα έγγραφα της διοίκησης, βλ. τέλος, Molina, *Les journalistes. Statut professionnel, libertés et responsabilités*, Legipresse, Litec, Paris, 1989, σ. 35 επ.

64. Ο Μιχαηλίδης-Νουάρος (ΤοΣ (375)) θεωρεί ότι οι συντάκτες έχουν δικαίωμα σε αναζήτηση πληροφοριών. Ο Μπόμπος (ό.π., σ. 574) δέχεται ένα «ουσιώδες δικαίωμα» του συντάκτη για ελεύθερο προσπορισμό πληροφοριών. Ο Φίλιας (Ελευθεροτυπία, ό.π., σ. 20 επ.) υποστηρίζει ότι: «Η ελευθερία πληροφοριών δημιουργεί δικαίωμα του τύπου και αντίστοιχον υποχρέωσιν των αρχών και πάσης φύσεως υπηρεσιών προς παροχήν πληροφοριών, εξαιρουμένων βεβαίως των πληροφοριών εμπιστευτικού χαρακτήρος». Ο Κονταξής (ό.π., σ.336) θεωρεί ότι υποχρέωση των αρχών για παροχή πληροφοριών στον τύπο υπάρχει μόνον όταν οι ειδήσεις αναφέρονται σε υποθέσεις δημόσιου ενδιαφέροντος. Ο Καράκωστας (Προσωπικότητα και τύπος, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1991, σ.120 επ.) αναφέρει ότι οι δημοσιογράφοι έχουν αξίωση για πληροφόρηση, με αμφισβητούμενη τριτενέργεια. Η ελληνική νομολογία, τέλος, έχει διαμορφώσει σχετικά δύο αρχές, που έχουν έμμεση σχέση με το υπό κρίση δικαίωμα· το ΣΤΕ χαρακτηριστικά, στην 4129/80 απόφασή του, έκρινε ότι δεν πρέπει να τίθενται προσκόμματα στην πληροφόρηση του πολίτη και στην 3755/83 ότι δεν πρέπει να περιορίζεται η ευρύτητα επιλογής της πηγής πληροφόρησης. Ο *Barrendt* (ό.π., σ. 26) υποστηρίζει, κάνοντας συγκριτική ανάλυση διάφορων έννομων τάξεων, ότι η νομολογία αποδεικνύεται απρόθυμη να εκχωρήσει ένα συνταγματικό «δικαίωμα γνώσης» (constitutional right to know) ή ένα απόλυτο δικαίωμα λήψης πληροφόρησης, τα οποία να απορρέουν από τις διατάξεις τις σχετικές με την ελευθερία του λόγου, ακόμα και όπου υπάρχει νομοθετημένη η αξίωση του πολίτη για πρόσβαση στην ατομική πληροφορία. Το πρόβλημα στην προκειμένη περίπτωση συνίσταται ακρι-

Όταν πρόκειται για ανοικτές πηγές πληροφόρησης, μπορεί να απαιτήσει την αδιάκοπη ροή των πληροφοριών προς αυτόν.

Ο δημοσιογράφος, τέλος, καλύπτεται από το επαγγελματικό απόρρητο ως προς τη δυνατότητα μη αποκάλυψης κάποιων από τις πηγές του⁶⁵. Το δημοσιογραφικό απόρρητο κατοχυρώθηκε πρόσφατα για την ελληνική έννομη τάξη με τη διάταξη 9-2 του Κανονισμού περί δημοσιογραφικής δεοντολογίας στη ραδιοτηλεόραση, που εκπόνησε το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεοράσεως⁶⁶.

1β. Η πρόσβαση στην ατομική πληροφορία

Η καλωδιακή τηλεόραση, εκτός από μορφή μαζικής επικοινωνίας, είναι δυνατό να αποτελεί και μέσον διαπροσωπικής επικοινωνίας, όταν ο εκπομπέας απευθύνεται σε κάθε δέκτη ατομικά, αποστέλλοντάς του μηνύματα και πληροφορίες, που έχουν ειδικό

βώς στη διάνοιξη των κλειστών πηγών πληροφορίας (unwilling speakers). Το γεγονός όμως, σύμφωνα με τον ίδιο, ότι η απονομή ενός τέτοιου δικαιώματος γνώσης σε κάθε πολίτη θα καθιστούσε δυσμενέστερη συγκριτικά τη θέση του τύπου, ως προς την πρόσβαση των λειτουργιών του σε πηγές πληροφοριών, πιέζει να αποδεχθούμε, πως είναι περισσότερο λογικό να αναγνωρίζεται στους δημοσιογράφους δικαίωμα πρόσβασης στις πηγές πληροφόρησης, παρά σε πολίτες ή ομάδες, γιατί εκείνοι, λόγω του επαγγέλματός τους, είναι σε θέση να διοχετεύουν περαιτέρω τις πληροφορίες. Οι απόψεις αυτές ενισχύονται από την αποδοχή του γεγονότος ότι ο τύπος έχει την υποχρέωση τελικά να διαδίδει πληροφορίες. Βλ. σχετ. υπ. *Sunday Times*, ό.π., παρ. 65. Το BVerfG αρνείται ότι ο Θεμελιώδης Νόμος της Βόννης θεμελιώνει αξίωση του τύπου για πληροφόρηση, αναφέρεται όμως στην υποχρέωση των δημόσιων αρχών να πληροφορούν τον τύπο (BVerfGE20, 162(176)).

65. Σχετικά με το πρόβλημα, βλ. *Αντωνόπουλο*, ό.π., σ.118, *Φιλια*, *Ελευθεροτυπία*, ό.π., σ. 19, *Αγ. Κωνσταντινίδη*, «Καθήκον μαρτυρίας» και «επαγγελματικό απόρρητο» στην ποινική δίωξη, τεύ.Β', *Αντ. Ν. Σάκκουλας*, Αθήνα 1991, σ.47 επ. και *Δαγτόγλου*, *Τύπος*, ό.π., σ.64. Ο τελευταίος αναγνωρίζει ότι δεν υπάρχει απαγόρευση για τους δημοσιογράφους να καταθέτουν ως μάρτυρες σε δικαστήριο, σύμφωνα με το ά.212 ΚΠΔ, ενώ αυτοί οφείλουν να καταθέτουν όσα περιήλθαν σε γνώση τους κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους, σύμφωνα με το ά.209 ΚΠΔ. Κατ'αρχήν, πάντως, (ά.371 ΠΚ), δεν κατοχυρώνεται ρητά το επαγγελματικό απόρρητο των δημοσιογράφων. Όμως μία ευρεία ερμηνεία της ανωτέρω διάταξης, υποστηρίζει ο συγγραφέας, σε συνδυασμό με τη διάταξη του ά.44 του ΑΝ 1092/38, είναι δυνατό να στοιχειοθετήσει το επαγγελματικό απόρρητο του δημοσιογράφου, στην ελληνική έννομη τάξη. Ο παράνομος τρόπος απόκτησης της πληροφορίας δεν καθορίζει τον παράνομο ή μη χαρακτήρα της περαιτέρω διάδοσής της. (Πρβλ. *Barrendt*, ό.π., σ.217 και BVerfGE 20, 162 (176) και 64, 108 (114)). Ο *Holsinger* (ό.π., σ. 493) αποδεικνύει ότι συνταγματικής προστασίας, σύμφωνα με την έννομη τάξη των ΗΠΑ, τυγχάνουν και οι «άχρηστες» πληροφορίες. Πρβλ. από τη γαλλική νομολογία για τις εσφαλμένες πληροφορίες (fausses nouvelles), *Cass. Crim.* 19/3/53 D. 1953.390 και *Cass. Crim.* 16/3/50 Bull. Arr. 100, 100. Κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο, τέλος, σύμφωνα με το ά. 367 παρ.1 ΠΚ δεν αποτελούν άδικη πράξη οι δυσμενείς κρίσεις για επιστημονικές, καλλιτεχνικές ή επαγγελματικές εργασίες. Στην κατηγορία αυτή είναι δυνατό να εμπίπτουν και πολλά δημοσιογραφικά άρθρα.

66. Βλ. Κανονισμό 1/91, ΦΕΚ Β' 421.

ενδιαφέρον γι'αυτόν. Η διαπροσωπική επικοινωνία διευκολύνεται κυρίως λόγω της δυνατότητας άμεσης σύνδεσης του πομπού των μηνυμάτων με τον δέκτη τους.

Όταν τα μεταφερόμενα μηνύματα έχουν πληροφοριακό χαρακτήρα, πρόκειται συνήθως για τα λεγόμενα στοιχεία δεδομένων (data), τα οποία συχνά προέρχονται από αντίστοιχες τράπεζες (data banks). Άλλες φορές τα διαδιδόμενα μηνύματα δεν έχουν αμιγώς πληροφοριακό περιεχόμενο, αλλά η παροχή τους συνιστά παροχή υπηρεσίας προς εξατομικευμένους δέκτες. Γενικές υπηρεσίες προς εξατομικευμένους δέκτες παρέχουν όλα τα σύγχρονα μέσα τηλεματικής, τα οποία αποτελούν ταυτόχρονα και καλωδιακά μέσα⁶⁷.

Προβλήματα τίθενται, στις περιπτώσεις των μέσων αυτών, αναφορικά με το δικαίωμα των πολιτών για πρόσβαση στις πληροφορίες, που παρέχονται μέσω των δικτύων τους. Όταν τα δίκτυα διανομής πληροφοριών, υπό οποιαδήποτε μορφή, αποτελούν αντικείμενο ιδιωτικής επιχειρηματικής εκμετάλλευσης, η παροχή της συγκεκριμένης πληροφορίας απαιτεί το αντίτιμό της από την πλευρά του χρήστη. Προβλήματα τεχνικής πρόσβασης του πολίτη στο καλωδιακό δίκτυο γεννώνται σε περίπτωση παρεμπόδισής του να συνδεθεί με αυτό.

Εξαιτίας όμως της σχετικής σπανιότητας των καλωδιακών εγκαταστάσεων και επειδή η εγκατάσταση και λειτουργία ενός καλωδιακού δικτύου συμμετέχουν σε μία αποστολή δημόσιας υπηρεσίας, τη διάδοση επικοινωνιακών μηνυμάτων, γι'αυτό η δυνατότητα πρόσβασης στο δίκτυο πρέπει κατ'αρχήν να παρέχεται ισότιμα σε όλους τους πολίτες.

Η ανάγκη ισότιμης μεταχείρισης αποσκοπεί στην πληροφόρηση των πολιτών. Η ισότιμη μεταχείριση, ως προς την πρόσβαση στην καλωδιακή εγκατάσταση των μέσων τηλεματικής, δεν επιβάλλεται από τον ορισμό της διάταξης της παραγράφου 2 του άρθρου 15 του Συντάγματος, γιατί η ροή πληροφοριών διά των νέων μέσων ενημέρωσης δεν αποτελεί τηλεόραση.

Η διάταξη του άρθρου 4 παράγραφος 1 του Συντάγματος, η οποία εφαρμόζεται στη συγκεκριμένη περίπτωση, δεν τριτενεργεί έναντι ιδιωτών, οι οποίοι συνήθως εκμεταλλεύονται τα δίκτυα διανομής πληροφοριών. Συνεπώς, επειδή οι περιπτώσεις εκμετάλλευσης των δικτύων από δημόσιους φορείς είναι σπάνιες, γι'αυτό, η εφαρμογή της είναι δυσχερής. Με τον τρόπο αυτό, δεν ισχύουν για τα μέσα της τηλεματικής οι δεσμεύσεις που επιβάλλει ο συντακτικός νομοθέτης ως σκοπούς της ραδιοτηλεόρασης⁶⁸.

67. Στην περίπτωση των μέσων τηλεματικής, ο καλωδιακός δέκτης δεν πραγματοποιεί καλωδιακή τηλεοπτική λήψη, συνιστά απλώς το παθητικό μέρος μίας καλωδιακής επικοινωνιακής διαδικασίας. Η επικοινωνιακή αυτή διαδικασία έχει κοινά χαρακτηριστικά με την καλωδιακή τηλεοπτική διαδικασία, όπως χρήση των ίδιων υποστηριγμάτων. Βλ. ενδεικτικά, *Frayssinet*, Informatique. Fishiers et libertés, Litec, Paris, 1992, *Vivant/Le Stanc* (éds), Droit de l'informatique, Lamy, Paris, 1986, σ.349 επ., *Schiller*, ό.π., σ.15 επ. και *Sterling*, The Data Protection Act 1984. A Guide to the New Legislation, CCH Editions, Oxfordshire, 1985, σ.130 επ., για την παραλληλία προβλημάτων στις έννομες τάξεις της Γαλλίας, των ΗΠΑ και της Βρετανίας, αντίστοιχα. Από τον ευρωπαϊκό χώρο, βλ. *CoE*, New Technologies: A Challenge to Privacy Protection?, Strasbourg, 1989, passim.

68. Ο Βενιζέλος (Η έκρηξη, ό.π., σ. 38) υποστηρίζει ότι υπάρχει στην ελληνική έννομη τάξη νομο-

Το καίριο νομικό πρόβλημα, που προκύπτει κατά τη διάδοση των δεδομένων και τη λειτουργία των μέσων τηλεματικής, συνίσταται στην κατοχύρωση του απορρήτου των ατομικών πληροφοριών. Το απόρρητο των πληροφοριών αυτών διασφαλίζεται από το κανονιστικό περιεχόμενο του άρθρου 19 του Συντάγματος, το οποίο έχει τεθεί υπό νομοθετική επιφύλαξη. Η διάδοση των πληροφοριών με τους δύο παραπάνω τρόπους συνιστά «επικοινωνία με οποιονδήποτε άλλο τρόπο», κατά την ακριβή διατύπωση του εδαφίου α', του άρθρου 19.

1βα. Προς την κατοχύρωση ενός δικαιώματος στην πληροφορία

Ο Bullinger ταυτίζει την ελευθερία της ραδιοτηλεοπτικής λήψης με την ελευθερία της ραδιοτηλεοπτικής πληροφόρησης⁶⁹. Η ελευθερία αυτή περιλαμβάνει, κατά την άποψή του, την ελευθερία αναζήτησης πληροφοριών, την ελευθερία ενημέρωσης από υπαρκτές πηγές πληροφοριών και ενδεχομένως ένα δικαίωμα στην πληροφορία (*right to information, droit à l'information*)⁷⁰, το οποίο εμπεριέχει αξίωση και έχει διττό περιεχόμενο.

Συγκεκριμένα, αυτό μπορεί να συνιστά είτε δικαίωμα πληροφόρησης από κρατικά μέσα μαζικής ενημέρωσης, είτε δικαίωμα πρόσβασης σε διοικητικά έγγραφα⁷¹. Δικαίωμα λοιπόν στην πληροφόρηση είναι γενικά περισσότερο εύλογο να στοιχειοθετηθεί στις δύο ανωτέρω περιπτώσεις.

Η πρώτη, προσομοιάζει με το κοινωνικό δικαίωμα πληροφόρησης, το οποίο είναι δυνατό να κατοχυρώνεται υπό το κανονιστικό πεδίο της παραγράφου 2 του άρθρου 15 του ελληνικού Συντάγματος και να περιέχει αγωγίμες αξιώσεις, όπως, παροχή της *minimum* πληροφόρησης. Η δεύτερη περίπτωση ενσαρκώνει ένα αμιγώς ατομικό δικαίωμα.

1βαα. Η πρόσβαση στα διοικητικά έγγραφα

Το Ευρωπαϊκό δικαστήριο των δικαιωμάτων του ανθρώπου έχει κρίνει ομόφωνα ότι το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ δεν παρέχει στο άτομο δικαίωμα πρόσβασης σε αρχεία, όπου

θετικό κενό ως προς τη ρύθμιση μορφών αμφίδρομης επικοινωνίας. Αυτές, σύμφωνα με τον ίδιο, συνδέονται με την ελευθερία ανταπόκρισης και όχι με την πρόσβαση στην πληροφόρηση. Όταν πρόκειται για μεταβίβαση δεδομένων (*data*) μέσω δικτύων τηλεματικής, η έννομη προστασία εξειδικεύεται. Η μεταβίβαση αυτή προστατεύεται από τις διατάξεις περί σημάτων και περί αθέμιτου ανταγωνισμού, ενώ τα δικαιώματα του χρήστη των δεδομένων κατοχυρώνονται, σύμφωνα με τις διατάξεις του Συντάγματος και του ΑΚ, σχετικά με την προστασία της προσωπικότητας (βλ. σχετ. ενδεικτικά, *Βασιλάκη*, Πειρατεία προγραμμάτων και άρθρα 16-17 Ν.146/1914, ΝοΒ 36, 1338, *T.Mαρίνο*, Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές και το δίκαιο, 2η έκδ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1991, *passim*.

69. Βλ. σχετ. *Bullinger*, GYL (97).

70. Στη γαλλική θεωρία χρησιμοποιείται σχετικά ο όρος «*droit de l'information*» και σπάνια ο όρος «*droit à l'information*». Βλ. σχετ. *Auby/Ducos-Ader* και *Dumas*, ό.π., για την επιλογή των τίτλων στα σχετικά έργα τους.

71. Βλ. σχετ. *Bullinger*, HRLJ (355).

περιέχονται πληροφορίες που το αφορούν και ούτε υποχρεώνει την κυβέρνηση να του τις παράσχει⁷². Η έλλειψη αυτή κατοχύρωσης του δικαιώματος πρόσβασης στην ατομική πληροφορία στο άρθρο 10 της ΕΣΔΑ ώθησε τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης στο να προετοιμάσουν σύμβαση, η οποία τα υποχρεώνει να παράσχουν τέτοια προστασία στις έννομες τάξεις τους⁷³.

Με παρόμοιο στόχο κινήθηκε και ο έλληνας νομοθέτης με την ψήφιση του νόμου 1599/1986, ο οποίος προστατεύει το δικαίωμα πρόσβασης στα διοικητικά έγγραφα⁷⁴. Σχετικά, το άρθρο 10 παράγραφος 3 του Συντάγματος, ορίζει ότι: «Η αρμόδια αρχή υποχρεούται να απαντά σε αίτηση πληροφοριών, εφόσον αυτό προβλέπεται από το νόμο». Είναι εφικτή μία τέτοια συστηματική ερμηνεία της παραπάνω διάταξης, η οποία θα κατέληγε στο να αποδοθεί ισχύς συνταγματικού δικαιώματος στην πρόσβαση στα διοικητικά έγγραφα. Η ερμηνεία αυτή θα ήταν απότοκο της αντικειμενικής διάστασης ενός δικαιώματος στην πληροφόρηση, σε συνδυασμό και με το κανονιστικό περιεχόμενο των διατάξεων των άρθρων 10 παράγραφος 1 και 20 παράγραφος 2 του Συντάγματος.

Το δικαίωμα αναφοράς στις αρχές προϋποθέτει προηγούμενη πρόσβαση σε κρίσιμα ατομικά στοιχεία, ώστε η αναφορά να είναι, κατά το δυνατόν, περισσότερο εμπειριστατωμένη. Και το δικαίωμα όμως υπεράσπισης ενώπιον των διοικητικών αρχών, ως έκφραση του δικαιώματος της προηγούμενης ακρόασης του διοικουμένου, που ισχύει για κάθε διοικητική ενέργεια, προϋποθέτει προηγούμενη πραγματική ενημέρωση του διοικουμένου, ο οποίος θα μπορούσε έτσι να διατυπώσει τις απόψεις του προς τη διοικητική αρχή⁷⁵.

Παρ.2. Η οπτική του καλωδιακού πομπού - η ενεργητική πληροφόρηση

Ενεργητικός πομπός της πληροφορίας είναι αυτός που διαδίδει, από οποιαδήποτε θέση και αν κατέχει, πληροφορίες προς το ευρύ κοινό ή προς εξατομικευμένους δέκτες.

2α. Το δικαίωμα έκφρασης μέσω της πληροφόρησης

Η ενεργητική αυτή πλευρά της πληροφόρησης, στο βαθμό που ταυτίζεται, από το κανονιστικό εύρος των διατάξεων που την κατοχυρώνουν, με την ελευθερία της έκφρασης⁷⁶, έχει αμιγώς αμυντικό χαρακτήρα, εμφανίζει δηλαδή τα χαρακτηριστικά ενός ατομικού δικαιώματος.

Η συνταγματική κατοχύρωση του ενεργητικού δικαιώματος πληροφόρησης, αντί-

72. Βλ. σχετ. υπ. *Leander v. Sweden*, ΕΔΔΑ 26/3/87, Σ. Α' 116.

73. Βλ. *CoE, Consultative Assembly, Resolution 428 (1970)* και *v. 2068/92*, για την κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα, ΦΕΚ Α' 118.

74. Πρβλ. το προηγούμενο καθεστώς του νδ 796/71.

75. Βλ. σχετ. *Τάχο*, Η πρόσβαση στα διοικητικά στοιχεία κατά τον ν.1599/86, ΕΔΔΔ 36 (1986), 290.

76. Βλ. *Cohen-Jonathan*, RUDH (316).

στοιχη με αυτήν του δικαιώματος έκφρασης, πραγματοποιείται με τις διατάξεις των άρθρων 5 παράγραφος 1 και 14 παράγραφος 1, σχετικά με τη συμμετοχή στην πολιτική, κοινωνική και οικονομική ζωή της χώρας και την ελεύθερη διάδοση των στοχασμών, αντίστοιχα.

Η ενεργητική πληροφόρηση, κατά το εύρος που αυτή ταυτίζεται με την έκφραση, συνιστά θεμέλιο μίας δημοκρατικής κοινωνίας. Ο κύριος λόγος, που τεκμηριώνει τη λειτουργία της αυτή, συνίσταται στο γεγονός ότι η κατοχύρωση και η προστασία της ενεργητικής πληροφόρησης αποτελούν την πλέον αναγκαία προϋπόθεση για την άσκηση και της παθητικής πληροφόρησης και τη διαμόρφωση, με τον τρόπο αυτό, της κοινής γνώμης.

Η διαπλοκή του ατομικού δικαιώματος ενεργητικής πληροφόρησης, της ελευθερίας παθητικής πληροφόρησης και του κοινωνικού δικαιώματος πληροφόρησης διά των μέσων μαζικής ενημέρωσης καταφαίνεται με ενάργεια στη διατύπωση που επιλέγει ο συντακτικός νομοθέτης για να περιγράψει την επικοινωνιακή λειτουργία ενός πομπού και ενός δέκτη μηνυμάτων⁷⁷. Συγκεκριμένα, η διάταξη του άρθρου 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος αναφέρεται στη «διάδοση» των στοχασμών, ενώ η διάταξη του άρθρου 15 παράγραφος 2 αναφέρεται στη «μετάδοση» πληροφοριών.

Δεδομένου ότι η διάταξη του άρθρου 14 παράγραφος 1 αναφέρεται βασικά στην ελευθερία της έκφρασης και η διάταξη του άρθρου 15 παράγραφος 2 αναφέρεται, μεταξύ άλλων, στην οργάνωση της παροχής (μαζικών) πληροφοριών από τη ραδιοτηλεόραση, εάν γίνει δεκτός ο ευρύς ορισμός της πληροφορίας, ώστε να περιλαμβάνονται στην έννοιά της και οι στοχασμοί, τότε η ενεργητική πληροφόρηση, ως προϋπόθεση της παθητικής, συνιστά συνταγματικά προστατευόμενο συμφέρον, υπό τη σκέπη της ελευθερίας της έκφρασης. Η ίδια ακριβώς νομική κατασκευή αντανακλά και τη θεμελίωση μίας ελευθερίας λήψης πληροφοριών στο άρθρο 10 της ΕΣΔΑ.

Η ενεργητική πληροφόρηση διά των μέσων μαζικής ενημέρωσης τίθεται υπό περιορισμούς αυστηρότερους από όσους θέτουν οι διατάξεις των άρθρων 5 παράγραφος 1 και 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος, για την ενεργητική πληροφόρηση και την έκφραση⁷⁸. Στην περίπτωση αυτή ανακύπτει το ενδεχόμενο σύγκρουσης του κανονιστικού

77. Για την προβληματική από συγκριτική οπτική, βλ. ενδεικτικά, *Fleiner*, Demokratie und Informationsfreiheit, RDS III, 1970, 376, *Geiger*, Die Grundrechte der Informationsfreiheit, A.Amdt, Frankfurt, 1969, *Ioannou*, The International Debate Relating to Freedom of Information, ανάπτυπο, Αντ. Ν. Σάκουλας, Αθήνα, 1989, *Löffler*, Informationsfreiheit insbesondere von Presse und Rundfunk, Film und Recht, 1975, 637 και *Neuberger* (ed.), Freedom of Information. Freedom of the Individual?, Papermac, London, 1985.

78. Βλ. σχετ. *Ράϊκο*, Παραδόσεις, τόμ.Β', τεύχ. Β', ό.π., σ.182 επ., *Παντελή*, Επιφυλάξεις, ό.π., σ.295 επ. και *Μάνεση*, Ελευθερίες, ό.π., σ.66 επ. Ο *Barron* (Access to the Press -A New First Amendment Right, 80 Harvard L.R. (1967), 1641) υποστηρίζει, σε ανάλογο προβληματισμό, ότι παρά την τεκμηρίωση άμετρης κατοχύρωσης της ελευθερίας της έκφρασης, το Συνταγματικό δίκαιο των ΗΠΑ δεν αναγνωρίζει τη δυνατότητα αποτελεσματικής λειτουργίας της, όπως αυτή συντελείται διά των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Η λειτουργία αυτή θα είχε ως σκοπό τη διάνοιξη μίας «αγοράς ιδεών:

πεδίου συνταγματικών διατάξεων⁷⁹, αναφορικά με τα κατοχυρούμενα συνταγματικά δικαιώματα της έκφρασης και της πληροφόρησης.

Συγκεκριμένα, στο υπόδειγμα της καλωδιακής τηλεόρασης, η ενεργητική πληροφόρηση από τον πομπό της πληροφορίας δεν είναι δυνατό να συνιστά αντικείμενο ατομικού δικαιώματος, εάν δεν αναγνωρισθεί το ατομικό δικαίωμα του εκπομπέα, στο οποίο εμπεριέχονται, ως δραστηριότητες, και η πληροφόρηση και η έκφραση, αλλά και η επιχειρηματική δράση του.

Ειδικότερα, εάν η διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 15 του Συντάγματος ήταν δυνατό να ερμηνευθεί ως επιτάσσουσα μονοπώλιο του κράτους επί κάθε μορφής τηλεόρασης, άρα και της καλωδιακής, τότε θα έπρεπε να αποκλεισθεί και η αναγνώριση του δικαιώματος ενεργητικής πληροφόρησης στο πρόσωπο του καλωδιακού εκπομπέα.

Σε περίπτωση όμως που η καλωδιακή τηλεόραση ελέγχεται απλώς από το κράτος ή άλλους δημόσιους φορείς, όπως συμβαίνει στην πραγματικότητα, κατά την ορθή ερμηνεία της διάταξης του άρθρου 15, τότε επιβάλλεται οποιοδήποτε νομικό ή φυσικό πρόσωπο αποκτά άδεια εγκατάστασης σταθμού και εκπομπής να μπορεί να ασκήσει το δικαίωμα ενεργητικής πληροφόρησης του εκπομπέα.

Απαιτείται εξάλλου, προκειμένου να αποβεί δυνατή η άσκηση του δικαιώματος αυτού, μία στάθμιση συμφερόντων, η οποία να συμπεριλαμβάνει τους περιορισμούς, ως προς τη δυνατότητα διενέργειας της εκπομπής και ως προς το περιεχόμενο του προγράμματος της καλωδιακής εκπομπής, που απορρέουν από τις συνταγματικές αρχές, καθώς και, τέλος, τους περιορισμούς στους οποίους έχει υποβληθεί συνταγματικά η άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης, κατά τις διατάξεις των άρθρων 5 και 14, παράγραφοι 1.

Ο αναλυτικός κατάλογος των περιορισμών των σχετικών δικαιωμάτων, ο οποίος εμπεριέχεται στη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ, λειτουργεί ως maximum όριο θέσπισης περιορισμών και για τις ανάγκες του εσωτερικού μας δικαίου.

2β. Η λειτουργική συσχέτιση του καλωδιακού πομπού προς τον δέκτη

Μία άποψη στη θεωρία υποστηρίζει ότι επειδή η ελευθερία λήψης πληροφοριών προϋποθέτει ελευθερία επιλογής, για τον λόγο αυτό η ραδιοτηλεοπτική εκπομπή και λήψη συνάπτονται άμεσα⁸⁰. Η άποψη αυτή επαληθεύεται κατ'αρχήν στην περίπτωση της καλωδιακής τηλεόρασης.

Ειδικότερα, όσον αφορά στην καλωδιακή τηλεοπτική πληροφόρηση, ακριβώς επειδή η τεχνική συνάφεια της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης και της εκπομπής είναι μεγάλη, η ελευθερία καλωδιακής λήψης πληροφοριών προϋποθέτει και αντίστοιχη ελευθερία επιλογής.

marketplace of ideas» από τα μέσα αυτά.

79. Βλ. σχετ. Δ.Τσάτσο, Δικαιώματα, ό.π., σ. 295 επ. και Ράικο, Παραδόσεις, τόμ.Β', τεύχ.Α', ό.π., σ. 216 επ.

80. Βλ. σχετ. Αναγνώστου, ΝοΒ (642).

Για να υπάρξει όμως ευχέρεια επιλογής, προϋποτίθεται η ύπαρξη πλουραλιστικών πηγών πληροφόρησης⁸¹. Η ύπαρξη τέτοιων πηγών συνεπάγεται στη συνέχεια το δικαίωμα κάθε καλωδιακού εκπομπέα να εκφράζεται και να ενημερώνει, διαδίδοντας πληροφορίες καθώς και άλλα μηνύματα.

Έτσι η ελευθερία της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης και, συνεπώς, και η ελευθερία της παθητικής καλωδιακής τηλεοπτικής πληροφόρησης συναρτώνται άμεσα με το δικαίωμα της ενεργητικής καλωδιακής τηλεοπτικής πληροφόρησης και της αντίστοιχης έκφρασης του καλωδιακού εκπομπέα. Η αντιστοιχία αυτή των δικαιωμάτων είναι ιδιαίτερα εμφανής σε περιπτώσεις καλωδιακών δικτύων αμφίδρομης τηλεοπτικής επικοινωνίας, όπου τη θέση του καλωδιακού δέκτη είναι δυνατό να λαμβάνει ο εκπομπέας και αντίστροφα, ανάλογα με τον προορισμό και τη χρήση του διαδιδόμενου μηνύματος.

Αντεπιχείρημα στην παραπάνω άποψη είναι δυνατό να συνιστά το γεγονός ότι τα μηνύματα που διαδίδονται μέσω αμφίδρομων καλωδιακών δικτύων είναι πληροφοριακά μηνύματα, εντάσσονται όμως συνήθως στην έννοια της ατομικής και όχι της μαζικής πληροφορίας. Στην ατομική όμως πληροφορία η πρόσβαση είναι κατ' αρχήν ελεύθερη η δε πρόσβαση αυτή συνιστά αντικείμενο ενός ατομικού, αμυντικού δικαιώματος.

Παρόλα αυτά, επειδή αντικείμενο αμφίδρομης καλωδιακής εκπομπής και λήψης είναι δυνατό να αποτελούν και τηλεοπτικά μηνύματα, τα οποία περιέχουν, μεταξύ άλλων, και μαζικές πληροφορίες, γι' αυτό η νομική συσχέτιση και ο παραλληλισμός της λειτουργίας των καλωδιακών πομπού και δέκτη αρκεί να εδράζεται στη δυνατότητα της αμφίδρομης επικοινωνίας που παρέχει το καλωδιακό δίκτυο, ανεξάρτητα από το είδος των παρεχόμενων πληροφοριών, ατομικών ή μαζικών.

2βα. Η αρχή της ελεύθερης ροής των πληροφοριών

Η έννοια της ροής της πληροφορίας περιλαμβάνει τη γραπτή και την προφορική επικοινωνία, αλλά και την επικοινωνία με δίαυλο τη ραδιοτηλεόραση, τα τηλεπικοινωνιακά μέσα και τράπεζες δεδομένων⁸².

Η ελεύθερη ροή των πληροφοριών (free flow of information) προστατεύεται σε πολλά, μη δεσμευτικά κείμενα του διεθνούς δικαίου, που αναφέρονται στη λειτουργία των μέσων μαζικής ενημέρωσης και των τηλεπικοινωνιών⁸³.

81. Vely/Ergec, ό.π., σ. 606.

82. Βλ. σχετ. *Frowein*, Das Problem des grenzüberschreitenden Informationsflusses und des «domaine réservé», CF. Müller, Heidelberg, 1979, σ.36 επ. και *Bloed/De Wouters/D'Oplinter*, Jamming of Foreign Radio Broadcasts, σε: *Bloed/Van Dijk* (eds), Essays on Human Rights in the Helsinki Process, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1985, σ. 163 επ.

83. Ενδεικτικά, και από τη διεθνή σύμβαση τηλεπικοινωνιών του Nairobi του 1984 εξάγονται έμμεσα συμπεράσματα σχετικά με την υποχρέωση αποφυγής παρενοχλήσεων κατά τη διαδικασία διάδοσης. (Βλ. παρ.153i και 158i της σύμβασης, σχετικά με την ορθολογική χρήση του φάσματος των συχνοτήτων και την αποφυγή επιβλαβών παρενοχλήσεων, αντίστοιχα).

Το πρόβλημα που ανακύπτει και διχάζει τη θεωρία, συνίσταται στο εάν η αρχή της ελεύθερης ροής των πληροφοριών αποτελεί ή όχι αρχή του δημόσιου διεθνούς δικαίου⁸⁴. Εάν ευσταθεί η θετική απάντηση, τότε απαγορεύεται, όσον αφορά στην ερτζιανή διάδοση των πληροφοριακών μηνυμάτων, η παρεμπόδιση, με τεχνικά μέσα, της περαιτέρω μετάδοσης τηλεοπτικών προγραμμάτων από το ένα κράτος στο άλλο (jamming)⁸⁵.

Για να ισχύει αυτή η εκδοχή, πρέπει η έλλειψη της παρεμπόδισης αναμετάδοσης να συνιστά πρακτική, με πεποίθηση δικαίου των κρατών, γεγονός αναληθές έως πρόσφατα, λόγω της ανοικτής διαμάχης, στον τομέα αυτό, ανατολικών και δυτικών κρατών. Μόνο με την αποχή των κρατών από την πρακτική του jamming θα ήταν δυνατό να δημιουργηθεί διεθνές έθιμο, το οποίο αποτελεί πηγή του διεθνούς δικαίου. Αυτό θα δέσμευε προς την ίδια κατεύθυνση τη συμπεριφορά όλων των κρατών.

Όσον αφορά στο ελληνικό δίκαιο, η ελεύθερη ροή των πληροφοριών, ως αρχή του διεθνούς δικαίου, θα συνιστούσε ένα γενικά παραδεγμένο κανόνα του διεθνούς δικαίου⁸⁶ και υπό τον όρο αυτό, θα αποτελούσε «αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου», κατά τη διάταξη της παραγράφου 1, εδάφιο α΄ του άρθρου 28 του Συντάγματος.

Η συνέπεια μίας τέτοιας παραδοχής θα ήταν ότι η Ελλάδα δεν θα είχε δικαίωμα να ανακόψει τη ροή της όποιας ερτζιανής τηλεοπτικής πληροφόρησης προερχόταν από ξένη χώρα, γιατί η πράξη αυτή θα αντέβαινε σε κανόνα δικαίου. Στο ίδιο συμπέρασμα είναι δυνατό να καταλήξει κανείς εφαρμόζοντας και διατάξεις του πρωτογενούς και δευτερογενούς κοινοτικού δικαίου.

Το κράτος οφείλει να μη δυσχεραίνει τη ροή της πληροφορίας, προκειμένου αυτή να φθάνει στον παθητικό δέκτη της, ώστε να διασφαλίζεται έτσι η άσκηση του δικαιώματος πληροφόρησης, όπως αυτό στοιχειοθετείται στην παράγραφο 2 του άρθρου 15 του Συντάγματος. Με τον τρόπο αυτό, η προστασία της ελεύθερης ροής των πληροφοριών,

84. Για μία πτυχή του προβλήματος, βλ. *McDonald*, *The Charter of the United Nations and the Development of Fundamental Principles of International Law*, in: Cheng/Brown (eds), *Contemporary Problems of International Law*, Stevens and Sons, London, 1988, σ.196 επ. και *Gornig*, EUGRZ, ό.π.

85. Βλ. σχετ. *Verdross/Simma*, ό.π., σ.665 επ., *Gornig*, EuGRZ, ό.π., και *Frowein*, *Das Problem des grenzüberschreitenden*, ό.π., σ.13 επ. Οι *Coupric/Olsson* (ό.π., σ.16 επ.) θεωρούν ότι η ελευθερία της λήψης και διάδοσης πληροφοριών και ιδεών, καθώς και η ελευθερία της έκφρασης, καλύπτονται από την έννοια της ελεύθερης ροής των πληροφοριών. Οι ίδιοι δέχονται ότι η ελεύθερη ροή συνιστά αρχή του διεθνούς δικαίου αλλά αφήνουν ανοικτό το ερώτημα, εάν η αρχή αυτή δεσμεύει τη λειτουργία των μέσων διάδοσης πληροφοριών. Στο *CoE*, *Mass Media File*, ό.π., σ. 29 επ., η ελεύθερη ροή των πληροφοριών θεωρείται ως μία βασική έννοια (fundamental concept).

86. Οι *Frowein/Simma* (*Das Problem des grenzüberschreitenden*, ό.π., σ.36 επ.) υποστηρίζουν ότι η έννοια της ελεύθερης ροής πληροφοριών περιλαμβάνει όλα τα μέσα διάχυσης της πληροφορίας. Οι περιορισμοί όμως στην πρόσβαση προς το καλωδιακό δίκτυο, που εξαρτώνται από τη νομική φύση του δικτύου, τη σπανιότητα των εγκαταστάσεων και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, διαμορφώνουν και αντίστοιχους περιορισμούς κατά τη ροή της πληροφόρησης μέσω του δικτύου αυτού. Πρβλ. *CoE*, *Mass Media File* No 8, σ.29 επ.

ως ερμηνευτικής αρχής από τον χώρο του διεθνούς δικαίου, κατοχυρώνει τη θέση και του πομπού και του δέκτη της πληροφορίας αναφορικά με την άσκηση των σχετικών δικαιωμάτων τους.

Στην περίπτωση της καλωδιακής τηλεόρασης, η ροή των πληροφοριών συντελείται μέσω του καλωδιακού δικτύου. Έτσι, ενώ δεν ανακύπτει το θέμα της παρεμπόδισης ή μη των ερτζιανών εκπομπών με τη μέθοδο του jamming, εξακολουθεί πάντως να υφίσταται ως πρόβλημα η κατοχύρωση της νομικής θέσης του πομπού και του δέκτη της πληροφορίας.

Η ροή των μαζικών πληροφοριών κατοχυρώνεται στο ελληνικό Σύνταγμα με την αναφορά της λέξης «πληροφοριών» στη διατύπωση της παραγράφου 2 του άρθρου 15. Συγκεκριμένα, η διάταξη αναφέρεται στη «μετάδοση» πληροφοριών, ενώ η αντίστοιχη της παραγράφου 1 του άρθρου 14 αναφέρεται στην προφορική και διά του τύπου «διάδοση» των στοχασμών.

Από την πρώτη κυρίως διάταξη προκύπτει ότι ο κοινός νομοθέτης οφείλει να προστατεύει και η διοίκηση να μην δυσχεραίνει τη ροή και τη διάδοση της πληροφορίας μέσω και της καλωδιακής τηλεόρασης, κατοχυρώνοντας έτσι τη λειτουργία και του καλωδιακού πομπού και του δέκτη της πληροφορίας. Συμπερασματικά, είναι δυνατό να υποστηριχθεί ότι η ελεύθερη ροή της πληροφόρησης μέσω καλωδιακού δικτύου κατοχυρώνεται κατ'αρχήν με τον ίδιο τρόπο, όπως και αν συνετελείτο με οποιοδήποτε άλλο μαζικό μέσον μετάδοσης πληροφοριών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η οργάνωση του δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης

Παρ.1. Η ελληνική νομοθετική ρύθμιση

Η καλωδιακή λήψη ατομικών πληροφοριών ρυθμίζεται στην Ελλάδα με πράξεις του τηλεπικοινωνιακού οργανισμού (ΟΤΕ), ο οποίος εγκαθιστά και διαχειρίζεται, κατ' αρχήν, εκτός από τα μέσα τηλεπικοινωνίας, και τα μέσα τηλεματικής. Κατ' εξαίρεση, με τελευταία νομοθετική ρύθμιση, επιτρέπεται η συμμετοχή ιδιωτών στην εγκατάσταση των δικτύων υποδομής¹. Η πρόσβαση πάντως στις ατομικές πληροφορίες, που προκύπτουν από τα διοικητικά έγγραφα, ρυθμίζεται νομοθετικά από το νόμο 1599/1986, ο οποίος, με τη ρύθμιση του άρθρου 16, συνιστά τον εκτελεστικό νόμο του άρθρου 10 παράγραφος 3 του Συντάγματος.

1α. Ο νόμος 1730/1987

Ο νόμος 1730/1987 συνέχιζε, ως προς το σκέλος της τηλεοπτικής εκπομπής, την προηγούμενη ελληνική νομοθετική παράδοση του κρατικού μονοπωλίου. Η διάσταση του νόμου αυτού από την παλαιότερη νομοθεσία, και κυρίως από το νόμο 230/1976, αφορά σε δύο κυρίως θέματα: την τοπική ραδιοφωνική εκπομπή και τη συλλογική καλωδιακή ραδιοτηλεοπτική λήψη, για την οποία θα γίνει μνεία στο σημείο αυτό.

Παρενθετικά, ο νόμος 230/1976 όριζε, στο άρθρο 1 παράγραφος 2, ότι: «Εις την Ε.Ρ.Τ. παραχωρείται το δικαίωμα όπως εξ οιουδήποτε σημείου του εδάφους, θαλάσσης και αέρος της Επικρατείας, διενεργή παντός είδους εκπομπές ήχων και εικόνων, διά των μεθόδων της ραδιοφωνίας και της τηλεοράσεως, προοριζόμενες διά λήψιν, είτε γενικήν, είτε δ' ειδικών κλειστών ή ενσύρματων κυκλωμάτων»².

1. Εξαίρεση, για τη συμμετοχή ιδιωτών στην εγκατάσταση δικτύων υποδομής, συνιστούσε, υπό την προϊσχύσασα νομοθεσία, η διάταξη του ά.22 του ν. 1892/90 «Για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 101. Οι διατάξεις των παρ.7, 9α και β του ά.1 του ν. 2075/92, για την «οργάνωση και λειτουργία του τομέα των τηλεπικοινωνιών», ΦΕΚ Α' 129, 31/7/92, ορίζουν ότι τα ανεξάρτητα, επικουρικά και ειδικά δημόσια δίκτυα τηλεπικοινωνιών, αντίστοιχα, είναι δυνατό να ανήκουν σε ιδιώτες. Ούτως ή άλλως όμως μερική ιδιωτικοποίηση του ΟΤΕ, συντελείται με τις νεότερες ρυθμίσεις του ν. 2167/93, ο οποίος όμως δεν εφαρμόσθηκε.

2. Για τον σκοπό αυτό, η ΕΡΤ είχε τη δυνατότητα να χρησιμοποιεί δικές της εγκαταστάσεις, ή να

3. Βλ. τις διατάξεις του του νόμου 10/8/81 «Περί κεραιών τηλεόρασης-ραδιοφωνίας», ΦΕΚ Δ' 451 και τη διαταγή του α.ε.π. 5 του ν.1772/88.

β) Διεύθυνση Τηλεόρασης και Ραδιοφωνίας, Νοβ 1981, 269). Σημειώνεται ότι ο κ.τ.τ. Τηλεόρασης και Ραδιοφωνίας, σύμφωνα με τον Ν. 1772/88, είναι υπεύθυνος για την εκτέλεση των διατάξεων που αφορούν στην τηλεόραση και ραδιοφωνία, σύμφωνα με τον Ν. 10/8/81.

Ειδικά τμήματα της υπηρεσίας, όπως η υπηρεσία για την τηλεόραση και ραδιοφωνία, σύμφωνα με τον Ν. 1772/88, είναι υπεύθυνα για την εκτέλεση των διατάξεων που αφορούν στην τηλεόραση και ραδιοφωνία, σύμφωνα με τον Ν. 10/8/81.

Η ανωτέρω διαταγή δεν διαφέρει από την ανωτέρω διαταγή, σύμφωνα με τον Ν. 1772/88, στην οποία αναφέρεται η υπηρεσία για την τηλεόραση και ραδιοφωνία, σύμφωνα με τον Ν. 10/8/81.

Ο νόμος 1730/1987 επαναλαμβάνει την αρχή της τηλεόρασης και ραδιοφωνίας, σύμφωνα με τον Ν. 1772/88, στην οποία αναφέρεται η υπηρεσία για την τηλεόραση και ραδιοφωνία, σύμφωνα με τον Ν. 10/8/81.

Κατά την περίπτωση αυτή, η διαταγή, σύμφωνα με τον Ν. 1772/88, είναι υπεύθυνα για την εκτέλεση των διατάξεων που αφορούν στην τηλεόραση και ραδιοφωνία, σύμφωνα με τον Ν. 10/8/81.

Ενώ λοιπόν η διαταγή, σύμφωνα με τον Ν. 1772/88, είναι υπεύθυνα για την εκτέλεση των διατάξεων που αφορούν στην τηλεόραση και ραδιοφωνία, σύμφωνα με τον Ν. 10/8/81.

Ενώ λοιπόν η διαταγή, σύμφωνα με τον Ν. 1772/88, είναι υπεύθυνα για την εκτέλεση των διατάξεων που αφορούν στην τηλεόραση και ραδιοφωνία, σύμφωνα με τον Ν. 10/8/81.

και 3 παράγραφος 5, αντίστοιχα, των νόμων 1866/1989 και 1772/1988, ότι η εγκατάσταση κυκλωμάτων που προορίζονται για τέτοια λήψη, κυρίως σε μία κατηγορία οικισμών και σε μεγάλα κτίρια, προϋποθέτει από άδεια.

Έτσι, αναιρείται νομοθετικά η κατοχύρωση της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης ως απεριόριστου ατομικού δικαιώματος. Το ατομικό αυτό δικαίωμα περιορίζεται ήδη υπέρμετρα⁴, με τη νομοθετική καθιέρωση άδειας για τη δυνατότητα άσκησης του⁵. Δεδομένου δε ότι η ρύθμιση στο νόμο είναι γενική, χωρίς περαιτέρω εξειδίκευση των όρων παροχής των αδειών⁶, είναι δυνατό να θεωρηθεί πως ο περιορισμός αυτός του δικαιώματος καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης είναι υπέρμετρος και φθάνει μέχρι τα όρια του πυρήνα του δικαιώματος. Συνεπώς εάν τηρηθεί η αρχή της αναλογικότητας μεταξύ περιοριστικού μέτρου και επιδιωκόμενου σκοπού, ο περιορισμός αυτός κρίνεται απαράδεκτος.

Περαιτέρω, η ίδια διάταξη προβλέπει, στο εδάφιο δ', ότι είναι δυνατό να καθορίζονται, από συναρμόδιους υπουργούς, με εξουσιοδότηση, το όργανο και οι προϋποθέσεις εγκατάστασης κεραιάς δορυφορικής λήψης. Σκοπός της διάταξης είναι προφανώς η διασφάλιση ενιαίων όρων εγκατάστασης δορυφορικών κεραιών λήψης.

Παρόλα αυτά, επειδή η εξουσιοδότηση στο νόμο είναι ιδιαίτερα ευρεία, γιατί συμπεριλαμβάνει και το όργανο που αποφασίζει την εγκατάσταση και τους όρους της εγκατάστασης, και δεδομένου ότι η δορυφορική λήψη, ως μορφή συλλογικής λήψης, είναι δυνατό να συνιστά προϋπόθεση για περαιτέρω καλωδιακή διάδοση των τηλεοπτικών σημάτων, γι' αυτό ο όρος αυτής της διάταξης, με τον τρόπο που είναι διατυπωμένος, συνιστά και αυτός υπέρμετρο περιορισμό του δικαιώματος καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης.

1β. Ο νόμος 1866/1989

Η νέα νομοθεσία αναιρεί την αποκλειστική εκχώρηση του τηλεοπτικού μονοπωλίου στην EPT-AE και θεσπίζει το σύστημα των αδειών λειτουργίας σταθμών μη κρατικής τηλεόρασης, αρχικά τοπικής μόνον εμβέλειας⁷. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 4 του νόμου 1866/1989, ορίζεται ότι είναι δυνατή η χορήγηση άδειας λειτουργίας τοπικών τηλεοπτικών σταθμών, με απόφαση συναρμόδιων υπουργών, σε ΑΕ ή ΟΤΑ. Στους σταθμούς αυτούς περιλαμβάνονται «και οι σταθμοί καλωδιακής μεταδόσεως, ως επίσης και σταθμοί κωδικοποιημένων μέσων μεταδόσεως και δορυφορικών προγραμμάτων...».

Ο νομοθέτης διαγράφει εδώ τον τρόπο λειτουργίας σταθμών ενεργητικής καλωδια-

4. Βλ. σχετ. *Δαγτόγλου*, *Ραδιοτηλεόραση*, ό.π., σ. 73.

5. Βλ. *Μάνεση*, *Ελευθερίες*, ό.π., σ.82-3 και *Morange, Libertés*, ό.π., σ. 351.

6. Στο εδ.γ' παρ.3, ά.16 του ν.1730/87 δίδεται εξουσιοδότηση στην κανονιστικώς δρώσα διοίκηση να ορίσει τις αρχές λειτουργίας των καλωδιακών κυκλωμάτων και τις αρχές χορήγησης των σχετικών αδειών.

7. Βλ. όμως, στη συνέχεια, τη ρύθμιση του ν.1943/91, ά.85 παρ.3 (η), όπου ορίζεται ότι «.... επιτρέπεται η τεχνική δικτύωση τοπικών τηλεοπτικών σταθμών, με δυνατότητα απόκτησης εθνικής εμβέλειας».

κής τηλεόρασης, χωρίς να εξειδικεύει τους όρους της λειτουργίας τους. Δεδομένου δε ότι, όπως προκύπτει από τη διατύπωση του άρθρου 4, προκειμένου να τους εκχωρηθεί άδεια λειτουργίας, και οι σταθμοί μη κρατικής καλωδιακής τηλεόρασης νοούνταν ως σταθμοί τοπικής εμβέλειας, όπως ακριβώς και αυτοί της ερτζιανής, είναι σαφές πως στο νόμο 1866/1989 ρυθμίζεται με γενικό τρόπο η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή και μόνον.

Αντίθετα, ως προς την καλωδιακή τηλεοπτική λήψη ισχύουν οι ρυθμίσεις του νόμου 1730/1987. Με τον τρόπο αυτό η παθητική καλωδιακή τηλεόραση δεσμεύεται νομικά, με δεδομένη την αναγκαιότητα της εκχώρησης άδειας για τη λειτουργία της.

Προκειμένου πάντως να διακριβωθεί, εάν ο τρόπος και οι όροι χορήγησης της άδειας αυτής συνιστούν ή όχι θεμιτό περιορισμό του ατομικού δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, είναι αναγκαίο να εκδοθούν τα εκτελεστικά προεδρικά διατάγματα του νόμου 1866/1989 ως προς το θέμα αυτό. Για να οργανωθεί άλλωστε η καλωδιακή τηλεοπτική εκμετάλλευση στη χώρα, απαιτείται σαφές και ασφαλές θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας της.

Παρ.2. Το σύστημα των επιτρεπόμενων περιορισμών της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης

Το ατομικό δικαίωμα καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης υπόκειται σε περιορισμούς, όπως άλλωστε και κάθε δικαίωμα, όταν πρόκειται να ικανοποιηθούν λόγοι δημόσιου συμφέροντος υπέρτερου από τα συμφέροντα που ικανοποιεί, στη συγκεκριμένη περίπτωση, η άσκηση της λήψης. Αντίστοιχα, και η καλωδιακή τηλεοπτική πληροφόρηση, η οποία κατοχυρώνεται σε παράλληλο προς την καλωδιακή λήψη επίπεδο προστασίας, υπόκειται και αυτή σε περιοριστικούς όρους. Οι περιορισμοί των δύο προαναφερόμενων μορφών έχουν αντίκρουσμα και στους όρους διενέργειας της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, δεδομένου ότι οι δύο λειτουργίες, της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης και της εκπομπής, παρουσιάζονται συχνά άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους.

2α. De facto περιορισμοί

Οι de facto (πραγματικοί) περιορισμοί θεωρούνται ως τέτοιοι, ανεξάρτητα εάν είναι ή όχι νομοθετημένοι, από το γεγονός ότι υπαγορεύονται από πραγματικές ανάγκες, που αναφέρονται στην τεχνική διάσταση της λειτουργίας της καλωδιακής τηλεόρασης.

Οι περιορισμοί αυτοί προκύπτουν πρώτα από τις οικονομικές συνιστώσες της καλωδιακής εγκατάστασης. Επειδή η εγκατάσταση αυτή βρίσκεται σε σχετική σπανιότητα αποτελεί, σύμφωνα με μία άποψη, αντικείμενο οικονομικού ολιγοπωλίου. Η σπανιότητα αυτή είναι δυνατό να αποτελεί τον δικαιολογητικό λόγο για την άσκηση του συνταγματικά οριζόμενου άμεσου κρατικού ελέγχου επί της καλωδιακής τηλεόρασης, ο οποίος μπορεί να συνιστά όμως και έλεγχο των ΟΤΑ επί ενός τοπικού δικτύου.

Υπό αυτές τις προϋποθέσεις η κρατική εξουσία είναι αναγκαίο να ρυθμίζει την ορ-

γάνωση του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου. Η ανάγκη αυτή καθίσταται σαφής στην εσωτερική έννομη τάξη, δεδομένου ότι, για να τηρηθούν οι αρχές που θέτει το άρθρο 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος για την τηλεόραση, απαιτούνται πολυφωνία στη δομή των προγραμμάτων και ισομέρεια κατά την πρόσβαση σε τηλεοπτικό χρόνο.

Προκειμένου να διασφαλισθούν οι αρχές αυτές είναι αναγκαία η κρατική παρέμβαση για ρύθμιση, επειδή, κατά μείζονα λόγο, η «ζήτηση» τηλεοπτικού χρόνου είναι αυξημένη, ενώ η καλωδιακή τηλεοπτική εγκατάσταση βρίσκεται σε σχετική και μόνον σπανιότητα, σε σχέση με κάθε συγκεκριμένη εδαφική περιφέρεια⁸.

Η κρατική αυτή παρέμβαση για ρύθμιση, περιορίζοντας αντικειμενικά τις υπό εγκατάσταση δικτυώσεις, αλλά και τη δραστηριότητα των καλωδιακών τηλεοπτικών εκπομπών, γεννά και αντίστοιχους περιορισμούς κατά την άσκηση των δικαιωμάτων της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης και πληροφόρησης. Οι περιορισμοί αυτοί είναι αναπόφευκτοι, δεδομένου ότι η λήψη αφορά κάθε φορά στο εκπεμπόμενο μήνυμα. Συνεπώς, οι περιορισμοί κατά την καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή αφορούν στο σημείο αυτό και την αντίστοιχη λήψη.

De facto περιορισμοί της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης προκύπτουν και από την κοινή νομοθεσία, όπου, για την προστασία, για παράδειγμα, του περιβάλλοντος, η ομοιόμορφη τυχόν διάταξη των κεραιών δορυφορικής λήψης μπορεί έμμεσα να επηρεάσει και την ίδια την καλωδιακή τηλεοπτική λήψη. Αυτό συμβαίνει δεδομένου ότι, συνήθως, η εγκατάσταση μίας δορυφορικής κεραιάς είναι δυνατό να συνιστά προϋπόθεση για την περαιτέρω διάδοση τηλεοπτικών σημάτων μέσω καλωδίου.

Στην ερτζιανή τηλεόραση, αντίστοιχα, οι πραγματικοί αυτοί περιορισμοί αφορούν κυρίως στην εγκατάσταση των τηλεοπτικών κεραιών, κατά την οποία δημιουργούνται πολλά προβλήματα στην κατανομή των συχνοτήτων.

Η ερτζιανή λήψη είναι δυνατό να παρεμποδίζεται από την παρεμβολή παρασίτων γειτονικών σταθμών. Η παρεμβολή παρασίτων από ιδιώτες αποδοκιμάζεται και από διεθνή κείμενα⁹ και από κανόνες του εσωτερικού δικαίου. Η παρεμβολή παρασίτων από

8. Η σχετική σπανιότητα αφορά μόνον στον αριθμό των δικτυώσεων και όχι στον αριθμό των τηλεοπτικών προγραμμάτων, που διαδίδονται μέσω των δικτύων.

9. Βλ. σχεχ. Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την καταστολή των ραδιοφωνικών εκπομπών που πραγματοποιούνται από σταθμούς έξω από το εθνικό έδαφος, του 1965 (ν.910/79) και τη Διεθνή Σύμβαση Τηλεπικοινωνιών του Nairobi, του 1982 (ν.1504/84, ά.35), όπου επιβάλλεται η ορθολογική κατανομή του φάσματος των συχνοτήτων και απαγορεύεται οποιαδήποτε επιβλαβής σχετική παρενόχληση κατά τη λειτουργία των τηλεοπτικών σταθμών. Στον Κανονισμό Ραδιοεπικοινωνιών του 1979, στο σημ.341, παρ.3, απαγορεύονται οι επιβλαβείς παρεμβολές σημάτων, στο σημ.301, παρ.2, επιδιώκεται η μείωση του επιπέδου των μη επιθυμητών ακτινοβολιών στο δε σημ.960, παρ.4, ορίζεται ότι μία εθνική διοίκηση μπορεί να απονείμει μία συχνότητα, που ανήκει στη σταθερή δορυφορική υπηρεσία, σε σταθμό που έχει άδεια για εκπομπή σημείου προς σημείο, υπό τον όρο ότι οι εκπομπές δεν προορίζονται να ληφθούν από το ευρύ κοινό χωρίς την παρεμβολή συστήματος ασύρματης ή καλωδιακής αναμετάδοσης. Τέλος, στο ά.2 παρ.1 της Σύμβασης των

κρατικούς σταθμούς απάδει προς τις επιταγές του δημόσιου διεθνούς δικαίου, παρόλο που αποτέλεσε, επί πολύ χρόνο, πρακτική των κρατών¹⁰. Εξάλλου, οι ερτζιανές συχότητες κατανέμονται ανά κράτος με βάση διεθνείς συμβάσεις, με τρόπο ώστε η διακρατική λήψη να μην παρεμποδίζει την εύρυθμη κατανομή τους.

Τέλος, σύμφωνα με την παρούσα νομοθεσία, η ερτζιανή λήψη των προγραμμάτων της ET1, ET2 και ET3, διευθύνσεων της δημόσιας επιχείρησης EPT-AE, υπόκειται σε εισφορά υπέρ της εταιρείας αυτής, η οποία συμποσούται, ως αντιπαροχή για τις τηλεοπτικές υπηρεσίες, στην οφειλή κάθε φυσικού ή νομικού προσώπου προς τη Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ)¹¹.

Παρόμοια εισφορά θα ήταν δυνατό να οφείλεται και για την καλωδιακή παροχή τηλεοπτικών υπηρεσιών από δημόσιους φορείς. Σε κάθε περίπτωση όμως, η θέσπιση εισφοράς σε υπέρογκο ποσό, δυσανάλογο με τη *minimum* παροχή σε τηλεοπτικό πρόγραμμα, που οφείλουν να παρέχουν τα δημόσια ραδιοτηλεοπτικά ιδρύματα, περιορίζει υπέρμετρα το δικαίωμα της τηλεοπτικής λήψης.

Εκτός από το πρόβλημα της νομιμότητας της εισφοράς, όταν αυτή οφείλεται από υποχρέους που δεν απολαύουν της παροχής τηλεοπτικών υπηρεσιών, στη θεωρία έχει θιγεί και το θέμα της συνταγματικότητας της σφράγισης τηλεοπτικού δέκτη για οφειλές του ποσού της τηλεοπτικής εισφοράς, σφράγιση που ήταν δυνατό να λάβει χώρα, σύμφωνα με προϊσχύσασα νομοθεσία¹².

Η αντισυνταγματικότητα ως προς το θέμα αυτό έγκειται στον υπέρμετρο περιορισμό του δικαιώματος της τηλεοπτικής λήψης, όταν αυτή παρεμποδίζεται πλήρως με τη σφράγιση του δέκτη. Η ίδια ακριβώς άποψη θα ήταν η ορθή, ακόμη και εάν επρόκειτο για καλωδιακή τηλεοπτική λήψη.

2β. Αξιολογικοί περιορισμοί

Αξιολογικοί περιορισμοί της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης είναι όσοι προκύπτουν από τις αρχές που εξαγγέλλει, ως σκοπούς της ραδιοτηλεόρασης, ο συντακτικός νομοθέτης στο άρθρο 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος. Οι αρχές αυτές εφαρμόζονται κατά τη λειτουργία και της καλωδιακής και της ερτζιανής τηλεόρασης.

Ακολουθώντας τη σχετική επιταγή, ο κοινός νομοθέτης οφείλει να ρυθμίσει τη λει-

Βρυξελλών του 1974 (ν.1944/91), που αφορά στη διανομή σημάτων φορέων προγραμμάτων μεταδιδόμενων διά δορυφόρου, καθορίζονται τα ενδεικνυόμενα μέτρα για την παρεμπόδιση διανομής σημάτων, που δεν προορίζονται για αναμετάδοση.

10. Για τη νομική διάσταση της πρακτικής του *jammimg*, βλ. αντί άλλων, *Gornig*, EuRGRZ (1).

11. Βλ. καθορισμό του ποσού της εισφοράς υπέρ της EPT, με την απόφαση της Επιτροπής τιμών και εισοδημάτων 154/15/1/91 ΦΕΚ Β' 110, 28/2/91. Για την ιστορική εξέλιξη της σχετικής νομοθεσίας, βλ. ΑΝ 245/67 (ΦΕΚ Α' 243), με τον οποίο επιβλήθηκε εισφορά υπέρ της εθνικής ραδιοφωνίας σε βάρος κάθε κατόχου μετρητή κατανάλωσης ηλεκτρικού ρεύματος, και ν.173/75, ν.960/79, ν.1249/82 ά.41, ν.1473/84 ά.14, ν.1914/90 ά.6, ν.1882/90 ά.14.

12. Βλ. σχετ. *Δαγτόγλου*, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ.90.

τουργία της καλωδιακής τηλεόρασης, έτσι ώστε το επίπεδο των προγραμμάτων να είναι ποιοτικό, η παρεχόμενη μέσω αυτών πληροφόρηση αντικειμενική και, τέλος, τα προγράμματα να παρέχουν ισότιμη πρόσβαση σε απόψεις πολιτών και κομμάτων. Η ισοτιμία της πρόσβασης στις τηλεοπτικές εκπομπές έχει την έννοια της προώθησης της πολυφωνίας των απόψεων.

Για την προστασία των αρχών της παραγράφου 2 του άρθρου 15, η κεντρική διοίκηση οφείλει να οργανώσει με τέτοιο τρόπο την τηλεοπτική εκπομπή, ώστε να επιβάλλει τον αποκλεισμό και όσων οργανωτών δεν τις ακολουθούν. Ο περιορισμός αυτός αντανακλά και στο δικαίωμα καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, υπό την έννοια ότι αυτό περιορίζεται στην πραγματικότητα εξαιτίας της προσφοράς ορισμένων και μόνον προγραμμάτων.

Από την πλευρά του περιεχομένου της προς λήψη τηλεοπτικής εκπομπής, η κεντρική διοίκηση μπορεί να επιβάλλει τη διαμόρφωσή του με τρόπο ώστε το πρόγραμμα να παρέχει στο κοινό τη *minimum* πληροφόρηση. Η υποχρέωση αυτή βαρύνει τη διοίκηση ιδίως σε περίπτωση λειτουργίας κρατικών ή δημόσιων τηλεοπτικών σταθμών.

Στην τελευταία αυτή περίπτωση ενδυναμώνεται η ανάγκη προστασίας του δικαιώματος πληροφόρησης του πολίτη, στο επίπεδο της *minimum* πληροφόρησης. Αποστερείται όμως αυτός από τη δυνατότητα πληροφόρησης του από άλλες πηγές, δεδομένου ότι ένα ποσοστό του τηλεοπτικού χρόνου δεσμεύεται, για την εξασφάλιση της *minimum* πληροφόρησης.

Στο πλαίσιο του ελέγχου της διοίκησης επί του περιεχομένου των τηλεοπτικών προγραμμάτων, είναι συνταγματικά δικαιολογημένη η παρέμβαση των ΟΤΑ σε περίπτωση λειτουργίας τοπικών καλωδιακών δικτύων. Η παρέμβαση αυτή, που είναι δυνατό να συνίσταται στην υποχρέωση των καλωδιακών εκπομπέων να περιλαμβάνουν, στη ροή του προγράμματός τους, εκπομπές τοπικής προέλευσης, θέτει τελικά περιορισμούς στην καλωδιακή τηλεοπτική λήψη, γιατί περιορίζει το εύρος και τη θεματική των προσφερόμενων για λήψη προγραμμάτων.

Εάν γίνει δεκτό ότι το δικαίωμα καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης εδράζεται στις διατάξεις των άρθρων 5 παράγραφος 1 και 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος, τότε το δικαίωμα αυτό υφίσταται υπό τους περιορισμούς των παραπάνω διατάξεων. Η άσκησή του τέλος, ελέγχεται με βάση το όριο της κατάχρησης δικαιώματος, όπως ορίζει σχετικά η διάταξη της παραγράφου 3 του άρθρου 25 του Συντάγματος¹³.

2γ. Οι περιορισμοί από την Ευρωπαϊκή σύμβαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου

Το άρθρο 10 παράγραφος 2 της ΕΣΔΑ περιέχει έναν μακρύ κατάλογο περιορισμών, οι οποίοι αφορούν, σε γενικές γραμμές, στην προάσπιση λόγων δημόσιου συμφέροντος και άπτονται των δικαιωμάτων, τα οποία κατοχυρώνονται ακριβώς στην παράγραφο 1 του ίδιου άρθρου, δηλαδή των δικαιωμάτων της ελευθερίας έκφρασης, λήψης και διάδο-

13. Για τη φύση της διάταξης, βλ. Σβώλο/Βλάχο, Το Σύνταγμα, ό.π., σ. 78 επ., Μάνεση, Ελευθερίες, ό.π., σ. 86 επ., Βεγλερή, Το Σ (78) και Ράϊκο, Παραδόσεις, τόμ.Β', τεύχ.Α', ό.π., σ.175 επ.

σης πληροφοριών και ιδεών. Ο κατάλογος των περιορισμών αυτών αποτελεί και εσωτερικό ελληνικό δίκαιο.

Οι περιορισμοί, σύμφωνα με τη διάταξη της ΕΣΔΑ, πρέπει να προβλέπονται στο νόμο, να αποβλέπουν στην εξυπηρέτηση νόμιμου σκοπού και να είναι αναγκαίοι¹⁴ σε μία δημοκρατική κοινωνία¹⁵. Ο δικαστής, κατά την κρίση του, ερευνά την προσφορότητα του περιοριστικού μέτρου σε αναλογία με τον επιδιωκόμενο σκοπό, δηλαδή έναν από τους λόγους δημόσιου συμφέροντος, που διασφαλίζονται με τη θέσπιση της παραγράφου 2 του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ.

Από τους σκοπούς που διασφαλίζει η παράγραφος αυτή, σύμφωνα και τον τρόπο με τον οποίο τους ερμηνεύουν τα όργανα της ΕΣΔΑ, αξίζει να αναφερθεί κανείς ιδιαίτερα, για τις ανάγκες της παρούσας θεματικής, στην προστασία της δημόσιας τάξης, των χρηστών ηθών¹⁶ και της υπόληψης ή των δικαιωμάτων των τρίτων.

14. Στην *υπ. Handyside*, ΕΔΔΑ 7/12/76, Σ.Α' 24, σ. 37-38 το ΕΔΔΑ έκρινε ότι: «... the adjective "necessary" is not synonymous with "indispensable" neither has it the flexibility of such expressions as "admissible", "ordinary", "useful", "reasonable" or "desirable", και ότι: «the phrase "necessary in a democratic society" means that, to be compatible with the Convention, the interference must, inter alia, correspond to "pressing social need" and to be "proportionate to the legitimate aim pursued"...». Με τον τρόπο αυτό έχει κριθεί ότι τα μέτρα που περιορίζουν όσα δικαιώματα κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ λαμβάνονται από τις εθνικές αρχές, όταν η λήψη τους υπακούει σε μία πιεστική κοινωνική ανάγκη. Ο έλεγχος της σκοπιμότητας λήψης των περιοριστικών μέτρων γίνεται από τον δικαστή, με βάση την αρχή της αναλογικότητας. Βλ. σχετ. *Van Dijk/Van Hoof*, 2nd ed., ό.π., σ.588 επ.

15. Στην έννοια της δημοκρατικής κοινωνίας αναφέρεται η *υπ. Müller*, ΕΔΔΑ 24/5/88, Σ.Α' 133, σ.22 με τη φράση: «Such are the demands of that pluralism, tolerance and broadmindedness without which there is no democratic society». Στην πραγματικότητα, όπως υπογραμμίζουν οι *Van Dijk/Van Hoof* (2nd ed., ό.π., σ. 606), η έννοια του όρου «δημοκρατική κοινωνία» δεν προσδιορίζεται από την πολιτική κατάσταση σε κάθε χώρα χωριστά, αλλά αναφέρεται στο κοινό ιδανικό των χωρών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης.

16. Το ΕΔΔΑ ασχολήθηκε με τη διακριτική ευχέρεια των οργάνων της ΕΣΔΑ και οργάνων εσωτερικών έννομων τάξεων, σε θέματα που αφορούν στην αξιολόγηση των χρηστών ηθών, κατά την εξέτασή τους ως ρήτραις περιοριστικής της ελευθερίας της έκφρασης. Βλ. σχετ. *υπ. Handyside*, ό.π., παρ.48: «Η άποψη που απορρέει από αυτούς τους νόμους ως προς τις επιταγές της ηθικής διαφέρει από χρόνο σε χρόνο και από τόπο σε τόπο, ιδιαίτερα στην εποχή μας, που χαρακτηρίζεται από μία γρήγορη και σαρωτική εξέλιξη απόψεων γύρω από το θέμα αυτό. Εξαιτίας της άμεσης και διεισδυτικής επαφής με τις ζωτικές δυνάμεις των χωρών τους, οι κρατικές αρχές βρίσκονται κατ'αρχήν σε καλύτερη θέση παρά ο διεθνής δικαστής για να εκφέρουν άποψη επί του ακριβούς περιεχομένου των επιταγών αυτών (μετ. δική μου)». Μεγάλο περιθώριο διακριτικής ευχέρειας, προς όφελος των εθνικών αρχών, άφησε το Δικαστήριο κυρίως στην *υπ. Handyside* (ό.π., παρ.48), ενώ στην *υπ. Sunday Times v. Un. Kinddom*, ό.π., το ΕΔΔΑ αναγνώρισε στο νομοθέτη στενότερα περιθώρια ελέγχου, αυξάνοντας τις ελεγκτικές δυνατότητες του διεθνούς δικαστή. Στην παρ. 47 της τελευταίας αυτής απόφασης αναφέρεται: «... Ακόμα και ένα κράτος που δρά έτσι υπόκειται στον έλεγχο του Δικαστηρίου αναφορικά με τη συμφωνία των πράξεών του σχετικά με τις δεσμεύσεις που έχει ανα-

Σχετικά με την έννοια της δημόσιας τάξης χρήσιμη είναι η αναφορά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην υπόθεση *Autronic AG* κατά Ελβετίας, στην οποία η Ελβετία είχε αρνηθεί να επιτρέψει τη λήψη σοβιετικού δορυφορικού σήματος για εμπορικό σκοπό (διαφήμιση δορυφορικής κεραίας), με την επίκληση της αντίστοιχης περιοριστικής ρήτηρας.

Η Επιτροπή δέχθηκε ότι, όπως προκύπτει από την φύση των συγχρόνων τηλεπικοινωνιών, απαιτείται, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, η δημιουργία μίας ενιαίας τάξης (*legal order*) για την αποφυγή σύγχυσης. Έτσι ο περιορισμός, υπό προϋποθέσεις, των ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών μπορεί να δικαιολογηθεί για λόγους γενικά προάσπισης της τάξης.

Συγκρίνοντας, τέλος, τους περιορισμούς που επιβάλλει ο έλληνας συντακτικός νομοθέτης και η ΕΣΔΑ, διαπιστώνεται ότι, σύμφωνα με το ελληνικό Σύνταγμα, ο δικαστής έχει ευρεία διακριτική ευχέρεια να υπαγάγει τους περιορισμούς της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης και πληροφόρησης σε γενικότερες κατηγορίες περιορισμών, οι οποίοι εισάγονται στις διατάξεις των άρθρων 5 παράγραφος 1 και 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος. Αντίθετα, υπό την ΕΣΔΑ κατοχυρώνονται ευρείς περιορισμοί κατά την άσκηση των ίδιων δικαιωμάτων, αλλά τόσο εξειδικευμένοι, ώστε ο δικαστής, ο οποίος εξετάζει τη συμφωνία των περιοριστικών μέτρων με τη Σύμβαση, ελέγχεται με μεγάλη ακρίβεια ως προς την υπαγωγή του. Για τον λόγο αυτό, η ΕΣΔΑ εισφέρει ακριβή ταξινόμηση στη στάθμιση των ευρύτερων πάντως, κατά το ελληνικό Σύνταγμα, περιορισμών.

λάβει υπό τη Σύμβαση. Το Δικαστήριο δεν προσχωρεί στην αντίθετη άποψη, που προωθήθηκε από την Κυβέρνηση και την πλειοψηφία της Επιτροπής, στην υπ. *Handyside*...». Τελευταία υπόθεση, όπου το ΕΔΔΑ ενίσχυσε το περιθώριο διακριτικής ευχέρειας του εσωτερικού νομοθέτη και δικαστή έναντι του διεθνούς, η υπ. *Markt Intern Verlag GmbH und Klaus Beermann*, ΕΔΔΑ 20/11/89, Σ.Α' 165 (παρ.36-37). Για το ίδιο θέμα στη θεωρία, βλ. αντί άλλων πολλών, *Βεγλερή*, Τα δικαιώματα του ανθρώπου και οι περιορισμοί τους Β', ΤοΣ 1981, 193 (σ. 204 υπ. (24)).

ΤΜΗΜΑ ΙΙ

Η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή: Συνταγματική κατοχύρωση και οργάνωση της άσκησης της

Η νομική προστασία της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης αντανακλάται και στη νομική φύση της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής. Η τεχνική αλληλεξάρτηση των δύο αυτών σταδίων, από τα οποία αποτελείται η καλωδιακή τηλεοπτική διαδικασία, δημιουργεί ιδιαίτερα νομικά προβλήματα, τα οποία προσεγγίζονται στο σημείο αυτό από την πλευρά του καλωδιακού τηλεοπτικού εκπομπέα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η διάσταση της διάδοσης

Η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη προστατεύεται, όπως αναφέρθηκε, συνταγματικά και είναι κατ'αρχήν ελεύθερη. Μέσω της συνταγματικής προστασίας της λήψης κατοχυρώνεται κατ'εξοχήν η τεχνική πλευρά της διαδικασίας. Η κατοχύρωση της τεχνικής διαδικασίας συνεπάγεται έμμεσα και την προστασία του περιεχομένου της λήψης, δηλαδή του καλωδιακού τηλεοπτικού προγράμματος. Αντίθετα, η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή δεν είναι κατ'αρχήν ελεύθερη. Αυτή υπάγεται σε περισσότερους περιορισμούς από ό,τι η αντίστοιχη λήψη, παρά τη μεγάλη τεχνική τους συνάφεια. Για τον λόγο αυτό η προστασία του μεταδιδόμενου καλωδιακού προγράμματος εξαρτάται κατ'εξοχήν από τον βαθμό ελευθερίας, που αναγνωρίζει η έννομη τάξη στον εκπομπέα του.

Παρ.1. Η ελευθερία της έκφρασης μέσω της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής

Η διενέργεια της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής συνεπάγεται την άσκηση μίας σειράς θεμελιωδών δικαιωμάτων από το υποκείμενο που διενεργεί την εκπομπή. Τα δικαιώματα αυτά συνίστανται κυρίως στην έκφραση¹, την ενεργητική πληροφόρηση και την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ειδικά η έκφραση, ως προστατευόμενη

1. Βλ. σχετ. *Shapiro/Kurland/Mercurio*, Cable Speech: The Case for First Amendment Protection, Harcourt Brace Jovanovich, N.Y., 1983, passim, Stevens, Shaping the First Amendment. The Development of Free Expression, Sage, 1982, σ.127 επ. και *Cohen-Jonathan*, RUDH (314).

δραστηριότητα στο πρόσωπο του εκπομπέα, αποτελεί το ευρύτερο, σε έκταση κανονιστικού περιεχομένου, προστατευόμενο δικαίωμα από όσα ασκεί ο καλωδιακός τηλεοπτικός εκπομπέας.

1α. Η ελευθερία των ανακοινώσεων²

1αα. Συνταγματική κατοχύρωση

Στο ελληνικό Σύνταγμα η ελεύθερη έκφραση κατοχυρώνεται βασικά στο άρθρο 14 παράγραφος 1, με τη φράση «καθένας μπορεί να εκφράζει τους στοχασμούς του...»³. Επειδή δε η δυνατότητα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας περιλαμβάνει και την ελεύθερη έκφραση του ανθρώπου, γι' αυτό η ελεύθερη έκφραση του καθενός είναι δυνατό να προστατεύεται και από το άρθρο 5 παράγραφος 1 του Συντάγματος, με τη διατύπωση: «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του...».

Η αναγωγή δηλαδή από τον συντακτικό νομοθέτη της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας σε δικαίωμα του ανθρώπου εμπεριέχει, ως έλασσον δικαίωμα, την ελευθερία έκφρασης, ακόμη και εάν αυτή δεν κατοχυρωνόταν στην ειδικότερη διάταξη του άρθρου 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος.

2. Ο όρος αυτός έχει τύχει επεξεργασίας από τη γερμανική θεωρία του δημόσιου δικαίου, στην προσπάθειά της να ερμηνεύσει το άρθρο 5 του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης. Σχετικά με τη «Berichterstattung», βλ. *Herzog*, σε: Maunz-Dürig, ό.π., αριθ. 52, *Isensee/Kirchhof* (Hrsg.), ό.π., αριθ. 118 και BVerfGE 12, 205 (260-1). Από την πρόσφατη πάντως ελληνική νομολογία βλ. σχετικά: «Με τις διατάξεις αυτές (εν. ά.14 παρ.1 και 2 Σ.) το Σύνταγμα αφενός μεν διασφαλίζει και προστατεύει, υπό την επιφύλαξη της τηρήσεως των νόμων του Κράτους, το ατομικό δικαίωμα της ελευθερίας εκφράσεως και διαδόσεως των στοχασμών, στο οποίο περιέχεται και το δικαίωμα ανακοινώσεως διά του τύπου ειδήσεων και πληροφοριών...» στην Τριμ.Πλ.Αθ. 48778, 48924, 49057, 49306, 49172, 49426/91, σ. 62-63 πολυγρ.κειμ.

3. Η ελεύθερη έκφραση κατοχυρώνεται σε όλα τα ελληνικά Συντάγματα, από το Σύνταγμα του Άστρους και έπειτα. Η διατύπωση όμως παραλλάσσει πολύ, ώστε θα ήταν εύλογο, συγκρίνοντας τα κείμενα των σχετικών συνταγματικών διατάξεων, να αναφέρεται κανείς σε μία «ελευθερία ανακοινώσεων». Και αυτό γιατί άλλοτε ο συντακτικός νομοθέτης αναφέρεται στον όρο «εκφράζει», όπως στο ά.14 του Σ. 1864 ή στο ά.14 του Σ. 1975/86, άλλοτε αναφέρεται στην «κοινοποίηση δοξασιών» (Σ. Άστρους, 1823 κεφ.Β η'), αλλά στα περισσότερα Συντάγματα συνδέει την έκφραση με τον λόγο ή τον τύπο, όπως στη διατύπωση «να δημοσιεύει προφορικά, γραπτά και διά του τύπου τους στοχασμούς του...» (Σ. 1911 ά.14, Σ. 1925 ά.16, Σ. 1927 ά.16, Σ. 1952 ά.14). Για τη νομική φιλολογία σχετικά με την ελευθερία έκφρασης, βλ. *N.N. Σαρίπολο*, Σύστημα, τόμ.Γ', ό.π., σ.105 επ., *Θ. Ν. Φλογαίτη*, Εγχειρίδιον, ό.π., (ανατ.1987), σ.440 επ., *Σγουρίτσα*, Συνταγματικών, τόμ.Β', ό.π., σ. 66 επ., *Γεωργόπουλο*, Επίτομο, ό.π., σ.480 επ, *Δαγτόγλου*, Δικαιώματα Α', ό.π., σ. 404 επ. Ο Μάνεσης (Έντυπα, ό.π., σ. 632-3) υποστηρίζει ότι «η ελεύθερη έκφραση και διάδοση «στοχασμών» εν γένει... αποτελεί μία ειδικότερη μορφή της ελευθερίας των πνευματικών εκδηλώσεων του ατόμου και της «πνευματικής κίνησης». Βλ. ακόμη, *Ανθόπουλο*, Το συνταγματικό δικαίωμα στην ελευθερία της συνείδησης, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1992, σ. 53 επ.

Στο ίδιο συμπέρασμα θα κατέληγε κανείς κατά την απόπειρα ένταξης της ελεύθερης έκφρασης στην έννοια της συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας. Η συμμετοχή αυτή αναγνωρίζεται επίσης ως δικαίωμα, υπό το πρίσμα της διάταξης του άρθρου 5 παράγραφος 1, εδάφιο α' του Συντάγματος. Στην περίπτωση αυτή, καθοριστική για τη δυνατότητα συμμετοχής του ανθρώπου στη ζωή της χώρας, για τις διαστάσεις που της προσδίδει ο συντακτικός νομοθέτης, δηλαδή κοινωνική, οικονομική και πολιτική, αποδεικνύεται η πολιτική, υπό ευρεία έννοια, έκφραση⁴.

Ωστόσο το γεγονός ότι η διάταξη που κατοχυρώνει την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας είναι νεότερη ιστορικά⁵ από την ειδικότερη διάταξη, που κατοχυρώνει την ελευθερία της έκφρασης, αποδεικνύει τη βαρύτητα που είχε η ελευθερία της έκφρασης στο πλαίσιο των συνταγματικά κατοχυρωμένων ατομικών δικαιωμάτων.

Η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 14 παρουσιάζει μία ατομοκεντρική-αμυντική και μία θεσμική διάσταση της ελευθερίας της έκφρασης⁶. Ενόσω η έκφραση των στοχασμών δεν απαιτεί κάποιο τεχνικό υπόστρωμα, ως μέσον για τη διάδοσή τους, η ελευθερία της συνιστά ατομικό δικαίωμα.

Αντικειμενικό χαρακτήρα⁷ προσλαμβάνει η ελευθερία αυτή όταν το κανονιστικό της περιεχόμενο σχετίζεται με κάποιο μέσον διάδοσης των στοχασμών, διαφορετικό από τον προφορικό λόγο. Τέτοιο αντικειμενικό χαρακτήρα παρουσιάζει κατ'αρχήν η ελευθερία της έκφρασης στο άρθρο 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος με τη διάδοση των στοχασμών «διά του τύπου» και στη διάταξη του άρθρου 15 παράγραφος 1.

Τα μέσα μετάδοσης λόγου ή παράστασης, που απαριθμούνται στη διάταξη αυτή, δεν εξαιρούνται της συνταγματικής προστασίας της ελευθερίας της έκφρασης, όπως αυτή κατοχυρώνεται με τη διάταξη του άρθρου 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος⁸. Τα μέσα αυτά εξαιρούνται μόνον από την αυξημένη συνταγματική προστασία, που προβλέπεται

4. Η έκφραση περιλαμβάνει στοιχεία που ανήκουν στη σφαίρα της δημοσιότητας. Για τη λειτουργία της, βλ. *Herzog*, ό.π., αριθ.10 α, *Stevens*, ό.π., σ. 63 επ. και *Bullinger*, HRLJ (349), ο οποίος υποστηρίζει, ότι: «... the concept of freedom of expression is concerned with political speech in the broadcast sense...».

5. Βλ. σχετ. *Ράϊκο*, Παραδόσεις, τόμ. Β', τευχ.Β', ό.π., σ.7 επ.

6. Βλ. όμως *Herzog*, σε: *Maunz-Dürig*, ό.π., αριθ.11 (β), για τη θεσμική εγγύηση της διάδοσης της δημόσιας γνώμης.

7. Βλ. σχετ. *Μάνεση*, *Ελευθερίες*, ό.π., σ. 25, ο οποίος αναφέρεται στην παραπληρωματικότητα των δημόσιων δικαιωμάτων, *Δ. Τσάτσο*, *Δικαιώματα*, ό.π., σ. 216 επ., ο οποίος αναφέρεται στο status mixtus των θεμελιωδών δικαιωμάτων, *Σβώλο/Βλάχο*, *Το Σύνταγμα της Ελλάδος, Μέρος Ι*, τόμ.Α', Αθήναι, 1954, σ.93, οι οποίοι αναφέρονται στην «αντικειμενικοποίηση» των ατομικών δικαιωμάτων, *Δαγτόγλου*, *Δικαιώματα Α'*, ό.π., σ. 58 επ., ο οποίος αναφέρεται στην αλληλεξάρτηση των δικαιωμάτων, *Hesse*, *Grundzüge*, ό.π., σ. 112 επ., ο οποίος αναφέρεται στον διφυή χαρακτήρα (doppelcharakter) των θεμελιωδών δικαιωμάτων και τέλος, *Colliard*, ό.π., σ. 24 επ.

8. Βλ. σχετ. *Δαγτόγλου*, *Δικαιώματα Α'*, ό.π., σ. 543.

ειδικά για τον τύπο στη διάταξη του άρθρου 14 παράγραφος 2⁹. Συνεπώς είναι δυνατό να τους επιβληθούν προληπτικά μέτρα παρόμοια με «λογοκρισία», όπως την αναφέρει η τελευταία αυτή διάταξη, όταν εξαιρεί την επιβολή της επί του τύπου.

Αντικειμενικός χαρακτήρας προσδίδεται αναγκαία στην ελευθερία της έκφρασης, όταν αυτή ασκείται διά των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Αυτό συμβαίνει γιατί, κατά τη λειτουργία των μέσων, στα οποία συμπεριλαμβάνεται και η καλωδιακή τηλεόραση, τα υποκείμενα που αλληλεπιδρούν και τα προβλήματα που ανακύπτουν είναι τόσα, ώστε προκύπτει η ανάγκη διασφάλισης των δικαιωμάτων και άλλων υποκειμένων, εκτός από τον εκφραζόμενο «πομπό».

Στην περίπτωση του τύπου, η αντικειμενικοποίηση του δικαιώματος του εκδότη-συντάκτη για έκφραση δεν αποδεικνύεται με την έλλειψη περιορισμών ως προς το δικαίωμα έκδοσης εντύπων, αλλά με την κατοχύρωση βασικά του τύπου ως συνταγματικά προστατευόμενου θεσμού¹⁰.

Η κρατούσα άποψη, αντίθετα, στη θεωρία του δημόσιου δικαίου, σχετικά με τα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης, δεν δέχεται ότι το Σύνταγμα τα προστατεύει ως αντικείμενα θεσμικής εγγύησης¹¹. Παρόλα αυτά διαφαίνεται μία τάση του συντακτικού νομοθέτη να προστατεύσει αντικειμενικά τη λειτουργία τους με την υπαγωγή τους υπό άμεσο κρατικό έλεγχο, προκειμένου αυτά να εκπληρώσουν τις τρεις θεμελιώδεις αρχές της λειτουργίας τους, που τίθενται στο άρθρο 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος.

Ειδικά ως προς την καλωδιακή τηλεόραση, θα πρέπει να γίνει αποδεκτό ότι η έκφραση μέσω της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής προστατεύεται με τη διάταξη του άρθρου 15 παράγραφος 1 του Συντάγματος, η οποία παραπέμπει εμμέσως σε αυτήν του άρθρου 14 παράγραφος 1. Με κανέναν δε τρόπο, δεν θεμελιώνει εξαίρεση από την προστασία αυτή η δεύτερη παράγραφος του άρθρου 15.

Έτσι η έκφραση του εκπομπέα μέσω του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου προστατεύεται συνταγματικά, υπό τον όρο ότι η συγκεκριμένη εκπομπή δεν προσκρούει στην οργανωτική δομή, που επιτάσσει γενικά για την τηλεόραση ο συντακτικός νομοθέτης στη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 15.

Η ελευθερία της έκφρασης μέσω της καλωδιακής τηλεόρασης συνιστά ελευθερία του λόγου, με την ευρεία της έννοια. Η ελευθερία αυτή, ιστορικά πολύ φορτισμένη εξαιτίας της κατοχύρωσής της σε Διακηρύξεις¹² και διεθνή κείμενα, έχει πολλές δικαιολογητικές βάσεις της κατοχύρωσής της.

9. Βλ. σχετ. Αλιβιζάτο, Κράτος, ό.π., σ. 64.

10. Για την ερμηνευτική εκδοχή της ανάλυσης του ά.14 Σ. ως διάταξης που κατοχυρώνει ένα ατομικό δικαίωμα και μία θεσμική εγγύηση ταυτόχρονα, βλ. αντί άλλων, Δαγτόγλου, Τύπος, ό.π., σ.31.

11. Βλ. σχετ. Δαγτόγλου, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ.164 επ.

12. Βλ. σχετ. ά.11 της Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη του 1789, που ορίζει: «La libre communication des pensées et des opinions est un des droits les plus précieux de l'homme; tout citoyen peut donc parler, écrire, imprimer librement, sauf à répondre de l'abus

Στη συνταγματική θεωρία έχουν διαμορφωθεί τρεις τάσεις που αιτιολογούν την κατοχύρωση της ελευθερίας του λόγου- η καθεμία ανταποκρίνεται είτε στην ανάγκη διερεύνησης της αλήθειας, είτε στην ανάγκη αυτάρκειας κάθε επικοινωνιακής διαδικασίας ή, τέλος, στη συμμετοχή του πολίτη στη δημοκρατική διαδικασία¹³. Η ελευθερία του λόγου, που κατοχυρώνεται μέσω της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, έχει ακριβώς ως δικαιολογητική βάση στη θεωρία την προστασία της συμμετοχής του πολίτη στη διαμόρφωση του δημοκρατικού πολιτεύματος¹⁴.

1αβ. Τα δεδομένα από το διεθνές δίκαιο

Ο εσωτερικός νομοθέτης δεσμεύεται να μην έρχεται σε αντίθεση με το διεθνές συμβατικό δίκαιο. Αυτός οφείλει ακόμη, λόγω της διεθνούς πολιτικής ευθύνης της χώρας, να ευθυγραμμίζεται με τις αρχές που θέτουν μη δεσμευτικά διεθνή κείμενα, αυτά που ανήκουν στο λεγόμενο *soft law*¹⁵.

Ειδικά η ελευθερία της έκφρασης κατοχυρώνεται σε πληθώρα διεθνών κειμένων. Η Οικουμενική Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου του 1948 επιτάσσει, στο άρθρο 19, ότι: «Καθένας έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, που σημαίνει το δικαίωμα να μην υφίσταται δυσμενείς συνέπειες για τις γνώμες του και το δικαίωμα να αναζητεί, να παίρνει και να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες από όλο τον κόσμο, με οποιοδήποτε μέσο έκφρασης».

Τα άρθρα 1 και 2 του Διεθνούς Συμφώνου του ΟΗΕ του 1966, για τα πολιτικά δικαιώμα-

de cette liberté dans les cas déterminés par la loi».

13. Βλ. σχετ. *Bakes/Schields*, *History of Free Speech in Decision-Making. Readings and Cases*, 2nd ed., Indiana State University, 1985, σ. 1 επ., *Barrendt*, ό.π., σ.1 επ., *Tribe*, *Constitutional*, ό.π., σ. 785 επ. και τον ίδιο, *Constitutional Choices*, Harvard University Press, Cambridge, 1985, σ. 188 επ. Η περισσότερο επεξεργασμένη θεωρία είναι αυτή της αλήθειας του λόγου, για την οποία ο J. St. Mill υποστήριζε ότι προκύπτει από τον ακώλυτο διάλογο. Τέλος, βλ. και *Tucker*, *Law, Liberalism and Free Speech*, Rowman and Allanheld, 1985, σ. 6 επ., για τη σχέση μεταξύ ελευθερίας του λόγου και πρόσβασης στα μέσα διάδοσης του λόγου.

14. Ο *Barrendt* (ό.π., σ. 3) αναζητεί την απάντηση στο ερώτημα, εάν η ελευθερία του λόγου ενσωματώνει ένα δικαίωμα πρόσβασης ή εμφάνισης (of access to appear) στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, σύμφωνα με την Πρώτη Τροποποίηση του Συντάγματος των ΗΠΑ. Ο ίδιος καταλήγει ότι η πραγματική ελευθερία του λόγου απαιτεί την αναγνώριση έννομης αξίωσης σε όφελος όσων επιθυμούν να εκφραστούν και την παραχώρηση σε αυτούς ίσων ευκαιριών για χρήση υποστημάτων, που είναι αναγκαία για την άσκηση των δικαιωμάτων της ελευθερίας αυτής (ibid, σ.83). Πάντως η συνταγματική αναγνώριση ευρέων ατομικών δικαιωμάτων εκπομπής (broad individual rights to broadcast) θα απέβαινε έργο δυσχερές για τη νομολογία, ακόμη και στην περίπτωση της καλωδιακής τηλεόρασης. (Στο σημείο αυτό πρβλ. τον *Powe*, ό.π., σ. 204). Η ίδια εκτίμηση δεν ισχύει στην περίπτωση της ίσης μεταχείρισης κατά την άσκηση ενός δικαιώματος σε άδεια ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής (ibid, σ. 105).

15. Βλ. σχετ. *Ρούκουνα*, *Διεθνές Ι*, ό.π., σ.30 επ.

τα, ορίζουν ότι: «Καθένας έχει το δικαίωμα των απόψεών του χωρίς παρεμβάσεις και «Καθένας έχει δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης· το δικαίωμα εμπεριέχει και αυτό του να ζητά, να λαμβάνει και να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες κάθε είδους, ανεξάρτητα από σύνορα, είτε προφορικά ή γραπτά ή διά του τύπου, διά μέσου της τέχνης ή με κάθε άλλο μέσο».

Εξάλλου, η «Χάρτα των Παρισίων για μία νέα Ευρώπη» της 21ης/11/1990, ορίζει, μεταξύ άλλων, στη διακήρυξη των χωρών μελών της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη ότι το άτομο (individual) έχει το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης¹⁶.

Τα παραπάνω διεθνή κείμενα, δεσμευτικά ή μη, αντιμετωπίζουν την ελευθερία της έκφρασης ως ένα θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα (human right)¹⁷, το οποίο επιτελεί μία γενική, συνεκτική λειτουργία στα όρια και της διεθνούς αλλά και κάθε εσωτερικής έννομης τάξης. Υπό την έννοια αυτή, η ελευθερία της έκφρασης ως θεμελιώδες δημόσιο δικαίωμα¹⁸, έχει πολλές ειδικότερες εκφάνσεις και συνδέεται στενά με τα μέσα, με τα οποία κάθε φορά ασκείται.

Επειδή λοιπόν η ελευθερία της έκφρασης συνδέεται με ένα συγκεκριμένο μέσον έκφρασης και λειτουργεί ως παρακολούθημά της, γι'αυτό και η άσκηση της ελευθερίας αυτής εκ μέρους του καλωδιακού εκπομπέα (operator, Anbieter, Betreiber) προστατεύεται υπό το εύρος των παραπάνω διατάξεων των διεθνών αυτών κειμένων.

Σημαντικότερη όμως για την ελληνική έννομη τάξη διάταξη, σχετικά με το θέμα αυτό, είναι η παράγραφος 1 του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ, που ορίζει, στο εδάφιο α', ότι: «Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως». Το δικαίωμα αυτό, όπως το οριοθετεί ο συντάκτης της ΕΣΔΑ, έχει τύχει ικανής επεξεργασίας και από τη θεωρία και από τη νομολογία των οργάνων της Σύμβασης. Η απόλαυση του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης αποτελεί ουσιώδες προαπαιτούμενο για την ανάπτυξη των δημοκρατικών θεσμών¹⁹.

Γίνεται δεκτό ότι το δικαίωμα αυτό, όσον αφορά στην ελευθερία της γνώμης την οποία περιλαμβάνει (freedom to hold opinions)²⁰, δεν επιδέχεται περιορισμούς, γιατί

16. Βλ. *Ιωάννου*, Τα ανθρώπινα δικαιώματα στη Χάρτα των Παρισίων, Διεθνής Συνεργασία, 49, 1991, 17.

17. Σχετικά με τον όρο αυτό, βλ. αντί άλλων, *Donnelly*, The Concept of Human Rights, Croom Helm, London, 1985, passim, *Meron* σε *Meron* (ed.), Human Rights in International Law, Oxford University Press, 1989, σ.1 επ. και *Μάνεση*, Ελευθερίες, ό.π., σ. 14 επ.

18. Σχετικά με τον όρο «θεμελιώδες δικαίωμα» ως μεταφορά του αντίστοιχου γερμανικού όρου «Grundrecht», βλ. *Δ.Τσάτσο*, Δικαιώματα, ό.π., σ. 24.

19. Βλ. *υπ. Handyside*, ό.π., παρ.49, *υπ. Case of Castells*, ό.π., παρ.42 και *Bullinger*, HRLJ (342).

20. Για τους όρους «άποψη» και «έκφραση», όπως αυτοί χρησιμοποιούνται στο διεθνές δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, βλ. *Sieghart*, ό.π., σ. 329. Για τους όρους «λόγος» και «έκφραση», όπως αυτοί χρησιμοποιούνται στο δημόσιο δίκαιο, στις εσωτερικές έννομες τάξεις, βλ. *Barrendt*, ό.π., σ. 38, ο οποίος υποστηρίζει ότι, από τους δύο, ο τελευταίος όρος είναι ευρύτερος εννοιολογικά του πρώτου.

αντιπροσωπεύει μία ενδιάθετη, προσωπική στάση του υποκειμένου²¹. Το δικαίωμα στην ελεύθερη έκφραση, ως γενικό δικαίωμα, έχει και άλλες ειδικότερες εκφάνσεις: τα δικαιώματα των ελευθεριών λήψης και διάδοσης.

Υπό το πρίσμα του άρθρου 10 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ, κατοχυρώνεται σαφώς η ελευθερία μετάδοσης πληροφοριών και ιδεών. Η θεωρία, σχηματοποιώντας τα δεδομένα της νομολογίας, υποστηρίζει ότι τα μέσα διάδοσης ιδεών και πληροφοριών, που προστατεύονται από την ΕΣΔΑ, είναι αυτά που παρουσιάζουν μία αυτόνομη δομή και οργάνωση²².

Στην υπόθεση *Groppera*, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των δικαιωμάτων του ανθρώπου έκρινε ότι από το κανονιστικό περιεχόμενο του άρθρου 10 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ προστατεύονται όλα τα μέρη των ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων, ενημερωτικά και ψυχαγωγικά²³.

Συνεπώς καθίσταται σαφές ότι η εκπομπή στην καλωδιακή τηλεόραση, ως αυτόνομο μέσου διάδοσης ιδεών και πληροφοριών, προστατεύεται από την ΕΣΔΑ όπως και η λειτουργία κάθε ενεργητικού πόλου διάδοσης απόψεων και πληροφοριών²⁴. Ο βαθμός προστασίας εξαρτάται από το είδος των επιτρεπόμενων περιορισμών, οι οποίοι είναι δυνατό να γίνουν δεκτοί κατά τη στάθμιση που επιτελεί το Δικαστήριο, με βάση τη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ και τις ειδικές βαθμίδες προστασίας²⁵, που καθιερώνονται σε αυτήν.

1β. Η προστασία του περιεχομένου της διάδοσης

Η προστασία της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής αντανακλάται στο υποκείμενο του φορέα της αλλά και στο περιεχόμενο της εκπομπής καθ' εαυτής. Γίνεται δεκτό ότι το περιεχόμενο των εκπεμπόμενων προγραμμάτων προστατεύεται, ανεξάρτητα εάν είναι ενημερωτικό, ψυχαγωγικό ή συνιστά διαφήμιση.

21. Ο *Tajima*, ό.π., σ. 660 υποστηρίζει ότι κανείς ουσιώδης περιορισμός δεν είναι δυνατό να ληφθεί, σχετικά με το δικαίωμα της άποψης (658).

22. Βλ. σχετ. *Van Dijk/Van Hoof*, 1st ed., ό.π., σ. 306 και *Κική*, ΝοΒ (703). Πρβλ. *Bullinger*, HRLJ (363), ο οποίος υποστηρίζει ότι στην περίπτωση της ραδιοτηλεόρασης, η ατομική ελευθερία της έκφρασης συρρικνώνεται σε ένα δικαίωμα αντικειμενικής πληροφόρησης και υπ. *Radio X, S v. Switzerland*, Προσφ. 10799/84, ΕΕΔΑ 17/5/84, D and R 37.

23. Βλ. σχετ. υπ. *Groppera*, ό.π., παρ. 55.

24. Ενδεικτικά, ο *Scheuner* (ό.π., σ. 12) συνδέει το ατομικό, θεμελιώδες δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης και της πληροφόρησης με την κατοχύρωση μίας αντικειμενικά θεωρούμενης ελευθερίας των μέσων. Ο *Bullinger* (HRLJ (360)) τίθεται υπέρ μίας αντικειμενικής ανάγνωσης του ά. 10 της ΕΣΔΑ, όταν αναφέρει: «Individual freedom of expression seems somehow to disappear behind the notion of a public "task" of mass media in general and newspapers in particular. This statement seems to conform that an affirmative duty can be derived from Article 10».

25. Οι περιορισμοί κρίνονται, ως προς το εάν είναι ή όχι επιτρεπτοί, από το στοιχείο της απαρίθμησής τους σε νόμο και την έρευνα της αναγκαιότητας της επιβολής τους, στα όρια μίας δημοκρατικής κοινωνίας. Βλ. συνολικά, *Van Dijk/Van Hoof*, 2nd ed., ό.π., σ.578 επ.

Το περιεχόμενο των μηνυμάτων, που μεταδίδονται μέσω του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου, προστατεύεται συνταγματικά με βάση τη διάταξη του άρθρου 14 παράγραφος 1. Συγκεκριμένα, ο όρος «στοχασμός», που επιλέγει ο συντακτικός νομοθέτης, για να προσδιορίσει το αντικείμενο προστασίας της ανωτέρω διάταξης, περιλαμβάνει τον ανθρώπινο λόγο υπό ευρεία έννοια, δεδομένου ότι η συνταγματική προστασία της διάδοσης του στοχασμού συντελείται προφορικά, γραπτά και διά του τύπου.

Με τον τρόπο αυτό η διάταξη του άρθρου 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος αποτυπώνει μία ευρεία μορφή κατοχύρωσης της ελευθερίας του λόγου και της ελευθερίας της έκφρασης²⁶. Η κατοχύρωση συντελείται εδώ και σε περίπτωση που φορέας της διάδοσης είναι μέσον μαζικής ενημέρωσης, όπως ο τύπος.

Κατ'επέκταση, η ελευθερία της έκφρασης κατοχυρώνεται, εκτός από τον τύπο, και για τα υπόλοιπα μέσα μαζικής ενημέρωσης, όσα απαριθμούνται στη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 15 του Συντάγματος. Στα μέσα αυτά υπάγεται και η καλωδιακή τηλεόραση.

Στο σημείο αυτό έχει γίνει άλλωστε ρητά δεκτό από τη θεωρία ότι τα μέσα στα οποία αναφέρεται ο συντακτικός νομοθέτης, στη διάταξη του άρθρου 15 παράγραφος 1, δεν εξαιρούνται από την προστασία που παρέχει για τον τύπο η διάταξη του άρθρου 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος.

Συνεπώς η διατύπωση: «Οι προστατευτικές για τον τύπο διατάξεις του προηγούμενου άρθρου δεν εφαρμόζονται...» συνεπάγεται την εξαίρεση των μέσων τα οποία αριθμεί η διάταξη του άρθρου 15 παράγραφος 1 μόνον από την αυξημένη προστασία, που συνεπάγεται για τον τύπο η συνταγματική εξαγγελία της παραγράφου 2 του άρθρου 14, με τον ορισμό: «Ο τύπος είναι ελεύθερος». Για τον λόγο αυτό προστατεύεται και το καλωδιακό τηλεοπτικό πρόγραμμα υπό την οπτική του καλωδιακού τηλεοπτικού πομπού, με άλλα λόγια, υπό την οπτική της προστατευόμενης διάδοσης των στοχασμών.

Η ratio της συνταγματικής προστασίας του καλωδιακού τηλεοπτικού προγράμματος συνίσταται κυρίως στην ανάγκη κατοχύρωσης της διάδοσης των πληροφοριών, οι οποίες άπτονται του πολιτικού λόγου, σε περιπτώσεις που το καλωδιακό τηλεοπτικό πρόγραμμα περιέχει ενημερωτικά μέρη²⁷.

Ως προς το σκέλος της κατοχύρωσης της πληροφορίας, η έννομη προστασία της, κατά τη διαδικασία της καλωδιακής τηλεοπτικής μετάδοσης, έχει την ίδια βαρύτητα και αλληλεξάρτηση, είτε πρόκειται για τη λειτουργία του καλωδιακού πομπού, είτε του δέκτη της πληροφορίας.

26. Contra ο *Bullinger*, HRLJ (363), ο οποίος υποστηρίζει ότι, όσον αφορά στη ραδιοηλεκτρονική, η ατομική ελευθερία της έκφρασης (individual freedom of expression) περιορίζεται στο δικαίωμα του δέκτη να πληροφορείται με αντικειμενικό τρόπο.

27. Βλ. σχετ. υπ. *Groppera*, ό.π., παρ. 55, σ. 37, όπου αναφέρει, σε μειοψηφούσα άποψη, ο δικαστής Baltner: «Groppera's programmes consisted of light music, advertising and occasional brief new flashes. Such programmes are certainly not at the core of the rights recognised in Article 10, whose main purpose is ultimately to protect cultural diversity and pluralism of opinion in a democracy».

Ο καλωδιακός δέκτης της πληροφορίας απαιτεί, σύμφωνα με το Σύνταγμα και την κείμενη νομοθεσία, μεγαλύτερο βαθμό προστασίας. Αυτό συμβαίνει, γιατί η προστασία της λήψης είναι, κατ'αρχήν, ανεπιφύλακτη, ενώ η δραστηριότητα του καλωδιακού πομπού της πληροφορίας εξαρτάται συνήθως από κρατική άδεια και πάντως, κατά κανόνα, υπόκειται σε άμεσο κρατικό έλεγχο.

Το καλωδιακό λοιπόν τηλεοπτικό πρόγραμμα κατοχυρώνεται περισσότερο αποτελεσματικά, όταν προστατεύεται στο πρόσωπο του φορέα της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, γιατί η φάση της λειτουργίας του προηγείται κάθε άλλης και αυτή ακριβώς είναι δυνατό να υπόκειται, κατά τεκμήριο, σε περιορισμούς.

Το καλωδιακό τηλεοπτικό πρόγραμμα περιέχει ενημερωτικά, ψυχαγωγικά και άλλα μέρη. Επειδή η προστασία του λόγου, που μεταδίδεται μέσω της καλωδιακής τηλεόρασης, και κάθε άλλου μέσου, από το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ είναι ευρεία, γίνεται αποδεκτό, ότι κάθε είδος προγράμματος κατ'αρχήν μεταδίδεται ελεύθερα. Η ελεύθερη αυτή μετάδοση εδράζεται, ως «διάδοση στοχασμού», στη διάταξη του άρθρου 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος.

Είναι δυνατό όμως η διοικητική αρχή, η οποία ασκεί τον άμεσο έλεγχο του κράτους επί της καλωδιακής τηλεόρασης, να υποβάλλει την καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή σε προληπτικό έλεγχο, όσον αφορά στο περιεχόμενό της. Ο έλεγχος αυτός πρέπει να περιορίζεται στη συμφωνία του περιεχομένου της εκπομπής με το νόμο και στην πλήρωση του τρίπτυχου των αρχών, που εξαγγέλλει ο συντακτικός νομοθέτης για τη διασφάλιση της λειτουργίας της ραδιοτηλεόρασης.

Αυτό συμβαίνει, γιατί ο παραπάνω έλεγχος έχει ως όριο για τον περιορισμό της εκπομπής, πρώτον, την αντικειμενικότητα κατά την πληροφόρηση του καλωδιακού δέκτη και, δεύτερον, το δικαίωμα διάδοσης των στοχασμών του καλωδιακού εκπομπέα.

Λόγοι υπέρτερου δημόσιου συμφέροντος είναι δυνατό να δικαιολογήσουν τη θέσπιση περιορισμών κατά την άσκηση του δικαιώματος στην ελεύθερη έκφραση²⁸, σύμφωνα και με τη γενική επιφύλαξη της συμφωνίας με τους νόμους του κράτους, η οποία εμπεριέχεται στο κανονιστικό περιεχόμενο του άρθρου 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος.

Παράδειγμα τέτοιου περιορισμού, ο οποίος είναι δυνατό να βρεί συνταγματικό έρεισμα, αποτελεί αυτός που θεσπίζεται με τη διάταξη του άρθρου 6 του νόμου 1916/1990²⁹, σύμφωνα με την οποία είναι δυνατό να απαγορευθεί η ανακοίνωση προκηρύξεων, που περιέχουν πληροφορίες σχετικά με εγκλήματα από ομάδες οργανωμένου εγκλήματος,

28. Βλ. για το πρόβλημα, σε μία γενικότερη προοπτική, *Munro, Television, Censorship and the Law*, Gower, London, 1983, σ. 68 επ.

29. Ο νόμος επιγράφεται: «Για την προστασία της κοινωνίας από το οργανωμένο έγκλημα», ΦΕΚ Α' 187. Στην παρ.1 του άρθρου αυτού ορίζεται ότι: «Ο αρμόδιος εισαγγελέας μπορεί να απαγορεύσει τη δημοσίευση διά του τύπου και διά των μέσων μαζικής ενημέρωσης ανακοινώσεων, προκηρύξεων και κάθε είδους δηλώσεων και οργανώσεων ή ομάδων της παραγράφου 1 του άρθρου 1 του παρόντος ή των μελών τους».

μέσω οποιουδήποτε τηλεοπτικού σταθμού. Η παράβαση της απαγόρευσης αυτής επισύρει ποινικές και άλλες κυρώσεις και επιβολή προστίμου³⁰.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η κρίση για τη συνταγματικότητα της διάταξης αυτής, η οποία αφορά στην ανακοίνωση των προκηρύξεων μέσω και σταθμών καλωδιακής τηλεόρασης, έγκειται στη στάθμιση της προσφορότητας της επιβολής του περιοριστικού μέτρου, σε σχέση με την προστασία του γενικού δημόσιου συμφέροντος, για τη διασφάλιση της κοινωνικής τάξης³¹.

Εάν το γενικό δημόσιο συμφέρον κριθεί ισχυρός δικαιολογητικός λόγος για τη θεμελίωση ενός τέτοιου περιορισμού στην ελευθερία έκφρασης του καλωδιακού τηλεοπτικού οργανωτή και πληροφόρησης του αντίστοιχου δέκτη, τότε η συγκεκριμένη διάταξη είναι δυνατό να εκληφθεί ως επιτρεπτός κοινωνικός περιορισμός ενός ατομικού δικαιώματος³² και να υπαχθεί στη γενική περιοριστική ρήτρα του άρθρου 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος³³.

Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει το εύρος της διάταξης να μην είναι δυνατό να υπαχθεί στο κανονιστικό περιεχόμενο του εδαφίου β' της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 14 του Συντάγματος, γιατί εάν με βάση τη διάταξη αυτή ασκείται λογοκρισία ή προληπτικό μέτρο³⁴, τότε η ίδια αντίκειται προς το Σύνταγμα.

30. Πρόβλημα συνταγματικότητας είναι δυνατό να δημιουργηθεί από τη διάταξη του ά.6 του ν. 1916/90, γιατί η απαγόρευση δημοσίευσης ή ανακοίνωσης των δηλώσεων τρομοκρατικών οργανώσεων συντελείται από όργανο της δικαστικής εξουσίας (αρμόδιος αντεισαγγελέας του Αρείου Πάγου), ο οποίος έχει διακριτική ευχέρεια να απαγορεύει ή όχι, κάθε φορά, τη σχετική ανακοίνωση. Η απαγόρευση αυτή συνιστά περιορισμό της έκφρασης, που συντελείται δια των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Θα ήταν αποκλίνουσα όμως η άποψη που θα απαιτούσε τη θέσπιση ad hoc κάθε φορά περιορισμών, όσον αφορά στην απαγόρευση της δημοσιοποίησης των απόψεων τρομοκρατικών οργανώσεων μέσω της νομοθετικής οδού, δηλαδή με νόμο που θα ψηφιζόταν από την Ολομέλεια της Βουλής, σύμφωνα με το ά.72 παρ.1 Σ. Για τα προβλήματα που ανακύπτουν σχετικά, βλ. *Τσακυράκη*, Ελευθερία τύπου και τρομοκρατία. Το ά.6 του Ν. 1916/1990 και η πρώτη εφαρμογή του, ΝοΒ 40, 34 και ιδίως την άποψη υπέρ της συνταγματικότητας της διάταξης του ά.6 (σ.46 επ.). Πρβλ. *Παπαδημητρίου*, Ζητήματα συνταγματικότητας του ά. 6 παρ. 1 του Ν. 1916/1990, Εφαρμογές Δημόσιου Δικαίου 1-1992, 32 και *Παπαϊωάννου*, Η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και η ελευθερία του τύπου, ΝοΒ 1990, 1125. Ο ν. 1916/90 καταργείται με σχ.ν, που κατατέθηκε στις 12/11/93.

31. Για τη στάθμιση αυτή, βλ. ενδεικτικά, *Μάνεση*, Ελευθερίες, ό.π., σ.76 επ.

32. Για τους κοινωνικούς περιορισμούς των ατομικών δικαιωμάτων, βλ. αντί άλλων, *Δαγτόγλου*, Σύμ. Φ. Βεγλερή Ι, ό.π., σ.277 επ.

33. Σχετικά με την αμφισβήτηση στη θεωρία, εάν η απαγόρευση ανακοίνωσης προκηρύξεων τρομοκρατικών οργανώσεων συνιστά «λογοκρισία» ή «προληπτικό μέτρο», σύμφωνα με τους όρους της διάταξης της παρ.2 του ά.14 Σ., βλ. Ποινική Επικαιρότητα σε Υπεράσπιση 5/1991, σ.987 επ. Η απάντηση πάντως της νομολογίας στο πρόβλημα είναι ότι το παραπάνω μέτρο συνιστά θεμιτό συνταγματικά γενικό περιορισμό στην ελευθερία της έκφρασης. Βλ. Τριμ.Πλ.Αθ. 48778, 48924, 49057, 49306, 49172, 49426/91 ΝοΒ 1992,337 και Τριμ.Πλ.Λάρισας 1074/92.

34. Για τους ορισμούς της λογοκρισίας και του προληπτικού μέτρου, βλ. *Δαγτόγλου*, Τύπος,

1βα. Τα είδη του προστατευόμενου λόγου

Ο πολιτικός λόγος, στο βαθμό που τέτοιου είδους λόγος εμπεριέχεται στο ενημερωτικό περιεχόμενο της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, κατ'έξοχήν προστατεύεται από την έννομη τάξη μας σε σχέση με τα άλλα είδη λόγου.

Το Σύνταγμα δεν αναφέρεται ειδικότερα στα είδη του προστατευόμενου λόγου και άρα περιλαμβάνει όλες τις μορφές του υπό την διατύπωση της προστασίας των στοχασμών ως προς τον λόγο, τον τύπο και κάθε άλλο μέσον μαζικής ενημέρωσης. Συνεπώς, όταν πρόκειται για την καλωδιακή τηλεοπτική διαδικασία, η ελευθερία της έκφρασης του οργανωτή της αφορά, κάθε φορά, σε όλα τα είδη του λόγου που αυτή εμπεριέχει.

Η αναφορά πάντως της λέξης «πληροφοριών» στη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 15 αποδεικνύει ότι ο πολιτικός λόγος³⁵ απολαύει υψηλότερου βαθμού προστασίας, γιατί ακριβώς αυτός έχει βαρύνουσα σημασία κατά τη διαμόρφωση των όρων του πολιτικού ανταγωνισμού³⁶.

ό.π., σ.69. Για το πρόβλημα της διάταξης πρβλ. *N.N.Σαρίπολο*, Σύστημα, τόμ.Γ', ό.π., σ.117, υπ. (2), όπου αναφέρεται ότι: «Το Σύνταγμα απαγορεύει την άσκηση προληπτικών μέτρων υφ'οιασδήποτε αρχής, και υπ'αυτής έτι της δικαστικής, ήτις παρέχει τας μείζονας εγγυήσεις ανεξαρτησίας, του νόμου μη δυναμένου ν'αναθέσει π.χ. εις δικαστικήν τίνα αρχήν την άσκησην λογοκρισίας ή την χορηγίαν αδείας προς έκδοσιν εφημερίδος...». Για τον συγκριτικό προβληματισμό, βλ. *A.Cassese*, *The International Community's «Legal» Response to Terrorism*, 38 *ICLQ*, 589, *Finnie*, *Anti-Terrorist Legislation and the European Convention on Human Rights*, 54 *The Modern Law Review* (1991), 288. Ο *Barrendt* (*Prior Restraints on Speech*, PL (1985), 253 (σ.254-5)) αναφέρει σχετικά: «On one view, the distinction between a prior restraint and a subsequent penal sanction is little more than one of form. In substance their effect is the same in that they both inhibit the exercise of free speech... Moreover in some cases it is difficult to determine whether the method of control is really a prior restraint or not». Τέλος, ο *Jowell* (*Broadcasting and Terrorism. Human Rights and Proportionality*, PL (1990), 149 (154) καταλήγει, για τη στάθμιση των περιορισμών, στα κριτήρια της αναλογικότητας (*proportionality*) και του ανορθολογισμού (*unreasonableness*).

35. Για τον πολιτικό λόγο, βλ. ενδεικτικά από τους έλληνες συγγραφείς, *Ιωάννου*, Πολιτική κριτική, δυσφήμιση και ελευθερία της έκφρασης, ΕΕΕυρΔ 3-1985, 416 και *Μαυριά*, Ελευθερία πολιτικού λόγου κατά το Σύνταγμα των ΗΠΑ, Αθήνα, 1981.

36. Βλ. σχετ. *Barrendt*, ό.π., σ.4, όπου: «The protection of freedom of expression in most modern Constitutions is probably more closely connected with a view about the desirability of an informed electorate than it is with the 19th century liberal theories concerning the discovery of truth». Βλ. ακόμη, *ibid* σ. 23: «...the argument from democracy has been the most influential theory in the development of the 20th century free speech law» και σ.147: «political speech is immune from restrictions, because it is a dialogue between members of the electorate, governors and governed». Από τη νομολογία του Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου των ΗΠΑ, βλ. ενδεικτικά, *Whitney v. California*, 274 US 357 (375) από όπου: «... that the greater menace to freedom is an inert people; that public discussion is a political duty». Τέλος, από τη νομολογία των οργάνων της ΕΣΔΑ, βλ. *υπ. Sunday Times* (No 2), ό.π., παρ.50 (α) όπου αναφέρεται ότι: «Freedom of expression constitutes one of the essential foundations of a democratic society...» και *υπ. Castells* ό.π., παρ. 42 «...and one of

Ο Κασιμάτης³⁷ τονίζει ότι όλοι οι τρόποι έκφρασης υπόκεινται σε συνταγματική προστασία. Αναφέρει δε, συγκεκριμένα, για την πολιτική αφίσα, ότι αυτή συνιστά αναμφίβολα τρόπο έκφρασης και διάδοσης της γνώμης, υπαγόμενο στη συνταγματική προστασία του άρθρου 14 παράγραφος 1. Ο Δαγτόγλου, ενώ υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει υποχρέωση προβολής πολιτικών-κομματικών απόψεων από τη ραδιοτηλεόραση³⁸, σε άλλο σημείο στο έργο του τονίζει τη βαρύτητα του πολιτικού λόγου κατά τη διαδικασία της διάδοσής του μέσω του τύπου³⁹.

Το Συμβούλιο της Επικρατείας, στην απόφασή του 2209/1977 έχει κρίνει εξάλλου ότι το Σύνταγμα κατοχυρώνει την ελευθερία του τύπου και την ακώλυτη κυκλοφορία του, χωρίς καμία «διάκριση από απόψεως ιδεολογικού περιεχομένου των εντύπων»⁴⁰.

Από τα όργανα, τέλος, της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου έχει κριθεί, κατά την ερμηνεία του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ, ότι, υπό το κανονιστικό περιεχόμενό του, προστατεύεται ο πλουραλισμός στην έκφραση της γνώμης, και μάλιστα οι γνώμες εκείνες, που πολιτικά ή κοινωνικά κλυδωνίζουν την καθεστηκυία τάξη⁴¹.

Όταν δε η έκφραση έχει ως αντικείμενο πολιτικά ζητήματα, τότε οι περιορισμοί της, σύμφωνα με τη νομολογία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, δεν έχουν μεγάλο εύρος⁴². Για τον λόγο αυτό είναι ανεκτή σε μεγάλο βαθμό η κριτική σε βάρος προσωπικοτήτων του δημόσιου βίου. Ο λόγος των πολιτικών προσώπων ενδιαφέρει άμεσα το ευρύ κοινό, συνεπώς, αυτά είναι περισσότερο εκτεθειμένα σε κριτική⁴³.

the basic conditions for its progress».

37. Κασιμάτης, Η συνταγματικότητα της απαγορεύσεως των αφισοκολλήσεων, ΤοΣ 1977, 37.

38. Βλ. σχετ. Δαγτόγλου, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ.186 επ. και τον ίδιον, Δικαιώματα Α', ό.π., σ.646.

39. Βλ. σχετ. Δαγτόγλου, Τύπος, ό.π., σ.31, όπου τονίζεται ότι: «Ιστορικά η ελευθερία του τύπου σημαίνει κυρίως την ελευθερία του πολιτικού τύπου από τη λογοκρισία και την προηγούμενη άδεια».

40. Βλ. απόσπασμα δημοσιευμένο σε Παράρα, Corpus I, ό.π., σ. 216.

41. Βλ. σχετ. υπ. *Lingens*, ΕΔΔΑ 8/7/1986, Σ.Α' 110, παρ.84. Για την υπόθεση αυτή, βλ. *Περάκη*, Ελευθερία της έκφρασης και δυσφήμιση διά του τύπου: Η απόφαση *Lingens* του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της 8/7/1976, ΕΕΕυρΔ 3-1987, 422 και *Berger*, *Jurisprudence de la Cour Européenne des droits de l'homme*, Sirey, Paris, 1989, σ. 288 επ. Βλ. ακόμη και υπ. *Sunday Times* (No 2), ό.π., παρ.50 (α). Για τη γενικότερη προβληματική, βλ. τέλος, *Bollinger*, *The Tolerant Society: Freedom of Speech and Extremist Speech in America*, Oxford University Press, N.Y., 1986.

42. Βλ. σχετ. υπ. *Handyside*, ό.π., παρ. 73 και 84, όπου ακριβώς αναφέρεται ότι η σημασία της έκφρασης είναι βαρύνουσα, όταν το αντικείμενο της συζήτησης άπτεται πολιτικών ζητημάτων. Βλ. σε παρ. 42: «...freedom of political debate is at the very core of the concept of a democratic society which prevails throughout the Convention».

43. Βλ. σχετ. υπ. *Lingens*, ό.π., και υπ. *Barfod*, ΕΔΔΑ 16/7/87, Σ.Α' 149. Από την πρώτη υπόθεση, βλ.: «The democratic system requires that those who hold public power are subject to close control not only by their political adversaries in the institutions of the State or other organisations,

Η υπεροχή της προστασίας του πολιτικού λόγου, στην οποία επιμένουν τα όργανα της ΕΣΔΑ, επηρεάζει προς την ίδια κατεύθυνση και τον έλληνα δικαστή, όταν καλείται να ερμηνεύσει διατάξεις, που κατοχυρώνουν την ελευθερία της έκφρασης⁴⁴. Είναι εξάλλου γεγονός ότι ο πολιτικός λόγος απολαμβάνει ισχυρότερης προστασίας, σε σχέση με άλλα είδη λόγου, και από ξένες έννομες τάξεις⁴⁵.

Η ισχυρότερη προστασία, της οποίας απολαμβάνει ο πολιτικός λόγος, δεν συνεπάγεται υποχρεωτικά ασθενές επίπεδο προστασίας του εμπορικού λόγου (commercial speech)⁴⁶. Το ελληνικό Σύνταγμα δεν κάνει τη σχετική διάκριση. Η προστασία του εμπορικού λόγου καλύπτεται από τις συνταγματικές διατάξεις των άρθρων 14 παράγραφος 1 και 5 παράγραφος 1, σχετικά με την ελεύθερη έκφραση, την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και τη συμμετοχή στην οικονομική ζωή της χώρας, αντίστοιχα⁴⁷. Όταν

but also by the public opinion which is to a large extent formed and expressed in the media. To exercise such control is not only a right, but may even be considered as a "duty and responsibility" of the press in a democratic society» (σ. 36). Βλ. ακόμη, *Tribe*, Constitutional, ό.π., σ.873 επ., *Θ.Παπαϊωάννου*, Δυσφήμιση δημόσιων προσώπων, Εφαρμογές Δημόσιου Δικαίου 2-3, 1988, σ.234 επ. και *Μαυριά*, Το συνταγματικό δικαίωμα ιδιωτικού βίου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1982, σ.97 επ.

44. Ο *Barrendt* (ό.π., σ.150) υποστηρίζει ότι η ΕΣΔΑ εξοπλίζει τον δικαστή, ώστε αυτός να δίνει βαρύτητα στην προστασία του πολιτικού λόγου, αν και είναι σαφές ότι και η εμπορική διαφήμιση προστατεύεται από το ά.10 της Σύμβασης. Πρβλ. *Vely/Ergec*, ό.π., σ. 603 επ.

45. Βλ. ενδεικτικά και μόνον, *Barrendt* (ibid), ο οποίος αναφέρει σχετικά για την έννομη τάξη των ΗΠΑ: «Political speech should occupy what is referred to in American constitutional jurisprudence as a "preferred position" and that courts should be less prepared to countenance abridgements of political and social discussion» και *Tribe*, ό.π., σ.679 επ., ο οποίος αναφέρει, επικαλούμενος τη βασική απόφαση *Buckley v. Valeo*, 424 U.S. 1 (1976): «Political expression, plainly the core of the conduct protected by the first Amendment, will be fully protected, while speech at the other end of the spectrum may be regulable, though never wholly suppressable, by reference to its content».

46. Βλ. σχετ. *Cassese/Clapham* (ό.π., σ.112), όπου αναφέρεται: «...where commercial speech is of an editorial nature, it receives the same protection as other speech» και *Barrendt*, (ό.π., σ.54 επ.), ο οποίος, συγκρίνοντας τον βαθμό προστασίας του εμπορικού λόγου σε διάφορες έννομες τάξεις, καταλήγει ότι κατά την μεν ΕΣΔΑ ο βαθμός προστασίας του εμπορικού λόγου είναι χαμηλότερος από αυτόν του πολιτικού λόγου, ενώ, κατά την έννομη τάξη της Ομοσπονδιακής Γερμανίας, η προστασία του εμπορικού λόγου είναι αμφιλεγόμενη. Για τα δεδομένα της γαλλικής έννομης τάξης, βλ. *Robert*, (ό.π., σ.539 επ.). Τέλος, σύμφωνα με το σύστημα της έννομης προστασίας των ΗΠΑ, ο εμπορικός λόγος, μόνον κατά την τελευταία δεκαετία, κρίθηκε νομολογιακά, ότι υπάγεται στο καθεστώς συνταγματικής προστασίας της Πρώτης Τροποποίησης του Αμερικανικού Συντάγματος. Πρβλ. *Valentine v. Christiansen*, 316 US 52 και *New York Times v. Sullivan*, 376 US 254. Βλ. ακόμη από τη θεωρία, ενδεικτικά, *Baker*, Commercial Speech: A Problem in the Theory of Freedom, 62 Iowa L.R. (1977), 1 και *Nowak/Rotunda/Young*, ό.π., σ. 907 επ.

47. Ο *Δαγτόγλου* (Δικαιώματα Α', ό.π., σ. 435 επ.) υποστηρίζει ότι «...η μη εμπορική διαφήμιση αποτελεί έκφραση και διάδοση γνώμης ή πληροφορίας και επομένως απολαύει της προστασίας του άρθρου 14 παρ.1, δεν υπάρχει αμφιβολία. Αλλά και η εμπορική διαφήμιση είναι παροχή πληροφορίας και συγχρόνως έκφραση γνώμης και γνώμες προσπαθεί να επηρεάσει». Ο *Μάνεσης*, αντί-

ο εμπορικός λόγος μετατρέπεται σε αμιγή διαφημιστικό λόγο, τότε η διαφήμιση δεν πρέπει να θίγει τους όρους του ελεύθερου ανταγωνισμού, επειδή αυτός προστατεύεται και νομοθετικά⁴⁸.

Η διαφήμιση στην καλωδιακή τηλεόραση υπόκειται σε ρύθμιση⁴⁹. Αυτή διέπεται αρχικά από τις διατάξεις των άρθρων 7 επόμενα του νόμου 1730/1987 και τον Κανονισμό 3/1991 του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης⁵⁰, ο οποίος έχει εκδοθεί με βάση τη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 3, του νόμου 1866/1989. Περαιτέρω, η καλωδιακή τηλεοπτική διαφήμιση διέπεται από τη διάταξη του άρθρου 10 της Οδηγίας 89/552 του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Με την κοινοτική Οδηγία αποκλείονται από το τηλεοπτικό πρόγραμμα κυρίως η έμμεση και η συγκαλυμμένη διαφήμιση⁵¹.

Την καλωδιακή τηλεοπτική διαφήμιση ρυθμίζει επίσης η Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη διασυνοριακή τηλεόραση, η οποία όμως δεν έχει κυρωθεί από την Ελλάδα. Στο Κεφάλαιο ΙΙΙ της Σύμβασης, και ειδικότερα στα άρθρα 11 επόμενα, τίθενται κανόνες για τη διάρκεια, μορφή, παρουσίαση, τρόπο παρεμβολής των διαφημίσεων, τη διαφήμιση ορισμένων προϊόντων και αυτήν που απευθύνεται αποκλειστικά σε ένα μεμονωμένο κράτος-μέρος στη Σύμβαση⁵².

Τέλος, ο προβληματισμός για την προστασία του διαφημιστικού λόγου στην καλωδιακή τηλεόραση ανάγεται διεθνώς στη δυνατότητα του κράτους να επιβάλλει στον καλωδιακό τηλεοπτικό εκπομπέα την περίληψη, στον χρόνο εκπομπής του, μηνυμάτων από ξένες πηγές⁵³. Η πρόσφατη τάση για απορρύθμιση της καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης αποκλείει σχεδόν τη νομοθετική επέμβαση στον τομέα της διάθεσης του

θετα, αναφέρει σχετικά με τη συνταγματική προστασία του διαφημιστικού λόγου: «Το Σύνταγμα (άρθρο 14 παρ.2), απαγορεύοντας τα προληπτικά μέτρα για την κυκλοφορία του Τύπου, ενδιαφέρεται προφανώς να διασφαλίσει ιδίως την ελεύθερη έκφραση και διακίνηση στοχασμών, ιδεών, πεποιθήσεων κ.τ.λ. και όχι την ελεύθερη διακίνηση οικονομικών αγαθών, εμπορευμάτων και τη διευκόλυνση της επιχειρηματικής δραστηριότητας». (Έντυπα, ό.π., σ.644).

48. Βλ. σχετ. ν. 146/14 «Περί αθεμίτου ανταγωνισμού», ο οποίος, στην παρ.1 εδ.α', ορίζει ότι: «Απαγορεύεται κατά τας εμπορικές, βιομηχανικές ή γεωργικές συναλλαγάς πάσα προς τον σκοπόν ανταγωνισμού γινομένη πράξις, αντικείμενη εις τα χρηστά ήθη» και ακόμη, Ν. Ρόκα, Αθέμιτος ανταγωνισμός, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήναι, 1977, σ.10-11.

49. Βλ. παρουσίαση των σχετικών προβλημάτων σε *Coupric, Advertising, Cable and Satellite: The Elements of the European Debate*, The European Institute for the Media, Manchester, 1987 αλλά και γενικότερα, *CoE, Programme Sponsorship and New Forms of Commercial Promotion on Television*, Mass Media Files 9, 1991, ό.π., σ. 11 επ.

50. Κανονισμός 3/1991 του ΕΣΡ «Περί δεοντολογίας ραδιοτηλεοπτικών διαφημίσεων» (Κώδικας δεοντολογίας ραδιοτηλεοπτικών διαφημίσεων), ΦΕΚ Β' 538.

51. Ενδεχομένως εξαίρεση από τον κανόνα αυτό να συνιστά η διάταξη του ά.9 της Οδηγίας, όσον αφορά στις τοπικές τηλεοπτικές εκπομπές.

52. Βλ. γενικά, Αλεξανδρίδου, Τηλεοπτική διαφήμιση πέρα από τα εθνικά σύνορα (Οδηγία 89/552 ΕΟΚ - Ευρωπαϊκή Σύμβαση περί τηλεόρασης πέρα από τα εθνικά σύνορα), ΝοΒ 1991, 703.

53. Βλ. σχετ. *Parsons*, ό.π., σ.100.

τηλεοπτικού χρόνου, πέραν του αναγκαίου μέτρου, το οποίο απαιτεί, εκτός των άλλων, να ρυθμίζονται οι διαφημίσεις σε ένα πλαίσιο τέτοιο, ώστε να διασφαλίζονται το γενικό και ειδικότερα έννομα συμφέροντα.

Τα όργανα της ΕΣΔΑ έχουν και αυτά ασχοληθεί με υποθέσεις, όπου τίθεται το πρόβλημα γενικά της προστασίας του εμπορικού λόγου⁵⁴, χωρίς να θίγουν θέματα που αφορούν στην επιχειρηματική ελευθερία, γιατί η ελευθερία αυτή δεν προστατεύεται υπό τη Σύμβαση⁵⁵. Από τη στάση της Επιτροπής και του Δικαστηρίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου συνάγεται ότι κάθε εμπορικό ή διαφημιστικό μήνυμα προστατεύεται από το κοινωνιστικό περιεχόμενο του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ⁵⁶. Ειδικότερα, στην υπόθεση *Pasteur X and Church of Scientology κατά Σουηδίας*⁵⁷, η Επιτροπή έκρινε για πρώτη φορά ότι προστατεύεται από την ΕΣΔΑ ο εμπορικός λόγος⁵⁸. Οι παραπάνω κρίσεις είναι εύλογο να θεωρηθεί ότι μπορεί να αφορούν και στη λειτουργία της καλωδιακής τηλεόρασης.

1βαα. Ο λόγος της «τοπικής κοινότητας» στην καλωδιακή τηλεόραση

Ο νόμος 1730/1987 αναφέρει, στη διάταξη της παραγράφου 6 του άρθρου 3, μεταξύ άλλων, ότι «η ΕΡΤ-ΑΕ μεριμνά για την παρουσίαση από το ραδιοτηλεοπτικό δίκτυο θεμάτων της τοπικής αυτοδιοίκησης...»⁵⁹. Το ραδιοτηλεοπτικό δίκτυο αναφέρεται με γενικό τρόπο στη διάταξη αυτή, ανεξάρτητα εάν πρόκειται για ερτζιανή ή καλωδιακή τηλεόραση.

Εάν λοιπόν η καλωδιακή τηλεόραση λειτουργεί στο πλαίσιο της ΕΡΤ-ΑΕ, ως εκμετάλλευση μίας δημόσιας επιχείρησης, τότε υφίσταται, από το νόμο, η υποχρέωση να συμπεριλαμβάνεται στο πρόγραμμα ένα μέρος εκπομπών τοπικού ενδιαφέροντος. Η υποχρέωση αυτή της ΕΡΤ-ΑΕ δεν γεννά, κατά τη διατύπωση της συγκεκριμένης διάταξης, υποχρεώσεις των σταθμών σε όφελος των ΟΤΑ και των κατοίκων κάθε περιοχής, όπου απευθύνεται το πρόγραμμα, παρά μόνον εάν μένει τελείως ανενεργός.

Από την αμερικανική θεωρία έχει τεθεί το συναφές θεμελιώδες ερώτημα, εάν είναι δυνατό μία πόλη, ή αντίστοιχος ΟΤΑ, να έχει δικαίωμα να εναγάγει μία εταιρεία, οργανώ-

54. Για το πρόβλημα, βλ. γενικότερα, *Boisson de Chazournes*, *Publicité commerciale et liberté d'expression dans le cadre du Conseil de l'Europe*, 92 RGDI (1988), 930.

55. Βλ. *Van Dijk/Van Hoof*, 2nd ed., ό.π., σ.426.

56. Βλ. σχετ. *Boisson de Chazournes*, (ό.π., σ.938), ο οποίος αναφέρει: «Tout message publicitaire à fin commercial, qu'il soit informatif ou non, qu'il soit descriptif ou non, peut bénéficier de la protection octroyée par l'Article 10».

57. Βλ. σχετ. Προσφ. 7805/77, ΕΕΔΑ 5/5/79, D and R 16, 75. Πρβλ. τις αποφάσεις στις υποθέσεις *Barthold V. Germany*, ΕΔΔΑ 13/7/83, Σ.Α' 90 και *Markt Intern Verlag GmbH and Klaus Beerman*, ό.π.

58. Την ίδια άποψη επαναλαμβάνει η ΕΕΔΑ στις αποφάσεις της, στην υπ. *Fria Moderata Studentoerbundet v. Sweden* 1/3/82, Προσφ. 9297/81 και υπ. *Liljenberg et al. v. Sweden*, 1/3/83, Προσφ. 9664/82.

59. Σχετικά, η διάταξη της παρ.5 του ά.2 του ίδιου νόμου, που αναφέρεται σε μη κρατικούς σταθμούς τοπικής ισχύος, ορίζει, μεταξύ άλλων, ότι ο τοπικός χαρακτήρας του σταθμού προσδιορίζεται και από τον τοπικό χαρακτήρα του προγράμματος.

τρια καλωδιακής τηλεόρασης, γιατί δεν συμπεριλαμβάνει στις εκπομπές της ποσοστό προγραμμάτων τοπικού ενδιαφέροντος⁶⁰.

Η απάντηση εξαρτάται από τις τάσεις που ακολουθούνται στη νομοθεσία κάθε εσωτερικής έννομης τάξης. Για παράδειγμα, στις ΗΠΑ, από τη δεκαετία του '60 έως τη δεκαετία του '80, η κυβέρνηση υποχρέωνε όλα τα καλωδιακά τηλεοπτικά συστήματα να ανοίγουν δημόσια κανάλια για πρόσβαση των πολιτών σε καλωδιακό τηλεοπτικό χρόνο⁶¹.

Επίσης, η εκχώρηση αδειών λειτουργίας ή δικαιωμάτων εκμετάλλευσης ανά περιοχή, υπαγόταν σε έλεγχο, τουλάχιστον ομόσπονδο, για τη διασφάλιση των συμφερόντων των τοπικών κοινοτήτων και την προστασία του «τοπικού λόγου»⁶². Από την αμφισβήτηση όμως στη νομολογία της συνταγματικότητας τέτοιων παρεμβατικών ρυθμίσεων, κυρίως με την υπόθεση *Preferred Communications*⁶³, και με ένα πλέγμα κανονιστικών διατάξεων που ακολούθησαν, δεν υφίστανται πλέον νομοθετημένες υποχρεώσεις για κάλυψη του «τοπικού λόγου» στις καλωδιακές τηλεοπτικές εκπομπές⁶⁴. Αντίθετα, από την ηπειρωτική Ευρώπη, για παράδειγμα, στη Γαλλία η νομοθεσία δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην παρέμβαση των τοπικών κοινοτήτων κατά την οργάνωση των τοπικών καλωδιακών τηλεοπτικών δικτύων^{65,66}. Για την ελληνική, τέλος, έννομη τάξη, η υποχρέωση, *de lege ferenda*, να συμπεριλαμβάνονται μηνύματα που αφορούν σε τοπικά συμφέροντα δεν θα ήταν αντισυνταγματική, δεδομένου ότι η οργάνωση της καλωδιακής τηλεόρασης κατά τόπους από τους αρμόδιους ΟΤΑ έχει συνταγματικό έρεισμα τη διάταξη του άρθρου 102 παράγραφος 1 του Συντάγματος, ενώ ο έλεγχος επί αυτής έχει έρεισμα, αντίστοιχα, τη διάταξη του άρθρου 15 παράγραφος 2.

60. Βλ. σχετ. *Parsons*, ό.π., σ.1 επ. Βλ. ακόμη συγκριτικά, *Collins*, *The Local Service Concept in Broadcasting: An Evaluation and Recommendation for Change*, 65 Iowa L.R. (1980), 553, *Douence*, *Les collectivités locales et la décentralisation de l'audiovisuel. Les sociétés locales d'exploitation de câbles*, Rev. fr. Droit adm. 1 (1), 1985, 52, *Radtke*, *US Cable Television Franchising: Procedural Steps*, *Media Law and Practice* (1981), 36 και *Tate*, *Cable Television in the Cities: Community Control, Public Accountability and Minority Ownership*, Urban Institute, Washington, 1971, *passim*.

61. Βλ. σχετ. *Parsons*, ό.π., σ. 4.

62. Πρβλ. ενδεικτικά, από προϊσχύσασα γαλλική νομοθεσία, σχετικά με τις άδειες, «*autorisations pour l'établissement des services distribués par câble*», οι οποίες εκχωρούνταν από τοπικές κοινότητες και «*autorisations d'exploitation*», που εκχωρούνταν από ανεξάρτητη αρμόδια αρχή (π.χ. CNCL ή CSA).

63. *Preferred Communications Inc. v. Los Angeles*, 754 F.2d 1396 (9th Cir. 1985).

64. Βλ. σχετ. *Ζέρη*, *Ιδιωτική*, ό.π., σ.76 επ.

65. Βλ. σχετ. ά.33 και 34, L. 86-1067, 30/9/86, «relative à la liberté de communication».

66. Στην τελευταία απόφαση του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου (EuGRZ, 49) κρίθηκε ότι οι σκοποί που βρίσκονται στη βάση του δυαδικού (Zwei-Säulen) ραδιοτηλεοπτικού προτύπου εξασφαλίζουν κατά συνταγματικά πρόσφορο τρόπο την ελευθερία της ραδιοτηλεόρασης σε τοπικό επίπεδο, η συμμετοχή δε των κοινοτήτων (Gemeinden) σε εταιρικές επιχειρήσεις της τοπικής ραδιοτηλεόρασης δεν προσκρούει στην επιταγή της ανεξαρτησίας της ραδιοτηλεόρασης από το κράτος.

Αντίθετα, εάν η καλωδιακή τηλεοπτική εκμετάλλευση συνιστά αμιγή τοπική εκμετάλλευση⁶⁷, τότε η τοπική κοινότητα, εκπροσωπούμενη από τον οικείο ΟΤΑ, έχει έννομο συμφέρον και είναι δυνατό να θεμελιώσει αξίωση να συμπεριληφθεί έστω μία τοπική «ζώνη» προγράμματος στο σύνολο του εκπεμπόμενου χρόνου, διαφορετικά παραβιάζονται οι παραπάνω συνταγματικές διατάξεις.

Συγκεκριμένα, εάν η καλωδιακή τηλεόραση εκληφθεί τελικά ως τοπική υπόθεση, τότε για να διασφαλισθεί το δικαίωμα πληροφόρησης των κατοίκων μίας τοπικής κοινότητας, πρέπει το καλωδιακό τηλεοπτικό πρόγραμμα να περιλαμβάνει τουλάχιστον ειδήσεις τοπικού ενδιαφέροντος.⁶⁸

67. Διαπίστωση, η οποία όμως αμφισβητείται, de lege lata, δεδομένης της ρύθμισης της διάταξης του ά.85 παρ.4 (η) του ν. 1943/91.

68. Πρβλ. ά.6 παρ. 7, εδ. β' του ν. 1866/89, όπου προβλεπόταν η υποχρέωση των τηλεοπτικών σταθμών τοπικής εμβέλειας να περιέχουν ποσοστό προγραμμάτων εθνικής παραγωγής και ά.12 του πδ 236/92, με το οποίο καταργήθηκε η προηγούμενη διάταξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η επιχειρηματική ελευθερία του εκπομπέα

Το άρθρο 5 του Συντάγματος κατοχυρώνει την οικονομική ελευθερία. Η παράγραφος 1 της διάταξης αυτής, που είναι νέα στο Σύνταγμα του 1975/86, εγγυάται ρητά το δικαίωμα συμμετοχής του πολίτη στην οικονομική ζωή της χώρας. Σύμφωνα με μία άποψη στη θεωρία¹ και τη μειοψηφούσα τάση στη νομολογία², η οικονομική ελευθερία, στον βασικό της κορμό, θεμελιώνεται ακριβώς στη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 5³. Σε κάθε περίπτωση περαιτέρω περιορισμοί κατά την άσκηση της οικονομικής ελευθερίας τίθενται από τη διάταξη του άρθρου 106 του Συντάγματος⁴.

1. Βλ. σχετ. *Δαγτόγλου*, Δικαιώματα Β', ό.π., σ. 291. Σύμφωνα με την αντίθετη άποψη, η οικονομική ελευθερία προστατεύεται με βάση τη συνταγματική διάταξη του άρθρου 5 παράγραφος 3 ή αδιακρίτως με τις διατάξεις των παραγράφων 1 και 3, σωρευτικά. Βλ. σχετ. *Μάνεση*, *Ελευθερίες*, ό.π., σ.152-3 και *Μάνεση/Μανιτάκη*, ΝοΒ (1205). Από τη νομολογία, βλ. ενδεικτικά, ΣτΕ 2791/88 (Τμ.Δ').

2. Από τη νομολογία, βλ. ενδεικτικά, ΣτΕ 804/78 Ολ. ΤοΣ 1978, 354, 474/89 (Ολ.), σχετικά με την επαγγελματική ελευθερία και 1093/87 (Ολ.), σχετικά με την επιχειρηματική ελευθερία.

3. Βλ. σχετ. *Ράϊκο*, Παραδόσεις, Δικαιώματα, τόμ.Β', τευχ.Β', ό.π., σ.107 και *Παραρά*, *Corpus I*, ό.π., σ.141 επ.

4. Βλ. σχετ. *Μάνεση*, *Ελευθερίες*, ό.π., σ.157, *Παραρά*, *Corpus I*, ό.π., σ.145, *Ράϊκο*, Παραδόσεις, Δικαιώματα, τόμ.Β', τεύ.Β', ό.π., σ.111, *Μανιτάκη*, Το υποκείμενο, ό.π., σ. 210 επ., *Μάνεση/Μανιτάκη*, ΝοΒ (σ. 1211 επ.), *Αναστόπουλο*, Η αρχή της ισότητας και ο οικονομικός προγραμματισμός, Σύμ. Φ. Βεγλερή II, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 321 (σ. 343 επ.). Ο *Γ.Παπαδημητρίου* υποστηρίζει ότι, ανεξάρτητα από τη συνταγματική της θεμελίωση στο ά.5 παρ. 1 ή 3, η ελευθερία αυτή τελεί υπό νομοθετική επιφύλαξη (Η μετάθεση του δικηγόρου και η συνταγματική προστασία της επαγγελματικής ελευθερίας, ΤοΣ 6, 146 (150)). Το ΣτΕ συχνά θεμελιώνει πτυχές της οικονομικής ελευθερίας σωρευτικά στις διατάξεις των δύο παραγράφων του ά.5. Βλ. σχετ. ΣτΕ 1731/88 (Τμ.Δ'), σχετικά με την ελευθερία της οικονομικής δραστηριότητας, στην οποία τίθενται περιοριστικά όρια από τις διατάξεις των παρ.1 και 2 του ά.106, το ίδιο ακριβώς και στην ΣτΕ 2614/89 (Ολ.) Η ΣτΕ 3312/89 (Τμ.Δ'), κατά την εκδίκαση της υπόθεσης για την οποία ετέθη σχετικά και προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΚ, θεμελιώνει την οικονομική ελευθερία στις παρ.1 και 3 αδιακρίτως και δέχεται, ως περιορισμούς της, τους όρους του ά.5 παρ.1 και τη διάταξη του ά.106 παρ.2 Σ. Στις περισσότερες ωστόσο περιπτώσεις, το ΣτΕ θεμελιώνει την «ελευθερία οικονομικής δραστηριότητας» ή την «ελευθερία οικονομικής δράσεως» γενικά στη διάταξη του ά.5, χωρίς περαιτέρω εξειδίκευση παραγράφου και αναφέρει, ως περιοριστική της, τη διάταξη του ά.106. Βλ. σχετ. ΣτΕ 1502/84, 4665/88, 2379/89, 35/91, 2998/88 και 368/89, αντίστοιχα.

Ο καλωδιακός τηλεοπτικός εκπομπέας απολαμβάνει, ως οργανωτής της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, της οικονομικής ελευθερίας, ανεξάρτητα από το συγκεκριμένο νομικό καθεστώς που διέπει τη δραστηριότητά του. Όλοι οι περιορισμοί, που είναι δυνατό να τεθούν κατά την άσκησή της, δεν επιτρέπεται να θίγουν τον πυρήνα του δικαιώματος, το οποίο εμπεριέχεται στην οικονομική του ελευθερία.

Παρ.1. Η ιδιωτική εκμετάλλευση των δικτύσεων

Ο οργανωτής της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής αναδέχεται συνήθως δύο είδη δραστηριοτήτων· την εκμετάλλευση των καλωδιακών τηλεοπτικών δικτύσεων και την οργάνωση της παροχής τηλεοπτικού προγράμματος μέσω του δικτύου, ανεξάρτητα από την πηγή προέλευσης του προγράμματος αυτού.

Επειδή όμως η ανάληψη της εκμετάλλευσης του δικτύου προηγείται χρονικά και λογικά της τηλεοπτικής παροχής, γι'αυτό τα δικαιώματα του υποκειμένου της εκπομπής, προκειμένου να διασφαλισθεί, μεταξύ άλλων, ο πυρήνας της οικονομικής του ελευθερίας, ασκούνται κυρίως κατά τη διαδικασία ακριβώς της ανάληψης της εκμετάλλευσης αυτής.

Την εκμετάλλευση των καλωδιακών τηλεοπτικών δικτύων είναι δυνατό να αναλαμβάνουν δημόσιες εταιρείες, όπως η EPT-AE⁵, ΟΤΑ και νομικά πρόσωπα, που διέπονται από το ιδιωτικό δίκαιο⁶. Σε κάθε περίπτωση, όλα αυτά τα πρόσωπα, μικτά, δημόσια ή ιδιωτικά, είναι δυνατό να αποτελούν φορείς της οικονομικής ελευθερίας, υπό ειδικότερες εκφάνσεις της, στη σύνθετη οικονομική τους δράση, της εκμετάλλευσης του καλωδιακού δικτύου και της διανομής του παραγόμενου προγράμματος. Η δράση τους συνιστά, κατά κύριο λόγο, αντικείμενο επιχειρηματικής ελευθερίας⁷.

Στη διεθνή πρακτική της καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης, η καλωδιακή τηλεόραση αποτελεί αντικείμενο ιδιωτικής πρωτοβουλίας και λειτουργεί υπό επιχειρηματική δομή. Γι'αυτό είναι αυτονόητο το γεγονός της προστασίας του ιδιώτη οργανωτή,

5. Βλ. σχετ. ά.2 παρ.2α του ν. 1730/87.

6. Βλ. σχετ. ά.4 του ν.1866/89.

7. Για την επιχειρηματική ελευθερία, ως έκφραση της οικονομικής ελευθερίας, βλ. *Μάνεση, Ελευθερίες, ό.π., σ. 157*, ο οποίος αναφέρεται στην ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία, ως έννοια που εμπεριέχεται στη διάταξη του ά.106 παρ. 2 Σ., *Παραρά, Corpus I, ό.π., σ.136 επ.*, ο οποίος αναφέρεται, κατά την εξειδίκευση μορφών οικονομικής ελευθερίας, στην ελευθερία της ιδιωτικής επιχείρησης, *Ράικο, Παραδόσεις, Δικαιώματα, τόμ.Β' τεύχ.Β', ό.π., σ.115*, ο οποίος εντάσσει στο ειδικότερο περιεχόμενο της επαγγελματικής ελευθερίας και τα ελεύθερα επαγγέλματα, και *Λιακόπουλο, Η οικονομική ελευθερία, αντικείμενο προστασίας στο δίκαιο του ανταγωνισμού, Αφοί Σάκκουλα, Αθήνα, 1981, σ.94 επ.* Για το προϊσχύσαν Σύνταγμα βλ. *Σβώλο/Βλάχο, ό.π., σ.324 επ.* Από τη νομολογία, βλ. ενδεικτικά, ΣτΕ 1093/87 (Ολ.), με την οποία υπάγεται στην οικονομική ελευθερία το δικαίωμα του επιχειρηματία, ως φυσικού ή νομικού προσώπου, να διοικεί την επιχείρησή του.

φυσικού ή νομικού προσώπου, υπό την εγγύηση της επιχειρηματικής ελευθερίας, που αυτός απολαμβάνει⁸.

Ο καλωδιακός τηλεοπτικός εκπομπέας υφίσταται, *de lege ferenda*, πολλές δεσμεύσεις και περιορισμούς κατά την άσκηση της δραστηριότητάς του. Οι δεσμεύσεις του προέρχονται, πρώτον, από το γεγονός ότι η χρήση του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου εκχωρείται προς τον εκπομπέα-χρήστη από την κεντρική διοίκηση, γιατί και σε σχετική σπανιότητα βρίσκεται αυτό, αλλά και συντελεί, κατά αποκλειστικό τρόπο, στην παροχή της τηλεοπτικής υπηρεσίας, η οποία εξυπηρετεί το δημόσιο συμφέρον.

Δεσμεύσεις, δεύτερον, γεννώνται στο πρόσωπο του καλωδιακού τηλεοπτικού εκπομπέα, από το γεγονός ότι η οργάνωση της παροχής του τηλεοπτικού προγράμματος υπόκειται είτε στον άμεσο έλεγχο του κράτους, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος, είτε σε κρατική εποπτεία, σύμφωνα με το άρθρο 102 παράγραφος 5 του Συντάγματος. Στην τελευταία περίπτωση είναι δυνατό η καλωδιακή τηλεόραση, ως μορφή τοπικής τηλεόρασης, να είναι αντικείμενο διαχείρισης των ΟΤΑ.

Ο έλεγχος όμως της κεντρικής διοίκησης ή της τοπικής αυτοδιοίκησης επί της καλωδιακής τηλεόρασης δημιουργεί για τον καλωδιακό εκπομπέα, τρίτον, δεσμεύσεις και ως προς το περιεχόμενο του προγράμματος. Τη δυνατότητα επέμβασης επί του περιεχομένου του, παρέχει ο συντακτικός νομοθέτης, με βάση τη διάταξη του άρθρου 15 παράγραφος 1. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, εξαιρείται ερμηνευτικά και η καλωδιακή τηλεόραση από τη θεσμική προστασία της ελευθεροτυπίας, την οποία απολαμβάνει ο τύπος.

Σε τελευταία ανάλυση, η εκμετάλλευση της ιδιωτικής καλωδιακής τηλεόρασης συνιστά χρήση ενός προνομίου, που εκχωρείται σε κάποιον ιδιώτη. Η εκχώρηση αυτή μπορεί να συνιστά καθ'εαυτήν περιορισμό κατά την άσκηση του δικαιώματος της επιχειρηματικής ελευθερίας του ιδιώτη. Ο περιορισμός είναι δυνατό να περιλαμβάνεται στους όρους της εκχώρησης, και κυρίως σε περιπτώσεις, όπου η διοίκηση έχει τη διακριτική ευχέρεια να εκχωρήσει ή όχι άδεια λειτουργίας σε έναν καλωδιακό τηλεοπτικό σταθμό, ανάλογα εάν πληρούνται οι όροι της εκχώρησης.

Περιορισμοί, κατά την άσκηση της επιχειρηματικής ελευθερίας του καλωδιακού τηλεοπτικού εκπομπέα, είναι δυνατό να τεθούν νομοθετικά, με συνταγματικό έρεισμα είτε τη διάταξη του άρθρου 5 παράγραφος 3, εάν στοιχειοθετηθεί σε αυτήν η οικονομική-επιχειρηματική του ελευθερία⁹, είτε τις διατάξεις των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου

8. Η εγγύηση της επιχειρηματικής ελευθερίας του καλωδιακού τηλεοπτικού εκπομπέα είναι τόσο ισχυρή κατά τον *Rowe* (ό.π., σ. 198 επ.), ώστε ο ίδιος να εκλαμβάνει και το δικαίωμα χρήσης και εκμετάλλευσης του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου ως μία μορφή δικαιώματος ιδιοκτησίας επ'αυτού. Βλ. ακόμη, *Barrendt*, ό.π., σ. 105, ο οποίος θεωρεί ότι το ατομικό δικαίωμα ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής προσομοιάζει αναλογικά με το δικαίωμα κυριότητας (*property right*) και δεν σχετίζεται τόσο με την ελευθερία του λόγου.

9. Πρβλ. όμως αντίθετη άποψη στη ΣτΕ 1093/87 (Ολ.), ειδικά σχετικά με την επιχειρηματική ελευθερία.

106. Οι διατάξεις αυτές νομιμοποιούν την παρέμβαση του κράτους¹⁰ σε περιπτώσεις, όπου η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία θίγει, σε γενικές γραμμές, είτε την προσωπική ελευθερία, είτε γενικότερα το δημόσιο συμφέρον¹¹.

Οι περιορισμοί, που είναι δυνατό, κατά συνταγματικά ανεκτό τρόπο, να τεθούν κατά την άσκηση της επιχειρηματικής ελευθερίας του καλωδιακού τηλεοπτικού εκπομπέα, πρέπει να εξυπηρετούν άμεσα και με τρόπο σαφή το γενικό δημόσιο συμφέρον. Ούτε όμως αυτό, αλλά ούτε και ειδικότερα συμφέροντα είναι δυνατό να αποδειχθούν ισχυρά, ώστε οι περιορισμοί αυτοί να καταλήξουν σε πλήρη συρρίκνωση του δικαιώματος του εκπομπέα, που εμπεριέχεται στη γενική οικονομική του ελευθερία.

Συνεπώς, πλήρης περιορισμός της δυνατότητας καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής δεν είναι συνταγματικά επιτρεπτός, γιατί με τον τρόπο αυτό αναιρείται ο πυρήνας της οικονομικής, και συγκεκριμένα της επιχειρηματικής ελευθερίας του καλωδιακού τηλεοπτικού εκπομπέα.

1α. Η παραγωγή

Ο καλωδιακός τηλεοπτικός εκπομπέας έχει τη δυνατότητα να μεταδίδει είτε πρωτογενές πρόγραμμα, το οποίο παράγει ο ίδιος, είτε δευτερογενές, το οποίο προμηθεύεται από άλλους τηλεοπτικούς παραγωγούς. Συχνά ο παραγωγός του προγράμματος κατέχει ενδιάμεση θέση μεταξύ του καλωδιακού τηλεοπτικού οργανωτή και του αποδέκτη του προγράμματος¹².

Στην περίπτωση αυτή, συνήθως, τα τέλη σύνδεσης με το καλωδιακό δίκτυο, και πάντως, οπωσδήποτε τα τέλη χρήσης του δικτύου και η συνδρομή για την λήψη ενός συνόλου προγραμμάτων αποδίδονται από κοινού στον οργανωτή της εκμετάλλευσης (cable-operateur) και τον παραγωγό (programmeur)¹³.

Κύριο αντικείμενο της επιχειρηματικής δραστηριότητας στον χώρο της καλωδιακής τηλεόρασης συνιστά το είδος του παρεχόμενου προγράμματος¹⁴. Επειδή όμως η πολυμορφία των προγραμμάτων είναι τεράστια στο είδος αυτό τηλεόρασης, βαρύνον

10. Βλ. σχετ. *Κασιμάτη*, Νέες μορφές παρέμβασης στο σύστημα οικονομικής παραγωγής, σε: Οι συνταγματικές ελευθερίες στην πράξη, ό.π., σ. 229 επ., *Λιακόπουλο*, ό.π., σ. 98 επ., *Φινοκαλιώτου*, Σύνταγμα και οικονομικός προγραμματισμός, σε: Πέντε χρόνια εφαρμογής του Συντάγματος του 1975, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Κομοτηνή, 1981, 169 (σ. 179 επ.).

11. Ο *Μάνεσης* (Ελευθερίες, ό.π., σ.156), επικροτώντας την άποψη αυτή, επικαλείται από τη νομολογία (ΣτΕ 434/59 και 598/53) την κρίση ότι «η οικονομική ελευθερία υπόκειται σε περιορισμούς που θέτει ο νομοθέτης, οι δε περιορισμοί αυτοί μπορεί να φθάσουν και ως την πλήρη απαγόρευση μίας συγκεκριμένης οικονομικής δραστηριότητας, όταν η απαγόρευση δικαιολογείται από λόγους δημόσιου ή κοινωνικού συμφέροντος».

12. Βλ. γενικά, *Maggiore*, Οι οπτικοακουστικές παραγωγές στην ενιαία αγορά, ΕΕΚ, 15/10/89.

13. Βλ. σχετ. *Mousseau*, La télévision aux USA, Communication et languages, 63 (1985), 13 (31).

14. Βλ. γενικά για τις σύγχρονες τάσεις στη ραδιοτηλεοπτική παραγωγή, *EIM*, The Future, ό.π., σ.223 επ. και ειδικότερα, *Ζέρη*, Ιδιωτική, ό.π., σ.78 υπ.124.

στοιχείο τελικά για την όλη διαδικασία αποδεικνύεται η δραστηριότητα του καλωδιακού τηλεοπτικού εκπομπέα, ο οποίος παράγει ο ίδιος τα προγράμματά του.

Στις ΗΠΑ, χαρακτηριστικά, σημαντικά προβλήματα έχουν δημιουργηθεί από την παρεμβάση της κεντρικής ραδιοτηλεοπτικής αρχής (FCC) στη διαμόρφωση της παραγωγής του προγράμματος. Οι παρεμβάσεις της υπέρ του να συμπεριλαμβάνεται στο συνολικό πρόγραμμα κάθε τοπικού σταθμού ένα μέρος εκπομπών τοπικού χαρακτήρα, έθεσαν επανειλημμένα προβλήματα συνταγματικότητας, για παραβίαση και της ελευθερίας του λόγου, αλλά και της ελεύθερης ανάπτυξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας¹⁵.

Οι παρεμβάσεις κρίθηκαν αντισυνταγματικές, κατά την πορεία της τελευταίας δεκαετίας, και έχουν ήδη αρθεί, σε σημείο ώστε η επιχειρηματική ελευθερία του ιδιώτη καλωδιακού τηλεοπτικού εκπομπέα στις ΗΠΑ να είναι στην ουσία της ανέλεγκτη μετά την εκχώρηση σε αυτόν της άδειας λειτουργίας του σταθμού¹⁶.

Παρ.2. Η επιχειρηματική δράση των ΟΤΑ

Οι ΟΤΑ, όταν αναλαμβάνουν την πραγματοποίηση της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής και την οργάνωση της αντίστοιχης τηλεοπτικής εκμετάλλευσης¹⁷, τουλάχιστον σε τοπικό επίπεδο, είναι φορείς της επιχειρηματικής ελευθερίας, όπως αναλύθηκε ανωτέρω.

Οι ΟΤΑ μπορούν να συνιστούν, σύμφωνα με τον ισχύοντα Δημοτικό και Κοινοτικό Κώδικα, πολλές μορφές επιχειρήσεων στις οποίες συμμετέχουν και να αναλαμβάνουν τη διαχείριση υποθέσεων τοπικού χαρακτήρα. Τις περισσότερες φορές οι εταιρείες αυτές λειτουργούν με τη μορφή της ΑΕ και οι αποφάσεις τους ελέγχονται και από τα δημοτικά και κοινοτικά συμβούλια. Οι σχετικές επιχειρήσεις¹⁸ είναι, κατά τον ΔΚΚ, δημοτικές ή κοινοτικές (ά.260), διαδημοτικές ή διακοινοτικές (ά.268), ανώνυμες εταιρείες με συνεται-

15. Βλ. σχετ. *Ξέρη*, *Ιδιωτική, ό.π.*, σ.77, υπ. (124), η οποία αναφέρει ενδεικτικά ότι: «Το 1963 η FCC άρχισε να ξετάζει, κατά περίπτωση, την αναμετάδοση των τηλεοπτικών προγραμμάτων μέσω μικροκυμάτων στα καλωδιακά συστήματα, νομολογιακά δε υποστηρίχθηκε αυτή η δραστηριότητα της FCC (*Carter Mt. Transmission v. FCC*, 321 F.2d 359 (D.C. Cir. 1963)). Η FCC το 1965, με την πρόφαση της έκδοσης οριστικών ρυθμίσεων για τις καλωδιακές αναμεταδόσεις μέσω μικροκυμάτων, σταμάτησε να δέχεται αιτήσεις από καλωδιακές επιχειρήσεις για την αναμετάδοση ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων στις 100 μεγαλύτερες εθνικές τηλεοπτικές αγορές (First Report and Order in Dockets 14895 και 15233, 4 R.R. 2d 1677 (1965), Proposed Rulemaking in Docket 15971, 1 FCC 2d 463 (1965))». Με την 47 CFR παρ.76.254 (1976) οι καλωδιακές τηλεοπτικές επιχειρήσεις ήταν υποχρεωμένες να διαθέτουν τέσσερα κανάλια για ελεύθερη πρόσβαση των πολιτών, από τα οποία ένα ήταν στη διάθεση της τοπικής αυτοδιοίκησης (local government access channel).

16. Το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο αποφάσισε τελικά στην *υπ. FCC v. Midwest Video Corporation*, 440 US 689, ότι η FCC δεν είχε εξουσιοδότηση να προβεί σε περιοριστικές ρυθμίσεις. Βλ. γενικότερα, *Parsons*, *ό.π.*, σ. 68-69.

17. Βλ. σχετ. ά.4 του ν.1866/89.

18. Βλ. σχετ. *Β. Καράκωστα*, *Επιχειρήσεις, συμμετοχές και κοινοπραξίες των ΟΤΑ*, σε: ΕΕΤΑΑ, *Συμβασιακές, ό.π.*, σ. 97 ε.

ρισμούς (ά.272), δημοτικές εταιρείες λαϊκής βάσης (ά.273)¹⁹, άλλες επιχειρήσεις των ΟΤΑ (ά.274) και συνενωμένες επιχειρήσεις ΟΤΑ (ά.275).

Επειδή, σύμφωνα με το άρθρο 4 του νόμου 1866/1989, άδεια λειτουργίας μη κρατικού καλωδιακού τηλεοπτικού σταθμού είναι δυνατό να εκχωρηθεί σε ΟΤΑ ή ΑΕ, γι'αυτό, τα ανωτέρω νομικά μορφώματα του ΔΚΚ, ως δικαιούχοι λειτουργίας τέτοιων σταθμών, απολαύουν οικονομικής και επιχειρηματικής ελευθερίας.

Η διεθνής εξάλλου εμπειρία βρίθει από πειραματισμούς στην πράξη, αλλά και αντίστοιχο προβληματισμό στη θεωρία, σχετικά με τη συμμετοχή των ΟΤΑ σε εταιρικές μορφές κοινοτικής εκμετάλλευσης σταθμών καλωδιακής τηλεόρασης²⁰. Οι εταιρικές αυτές μορφές απολαύουν των προνομίων του καλωδιακού τηλεοπτικού εκπομπέα και εκπληρώνουν, με τη λειτουργία τους, την ικανοποίηση τοπικών συμφερόντων, δεδομένου ότι η καλωδιακή τηλεοπτική εκμετάλλευση είναι, κατά κύριο λόγο, εκμετάλλευση τοπικού χαρακτήρα.

19. Βλ. σχετ. Ι. Αναστασοπούλου, Η νομική μορφή των εταιρειών των άρθρων 272 και 273 του Δημοτικού και Κοινοτικού Κώδικα (πδ 323/1989), σε: ΕΕΤΑΑ, Συμβασιακές, ό.π., σ. 115 επ.

20. Βλ. ενδεικτικά, *Negrine* (ed.), ό.π., σ.140, ο οποίος αναφέρεται στη γαλλική εμπειρία της εκμετάλλευσης των σταθμών καλωδιακής τηλεόρασης από δημοτικές και κοινοτικές επιχειρήσεις, οι οποίες πήραν, σύμφωνα με το νόμο της 7/7/83, τη μορφή είτε της *société d'exploitation du câble* (SLEC), ως μικτής μορφής εκμετάλλευσης των ΟΤΑ και ιδιωτικών επιχειρήσεων, ή της *société d'économie mixte*. Γενικότερα, για τη σχετική τοπική εκμετάλλευση στη Γαλλία, βλ. *INA, Images pour le câble*, LaDofr, Paris, 1983, σ. 171 επ. Στις ΗΠΑ, ήδη από την δικαστική κρίση στην υπόθεση *Frontier Broadcasting Co. v. Collier*, 24 FCC 251 (1958), οι τοπικοί παραγωγοί δεν είχαν το δικαίωμα να παρεμβαίνουν κατά τη διαμόρφωση του προγράμματος, γιατί οι καλωδιακοί εκπομπείς δεν εκλαμβάνονταν ως «κοινοί μεταφορείς». Βλ. σχετ. *Herbst/Matz/Gibbs, A Review of Federal, State and Local Regulation of Cable Television in the United States*, 10 William Mitchell LR (1984), 377 (379) και 37 Fed. Reg. 3278 (1972) (cod. at 47 CFR παρ.76.1-617 (1982)), για την εκμετάλλευση της καλωδιακής τηλεόρασης, με την παρέμβαση τοπικών κυβερνήσεων, μέχρι το 1972, οπότε άρχισε και η σταδιακή απορρύθμιση της καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Ο λειτουργικός χαρακτήρας του δικαιώματος καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής

Παρ. 1. Η φύση του δικαιώματος

Το Σύνταγμα του 1975/86 δεν αναφέρεται ευθέως στην καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή. Στο άρθρο όμως 15 παράγραφος 2 ο συντακτικός νομοθέτης, χρησιμοποιώντας τους όρους «ραδιοφωνία» και «τηλεόραση», φαίνεται ότι υπονοεί την οργανωμένη σε κάποια μορφή εκμετάλλευσης παροχή ραδιοτηλεοπτικών μηνυμάτων, αλλά και την ίδια την εκπομπή καθ'εαυτήν, ως τεχνική διαδικασία.

Και η καλωδιακή λοιπόν τηλεοπτική εκπομπή υπάγεται, σύμφωνα με την παραπάνω διάταξη, σε άμεσο έλεγχο του κράτους με σκοπό της «την αντικειμενική και με ίσους όρους μετάδοση πληροφοριών και ειδήσεων, καθώς και προϊόντων του λόγου και της τέχνης».

Το νομικό καθεστώς της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής έχει συνδεθεί παραδοσιακά με το νομικό καθεστώς της ραδιοτηλεοπτικής επιχείρησης, η οποία παράγει και παρέχει την εκπομπή. Κατά την αναζήτηση της φύσης λοιπόν της εκπομπής, η θεωρία του δημόσιου δικαίου συνάγει τα συμπεράσματά της από τις δεσμεύσεις, τις σχετικές με το συνταγματικό πρότυπο οργάνωσης της καλωδιακής τηλεοπτικής επιχείρησης.

Συγκεκριμένα, η επίσημη ερμηνεία που δόθηκε στη διάταξη του άρθρου 15 παράγραφος 2 από τον κοινό νομοθέτη, υπό την προΐσχυσασα νομοθεσία σχετικά με τη ραδιοτηλεόραση, των νόμων 230/1975 και 1730/1987, ήταν αυτή που επέτρεπε την οργανωτική κατασκευή του κρατικού ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου¹.

Υπό την προϋπόθεση αυτή, η ελληνική θεωρία πρώτα και η νομολογία στη συνέχεια δέχονταν ότι το Σύνταγμα δεν ανέχεται την κατοχύρωση ενός ατομικού δικαιώματος τηλεοπτικής εκπομπής, με την έννοια κατ'αρχήν της δυνατότητας ενεργητικής πρόσβασης σε τηλεοπτικό χρόνο ατόμων ή ομάδων. Αποκλίσεις από την κρατούσα αυτή άποψη

1. Η ίδια ακριβώς τάση στη θεωρία, σχετικά με τη νομική φύση της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής, παρατηρήθηκε κατά την τελευταία δεκαετία και στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Αμφιλεγόμενη η νομολογία σε πολλές αποφάσεις των Συνταγματικών Δικαστηρίων της Ιταλίας και Ισπανίας, περισσότερο σταθερή αλλά με αναμενόμενη τη στροφή προς την εκδοχή της αποδοχής ενός συνταγματικού δικαιώματος εκπομπής η νομολογία του BVerfG και του Αυστριακού Συνταγματικού Δικαστηρίου ανοικτό, τέλος, στην εκδοχή ενός δικαιώματος επικοινωνίας το Γαλλικό Conseil Constitutionnel.

υπήρξαν, με μειωψηφούσες τάσεις στη θεωρία και μειωψηφίες σε αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας². Σε κάθε όμως περίπτωση, ούτε η θεωρία ούτε η νομολογία ασχολήθηκαν με την έρευνα της νομικής φύσης της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, προφανώς γιατί το μέσον αυτό δεν έχει εισαχθεί ακόμη στην ελληνική ραδιοτηλεοπτική αγορά.

Η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή είναι έννοια σύνθετη. Σύμφωνα με τη νομική ορολογία, αυτή προσομοιάζει πολύ με την έννοια της ερτζιανής τηλεοπτικής εκπομπής και, σε τελευταία ανάλυση, με της καλωδιακής ή ερτζιανής τηλεόρασης ή τηλεοπτικής μετάδοσης. Η έννοια ενός «δικαιώματος» καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής περιλαμβάνει ένα πλέγμα έννομων σχέσεων και συμφερόντων, που συνεπάγονται τη δυνατότητα έγερσης αξιώσεων από τον καλωδιακό τηλεοπτικό εκπομπέα.

Η προβληματική για την κατοχύρωση του δικαιώματος καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής είναι ευρύτερη από αυτήν της πρόσβασης σε καλωδιακό τηλεοπτικό χρόνο. Αυτό συμβαίνει, γιατί η πρόσβαση στον χρόνο, σε όφελος ενός δικαιούχου, είναι δυνατό να αποτελεί υποχρέωση, και μάλιστα νομοθετημένη, για τον καλωδιακό τηλεοπτικό εκπομπέα, προκειμένου να εξυπηρετηθεί κάποιο τοπικό, συνήθως, συμφέρον³. Η εκδοχή ενός δικαιώματος καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής αναδεικνύει ως ρυθμιστικό πεδίο του την οργάνωση και εκμετάλλευση του καλωδιακού τηλεοπτικού χρόνου, τον οποίο είναι σε θέση να προμηθεύσει ένα συγκεκριμένο καλωδιακό δίκτυο, με κανάλια δεδομένης χωρητικότητας.

Η ευρεία αυτή αντίληψη του δικαιώματος σε καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή καλύπτει ένα σύνολο δικαιωμάτων του καλωδιακού τηλεοπτικού εκπομπέα, και συγκεκριμένα, εκτός από την πρόσβασή του σε χρόνο και την εκμετάλλευση του χρόνου αυτού, το δικαίωμά του σε ελεύθερη έκφραση, διάδοση των στοχασμών του, παροχή των πληροφοριών, τις οποίες έχει στη διάθεσή του, και της οικονομικής του ελευθερίας⁴.

2. Βλ. βασικά, μειοψ. στη ΣτΕ 5040/87.

3. Στο μεταίχμιο μεταξύ καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής και απλής πρόσβασης σε καλωδιακό τηλεοπτικό χρόνο βρίσκεται η σύγχρονη πρακτική των καλωδιακών τηλεοπτικών συστημάτων στις ΗΠΑ, να αφήνουν ελεύθερο ένα μέρος του χρόνου τους, ο οποίος είναι δυνατό να καλυφθεί με χρήση βιντεοκασετών, που απομαγνητοφωνούν οι συνδρομητές του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου, για να λάβουν γνώση των απόψεων των πολιτών που τις έχουν εγγράψει. Η πρακτική αυτή προκάλεσε πολιτικό αντίκτυπο στις ΗΠΑ, στη διάρκεια του πολέμου στον Περσικό Κόλπο το 1991, γιατί αντιφρονούντες προς τη στάση της χώρας τους έκαναν γνωστές τις θέσεις τους, με τη διάθεση, σε διάφορα τηλεοπτικά δίκτυα, αντιμιλιταριστικών βιντεοκασετών. Βλ. σχετ. *Margan, Caméscope contre télévision. Vidéo-résistance à l'heure des satellites, Le Monde Di., Mai 1991, 15.*

4. Για την έννοια αυτή, βλ. ενδεικτικά, *Jellinek, System der subjectiven öffentlichen Rechte, zw. Auf., 1905, σ. 44 επ., Dabin, Le droit subjectif, Dalloz, Paris, 1952, σ. 55 επ. και Ionescu, Théories nouvelles sur le droit subjectif, Ξένιον für P. Zepos, τ. 1, Αθήνα, 1973, σ. 151 επ.*

1α. Η εκδοχή του δημόσιου εξ υποκειμένου δικαιώματος

Η ιστορική ερμηνεία του Συντάγματος αποδεικνύει ότι ο συντακτικός νομοθέτης δεν είχε κατά νου να αποκλείσει ρητά την εκδοχή ενός ατομικού δικαιώματος ή δημόσιου εξ υποκειμένου δικαιώματος εκπομπής από την κανονιστική εμβέλεια του άρθρου 15 του Συντάγματος. Η βούληση του συντακτικού νομοθέτη δεν είναι απολύτως διαυγής στο θέμα αυτό. Ο Α.Κανελλόπουλος δηλώνει στη διάρκεια των συζητήσεων, κατά την κατάρτιση του Συντάγματος: «Κατά συνέπεια, το περιεχόμενον της πνευματικής ελευθερίας για το οποίον μιλώ, θα πρέπει να το συλλάβωμεν ως περιέχον και την ελευθερία του σχηματισμού γνώμης... και την ελευθερία της εκδηλώσεως και της διαδόσεως της γνώμης... και την ελευθερία των μέσων διαδόσεως της γνώμης και της πληροφορίας και την ελευθερία λήψεως και μεταδόσεως πληροφοριών από κάθε προσιτή πηγή, εκτός εάν ο νόμος ορίζει άλλως»⁵.

Στο ανωτέρω συμπέρασμα είναι εύλογο να καταλήξει κανείς, εάν συνεκτιμήσει το γεγονός ότι ο ιστορικός συντακτικός νομοθέτης φαίνεται να απασχολείται έντονα με το πρόβλημα της οργάνωσης των ραδιοτηλεοπτικών μέσων. Το πρόβλημα αυτό εν μέρει εμπεριέχει και τη θέση του ερωτήματος, εάν υφίσταται ή όχι δικαίωμα σε τηλεοπτική εκπομπή.

Η λύση που επικράτησε, και συγκεκριμένα, η διατύπωση της παραγράφου 2 του άρθρου 15 του Συντάγματος, είναι ουδέτερη ως προς τη νομική φύση και θέση του οργανωτή της τηλεοπτικής εκπομπής⁶, με απώτατο όριο συνταγματικής ανοχής, ως προς τη δέσμευση της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, την ταύτιση κεντρικής διοίκησης και εκπέμποντος φορέα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μη επιτρεπόμενης συνταγματικά οργανωτικής τηλεοπτικής δομής είναι αυτό ενός εκπέμποντος φορέα, ο οποίος να λειτουργεί υπό τη δομή μίας δημόσιας υπηρεσίας⁷.

Είναι σαφές, από τις συζητήσεις στην Ε' Αναθεωρητική Βουλή, ότι σκοπός του συντακτικού νομοθέτη, σχετικά με την οργάνωση της ραδιοτηλεόρασης, ήταν ένα πρότυπο ούτε αμιγώς κρατικό, ούτε αμιγώς ιδιωτικό. Η ενδιάμεση λύση επελέγη με μόνη σχετική αναφορά τη διατύπωση «άμεσος έλεγχος του κράτους», ο οποίος απαιτείται ή είναι απλώς δυνατό να ασκείται επί της τηλεοπτικής εκπομπής⁸, για να εναρμονίζεται αυτή προς τις επιταγές του Συντάγματος.

Παρά το ότι καμία περαιτέρω αναφορά δεν κάνει ο συντακτικός νομοθέτης στην τη-

5. Βλ. σχετ. Α.Κανελλόπουλο, Πρακτικά, ό.π., σ.563.

6. Βλ. σχετ. από τη νομολογία, ΣτΕ 989, 990, 991/87 Τμ.Δ' ΕΕΝ 1987, 302 με παρατηρήσεις Κική, ΣτΕ 5040/87 Ολ., ΤοΣ 1987, 727 με παρατηρήσεις Αναγνώστου, από όπου: «Η επέμβασις αυτή δύναται να λάβη, διά του κοινού νομοθέτου, εκτιμώντας τας περιστάσεις υπό το πρίσμα των ως άνω στόχων, είτε την μορφήν του κρατικού μονοπωλίου, που σημαίνει την αποκλειστική από το κράτος άσκησιν της συναφούς εξουσίας, είτε την μορφήν της παραχωρήσεως της εις Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου ή Ιδιωτικού Δικαίου ή εις φυσικά πρόσωπα ελληνικής ιθαγενείας...» και ΣτΕ 1144-5/88 (Ολ.).

7. Βλ. σχετ. από τη θεωρία, Δαγτόγλου, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 39-40, Αλιβιζάτο, Κράτος, ό.π., σ. 62-63 και Κόρσο, Τύπος, ό.π., σ. 55.

8. Βλ. σχετ. Αναγνώστου, ΝοΒ (640).

λεοπτική εκπομπή, ερτζιανή ή καλωδιακή, η λύση, φαίνεται, που υπακούει στη βούληση του είναι αυτή που τοποθετεί την τηλεοπτική εκπομπή σε μία ενδιάμεση κατάσταση, μεταξύ πλήρους ελευθερίας της ακώλυτης διενέργειάς της, ως πρόσβασης σε τηλεοπτικό χρόνο, και απόλυτου περιορισμού της άσκησής της από οποιονδήποτε φορέα, εκτός ενδεχομένως από την κεντρική διοίκηση.

Εάν αναγνωριζόταν συνταγματικά ένα ατομικό δικαίωμα καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, αυτό θα σήμαινε ότι κάθε πολίτης θα ήταν δυνατό, υπό προϋποθέσεις, να εγκαταστήσει καλωδιακό τηλεοπτικό δίκτυο και να εκπέμπει, μέσω αυτού, τηλεοπτικά προγράμματα, με σκοπό να εκμεταλλευθεί την εκπομπή ως επιχείρηση.

Με την αποδοχή ενός τέτοιου δικαιώματος, όποιος εκπλήρωνε τους όρους φερεγγυότητας για τη λειτουργία ενός καλωδιακού τηλεοπτικού σταθμού, θα είχε αχώριστη αξίωση έναντι του δημοσίου σε περίπτωση αναιτιολόγητης παρεμπόδισής του είτε από την εγκατάσταση του δικτύου, είτε από την εκμετάλλευση του σταθμού, είτε από την εκπομπή καλωδιακού τηλεοπτικού προγράμματος. Το δικαίωμα αυτό θα ήταν δυνατό να περιορισθεί σε δικαίωμα σε μία άδεια εκπομπής, η οποία θα συμπεριελάμβανε όλες τις ανωτέρω δραστηριότητες, ή σε δικαίωμα σε ισότιμη παροχή αδείας, για την εφαρμογή της αρχής της ισότητας κατά τη μετάδοση πληροφοριών, σύμφωνα με την επιταγή της διάταξης του άρθρου 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος.

Οι συναφείς αξιώσεις θα στρέφονταν κατά του δημοσίου, ως εποπτεύοντος τον τομέα της ραδιοτηλεόρασης, με εκπρόσωπο τον αρμόδιο Υπουργό Προεδρίας Κυβερνήσεως, ή κατά του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης, ως ανεξάρτητης διοικητικής αρχής, η οποία ασκεί σήμερα τον άμεσο έλεγχο του κράτους στον ίδιο τομέα⁹.

1αα. Τα δεδομένα από τη θεωρία

Η ελληνική θεωρία του δημόσιου δικαίου ήταν, κατά παράδοση, αντίθετη προς την ερμηνευτική εκδοχή της ανάγνωσης του άρθρου 15 του Συντάγματος, ως επιτρέποντος την αναγνώριση ενός ατομικού δικαιώματος τηλεοπτικής εκπομπής. Η άποψη αυτή βασίστηκε όχι τόσο σε ιστορική ερμηνεία της συνταγματικής διάταξης, αλλά, πρώτον, στο πραγματολογικό υπόβαθρο του άρθρου 15, το οποίο αποτελούσε η φυσική σπανιότητα των ερτζιανών συχνοτήτων¹⁰, δεύτερον, στην ελλειπτικότητα της διατύπωσης της ανωτέρω διάταξης, η οποία αποσκοπεί μόνον στη θέση ενός ρυθμιστικού πλαισίου για την οργάνωση της ραδιοτηλεόρασης¹¹ και, τρίτον, στην επιταγή για άμεσο έλεγχο του

9. Βλ. σχετ. ά.3 παρ.1 του ν. 1866/89.

10. Βλ. σχετ. Βενιζέλο, Η έκρηξη, ό.π., σ. 61.

11. Δύο πτυχές της ραδιοτηλεοπτικής οργάνωσης ρυθμίζει ρητά η διάταξη του ά. 15 Σ., τη δυνατότητα επιβολής περιοριστικών μέτρων, που είναι δυνατό να προσομοιάζουν με τη λογοκρισία, και τη δυνατότητα επιβολής άμεσου ελέγχου του κράτους επί της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής.

κράτους επί της ραδιοτηλεόρασης, ο οποίος αποκλείει την αναγνώριση και άσκηση αντίστοιχων δικαιωμάτων¹².

Η θεωρία αναφέρεται συχνά στην ελευθερία της ραδιοτηλεόρασης (freedom of broadcasting, liberté de radiotélévision, Rundfunkfreiheit). Κατά τη σχετική όμως έρευνα του εάν είναι δυνατό να εγερθούν υποκειμενικές αξιώσεις σχετικά με την αναγνώριση της δυνατότητας εκπομπής, τίθεται το ερώτημα, εάν υφίσταται ή όχι, στο πλαίσιο της ελευθερίας¹³, ένα ατομικό δικαίωμα εκπομπής (right to broadcast, right of emission, droit d'émission, Rundfunkrecht).

Αναλυτικά, ο Δαγτόγλου υποστηρίζει ότι δεν υφίσταται ελευθερία της ραδιοτηλεόρασης ανάλογη με αυτήν του τύπου, γιατί η ραδιοτηλεόραση έχει διάρθρωση ολιγοπωλιακή ή μονοπωλιακή¹⁴. Η διαπίστωση αυτή ισχύει μόνον για την ενεργό πλευρά της ραδιοτηλεόρασης, την εκπομπή προγράμματος, η οποία παρουσιάζει ουσιώδεις διαφορές σε σχέση με την έκδοση εφημερίδας, χώρο, όπου αναγνωρίζεται σχετικό ατομικό δικαίωμα του εκδότη¹⁵. Ο ίδιος συγγραφέας όμως φαίνεται έτοιμος και να διαφοροποιήσει τη θέση του αυτή, εν όψει των νέων δυνατοτήτων, που παρέχουν οι σύγχρονες οπτικοακουστικές τεχνολογίες¹⁶.

Ο Αλιβιζάτος παρατηρεί, σχετικά με τη φύση της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής, ότι αποκλείεται ο χαρακτηρισμός της ως ατομικού δικαιώματος ή ατομικής ελευθερίας. Στο συμπέρασμα αυτό οδηγείται ο συγγραφέας όχι από τη φύση αμιγώς της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής, που δεν διαφέρει αναγκαστικά από αυτήν του τύπου, αλλά μάλλον από τη θετική ρύθμιση του άρθρου 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος, σε συνδυασμό με την αποθετική ρύθμιση του άρθρου 15 παράγραφος 1¹⁷.

Ο ίδιος τελικά αποδέχεται ότι η τεχνολογική και οικονομική πρόοδος θα ήταν δυνατό να οδηγήσουν σήμερα σε αναθεώρηση της παραπάνω άποψης και σε ερμηνεία του Συντάγματος προς την κατεύθυνση της αποδοχής ενός ατομικού δικαιώματος ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής, με ανάλογη συστηματική ερμηνεία της διάταξης του άρθρου 15¹⁸. Πάντως, αυτός δέχεται προς το παρόν ότι προστατευόμενο έννομο συμφέρον από την ανωτέρω διάταξη είναι η ελεύθερη διάδοση πληροφοριών διαμέσου της ραδιοτηλεό-

12. Βλ. ενδεικτικά, *Μάνεση*, Ελευθερίες, ό.π., σ. 82. Contra ad hoc *Σκουρής*, ΕΕΕυρΔ (200).

13. Βλ. *Hayek*, *The Constitution of Liberty*, Routledge and Kegan Paul, 1976, σ.17, όπου: «We should define liberty as the absence of both restraint and constaint. Our concept of liberty is merely negative. It becomes positive only through what we make of it. The "new freedoms" are substitutes for freedom».

14. Βλ. σχετ. *Δαγτόγλου*, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 156 επ. και τον *ίδιον*, Δικαιώματα Α', ό.π., σ.631.

15. Βλ. *Δαγτόγλου*, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ.162.

16. Βλ. σχετ. *Δαγτόγλου*, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ. 94 επ., τον *ίδιον*, ΕΕΝ 1980, 7 και συναφή παρατήρηση σε *Αλιβιζάτο*, Κράτος, σ. 46, υπ. (85).

17. *Αλιβιζάτος*, Κράτος, ό.π., σ. 46.

18. Βλ. σχετ. *Αλιβιζάτο*, Εφαρμογές (368) και *Alivizatos*, RIDC (322).

ρασης, δηλαδή κυρίως των ήδη υφιστάμενων σταθμών. Δεν συνιστά όμως τέτοιο συμφέρον, στο οποίο θα ήταν δυνατό να θεμελιώνεται ένα ατομικό δικαίωμα εκπομπής, η ίδρυση νέων σταθμών¹⁹.

Ο Κόρσο υποστηρίζει ότι δεν προκύπτει κατ'αρχήν από τη διάταξη του άρθρου 15 του Συντάγματος ή από πλέγμα άλλων συνταγματικών διατάξεων εγγύηση υπέρ της ελεύθερης λειτουργίας ραδιοτηλεοπτικών σταθμών²⁰, χωρίς όμως, όπως τονίζει ο ίδιος, να γνωρίζει κανείς πού είναι δυνατό να οδηγήσει τη θεωρία η μελλοντική τεχνολογική εξέλιξη²¹. Καταλήγει δε ο ίδιος στο ότι η σκέψη πως το δικαίωμα της ελεύθερης λειτουργίας των ραδιοτηλεοπτικών μέσων συνάπτεται προς την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, ή προς την ελεύθερη διάδοση των στοχασμών, ή προς την ελευθερία του τύπου, θα ευσταθούσε, εάν δεν υπήρχε η ειδική διάταξη του άρθρου 15 του Συντάγματος²².

Ο Βενιζέλος υποστηρίζει ότι η ραδιοτηλεοπτική εκπομπή συνιστά άσκηση δημόσιας εξουσίας, γι'αυτό η ιδιωτική πρωτοβουλία στο πεδίο αυτό δεν συνεπάγεται την άσκηση ενός συνταγματικού δικαιώματος. Επειδή λοιπόν συνταγματικό δικαίωμα για ραδιοτηλεοπτική εκπομπή δεν θεμελιώνεται στο Σύνταγμά μας, η ιδιωτική πρωτοβουλία, όταν έχει ως αντικείμενό της την εκμετάλλευση της ιδιωτικής ραδιοφωνίας ή της ιδιωτικής τηλεόρασης, είναι δυνατό να αναπτύσσεται στο βαθμό που υφίσταται η αντίστοιχη παραχώρηση δημόσιας εξουσίας²³.

Τέλος, ο Κουμάντος υποστηρίζει ότι το Σύνταγμα δεν εγγυάται την κατοχύρωση της ραδιοτηλεόρασης, ως ελευθερίας (*liberté des mass médias*), ούτε υφίσταται εγγύηση ελευθερίας για άλλο μέσον μαζικής ενημέρωσης, εκτός από τον τύπο. Η θεσμική κατοχύρωση της λειτουργίας της ραδιοτηλεόρασης συντελείται μόνον στο επίπεδο της διοίκησης της. Η άποψη πάντως του συγγραφέα *de constitutione ferenda* είναι ότι επιβάλλεται η κατοχύρωση της ελευθερίας της ενημέρωσης από το ραδιόφωνο και την τηλεόραση²⁴.

Ο Σκουρής θεωρεί ότι η θεμελίωση της άσκησης συνταγματικών ατομικών δικαιωμάτων κατά τη ραδιοτηλεοπτική λειτουργία είναι δυσχερής. Παρόλα αυτά ο ίδιος δέχεται ότι μία ελευθερία εκπομπής, που τίθεται υπό τον άμεσο έλεγχο του κράτους σύμφωνα με τη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 15, δεν αποτελεί αντίφαση με το πνεύμα της ίδιας της διάταξης²⁵.

Την αντίθετη άποψη, της θεμελίωσης στο Σύνταγμα ενός ατομικού δικαιώματος ρα-

19. Βλ. σχετ. *Αλιβιζάτο*, Εφαρμογές (370).

20. Βλ. σχετ. *Κόρσο*, Τύπος, ό.π., σ. 52. Την ίδια άποψη εκφέρει και σε: Υπάρχει συνταγματική εγγύηση υπέρ της ελευθερίας λειτουργίας Ρ/Τ σταθμών, *ΕλλΔνη* 28, 1987, 1179 σε *Συνταγματική τάξη και Ρ/Τ προνόμιο*, *Επίκεντρα*, 57, 1989, 60 και σε *Μελέτες*, ό.π., σ. 565.

21. Βλ. σχετ. *Κόρσο*, Τύπος, ό.π., α. 59.

22. *Ibid*, σ. 63.

23. Βλ. σχετ. *Βενιζέλο*, Η έκρηξη, ό.π., σ. 31 επ.

24. Βλ. σχετ. *Κουμάντο*, Ελευθερία και ποιότητα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, *ΤοΣ* 1975, 155 (σ.157 επ.).

25. Βλ. σχετ. *Σκουρή*, *ΕΕΕυρΔ* (200).

διοτηλεοπτικής εκπομπής, δέχεται ρητά, από τη θεωρία, ο Αναγνώστου²⁶. Ο ίδιος επικεντρώνει την προσοχή του στην ερμηνεία του συνταγματικού καθεστώτος της εκπομπής και με τον τρόπο αυτό διευρύνει τον συνταγματικό χαρακτήρα της. Σύμφωνα με την άποψή του, η παράγραφος 2 του άρθρου 15 έχει σχέση μάλλον με ρύθμιση ατομικού δικαιώματος. Οι ρυθμιστικές και ελεγκτικές αρμοδιότητες που παρέχονται στο κράτος, κατά τη διάταξη αυτή, ισοδυναμούν με κοινωνικούς περιορισμούς της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής ως ατομικού δικαιώματος. Σύμφωνα με τη θεώρησή του, ο «άμεσος έλεγχος του κράτους», στην παραπάνω διάταξη, είναι δυνατό να συνεπάγεται απλώς ένα καθεστώς προηγούμενων αδειών για τη διενέργεια ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής.

Από την ξένη θεωρία γίνεται κατ'αρχήν δεκτό ότι οι κανόνες ελέγχου, όπως εφαρμόζονται επί της καλωδιακής τηλεόρασης, είναι λιγότερο αυστηροί σε σύγκριση με όσους εφαρμόζονται επί της ερτζιανής²⁷. Υπό αυτή την οπτική, είναι ευχερέστερο να θεμελιωθεί ένα δικαίωμα καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής.

Ο Balle²⁸ υποστηρίζει ότι ένα από τα καίρια επιχειρήματα υπέρ της γένεσης ενός νέου δικαιώματος, το οποίο είναι δυνατό να εφαρμοσθεί κατ'αρχήν στην καλωδιακή τηλεόραση, είναι αυτό της δημιουργίας νέων τεχνικών μορφών αμφίδρομης επικοινωνίας. Το νέο αυτό δικαίωμα παρουσιάζεται σε τρεις κλίμακες· ατομική, εθνική και υπερεθνική.

Ο ίδιος συγγραφέας²⁹ υποστηρίζει ότι τα νέα μέσα μαζικής ενημέρωσης, όπως η καλωδιακή τηλεόραση, επαληθεύουν την πρόταση ότι η ελευθερία της έκφρασης υπό ευρεία έννοια ορίζεται, στη συγκεκριμένη περίπτωση των μέσων, ως ελευθερία εκπομπής μηνυμάτων (*liberté d'émettre*) και ελευθερία λήψης τους (*liberté de réception*), αντιστοίχα³⁰. Ο Duverger υποστηρίζει και αυτός την εκδοχή μίας ελευθερίας της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης (*liberté de la radiodiffusion et de la télévision*)³¹.

Ο Barrendt υποστηρίζει ότι, εάν το γράμμα κάθε Συντάγματος δεν καθιστά σαφές πως τα δικαιώματα και του εκπομπέα και του δέκτη προστατεύονται συνταγματικά, τότε απομένει στη νομολογία να αποφασίσει σε ποιού υποκειμένου τα δικαιώματα θα δώσει προτεραιότητα³². Ο ίδιος συγγραφέας υποστηρίζει ακόμη ότι η προστασία της ελευθερίας του λόγου απαιτεί την αναγνώριση αξιώσεων σε όφελος όσων επιθυμούν να εκφραστούν και την επιβολή της υποχρέωσης στο κράτος να ανεχθεί την εγκατάσταση της κατάλληλης υποδομής, η οποία θα τους επιτρέψει να ασκήσουν το δικαίωμα αυτό³³.

26. Βλ. σχετ. Αναγνώστου, ΝοΒ 35, 630.

27. Βλ. σχετ. Tajima, ό.π., σ. 67 επ., ο οποίος αναφέρεται και στην BVerfGE 73, 203-4.

28. Βλ. σχετ. Balle, Médias, 3ème éd., ό.π., σ. 202 επ.

29. Ibid, σ. 213.

30. Ο ίδιος αναφέρει (ibid): «... la liberté d'émission... désigne la liberté de transmettre ou de recevoir des messages par le média de son choix... Elle désigne le droit d'exprimer sa pensée pour autrui et celui d'accéder à la pensée d'autrui par quelque moyen que ce soit».

31. Βλ. σχετ. Duverger, Éléments de Droit Public, 10ème éd., PUF, Paris, 1983, σ. 190 επ.

32. Βλ. σχετ. Barrendt, ό.π., σ. 7.

33. Ibid, σ.83. Ο ίδιος, συγκρίνοντας τις διάφορες τάσεις στη θεωρία, σχετικά με την προστασία του

Ο Barrendt έχει την άποψη ότι η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας θα οδηγήσει τη θεωρία σε τεράστια προβλήματα σχετικά με την κατοχύρωση της ελευθερίας της έκφρασης. Από την ώρα, για παράδειγμα, που η επιλογή του τηλεθεατή θα ανοίξει σε πολύ μεγάλο αριθμό καναλιών, θα καταρρεύσουν οι περιορισμοί που επιβάλλονται στην εκπομπή, ιδίως την καλωδιακή, δεδομένου ότι δεν θα υφίσταται η δικαιολογητική βάση του ελέγχου αυτού, δηλαδή η σπανιότητα των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων³⁴.

Ο Drouot αναζητεί στα κείμενά του³⁵ την ελευθερία της οπτικοακουστικής επικοινωνίας (*liberté de la communication audiovisuelle*), κυρίως με γνώμονα την πρόσφατη γαλλική νομοθεσία. Ερευνά όμως ο ίδιος και την ιστορική της διάσταση κατά τη διαδρομή της θεσμικής κατοχύρωσης του τύπου και, στη συνέχεια, του δικαιώματος πληροφόρησης. Η ελευθερία αυτή περιλαμβάνει την ελευθερία εκπομπής με κάθε μέσον (*liberté d'émettre*) και την ελευθερία λήψης.

Η Verenna Wiedemann θεωρεί ότι το δικαίωμα ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής (*right to broadcast*) αποτελεί ένα από τα συστατικά στοιχεία της ελευθερίας διάδοσης πληροφοριών³⁶. Ο Arnolds αναφέρεται εναλλακτικά στη ραδιοτηλεοπτική ελευθερία (*freedom of broadcasting*) και στην ελευθερία της επικοινωνίας³⁷.

Ο Powe έχει την πεποίθηση ότι, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, η λειτουργία της ραδιοτηλεόρασης προσομοιάζει με αυτήν του τύπου, με σημείο αιχμής τη λειτουργία της καλωδιακής τηλεόρασης. Υπό την αντίληψη αυτής της τεχνολογικής εξέλιξης, η προοπτική ενός δικαιώματος εκπομπής αντιστοιχεί προς τα δικαιώματα του εκδότη εφημε-

εκπομπέα για πρόσβαση και μόνον σε ραδιοτηλεοπτικό χρόνο, αναφέρει: «Traditionalists contend that to construe a free speech provision as providing some rights of access to appear on TV or of reply to attacks in the press is unwarranted in principle and creates political dangers. In particular, the regulation of such positive rights entails government interference, which threatens the freedom of speech of broadcasters and newspapers editors. Others... argue that neither speaker nor recipient and other groups and individuals have some opportunity to use the means of communications (ibid, σ.98). Ακόμη, ο ίδιος υποστηρίζει ότι: «Recognition of broad individual rights to broadcast under a constitutional provision - either on particular occasions or generally - would be a bold step for courts to take», (ibid, σ.105). Πρβλ. υπ. Β ν. FRG, Προσφ. 10462/83, ΕΕΔΑ 15/3/84, D and R 37, 155, όπου η Επιτροπή έκρινε ότι το δικαίωμα διάδοσης πληροφοριών και ιδεών δεν περιλαμβάνει και το δικαίωμα εγκατάστασης αναγκαίων τεχνικών υποστηρίγμάτων, όπως κεραίες λήψης.

34. Βλ. *Barrendt*, ό.π., σ.324 και χαρακτηριστικά: «There can be little doubt that it is the rapidly developing technology for broadcasting which will lead to the most difficult freedom of expression problems in the next decade. The principal traditional argument for subjecting broadcasting to a special legal regime, the shortage of frequencies no longer holds good with the advent of cable and DBS. There will be no reason why viewers should not have a choice of at least 40 channels, and therefore a free market in broadcasting could be a real prospect». Πρβλ. *Mestmacker* (ed.), *The Law and Economics of Transborder Telecommunicationc*, Nomos, Baden-Baden, 1987, σ. 55 επ.

35. Βλ. σχετ. *Drouot*, ό.π., σ. 74 επ.

36. Βλ. σχετ. *Verena Wiedemann*, ό.π., σ. 30 επ.

37. *Powe*, ό.π., σ. 105 επ.

ρίδας³⁸. Στη συνέχεια ο ίδιος θεωρεί ότι καθένας θα έπρεπε να απολαμβάνει κατ' αρχήν ενός δικαιώματος εκπομπής, γεγονός που δεν επιτρέπεται από το υπάρχον νομοθετικό καθεστώς σε πολλές χώρες³⁹. Ο Parsons υποστηρίζει πως το δικαίωμα που φαινόταν να αναγνωρίζει η νομοθεσία των ΗΠΑ στην τοπική κοινότητα για καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή, με τη δυνατότητα που της παρείχε για πρόσβαση σε καλωδιακό τηλεοπτικό χρόνο, υποχωρεί με την απορρύθμιση της καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης⁴⁰. Η τοπική κοινότητα δεν έχει πλέον τη δυνατότητα να παρεμβαίνει στο καλωδιακό τηλεοπτικό πρόγραμμα, γιατί αυτό αποτελεί κατά κύριο λόγο περιεχόμενο του δικαιώματος της οικονομικής ελευθερίας του καλωδιακού τηλεοπτικού εκπομπέα⁴¹. Ο Zaccaria υποστηρίζει ότι σε τοπικό επίπεδο η ελευθερία της μετάδοσης κατοχυρώνεται ευρύτερα από ό,τι σε εθνικό επίπεδο.

Ο Rossen στηρίζει στο άρθρο 5 του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης μία ελευθερία της ραδιοτηλεόρασης (*Rundfunkfreiheit*), την οποία χαρακτηρίζει ως «υπηρετούσα» (*dienenden*) και την εντάσσει σε ένα σύστημα λειτουργικών εγγυήσεων, που απορρέουν από την ίδια συνταγματική διάταξη⁴². Σύμφωνα με τον ίδιο συγγραφέα, οι θεμελιώδεις ελευθερίες του πομπού και του δέκτη (*Kommunikatorgrundrecht*, *Rezipientengrundrecht*) υποτάσσονται επίσης σε μία ειδική λειτουργική σχέση, ως εγγυήσεις του ελεύθερου σχηματισμού της γνώμης⁴³. Ο ίδιος πάντως δεν αποκλείει και την εκδοχή μίας αμιγούς ελευθερίας της ραδιοτηλεόρασης⁴⁴.

Ο Scheuner αντιμετωπίζει τη συνταγματική εγγύηση της ραδιοτηλεοπτικής ελευθερίας ως διττή εγγύηση, ατομοκεντρική και αντικειμενική (*individualrechtliche und objektive Gewährleistung*)⁴⁵. Με τον τρόπο αυτό σαφώς αναγνωρίζει και την κατοχύρωση μίας συνταγματικής ραδιοτηλεοπτικής ελευθερίας με υποκειμενικά⁴⁶ και αντικειμενικά στοιχεία⁴⁷.

Ο Jortzig υποστηρίζει ότι η ελευθερία της ραδιοτηλεόρασης, σύμφωνα με το άρθρο 5 του Θεμελιώδους Νόμου, απευθύνεται στο πρότυπο της εσωτερικά πλουραλιστικής

38. Ibid, σ. 204.

39. Βλ. σχετ. Parsons, ό.π., σ.9.

40. Το δικαίωμα αυτό ο *De Sola Pool*, (ό.π., σ.236) το αντιμετωπίζει ως ελευθερία του «ιδιοκτήτη» των μέσων (*freedom of the media owner*).

41. Βλ. σχετ. Zaccaria, σε: Cassese/Clapham (eds), ό.π., σ.40.

42. Βλ. σχετ. Rossen, *Freie Meinungsbildung durch den Rundfunk. Die Rundfunkfreiheit im Gewährleistungsgefäße des Art.5 Abs. 1 GG, Nomos, Baden-Baden, 988, σ.201*. Βλ. και σχετική αναφορά σε BVerfGE 57, 295 (320), όπου η ελευθερία της ραδιοτηλεόρασης θεωρείται υπηρετούσα ελευθερία αυτής του σχηματισμού γνώμης, στα υποκειμενικά και αντικειμενικά της στοιχεία.

43. Ibid, σ. 21. Βλ. και FRAG-Urteil, BVerfGE 57, 295 (319).

44. Βλ. Rossen, ό.π., σ. 200.

45. Βλ. σχετ. Scheuner, ό.π., σ. 12 εν. (15).

46. Ibid, σ. 22 επ.

47. Ibid, σ. 33 επ. Πρβλ. Klein, *Rundfunkrecht und Rundfunkfreiheit*, Der Staat 20 (1981), 177.

ραδιοτηλεόρασης των ομάδων⁴⁸. Η άποψή του αυτή τίθεται υπέρ των εγγυήσεων που παρέχει το πρότυπο του εσωτερικού πλουραλισμού και όχι του εξωτερικού, με την παράλληλη λειτουργία πολλών ιδιωτικών σταθμών.

Εξάλλου και ο ίδιος συγγραφέας θεωρεί ότι αναγνωρίζεται συνταγματικά η ελευθερία των ανακοινώσεων μέσω της ραδιοτηλεόρασης σε ιδιώτες και ιδιωτικές επιχειρήσεις. Η ελευθερία όμως της ραδιοτηλεόρασης, ως μέσου, δεν έχει αναγνωρισθεί ρητά από τη νομολογία στην Ομοσπονδιακή Γερμανία⁴⁹.

Ο Herzog και ο Hesse υποστηρίζουν τη συνταγματική κατοχύρωση της ελευθερίας των ανακοινώσεων μέσω της ραδιοτηλεόρασης⁵⁰, ενώ ο Engel υποστηρίζει ότι η ελευθερία της ραδιοτηλεόρασης είναι μία «υποταγμένη» ελευθερία, γιατί κατοχυρώνεται μόνο στο βαθμό που εξυπηρετεί τη διαδικασία του σχηματισμού δημόσιας γνώμης⁵¹.

Τέλος, ο Witteman υποστηρίζει ότι για τη γερμανική έννομη τάξη, κύριο ερώτημα σχετικά με το θέμα αποτελεί το εάν μία ατομική ελευθερία ραδιοτηλεόρασης (individual broadcast freedom) είναι συνταγματικά κατοχυρωμένη ως ατομικό δικαίωμα⁵² ή ως μέρος της ελευθερίας της επιχειρηματικής δράσης. Ειδικά για την καλωδιακή τηλεόραση, ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι αυτή, ως μέσον μαζικής ενημέρωσης, ανατρέπει την αντικειμενική τάξη που έχει επιβληθεί για τα μέσα από τη νομολογία και θέτει τα σχετικά ερωτήματα με περισσότερο πειστικό τρόπο⁵³.

Σύμφωνα λοιπόν με την προοπτική της θεωρίας του δημόσιου δικαίου, ελληνικής και αλλοδαπής, η εκδοχή γενικά ενός δικαιώματος ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής συναρτάται προς την πρόοδο της τεχνολογικής εξέλιξης και δεν φαίνεται να συνιστά μακρινή ερμηνευτική προοπτική⁵⁴. Από την προοπτική αυτή αποσπάται το δικαίωμα της καλωδιακής ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής, το οποίο συνιστά ήδη απτή εκδοχή.

48. Βλ. σχετ. *Schmidt-Jortzig*, σε Isensee/Kirchhof (Hrsg.), ό.π., αριθ. 118.

49. Ibid, αριθ.120 (με αναφορά σε BVerfGE 73, 118).

50. Βλ. σχετ. *Herzog* σε Maunz-Dürig, ό.π., αριθ.53 και *Hesse*, ό.π., σ.396, αντίστοιχα.

51. Βλ. γενικότερα, *Engel*, Die Konkurrenz zwischen den deutschen öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten und privaten Anbietern, *Wirtschaft und Recht* 29 (1989), 243 (σ.272 επ.).

52. Βλ. σχετ. *Witteman*, West German Television Law: An Argument for Media as Instrument of Self-Government, 7 *Hastings Int'l and Comparative L.R.* (1983), 145 (σ. 156 επ.), με αναφορά σε BVerfGE 57, 340.

53. Ibid, σ.147, όπου αναφέρεται: «The reasons for this uncertainty is the development of new telecommunications technologies, especially cable television. Claims are made that cable television will effectively remove the "frequency shortage" upon which much of German broadcast jurisprudence is based. With a large number of channels available, it is argued that television should be on essentially equal constitutional footing with the press, where a plurality of opinion is guaranteed by the marketplace».

54. Η ερμηνευτική αυτή μέθοδος, όταν πρόκειται για την ερμηνεία συνταγματικών διατάξεων, είναι η εξελικτική μέθοδος, την οποία μεταφέρει, πιθανόν από τη θεωρία της ΕΣΔΑ, ο *Μανιτάκης*, σε: Δικαιϊκοί καταναγκασμοί και κριτήρια ορθότητας της συνταγματικής ερμηνείας, ΤοΣ 1990, 361. Για τη μέθοδο της μη στατικής ερμηνείας της ΕΣΔΑ, βλ. *Vely/Ergec*, ό.π., σ. 52.

Η καλωδιακή τηλεόραση αποτελεί την τηλεόραση της αφθονίας⁵⁵. Απουσιάζουν, ως προβλήματα, από την εκμετάλλευσή της και η σπανιότητα των ερτζιανών κυμάτων και, σε κάποιο βαθμό, η σπανιότητα των καναλιών εκπομπής. Έτσι, μολονότι η καλωδιακή τηλεόραση, αποτελεί «τηλεόραση» κατά τη σχετική συνταγματική αναφορά, δεν ισχύει για την εκμετάλλευσή της η *ratio constitutionis* της διάταξης του άρθρου 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος, επειδή αυτή δεν βρίσκεται σε σπανιότητα.

Η επιβολή άμεσου κρατικού ελέγχου επί της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής δικαιολογείται, γιατί η καλωδιακή τηλεοπτική εκμετάλλευση βρίσκεται σε σχετική και μόνον σπανιότητα, εξαιτίας κυρίως της διέλευσης των δικτύων από κοινόχρηστους χώρους, όπως οι δρόμοι και οι πλατείες. Επί των χώρων αυτών εξάλλου έχουν κυριότητα ή οι ΟΤΑ ή το δημόσιο.

Για τους λόγους αυτούς, η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή δεν είναι δυνατό να αναιρεθεί ως περιεχόμενο ενός συνταγματικά προστατευόμενου δικαιώματος. Η κατοχύρωση του δικαιώματος δεν αποκλείεται από τη διατύπωση των διατάξεων των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 15 του Συντάγματος.

Οι αυστηροί περιορισμοί της άσκησης του δικαιώματος δικαιολογούνται, πρώτον, από τη δημόσια φύση των χώρων από όπου διέρχονται οι καλωδιώσεις, δεύτερον, από τη σχετική σπανιότητά τους και, τρίτον, από το δημόσιο συμφέρον το οποίο εξυπηρετείται με τη διενέργεια της εκπομπής, δεδομένου ότι στο πρόγραμμα της καλωδιακής τηλεόρασης περιλαμβάνονται και ενημερωτικά μέρη.

Κατά δεύτερο λόγο, η καλωδιακή τηλεόραση αποτελεί το μέσον με το οποίο συντελείται, δυνάμει, η εναλλαγή εκπομπέα και λήπτη, δηλαδή η αμφίδρομη ανταλλαγή μηνυμάτων μέσω του καλωδιακού συστήματος. Στην περίπτωση όμως της αμφίδρομης αυτής επικοινωνίας, δεν είναι δυνατό να αναγνωρίζονται στον καλωδιακό τηλεοπτικό δέκτη δικαιώματα λήψης και παθητικής πληροφόρησης και ταυτόχρονα να του αποστερείται το δικαίωμα καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής και ενεργητικής πληροφόρησης, δεδομένου ότι ο δέκτης είναι δυνατό να μετασχηματισθεί σε πομπό του ραδιοτηλεοπτικού μηνύματος.

Επειδή είναι δύσκολο να αποχωρισθεί τεχνικά η ραδιοτηλεοπτική εκπομπή από τη ραδιοτηλεοπτική λήψη, δεν είναι δυνατό να κατοχυρώνονται συνταγματικά δικαιώματα στον έναν πόλο της καλωδιακής τηλεοπτικής διαδικασίας και να αναιρούνται τα αντίστοιχα δικαιώματα στον άλλο.

Ενώ η ελληνική θεωρία του δημόσιου δικαίου και η νομολογία δεν έχουν ασχοληθεί μέχρι σήμερα με το πρόβλημα της εκδοχής ενός δικαιώματος καλωδιακής ειδικά τηλεοπτικής εκπομπής, η ισχύουσα νομοθεσία παίρνει ουσιαστικά θέση υπέρ ενός δικαιώματος σε άδεια για τη διενέργεια καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής⁵⁶. Η διενέργεια της

55. Βλ. σχετ. *Negrine* (ed.), ό.π., σ.12-13 και *Ζέρη*, Ιδιωτική, ό.π., σ.87.

56. Βλ. σχετ. ά.4 του ν.1866/89 και ά.1 και 2 του Κανονισμού 5/1991 του ΕΣΡ, «Περί εξετάσεως αιτήσεων χορηγήσεως άδειας», ΦΕΚ Β', 18/12/91.

εκπομπής αυτής υπόκειται στους όρους της συγκεκριμένης άδειας, όταν πρόκειται για τη λειτουργία μη κρατικού καλωδιακού τηλεοπτικού σταθμού.

Η άσκηση όμως του αμυντικού δικαιώματος στην άδεια για τη διενέργεια της εκπομπής αυτής υπόκειται στην αρχή της ισότητας. Η άδεια για τη διενέργεια της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής χορηγείται επί ίσοις όροις σε κάποιους από τους αιτούντες⁵⁷. Με τον τρόπο αυτό πληρούται η συνταγματική αρχή της ισότητας, όπως αυτή εξαγγέλλεται στη διάταξη του άρθρου 4 του Συντάγματος, αλλά διασφαλίζεται και η απαίτηση της ισότητας στην παροχή των πληροφοριών μέσω της τηλεόρασης, όπως απαιτεί η διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 15.

1αβ. Τα δεδομένα από τη νομολογία

Το Συμβούλιο της Επικρατείας και ο Άρειος Πάγος, όσες φορές επιλήφθηκαν υποθέσεων που αφορούν στη ραδιοτηλεόραση⁵⁸, αποφάνθηκαν κατά πλειοψηφία ότι το Σύνταγμα δεν αναγνωρίζει ρητά ένα δικαίωμα ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής. Οι αποφάσεις αυτές αναφέρονταν στην ερτζιανή τηλεόραση, αλλά είναι ενδεικτικές για τον τρόπο που αντιμετωπίζει το πρόβλημα γενικότερα η νομολογία.

Η μειοψηφία όμως στις βασικές αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας για τη ραδιοτηλεόραση, υποστήριξε ότι υφίσταται, από την ερμηνεία πλέγματος συνταγματικών διατάξεων, ένα ατομικό δικαίωμα τηλεοπτικής εκπομπής, το οποίο δεν προσκρούει στο οργανωτικό πρότυπο, που προτάσσεται για τη ραδιοτηλεόραση, με τη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 15 του Συντάγματος. Επιπλέον, σύμφωνα πάντοτε με την ίδια μειοψηφία, η εκδοχή αυτή θεμελιώνεται και στη διάταξη του άρθρου 10 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ⁵⁹.

Συγκεκριμένα, η μειοψηφία του Συμβουλίου έκρινε ότι: «Ορθώς ερμηνευόμενον το άρθρον 15 του Συντάγματος δεν αφίσταται ριζικώς των φιλελευθέρων αρχών του Συντάγματος που διέπουν την παραγωγή και διάδοσιν της πληροφορίας, ούτε αναιρεί ειδικώς το δικαίωμα των πολιτών να εκφράζουν και διαδίδουν τους στοχασμούς των με το μέσον μαζικής επικοινωνίας που αυτοί επιλέγουν και, άρα, το δικαίωμα αυτών προς ίδρυσιν και λειτουργίαν ραδιοτηλεοπτικών σταθμών»⁶⁰.

57. Η *Verenna-Wiedemann* (ό.π., σ.80), σχολιάζοντας τη βρετανική θεωρία, αναφέρει σχετικά με άλλες παραμέτρους της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής: «Under the present system, anybody has a legal right to apply for a cable licence, but the initial capital investment necessary for the cable technology allows only a few financially potent undertakings to make use of their right to communicate over cable. The present broadcasting situation is characterised not only by natural limitations in terrestrial transmission due to spectrum scarcity but also by economic impediments in cable television...». Η ΕΕΔΑ έκρινε ότι η άρνηση παροχής μιας άδειας πρέπει να μην είναι αυθαίρετη ή να μην δημιουργεί διακρίσεις (*υπ. Informationsverein... v. Austria*, ό.π.).

58. Βλ. σχετ. ΣτΕ 989-90-91/87 (Τμ.Δ'), 5040/87 (Ολ.), 1144-5/87 (Ολ.) και ΑΠ 752/88 (Τμ.Στ').

59. Βλ. σχετ. ΣτΕ 5040/87 Ολ. Εφαρμογές Δημόσιου Δικαίου 2-3, 1988, 371 (373).

60. *Ibid.*

Η μειοψηφία αυτή προσδιορίζει το δικαίωμα ραδιοτηλεοπτικής (ερτζιανής) εκπομπής ως δικαίωμα ίδρυσης και λειτουργίας ραδιοτηλεοπτικών σταθμών. Δεν θεωρεί δε ότι το δικαίωμα αυτό αντιβαίνει προς τη συνταγματική επιταγή της επιβολής άμεσου κρατικού ελέγχου επί της διαδικασίας της εκπομπής. Η παραπάνω άποψη της νομολογίας ερμηνεύει συστηματικά ένα πλέγμα συνταγματικών διατάξεων και θεμελιωδών αρχών συναφών, ως προς το περιεχόμενό τους, με το άρθρο 15, συγκεκριμένα, των άρθρων 5, 14 παράγραφος 1 και 16 παράγραφος 1⁶¹.

Η συστηματική ερμηνεία της διάταξης του άρθρου 15 είναι στην προκείμενη περίπτωση η ενδεδειγμένη, γιατί, αφενός, η ρύθμιση της οργάνωσης των μέσων αυτών είναι ούτως ή άλλως ελλειπτική στη διάταξη αυτή και, αφετέρου, η σύγχρονη τεχνολογική πραγματικότητα καθιστά, αν και το Σύνταγμα του 1975/86 είναι σχετικά νέο, ακόμη και την τελολογική ερμηνεία του περιορισμένη σε εύρος⁶². Αυτό συμβαίνει, γιατί ο συντακτικός νομοθέτης δεν ήταν, από τα πράγματα, σε θέση να προβλέψει τεχνικές εξελίξεις, όπως, για παράδειγμα, τη διάδοση της καλωδιακής τηλεόρασης⁶³, και συνεπώς δεν ήταν δυνατό να διασφαλίσει, σε ένα πλήρες εννοιολογικά κείμενο, όλες τις πιθανές λειτουργίες των μέσων μαζικής ενημέρωσης⁶⁴.

61. Ibid.

62. Βλ. Αλιβιζάτο, Εφαρμογές, ό.π., σ. 368. Πρβλ. *Tajima*, ό.π., σ. 77.

63. Οι κανόνες που αφορούν στην καλωδιακή τηλεόραση είναι περισσότερο ελαστικοί, παρά αυτοί που αφορούν στην ερτζιανή, αναφέρει ο *Tajima* (ό.π., σ. 67), ο οποίος στηρίζει το επιχείρημά του αυτό σε BVerfGE 73, 203-4. Ο ίδιος θεωρεί ότι μία σειρά αποφάσεων του Ιταλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου σχετικά με τη ραδιοτηλεόραση (ενδεικτικά, 59/60, 225/74, 202/76, 148/81, 826/88) τεκμηριώνουν τελικά ένα δικαίωμα στην ιδιωτική ραδιοτηλεόραση, ως περικλείον μια ατομική εγγύηση (ibid, σ. 83). Αντίθετη άποψη έχει ο *Bullinger* HRLJ (366). Πρβλ. την απόφαση 12/82 του Ισπανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου και την απόφαση του Βαυαρικού Συνταγματικού Δικαστηρίου 6/7/88, Nr 25 B 87.00860, Media Perspektiven Dokumentation 11/88, 89 (93). Ο *Bullinger* πάντως, συγκρίνοντας τη σχετική νομολογία των ευρωπαϊκών Συνταγματικών δικαστηρίων, και επικεντρώνοντας την προσοχή του στα δικαστήρια της Ιταλίας, Γερμανίας, Γαλλίας και Ισπανίας, υποστηρίζει ότι: «Accordingly, these courts do not yet recognise that individual freedom of expression directly implies the right to disseminate broadcasting programmes». Κατά την αμερικανική νομολογία του Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου και ενδεικτικά στην *υπ. FCC v. Midwest Video Corp.*, 440 US 696, δεν έχει κριθεί ευθέως το πρόβλημα της συμφωνίας με το Σύνταγμα ενός δικαιώματος καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, αλλά κρίθηκε ότι οι κανόνες που επιβάλλουν την πρόσβαση ιδιωτών ή ομάδων στα κανάλια των καλωδιακών τηλεοπτικών οργανωτών δεν είχαν την σχετική εξουσιοδότηση για να υιοθετηθούν.

64. Βλ. σχετ. *Σπυρόπουλο* (Ερμηνεία του Συντάγματος και ιστορική εξέλιξη, Εφαρμογές Δημόσιου Δικαίου, 4-1988, σ. 528), ο οποίος αναφέρει (σ. 534-5): «... η αλματώδης τεχνολογική ανάπτυξη των τελευταίων χρόνων επηρεάζει, χωρίς αμφιβολία, το νόημα του συνταγματικού κανόνα. Οι τεχνολογικές εξελίξεις στην επικοινωνία, και ιδιαίτερα στη ραδιοφωνία και την τηλεόραση, ωθούν την ερμηνεία του Συντάγματος σε μία κατεύθυνση διάφορη από εκείνη που επεδίωξε να χαράξει ο συντακτικός νομοθέτης, κατεύθυνση πια ανοικτή και πρόσφορη για αποδοχή και οργάνωση μέ-

1αγ. Τα δεδομένα από το διεθνές και το κοινοτικό δίκαιο

Σε όλα τα διεθνή συμβατικά κείμενα, τις διεθνείς διακηρύξεις και τα προγραμματικά κείμενα, που αφορούν στην επικοινωνία και την πληροφόρηση, προστατεύεται η ενεργητική διάσταση της διάδοσης μηνυμάτων. Αυτή, όταν πρόκειται για τα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής επικοινωνίας, συνιστά μετάδοση και κατά κυριολεξία εκπομπή. Στο ίδιο πεδίο προστασίας εμπίπτει και η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή, η οποία προστατεύεται κατ'αρχήν, δεν κατοχυρώνεται όμως και ανεπιφύλακτα.

Ειδικά η Ευρωπαϊκή σύμβαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου κατοχυρώνει στην παράγραφο 1 του άρθρου 10 το δικαίωμα διάδοσης ιδεών και πληροφοριών, συνεπώς προστατεύει και την καλωδιακή εκπομπή⁶⁵.

Από τη θεωρία σχετικά με την ΕΣΔΑ γίνεται δεκτό, ότι η ελευθερία τηλεοπτικής εκπομπής, σύμφωνα με το άρθρο 10 παράγραφος 1, υπόκειται σε εγγενείς περιορισμούς, μόνον όταν αυτή διενεργείται μέσω του ερτζιανού φάσματος συχνοτήτων⁶⁶. Αυτό συμβαίνει, γιατί η εκπομπή σε μία ορισμένη συχνότητα παρεμποδίζει τη χρήση της συχνότητας αυτής. Το ίδιο επιχείρημα δεν είναι δυνατό βέβαια να ισχύει και για την περίπτωση της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής.

Ο Frowein ισχυρίζεται ότι το άρθρο 10 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ εγγυάται μία γενική ελευθερία αναμετάδοσης μέσω καλωδιακών συστημάτων, η οποία συναρτάται άρρηκτα προς την ελευθερία λήψης των τηλεοπτικών μηνυμάτων μέσω των συστημάτων αυτών⁶⁷.

σων ενημέρωσης, που ο ιστορικός νομοθέτης δεν θα μπορούσε να είχε συλλάβει δέκα μόλις χρόνια νωρίτερα...». Βλ. ακόμη *Barrendt*, ό.π., σ. 324.

65. Ο *Bullinger* (HRLJ, ό.π., σ. 361) υποστηρίζει σχετικά: «Freedom to impart information under Article 10 includes the right to use the means of radio and television». Η νομολογία υποστηρίζει την ίδια θέση, σε *Radio X, S v. Switzerland*, ΕΕΔΑ 17/5/84, Προσφ. 10799/84, D and R 37. Τέλος, στην *υπ. Groppera* (ό.π., παρ.55) αναφέρεται: «Broadcasting is mentioned in the Convention precisely in relation to freedom of expression. Like the Commission, the Court considers that both broadcasting of programmes over the air and cable retransmission of such programmes are covered by the right enshrined in the first two sentences of Article 10 para 1, without there being any need to make distinctions according to the content of the programmes». Βλ. ακόμη, *Cohen-Jonathan*, ό.π., (314).

66. Βλ. σχετ. *Cassese/Clapham* (eds), ό.π., σ. 142.

67. Βλ. σχετ. *Frowein*, σε: *Cassese/Clapham* (eds), ό.π., σ. 255, όπου αναφέρεται: «If we consider that the freedom to retransmit into cable systems and the individual freedom to receive may frequently be interchangeable because of technical developments -many who would like to listen to particular radio or television broadcasts can only do so by using specific cable systems- we may be influenced to think that it is impossible to make a clear distinction between receiving a transmission and its retransmission into cable systems».

Ο Schwartz⁶⁸ και ο Engel⁶⁹ συνάγουν από τις διατάξεις του πρωτογενούς και του δευτερογενούς κοινοτικού δικαίου, που εφαρμόζονται στον χώρο της ραδιοτηλεόρασης, και οι οποίες αφορούν κυρίως στην ελεύθερη παροχή των διασυνοριακών τηλεοπτικών υπηρεσιών εντός των κρατών-μελών στην ΕΟΚ, μία υποκειμενική ελευθερία διασυνοριακής τηλεοπτικής εκπομπής. Το συμπέρασμα αυτό προεκτείνεται κατά λογική αναγκαιότητα στην καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή, δεδομένου ότι οι κυριότερες υποθέσεις, που απασχόλησαν το ΔΕΚ σχετικά με την κοινοτική αντιμετώπιση των τηλεοπτικών υπηρεσιών, αφορούσαν σε υποθέσεις καλωδιακής τηλεόρασης⁷⁰.

Με τον τρόπο αυτό, σύμφωνα με μία άποψη στη θεωρία, που φαίνεται και η ορθότερη, η προστασία της ελεύθερης διασυνοριακής παροχής τηλεοπτικών υπηρεσιών, είτε ερτζιανών είτε καλωδιακών, με βάση κανόνες του ευρωπαϊκού δικαίου και την αντίστοιχη νομολογία, σχηματοποιεί την προστασία ενός υποκειμενικού δικαιώματος εκπομπής. Το δικαίωμα αυτό απονέμεται σε κράτη-φορείς, όπως τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και της ΕΟΚ, αλλά και στους πολίτες των κρατών αυτών.

Επειδή δε η ευρωπαϊκή έννομη τάξη ενσωματώνεται στην εσωτερική ελληνική τάξη, δεν είναι αποδεκτό για την τελευταία να μην υιοθετεί στις νομοθετικές ρυθμίσεις της, που αφορούν στις διασυνοριακές εκπομπές, την άποψη που αποδέχεται μία ελευθερία εκπομπής.

1αδ. Συνταγματικές αναλογίες

Ενώ για τα δικαιώματα που σχετίζονται με την τηλεοπτική πληροφόρηση, όπως αυτά προκύπτουν από την ερμηνεία ενός συνόλου συνταγματικών διατάξεων, ορθότερη αποβαίνει η αναλογία με το δικαίωμα του πολίτη για την προστασία του περιβάλλοντος, το δικαίωμα της τηλεοπτικής εκπομπής, ερτζιανής ή καλωδιακής, παρουσιάζει κάποιες αντιστοιχίες με τον τρόπο που κατοχυρώνονται στο Σύνταγμα του 1975/86 η παιδεία και ο τύπος.

1αδα. Η παιδεία

Το άρθρο 16 του Συντάγματος, που κατοχυρώνει όλους τους τομείς της εκπαίδευσης,

68. Βλ. σχετ. *Schwartz*, La liberté d'expression (Art. 10 CEDH) et la libre prestation des services (Art.59 Traitée CEE) dans le domaine de la radiodiffusion télévisuelle, σε: Cassese/Clapham (eds), ό.π., σ. 165 επ., ο οποίος, κάνοντας μία συγκριτική επισκόπηση της ΕΣΔΑ και της ΣυνθΕΟΚ, θεωρεί ότι από τις διατάξεις τους που αφορούν στη ραδιοτηλεόραση προκύπτει ένα ατομικό δικαίωμα στη διάδοση των εκπομπών (droit subjectif à la diffusion d'émissions) ή μία ατομική ελευθερία εκπομπής (liberté subjective d'émettre).

69. Βλ. σχετ. *Engel*, ό.π., σ. 72 επ., ο οποίος, κάνοντας παρόμοια συγκριτική ανάλυση, υποστηρίζει ότι, ειδικά υπό το ά.10 της ΕΣΔΑ, σε συνδυασμό με τις κοινοτικές ρυθμίσεις, κατοχυρώνεται η ελευθερία της ραδιοτηλεοπτικής παροχής (Rundfunk zu veranstalten ή Rundfunkveranstalterfreiheit).

70. Βλ. σχετ. υπ. *Sacchi*, ό.π., υπ. *Devauve*, ό.π., και υπ. *Coditel I*, ό.π.

θεμελιώνει, στην πρώτη παράγραφο του, ταυτόχρονα ένα ατομικό δικαίωμα διδασκαλίας και έρευνας και ένα κοινωνικό δικαίωμα, που επιτάσσει την ανάπτυξη και την προαγωγή τους από το κράτος. Στη δεύτερη παράγραφο της ίδιας διάταξης θεμελιώνεται το κοινωνικό δικαίωμα για ανάπτυξη της εκπαίδευσης, ενώ στην παράγραφο 5 η ανώτατη εκπαίδευση φαίνεται να αποτελεί αντικείμενο προστασίας μίας θεσμικής εγγύησης⁷¹.

Στην παράγραφο 8 όμως του ίδιου άρθρου ορίζεται ότι ιδιωτικά εκπαιδευτήρια υπό κρατική εποπτεία είναι δυνατό να λειτουργούν βάσει αδειών, οι προϋποθέσεις εκχώρησης των οποίων καθορίζονται με νόμο. Ενώ λοιπόν όλες οι άλλες μορφές εκπαιδευτηρίων είναι, από το Σύνταγμα, κρατικές, στα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια της διάταξης αυτής εκχωρούνται από την κεντρική διοίκηση άδειες λειτουργίας με δεσμία αρμοδιότητα και απλή διαπίστωση της πλήρωσης των όρων τους.

Η συνταγματική κατασκευή ενός ατομικού δικαιώματος ίδρυσης και λειτουργίας τέτοιων εκπαιδευτηρίων, η άσκηση του οποίου τελεί υπό τις προϋποθέσεις του καθεστώτος αδειών λειτουργίας, είναι δυνατό να προσομοιάζει προς τη δομή της άσκησης του δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής.

Η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή, στο βαθμό που συνιστά αντικείμενο ενός ατομικού δικαιώματος, διενεργείται συνήθως υπό τους όρους της άδειας εγκατάστασης του δικτύου και λειτουργίας του σταθμού, η οποία εκχωρείται από την κεντρική διοίκηση⁷².

Επί των ιδιωτικών πάντως εκπαιδευτηρίων ασκείται εποπτεία, ενώ επί της τηλεόρασης είναι δυνατό να ασκείται άμεσος κρατικός έλεγχος. Το Σύνταγμα προβλέπει ρητά, σχετικά με τη λειτουργία των ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων, ότι αυτά ιδρύονται και λειτουργούν με βάση καθεστώς εκχώρησης αδειών λειτουργίας. Το ίδιο πάντως το Σύνταγμα, στη διάταξη του άρθρου 15, δεν αναφέρεται σε ιδιωτικούς τηλεοπτικούς σταθμούς και με τον τρόπο αυτό ούτε επιτάσσει, ούτε απαγορεύει τη λειτουργία τους⁷³.

1αδβ. Ο τύπος

Η καλωδιακή τηλεόραση είναι μέσον μαζικής ενημέρωσης συγγενικό προς τον τύπο. Υποστηρίζεται μάλιστα ότι η ανάπτυξη της καλωδιακής τηλεόρασης την καθιστά μέσον το οποίο τείνει να ταυτισθεί με τον τύπο. Οι λόγοι της προσέγγισης αυτής είναι η κατοχύρωση αντίστοιχων δικαιωμάτων όλων των υποκειμένων της διαδικασίας τους, ο μικρός βαθμός σπανιότητας, που χαρακτηρίζει τις εκμεταλλεύσεις τους, η κατοχυρωμένη αυτο-

71. Βλ. σχετ. με τη συνταγματική προστασία της εκπαίδευσης στα ελληνικά Συντάγματα, κυρίως, Ν.Ν.Σαρίπολο, Σύστημα, τ.3, ό.π., σ.150, Σγουρίτσα, Συνταγματικό Δίκαιο, ό.π., σ.108 επ., Μάνεση, Συνταγματική Θεωρία, ό.π., σ. 674 επ., και Σκουρή, Δίκαιο της παιδείας, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1988, σ. 18 επ.

72. Βλ. σχετ. από την ισχύουσα νομοθεσία, ά.4 και 3 παρ. 6 του ν.1866/89.

73. Βλ. σχετ. από τη νομολογία, ΣτΕ 989-990-991/87 (Τμ.Δ'), 5040/87 (Ολ.) και 1144-1145/88 (Ολ.).

νομία τους από την κεντρική διοίκηση και η αμφίδρομη λειτουργία τους, της ανταλλαγής πληροφοριών⁷⁴.

Σύμφωνα με τη συνταγματική αποτύπωση της προστασίας του τύπου και της καλωδιακής τηλεόρασης, και τα δύο μέσα προστατεύονται στο δεύτερο μέρος του Συντάγματος, όπου κατοχυρώνονται τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Ενώ όμως ο τύπος, κατά τη σχετική συνταγματική εξαγγελία του άρθρου 14 παράγραφος 2, εδάφιο α', είναι ελεύθερος, η καλωδιακή τηλεόραση, αν και απολαύει, ως μέσον, της ελευθερίας έκφρασης και διάδοσης των στοχασμών, δεν απολαύει της ίδιας ελευθερίας και ως θεσμός.

Ο τύπος, όπως δέχεται η θεωρία, ενσωματώνει το ατομικό δικαίωμα του εκδότη για την έκδοση ενός πολιτικού εντύπου, το οποίο συμπεριλαμβάνει την έκφραση και την εκδοτική - επιχειρηματική του ελευθερία. Ο τύπος όμως αποτελεί ταυτόχρονα και αντικείμενο μίας θεσμικής εγγύησης. Η εγγύηση αυτή ενισχύει τη δυνατότητα άσκησης των δικαιωμάτων των επιμέρους φορέων, όσων συμμετέχουν στη λειτουργία του, αλλά υπαγορεύει και την υποχρέωση του κράτους για προστασία του συνόλου των λειτουργιών του τύπου ως θεσμού⁷⁵.

Σε αναλογία με τον τύπο, η καλωδιακή τηλεόραση θα ήταν δυνατό να αποτελεί, από την άποψη της λειτουργίας που επιτελεί, αντικείμενο προστασίας μίας θεσμικής εγγύησης σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος⁷⁶, γιατί η οργάνωσή της, όπως την προβλέπει ο συντακτικός νομοθέτης, αποβλέπει στην προστασία της ως θεσμού.

Ταυτόχρονα, η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή, η οποία δεν περιορίζεται ποσοτικά από τεχνικούς παράγοντες, είναι δυνατό, για τον λόγο αυτό, να συνιστά, σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 15 του Συντάγματος, αντικείμενο ενός ατομικού δικαιώματος, το οποίο περιορίζεται, κατά την άσκησή του, από τους όρους της παραγράφου 2 της ίδιας διάταξης.

Η συνταγματική όμως δομή και οργάνωση της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής προσεγγίζει αυτήν του τύπου και όσον αφορά στο καθεστώς ελευθερίας, που διακρίνει τον τελευταίο. Η προσέγγιση αυτή, την οποίαν επιτρέπει η συστηματική ερμηνεία των σχετικών συνταγματικών διατάξεων, έχει στερεό πραγματολογικό υπόβαθρο· αφενός τα καλωδιακά τηλεοπτικά κανάλια μπορούν να είναι απειράριθμα, όπως και οι ημερήσιες πολιτικές εφημερίδες -στην πραγματικότητα δεν είναι πολλά σε κάθε πόλη⁷⁷-, τα έξοδα δε της λειτουργίας τους, αν εξαιρέσει κανείς την κατασκευή των δικτύων, δεν είναι υπέρογκα, όπως και του ημερήσιου πολιτικού τύπου.

Συνεπώς, με την ανάπτυξη της καλωδιακής τηλεόρασης συντελείται η αντιστροφή των παραγόντων που περιέγραψε το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο, στην πρώτη

74. Βλ. σχετ. Parsons, ό.π., σ. 111 επ.

75. Βλ. σχετ. Δαγτόγλου, Τύπος, ό.π., σ. 30 επ.

76. Βλ. σχετ. κατωτ. Παρ.3αγ, σ. 352 επ.

77. Βλ. σχετ. Powe, ό.π., σ. 204 επ.

απόφασή του σχετικά με τη ραδιοτηλεόραση το 1961⁷⁸, και οι οποίοι οδήγησαν το νομοθέτη, στις περισσότερες έννομες τάξεις, να εγκαθιδρύσει κρατικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο. Η αντιστροφή αυτή οδηγεί σταδιακά στην άρση του καθεστώτος του μονοπωλίου και στην αποδοχή, ειδικά για την καλωδιακή τηλεόραση, δικαιωμάτων των πολιτών για τη διενέργεια καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής.

1αδγ. Ο κινηματογράφος

Το άρθρο 15 παράγραφος 1 του Συντάγματος ορίζει ότι οι προστατευτικές διατάξεις για τον τύπο δεν εφαρμόζονται στον κινηματογράφο, ενώ στον ίδιο περιορισμό αναφερόταν η διάταξη του άρθρου 14 του Συντάγματος του 1952. Αντίθετα, η διάταξη του άρθρου 16 του Συντάγματος του 1927 όριζε ότι επιτρέπεται να λαμβάνονται περιοριστικά μέτρα, προκειμένου να προστατευθεί η νεότητα από τα δημόσια θεάματα⁷⁹.

Ο βασικός προβληματισμός στον τομέα αυτό συνίσταται στα ερωτήματα, πρώτον, εάν ο κινηματογράφος προσομοιάζει ή όχι, από την πλευρά της ελευθερίας που του αναγνωρίζεται, προς το συνταγματικό καθεστώς του τύπου⁸⁰ και, δεύτερον, σε τι διαφέρει αυτός από τη νομική έννοια της τηλεόρασης.

Ως προς το πρώτο ερώτημα, γίνεται δεκτό ότι οι περιορισμοί, που επιβλήθηκαν ιστορικά στον κινηματογράφο, αφορούσαν μάλλον στην προστασία των ηθών⁸¹. Κατ'αρχήν θεωρήθηκε δηλαδή το μέσον αυτό ως δημόσιο θέαμα, με έντονο το στοιχείο της καλλιτεχνικής δημιουργίας, και γι'αυτό το νομικό του καθεστώς ακολούθησε σε πολλά σημεία το καθεστώς του θεάτρου.

Σύντομα, η διάσταση της ζωντανής εικόνας, που είναι καθοριστική για την κινηματογραφική λειτουργία, τον απομάκρυνε, ως μέσον, από τη ζωντανή θεατρική παράσταση και τον έφερε κοντά στη νομική έννοια της τηλεόρασης. Από αυτήν όμως τον διαφοροποιεί το στοιχείο της ηλεκτρονικής μετάδοσης της εικόνας και του ήχου, στη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 15.

Ωστόσο ο συντακτικός νομοθέτης του 1975 συμπεριέλαβε τον κινηματογράφο σε

78. Βλ. σχετ. BVerfGE 12, 205.

79. Βλ. ακριβώς τη διατύπωση της διάταξης: «Επιτρέπεται να ληφθούν διά νόμου ιδιαίτερα μέτρα προς καταπολέμησης της προσβαλλούσης τα δημόσια ήθη φιλολογίας και προστασίαν της νεότητας από δημοσίων θεαμάτων και παραστάσεων ακαταλλήλων».

80. Ο Αλιβιζάτος (Κράτος, ό.π., σ.16) παρουσιάζει τις απόψεις των Ν.Ν. Σαρίπολου και Χρ.Σγουρίτσα σχετικά με τη μη υπαγωγή του κινηματογράφου στο καθεστώς του τύπου. Ο Αντωνόπουλος (ό.π., σ.16) υποστηρίζει επίσης ότι ο κινηματογράφος δεν συνιστά τύπο. Τέλος, ο Δαγτόγλου έχει την άποψη ότι ο κινηματογράφος δεν αποτελεί τύπο (Δικαιώματα Α', ό.π., σ. 544).

81. Ο Ν.Ι.Σαρίπολος (Πραγματεία Συνταγματικού Δικαίου, τόμ.Δ', 2η έκδ. Μ. Αγγελίδου, 1875, σ. 354 επ.) υποστηρίζει ότι η διαφορετική αντιμετώπιση του θεάτρου και του κινηματογράφου οφείλεται στη διαφορετική επίδραση που ασκούν τα μέσα αυτά στο κοινό. Η *Voudouri*, ό.π., σ. 23 θεωρεί ότι η λογοκρισία επί του θεάτρου γίνεται δεκτή όχι μόνον για την προστασία των ηθών, αλλά και για πολιτικούς λόγους.

μία ευθεία απαρίθμηση μέσων, στην οποία ανήκει και η τηλεόραση. Επειδή όμως και ο κινηματογράφος υπόκειται δυνητικά, από τον συντακτικό νομοθέτη, μαζί με την τηλεόραση σε καθεστώς προληπτικής λογοκρισίας, στο σημείο αυτό αφίσταται ριζικά από το συνταγματικό καθεστώς του τύπου, όπως περιγράφεται στη διάταξη του άρθρου 14 παράγραφος 2, εδάφιο α' του Συντάγματος.

Ο κοινός νομοθέτης έχει όμως προσδώσει στον κινηματογράφο ένα καθεστώς ελευθερίας, το οποίο σχεδόν τον εξομοιώνει με τον τύπο. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 2 του νόμου 1597/1986, ο κινηματογράφος, ως τέχνη, είναι ελεύθερος⁸², από κάθε προληπτικό μέτρο.

Η νομοθετική απαγόρευση της λογοκρισίας στον χώρο του κινηματογράφου, παρά τη δυνητική του υπαγωγή σε περιοριστικό καθεστώς σύμφωνα με το γράμμα του Συντάγματος, αποδεικνύει ότι η διάταξη του άρθρου 15 παράγραφος 1 δεν αποκλείει την εκδοχή άσκησης ατομικών δικαιωμάτων από τους φορείς των απαριθμούμενων σε αυτήν μέσων, τα οποία είναι δυνατό να οργανώνονται σε έναν χώρο ελευθερίας⁸³. Προληπτικά μέτρα επί της λειτουργίας των μέσων αυτών είναι δυνατό να ασκούνται, αλλά για μεγαλύτερη διασφάλιση των τελευταίων, η λήψη τέτοιων μέτρων θα ήταν σκόπιμο να καθορίζεται νομοθετικά με ειδικούς νόμους.

1β. Η εκδοχή ενός δικαιώματος του *status mixtus*

Ο Δ. Τσάτσος αναπτύσσει στην Ελλάδα τη θεωρία των δικαιωμάτων του *status mixtus*, υπονοώντας τα δικαιώματα που παραλλάσσουν στη φύση τους και εμφανίζουν τριπλή διάσταση: ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών ταυτόχρονα, ανάλογα με την οπτική του υποκειμένου υπό την οποία εξετάζονται⁸⁴.

Η εκδοχή αυτή προσεγγίζει την άποψη του Μάνεση σχετικά με την παραπληρωματικότητα των συνταγματικών δικαιωμάτων⁸⁵. Ο Μάνεσης αποδέχεται, με την άποψη της παραπληρωματικότητας, την αντικειμενική διάσταση της λειτουργίας των δικαιωμάτων, τα οποία ο ίδιος θεωρεί ότι έχουν πολλαπλή δύναμη επενέργειας, πέραν της υποκειμενικής τους ισχύος, η οποία αφορά κυρίως στην αμυντική τους διάσταση.

Σύμφωνα με τις απόψεις αυτές, οι οποίες υπερβαίνουν την κλασική τριμερή διάκριση των ατομικών δικαιωμάτων, η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή είναι δυνατό να συνιστά αντικείμενο προστασίας ενός δικαιώματος, που έχει, εκτός από υποκειμενική, και αντικειμενική διάσταση. Το δικαίωμα έχει ισχύ και αντικειμενικού κανόνα δικαίου, αποκτά

82. Βλ. σχετ. ά.2, ν.1597/86, ΦΕΚ Α' 68: «Η κινηματογραφική τέχνη είναι ελεύθερη, σύμφωνα με τους ορισμούς του Συντάγματος. Η λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύονται».

83. Πρβλ. *Αναγνώστου*, ΝοΒ (636) και για μία συγκριτική οπτική, *Häberle*, *Die Freiheit der Kunst im Verfassungsstaat*, AöR 110 (1985), 577.

84. Βλ. σχετ. Δ.Τσάτσος, *Δικαιώματα*, ό.π., σ. 216 επ. Πρβλ. τον *Δαγτόγλου*, ο οποίος αναφέρεται σε αλληλεξάρτηση δικαιωμάτων (*Δικαιώματα Α'*, ό.π., σ. 58 επ.).

85. Βλ. σχετ. *Μάνεση*, *Ελευθερίες*, ό.π., σ. 25.

δε, ανάλογα με τα συμφέροντα που κατοχυρώνονται κάθε φορά μέσω της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, τη χροιά του ατομικού, κοινωνικού ή πολιτικού δικαιώματος⁸⁶.

1βα. Η εκδοχή του κοινωνικού δικαιώματος

Με τη θεωρητική κατασκευή των κοινωνικών δικαιωμάτων δημιουργείται μία θετική υποχρέωση για το κράτος, να παρεμβαίνει για να ρυθμίζει, συνήθως με νομοθετικά μέτρα, την ύλη και το πεδίο προστασίας ενός συγκεκριμένου δικαιώματος⁸⁷.

Η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή θα ήταν δυνατό να συνιστά περιεχόμενο ενός κοινωνικού δικαιώματος μόνον στο βαθμό που θα συνδεόταν ουσιαστικά με τη διαδικασία της παροχής πληροφοριών μέσω του καλωδιακού δικτύου. Η παροχή της καλωδιακής τηλεοπτικής πληροφόρησης είναι δυνατό να αποτελεί αντικείμενο ενός κοινωνικού δικαιώματος, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος.

Συνεπώς και η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή, η οποία αποτελεί προϋπόθεση της παροχής πληροφόρησης μέσω του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου, θα ήταν δυνατό να συνιστά αντικείμενο προστασίας ενός κοινωνικού δικαιώματος⁸⁸.

Υπό την εκδοχή αυτή, το κράτος θα ήταν υποχρεωμένο να θεσπίζει τα κατάλληλα μέτρα, ώστε να μην παρεμποδίζεται η ομαλή άσκηση του δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, όταν βέβαια δεν συντρέχει αντικειμενικός λόγος περιορισμού της εκπομπής, που να άπτεται της ικανοποίησης του δημόσιου συμφέροντος.

1ββ. Η εκδοχή του πολιτικού-συμμετοχικού δικαιώματος

Τα πολιτικά δικαιώματα αποτελούν ταυτόχρονα και δικαιώματα συμμετοχής. Με την άσκησή τους ο πολίτης συμμετέχει στη διαμόρφωση του πολιτικού γίνεσθαι⁸⁹.

86. Την αντικειμενική πλευρά του δικαιώματος της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής εξαιρεί ο *Scheuner* (ό.π., σ.14 επ.).

87. Σχετικά με τα κοινωνικά δικαιώματα, βλ. ενδεικτικά, *Γεωργόπουλο*, Επίτομο, ό.π., σ. 565 επ., *Μαυριά*, Τα κοινωνικά δικαιώματα στο Σύνταγμα του 1975. Ιστορικός, ιδεολογικός και πολιτικός προσδιορισμός, σε: *Οι συνταγματικές ελευθερίες στην πράξη*, ό.π., σ.183, *Μάνεση*, *Ελευθερίες*, ό.π., σ. 19 επ., *Μανιτάκη*, Τα υποκείμενα, ό.π., σ. 259 επ., *Δ.Τσάτσο*, *Δικαιώματα*, ό.π., σ. 200 επ., *Σβώλο/Βλάχο*, Το Σύνταγμα, ό.π., σ. 90 επ. και *Λεβέντη*, Τα κοινωνικά δικαιώματα του πολίτη, ΤοΣ 1976, 121.

88. Για να αναφερθεί κανείς, στο σημείο αυτό, στην αναλογία μεταξύ προστασίας του περιβάλλοντος και προστασίας της πληροφόρησης, είναι άξιος λόγος οι παρατηρήσεις της *Σιούτη* (Περιβάλλον, ό.π., σ. 103 επ.), η οποία, μεταξύ άλλων, αναφέρει σχετικά με το περιβάλλον: «Τα κοινωνικά δικαιώματα μπορούν να προστατευθούν και με την αντικειμενικοποίησή τους, την αποδέσμευσή τους δηλαδή από τον υποκειμενικό δικαϊκό χώρο και την ενσωμάτωσή τους στην έννομη τάξη που υπάρχει αντικειμενικά».

89. Βλ. ενδεικτικά, *Σγουρίτσα*, ό.π., σ. 4, *Βλάχο*, *Κοινωνιολογία*, ό.π., σ. 110, *Μάνεση*, *Ελευθερίες*, ό.π., σ. 19, *Ράϊκο*, *Παραδόσεις, Δικαιώματα*, τόμ.Β', τεύχ.Β', σ. 128 επ., *Δαγτόγλου*, *Δικαιώματα Α'*, ό.π., σ.9 και *Rivero*, *Les droits de l'homme: Droits individuels ou droits collectifs?*, σε: *Les droits de l'homme. Droits collectifs ou droits individuels*, Colloque, LGDJ, Paris 1980, σ.17 επ.

Το δικαίωμα της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής μετέχει της φύσης ενός πολιτικού δικαιώματος για δύο λόγους· πρώτον, η πληροφόρηση, η οποία παρέχεται μέσω του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου, συντελεί στην ενημέρωση των πολιτών και, δεύτερον, η αμφίδρομη ανταλλαγή των μηνυμάτων, κατά τη λειτουργία της καλωδιακής τηλεόρασης, εισάγει στην πολιτική ζωή μορφές άμεσης δημοκρατίας, με τη συμμετοχή σε αποφάσεις που αφορούν πολιτικές επιλογές⁹⁰.

Με τον τρόπο αυτό, η καλωδιακή τηλεόραση είναι δυνατό να συμβάλλει στην πολιτική λειτουργία, με άμεση επίπτωση στη διαμόρφωση των όρων του δημοκρατικού πολιτεύματος. Το δικαίωμα δε της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής αποτελεί έναν τρόπο συμμετοχής στην άσκηση της λαϊκής κυριαρχίας και γι' αυτό είναι άξιο συνταγματικής προστασίας.

Τέλος, η καλωδιακή τηλεόραση, ως μορφή τοπικής τηλεόρασης, έχει τη δυνατότητα να υπηρετεί αμεσότερα τα ατομικά και τοπικά συμφέροντα και με τον τρόπο αυτό να διευκολύνονται οι πολίτες στη διαδικασία της λήψης αποφάσεων, που κατ' αρχήν τους αφορούν, σε επίπεδο τοπικής κοινότητας.

Η άσκηση του δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής είναι δυνατό να είναι συλλογική και όχι ατομική δραστηριότητα, λόγω της σχετικής σπανιότητας των εγκαταστάσεων και της δημόσιας κυριότητας, στην οποία υπόκεινται οι δρόμοι και οι πλατείες, από όπου διέρχονται τα δίκτυα.

Η συλλογική άσκηση του δικαιώματος αυτού, ιδίως στην περίπτωση μίας μορφής τοπικής καλωδιακής εκμετάλλευσης, καταλήγει, όταν πρόκειται για το ενδεχόμενο λήψης αποφάσεων με απαντήσεις του κοινού μέσω του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου, σε μορφή αυτοδιοίκησης, πολιτών, οι οποίοι διασφαλίζουν έτσι την πολιτική τους έκφραση. Ο συλλογικός χαρακτήρας της άσκησης του δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής ενεργοποιεί και ένα συλλογικό συμφέρον για την άσκηση του αντίστοιχου δικαιώματος.

1βγ. Η εκδοχή της θεσμικής εγγύησης

Θεσμική εγγύηση είναι η μορφή της συνταγματικής προστασίας ενός θεσμού, με την παράλληλη κατοχύρωση των δικαιωμάτων των υποκειμένων που τον απαρτίζουν⁹¹.

Ο Δαγτόγλου δεν δέχεται ότι η ραδιοτηλεόραση αποτελεί αντικείμενο μίας συνταγ-

90. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι απαντήσεις 70.000 εκλογέων σχετικά με το πρόγραμμα της οικονομικής πολιτικής του Carter, στις ΗΠΑ, το 1977.

91. Σχετικά με την έννοια της θεσμικής εγγύησης, βλ. την κλασική μελέτη του C.Schmitt, *Freiheitrechte und institutionelle Garantien der Reichsverfassung*, σε: *Rechtswissenschaftliche Beiträge zum 25. Bestehen der Handels-Hochschule Berlin*, 1931, σ.4 επ., *τον ίδιο*, *Verfassungslehre*, dr. Auf., 1957, σ. 170 επ., *Scheuner*, *Die Institutionellen Garantien des Grundgesetzes*, RStW (1953), 88 και *Παυλόπουλο*, *Η συνταγματική κατοχύρωση της αιτήσεως ακυρώσεως*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1982, σ.127 υπ. 56.

ματικά κατοχυρωμένης θεσμικής εγγύησης⁹². Την άποψη του αυτή στοιχειοθετεί στην αποδοχή, ότι δεν υφίσταται ατομικό δικαίωμα εκπομπής, το οποίο να εντάσσεται σε μία εγγύηση νομικού θεσμού.

Ο Αλιβιζάτος, αν και δεν αποδέχεται την εκδοχή ενός ατομικού δικαιώματος τηλεοπτικής εκπομπής, υποστηρίζει όμως ότι η ραδιοτηλεοπτική εκπομπή αποτελεί κατ'έξοχην θεσμική εγγύηση. Την προστασία της αυτή συνδέει ο συγγραφέας με τη λειτουργία της εκπομπής ως περιεχομένου δημόσιας υπηρεσίας^{93, 94}. Εάν γίνει αποδεκτό ότι η ραδιοτηλεόραση προστατεύεται από το Σύνταγμα ως περιεχόμενο μίας θεσμικής εγγύησης, τότε η προστασία αυτή ενεργεί αντικειμενικά στην έννομη τάξη και υποχρεώνει το νομοθέτη να ενισχύει τη λειτουργία του συγκεκριμένου θεσμού.

Η μέριμνα του συντακτικού νομοθέτη για το νομικό status, τη λειτουργία και την οργάνωση της τηλεόρασης αποδεικνύει ότι πρόθεσή του ήταν η «θεσμική προστασία» του μέσου αυτού μαζικής ενημέρωσης. Η τηλεόραση προστατεύεται συνταγματικά λόγω της κοινωνικής και πολιτικής της διάστασης. Η προστασία της όμως διαφέρει από αυτήν του τύπου, ο οποίος αποτελεί, κατά παράδοση, αντικείμενο μίας θεσμικής εγγύησης⁹⁵.

92. Βλ. σχετ. *Δαγτόγλου*, *Ραδιοτηλεόραση*, ό.π., σ. 166 και τον *ίδιον*, *Δικαιώματα Α'*, ό.π., σ. 557.

93. *Αλιβιζάτος*, *Κράτος*, ό.π., σ. 46.

94. Πρβλ. τον *Αναγνώστου* (NoB (639)), ο οποίος θεωρεί ότι το ά.15 Σ. είναι δυνατό να αντιμετωπισθεί ως περιέχον μία θεσμική εγγύηση.

95. Για τις διαφορές μεταξύ τύπου και ραδιοτηλεόρασης, βλ. *Δαγτόγλου*, *Ραδιοτηλεόραση*, ό.π., σ.156 επ. και *BVerfGE* 12, 205, όπου υποστηρίχθηκε ότι δύο παράγοντες εξηγούν τη διαφορά στη νομική αντιμετώπιση του τύπου και της ραδιοτηλεόρασης: πρώτον, ο σημαντικά περιορισμένος αριθμός των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων που συνεπάγεται μικρό αριθμό διαθέσιμων ραδιοτηλεοπτικών καναλιών και, δεύτερον, το υψηλό κόστος για την ίδρυση τηλεοπτικών σταθμών, το οποίο καθιστά τη σχετική αγορά ολιγοπωλιακή. Ο *Barrendt* (ό.π., σ.104) υποστηρίζει ότι, ειδικά με την εισδοχή της καλωδιακής τηλεόρασης στη ραδιοτηλεοπτική αγορά, αμβλύνεται η διαφορά μεταξύ τύπου και ραδιοτηλεόρασης. Ο *Bullinger* (HRLJ, σ.360) έχει την άποψη ότι: «Technical evolution is about to transform electronic media into a press-like variety of means for disseminating information and ideas». Ο *Parsons* (ό.π., σ.160) θεωρεί ότι, σύμφωνα με τη σύγχρονη ερμηνεία των συνταγματικών κειμένων, το πρότυπο που είναι αποδεκτό, σχετικά με τα δικαιώματα των υποκειμένων της καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης, είναι το πρότυπο του έντυπου λόγου. Για τον λόγο αυτό, ο ίδιος θεωρεί αντισυνταγματικό κάθε έλεγχο, κρατικό ή τοπικό, επί της καλωδιακής τηλεόρασης. Ο *Witte man* (ό.π., σ.147) υποστηρίζει ότι με έναν τόσο μεγάλο αριθμό διαθέσιμων καναλιών, η τηλεόραση θα μπορούσε να αντιμετωπίζεται συνταγματικά με τον ίδιο τρόπο όπως και ο τύπος, όπου επικρατεί ο πλουραλισμός των απόψεων, που διασφαλίζεται με την ελεύθερη αγορά. Ο *Scheuner* (ό.π., σ.22) υποστηρίζει ότι ο τύπος και η ραδιοτηλεόραση δεν είναι δυνατό να αξιολογούνται χωριστά, αλλά απαιτούν την ίδια αντιμετώπιση. Τέλος, η *Verena-Wiedemann* (ό.π., σ.80) έχει την άποψη ότι: «The evolution of modern cable technology has resulted in an increasing similarity between broadcasting via cable and traditional paper publishing. Cable Technology provides the possibility for an "electronic publishing market" characterised by a great diversity of different publishers and individual consumer choice». Βλ. ακόμη, από τη σχετική αμε-

Η θεσμική εγγύηση με την οποία προστατεύεται ο τύπος εκφράζεται στη διατύπωση της παραγράφου 2 του άρθρου 14 του Συντάγματος, «Ο τύπος είναι ελεύθερος»⁹⁶. Η αντίστοιχη συνταγματική προστασία για τα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης, όπως η καλωδιακή τηλεόραση, αντιστοιχεί στην προστασία της ελευθερίας της έκφρασης που κατοχυρώνεται με τη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 14 του Συντάγματος, και στην άσκηση άμεσου ελέγχου του κράτους επί αυτής της μορφής τηλεόρασης.

Η άσκηση όμως άμεσου κρατικού ελέγχου και επί της καλωδιακής τηλεόρασης θεσμοθετείται για την επίτευξη των τριών στόχων, που επιτάσσει το Σύνταγμα για τη λειτουργία της τηλεόρασης: ισότητα, αντικειμενικότητα και ποιότητα. Είναι χαρακτηριστικό πάντως ότι, παρά την αντίθετη άποψη στην ελληνική θεωρία, το Συμβούλιο της Επικρατείας, στην απόφαση 872/1992 της Ολομελείας του, υποστήριξε ότι η τηλεόραση γενικά αποτελεί αντικείμενο μίας θεσμικής εγγύησης, η οποία στοχεύει στη διασφάλιση του τρίπτυχου των συνταγματικών της σκοπών.

Για τη συγκριτική θεώρηση του προβλήματος, αξίζει να σημειωθεί ότι μία μερίδα της γερμανικής θεωρίας υποστηρίζει, ερμηνεύοντας τη διάταξη του άρθρου 5 του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης, πως η ελευθερία των ανακοινώσεων μέσω της ραδιοτηλεόρασης συνιστά αντικείμενο θεσμικής εγγύησης (*Institutionelle Garantie*)⁹⁷.

Σύμφωνα με τα δεδομένα του ελληνικού Συντάγματος, αντικείμενο θεσμικής εγγύησης είναι δυνατό να αποτελεί η καλωδιακή τηλεόραση στο επίπεδο της προστασίας της οργανωτικής της δομής, όπως αυτή πραγματοποιείται με τη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 15, και όχι στο επίπεδο της προστασίας της έκφρασης των οργανωτών της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, όπως αυτή πραγματοποιείται με τη διάταξη της παραγράφου 1 του ίδιου άρθρου.

Αυτό συμβαίνει, γιατί η μόνη διάταξη, που αφορά στην οργάνωση ειδικά της ραδιοτηλεόρασης με σκοπό να οριοθετηθεί η συνταγματική της προστασία, είναι αυτή της παρα-

ρικανική νομολογία, την άποψη της εξομοίωσης του τύπου με την καλωδιακή τηλεόραση, σε *υπ. Midwest Video Corp. v. FCC*, 571 F.2d 1025.

96. Σχετικά με την υποκειμενική πλευρά της ελευθερίας του τύπου, η οποία συνίσταται σε ένα ατομικό δικαίωμα, και την αντικειμενική πλευρά, η οποία συνίσταται σε μία θεσμική εγγύηση, βλ. ενδεικτικά, *Δαγτόγλου*, Τύπος, ό.π., σ.32 και *Hesse*, ό.π., σ.154 επ.

97. Βλ. σχετ. *Bullinger*, σε: *Isensee/Kirchhof* (Hrsg.), ό.π., αριθ.118. Στον αριθ. περ. 119, ο ίδιος δέχεται ότι υπάρχει ελευθερία της ραδιοτηλεόρασης, η οποία, σύμφωνα με μία αρχικά θεσμική αντίληψη, πρέπει να υπηρετεί την ελευθερία σχηματισμού ατομικής και δημόσιας γνώμης και να διευκολύνει τη διάδοση όλων των απόψεων. Ο *Herzog*, στο *Maunz-Dürig*, ό.π., αριθ. περ. 3 και 11 αναφέρεται στη θεσμική συνιστώσα και στον θεσμικό χαρακτήρα του ά.5 παρ.1 του GG. Ο *Wittman*, αναλύοντας την ίδια διάταξη, αναφέρει τον όρο θεσμική ελευθερία (*institutional freedom*) ως περισσότερο βαρύνοντα για την περιγραφή της συνταγματικής προστασίας αυτού του είδους και προβλέπει: «The positive command of institutional broadcast freedom... This polarity often gives way to a shorthand dichotomy between the objective and subjective elements of this... constitutional right» (ό.π., σ.153 επ).

γράφου 2 του άρθρου 15. Η διάταξη της παραγράφου 1 ίδιου άρθρου απλώς υπάγει δυνητικά μία σειρά μέσων σε καθεστώς προληπτικού ελέγχου, χωρίς ωστόσο να αναιρεί γι'αυτά το *maximum* της συνταγματικής προστασίας, που συνιστά η ελευθερία της έκφρασης.

Υπό την εκδοχή της θεσμικής εγγύησης δεν γεννώνται κατ'αρχήν αγώγιμες αξιώσεις για τα υποκείμενα, που αποδεικνύουν έννομο συμφέρον, παρά μόνον υπό προϋποθέσεις. Παράδειγμα, στην περίπτωση της καλωδιακής τηλεόρασης, αξιώσεις γεννώνται σε περιπτώσεις ενεργοποίησης του συλλογικού συμφέροντος των τοπικών κοινοτήτων για παροχή καλωδιακών προγραμμάτων, που να εγγυώνται την τήρηση των συνταγματικών αρχών, ή για την παροχή της *minimum* πληροφόρησης μέσω του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου.

1βδ. Η εκδοχή της εγγύησης θεσμού

Ενώ για τη νομική κατασκευή της θεσμικής εγγύησης αποτελεί πρόβλημα, εάν αυτή περιλαμβάνει και την εγγύηση υποκειμενικών δικαιωμάτων του φορέα ενός θεσμού ή ατομικών δικαιωμάτων μεμονωμένων συμμετόχων σε αυτόν, δεν συμβαίνει το ίδιο και με την εγγύηση θεσμού (*Instituts Garantie*).

Ενώσω οι θεσμικές εγγυήσεις αποβλέπουν στην εκπλήρωση μίας λειτουργικής αποστολής του κράτους και συνδέονται με την αντικειμενικοποίηση των ατομικών δικαιωμάτων⁹⁸, οι εγγυήσεις θεσμού προϋποθέτουν την ύπαρξη ενός ατομικού δικαιώματος, το οποίο κατοχυρώνουν, προσδίδοντας συνταγματική κάλυψη στην έννομη σχέση, στην οποία αυτό βασίζεται⁹⁹. Εγγύηση θεσμού, για παράδειγμα, έχει γίνει δεκτό από τη θεωρία ότι συνιστά η διάταξη του άρθρου 20 παράγραφος 1 του ελληνικού Συντάγματος σχετικά με την παροχή δικαστικής προστασίας¹⁰⁰.

Η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή, ως εγγύηση θεσμού, εδράζεται στη θεωρητική κατασκευή του ατομικού δικαιώματος, το οποίο προστατεύεται συνταγματικά με βάση τη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 15. Η υπόθεση αυτή προϋποθέτει την προστασία του θεσμού της καλωδιακής τηλεόρασης, όπως αυτός κατοχυρώνεται στη δεύτερη παράγραφο της ίδιας διάταξης.

1βε. Η εκδοχή του λειτουργικού δικαιώματος

Το λειτουργικό δικαίωμα (*droit-fonction*) θεσπίζεται για την εξυπηρέτηση μίας συγκεκριμένης λειτουργίας¹⁰¹. Όταν στο δικαίωμα προσδίδεται λειτουργικό περιεχόμενο,

98. Βλ. σχεχ. *C.Schmitt*, ό.π., σ.143 επ.

99. Βλ. σχετ. *Λεβέντη*, ΤοΣ (154). Πρβλ. *Σιούτη*, Περιβάλλον, ό.π., σ.103 επ.

100. Βλ. σχετ. *Παυλόπουλο*, Αίτηση ακυρώσεως, ό.π., α.127-8. Πρβλ. και *Κλαμαρή*, Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας κατά το άρθρο 20 παρ.1 Συντάγματος 1975, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1989, σ.109, ο οποίος υποστηρίζει ότι το ά.20 παρ.1 Σ. ενσωματώνει μία θεσμική επιταγή για αναγνώριση ενός συνταγματικά κατοχυρωμένου ατομικού δικαιώματος.

101. Σχετικά με τα λειτουργικά δικαιώματα, βλ. από την ελληνική βιβλιογραφία, *N.N. Σαρίπο-*

το οποίο συνήθως συναρτάται προς την ικανοποίηση σκοπών δημόσιου συμφέροντος, το δικαίωμα αυτό είναι δυνατό να συνιστά αντικείμενο μίας θεσμικής εγγύησης¹⁰².

Ο σκοπός λοιπόν και η αντικειμενική λειτουργία, που επιτελεί το δικαίωμα στην κάθε έννομη τάξη, του προσδίδει λειτουργικό περιεχόμενο και το κατατάσσει στην κατηγορία του λειτουργικού δικαιώματος.

Η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή είναι δυνατό να συνιστά περιεχόμενο ενός λειτουργικού δικαιώματος, επειδή εκπληρώνει μία αποστολή δημόσιου συμφέροντος. Μέσω της χρήσης κοινόχρηστων χώρων, η καλωδιακή τηλεόραση έχει τη δυνατότητα να παρέχει τηλεοπτικό πρόγραμμα για την κάλυψη ολόκληρης της επικράτειας, με *minimum* πληροφόρηση για τους πολίτες, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να επικοινωνούν μεταξύ τους και με τη διοίκηση.

Με τον τρόπο αυτό η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή, ως λειτουργικό δικαίωμα, αφενός προστατεύει τον φορέα της και αφετέρου πραγματοποιεί την αποστολή της¹⁰³.

1βστ. Ο συσχετισμός με την έννοια της δημόσιας υπηρεσίας

Η έννοια της δημόσιας υπηρεσίας (*service public, public service*) περιλαμβάνει ένα σύνολο δραστηριοτήτων, οι οποίες υπάγονται σε κρατική ρύθμιση, με σκοπό την εύρυθμη κοινωνική παροχή ενός συγκεκριμένου έργου.

Επειδή η παροχή ραδιοτηλεοπτικής υπηρεσίας, είτε ερτζιανής είτε καλωδιακής, εξυπηρετεί σκοπούς δημόσιας λειτουργίας, γι' αυτό η παροχή αυτή εθεωρείτο και ως αντικείμενο μίας δημόσιας υπηρεσίας, με τη νομική έννοια του όρου¹⁰⁴.

λο, Σύστημα, τόμ.Γ', ό.π., σ.32, Βλάχο, Κοινωνιολογία, ό.π., σ.162, υπ. (2), *Κασιμάτη*, Περί της αρχής της επικουρικότητας του κράτους, Αθήναι, 1974, σ.123 επ. και γενικότερα, *Dabin, Le droit subjectif*, Dalloz, Paris, 1952, σ.19 και 91.

102. Η Σιούτη (Περιβάλλον, ό.π., σ. 103 επ.), εξετάζοντας την εκδοχή ενός κοινωνικού δικαιώματος στο περιβάλλον, υποστηρίζει ότι όταν τα κοινωνικά δικαιώματα ενσωματώνονται στην έννομη τάξη που υπάρχει αντικειμενικά, προσλαμβάνουν τη μορφή θεσμικών εγγυήσεων. Με αυτό τον τρόπο τα δικαιώματα διαπλάθουν υπερατομικό λειτουργικό περιεχόμενο.

103. Ο *Rossen* (ό.π., σ.426 επ) καταλήγει, σχετικά με τη φύση του δικαιώματος στη ραδιοτηλεόραση, στην εκδοχή του λειτουργικού θεμελιώδους δικαιώματος (*Funktionsgrundrecht*). Ο ίδιος θεωρεί ότι ακόμη και η αντίληψη μίας ουσιαστικής ιδιωτικής ελευθερίας της ραδιοτηλεόρασης, η οποία να εδράζεται στο πρότυπο της αγοράς που επικρατεί για τον τύπο, είναι αποτέλεσμα μίας λειτουργικής θεώρησης της ελευθερίας της ραδιοτηλεόρασης. Αυτή, υποστηρίζει, αποκτά τη χροιά ενός λειτουργικού δικαιώματος, στο πλαίσιο προστασίας του ά.5 παρ.1 του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης. Ο *Scheuner* (ό.π., σ.16) μεταφέρει την άποψη ότι η ελευθερία της ραδιοτηλεόρασης αποτελεί ένα εργαλειακό δικαίωμα για την πραγμάτωση της ελευθερίας της πληροφόρησης.

104. Πρβλ. σχετ. τον *Αλιβιζάτο*, (Κράτος, ό.π., σ.42 επ.), ο οποίος αναφέρει: «Πράγματι, η θέληση του συνταγματικού νομοθέτη ήταν να αναχθεί η ραδιοτηλεοπτική εκπομπή σε περιεχόμενο δημόσιας υπηρεσίας...» και τον *Βενιζέλο*, Η έκρηξη, ό.π., σ.53, για την ελληνική θεωρία, *Drouot*, ό.π., σ.173 επ., για τη γαλλική και *HO, Peacock Report*, ό.π., σ.6 επ., για τη Βρετανική. Βλ. ακόμη, για τις ενδιαφέ-

Η άποψη αυτή ισχυροποιήθηκε από το γεγονός ότι, μέχρι την προηγούμενη δεκαετία, η νομοθετική εξουσία είχε υπαγάγει τη ραδιοτηλεόραση σε καθεστώς κρατικού μονοπωλίου, εκλαμβάνοντας την αντίστοιχη υπηρεσία ως κοινωφελή παροχή, την οργάνωση της οποίας όχι απλώς ρυθμίζει, αλλά και αναλαμβάνει το κράτος¹⁰⁵.

Με την εξέλιξη της τεχνικής και την εισδοχή στη ραδιοτηλεοπτική αγορά νέων διαύλων παροχής πληροφοριών, τη ραδιοτηλεοπτική παροχή ανέλαβαν σταδιακά ιδιωτικές επιχειρήσεις, που έχουν κάποιας μορφής εξάρτηση από το κράτος. Οι επιχειρήσεις αυτές ήταν είτε δημόσιες εταιρείες¹⁰⁶, διφυή πρόσωπα ή εταιρικές μορφές, στις οποίες το κράτος ασκούσε εποπτεία. Οι τηλεοπτικές δραστηριότητες ασκούνταν κατά παραχώρηση, με σύμβαση και με άδεια.

Τέλος, με την εισδοχή και της καλωδιακής τηλεόρασης στη ραδιοτηλεοπτική αγορά, οι φορείς παροχής των τηλεοπτικών μηνυμάτων ανεξαρτητοποιήθηκαν σταδιακά από την επιρροή της κεντρικής διοίκησης και το οργανωτικό πλαίσιο της ραδιοτηλεόρασης απορρυθμίσθηκε βαθμιαία. Με την απορρύθμιση των ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών δεν εξαλείφονται οι σκοποί της δημόσιας υπηρεσίας, τους οποίους εκπληρώνει με την αποστολή της η ραδιοτηλεόραση.

Η καλωδιακή δε τηλεόραση συγκεκριμένα, αν και λειτουργεί συνήθως με τη μορφή ιδιωτικής εκμετάλλευσης, εκπληρώνει πάντως τη *minimum* δημόσια αποστολή της¹⁰⁷.

Η πλήρωση της αποστολής αυτής, η οποία στο ελληνικό Σύνταγμα αποτυπώνεται στη θέση στόχων για τη λειτουργία και της καλωδιακής τηλεόρασης, με τη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 15, πραγματοποιείται και όταν φορέας παροχής της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής είναι ιδιώτης. Η αποστολή αυτή εκπληρώνεται με την άσκηση άμεσου ελέγχου του κράτους επί της καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης, όπως ορίζει η ανωτέρω διάταξη.

Η αποστολή όμως της δημόσιας υπηρεσίας, που καλείται να εκπληρώσει, σε κάποιο βαθμό, η καλωδιακή τηλεόραση δεν αναιρεί *ex ipso facto* και το ενδεχόμενο τεκμηρίωσης ενός δικαιώματος καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής¹⁰⁸.

ρουσες απόψεις, *Boissou*, La réforme de la radio-télévision et la notion de service public, RDP, 1973, 5, *Bourges*, Médias la fin du service public? Politique aujourd'hui, 1984, 7 και *Legres*, Télévision: Peut-on sauver le service public? Presse-Actualité, 1984, 49.

105. Βλ. σχετ. Πρ.Επεξ. 158/92 ΣτΕ. Contra ο *Scheuner* (ό.π., σ.16).

106. Βλ. για την ελληνική πραγματικότητα, το καθεστώς της ΕΡΤ-ΑΕ υπό το ν. 1730/87 και για τη γαλλική, *Debbasch*, Droit, 1ère éd., ό.π., σ.418 επ. σε συνδυασμό με *Jeanneau*, Droit des services publics et des entreprises nationales, Dalloz, Paris, 1984, σ.454 επ.

107. Βλ. σχετ. *Curran*, Rethinking the Media as a Public Sphere, σε: Dahlgren/Sparks, Journalism and the Public Sphere in the New Media Age, Routledge, London, 1991, σ.27 επ., *Delperée* (dir.), Médias et service public, Bruylant, Bruxelles, 1992, σ.13 επ. και *Papathanassopoulos*, Public Service Broadcasting and Deregulatory Pressures in Europe, 16 Journal of Information Science (1990), 113.

108. Κατηγορηματικός σε αυτή τη μειοψηφούσα άποψη, ο *Delvolvé*, Service public et libertés publiques, Rev. fr. Droit adm., 1 (1) 1985, 1.

Η υπαγωγή της παροχής μίας υπηρεσίας σε καθεστώς δημόσιας υπηρεσίας, υποστηρίζεται σχετικά στη γαλλική θεωρία, είναι προϊόν νομοθετικής και, σε τελευταία ανάλυση, πολιτικής επιλογής. Για τον λόγο αυτό, η δημόσια υπηρεσία χαρακτηρίστηκε ως «ετικέτα»¹⁰⁹, που επικολλάται στην παροχή μίας υπηρεσίας, όταν υπάρχει η ανάλογη νομοθετική βούληση, η άσκηση μίας δραστηριότητας να τεθεί υπό αυστηρό κρατικό έλεγχο¹¹⁰.

Η νομοθετική όμως αυτή επιλογή, η οποία παραλλάσσει κατά καιρούς δεν αναιρεί στα υποκείμενα που ενεργοποιούνται στο πλαίσιο της άσκησης της δραστηριότητας, η οποία συνιστά αντικείμενο της δημόσιας υπηρεσίας, τη δυνατότητά τους να ασκούν ατομικά δικαιώματα, όταν μάλιστα αυτά κατοχυρώνονται στο Σύνταγμα¹¹¹.

1γ. Η θέσπιση περιορισμών

Οι νομικοί περιορισμοί κατά την άσκηση του δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής προσδιορίζονται από το κανονιστικό περιεχόμενο των άρθρων 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος και 10 παράγραφος 2 της ΕΣΔΑ.

Η ratio της πρώτης διάταξης επιβάλλει την ανάγκη θέσπισης περιορισμών από την κεντρική εξουσία, ή όποιο άλλο πρόσωπο ασκεί τον άμεσο έλεγχο του κράτους επί της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, προκειμένου να ρυθμισθεί εύρυθμα η συνολική παροχή της καλωδιακής τηλεοπτικής εικόνας. Συνήθη τρόπο τέτοιας ρύθμισης αποτελεί το σύστημα εκχώρησης αδειών λειτουργίας σε καλωδιακούς τηλεοπτικούς οργανωτές. Οι άδειες εγκατάστασης των δικτύων και λειτουργίας των σταθμών εμπεριέχουν έμμεσα τη ρύθμιση της άσκησης του σχετικού δικαιώματος, αλλά και τους περιορισμούς του¹¹².

Συναφής, στο σημείο αυτό, είναι ο προβληματισμός, εάν ο περιορισμός τον οποίο συνιστά η άδεια είναι ή όχι υπέρμετρος, ώστε να οδηγή σε πλήρη συρρίκνωση της δυνατότητας άσκησης του σχετικού δικαιώματος¹¹³. Η απάντηση στην προκείμενη περίπτωση φαίνεται πως είναι αρνητική, δεδομένου ότι το δικαίωμα σε άδεια εκπομπής και το ίδιο το δικαίωμα εκπομπής μπορεί να είναι ταυτόσημα, στην πράξη, κατά την άσκησή τους.

Στο βαθμό που η κατοχύρωση ενός δικαιώματος καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής ανάγεται σε άλλες συνταγματικές διατάξεις, πέραν του άρθρου 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος, και συγκεκριμένα, στα άρθρα 14 παράγραφος 1 και 5 παράγραφος 1, οι πε-

109. Βλ. σχετ. *Truchet*, Label de service public et statut du service public, AJ (1982), 427 και *Delaubadève*, Traité de droit administratif, tom. 1, 9ème éd., LGDJ, Paris, 1984, σ. 647.

110. Αντίστοιχα, όταν το αντικείμενο μίας δραστηριότητας καθίσταται αντικείμενο νομοθετικού μονοπωλίου τότε θεωρείται περιεχόμενο δημόσιας υπηρεσίας. Βλ. σχετ. *Delaubadève*, ό.π., σ. 648 και *Συμεωνίδη*, Η φύση των πράξεων των νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου του δημόσιου τομέα, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, σ. 56-7.

111. Βλ. *Delvolvé*, Rev. fr. Droit adm.

112. Βλ. σχετ. ΣτΕ 5040/87 (Ολ.), άποψη μειοψηφίας.

113. Βλ. σχετ. *Μάνεση*, Ελευθερίες, ό.π., σ.82, *Αντωνόπουλο*, ό.π., σ.67-68 και *Robert*, ό.π., σ.40.

ριορισμοί οι οποίοι προκύπτουν κατά την άσκηση του δικαιώματος αυτού είναι οι γενικοί περιορισμοί των ανωτέρω συνταγματικών διατάξεων.

Η διάταξη της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ θεσπίζει μάλιστα ένα μακρύ κατάλογο περιορισμών, κατά την άσκηση όλων των δικαιωμάτων έκφρασης, άρα και αυτού της καλωδιακής διάδοσης τηλεοπτικών μηνυμάτων.

Οι περιορισμοί αυτοί εξειδικεύουν περαιτέρω όσους προκύπτουν από δεσμευτικά κείμενα της εσωτερικής ελληνικής έννομης τάξης. Σε κάθε περίπτωση ερμηνευτικής δυσχέρειας, επιλέγεται η λιγότερο περιοριστική για την άσκηση του δικαιώματος εκδοχή.

1γα. Οι άδειες λειτουργίας

Σύμφωνα με την ισχύουσα ελληνική νομοθεσία, και ειδικά κατά τη διάταξη του άρθρου 4 του νόμου 1866/1989, η διοίκηση εκχωρεί άδειες λειτουργίας σε καλωδιακούς τηλεοπτικούς σταθμούς. Οι όροι της άδειας είναι δεσμευτικοί για τον δικαιούχο¹¹⁴.

Κατ' εξαίρεση, είναι δυνατό να θεσπισθούν από το όργανο που ασκεί τον άμεσο έλεγχο του κράτους επί της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, και για την ικανοποίηση του γενικού δημόσιου συμφέροντος, γενικοί προληπτικοί όροι, που να άπτονται της φερεγγυότητας των πιθανών δικαιούχων¹¹⁵.

Το άρθρο 10 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ, στο εδάφιο γ' ορίζει: «Το παρόν άρθρον δεν κωλύει τα κράτη από του να υποβάλωσι τας επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου ή τηλεοράσεως εις κανονισμούς εκδόσεως αδειών λειτουργίας»¹¹⁶. Η νομολογία των οργάνων της ΕΣΔΑ, μέχρι πρόσφατα¹¹⁷, που σημειώθηκε μεταστροφή στις απόψεις τους, ουδέποτε επέτασσε, με βάση την ανωτέρω διάταξη, την υποχρέωση των αρχών των κρατών-μερών στη Σύμβαση να εκχωρούν άδειες λειτουργίας τηλεοπτικών σταθμών σε

114. Σχετικά με τη φύση της άδειας λειτουργίας ενός τηλεοπτικού σταθμού, η οποία εκχωρείται κατά παραχώρηση από τη διοίκηση, βλ. συγκριτικά, *Gavalda/Boizard (éds)*, ό.π., σ.94, όπου αναφέρεται: «...une autorisation... pourrait donc être analysée comme un acte mixte dans lequel les conditions d'exploitation seraient créatrices de droits...»

115. Το ΕΣΡ, προκειμένου να εξετάσει το παραδεκτό των αιτήσεων για παραχώρηση άδειας λειτουργίας σε μη κρατικούς ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς, έχει θεσπίσει περιοριστικούς όρους, οι οποίοι άπτονται της οικονομικής φερεγγυότητας των αιτούντων. Βλ. σχετ. Ειδικό Κανονισμό 1/1990 ΕΣΡ, ΦΕΚ Β' 82, 8/2/90, ά.5 παρ.1 Β και παρ.2.

116. Είναι χαρακτηριστικό, ότι κατά την υπογραφή της ΕΣΔΑ από τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, η Γαλλία υπέβαλε δήλωση στην οποία ανακοίνωνε ότι θεωρούσε σύμφωνο προς τη Σύμβαση το καθεστώς του κρατικού μονοπωλίου του τότε ραδιοτηλεοπτικού της οργανισμού, ORTF.

117. Βλ. σχετ. *Informationsverein Lentia, Jörg Haider, Aktionsgemeinschaft Offenes Radio (AGORA), Wilhelm Weber and Radio Hebbly Ges. m.b.H. v. Austria*, Προσφ. 13914/88, 15041/89, 15717/89, 15779/89, 17207/90, ΕΕΔΑ 9/9/92. Πρβλ. προηγούμενη αντίθετη νομολογία της Επιτροπής σε υπ. *X.v. Sweden*, Προσφ. 3071/67 και υπ. *Sacchi v. Italy*, Προσφ. 6452/74. Πρβλ. *Bullinger*, HRLJ (σ. 360 επ.).

όλους τους αιτούντες. Έχει όμως υποστηριχθεί ότι κατά την εκχώρηση αυτή είναι αναγκαίο να τηρείται η αρχή της ισότητας¹¹⁸.

Είχε γίνει δεκτό στη θεωρία ότι η ρήτρα του άρθρου 10 παράγραφος 1, εδάφιο γ' της ΕΣΔΑ περιελάμβανε τις τεχνικές προϋποθέσεις της άδειας και γι' αυτό η διαδικασία εκχώρησής της δεν ήταν δυνατό να υπόκειται στον έλεγχο των περιορισμών της παραγράφου 2 της ίδιας διάταξης¹¹⁹.

Στροφή που σημειώθηκε στη νομολογία¹²⁰ υπάγει τη διαδικασία εκχώρησης αδειών λειτουργίας σε μη κρατικούς τηλεοπτικούς σταθμούς στα κράτη-μέρη στην ΕΣΔΑ στον έλεγχο των περιορισμών του άρθρου 10 παράγραφος 2, οι οποίοι πρέπει επιπλέον να είναι νομοθετημένοι και απολύτως αναγκαίοι σε μία δημοκρατική κοινωνία¹²¹. Με τον τρόπο αυτό, ελέγχεται από τα όργανα της ΕΣΔΑ και η ουσία κατά τη διαδικασία της εκχώρησης, δηλαδή οι όροι και το περιεχόμενο των αδειών.

118. Βλ. σχετ. υπ. *X and the Association of Z v. Un. Kingdom*, Προσφ. 4515/70, ΕΕΔΑ 12/7/71 και *X v. Un. Kingdom*, ό.π. Στις υποθέσεις αυτές αναγνωρίζεται και η υποχρέωση των κρατικών αρχών για παροχή ισότιμων αδειών. Στην υπ. *Informationsverein Lentia and others v. Austria*, ό.π., η Επιτροπή έκρινε ότι η άρνηση παραχώρησης άδειας από την πλευρά του κράτους πρέπει να μην είναι αυθαίρετη και να μην πραγματοποιεί διακρίσεις. Κατά την εκχώρηση της άδειας λειτουργίας ενός ιδιωτικού σταθμού, η ισότητα απαιτεί την εναλλαγή των δικαιούχων. Υποστηρίζεται όμως γενικά στη θεωρία ότι ο παλαιός δικαιούχος μίας άδειας έχει εύλογη προσδοκία στην ανανέωσή της. Βλ. σχετ. από την αμερικανική θεωρία, *Jones*, ό.π., σ.119, όπου αναφέρεται: «... that a licensee who has given meritorious service has a "legitimate renewal expectancy" that is implicit in the structure of the Act and should not be destroyed absent good cause». Πρβλ. *Verenna-Wiedemann* (ό.π., σ.80 επ.), η οποία υποστηρίζει ότι κάθε πολίτης έχει δικαίωμα να ζητήσει άδεια για τη διενέργεια καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής.

119. Η θεωρία υποστήριζε ότι η άρνηση ενός κράτους-μέρους στην ΕΣΔΑ να παράσχει άδεια δεν ελέγχεται με βάση τους περιορισμούς του ά. 10 παρ.2 της Σύμβασης. Βλ. σχετ. *Van Dijk/Van Hoof*, 1st ed., ό.π., σ.314 και ακόμη, *Fawcett*, *The Application of the European Convention on Human Rights*, Clarendon Press, Oxford, 1987, σ.259, *Sieghart*, ό.π., σ.336 επ., και *Pinto*, *Liberté*, ό.π., σ.219. Πρβλ. *Gavalda/Boizard* (éds), ό.π., σ.181.

120. Βλ. σχετ. υπ. *Autronic AG*, ΕΔΔΑ, ό.π., παρ.50.

121. Βλ. σχετ. υπ. *Groppera Radio AG*, ΕΔΔΑ, ό.π., παρ.61, όπου αναφέρεται, μεταξύ άλλων: «... This supports the conclusion that the purpose of the third sentence... is to make it clear that States are permitted to control by a licensing system the way in which broadcasting is organised in their territories particularly in its technical aspects...». Πρβλ. και *Engel* (ό.π., σ.275), ο οποίος θεωρεί ότι η ρήτρα του ά.10 παρ.1, εδ.γ' της ΕΣΔΑ έπρεπε να ρυθμίζει τις τεχνικές προϋποθέσεις της άδειας ενώ η διάταξη του ά. 10 παρ.2 τις ουσιαστικές. Ο *Schwartz* (ELR (41)) υποστηρίζει ότι η διάταξη του ά.10 παρ.1, εδ.γ' της ΕΣΔΑ εφαρμόζεται σε επιχειρήσεις και ενεργητικής και παθητικής τηλεόρασης, αλλά δεν διευκρινίζει εάν ο έλεγχος των περιορισμών, κατά τη χορήγηση της άδειας, περιλαμβάνει μόνον τις τεχνικές προϋποθέσεις της τηλεπικοινωνίας ή τους όρους λειτουργίας της καλωδιακής επιχείρησης ή ακόμη και το περιεχόμενο της ίδιας της δραστηριότητας.

1γβ. Η προοπτική της απορρύθμισης (deregulation)

Απορρύθμιση των μέσων μαζικής ενημέρωσης συνιστά το φαινόμενο της έλλειψης νομοθετικής παρέμβασης κατά τη λειτουργία τους¹²². Η απορρύθμιση, προς την οποία στρέφεται ιδίως η αμερικανική αγορά της καλωδιακής τηλεόρασης¹²³, επηρεάζει κατά βάση τη νομική θέση του καλωδιακού τηλεοπτικού οργανωτή.

Η κύρια συνέπεια γι' αυτόν είναι ότι η κρατική παρέμβαση επί των δικαιωμάτων του, έκφρασης, ενεργητικής πληροφόρησης, οικονομικής ελευθερίας και γενικότερα εκπομπής, στο πλαίσιο της οργάνωσης από αυτόν ενός καλωδιακού τηλεοπτικού σταθμού, δεν είναι δυνατή παρά μόνον όταν το γενικό ή ειδικότερα έννομα συμφέροντα το απαιτούν ad hoc.

Η προοπτική της απορρύθμισης φαίνεται πάντως να είναι η κρατούσα και για την ευρωπαϊκή τηλεοπτική αγορά, μετά την απόρριψη του συστήματος του κρατικού ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου στη διάρκεια της δεκαετίας του '80¹²⁴. Πρακτικό αντίκρουσμα είναι η ελαχιστοποίηση της κρατικής παρέμβασης στο περιεχόμενο των καλωδιακά εκπεμπόμενων τηλεοπτικών προγραμμάτων¹²⁵.

Παρ.2. Συρροή και σύγκρουση των δικαιωμάτων επικοινωνίας

2α. Η έννοια του δικαιώματος επικοινωνίας

Δικαίωμα επικοινωνίας είναι ένα γενικό δικαίωμα, με το οποίο είναι εξοπλισμένα τα υποκείμενα που συμμετέχουν στη λειτουργία των μέσων μαζικής ενημέρωσης, στην ευρεία τους έννοια, ως μέσων μαζικής επικοινωνίας¹²⁶. Το δικαίωμα αυτό αποτελεί συνισταμένη των δικαιωμάτων εκπομπής, λήψης και πληροφόρησης¹²⁷.

122. Πρβλ. τον Βενιζέλο, Η έκρηξη, ό.π., σ.24, υπ. (12), ο οποίος υποστηρίζει, παραπέμποντας στον Balle, ότι η *déreglementation* (ασθενέστερη μορφή από ό,τι η *dérégulation*) αποτελεί την κύρια τάση της αμερικανικής τηλεόρασης, ενώ η *démonopolisation* την αντίστοιχη των ευρωπαϊκών τηλεοράσεων. Για τη γενικότερη προβληματική, βλ. ενδεικτικά, *Allen* (ed.), *Broadcasting in the 90's. The Regulatory Revolution*, Blenheim Online Publications, 1989, *passim*.

123. Βλ. για την ιστορική προοπτική, Ζέρη, *Ιδιωτική*, ό.π., σ.123 επ.

124. Βλ. σχετ. *Renaud/Pragnell* (eds), ό.π., σ.23 επ.

125. Βλ. σχετ. *Scalon*, *Content Regulation Reconsidered*, σε: *Lichtenberg* (ed.), *Democracy and the Mass Media*, Cambridge University Press, 1990, σ.331 επ.

126. Βλ. σχετ. *Rossen*, ό.π., σ.28 επ., *Robertson/Nicol*, *Media Law. The Rights of Journalists, Broadcasters and Publishers*, Sage, London, σ.1 επ., *Israel*, *La liberté de la communication audiovisuelle*, *Cahiers de la Communication*, 1983, σ.35 επ., *Luchaire*, *La protection constitutionnelle des droits et des libertés*, *Economica*, Paris, 1987, σ.123 επ., *Agence de l'informatique*, *Le droit criminel face aux technologies nouvelles de la communication*, *Economica*, Paris, 1986, σ.132.

127. Ο *Balle* (*Médias*, 4ème éd., ό.π., σ.213) δίνει τον ορισμό του δικαιώματος της ελευθερίας της επικοινωνίας: «La liberté de communication est le droit, pour chacun, d'utiliser librement le média de son choix pour exprimer sa pensée en la communiquant à autrui, ou pour accéder à

Ο Balle υποστηρίζει, παραπέμποντας στην αρχική σύλληψη του δικαιώματος επικοινωνίας από τον J. d'Arcy, ότι αυτό συνίσταται στην ελευθερία του δικαιώματος της έκφρασης, υπό την ευρεία της έννοια¹²⁸. Το δικαίωμα αυτό, υποστηρίζει ο ίδιος, είναι περισσότερο χρηστικό από το δικαίωμα πληροφόρησης. Η τεκμηρίωσή του είναι δυνατό να εισφέρει νέα νομική βάση για τη μετουσίωση των ελευθεριών, που κατοχυρώνονταν σε όφελος των οργανωτών των παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης, σε εγγυήσεις λειτουργίας των νέων μέσων¹²⁹.

Σύμφωνα με τη γαλλική θεωρία¹³⁰, η αμφίδρομη τεχνική της επικοινωνίας, η μεγάλη ποσότητα των διακινούμενων πληροφοριών μέσω του δικτύου και οι καινούργιες αρχές που εισφέρουν στη νομική θεωρία οι νέες τεχνικές μετάδοσης πληροφοριών και μηνυμάτων αναγνωρίζονται ως επιχειρήματα υπέρ της αναγνώρισης ενός τέτοιου δικαιώματος επικοινωνίας.

Η καλωδιακή επομένως τηλεόραση είναι το τεχνικό εκείνο μέσον ενημέρωσης και επικοινωνίας, μέσω του οποίου θα ήταν δυνατό να ασκείται ένα δικαίωμα της ελευθερίας της επικοινωνίας, εάν αυτό μπορεί να συναχθεί ερμηνευτικά από το ελληνικό Σύνταγμα. Βαρύνον στοιχείο που οδηγεί στο ανωτέρω συμπέρασμα, είναι η δυνατότητα της αμφίδρομης επικοινωνίας, που η τηλεόραση αυτή εξασφαλίζει μέσω των δικτύων της.

Ενδείξεις που παρέχει το Σύνταγμα για την τεκμηρίωση ενός δικαιώματος επικοινωνίας συνιστούν κυρίως οι διατάξεις των άρθρων 14 παράγραφος 1 και 15 παράγραφος 1, οι

l'expression de la pensée d'autrui, quelle que soit, dans les deux cas, la forme ou la finalité de cette expression». Βλ. ακόμη από τη σχετική βιβλιογραφία, *Chevallier*, Le nouveau statut de la liberté de communication, AJDA, 1987, 59, *Cocca*, The Right to Communicate: Recent Developments, JMLP (1982), 259, *Gross*, Some International Law Aspects of the Freedom of Information and the Right to Communicate, σε: Nordenstreng/Schiller (eds), National Sovereignty and International Communication, 1979, σ.205 επ., *Israel*, La liberté de la communication audiovisuelle, 1-2 Cahiers de la Communication, 1983, 35, *Lehmann*, The Human Right of Communication, 4 NYLSJILC (1982), 83, *Boiton-Malherbe*, La protection des journalistes en mission périlleuse dans les zones de conflit armé, Bruylant, Bruxelles, 1989, σ.93 επ., *Fisher*, Le droit à la communication: Rapport sur l'état de la question, UNESCO, Paris, 1982, Kleinwächter, Human Rights, the Right to Communicate and International Law, 10 JMLP (1989), 28 και *Segourd*, La dualité public-privé et le droit de la communication audiovisuelle, Rev.fr.Droit adm. 3 (3) 1987, 356. Ο *Fisher*, ό.π., σ.13 επ., αναλύει την εμφάνιση της σύλληψης της νέας ελευθερίας από τον *Jean d'Arcy* σε ένα άρθρο του στο EBU Review, No 118 (1969), σ.14 επ., και τη συνέχιση της θεωρίας του, στο The Right of Man to Communicate, Collected Papers, 1973, σ.112 επ. Ακολούθησαν οι θεωρίες των LeDuc, *Cocca*, De Sola Pool στα Evolving Perspectives και Journal of Communication, οι οποίοι μετέφεραν τον προβληματισμό σχετικά με την ελευθερία ή το δικαίωμα της επικοινωνίας στους κόλπους της EBU. Για την «Kommunikationsfreiheit» στη γερμανική θεωρία, βλ. τέλος, *Schmidt-Jortzig*, σε *Isensee/Kirckhof* (Hrsg.), ό.π., σ.642 επ.

128. Βλ. σχετ. *Balle*, Médias, 4ème éd., ό.π., σ.212.

129. *Ibid*, σ.210, Πρβλ. και BVerfGE 83, 238.

130. *Balle*, Médias, 4ème éd., ό.π., σ.210.

οποίες κατοχυρώνουν τη διαδικασία της ελεύθερης έκφρασης με κάθε μέσον. Η διάταξη του άρθρου 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος, στη συνέχεια, κατοχυρώνει τη θέση του δέκτη της πληροφορίας, εισάγοντας μία υποχρέωση για το κράτος να μην παρεμποδίζει, παρά μάλλον να διευκολύνει τη ροή των πληροφοριών.

Τέλος, οι διατάξεις των άρθρων 14 παράγραφος 2, εδάφιο α' και 15 παράγραφος 2 κατοχυρώνουν τη λειτουργία του τύπου και της ραδιοτηλεόρασης ως θεσμών. Το κανονιστικό πεδίο του άρθρου 19 του Συντάγματος καλύπτει, ως προς την αναγκαιότητα του απορρήτου της λειτουργίας τους, μέσα επικοινωνίας κατά τεκμήριο ατομικής και κατ'εξαίρεση μαζικής. Το κανονιστικό δε πεδίο του άρθρου 15 παράγραφος 1 του Συντάγματος καλύπτει, ως προς το εύρος της ελευθερίας της λειτουργίας τους από κρατική παρέμβαση, ποικίλα μέσα, και μάλιστα όσα υπάγονται στη φράση «και κάθε παρεμφερές μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης» της ανωτέρω διάταξης.

Συνεπώς, ο συντακτικός νομοθέτης κατοχυρώνει τα μέσα μαζικής ενημέρωσης καθώς και τη νομική θέση του πομπού και του δέκτη των δικαιωμάτων επικοινωνίας με κάθε μέσον¹³¹. Δεν συνιστά λοιπόν λογικό άλμα να συμπεράνει κανείς ότι τα δικαιώματα όλων των υποκειμένων της τηλεοπτικής διαδικασίας συνενώνονται σε ένα πλέγμα, το οποίο στην καθολική του μορφή αποτελεί το δικαίωμα επικοινωνίας. Όσον αφορά δε ειδικά στην καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή, το δικαίωμα αυτό συνιστά δικαίωμα επικοινωνίας μέσω της καλωδιακής τηλεόρασης¹³².

2β. Η σχέση με τα συναφή δικαιώματα

Ο Δ.Τσάτσος, όταν αναφέρεται στη σύγκρουση των θεμελιωδών δικαιωμάτων¹³³, υποστηρίζει ότι αυτή επιλύεται με βάση την αρχή της πρακτικής αρμονίας και τη θεωρία της συγκεκριμένης στάθμισης των αγαθών¹³⁴. Η στάθμιση αυτή, συνεχίζει ο ίδιος, γίνεται σε δύο επίπεδα, υποκειμενικό και αντικειμενικό.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, το δικαίωμα επικοινωνίας μέσω της καλωδιακής τηλεόρασης μάλλον συρρέει, παρά συγκρούεται με τα επιμέρους δικαιώματα ή ελευθερίες της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης, εκπομπής και πληροφόρησης¹³⁵.

Μόνος γνώμονας για να προσδιορισθεί στο προστατευτικό πεδίο ποιού δικαιώματος

131. Σχήμα το οποίο ο *Cornig* (Äußerungsfreiheit, ό.π., σ.170 επ.), προσδιορίζει ως ενεργητική και παθητική ελευθερία της ραδιοτηλεόρασης.

132. Βλ. BVerfGE 57 (321), για την ανάγκη διαλεκτικής συνένωσης από το νομοθέτη πολλών δικαιωμάτων.

133. Σύγκρουση θεμελιωδών δικαιωμάτων λαμβάνει χώρα, όταν η ίδια πράξη μπορεί να εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο περισσότερων του ενός δικαιωμάτων. Βλ. σχετ. Δ. Τσάτσος, Δικαιώματα, ό.π., σ.290 επ., Δαγτόγλου, Δικαιώματα Β', ό.π., σ.108 επ. και γενικότερα, Γαζή, Η σύγκρουσις των δικαιωμάτων, Αθήνα, 1959.

134. Βλ. Δ. Τσάτσος, Δικαιώματα, ό.π., σ.297.

135. Για την συρροή των θεμελιωδών δικαιωμάτων, βλ. Μάνεση, Ελευθερίες, ό.π., σ.63 επ., Δ.Τσάτσος, Δικαιώματα, ό.π., σ. 290 επ., και Δαγτόγλου, Δικαιώματα Β', ό.π., σ.106 επ.

εμπίπτει κάθε πράξη της καλωδιακής τηλεοπτικής διαδικασίας, είναι να διευκρινισθούν οι ειδικότεροι περιοριστικοί όροι άσκησης του δικαιώματος αυτού¹³⁶.

Συνεπώς, αφού το δικαίωμα της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής είναι αυτό που υπόκειται στους βαρύτερους περιορισμούς σε σχέση με τα άλλα συναφή δικαιώματα, γνώμονας για το επιτρεπτό μέτρο άσκησης και του δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής επικοινωνίας, τουλάχιστον όσον αφορά στον πομπό της, είναι ακριβώς το μέτρο της δυνατότητας ανάληψης, αντίστοιχα, δραστηριότητας καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής.

136. Σύμφωνα με τον Δ.Τσάτσο (Δικαιώματα, ό.π., σ.290), «Εφόσον μία και ίδια πράξη εμπίπτει εξίσου στο πεδίο προστασίας περισσότερων θεμελιωδών δικαιωμάτων εφαρμοστέα είναι η διάτα-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η οργάνωση της παροχής μέσω του καλωδιακού δικτύου

Στο μέρος αυτό θα εξετασθεί η νομική φύση και θέση του οργανωτή της τηλεοπτικής παροχής μέσω ενός καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου. Η οργάνωση αυτή περιλαμβάνει όλες τις αναγκαίες φάσεις της σχετικής τηλεοπτικής διαδικασίας. Το πρόβλημα ερευνάται *de lege lata* και *de lege ferenda*.

Παρ.1. Το δημόσιο μονοπώλιο

Η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή οργανώνεται υπό καθεστώς δημόσιου μονοπωλίου, όταν η ίδρυση, λειτουργία και εκμετάλλευση καλωδιακών τηλεοπτικών σταθμών έχει ανατεθεί αποκλειστικά σε δημόσιους φορείς, δηλαδή όργανα που ασκούν δημόσια εξουσία. Εάν η καλωδιακή τηλεόραση εθεωρείτο τοπική υπόθεση και το δίκτυο μετάδοσής της τοπικό δίκτυο, τότε αρμόδιοι φορείς για την οργάνωσή της¹, θα ήταν, βάσει αποκλειστικής ή συντρέχουσας αρμοδιότητάς τους, οι ΟΤΑ.

Εάν γίνει αποδεκτό ότι οι καλωδιακές εγκαταστάσεις αποτελούν δημόσια πράγματα, τότε ο δημόσιος σκοπός που εξυπηρετούν αποτελεί την προφανέστερη *ratio* για τη

1. Από την αμερικανική πραγματικότητα βλ. σχετικά την απόφαση της FCC, 2d 725 (1966), με την οποία εξουσιοδοτήθηκε η Επιτροπή να ελέγχει την «τοπικότητα» ως αναγκαίο συστατικό στοιχείο των ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων. Στην *Preferred Communications Inc. v. LA*, 724 F. 2d 13% (9th Cir. 1985) κρίθηκε ότι η εκχώρηση αδειών εγκατάστασης και λειτουργίας καλωδιακών τηλεοπτικών σταθμών αποκλειστικά σε πόλεις αντίκειται στην Πρώτη Τροποποίηση του Συντάγματος των ΗΠΑ, γιατί συνιστά υπέρμετρη προσβολή του δικαιώματος ελεύθερης έκφρασης των υποψηφίων εκπομπών. Contra, το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο στην *υπ. Midwest Video I*, όπου αναφέρεται ότι η FCC οφείλει να διασφαλίζει την κάλυψη, με επάρκεια, των αναγκών μίας κοινότητας από ένα καλωδιακό σύστημα. (Πρβλ. *Kreiss*, ό.π., σ.1004 επ.) Για την ανάλυση των όρων μετάδοσης προγραμμάτων τοπικού ενδιαφέροντος από τους καλωδιακούς τηλεοπτικούς σταθμούς των ΗΠΑ, βλ. *ΝΤΙΑ*, ό.π., υπ.(15), όπου γίνεται αναφορά σε προϊσχύσασες ρυθμίσεις της FCC. Σύμφωνα με αυτές, οι Πολιτείες ήταν αρμόδιες για την απόδοση των προς αυτές εισφορών των σταθμών, οι οποίοι παρείχαν βασικές καλωδιακές τηλεοπτικές υπηρεσίες μόνον για κοινότητες που ελάμβαναν σήματα από έναν ή δύο ερτζιανούς τηλεοπτικούς σταθμούς. Με τον τρόπο αυτό, το 85% των συνδρομητών της καλωδιακής τηλεόρασης λαμβάνουν σήμα από απορρυθμισμένους (*deregulated*) σταθμούς εκπομπής.

θέσπιση μονοπωλίου υπέρ του δημοσίου² σχετικά με την εγκατάσταση καλωδιακών τηλεοπτικών σταθμών, οι οποίοι θα εκπέμπουν μέσω των εγκαταστάσεων αυτών³.

Το δημόσιο μονοπώλιο στην καλωδιακή τηλεοπτική εγκατάσταση συνίσταται στο αποκλειστικό δικαίωμα υπέρ του δημοσίου ή δημόσιων φορέων για καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή. Νομιμοποιητική του βάση στο Σύνταγμα του 1975/86 θα ήταν κυρίως οι εκφράσεις «άμεσο έλεγχο του Κράτους» και «κοινωνική αποστολή», που χρησιμοποιεί ο συντακτικός νομοθέτης στο άρθρο 15 παράγραφος 2 σχετικά με την οργάνωση γενικά του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης.

Οι συνταγματικές αυτές επιταγές, όπως και η θέση ενός τρίπτυχου αρχών, αντικειμενικότητας, ισομέρειας και ποιότητας⁴, βρίσκουν αντικείμενο εφαρμογής στην καλωδιακή, όπως και στην ερτζιανή τηλεόραση.

1α. Το κρατικό μονοπώλιο

Η ελληνική νομολογία έχει κρίνει συνταγματικό το κρατικό μονοπώλιο^{5, 6} επί της

2. Με βάση το λειτουργικό κριτήριο για τη διάκριση της δράσης της δημόσιας διοίκησης, η εξυπηρέτηση ενός δημόσιου σκοπού αποτελεί αιτία ικανή για την υπαγωγή σε αυτήν μίας δραστηριότητας. Βλ. σχετ. αντί άλλων, *Παπαθανασίου-Παπαϊωάννου*, ό.π., σ.74 επ. και Πρ.Επεξ. 158/92 ΣτΕ.

3. Για μία επισκόπηση της νομοθεσίας των ευρωπαϊκών χωρών, σχετικά με τη θέσπιση ή όχι δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου επί της καλωδιακής τηλεόρασης, βλ. *EEK*, Πράσινο Βιβλίο, ό.π., σ.63 επ., *Coupric/Olsson*, *Freedom of Communication under the Law*, The European Institute for the Media, Manchester, 1987, σ.161 επ. και *Lange/Renaud*, ό.π., σ.31 επ.

4. Αντικειμενικότητα, ισοτιμία και ποιότητα, σύμφωνα με τον *Αλιβιζάτο* Κράτος, ό.π., σ.67 επ.), αντικειμενικότητα, ισότητα και ποιότητα, σύμφωνα με τον *Δαγτόγλου* (Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ.14), αντικειμενικότητα, ισότητα των όρων και ποιότητα των προγραμμάτων, σύμφωνα με το ά.3 του ν. 1866/89, αντικειμενικότητα, ισότητα των όρων, ποιότητα των προγραμμάτων, ελευθερία εκφράσεως, πολυφωνία, δημοσιογραφική δεοντολογία, σύμφωνα με την ΣτΕ 872/92. (Εφαρμογές Δημόσιου Δικαίου 3-1992, 496, Σχ. Κική).

5. Κρατικό μονοπώλιο επί της ραδιοτηλεόρασης σημαίνει στη νομική πρακτική εκχώρηση ενός αποκλειστικού και αναπαλλοτρώτου προνομίου ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής και αναμετάδοσης σε ένα νομικό πρόσωπο, ιδιωτικού ή δημόσιου δικαίου, που με τον τρόπο αυτό έχει την αρμοδιότητα άσκησης δημόσιας εξουσίας. Για το κρατικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο, βλ. συγκριτικά, *Balle*, *Médias*, 4ème éd., ό.π., σ.155 επ., *Bullinger*, σε: *Isensee/ Kirckhof* (Hrsg.), ό.π., σ.698 επ., *Pinto*, ό.π., σ.218 επ., *Witteman*, ό.π., σ.160, *Αναγνώστου*, ΝοΒ (641), *Αλιβιζάτο*, Κράτος, ό.π., σ.29 και σ.97 επ., *Βενιζέλο*, Η έκρηξη, ό.π., σ.30 επ., *Δαγτόγλου*, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ.37 επ., *Κόρσο*, Τύπος, ό.π., σ.71 επ. και *Σκουρή*, ΕΕΕυρΔ (σ.198 επ.).

6. Το κρατικό μονοπώλιο επί της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής έχει κριθεί για τη συνταγματικότητά του από τα περισσότερα ευρωπαϊκά Συνταγματικά δικαστήρια. Βλ. ενδεικτικά τις αποφάσεις BVerfGE 12, 205 (262) του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, 225, 226/1974 (και παρουσίαση τους από *Σ.Φλογαίτη*, ΤοΣ 1980, 429) του Ιταλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου και 79-1982, 20/12/82 του αντίστοιχου Ισπανικού. Για τη συμβατότητα διατάξεων εσωτερικών νομοθεσιών κρατών-μερών στην ΕΣΔΑ, που υπαγόρευαν το κρατικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο, προς το

ραδιοτηλεόρασης, όπως ίσχυσε στην Ελλάδα μέχρι το 1987⁷. Συγκεκριμένα, το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε, χωρίς να διακρίνει μεταξύ ερτζιανής και καλωδιακής τηλεόρασης, ότι ο Έλληνας νομοθέτης έχει, από το Σύνταγμα, τη διακριτική ευχέρεια να επιλέξει όποιο οργανωτικό σχήμα κρίνει σκόπιμο για τη λειτουργία των ραδιοτηλεοπτικών μέσων. Ειδικά για το κρατικό μονοπώλιο, το Συμβούλιο έκρινε ότι η υιοθέτησή του για την οργάνωση της ραδιοτηλεόρασης δεν αντίκειται στο Σύνταγμα⁸.

Η μειοψηφία όμως στις σχετικές αποφάσεις υποστήριξε ότι «η θέσπις ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου από τον κοινό νομοθέτην άγει εις συρρίκνωσιν του δικαιώματος της ελευθερίας εκφράσεως των στοχασμών και του δικαιώματος του πληροφορείσθαι, αφού παρεμποδίζει αποτελεσματικώς την ελεύθεραν ροήν και διάχυσιν της πληροφορίας εις το ευρύ κοινόν...»⁹.

ά.10 παρ.1 της Σύμβασης, βλ. ενδεικτικά *Δαγτόγλου*, Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ.48 επ., *Ιωάννου*, ΕΕ-ΕυρΔ (σ.264 επ.), *Van Dijk/Van Hoof*, ό.π., σ.313, *Pinto*, *La liberté*, ό.π., σ.218 επ. Είναι χαρακτηριστικό ότι και τα Συνταγματικά δικαστήρια επιμέρους ευρωπαϊκών χωρών και τα ευρωπαϊκά δικαστήρια πλήττουν με μεγαλύτερη ευκολία το κρατικό μονοπώλιο επί της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής παρά επί της ερτζιανής. Τέλος, το ΔΕΚ έκρινε επανειλημμένα ότι το κρατικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο δεν αντέκειτο ad hoc στις διατάξεις της Συνθ.ΕΟΚ. Βλ. σχετ. υπ. *Sacchi*, ό.π., σημ.7 και *EPT-AE κατά ΔΕΠ*, ό.π., σημ. 10-11-12. Βλ. ακόμη, *Debbasch*, *Droit*, 1ère ed., ό.π., α.17 επ., και *Drouot*, ό.π., σ.3 επ., *Gornig*, *Äußerungsfreiheit*, ό.π., σ.576 και *Scheuner*, ό.π., σ.82 επ.

7. Αναλυτικά, το κρατικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο εριζόταν, από το 1974 και έπειτα, βασικά στις διατάξεις των νόμων 230/75 και 1288/82. Σχετική θεματικά νομοθεσία της ίδιας χρονικής περιόδου, μέχρι την ψήφιση του ν.1730/87, οπότε επέρχεται η ρήξη με το μονοπώλιο όσον αφορά στο ραδιόφωνο, αποτελούν οι διατάξεις του πδ 271/76 και των ν.652/77 και 1162/81. Το ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο συμβάδιζε χρονικά με το κρατικό μονοπώλιο των τηλεπικοινωνιών, το οποίο είχε εκχωρηθεί στον ΟΤΕ, μέχρι την έκδοση του πδ 361/91 και την ψήφιση του ν.2075/92, με βάση το ν.1049/49 (ά.6) και το νδ 165/73 (ά.6). Βλ. ακόμη σχετ. ν.4277/29, ά.38, για την απαγόρευση εγκατάστασης τηλεγραφικού σταθμού, ΥΑ 16/5/60 ΦΕΚ Β' 310, ά.89, για την εγκατάσταση δικτύων telex από τον ΟΤΕ, Απ. ΔΣ ΟΤΕ 22/10/84, ά.77, για την εκχώρηση άδειας εγκατάστασης ραδιοδεκτών telex και telefax, ΥΑ 5667/80, ΦΕΚ Β' 496, για την εκχώρηση άδειας κατοχής συσκευής ασύρματου CB και νδ 1244/72, ά.1, για την εκχώρηση άδειας κατοχής ερασιτεχνικού σταθμού ασύρματης επικοινωνίας.

8. Βλ. ΣτΕ 989-90-91/87 (Τμ.Δ'), 5040/87 (Ολ.) και 1144-45/88 (Ολ.).

9. Σχετική είναι η μειοψηφούσα άποψη του δικαστή Llorente στην απόφαση της 7/12/1982 του Ισπανικού Συνταγματικού δικαστηρίου, σχετικά με την καλωδιακή τηλεόραση. Ο δικαστής αναφέρεται γενικότερα στη συμφωνία του κρατικού ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου με τη διάταξη του ά.20 του Ισπανικού Συντάγματος του 1978, όπου κατοχυρώνεται η ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης, και υποστηρίζει, ότι η διαχείριση μίας δημόσιας υπηρεσίας, όπως η τηλεόραση, η οργάνωση της οποίας αφορά σε θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, δεν μπορεί να παίρνει τη μορφή μονοπωλίου, γιατί αυτό θα ανέκοπτε την ακώλυτη άσκηση των ανωτέρω δικαιωμάτων. Για τον λόγο αυτό, συνεχίζει ο δικαστής, το κρατικό μονοπώλιο επί της ραδιοτηλεόρασης αντίκειται στο Σύνταγμα. Τέλος, το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Δικαστήριο, σε απόφασή του του 1981, έκρινε ότι το πρότυπο της εξωτερικής πολυμέρειας, δηλαδή των πολλαπλών ιδιωτικών σταθμών οι οποίοι

Την ίδια περίπου κρίση έχουν εκφέρει και ευρωπαϊκά Συνταγματικά δικαστήρια¹⁰, όταν τέθηκε ενώπιον τους πρόβλημα συνταγματικότητας ή νομιμότητας του κρατικού ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου, συστήματος που ίσχυσε στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, έως τη δεκαετία του 1980¹¹. Ωστόσο η πλειοψηφία στις σχετικές αποφάσεις θέτει συχνά ως όρο συνταγματικότητας του μονοπωλίου την οργανωτική εγγύηση, εκ μέρους

λειτουργούν παράλληλα, είναι συνταγματικά ανεκτό για τους όρους του ά.5 του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης του 1949 (βλ. σχετ. BVerfGE 51, 295 (325)).

10. Κατά τον ίδιο τρόπο έκρινε και το Ιταλικό Συνταγματικό δικαστήριο, ειδικά για την ερτζιανή τηλεόραση, στις αποφάσεις του 59/60, 225-226/74, 148/81 και 153/87. Συγκεκριμένα, με τις αποφάσεις αυτές έχει κριθεί ότι το κρατικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο της ερτζιανής τηλεόρασης σε εθνικό επίπεδο, και σχετικά με εκπομπές που μεταδίδονται στο εσωτερικό της χώρας, δεν αντίκειται στις διατάξεις των ά.21 και 41 του ιταλικού Σύνταγματος του 1947, που αναφέρονται στην ελευθερία της έκφρασης και στην οικονομική ελευθερία, αντίστοιχα. Το κρατικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο σε οποιαδήποτε άλλης μορφής εκπομπή, σύμφωνα με το Συνταγματικό δικαστήριο, είναι αντίθετο με το Σύνταγμα (βλ. *Pinto*, *La radiotelevisione tra monopolio e pluralismo*, Roma, 1982 και *Fragola*, *Le emissioni radiotelevisive nella giurisprudenza*, Giuffrè, Milano, 1990). Το Ισπανικό Συνταγματικό δικαστήριο στις αποφάσεις του 59, 13/7/60, 225-226, 10/7/74, 202, 28/7/76, 148, 21/7/81, 79, 20/12/82, μεταφέροντας σχετικές απόψεις άλλων ευρωπαϊκών Συνταγματικών δικαστηρίων, έχει κρίνει ότι, εξαιτίας της σπανιότητας των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων και των αναγκών λειτουργίας της ραδιοτηλεοπτικής υπηρεσίας, είναι συνταγματικά αποδεκτά, ως συστήματα ραδιοτηλεοπτικής οργάνωσης, και το ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο και το σύστημα της εκχώρησης αδειών λειτουργίας. Η κρίση αυτή αφορά μόνον στην ερτζιανή τηλεόραση, και όχι και στην καλωδιακή (βλ. σχετ. *Derieux*, RDP). Το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας έχει κρίνει, και την κρίση του αυτή την έχει επαναλάβει, με παραλλαγές, πολλές φορές, ότι το κρατικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο δεν αντίκειται στο Σύνταγμα, και μάλιστα στη διάταξη του ά.5 Θ.Ν.Β., αλλά ούτε και επιτάσσεται από αυτό (βλ. σχετ. BVerfGE 12, 205 (262), 31, 314 (328), 57, 295 (318)). Η κρίση αυτή δεν διαφοροποιείται, υπό όρους, όταν σημείο αναφοράς αποτελούν οι νέες τεχνολογίες (BVerfGE 73, 118). (βλ. ακόμη σχετ. *Δαγτόγλου*, *Ραδιοτηλεόραση*, ό.π., σ.132, *Τσεβά*, *ΤοΣ* (710) και *Starck*, σε: *Mangoldt/Klein/Starck*, *Das Bonner Grundgesetz*, dr. Auf., 1985, ά.5 παρ.1 και 2). Το γαλλικό Conseil Constitutionnel, στην απόφασή του DC 86-217, 18/9/86, δεν ασχολείται με το οργανωτικό σχήμα της ραδιοτηλεόρασης, μονοπωλιακό ή μη, αρκεί να πληρούνται, κατά την οργάνωσή της, οι όροι της πολυφωνίας και οι εγγυήσεις της ελευθερίας της επικοινωνίας. Στην παραπάνω απόφαση τονίζεται πάντως, ότι η ραδιοτηλεόραση δεν αποτελεί, όπως απαιτούσε παραδοσιακά η γαλλική παράδοση, δημόσια υπηρεσία. (Πρβλ. DC 82-141 27/7/82, DC 84-181 11/10/84, DC 86-210 29/7/86. (βλ. ακόμη, *Αναγνώστου*, *Βασικές αρχές της νομολογίας του Conseil Constitutionnel για τον τύπο και τα μέσα επικοινωνίας*, *ΤοΣ* 1987, 97, *Καστανά*, *Βασικές αρχές του νομικού καθεστώτος της ιδιωτικής ραδιοτηλεόρασης*, στη Γαλλία και Γερμανία, *Εφαρμογές Δημόσιου Δικαίου*, 2-3 1988, Αθήνα, σ.413 επ. (417) και *Auby/Ducos-Ader*, ό.π., σ.344 επ.).

11. Για τη ρήξη με το κρατικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο στις ευρωπαϊκές νομοθεσίες, κατά την τελευταία δεκαετία, βλ. *Balle*, *Médias*, 4ème éd., ό.π., σ.189 επ., *Debbasch*, *Droit*, 1ère éd., ό.π., σ.47 επ. και 123 επ., *Colliard*, ό.π., σ.700 επ., *Drouot*, ό.π., σ.18 επ., *Scheuner*, ό.π., σ.82 επ., *Robert*, ό.π., σ.532 επ., *Rossen*, ό.π., σ.352 επ., *Lange/Renaund*, ό.π., σ.23 επ., και *Europe* 2000, ό.π., σ.16 επ.

κάθε φορά της κεντρικής διοίκησης, της πολλαπλότητας και πολυμέρειας¹², και μάλιστα τη συμμετοχή μειοψηφιών στη ραδιοτηλεοπτική διαδικασία.

Το αμερικανικό Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο, στη βασική για τη ραδιοτηλεόραση απόφασή του για την υπόθεση *Red Lion*, αναφέρει ότι όποιος και αν είναι ο οργανωτής της ραδιοτηλεόρασης, αυτή στοχεύει, σύμφωνα με τους σκοπούς που καλείται να εκπληρώσει και που έχουν τεθεί από την Πρώτη Τροποποίηση του Συντάγματος των ΗΠΑ, στη δημιουργία μίας ανοικτής αγοράς ιδεών (*marketplace of ideas*). Στην αγορά αυτή πρέπει μάλιστα να κυριαρχήσει μακροπρόθεσμα η αλήθεια¹³.

Από τη νομολογία των ευρωπαϊκών οργάνων, η οποία επηρεάζει έμμεσα μόνον το εσωτερικό δίκαιο, το μεν Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων έκρινε ότι το κρατικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο δεν αντέκειτο στις διατάξεις της ΣυνθΕΟΚ¹⁴ η δε Ευρωπαϊ-

12. Ο ραδιοτηλεοπτικός πλουραλισμός είναι πλέον *modus vivendi* για τη ραδιοτηλεόραση, υποστηρίζει ο *De Sola Pole* (ό.π., σ.172), εξαιτίας του απεριόριστου αριθμού καναλιών. Στον εσωτερικό πλουραλισμό αναφέρεται η απόφαση 225/74 του Ιταλικού Συνταγματικού δικαστηρίου, το οποίο επανέρχεται το 1987 με την απόφαση του 153 και ακόμη, με τη 826/88, για να διακηρύξει ότι η αρχή του πλουραλισμού είναι η περισσότερο σημαντική για το ραδιοτηλεοπτικό γίνεσθαι. Η αρχή του πλουραλισμού έχει τύχει επεξεργασίας και από το Συνταγματικό δικαστήριο της Ομοσπονδιακής Γερμανίας και από το Γαλλικό *Conseil Constitutionnel*, κυρίως στις αποφάσεις τους BVerfGE 12, 205 (262), 73, 118 και 86-217 DC, 18/9/86, αντίστοιχα αλλά και στην *υπ. Labre et Goubin*, CE 20.8.85, Rec. 157 D. 1986, note *Griesbeck*. Στο *Cassese/Clapham* (eds), ό.π., σ.198 υποστηρίζεται ότι το δόγμα της «*fairness doctrine*» (δόγμα της αμερόληπτης παρουσίασης διαφιλονεικούμενων ζητημάτων δημόσιας σημασίας, σύμφωνα με την απόδοση του όρου από τη *Ζέρη*, σε *Ιδιωτική*, ό.π., σ.161), το οποίο έχει επεξεργασθεί η αμερικανική θεωρία, ταυτίζεται με την έννοια του πλουραλισμού, όπως την έχει αναλύσει η ευρωπαϊκή θεωρία. (Για την έννοια του εσωτερικού πλουραλισμού, *ibid*, σ.242). Ο *Drouot* (ό.π., σ.102) υποστηρίζει ότι η πολυμέρεια διακρίνεται σε πολυμέρεια της ραδιοτηλεόρασης, η οποία σχετίζεται με τη δυνατότητα ίδρυσης πολλών σταθμών, και πολυμέρεια μέσα στη ραδιοτηλεόραση, η οποία σχετίζεται με την αντιπροσωπευτική διοίκηση των σταθμών. Η ελληνική θεωρία κάνει τη διάκριση εσωτερικής και εξωτερικής πολυμέρειας. Η εσωτερική ανταποκρίνεται σε ένα σύστημα δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών σταθμών, όπου οι διαφορετικές τάσεις εκφράζονται μέσω αναλογικής εκπροσώπησης στα διευθυντικά τους κέντρα, η δε εξωτερική πολυμέρεια ανταποκρίνεται σε ένα οργανωτικό σύστημα πολλαπλών σταθμών, κυρίως ιδιωτικών, όπου ο καθένας αντιπροσωπεύει μία διαφορετική τάση συμφερόντων (βλ. σχετ. *Αλιβιζάτο*, Κράτος, ό.π., σ.102-103). Η νομολογία αναφέρεται στην πολυφωνία από τη ραδιοτηλεόραση (βλ. ΣτΕ 872/92 (Ολ.)).

13. Βλ. σχετ. *Bonder*, «*Better*» Marketplace Approach to Broadcast Regulation, 36 FCLJ (1984), 27 και *Bullinger*, *Elektronische Medien als Marktplatz der Meinungen*, AöR 108 (1983), 161.

14. Έτσι κρίθηκε αρχικά στην *υπ. Sacchi*, (ό.π., σημ.14), ότι το κρατικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο δεν παραβιάζει τα άρθρα και 90 ΣυνθΕΟΚ. (βλ. σχετ. αντί άλλων, *Schwartz*, ELR (σ.13-14) και *Σαχπεκίδου*, ό.π., σ.86). Για τη σχέση του ελληνικού ραδιοτηλεοπτικού καθεστώτος προς το κοινοτικό δίκαιο, βλ. *Ioannou/Calavros*, (*Greek Broadcasting Law and Community Law*, Αθήνα, Αντ. Ν. Σάκουλας, 1984), όπου υποστηρίζεται ότι το ελληνικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο δεν αντίκειται σε διατάξεις του κοινοτικού δικαίου (σ.26).

ϊκή Επιτροπή των δικαιωμάτων του ανθρώπου έκρινε, μέχρι πρόσφατα ότι το ίδιο μονοπώλιο κατ'αρχήν δεν αντέκειτο στις διατάξεις της ΕΣΔΑ¹⁵.

Πάντως η μεν ΕΕΔΑ έχει κρίνει ακριβώς ότι η συμβατότητα του μονοπωλίου προς τις διατάξεις της ΕΣΔΑ αποτελεί ένα πρόβλημα ανοικτό σε μελλοντική συζήτηση, ενώ το ΕΔΔΑ έχει εκφέρει την άποψη, μεταξύ άλλων, ότι «το κρατικό μονοπώλιο, το οποίο επικρατούσε στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, δεν ήταν δυνατό να ανταποκριθεί στις διαφορετικές ανάγκες από πολλές κατηγορίες ακροατών...»¹⁶.

Οι ανάγκες αυτές συνίστανται στη δυνατότητα άσκησης εκ μέρους των θεατών-ακροατών του δικαιώματός τους για πρόσβαση στο ραδιοτηλεοπτικό μέσον και χρήση του, η οποία κατοχυρώνεται με διαφορετικό τρόπο σε κάθε έννομη τάξη.

Ο J.-M. Auby υποστηρίζει ότι το κρατικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο αποκλείει την άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης, η οποία αποτελεί αναγκαίο όρο διασφάλισης του πλουραλισμού των ιδεών και της αντικειμενικότητας των μεταδιδόμενων μηνυμάτων¹⁷. Ο Δαγτόγλου, αντίθετα, υποστηρίζει ότι το νομοθετικό μονοπώλιο χάνει απλώς την πειστικότητά του λόγω της προϊούσας τεχνολογικής εξέλιξης¹⁸.

Στην Ελλάδα, όπως και στην υπόλοιπη Ευρώπη, το κρατικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο της ερτζιανής κατ'αρχήν ραδιοτηλεόρασης είχε αρθεί de facto πριν αρθεί νομοθετικά. Μέχρι τη νομοθετική αυτή άρση, υποκείμενο του μονοπωλίου ήταν η Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (ΕΡΤ), που συνιστούσε, κατά το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα της λειτουργίας της, δημόσια εταιρεία¹⁹.

15. Βλ. σχετ. υπ. Χ κατά Σουηδίας, Προσφ. 3071/67, Yearbook XI (1968), 456 (σ.462 επ.), υπ. Χ κατά Ενωμένου Βασιλείου, Προσφ. 4750/71, Coll. 40 (1972), 29 και υπ. Sacchi κατά Ιταλίας, Προσφ. 6452/74, D and R 5 (1976), 43 (50). Βλ. ακόμη, Van Dijk/Van Hoof, 2nd ed., ό.π., σ.419, Pinto, ό.π., σ.105 και Bullinger, HRLJ, (σ.361 επ.). Πρβλ. Informations Verein Lentia and others v. Austria, ό.π. όπου κρίθηκε ότι ραδιοτηλεοπτικό μονοπωλιακό σύστημα κράτους-μέρους στην ΕΣΔΑ, που δεν περιλαμβάνει και όρους για εκχώρηση αδειών λειτουργίας, αντίκειται στη διάταξη του ά.10 και ακόμη, υπ. Vereniging Veronica Omroep Organisatie v. Commissariaat voor de Media, ΔΕΚ 3.2.93, [1993] ECR, 487, όπου κρίθηκε ότι η απαγόρευση προς τον ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό ενός κράτους-μέλους να συμμετάσχει στο κεφάλαιο μίας τηλεοπτικής ΑΕ, εγκατεστημένης σε άλλο κράτος, δεν αντίκειται προς τις διατάξεις της ΣυνθΕΟΚ.

16. Βλ. σχετ. υπ. Groppera, ΕΔΔΑ, ό.π., σημ.60 (μετ. δική μου).

17. Βλ. J.-M. Auby, Droit, Complément, σ.9.

18. Βλ. σχετ. Δαγτόγλου, ΕΕΝ, σ.7, υπ.3. Πρβλ. Barrendt, ό.π., σ.325. Για την αναγκαιότητα εξάλλου της ιδιωτικής τηλεόρασης, βλ. ενδεικτικά, Brugger, Freiheit der Meinung und Organisation der Meinungsfreiheit. Eine liberale Konzeption der geistigen Freiheiten des Art.5 Abs 1 und Abs 2 GG, EuGRZ (1987), 189.

19. Η ΕΡΤ-ΑΕ, αρμόδια για την εγκατάσταση καλωδιακών τηλεοπτικών δικτύων, που προορίζονται για εκπομπή ή λήψη καλωδιακής τηλεόρασης, είναι δημόσια επιχείρηση υπό κρατικό έλεγχο και εποπτεία (ά.1 παρ.3, ν.1730/87, αλλά σύμφωνα με το ά.52 του ν.1892/90 δεν ανήκει στο δημόσιο τομέα). Από τη σκοπιά της πολιτικής επιστήμης, η ΕΡΤ δεν θα ήταν δυνατό να θεωρηθεί μία κοινή δημόσια εταιρεία, εξαιτίας του ιδιόρρυθμου αντικειμένου της. Κατά τα άλλα, αυτή συνιστά

1αβ. Ειδικά, το κρατικό μονοπώλιο της καλωδιακής τηλεόρασης

Η θέση της νομολογίας σχετικά με τη συνταγματικότητα του μονοπωλίου της ΕΡΤ θα ίσχυε, κατ'αναλογία, και στην περίπτωση της καλωδιακής τηλεόρασης, εφόσον το κανονιστικό περιεχόμενο του άρθρου 15 του Συντάγματος περιλαμβάνει στην έννοια της τηλεόρασης και την καλωδιακή τηλεόραση²⁰.

Ο στόχος όμως της διασφάλισης ειδικά της παροχής ενός *minimum* προγράμματος (*Grundversorgung*), που θέτει συνήθως κατά τη λειτουργία της η κρατική ραδιοτηλεόραση και που αποτελεί, μαζί με το πρόβλημα της σπανιότητας των συχνοτήτων, δικαιολογητική βάση του κρατικού μονοπωλίου επί της ερτζιανής τηλεόρασης, δεν τίθεται με τον ίδιο τρόπο σε αναφορά και με την καλωδιακή τηλεόραση²¹.

Συγκεκριμένα, η διασφάλιση ενός *minimum* παροχής είναι δυνατό να απαιτείται από την καλωδιακή τηλεόραση σε περίπτωση μη επαρκούς κάλυψης της επικράτειας με εικόνα και ήχο από την κρατική ερτζιανή τηλεόραση. Στην περίπτωση αυτή η καλωδιακή τηλεοπτική υπηρεσία θεωρείται υπηρεσία επικουρική της ερτζιανής.

Δεδομένου δε, πρώτον, ότι η σπανιότητα των εγκαταστάσεων ισχύει εν μέρει μόνον σχετικά με την καλωδιακή εκμετάλλευση και, δεύτερον, ότι η καλωδιακή τηλεόραση, από παράδοση και τρόπο λειτουργίας, παρουσιάζεται ως ιδιωτική εκμετάλλευση, και μάλιστα τηλεόρασης συνδρομητών, είναι πολύ δύσκολο να στοιχειοθετηθεί η συνταγματικότητα της θέσπισης κρατικού μονοπωλίου επί αυτής.

Εάν ο κοινός νομοθέτης υιοθετούσε ως οργανωτικό σχήμα της καλωδιακής τηλεόρασης το κρατικό μονοπώλιο, τότε ο άμεσος έλεγχος, που θα ασκούσε το κράτος επί της καλωδιακής εκμετάλλευσης, θα υπερέβαινε το αναγκαίο μέτρο για την τήρηση των αρχών που έχει θέσει το Σύνταγμα σχετικά με τη λειτουργία γενικά της ραδιοτηλεόρασης.

Θα αποτελούσε επομένως ο έλεγχος αυτός υπέρμετρο εμπόδιο στη ροή των πληροφοριών, όπως αυτές διαδίδονται με την καλωδιακή μετάδοση, κυρίως όταν πρόκειται για καλωδιακά τηλεοπτικά προγράμματα που έχουν ενημερωτικό χαρακτήρα²².

έναν οργανισμό με πανελλαδική συγκρότηση, που αποτελείται από κεντρικές και περιφερειακές υπηρεσίες. Διαθέτει διφυή μηχανισμό, με ένα άμεσα «παραγωγικό» μέρος -αυτό που απασχολείται σε όλες τις φάσεις της «παραγωγής» προγράμματος- και ένα δεύτερο μέρος, διοικητικής-τεχνικής στήριξης. Το προσωπικό απαρτίζεται από υπαλλήλους -μονίμους και ειδικές κατηγορίες εκτάκτων- ενώ παράλληλα σε αυτήν απασχολείται περιοδικά ένας μεγάλος αριθμός εξωτερικών συνεργατών (σύνολο διοικητικών υπαλλήλων από επίσημα στοιχεία της πρώην ΕΡΤ-1, τον Μάιο 1988: 2254). Το εσωτερικό σύστημα διοίκησης της ΕΡΤ-ΑΕ υποδιαιρείται, ανάλογα με τις λειτουργίες του, σε τρία υποσυστήματα: τηλεόραση, ραδιόφωνο και διοίκηση-διαχείριση. (Βλ. σχετ. *Καβάσαλη*, ΕΡΤ-Δομή, οργάνωση, λειτουργία, Διπλωματική ΕΜΠ., Τμήμα Βιομηχανικής Διοίκησης και Επιχειρησιακής Έρευνας, Αθήνα, 1988, σ.21 επ.).

20. Βλ. σχετ. ανωτ. Τμήμα Ι, Κεφάλαιο Δεύτερο, Παρ.2, σ.79 επ.

21. Πρβλ. BVerfGE 83, 238, όπου γίνεται δεκτό ότι οι απαιτήσεις από τη λειτουργία ιδιωτικής τηλεόρασης είναι λιγότερες από ό,τι από αυτήν της κρατικής.

22. Το ΕΔΔΑ στην απόφασή του για την υπ. *Groppera*, ό.π., παρ.54, αμφισβήτησε το γεγονός

Επιπλέον, ο κρατικός αυτός έλεγχος θα προσέκρουε στα δικαιώματα καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, ενεργητικής πληροφόρησης, έκφρασης και οικονομικής ελευθερίας του επιχειρηματία-οργανωτή της καλωδιακής εκμετάλλευσης, δικαιώματα που κατοχυρώνονται ερμηνευτικά από το Σύνταγμα. Το κρατικό μονοπώλιο της καλωδιακής εκπομπής δεν είναι δυνατό να θεωρηθεί ότι συνιστά θεμιτό περιορισμό των δικαιωμάτων αυτών, διότι συνεπάγεται την άρση της δυνατότητας άσκησής τους, άρα αφανίζει, ως οργανωτικό σύστημα, ακόμη και τον πυρήνα των δικαιωμάτων.

Τέτοια συρρίκνωση των σχετικών δικαιωμάτων δεν είναι συνταγματικά επιτρεπτή, δεδομένου ότι η καλωδιακή εκμετάλλευση δεν συνεπάγεται καθεστώς σπανιότητας για τα κανάλια της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής²³. Άρα καταρρίπτεται γι' αυτήν ο βασικός δικαιολογητικός λόγος κάθε κρατικού ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου, και βέβαια και αυτού που θα εδραζόταν στη ratio του άρθρου 15 του Συντάγματος.

Τέλος, η καλωδιακή εκμετάλλευση, ακόμη και εάν θεωρηθεί επικουρική τηλεοπτική υπηρεσία, εξαιτίας ενδεχομένων του ιδιόρρυθμου χαρακτήρα της, ως ψυχαγωγικού κατ' αρχήν και όχι ενημερωτικού επικοινωνιακού μέσου²⁴, δεν είναι δυνατό να έχει ως κύρια αποστολή της την κάλυψη της επικράτειας με την παροχή minimum προγράμματος, όταν το πρόγραμμά της δεν είναι ενημερωτικό. Με τον τρόπο αυτό αναιρείται και η δεύτερη δικαιολογητική βάση ενός κρατικού ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου, δηλαδή η στοιχειώδης κάλυψη καλωδιακά της χώρας με τη minimum ενημέρωση.

Ο De Sola Pool θεωρεί ότι, σύμφωνα με την έννομη τάξη των ΗΠΑ, δεν μπορεί να υπάρξει κρατικό μονοπώλιο επί της καλωδιακής τηλεόρασης, όπως ακριβώς συμβαίνει και με τον τύπο²⁵. Ο ίδιος συγγραφέας υποστηρίζει ότι συνταγματικά ανεκτό θα ήταν τουλάχιστον ένα μικτό σύστημα²⁶ δημόσιων και ιδιωτών οργανωτών καλωδιακής τηλεόρασης, και αυτό γιατί κάθε καλωδιακό σύστημα αποτελεί μία συνισταμένη στοιχείων μονοπωλιακών και πλουραλιστικών²⁷.

ότι τα ελαφρά ψυχαγωγικά ραδιοτηλεοπτικά προγράμματα εμπεριέχονται στην έννοια των πληροφοριών και ιδεών: «...broadcast programmes whose content -mainly light music and commercials- could raise doubts as to whether they were "information" and "ideas"». Η άμεση επαγωγή ενός τέτοιου συλλογισμού θα ήταν ότι, εάν ορισμένα ψυχαγωγικά προγράμματα δεν εμπεριέχουν πληροφορίες και ιδέες, τότε η διάδοσή τους δεν προστατεύεται από το ά. 10 της ΕΣΔΑ. Πρβλ. τη διατύπωση του ά. 15 παρ.2 Σ., όπου γίνεται σαφής ο στόχος της προστασίας της δημόσιας πληροφόρησης.

23. Σχετικά με την «περιορισμένη» σπανιότητα των καναλιών εκπομπής, βλ. ανωτ. Μέρος Α', Τμήμα ΙΙΙ, Κεφάλαιο Τρίτο, σ.199.

24. Βλ. σχετ. Powe, ό.π., σ.216.

25. *De Sola Pool*, ό.π., σ.156 επ.

26. Για τη «duale Rundfunk» στη γερμανική έννομη τάξη, βλ. *Isensee/Kirckhoff* (Hrg.), ό.π., σ.108, *Porter/Hasselbach*, *Broadcasting Law and Regulatory Practice in West Germany: Three Conflicting Paradigms of Public-Private Relationship*, 11 *JMLP* (1990), 78 και *Schmitt-Glaeser*, *Der Duale Rundfunksystem*, DVBI (1987), 14.

27. Στη βασική υπόθεση *City of Los Angeles v. Preferred Communications Inc.*, 476 US 488, 106 S.

Τα πλουραλιστικά στοιχεία βασίζονται στον απεριόριστο δυνατό αριθμό καναλιών, τα οποία διατίθενται κατά την καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή και αυτά ακριβώς ενισχύουν την προοπτική της απορρύθμισης, που είναι η κρατούσα σήμερα για το μέσον αυτό στον σύγχρονο κόσμο²⁸.

1β. Η μεγίστη δυνατή απόκλιση

Δεδομένου λοιπόν και του κατά ιστορική παράδοση ιδιωτικού χαρακτήρα της καλωδιακής εκμετάλλευσης, το κρατικό μονοπώλιο δεν θα ήταν ανεκτό επί της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής. Και αυτό κυρίως γιατί, με τη θέσπισή του, αναιρείται η δυνατότητα άσκησης ατομικών δικαιωμάτων, συνταγματικά κατοχυρωμένων, τα οποία σχετίζονται με την καλωδιακή τηλεοπτική διαδικασία.

Από τη δικαιολογητική βάση του κρατικού ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου, διατηρείται η ανάγκη της παροχής, μέσω καλωδίου, ενός minimum ποσού εικόνας και ήχου, επικουρικά έστω προς την ερτζιανή παροχή.

Έτσι ο σκοπός που έχει τεθεί από το Σύνταγμα για τη λειτουργία του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης, ο οποίος κατ'έξοχήν σχετίζεται με τη διαδικασία της πληροφόρησης, είναι δυνατό να πληρούται και σχετικά με την καλωδιακή τηλεόραση, εάν αυτή έχει οργανωθεί υπό καθεστώς δημόσιου μονοπωλίου.

Διατηρείται λοιπόν, ως αποστολή της καλωδιακής τηλεόρασης, μία αποστολή δημόσιας υπηρεσίας, η οποία είναι δυνατό να συνιστά ratio ενός μονοπωλίου δημόσιων φορέων. Οργανωτές της καλωδιακής εκμετάλλευσης στην περίπτωση αυτή, σύμφωνα με μία ερμηνευτική προσέγγιση των άρθρων 15 παράγραφος 2 και 102 παράγραφος 1 του Συντάγματος, θα ήταν και οι ΟΤΑ, παράλληλα με όργανα της κεντρικής διοίκησης²⁹.

Ct 2034, 90 L.Ed.2d 480 (1986) το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο των ΗΠΑ έκρινε ότι η απόφαση των αρχών της πόλης του Los Angeles να παραχωρήσουν την άδεια εκμετάλλευσης του καλωδιακού της δικτύου σε μία επιχείρηση, ενώ υπήρχε η δυνατότητα και περαιτέρω εκχωρήσεων, ήταν αντισυνταγματική. (Βλ. σχετ. *Franklin*, ό.π., σ.927 επ. και *Carter/Franklin/Wright*, ό.π., σ.408 επ.). Αξίζει να σημειωθεί ο κύριος ισχυρισμός που προέβλεπαν οι αρχές της πόλης στην περίπτωση αυτή, για να τεκμηριώσουν τη συνταγματικότητα της μονοπωλιακής παραχώρησής τους: «...it argued that the physical scarcity of available space on public utility structures, the limits of economic demand for the cable medium, and the practical and disruptive effect that installing and maintaining a cable system has on the public right-of-way justified its decision to restrict access to its facilities to a single television company».

28. Βλ. σχετ. *DeGournay/Musso/Pineau*, ό.π., σ.39 επ. και *Head/Sterling*, ό.π., σ.538 επ. Πρβλ. *Dyson/Humphreys*, *Deregulating Broadcasting: The West European Experience*, 17 *European Journal of Political Research* (1989), 137 και *Hoffmann-Riem*, *Deregulierung als Konsequenz der Marktundfunkt-Vergleiche Analyse der Rundfunkrechtsentwicklung in den USA*, AöR 110 (1985), 528.

29. Για εναλλακτικές προτάσεις σχετικά με τη θεσμική παρέμβαση των ΟΤΑ, βλ. ΕΕΤΑΑ, *Ραδιόφωνο*, ό.π., σ.177 επ. Για τη συγκριτική θεώρηση, βλ. *Crookes/Villet-Philippe*, *Local Radio and Regional Development in Europe*, The European Institute for the Media, Manchester, 1986, *passim* και

Το οργανωτικό σύστημα αδειών, το οποίο ανταποκρίνεται στο ιδιωτικό πρότυπο εκμετάλλευσης της καλωδιακής τηλεόρασης³⁰, εγγυάται τη δυνατότητα επαρκούς πρόσβασης στο μέσον, άρα και αντίστοιχης άσκησης των σχετικών με αυτό δικαιωμάτων, αλλά διασφαλίζει και την επιβολή κρατικού ελέγχου επί της καλωδιακής τηλεοπτικής διαδικασίας.

Συγκεκριμένα, ο έλεγχος ασκείται μέσω της εκχώρησης, ανανέωσης και ανάκλησης των αδειών λειτουργίας των καλωδιακών τηλεοπτικών σταθμών, κυρίως με βάση ό,τι ορίζεται στους όρους της άδειας. Σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία, την άδεια ίδρυσης και λειτουργίας ενός τηλεοπτικού σταθμού, η οποία συνιστά ατομική διοικητική πράξη, ακολουθεί η σύναψη διοικητικής σύμβασης μεταξύ του δημοσίου και της εκδοχέας ΑΕ στην οποία περιέχονται οι ειδικότεροι όροι της παραχώρησης³¹.

Υπό τον όρο λοιπόν ότι έλεγχος μπορεί να ασκείται σε κάθε φάση της εγκατάστασης και λειτουργίας του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου και, αντίστοιχα, του καλωδιακού τηλεοπτικού σταθμού, το αμιγές πρότυπο των ιδιωτικών καλωδιακών τηλεοπτικών σταθμών δεν αντίκειται στο Σύνταγμα και ειδικά στη διάταξη του άρθρου 15³².

Το νομικό καθεστώς άλλωστε της καλωδιακής εγκατάστασης, μονοπωλιακό ή ιδιωτικής εκμετάλλευσης, συμπαρασύρει και αυτό της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής. Ο έλληνας νομοθέτης δεν επέλεξε καθεστώς κρατικού ή δημόσιου μονοπωλίου για την καλωδιακή τηλεόραση, υπάγει όμως την ιδιωτική καλωδιακή εκμετάλλευση σε καθεστώς ελέγχου από την κεντρική διοίκηση και από ένα *ad hoc* τεθειμένο διοικητικό όργανο, το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεοράσεως³³.

Το καθεστώς των ιδιωτικών αδειών λειτουργίας είναι αυτό που επικρατεί σήμερα σχετικά με την οργάνωση της καλωδιακής τηλεόρασης και στην Ευρώπη και στην Αμερική. Ειδικότερα, η σύγχρονη τάση, ως προς το σύστημα οργάνωσης της καλωδιακής εκμετάλλευσης, είναι αυτή της απορρύθμισης, δηλαδή της ελάχιστης νομοθετικής παρέμβασης

Flichy/Pineau, Images pour le câble. Programmes et services des réseaux de vidéocommunication, LaDofr, Paris, 1989, σ.101 επ.

30. Το σύστημα αυτό υιοθετείται από την ελληνική νομοθεσία με τις διατάξεις των ά.2 παρ.4 και 4 των ν.1730/87 και 1866/89, αντίστοιχα. Σε αυτό αναφέρεται και η παρ.1 εδ.γ του ά.10 της ΕΣΔΑ. Από τη νομολογία, βλ. Μον. Πρωτ. Αγρινίου 66/91 ΝοΒ 40, 1992, 1050, όπου κρίθηκε ότι: «...η άδεια χορηγείται για την εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος και δεν σκοπεύει να ρυθμίσει τον ανταγωνισμό μεταξύ των ραδιοτηλεοπτικών φορέων».

31. Η παραχώρηση δημόσιας εξουσίας συντελείται, σύμφωνα με τη θεωρία, είτε με διοικητική σύμβαση, είτε με διοικητική πράξη. Βλ. *Σπηλιωτόπουλο, Εγχειρίδιο Ι, ό.π., σ.358*. Βλ. *ad hoc* τις διατάξεις των ά.4 και 5 του ν.1866/89.

32. Το πρότυπο αυτό θα συνιστούσε, από τη φύση του, διαχωριστικό όριο μεταξύ μίας παραχωρημένης δημόσιας υπηρεσίας (*service public*) και ιδιωτικής δραστηριότητας γενικού ενδιαφέροντος (*activité privée d'intérêt général*). Βλ. σχετ. *Rivero, Droit administratif, 10ème éd., Dalloz, Paris, 1983, σ.460 επ.*

33. Βλ. σχετ. ά.1 παρ.3, ά.3, 4, 5 και 10 του ν.1866/89.

του κράτους κατά τη λειτουργία της καλωδιακής τηλεόρασης³⁴. Υποχρεωτική πάντως, σύμφωνα με μία άποψη στη θεωρία, φαίνεται η κρατική παρεμβατική ρύθμιση³⁵, που να αναφέρεται τουλάχιστον στο περιεχόμενο καλωδιακών τηλεοπτικών προγραμμάτων, τα οποία έχουν ενημερωτικό χαρακτήρα³⁶.

Ο Kreiss στο σημείο αυτό υποστηρίζει ότι η τέλεια απορρύθμιση ειδικά του αμερικανικού καλωδιακού τηλεοπτικού συστήματος θα ήταν αντίθετη προς την Πρώτη Τροποποίηση του Συντάγματος των ΗΠΑ για τρεις λόγους· πρώτον, γιατί τα δικαιώματα των θεατών για πρόσβαση στο μέσον αποδεικνύονται ισχυρότερα από αυτά των καλωδιακών εκπομπών, δεύτερον, γιατί πρέπει να διατίθεται χρόνος από τα καλωδιακά τηλεοπτικά δίκτυα για τις κυβερνητικές ανακοινώσεις και, τρίτον, γιατί όταν υπάρχει μεγάλη επάρκεια σε διαθέσιμους καλωδιακούς διαύλους εκπομπής, τότε επιβάλλεται να δοθεί νομοθετικά προτεραιότητα στο δικαίωμα επιλογής των καλωδιακών εκπομπών³⁷.

Ένα τελευταίο αντεπιχείρημα υπέρ του ιδιωτικού προτύπου οργάνωσης της καλωδιακής τηλεόρασης, το οποίο προέρχεται από την ελληνική θεωρία του δημόσιου δικαίου, συνιστά η άποψη της κατοχύρωσης του προτύπου αυτού ως αντικειμένου ενός νομοθετικού κεκτημένου για τη ραδιοτηλεόραση γενικότερα³⁸.

Η έννοια του κεκτημένου, αμφιλεγόμενη στη θεωρία του δημόσιου δικαίου³⁹, σημαίνει, στην προκειμένη περίπτωση, ότι από τότε που ο νομοθέτης εδραίωσε ένα ραδιοτηλεοπτικό σύστημα διαφορετικό από το κρατικό μονοπώλιο, απονέμοντας με τον τρόπο αυτό δημόσια δικαιώματα, και μάλιστα δικαιώματα εκπομπής, σε υποκείμενα της ραδιοτηλεοπτικής διαδικασίας, δεν μπορεί πια ο ίδιος να ανακόψει την απονομή των δικαιωμάτων αυτών⁴⁰. Δεν είναι επομένως δυνατό να υιοθετηθεί, με νέα νομοθετική

34. Βλ. *Tunstall, Communications' Deregulation. The Unleashing of America's Communications Industry*, Basil Blackwell, Oxford, 1986, σ.4 και 123.

35. Βλ. σχετ. *Kreiss*, ό.π., σ.1035 και *Parsons*, ό.π., σ.3 επ.

36. Πρβλ. *Bittner, Broadcast Law and Regulation*, Prentice Hall, N.J., 1982, σ.109 επ.

37. Βλ. σχετ. *Kreiss*, ό.π., σ.1041 επ.

38. Σχετικά με το νομοθετικό ραδιοτηλεοπτικό κεκτημένο, βλ. *Βενιζέλο*, Η έκρηξη, ό.π., σ.41 επ. και 95 επ. αλλά και *Ζέρη*, Ιδιωτική, ό.π., σ.189. Η δεύτερη συγγραφέας αναφέρεται, για την ακρίβεια, σε ένα σχετικό κεκτημένο δικαίωμα σε άδεια εκπομπής.

39. Ο *Τάχος* (Απλές σκέψεις για τα «κεκτημένα δικαιώματα» στο δημόσιο δίκαιο, Διοικητική Δίκη 3, 1989, 481) αναφέρει ότι «η έννοια του δημοσίου συμφέροντος είναι το κριτήριο και η αιτιολογία που θεμελιώνει ή αναιρεί το χαρακτηρισμό ενός δικαιώματος δημοσίου δικαίου ως κεκτημένου». Η έννοια αυτή του κεκτημένου, που έχει τύχει επεξεργασίας από τη θεωρία του δημόσιου δικαίου (βλ. σχετ. *Παραρά*, *Corpus I*, ό.π., σ.341) και από τη νομολογία εδράζεται βασικά στις αποφάσεις 10, 511, 521, 643, 774, 782, 783, 1096/88 ΣτΕ, σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος, με τις οποίες κηρύχθηκαν αντισυνταγματικές ορισμένες διατάξεις του ΓΟΚ (ν.1577/85).

40. Η άποψη αυτή όμως τεκμηριώνεται ευχερέστερα, όταν πρόκειται για νομοθετημένες κοινωνικές παροχές, οι οποίες είναι δυνατό να εδράζονται σε αρχές του κοινωνικού κράτους. Ο *Schlenker* (ό.π., σ.242 επ.) υποστηρίζει ότι η θεωρία του κεκτημένου μπορεί να τεκμηριωθεί μόνον σε κατ'ιδίαν τομείς της νομοθεσίας και για ειδικά θέματα, που σχετίζονται με τις αρχές του κοινωνικού κρά-

ρύθμιση, σύστημα ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου⁴¹, το οποίο να συνεπάγεται πλήρη συρρίκνωση των ανωτέρω δικαιωμάτων.

Το ιδιωτικό όμως πρότυπο της καλωδιακής εκμετάλλευσης, παρά το ότι δεν θεμελιώνεται εύκολα αντίθεση της λειτουργίας αμιγώς ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών προς το Σύνταγμα⁴², δεν είναι σκόπιμο να συνεπάγεται αποκλειστικό προνόμιο εγκατάστασης και λειτουργίας σταθμού σε έναν ιδιώτη (franchisee)⁴³.

Και αυτό γιατί η εγκατάσταση και αποκλειστική λειτουργία ενός σταθμού από ιδιώτη δεν διασφαλίζει τη λειτουργική πολυμορφία⁴⁴ της καλωδιακής τηλεόρασης, αλλά ούτε και την ακώλυτη άσκηση των δικαιωμάτων, που σχετίζονται με τη διαδικασία εκπομπής της, από όσους συμμετέχουν σε αυτήν. Σχετικές αξιώσεις θα τελεσφορούσαν μόνον με βάση τη θεωρία της τριτενέργειας των ατομικών δικαιωμάτων, εάν αυτή είχε γίνει ανεπιφύλακτα δεκτή από το δημόσιο δίκαιο.

Τέλος, το ίδιο πρότυπο δεν θα πρέπει να απολήγει και στο ακραίο αποτέλεσμα της άμεσης πρόσβασης στην καλωδιακή εγκατάσταση και σε καλωδιακό τηλεοπτικό χρόνο όλων εκείνων που θα ενδιαφέρονταν να ασκήσουν τα δικαιώματά τους, έκφρασης ή πληροφόρησης, με μέσον την καλωδιακή τηλεόραση.

Το γεγονός αυτό θα συνεπαγόταν υπέρμετρη δέσμευση του ιδιώτη-οργανωτή της καλωδιακής εκπομπής σχετικά με την υποχρέωσή του, της παραχώρησης του αναγκαίου για τον σκοπό αυτό χρόνου. Νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες θα υποχρέωναν σε παραχώρηση χρόνου, θα ήταν εύλογο να κριθούν αντίθετες προς το Σύνταγμα, ακριβώς γιατί θα περιόριζαν υπέρμετρα την επιχειρηματική ελευθερία του οργανωτή της καλωδιακής εκπομπής.

Ανάλογες ρυθμίσεις, οι λεγόμενες *must carry rules*, έπαυσαν να εφαρμόζονται⁴⁵ με

τους και μάλιστα την αρχή της ισότητας. Ο Παπαδημητρίου, προς την ίδια κατεύθυνση, αναφέρεται στο ασφαλιστικό κεκτημένο. (Ζητήματα συνταγματικότητας του κράτους στα ταμεία αλληλοβοήθειας των τραπεζών, ΝοΒ 39, 1368 (1373)).

41. Βλ. σχετ. Βενιζέλο, Η έκρηξη, ό.π., σ.95 επ., ο οποίος αποδέχεται, για τη χρονική περίοδο μέχρι το 1987, την τεκμηρίωση ενός περιορισμένου νομοθετικού κεκτημένου σχετικά με το ελληνικό, μη κρατικό, τοπικό ραδιόφωνο.

42. Contra στην άποψη αυτή, μόνον σχετικά με την ερτζιανή τηλεόραση, ο Αλιβιζάτος, Κράτος, ό.π., σ.102-3, υπ. (206).

43. Σχετικά με τις ρυθμίσεις της παροχής δικαιωμάτων καλωδίωσης και εκμετάλλευσης με συμβάσεις franchising από το αμερικανικό δίκαιο, βλ. Communications Act 1934, Amend., Sec. 621, 47 USC 541. Στο Consensus Agreement (ό.π.) περιλαμβάνονται τα πρότυπα για τις σχετικές συμφωνίες παροχής δικαιωμάτων σε τοπικές κυβερνήσεις. Βλ. σχετ. ΝΤΙΑ, ό.π., σ.548, Barnett/Botein/Noam, ό.π., σ.126 επ., De Sola Pool, ό.π., σ.168 και Wiedemann, ό.π., σ.78.

44. Ο Kreiss (ό.π., σ.1040) αποκαλεί την αναγκαιότητα πολυμορφίας, diversity principle.

45. Οι *must carry rules* (κανόνες υποχρεωτικής μεταφοράς) συνίστανται, πρώτον, στην υποχρέωση διάδοσης όλων των τηλεοπτικών σημάτων, που εκπέμπονται στο πλαίσιο ορισμένων εκπομπών τοπικών σταθμών, δεύτερον, στην απαγόρευση εκπομπής ενός τηλεοπτικού σήματος, που προβάλλεται την ίδια μέρα από άλλον τοπικό τηλεοπτικό σταθμό, και, τρίτον, σε περιορισμούς

πανομοιότυπη αιτιολογία και στις ΗΠΑ. Σε άλλες έννομες τάξεις, οι υποχρεώσεις των οργανωτών των καλωδιακών τηλεοπτικών εκπομπών συνίστανται άλλοτε στο να διαθέτουν, όταν πρόκειται για ενημερωτικές εκπομπές, ίσο χρόνο σε πολιτικούς αντιπάλους⁴⁶ και άλλοτε, όταν πρόκειται για εκπομπές ποικίλου περιεχομένου, μέρος του χρόνου σε θέματα τοπικού ενδιαφέροντος⁴⁷.

Επειδή, τέλος, οι θεμελιώδεις οργανωτικές βάσεις της καλωδιακής τηλεόρασης δεν διαφέρουν από αυτές της ερτζιανής, γι' αυτό υποχρέωση κάθε οργανωτή καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής είναι να εφαρμόζει τα ποσοστά (quotas), τα οποία καθορίζει το κοινοτικό δίκαιο σχετικά με την ευρωπαϊκή προέλευση ενός μέρους του συνόλου των εκπομπών κάθε σταθμού.

Η υποχρέωση αυτή, που εγκαθιδρύεται με βάση τη διάταξη του άρθρου 5 της κοινοτικής οδηγίας για τη ραδιοτηλεόραση 89-552, ισχύει για υπηκόους κάθε κράτους μέλους στην ΕΟΚ, ανεξάρτητα από τη νομική μορφή που περιβάλλεται η οδηγία στο εσωτερικό δίκαιο⁴⁸.

Παρ.2. Η πρόσβαση στην καλωδιακή τηλεοπτική εγκατάσταση

Η δυνατότητα πρόσβασης (access) στην καλωδιακή τηλεοπτική εγκατάσταση⁴⁹ εξε-

στην αναδιανομή σημάτων. Οι κανόνες αυτοί στόχευαν στην οικονομική υποστήριξη των τοπικών ερτζιανών τηλεοπτικών σταθμών.

46. Υποστηρίζεται (Parsons, ό.π., σ.100) ότι περιορισμοί της ελευθερίας του λόγου, όπως η «fairness doctrine» και οι «equal opportunities rules» παραμένουν δεσμευτικοί για την καλωδιακή τηλεόραση στις ΗΠΑ, παρά τις αντίθετες εκθέσεις της FCC που επηρέασαν και τη νομολογία. Βλ. σχετ. FCC Television Bureau, «Cable Television and the Political Broadcasting Laws: The 1980 Election Experience and Proposals for Change», January 1981 και 47 CFR παρ.76 (1979), 205. Για τη θέση εκτός ισχύος όμως γενικά της fairness doctrine, βλ. αντι άλλων, Ζέρη, *Ιδιωτική, ό.π.*, σ.161 επ.

47. Για την υποχρέωση των καλωδιακών σταθμών στις ΗΠΑ να περιέχουν εμπομπές τοπικού ενδιαφέροντος, βλ. ενδεικτικά, Communications Act 1934, Amend., Sec. 601 (2), όπου αναφέρεται, μεταξύ άλλων «... which assure that cable systems are responsive to the needs and interests of the local community». Βλ. ακόμη, Consensus Agreement, FCC, 2d-284-86 και από τη θεωρία, *De Sola Pole*, ό.π., σ.158.

48. Η σχετική κοινοτική ρύθμιση αναφέρει ότι: «Τα κράτη μέλη μεριμνούν, κάθε φορά που αυτό είναι εφικτό και με τα κατάλληλα μέσα, ώστε οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί να αφιερώνουν 10% του χρόνου εκπομπής τους σε ευρωπαϊκά έργα». Η αντίστοιχη ελληνική ρύθμιση για τους μη κρατικούς τηλεοπτικούς σταθμούς, η διάταξη του ά.6 παρ.7 του ν. 1866/89 προβλέπει: «... εξασφάλιση ικανοποιητικού ποσοστού προγράμματος ευρωπαϊκής παραγωγής, το οποίο δεν μπορεί συνολικά να είναι κατώτερο του 50%...». Βλ. ακόμη, πδ 236/92, ά.4 παρ. 1.

49. Βλ. γενικά, *Barron*, Access to the Press - A new First Amendment Right, 80 Harvard L.R. (1967), 1641, τον ίδιο, An Emerging First Amendment Right of Access to the Media?, 37 George Washington L.R. (1969), 487, τον ίδιο, Access - the Only Choice for the Media?, 48 Texas L.R. (1970), 766, *Beals*, Freedom of Expression in the Media: The Public's Claim for a Right of Access, 33 Ohio State L.R. (1972), 151, *Botein*, Access to Cable Television, 57 Cornell L.R. (1972), 419, *Canby*, The

τάζεται στη θεωρία σε συσχέτισμό με τα διάφορα οργανωτικά πρότυπα της καλωδιακής τηλεόρασης. Ο όρος όμως «πρόσβαση», σε συνάρτηση με τη ραδιοτηλεόραση, δεν έχει σαφές περιεχόμενο⁵⁰. Είναι δυνατό να εμπεριέχει την αξίωση όποιου έχει προσβληθεί στην τιμή, την υπόληψη ή τα έννομα συμφέροντά του για παροχή χρόνου επανόρθωσης, το δικαίωμα ενός πολιτικού, υποψήφιου για κάποιο δημόσιο αξίωμα, σε παροχή ίσου χρόνου με αυτόν των αντιπάλων του, προκειμένου να παρουσιάσει τις πολιτικές του θέσεις, το δικαίωμα ισότιμης διαφήμισης παρόμοιων προϊόντων και, τέλος, τα δικαιώματα έκφρασης κάθε άποψης ομάδων ή πολιτών μέσω των εκπομπών⁵¹. Η πρόσβαση εξετάζεται στο μέρος αυτό υπό διπλή οπτική, ως πρόσβαση ενεργητική και παθητική.

First Amendment Right to Persuade: Access to Radio and Television, 19 UCLA L.R. (1972), 723, *Carter/Franklin/Wright*, ό.π., σ.406 επ., *Johnson/Western*, A Twentieth-century Soapbox: The Right to Purchase Radio and Television Time, 57 Virginia L.R. (1971), 574, *Kako*, The Right of «Reasonable Access» for Federal Political Candidates under Section 312 (a) (7) of the Communications Act, 78 Columbia L.R. (1978), 1287, *Lange*, The Role of the Access Doctrine in the Regulation of the Mass Media: A Critical Review and Assessment, 52 The North Carolina L.R. (1973), 1, *Manetti*, L'accesso al mezzo radiotelevisivo pubblico come situazione giuridicamente protetta, *Giurisprudenza Costituzionale* I, 1984, 176 και *Parsons*, ό.π., σ.39 επ.

50. Βλ. σχετ. *Kreiss*, ό.π., σ.1016, υπ. (74). Πρβλ. υπ. *Kovacs v. Cooper*, 336 US 97 (1949), όπου αναφέρεται: «problems of access and impact vary significantly from medium to medium».

51. Ειδικότερα, η ευρωπαϊκή θεωρία ασχολείται κυρίως με την πρόσβαση του κοινού σε πληροφορίες, δίνοντας ευρύτερη διάσταση στο δικαίωμα ραδιοτηλεοπτικής λήψης (βλ. ενδεικτικά, *Bullinger*, HRLJ (370) και CoE, R (81) 19 Comité des Ministres, *Récommandation sur l'accès à l'information détenue par les Autorités Publiques*, 25/11/81) αλλά ασχολείται, ακόμη, με την πρόσβαση των κομμάτων σε ραδιοτηλεοπτικό χρόνο. Οι *Auby/Ducos-Ader*, (ό.π., σ.361 επ.) και *Debbasch*, (*Droit*, 1^m éd., ό.π., σ.501 επ.), αναφέρονται σε «δικαίωμα κεραίας: droit à l'antenne», που μπορεί να εκχωρηθεί, εκτός από τα κόμματα, στην κυβέρνηση και σε θρησκευτικές ή επαγγελματικές οργανώσεις. Παρουσιάζονται πάντως πολλές διαφοροποιήσεις κατά τη χρήση του όρου. Ο *Drouot* του προσδίδει ποικίλο περιεχόμενο· πρόσβαση σε άδεια λειτουργίας (ό.π., σ.129), σε ραδιοτηλεοπτική εκπομπή (σ.89 επ.) και σε πλουραλιστική ραδιοτηλεοπτική δομή (σ.102 επ.). Ο *Βενιζέλος* θεωρεί ότι η πολυμέρεια αποτελεί μία δυνατότητα πρόσβασης (Η έκρηξη, ό.π., σ.155). Ο *Witteman* (ό.π., σ.189 επ.) αναφέρει ότι ο εσωτερικός πλουραλισμός, ως συστατικό στοιχείο του ραδιοτηλεοπτικού συστήματος, αποτελεί μία μορφή πρόσβασης σε ραδιοτηλεοπτικό χρόνο. Στην αμερικανική θεωρία, ο όρος «πρόσβαση» αναφέρεται κυρίως σε τρόπους χρήσης ή οργάνωσης του ραδιοτηλεοπτικού μέσου. Ειδικότερα, ο *Franklin* τον εξειδικεύει ως προς τα ηλεκτρονικά μέσα (ό.π., σ.761 επ.), τα έντυπα μέσα (σ.429 επ.), αλλά και ως προς ιδιωτικές πηγές πληροφοριών (σ.597 επ.). Ο *Barron* (*Harvard L.J.*), αναφέρεται στην πρόσβαση στον τύπο, ο *Kako* (ό.π.), αναφέρεται στην πρόσβαση σε χρόνο των υποψηφίων για πολιτικά αξιώματα, οι *Head/Sterling* αναφέρονται στην «ομαδική πρόσβαση: group access» και στην «πολιτική πρόσβαση: political access» στο κάθε μέσον (ό.π., σ.17 επ.), ενώ ο *Tribe* αναφέρεται στην πρόσβαση σε δημόσιους χώρους, μέσω της άσκησης του δικαιώματος ελεύθερης έκφρασης (ό.π., σ.780 επ.). Από την αμερικανική νομολογία, η μεν απόφαση στην υπόθεση *Red Lion* αναφέρεται στην πρόσβαση σε ιδέες και εμπειρίες (access to ideas and experiences) μέσω της ραδιοτηλεόρασης, στη δε υπ. *Kovacs v. Cooper*, η πρόσβαση νοεί-

2α. Η ενεργητική πρόσβαση

Η ενεργητική πρόσβαση στην καλωδιακή τηλεοπτική εγκατάσταση εξετάζεται ως πρόσβαση στο ίδιο το μέσον, με την έννοια της δυνατότητας κατασκευής και εγκατάστασης ενός δικτύου ή της χρήσης ενός υπάρχοντος δικτύου για την πραγματοποίηση καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής⁵².

Η πρόσβαση στην καλωδιακή τηλεοπτική εγκατάσταση νοείται επίσης ως δυνατότητα πρόσβασης σε τηλεοπτικό χρόνο με την έννοια της διενέργειας εκπομπής⁵³ σε μέρος του τηλεοπτικού χρόνου. Η δυνατότητα πρόσβασης στην εγκατάσταση αφορά όλους τους πολίτες, ατομικά ή ομαδικά. Η δυνατότητα πρόσβασης σε τηλεοπτικό χρόνο αφορά στην πράξη συνήθως πολίτες, που εκπροσωπούν μία ομάδα απόψεων ή συμφερόντων.

2αα. Η πρόσβαση στο μέσον

2ααα. Η καλωδιακή εγκατάσταση

Η πρόσβαση στην καλωδιακή τηλεοπτική εγκατάσταση, με την τεχνική έννοια του καλωδιακού δικτύου, μέσω του οποίου πραγματοποιείται η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή, υπόκειται, σύμφωνα με την ισχύουσα ελληνική νομοθεσία, στους ίδιους όρους όπου υπόκειται ακριβώς και η διενέργεια καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής.

De lege ferenda, η κατασκευή του καλωδιακού δικτύου θα ήταν δυνατό να ανατεθεί ad hoc σε ειδικό φορέα⁵⁴, ο οποίος, ως καθ' ύλην αρμόδιος, θα την αναλάμβανε, υπό τον όρο ότι, κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων του, αυτός θα υπέκειτο σε κάποιας μορφής παρέμβαση από τον ΟΤΑ, στην περιοχή του οποίου θα κατασκευαζόταν το δίκτυο⁵⁵. Η παρέμβαση αυτή είναι δυνατό να συνιστά πράξη είτε ελεγκτική, είτε γνωμοδοτική.

Σύμφωνα με την ελληνική νομική πρακτική, θα ήταν εύλογο ο αρμόδιος για την καλωδίωση φορέας να αναλαμβάνει και τη διενέργεια της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπο-

ται ως πρόσβαση στο ίδιο το μέσον.

52. Βλ. σχετ. κατωτ. Παράγραφο 2ααα.

53. Βλ. σχετ. κατωτ. Παράγραφο 2ααβ.

54. Σε ξένες έννομες τάξεις αρμόδιος για όλες τις διαδικασίες, που αφορούν στην καλωδιακή τηλεόραση, είναι άλλοτε ειδικός ad hoc φορέας και άλλοτε την οργάνωση και τον έλεγχο της αναλαμβάνει ο φορέας που είναι αρμόδιος και για την ερτζιανή τηλεόραση. Τέλος, οι σχετικές αρμοδιότητες είναι δυνατό να κατανέμονται μεταξύ ενός αρμόδιου κεντρικού οργάνου και οργάνων της τοπικής αυτοδιοίκησης. Για την πρώτη περίπτωση, χαρακτηριστική ήταν η λειτουργία της Cable Authority στη Βρετανία, η οποία θεσμοθετήθηκε με την The Cable and Broadcasting Act 1984, Sec. 1 (1) και καταργήθηκε με την Broadcasting Act 1990, Sec. 128 (2). Για τη δεύτερη και τρίτη περίπτωση, χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις της FCC στις ΗΠΑ και του CSA στη Γαλλία (Communications Act 1934, Amend, Sec. 4, 47 USC 154 και L.89-25, 17/1/89 a.1, για τις δύο χώρες αντίστοιχα).

55. Βλ. συγκριτικά, για τη Γαλλία, a.33-34 L.86-1067, 30/9/86, J.O 1/10/86, για τη Βρετανία, Broadcasting Act 1990, Sec. 104-105 και για τις ΗΠΑ, Communications Act 1934, Amend., Sec. 636, 47 USC 555.

μπής. Επειδή όμως το καλωδιακό δίκτυο έχει και δημόσιο χαρακτήρα, είναι αναγκαίο να ασκείται επί της κατασκευής του δημόσιος έλεγχος σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 15 παράγραφος 2 και 102 παράγραφος 1 του Συντάγματος.

Η αρμοδιότητα κατασκευής καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου είναι δυνατό να ανατίθεται σε ΟΤΑ, δεδομένου ότι νομοθετικά σε αυτούς ανήκουν κατά κυριότητα οι καλωδιακές εγκαταστάσεις και η καλωδιακή άλλωστε τηλεόραση είναι δυνατό να θεωρείται «τοπική υπόθεση». Εάν η ίδια αυτή αρμοδιότητα απονεμηθεί σε ιδιώτες, είναι αναγκαίο, για την τήρηση της αρχής της ισότητας, οι όροι της πρόσβασης σε καλωδιακό δίκτυο να τίθενται κατά ισότιμο τρόπο⁵⁶.

2ααβ. Η καλωδιακή εκπομπή

Η ενεργητική πρόσβαση στην καλωδιακή τηλεόραση, με την έννοια της εγκατάστασης του καλωδιακού δικτύου, έχει συνήθως ως επακόλουθο και τη διενέργεια καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής⁵⁷. Η καλωδιακή λοιπόν εκπομπή είναι δυνατό να εξετασθεί στο σημείο αυτό ως μορφή ενεργητικής πρόσβασης στο μέσον, ανεξάρτητα εάν η ίδια συνιστά, ως δραστηριότητα, αντικείμενο ατομικού ή άλλου δικαιώματος.

Η δυνατότητα τέτοιας εκπομπής ανατίθεται, όπως έχει αναφερθεί, σύμφωνα με το ισχύον δίκαιο, σε ΑΕ ή ΟΤΑ, προκειμένου περί μορφών μη κρατικής τηλεόρασης. Η ΕΡΤ-ΑΕ, ως κρατική τηλεόραση, έχει αρμοδιότητα να διενεργεί εκπομπές που μπορούν να μεταδίδονται μέσω κυκλωμάτων, κλειστών ή όχι⁵⁸. De lege ferenda, είναι εύλογο να εκχωρείται η αρμοδιότητα τέτοιας εκπομπής σε ΟΤΑ⁵⁹, ιδίως εάν γίνει δεκτό ότι σε αυτούς ανήκει η αρμοδιότητα κατασκευής και εγκατάστασης του καλωδιακού δικτύου⁶⁰.

56. Βλ. σχετ. *Ferris/Lloyd/Casey*, ό.π., σημ.2-4 και *Parsons*, ό.π., σ.37 επ.

57. Στην υπόθεση *Sacchi* (ΔΕΚ και ΕΕΔΑ, ό.π.) η εγκατάσταση του δικτύου, η λειτουργία του καλωδιακού τηλεοπτικού σταθμού και η διενέργεια της εκπομπής αντιμετωπίστηκαν από τα ευρωπαϊκά όργανα με ενιαίο τρόπο, ωσάν να επρόκειτο για την ίδια πράξη.

58. Βλ. σχετ. ά.2 παρ.2 εδ.α του ν.1730/87.

59. Σύμφωνα με το δίκαιο των ΗΠΑ, οι αυξημένες αρμοδιότητες των δήμων κατά την οργάνωση της καλωδιακής τηλεοπτικής διαδικασίας δεν θεμελιώνουν δικαίωμα πρόσβασης. Βλ. σχετ. *FCC, Cable Television Report and Order Standards for the Franchising of Cable Systems by Local Governments*, 36 FCC 2d 143 (1972).

60. Ο *Parsons* (ό.π., σ.1 επ.) επιχειρεί να απαντήσει στο ερώτημα που απασχολεί την αμερικανική θεωρία, εάν η πόλη μπορεί, κατά το Σύνταγμα, να εναγάγει μία εταιρεία καλωδιακής τηλεόρασης, υπερασπιζόμενη δικαιώματά της. Σύμφωνα με τη νομοθεσία των ΗΠΑ, κατά την παραχώρηση προνομίων ίδρυσης και λειτουργίας καλωδιακών ραδιοτηλεοπτικών σταθμών (*franchising*) δεν πρέπει να θίγονται τα δικαιώματα ούτε των πολιτειών, ούτε των πολιτών, για πρόσβασή τους στο μέσον. Βλ. σχετ. *Communications Act 1934, Amend., Sec. 621, 47 USC 541, Ferris/Lloyd/Casey*, ό.π., vol.2, σημ.15 και *Franklin*, ό.π., σ.924 επ. Από τη νομολογία, βλ. υπ. *Clear Television Cable Corp. v. Board of Public Utility Commissioners*, 85 N.J. 30, 424 A.2d 1151 (1981) και υπ. *FCC v. Pacifica Foundation*, 438 US 726. Σύμφωνα με τη γαλλική νομοθεσία, η πόλη έχει αυξημένες αρμοδιότητες, συγκεκριμέ-

Η πρόσβαση στην καλωδιακή τηλεόραση με τη μορφή της εκπομπής διενεργείται κατ'αρχήν με την εκχώρηση, από το κράτος ή δημόσιο φορέα, αδειών ίδρυσης και λειτουργίας καλωδιακών τηλεοπτικών σταθμών⁶¹.

Με βάση τους όρους της άδειας ασκούνται τα δικαιώματα του φορέα της, ο οποίος ταυτίζεται συνήθως με τον οργανωτή της εκπομπής. Επίσης, με τους όρους αυτούς εξειδικεύονται ενδεχομένως και οι όροι άσκησης του κρατικού ελέγχου επί της διαδικασίας εκπομπής. Τέλος, τίθενται και οι όροι χρήσης ιδιόχρηστων, σύμφωνα με μία εκδοχή, πραγμάτων, όπως το καλωδιακό δίκτυο ή οι καλωδιακές συνδέσεις.

Η άδεια εκπομπής, όταν εκχωρείται σε μη κρατικούς οργανωτές, πρέπει να εκχωρείται κατά ισότιμο τρόπο. Οι οργανωτές αυτοί, εξαιτίας της σχετικής σπανιότητας η οποία χαρακτηρίζει την καλωδιακή εγκατάσταση υφίστανται εγγενείς με την άδεια η οποία τους έχει εκχωρηθεί περιορισμούς ως προς όλα τα συναφή με την εκπομπή δικαιώματά τους⁶².

2αβ. Η πρόσβαση στον τηλεοπτικό χρόνο

Οι ΟΤΑ, εάν θεωρηθούν αρμόδιοι κατά προνομιακό τρόπο για την κατασκευή και εγκατάσταση του καλωδιακού δικτύου, διενεργούν και την τηλεοπτική εκπομπή, οργανώνοντας εν μέρει την πρόσβαση σε τηλεοπτικό χρόνο.

Εάν αρμόδιος για την καλωδιακή εγκατάσταση και εκπομπή είναι άλλος φορέας πλην των ΟΤΑ, οι τελευταίοι δικαιούνται πρόσβασης σε τηλεοπτικό χρόνο, για να διευκολύνουν την εξυπηρέτηση τοπικών συμφερόντων⁶³.

να· αποφασιστική ή γνωμοδοτική αρμοδιότητα ως προς την κατασκευή των δικτύων και την οργάνωση της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής. Βλ. σχετ. *Cavaldia/Boizard* (eds), ό.π., σ.102 επ.

61. Βλ. σχετ. Βενιζέλο, Η έκρηξη, ό.π., σ.80 και σ.90-1 Δαγτόγλου, Συμπλήρωμα, ό.π., σ.28 επ. και *Drouot*, ό.π., σ.48, 65, 82, 107 και 224.

62. Ο *Kreiss* (ό.π., σ. 1010) υποστηρίζει ότι η αποδοχή ενός ατομικού δικαιώματος εκπομπής είναι αμφιλεγόμενη και λιγότερο αποτελεσματική ως προς τη δυνατότητα πρόσβασης μεγάλου μέρους του κοινού στην τηλεόραση. Το αντίθετο συμβαίνει με το ενδεχόμενο της κρατικής παρέμβασης στη ραδιοτηλεοπτική διαδικασία. Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται αποτελεσματικά η πρόσβαση των ενδιαφερομένων και στο ραδιοτηλεοπτικό χρόνο και στη ραδιοτηλεοπτική πληροφορία. Εξάλλου η εκχώρηση αποκλειστικών δικαιωμάτων καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, συνεχίζει ο ίδιος, δεν σημαίνει αποχή της κυβερνητικής πλειοψηφίας από την οργάνωση της εκπομπής, ιδίως όταν δεν υπάρχει τεχνική ευχέρεια για την κάλυψη των αναγκών εκπομπής.

63. Ο *Kreiss* (ό.π., σ.1017 υπ.(75)) υποστηρίζει ότι ένας υποψήφιος για την εκχώρηση άδειας λειτουργίας καλωδιακού τηλεοπτικού σταθμού μπορεί, σύμφωνα με το δίκαιο των ΗΠΑ, να προσβάλει την πράξη ενός δήμου, με την οποία εκχωρείται το αποκλειστικό δικαίωμα λειτουργίας ενός σταθμού σε κάποιον άλλον υποψήφιο, υποστηρίζοντας ότι η πράξη της δημοτικής αρχής συνιστά άσκηση δημόσιας εξουσίας. Πρβλ. *Rowe* (ό.π., σ.235), σχετικά με τα δικαιώματα των αμερικανικών πόλεων για πρόσβαση στις καλωδιώσεις. Πρβλ. ακόμη, υπ. *CBS v. Democratic National Comm.*, 412 US 94 (1966) και *Hudgens v. NLRB*, 424 US 507 (1976), όπου γίνεται δεκτό ότι ο αποτυχών υποψήφι-

Και αυτό γιατί το δημόσιο συμφέρον, που αναγνωρίζεται, σύμφωνα με μία άποψη, ως σκοπός της καλωδιακής τηλεόρασης⁶⁴, ικανοποιείται όταν εξυπηρετούνται τοπικά συμφέροντα. Στην εξυπηρέτησή τους στοχεύει εξάλλου, *ex definitione*, η καλωδιακή τηλεόραση, ακόμη και όταν αυτή υπηρετεί αμιγώς ιδιωτικά συμφέροντα. Συνδέεται δε η λειτουργία της με το δημόσιο και τα τοπικά συμφέροντα τόσο περισσότερο, όσο πλουσιότερο είναι το ειδησεογραφικό της πρόγραμμα, σε βάρος του ψυχαγωγικού.

Σε κάθε άλλη περίπτωση, εφόσον, *de constitutione lata*, η καλωδιακή τηλεόραση υπάγεται στους στόχους που θέτει ο συντακτικός νομοθέτης για τη ραδιοτηλεόραση γενικά, είναι αναγκαίο ο φορέας, που είναι αρμόδιος *de lege ferenda* για την οργάνωση της εκπομπής της, να διασφαλίζει ισότιμη πρόσβαση σε χρόνο της για όλους τους ενδιαφερομένους⁶⁵. Η ισότιμη πρόσβαση στον χρόνο απαιτείται, όταν οι εκπομπές αναφέρονται κυρίως σε θέματα που άπτονται του στενού πυρήνα της πληροφόρησης, δηλαδή της ειδησεογραφίας.

Σύμφωνα με την αμερικανική νομολογία του Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου, ισότιμη πρόσβαση των πολιτών δεν επιβάλλεται στον χώρο του τύπου, γιατί, με τον τρόπο αυτό, παραβιάζονται οι ελευθερίες, οι οποίες διασφαλίζονται στο πρόσωπο του εκδότη⁶⁶. Η νομοθεσία των ΗΠΑ σχετικά με την οργάνωση της καλωδιακής τηλεόρασης, εκκινώντας αρχικά από την απαίτηση της υποχρεωτικής πρόσβασης ομάδων, φορέων ιδεών και απόψεων σε καλωδιακό τηλεοπτικό χρόνο⁶⁷, κατέληξε, ως προς την πρόσβαση, στην ίδια άποψη με το νομολογιακό προηγούμενο που αφορούσε τον τύπο⁶⁸.

ος για την εκχώρηση της άδειας λειτουργίας ενός σταθμού μπορεί να προσβάλλει την πράξη της αρχής αλλά και να εναγάγει τον επιτυχόντα οργανωτή της εκπομπής.

64. Ειδικά για το δημόσιο συμφέρον ως βάση ρύθμισης της ραδιοτηλεόρασης, βλ. *Carter/Franklin/Wright*, ό.π., σ.60 επ. και *Ferris/Lloyd/Casey*, vol.1, ό.π., 2.06 (3)-2.27, όπου αναλύεται μάλιστα ένα «changing public interest standard» ως προς την αποστολή της ραδιοτηλεόρασης.

65. Τη «με ίσους όρους μετάδοση πληροφοριών και ειδήσεων» του ά.15 παρ.2 Σ. θεωρεί ο Αλιβιζάτος (ό.π., σ.72 επ.) ως εξειδίκευση ενός επιτακτικού κανόνα δικαίου άμεσης ισχύος, που περιέχει το στοιχείο της αναλογικότητας. Ο Δαγτόγλου (ΕΕΝ, σ.13) αναφέρεται σε αξίωση για ισότητα και σε ίση μεταχείριση των πολιτικών κομμάτων (Ραδιοτηλεόραση, ό.π., σ.44 και Δικαιώματα Β', ό.π., σ.1119). Πρβλ. *Robert*, ό.π., σ.546 και *CC 89-11389*, 6.3.90, *JO 9.3.90*, 2909.

66. Βλ. σχετ. υπ. *Miami Herald Publishing Co. v. Tornillo*, 418 US 241 (1974). Σύμφωνα ο *Chafee*, *Government and Mass Communications*, 1947, σ.624, *contra* ο *Barron*, *Access to the Press*, ό.π. Πρβλ. για την ελευθερία έκδοσης, από την αμερικανική νομολογία, *Chicago Joint Bd. v. Chicago Tribune Co.*, 402 US 973 (1971) και *Associates and Aldrich Co. v. Times Mirror Co.*, 440 F.2d 133 (9th Cir.) (1971).

67. Βλ. σχετ. *NTIA*, ό.π., σ.549.

68. Στην υπόθεση *Houchins v. KQED*, 438 US 1 (1978) κρίθηκε ότι η Πρώτη Τροποποίηση του Συντάγματος των ΗΠΑ είναι ανοικτή ερμηνευτικά ως προς μία τέτοια δυνατότητα πρόσβασης. Ο *Kreiss* (ό.π., σ.1030 επ.) υποστηρίζει ότι η συνταγματικότητα της απαίτησης πρόσβασης κρίνεται σχετικά με την ισχύ των δικαιωμάτων όσων συμμετέχουν στη ραδιοτηλεοπτική διαδικασία. Ο ίδιος παίρνει θέση υπέρ της σχετικά ελεύθερης πρόσβασης (*minimum access*) σε έναν αριθμό καλωδι-

Στο ελληνικό δίκαιο, εάν οι αρχές της ραδιοτηλεόρασης, όπως αυτές αναφέρονται στο άρθρο 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος, θεωρηθούν κατευθυντήριες, τότε υφίσταται θετική υποχρέωση της διοίκησης να παρέμβει νομοθετικά, για να εξασφαλίσει την ισότητα στους όρους εκπομπής, μόνον σε περίπτωση θεμελίωσης ενός κοινωνικού δικαιώματος πληροφόρησης.

Εάν γίνει δεκτό, ορθότερα, ότι οι προαναφερόμενες αρχές εμπεριέχουν αξιώσεις⁶⁹, τότε αξίωση ισότιμης μεταχείρισης γεννάται προς όφελος όποιου έχει έννομο συμφέρον, ατομικό ή συλλογικό, με την προσβολή αντίστοιχου δικαιώματός του. Εάν θεμελιωθεί μάλιστα ατομικό δικαίωμα καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, τότε η παραβίαση της ισότητας συνιστά προσβολή ενός όρου άσκησης του ατομικού αυτού δικαιώματος.

Σε περίπτωση κρατικών καλωδιακών τηλεοπτικών σταθμών προσβάλλονται για ακύρωση, εάν ακολουθηθεί το λειτουργικό κριτήριο διάκρισης των διοικητικών διαφορών, είτε πράξεις της διοίκησης των σταθμών, είτε πράξεις της εποπτεύουσας διοικητικής αρχής. Σε περίπτωση που οι καλωδιακοί τηλεοπτικοί σταθμοί είναι ιδιωτικοί, τότε προσβάλλονται είτε πράξεις της εποπτεύουσας τη λειτουργία τους διοικητικής αρχής, είτε πράξεις της διοίκησής τους, σε περίπτωση που θα γινόταν δεκτή η θεωρία της τριτενέργειας των ατομικών δικαιωμάτων.

Οι ενδιαφερόμενοι είναι δυνατό να είναι πολίτες, που επιθυμούν να εκφέρουν μέσω της τηλεόρασης κάποια συγκεκριμένη άποψη, ή πολιτικά κόμματα, που επιδιώκουν την προβολή των θέσεών τους, κυρίως κατά τη διάρκεια προεκλογικών περιόδων. Ο Bullinger, είναι χαρακτηριστικό, αναγνωρίζει μεγάλη απροθυμία από την πλευρά των δι-

ακών καναλιών, με χαμηλή αντιπαροχή (low cost channels), κυρίως όταν υπάρχει διαθέσιμο κενό στη χωρητικότητα των καναλιών. Η νομολογία έκρινε για το ίδιο θέμα στις *υπ. In re Business Executives Move for Vietnam Peace*, 25 FCC 2d 242 (1970) και *CBS v. Democratic Nat'l Comm.*, 93 S. Ct 2080 (1973). Την εκχώρηση ορισμένων καναλιών καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής στο κοινό απαιτούσαν οι διατάξεις της FCC, CFR 47 παρ.73.201, 205, 209, 213, 215, 217, 221, 225, 251 (1972). Είναι χαρακτηριστικό, ότι ακόμη και στο επίπεδο του κοινοτικού δικαίου, υποχρεώσεις που επιβάλλει η Οδηγία 89/552 ΕΟΚ, σχετικά με την ευρωπαϊκή προέλευση των τηλεοπτικών προγραμμάτων δεν εφαρμόζονται στις τοπικές τηλεοπτικές εκπομπές (τέτοιες αποτελούν συνήθως οι καλωδιακές τηλεοπτικές εκπομπές) (ά.9). Συνεπώς, η ελεγκτική παρέμβαση είναι και στο σημείο αυτό ασθενέστερη επί της καλωδιακής τηλεόρασης. Βλ. προς την ίδια κατεύθυνση, *Holmes, Liberal Constraints on Private Power? Reflections on the Origins and Rationale of Access Regulation*, in: Lichrenberg (ed.), ό.π., σ.21 επ.

69. Για το αγωγή των αρχών της ραδιοτηλεόρασης πρβλ. από τη βρετανική πραγματικότητα, *Munro, Judicial Review and the Media*, 11 JMLP (1990), 88. Ο Κόρσοσ υποστηρίζει ότι οι αρχές του ά. 15 παρ.2 Σ. αποτελούν θετικό δίκαιο και είναι δεσμευτικές (Τύπος, ό.π., σ.72). Ο Αλιβιζάτος (Κράτος, ό.π., σ.79-80) θέτει το πρόβλημα, εάν η συνταγματική απαρίθμηση των σκοπών της ραδιοτηλεόρασης θεμελιώνει υποκειμενική αξίωση των ενδιαφερομένων κατά του κράτους για την τήρησή τους ή τίθεται με τον τρόπο αυτό αντικειμενικό δίκαιο, χωρίς να θεμελιώνονται αντίστοιχα δημόσια εξ υποκειμένου δικαιώματα.

οικητικών αρχών σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη για αναγνώριση δικαιωμάτων πρόσβασης σε τηλεοπτικό χρόνο, είτε ακόμη και σε πηγές πληροφόρησης⁷⁰.

Το σημαντικότερο δόγμα στη θεωρία, που επιβάλλει την ισότιμη προβολή, μέσω της ραδιοτηλεόρασης, απόψεων των υποψηφίων για δημόσια αξιώματα στη διάρκεια προεκλογικών περιόδων είναι η «fairness doctrine: δόγμα ισομέρειας»⁷¹, όπως την έχει επεξεργασθεί το αμερικανικό δίκαιο και συμπληρώσει η νομολογιακά διαμορφωμένη αρχή της «equal opportunity doctrine: δόγμα των ίσων ευκαιριών».

Η «fairness doctrine» μοιάζει με την αρχή της ισοτιμίας, όπως αυτή αναφέρεται, στο άρθρο 15 παράγραφος 2 του ελληνικού Συντάγματος, με την έκφραση «με ίσους όρους μετάδοση». Αυτό συνίσταται στην επιταγή της ισότιμης μετάδοσης μηνυμάτων, ειδησεογραφικών ή των υποψηφίων για δημόσια αξιώματα, από τους οργανωτές ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών.

Στην αμιγή της μορφή, η απαίτηση της «fairness doctrine» συνεπάγεται την υποχρέωση του οργανωτή της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής να διαθέτει ένα αξιόλογο ποσοστό του ραδιοτηλεοπτικού χρόνου σε αμφιλεγόμενα πολιτικά θέματα (controversial issues of public importance) και να καλύπτει ισότιμα αντικρουόμενες απόψεις. Παρουσιάζεται λοιπόν στην πραγματικότητα το δόγμα αυτό ως αντίστροφη όψη του δικαιώματος των πολιτών για πρόσβαση σε ραδιοτηλεοπτικό χρόνο.

70. Βλ. σχετ. *Bullinger*, HRLJ (σ.354).

71. Από τη σχετική με τη fairness doctrine αμερικανική βιβλιογραφία, βλ. *FCC, Fairness Doctrine and Public Interest Standards, Fairness Report Regarding Handling of Public Issues*, 39 FED. REG 26372 (1974), *Barrow*, *The Equal Opportunities in Broadcasting: Pillars in the Forum of Democracy*, 37 *University of Cincinnati L.R.* (1968), 447, *Simmons*, *The FCC's Personal Attack and Political Editorial Rules*, *University of Pennsylvania L.R.* (1977), 990, *τον ίδιο*, *Commercial Advertising and the Fairness Doctrine: The New FCC Policy in Perspective*, 75 *Columbia L.R.* (1975), 1083, *τον ίδιο*. *The Fairness Doctrine and the Media*, *University of California Press, Berkeley*, 1978, *passim*, *Barron*, *The Federal Communications Commission's Fairness Doctrine: An Evaluation*, 30 *George Washington L.R.* (1969), 1, *Geller*, *The Fairness Doctrine in Broadcasting*, *Santa Monica, California*, 1973, *passim*, *Hauser*, *The Fairness Doctrine: An Historical Perspective*, 47 *Notre Dame Lawyer* (1972), 550 και *Kurnit*, *Enforcing the Obligation to Present Controversial Issues: The Forgotten Half of the Fairness Doctrine*, 10 *Harvard Civil Rights-Civil Liberties L.R.* (1975), 137. Η fairness doctrine καθιερώθηκε με την τροπολογία που κατέθεσε το 1959 ο γερουσιαστής Proxmire ως προσθήκη στην ομοσπονδιακή Communications Act των ΗΠΑ. Το δόγμα αυτό είναι αποτυπωμένο σήμερα στη διάταξη της Sec. 315, 47 USC 315 (a) του ίδιου νόμου, η οποία ορίζει, ότι: «If any licensee shall permit any person who is a legally qualified candidate for any public office to use a broadcasting station, he shall afford equal opportunities to all other such candidates for that office in the use of such broadcasting stations...». Το ίδιο δόγμα αποτυπώθηκε νομολογιακά στην απόφαση για την υπόθεση *Red Lion*, με τη φράση «discussion of public issues be presented on broadcast stations, and that each side of those issues... be given fair coverage», (ό.π., σ.377). Για τις επιφυλάξεις στη θεωρία ως προς την ισχύ του δόγματος αυτού, βλ. *Franklin*, ό.π., σ.805 επ.

Η απαίτηση της *fairness doctrine*, που κάλυπτε, με πράξη της FCC⁷², ολόκληρη τη λειτουργία της καλωδιακής τηλεόρασης, κατά μία άποψη αποδυναμώθηκε⁷³, κατά μία άλλη έπαυσε να ισχύει νομολογιακά στις ΗΠΑ⁷⁴. Η στάση αυτή της αμερικανικής νομολογίας εδραίωσε τελικά και την τάση της απορρύθμισης της καλωδιακής τηλεόρασης στη χώρα αυτή⁷⁵.

Είναι εύλογο να δεχθεί κανείς ότι υπό τη *fairness doctrine* θα ήταν αναγκαίο για τον εκπομπέα να καλύπτει, με τις εκπομπές του, και τον όρο της αντικειμενικότητας, όπως θα επέτασσε η αντίστοιχη αρχή του άρθρου 15 του ελληνικού Συντάγματος. Σύμφωνα με μία άποψη, οι εκπομπές θα πρέπει, σύμφωνα με το ανωτέρω δόγμα, αλλά και την επιταγή της αντικειμενικότητας, να χαρακτηρίζονται από πολυμέρεια (*pluralismus*).

Η πολυμέρεια αντιμετωπίζεται περίπου όπως και η ουδετερότητα⁷⁶. Τα Συντάγματα της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, στα άρθρα τους 20 και 39 αντίστοιχα, έχουν αναγάγει την πολυμέρεια ως όρο της ραδιοτηλεοπτικής λειτουργίας. Η ίδια αναγωγή συντελείται και στις αποφάσεις Συνταγματικών δικαστηρίων άλλων ευρωπαϊκών χωρών.

Η πολυμέρεια, ως όρος της ραδιοτηλεοπτικής λειτουργίας, συνιστά απαίτηση που αφορά και στο περιεχόμενο των εκπεμπόμενων προγραμμάτων και στην οργανωτική δομή κάθε σταθμού⁷⁷. Η οργανωτική δομή των ραδιοτηλεοπτικών σταθμών χαρακτηρίζεται συγκεκριμένα από εσωτερική πολυμέρεια (*internal pluralism*)⁷⁸, όταν η διοίκησή τους είναι αντιπροσωπευτική σε σχέση με τμήματα του πληθυσμού, και από εξωτερική πολυμέρεια (*external pluralism*), όταν το στοιχείο της αντιπροσωπευτικότητας καλύπτεται από την ύπαρξη πολλών σταθμών⁷⁹.

72. Βλ. σχετ. *FCC*, In the Matter of the Handling of Public Issues under the Fairness Doctrine and the Public Interest Standards of the Communications Act, 48 FCC 2d 1, 30 RR. 2d, 1261 (1974), και ειδικότερα, *FCC Cable Television Bureau, Cable Television and the Political Broadcasting Laws: The 1980 Election Experience and Proposals for Change*, January 1981.

73. Βλ. σχετ. *Parsons*, ό.π., σ.100.

74. Βλ. υπ. *Syracuse Peace Council v. WTVH*, 99 FCC 2d 1389, 1984 και *Ζέρη*, Ιδιωτική, ό.π., σ.162 επ.

75. Βλ. σχετ. *Debbasch*, La CNCL, ό.π., σ.18.

76. Βλ. σχετ. *Αλιβιζάτο* (Κράτος, ό.π., σ.68), ο οποίος θεωρεί ότι «η αντικειμενικότητα μπορεί να νοηθεί και ως πολυμέρεια ή συμψηφιστική ουδετερότητα». Πρβλ. *Luchaire* (ό.π., σ.127), ο οποίος θεωρεί ότι ο πλουραλισμός είναι ένας αντικειμενικός όρος με συνταγματική ισχύ.

77. Βλ. *Porter/Hasselbach*, Beyond Balanced Pluralism: Broadcasting in Germany, in: *Dahlgren/Sparks*, ό.π., σ.94 επ. Ο *Lange* (ό.π., σ.11) υποστηρίζει ότι η πολυμορφία των απόψεων δεν συνιστά συνταγματικό σκοπό, αλλά μέσον πραγμάτωσης μίας συνταγματικής επιταγής.

78. Ο *Wittman* (ό.π., σ.189 επ) θεωρεί ρητά στο σημείο αυτό τον εσωτερικό πλουραλισμό ως μία μορφή πρόσβασης σε ραδιοτηλεοπτικό χρόνο.

79. Σχετικά με τα δύο οργανωτικά πρότυπα, της εσωτερικής πολυμέρειας (*binnenpluralistisches Modell*) και της εξωτερικής πολυμέρειας (*außenpluralistisches Modell*), για τη γερμανική θεωρία, βλ. ενδεικτικά, *Bethge*, ό.π., σ.93 και *Τσεβά*, ΤοΣ (σ.706). Ο *Βενιζέλος* (Η έκρηξη, ό.π., σ.133 επ.) αναφέρεται στην εσωτερική και εξωτερική πολυμέρεια και τίθεται ρητά υπέρ της εξωτερικής, μόνον

Τέλος, σύμφωνα με τη νομολογία των οργάνων της ΕΣΔΑ, το άρθρο 10 παράγραφος 1 της Σύμβασης δεν εγγυάται την ακώλυτη άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης σε ραδιοτηλεοπτικό χρόνο με τη μορφή της συμμετοχής των πολιτών σε ραδιοτηλεοπτικά προγράμματα. «Είναι προφανές», έχει κρίνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή των δικαιωμάτων του ανθρώπου, «ότι η ελευθερία διάδοσης πληροφοριών ή ιδεών... δεν μπορεί να θεωρηθεί πως περιλαμβάνει ένα γενικό ή αναπαλλοτρίωτο δικαίωμα για πρόσβαση σε ραδιοτηλεοπτικό χρόνο, προς όφελος κάθε ιδιώτη ή κάθε οργάνωσης, για την προώθηση των απόψεών τους»⁸⁰.

2αβ. Το δικαίωμα απάντησης

Συχνά η πρόσβαση, η οποία συνιστά επακόλουθο της πολυμέρειας, αντιμετωπίζεται από τη θεωρία ως ατομικό δικαίωμα και έτσι προσομοιάζει με το δικαίωμα εκπομπής⁸¹. Τις περισσότερες όμως φορές η πρόσβαση έχει έννοια στενότερη από την εκπομπή, και μάλιστα περιορίζεται στο δικαίωμα απάντησης (right of reply) των θιγομένων από το περιεχόμενο τηλεοπτικών εκπομπών⁸².

Το δικαίωμα απάντησης είναι αμιγώς αμυντικό⁸³. Έλκει την καταγωγή του από τον χώρο του τύπου, αλλά κατοχυρώνεται πλέον νομοθετικά συνήθως ως προς τη λειτουργία όλων των μέσων ενημέρωσης, συμπεριλαμβανομένων της ερτζιανής και της καλωδιακής τηλεόρασης. Το περιεχόμενο του δικαιώματος συνίσταται στην αξίωση του θιγόμενου στην τιμή και υπόληψη του πολίτη, κυρίως από ανακριβείς πληροφορίες, που περιέχονται στις τηλεοπτικές εκπομπές, για παροχή τηλεοπτικού χρόνου, μέσω του οποίου αποκαθίσταται η ηθική του βλάβη.

Υποκείμενο του δικαιώματος μπορεί να είναι κάθε πολίτης, αρκεί να αποδεικνύεται η ορθότητα των ισχυρισμών του. Δεν συμβαίνει το ίδιο στην περίπτωση αναγνώρισης ενός δικαιώματος επανόρθωσης, το οποίο θα είχε περιεχόμενο αντίστοιχο με του δικαιώματος απάντησης, αλλά υποκείμενά του θα ήταν μόνον δημόσιες υπηρεσίες, δημόσιοι οργανισμοί, ή κρατικά όργανα⁸⁴. Περιεχόμενο της αξίωσης των οργάνων αυτών θα ήταν και πάλι η πρόσβασή τους σε τηλεοπτικό χρόνο.

σχετικά με το ραδιόφωνο.

80. Βλ. Προσφ. 4515/70, 14 Yearbook of the European Convention on Human Rights, 538 (μετ. δική μου).

81. Βλ. σχετ. *Colliard/Timsit* (dir.), ό.π., σ.153.

82. Βλ. ενδεικτικά, *Αλιβιζάτο*, Κράτος, ό.π., σ.81 επ., *Δαγτόγλου*, Δικαιώματα Α', ό.π., σ.533 επ., *τον ίδιον*, Συμπλήρωμα, ό.π., σ.47 επ. και *Κόρσο*, Τύπος, ό.π., σ.100 επ.

83. Από τη σχετική με το δικαίωμα απάντησης διεθνή βιβλιογραφία, βλ. ενδεικτικά, *Auby/Ducos-Ader*, ό.π., σ.495 επ. *Gavalda/Boizard* (éds), ό.π., σ.607 επ., *Debbasch*, Droit, ό.π., σ.483 επ., *Drouot*, ό.π., σ.121 επ., *Fawcett*, ό.π., 258, *Robertson*, People Against the Press, Quartet Books, London, 1983, σ.36 επ., *Robertson/Nicol*, ό.π., σ.337 επ., και *Pinto*, ό.π., σ.277 επ.

84. Βλ. σχετ. *Καράκωστα*, Προσωπικότητα και τύπος, Νομική Θεώρηση ενός δεοντολογικού ζητήματος, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1991, σ.94-5.

Στο δικαίωμα απάντησης, η αποκατάσταση της προσβολής γίνεται συνήθως, ανάλογα με τη νομοθετική πρόβλεψη, με πανομοιότυπο τρόπο, όπως καθορίζει η διεύθυνση του τηλεοπτικού σταθμού, και όχι με διάθεση του χρόνου για αυτοπρόσωπη παρουσία του ενδιαφερομένου. Έτσι, τα οπτικοακουστικά μέσα ενημέρωσης έχουν, εκτός από αστική και ποινική ευθύνη, επιπλέον και την υποχρέωση να παρέχουν χρόνο για απάντηση, σε περίπτωση που προσβάλλεται από τα προγράμματά τους η προσωπικότητα των πολιτών, θεατών και ακροατών. Υπεύθυνα, τελικά, θεωρούνται τα διοικητικά όργανα των νομικών προσώπων των μέσων αυτών.

Το δικαίωμα απάντησης⁸⁵ κατά την τηλεοπτική διαδικασία κατοχυρώνεται στην ισχύουσα ελληνική νομοθεσία με τα άρθρα 3 παράγραφοι 12 έως 14 του νόμου 1730/1987 και 19 παράγραφος 3 του νόμου 1866/1989. Το ίδιο δικαίωμα κατοχυρώνεται και στην Οδηγία της ΕΟΚ για τον συντονισμό διατάξεων σχετικά με την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων (άρθρο 23)⁸⁶, αλλά και στη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τη διασυνοριακή τηλεόραση (άρθρο 8)^{87,88}. Το δικαίωμα απάντησης βρίσκει, τέλος, συνταγματικό έρεισμα, στην ελληνική νομοθεσία, στις διατάξεις των άρθρων 5 παράγραφος 1 για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, 10 παράγραφος 1 για το δικαίωμα αναφοράς προς τις αρχές και 20 παράγραφος 1 για το δικαίωμα σε παροχή έννομης προστασίας.

2αββ. Η πρόσβαση των κομμάτων

Η ελληνική νομολογία έχει δεχθεί ότι επιβάλλεται η σύμμετρη προβολή των απόψεων όλων των υποστατών πολιτικών κομμάτων⁸⁹ μέσω της ραδιοτηλεόρασης στη διάρκεια προεκλογικής περιόδου^{90,91}. Από το Συμβούλιο της Επικρατείας, στην απόφαση 930/90,

85. Για τη δυνατότητα έγερσης περαιτέρω αξιώσεων απέναντι στις διοικήσεις των ραδιοτηλεοπτικών ιδρυμάτων, λόγω προσβολής της προσωπικότητας των τηλεθεατών, βλ. *Αλιβιζάτο*, Κράτος, ό.π., σ.79, υπ. (155) και σ.82, υπ. (161). Πρβλ. σχετικά με τον τύπο, ά.48 επ. του ν.1092/38. Για τη σχετική θεωρία βλ. *Ν.Ν.Σαρίπολο*, Σύστημα, Τόμ. Γ', ό.π., σ.136 επ., *Αντωνόπουλο*, ό.π., σ.207 επ. *Σγουρίτσα*, Συνταγματικό ό.π., σ.96 επ. και *Καράκωστα*, ό.π., σ.165 επ.

86. Το ά.23 της Οδηγίας απονέμει στα θιγόμενα από τα τηλεοπτικά προγράμματα των αρμόδιων οργανισμών των κρατών-μελών φυσικά ή νομικά πρόσωπα δικαίωμα απάντησης ή προσφυγής σε ισοδύναμα μέτρα (παρ.1).

87. Το ά.8 της Σύμβασης απονέμει το δικαίωμα απάντησης σε θιγόμενα φυσικά ή νομικά πρόσωπα και το εξομοιώνει με ανάλογα ένδικα βοηθήματα (comparable legal or administrative remedies).

88. Από τα μη δεσμευτικά σχετικά κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης, πρβλ. ενδεικτικά, *CoE, Res. (74) 26 «sur le droit de réponse, situation de l'individu a l'égard de la presse»*.

89. Για τη δυνατότητα έκφρασης των κομμάτων, βλ. *Δρόσο*, Η νομική θέση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1982, σ.289 επ.

90. Βλ. σχετ. ΣτΕ 930/90, Ολ., ΤοΣ 1990, 57, σχόλιο *Ν.Αλιβιζάτο*.

91. Για τις συγκριτικές ρυθμίσεις σχετικά με την κατανομή του προεκλογικού χρόνου στα πο-

έχει κριθεί σχετικά ότι τα πολιτικά κόμματα έχουν αξίωση από τον φορέα που οργανώνει ή ελέγχει την τηλεοπτική εκπομπή για παροχή προς αυτά του αναγκαίου χρόνου⁹².

Ο Αλιβιζάτος⁹³ γράφει, σχολιάζοντας την προαναφερόμενη απόφαση, πως αυτή «θεώρησε ότι προκειμένου περί των δημοσίων ραδιοτηλεοπτικών σταθμών, η παραχώρηση χρόνου συνιστά “υποχρέωση του κράτους και οφειλόμενη νόμιμη ενέργεια”, η οποία πηγάζει απ’ευθείας από το άρθρο 15 παρ.2 του Συντάγματος και, ειδικότερα, από την αρχή της αντικειμενικότητας, που η διάταξη αυτή καθιερώνει, και η οποία συνίσταται στην χρήση και διάθεση των ραδιοτηλεοπτικών μέσων κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να ακούγονται όλες οι απόψεις χωρίς εξαίρεση». Κατ’αναλογία το ίδιο θα ισχύει και για την καλωδιακή τηλεόραση, υπό τον όρο ότι τα προγράμματά της είναι και ειδησεογραφικά⁹⁴.

Η προηγούμενη σχετική ελληνική νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας και του Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου⁹⁵ κατέληγε στο συμπέρασμα ότι η ραδιοφωνία και η τηλεόραση έχουν υποχρέωση να ρυθμίζουν την παραχώρηση προεκλογικού χρόνου στα πολιτικά κόμματα με ισότιμο τρόπο. Η απαίτηση όμως της ισότιμης μεταχείρισης συνεπάγεται και την ανόμοια μεταχείριση ανόμοιων σε δύναμη κομμάτων⁹⁶. Συγκεκριμένα, το ΑΕΔ έθετε ως όρους για την ισότιμη μεταχείριση των κομμάτων «αντικειμενικά

λιτικά κόμματα σε ευρωπαϊκές χώρες, βλ. CoE, Report on Access to the Audiovisual Media During Election Campaigns, Parliamentary Assembly, 8/7/87. Πρβλ. για τον σχετικό προβληματισμό σε Γαλλία και Γερμανία, *Drouot*, ό.π., σ.128 επ. και από τη νομολογία, BVerfGE 13, 204 (205) και 60, 53 (63)”.

92. Στην ίδια κατεύθυνση, βλ. ΣτΕ 1288/92 (Ολ.).

93. Αλιβιζάτος, ΤοΣ (59).

94. Βλ. σχετ. BVerfGE, 57, 319, όπου αναφέρεται ότι τα δικαιώματα έκφρασης κατά τη ραδιοτηλεοπτική διαδικασία στοχεύουν στην ελεύθερη επικοινωνία, και κυρίως στο σχηματισμό της ατομικής και δημόσιας κοινής γνώμης. (Στην ίδια κατεύθυνση, BVerfGE 12, 205 (260) και BVerfGE 73, 118 (152)). Στο σχηματισμό ακριβώς της κοινής γνώμης, που για τη γερμανική θεωρία και νομολογία θεωρείται ως ύψιστος στόχος της λειτουργίας της ραδιοτηλεόρασης, συντελεί κυρίως και πρώτιστα η ενημέρωση διά της ειδησεογραφίας. Βλ. ακόμη, *Rossen*, ό.π., σ.135 επ., *Schmidt-Jortzig*, σε: *Isensee/Kirchhof* (Hrsg.), ό.π., αριθ. περ.1 επ. και *Bullinger*, *ibid*, αριθ. περ. 119.

95. Βλ. ΣτΕ 2423/84 Τμ.Δ', ΤοΣ 1986, 77, ΑΕΔ 11/82, ΤοΣ 1986, 79, παρατηρήσεις *Ανδρουτσόπουλου*, ΕΔΔΔ 28, 1984, 99 και ΑΕΔ 11/82.

96. Βλ. από τη ΣτΕ 2423/84: «Επειδή, από τις παραπάνω διατάξεις προκύπτει ότι σε περίπτωση που το Κράτος παρέχει στα πολιτικά κόμματα τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν τη Ραδιοφωνία ή την Τηλεόραση προς μετάδοση προεκλογικών δραστηριοτήτων των, για την ευρύτερη σχετική ενημέρωση των ψηφοφόρων, οφείλει κατ’αρχήν να ρυθμίζει την παραχώρηση αυτή με ίσους, για όλα τα κόμματα, όρους. Δεν αποκλείουν όμως οι διατάξεις αυτές και τη διαφοροποίηση της ρυθμίσεως αυτής, εφ’όσον τα κόμματα τελούν υπό διαφορετικές συνθήκες ή, και γενικώτερα, συντρέχουν ιδιαίτεροι, κατά περίπτωση, λόγοι, που δικαιολογούν τη διαφορετική, αλλά με αντικειμενικά, πάντως, κριτήρια, μεταχείριση των κομμάτων στην χρήση των ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών μέσων».

και εύλογα κριτήρια»⁹⁷, ενώ το ΣΤΕ τα «ιδιαίτερα και αντικειμενικά δεδομένα» των πραγματικών συνθηκών, υπό τις οποίες τελεί κάθε κόμμα.

Αμφισβητείται όμως εάν την ίδια αξίωση χρόνου έχουν και οι ιδιώτες, κυρίως όταν οργανωτής της τηλεοπτικής εκπομπής είναι δημόσιος φορέας⁹⁸. Το πρόβλημα ανάγεται στη διακρίβωση, εάν οι αρχές που εξαγγέλλονται ως σκοποί της ραδιοτηλεόρασης στην παράγραφο 2 του άρθρου 15 του Συντάγματος έχουν σαφές κανονιστικό περιεχόμενο ή, αντίθετα, φύση κατευθυντήριων αρχών.

Τέλος, η πρόσβαση ομάδων συμφερόντων σε τηλεοπτικό χρόνο δεν κατοχυρώνεται από το ισχύον ελληνικό δίκαιο⁹⁹. Το ίδιο ισχύει και αναφορικά με τη δυνατότητα της κυβέρνησης για πρόσβαση σε τηλεοπτικό χρόνο¹⁰⁰. Η δυνατότητα αυτή καλύπτεται με την άσκηση ελέγχου επί της τηλεοπτικής διαδικασίας από την πλευρά της κεντρικής εξουσίας.

2β. Η παθητική πρόσβαση

Η παθητική πρόσβαση στην καλωδιακή τηλεόραση εξετάζεται ως δυνατότητα λήψης των καλωδιακών τηλεοπτικών προγραμμάτων. Η λήψη συντελείται όταν ο δυνάμει καλωδιακός δέκτης μπορεί, πρώτον, να συνδεθεί με το καλωδιακό τηλεοπτικό δίκτυο και, δεύτερον, να δέχεται μέσω αυτού τα τηλεοπτικά σήματα¹⁰¹. Η λήψη αυτή, και στις δύο προαναφερόμενες φάσεις της συνιστά την παθητική πλευρά της παροχής μίας υπηρεσίας, δηλαδή της μετάδοσης τηλεοπτικού σήματος.

Η αντιπαροχή λοιπόν για τη λήψη του σήματος, που θα συνίσταται είτε στην πληρωμή συνδρομής, σε περίπτωση ιδιωτικής καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης, είτε στην πληρωμή τέλους, σε περίπτωση δημόσιας ραδιοτηλεοπτικής υπηρεσίας, πρέπει, για να καθίσταται δυνατή η παθητική πρόσβαση στο μέσον, να είναι εύλογη.

Αυτό σημαίνει ότι και το τίμημα για τα υλικά υποστρώματα της καλωδιακής εκπομπής (δίκτυα, συνδέσεις, ενισχυτές) και αυτό της υπηρεσίας της σύνδεσής τους¹⁰², όπως και το συνολικό τίμημα της λήψης του τηλεοπτικού σήματος, πρέπει να μην είναι απαγορευτικά για την πρόσβαση όλων των πολιτών στην καλωδιακή εγκατάσταση.

Η πρόσβαση πρέπει να είναι ελεύθερη, υπό όρους, για κάθε πιθανό μελλοντικό δέ-

97. Πάντως, η μειοψηφία στην ΑΕΔ 11/82 έκρινε ότι με τέτοιες ρυθμίσεις, όπως η προς κρίση, τα κόμματα κινδυνεύουν να περιέλθουν σε ολοσχερή αποκλεισμό από τις δυνατότητές τους.

98. Βλ. σχετ. Αλιβιζάτο, Κράτος, ό.π., σ.79.

99. Για μία εκτενή παρουσίαση των προβλημάτων, όπως τίθενται για την ελληνική έννομη τάξη, βλ. Δαγτόγλου, Δικαιώματα Β', ό.π., σ.1116 επ.

100. Contra, το Βρετανικό Licence and Agreement, His Majesty's Postmaster General and the BBC LTD, ενσωματωμένο στο Royal Charter for the Continuance of the BBC, July 1981 (5).

101. Το ίδιο συμβαίνει και όταν, στην περίπτωση της τηλεόρασης συνδρομητών, απαιτείται η εγκατάσταση αποκωδικοποιητή στην τηλεοπτική συσκευή.

102. Βλ. σχετ. Frèches, ό.π., σ.15 επ.

κτη¹⁰³, που ανήκει στο γενικό κοινό. Με τον τρόπο αυτό ασκείται, ατομικά ή συλλογικά, το δικαίωμα της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης και, ευρύτερα, και το δικαίωμα πληροφόρησης μέσω της τηλεόρασης. Τα δικαιώματα αυτά στρέφονται κατά όποιου δημόσιου φορέα οργανώνει ή ελέγχει την καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή.

Μόνον κατά δεύτερο λόγο εξετάζεται, εάν είναι δυνατό να στραφεί ο πολίτης, θιγόμενος ή προβάλλον έννομο συμφέρον, κατά ιδιώτη, οργανωτή καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής. Τυχόν δικαιώματά του, στην περίπτωση αυτή, θα ήταν δυνατό να αντιτάξει ο πολίτης κατά του ιδιώτη-οργανωτή, εφόσον γινόταν δεκτή από την έννομη τάξη η θεωρία της τριτενέργειας των ατομικών δικαιωμάτων.

103. Βλ. ανάλογη άποψη, όσον αφορά τα υποστηρίγματα της ερτζιανής τηλεόρασης, σε Αλιβιζάτο, Κράτος, ό.π., σ.49, υπ. (91).

EXCURSUS

Τα θεωρητικά πρότυπα οργάνωσης της καλωδιακής τηλεόρασης και η de lege ferenda εφαρμογή τους.

Α. Τα πρότυπα οργάνωσης της καλωδιακής τηλεόρασης έχει επεξεργασθεί η θεωρία του Συνταγματικού δικαίου και του δικαίου των μέσων μαζικής ενημέρωσης ιδίως στις ΗΠΑ. Αυτά ομαδοποιούνται εγκυρότερα από τον αμερικανό καθηγητή Patrick Parsons. Ο Parsons αναλύει τα οργανωτικά πρότυπα με γνώμονα τα συνταγματικά τους όρια, και συγκεκριμένα τη διάταξη της Πρώτης Τροποποίησης του αμερικανικού Συντάγματος.

Στο μέρος αυτό ακολουθείται η ομαδοποίηση του Parsons και επιχειρείται, παρά τις σημαντικές διαφορές ανάμεσα στην αγγλοσαξονική και ηπειρωτική έννομη τάξη, η ένταξη των οργανωτικών αυτών προτύπων στα δεδομένα του ελληνικού νομικού συστήματος. Επιχειρείται, τέλος, η επιλογή μίας de lege ferenda συνταγματικά αποδεκτής πρότασης για την οργάνωση της ελληνικής καλωδιακής τηλεόρασης.

1. Το ραδιοτηλεοπτικό πρότυπο οργάνωσης (the broadcasting model)

Η οργάνωση της καλωδιακής τηλεόρασης υπό το πρότυπο αυτό ακολουθεί πιστά την αντίστοιχη οργάνωση της ερτζιανής. Δικαιολογητική βάση για την παραπάνω επιλογή αποτελεί η πραγματική συγγένεια μεταξύ των δύο μορφών τηλεόρασης. Η νομική ρύθμιση της καλωδιακής τηλεόρασης ταυτίζεται σε πολλές έννομες τάξεις με αυτήν της ερτζιανής, επειδή η καλωδιακή τηλεόραση εμφανίσθηκε στην πράξη ως μέσον επικουρικό της ερτζιανής. Όπως φαίνεται δε, το ραδιοτηλεοπτικό πρότυπο οργάνωσης της καλωδιακής τηλεόρασης είναι αυτό που απαντάται πιο συχνά στη σημερινή πραγματικότητα.

Εάν η καλωδιακή τηλεόραση οργανωθεί κατά τον ίδιο τρόπο, όπως και η ερτζιανή, τότε και επί της λειτουργίας της θα ασκείται έντονος κρατικός έλεγχος. Αυτός θα είναι εντονότερος από ό,τι επί της ερτζιανής, γιατί θα προστίθεται και κάποια μορφή ελέγχου εκ μέρους των τοπικών κοινοτήτων, αφού τα περισσότερα τηλεοπτικά καλωδιακά δίκτυα αποτελούν τοπικά επικοινωνιακά δίκτυα.

Επειδή λοιπόν επί της λειτουργίας της ερτζιανής τηλεόρασης ασκείται συνήθως έντονος κρατικός έλεγχος, ακόμη και μέσω της εκχώρησης αδειών λειτουργίας σε μη κρατικούς τηλεοπτικούς σταθμούς, αμφισβητείται εάν το ραδιοτηλεοπτικό πρότυπο οργάνωσης θα ήταν δυνατό να διασφαλίσει αποτελεσματικά την ελεύθερη ροή πληροφοριών και την ελευθερία εκπομπής μέσω του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου.

Υπό το πρότυπο αυτό, η νομοθεσία για την ερτζιανή τηλεόραση υπαγορεύει και τον τρόπο ρύθμισης του ιδιοκτησιακού καθεστώτος της καλωδιακής εγκατάστασης και επιχείρησης. Δικαιολογητική βάση της συνολικής ρύθμισης συνιστά η ικανοποίηση του γενικού δημόσιου συμφέροντος για ισομερή λήψη πληροφοριών και μέσω του καλωδιακού δικτύου.

Παράλληλες ρυθμίσεις στις δύο μορφές τηλεόρασης είναι δυνατό να επιβληθούν και για έναν πρόσθετο λόγο· εάν τη θέση της «θεωρίας της σπάνισης» των ηλεκτρομαγνητικών συχνοτήτων, όπου στηρίζεται η νομοθετική παρέμβαση και ο έλεγχος κατά την οργάνωση της ερτζιανής τηλεόρασης, καλύψει το δόγμα της επικουρικότητας της λειτουργίας της καλωδιακής προς την ερτζιανή τηλεόραση, τότε ο κρατικός έλεγχος και επί των δύο μορφών τηλεόρασης είναι λογικά αναγκαίος.

Η κριτική στο τελευταίο αυτό επιχείρημα υπαγορεύει ότι, εξαιτίας της τεχνολογικής πρόοδου, η σπανιότητα των καλωδιακών καναλιών δεν ευσταθεί ως πραγματική ratio μίας περιοριστικής οργανωτικής ρύθμισης της καλωδιακής τηλεόρασης.

Το πιο καίριο αντεπιχείρημα, στη συγκεκριμένη περίπτωση, συνίσταται στην αποδοχή μίας περιορισμένης σπανιότητας των καλωδιακών συστημάτων, που μπορούν να εγκατασταθούν σε μία εδαφική περιφέρεια. Γίνεται αποδεκτό ότι αυτά είναι συνήθως περιορισμένα, αντίθετα με τον αριθμό των καναλιών εκπομπής, που διέρχονται δυνάμει μέσω αυτών, ο οποίος μπορεί να είναι απεριόριστος.

Μόνη εξαίρεση στη ρύθμιση των δύο αυτών μορφών τηλεόρασης, υπό το ραδιοτηλεοπτικό οργανωτικό πρότυπο, αποτελεί, στην περίπτωση της καλωδιακής τηλεόρασης, η παρέμβαση των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης στον τρόπο κατανομής του καλωδιακού τηλεοπτικού χρόνου. Ο χρόνος κατανέμεται σε αντιστοιχία προς τις ομάδες συμφερόντων που εκπροσωπούνται στις τοπικές κοινότητες και τη χωρητικότητα σε εκπεμπόμενα μηνύματα ενός συγκεκριμένου καλωδιακού δικτύου σε ορισμένο τόπο.

Ανακεφαλαιώνοντας, το ραδιοτηλεοπτικό πρότυπο οργάνωσης της καλωδιακής τηλεόρασης προσφέρει στην πραγματικότητα μικρό σχετικά βαθμό αυτοτέλειας στους καλωδιακούς εκπομπείς ατομικά. Αυτό όμως παρέχει σημαντική προστασία στο κοινωνικό σύνολο μέσω των ελεγκτικών μηχανισμών που αναπτύσσει επί των δικαιούχων και επί του περιεχομένου της καλωδιακής εκπομπής. Η αυξημένη έννομη προστασία του καλωδιακού τηλεοπτικού δέκτη, σε βάρος του εκπομπέα, αποτελεί το κυριότερο χαρακτηριστικό του προτύπου αυτού.

Το ραδιοτηλεοπτικό πρότυπο οργάνωσης της καλωδιακής τηλεόρασης φαίνεται να ακολουθεί η ελληνική νομοθεσία, παρά τις ελλειπτικές σχετικά ρυθμίσεις της, δεδομένου ότι, σε καίρια σημεία, δεν υπάρχουν αποκλίσεις μεταξύ των ρυθμίσεων σχετικά με την ερτζιανή και την καλωδιακή τηλεόραση.

2. Το πρότυπο του έντυπου λόγου (the print model)

Στη θεωρία του δικαίου των μέσων μαζικής ενημέρωσης, και με αφορμή τη στάση της

καλωδιακής βιομηχανίας, διαμορφώθηκε, στη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, η τάση της εξίσωσης, σε νομικό επίπεδο, της καλωδιακής τηλεόρασης προς τον έντυπο λόγο, και συγκεκριμένα τον ημερήσιο πολιτικό τύπο^{1,2}. Στόχος του οργανωτικού αυτού προτύπου λειτουργίας της καλωδιακής τηλεόρασης, που επαγγέλλεται την εξίσωσή της προς τον τύπο, είναι, πρώτον, η διεύρυνση των δικαιωμάτων των καλωδιακών εκπομπών με την ισχυρή προστασία του δικαιώματος εκπομπής τους και, δεύτερον, η ισχυροποίηση, με τον τρόπο αυτό, των δικαιωμάτων λήψης και πληροφόρησης του ευρέος κοινού.

Η παρέμβαση της κεντρικής διοίκησης ή της τοπικής αυτοδιοίκησης στη λειτουργία της καλωδιακής εκμετάλλευσης δεν επιτρέπεται, γιατί θεωρείται μίας μορφής λογοκρισία. Υπό τη θεώρηση αυτή, ακόμα και η διαδικασία εκχώρησης αδειών λειτουργίας σε καλωδιακούς τηλεοπτικούς σταθμούς είναι δυνατό να θεωρηθεί προληπτικό περιοριστικό μέτρο.

Αντίλογο σε αυτή την άποψη αποτελεί το επιχείρημα ότι, εάν απαγορευθεί η επιβολή προληπτικών μέτρων επί της καλωδιακής τηλεόρασης, τότε η κρατική παρέμβαση επί του περιεχομένου των προγραμμάτων ενός καλωδιακού τηλεοπτικού σταθμού δεν θα ήταν επιτρεπτή. Θα ήταν όμως επιτρεπτός ο κρατικός έλεγχος επί της οργανωτικής δομής του τηλεοπτικού σταθμού. Σε περίπτωση λοιπόν που η καλωδιακή τηλεόραση ρυθμισθεί όπως και ο τύπος, τότε και το πρόβλημα της πρόσβασης σε τηλεοπτικό χρόνο χάνει την οξύτητά του, αλλά και η προστασία της ελευθερίας της έκφρασης του καλωδιακού εκπομπέα μεγιστοποιείται. Δεν προστατεύονται όμως με τον ίδιο τρόπο και τα υπόλοιπα υποκείμενα της καλωδιακής τηλεοπτικής διαδικασίας, και κυρίως το κοινό, του οποίου τα συμφέροντα για ισομερείς εκπομπές και αμερόληπτη πληροφόρηση έρχονται ενδεχομένως σε σύγκρουση με τον τρόπο με τον οποίο ο καλωδιακός εκπομπέας ασκεί τα δικαιώματά του, έκφρασης, επιχειρηματικής ελευθερίας και ενεργητικής πληροφόρησης.

Αντίλογος στην υιοθέτηση του προτύπου του έντυπου λόγου για την οργάνωση της καλωδιακής τηλεόρασης αντλείται από την ενδεχόμενη θεώρηση του μέσου αυτού ως φυσικού ολιγοπωλίου³.

1. Για τη νομική εξομοίωση τύπου και καλωδιακής τηλεόρασης βλ. *Barrendt*, ό.π., σ.324 επ., *Drouot*, ό.π., σ.74 επ., *Gornig*, *Äußerungsfreiheit*, ό.π., σ.123 επ., *Powe*, ό.π., σ.197 επ. Πρβλ. *Colliard*, ό.π., σ.652, *Rousseau*, *Le statut de la radio-télévision*, *AJDA* 1981, 59 (σ.62 επ.), *Verena-Wiedemann*, ό.π., σ.63 επ. και *Scheuner*, ό.π., σ.26 επ.

2. Για τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της νομικής εξομοίωσης του τύπου και της ραδιοτηλεόρασης γενικά, βλ. *Powe*, ό.π., σ.13 επ. και 197 επ. Στη σ.108 αυτός ισχυρίζεται ότι: «Neither reason for distinguishing the treatment of broadcasting from that of the press carries so much conviction in the 1980's». Για αντίκρουσή του βλ. τον *Barrendt*, 10 *JMLP* (1989), 39 (βιβλιοκρισία). Βλ. ακόμη, *Bittner*, *Broadcast Law and Regulation*, Prentice Hall, N.J., 1982, σ.186, *Carter/Franklin/Wright*, ό.π., σ.410, *Tribe*, ό.π., σ.675 επ. (698), *Drouot*, ό.π., σ.44, *Gornig*, *Äußerungsfreiheit*, ό.π., σ.221 επ., *Witteman*, ό.π., σ.147 και 173, *Lange/Renaud*, ό.π., σ.133, *Jones*, *The De-Regulation of Independent Radio*, *PL* (1988), 24, *Δαγτόγλου*, *Ραδιοτηλεόραση*, ό.π., σ.137 επ. και *Κόρσο*, *Τύπος*, ό.π., σ.47.

3. Βλ. σχετ. *Vichers/Yarrow*, ό.π., σ.4. Πρβλ. ακόμα *Parsons*, ό.π., σ.156, για την «failed market

Σύμφωνα με τα διδάγματα της οικονομικής επιστήμης και της οικονομικής ανάλυσης του δικαίου, η καλωδιακή τηλεόραση μπορεί να εκληφθεί και ως φυσικό ολιγοπώλιο, αφού η μέγιστη οικονομικά απόδοσή της συντελείται υπό καθεστώς περιορισμένου μονοπωλίου τέτοιου, ώστε να προσεγγίζει την κατάσταση του ολιγοπωλίου.

Εάν γίνει δεκτή η άποψη αυτή σχετικά με τη φύση της καλωδιακής τηλεόρασης, τότε η απρόσκοπτη άσκηση των δικαιωμάτων των ελευθεριών έκφρασης και επιχειρηματικής δράσης του καλωδιακού εμπομπέα αποδεικνύεται ατελέσφορη.

Ο αντίλογος και ως προς την ανωτέρω θέση είναι προφανής: η οικονομική επιστήμη δεν είναι ομόφωνη ως προς την ένταξη της καλωδιακής εγκατάστασης στην κατηγορία των φυσικών μονοπωλίων ή ολιγοπωλίων, ιδιαίτερα μετά την εμφάνιση των νέων τεχνολογιών της τηλεματικής.

Η θεωρία παρουσιάζει αποκλίσεις και ως προς το status του τύπου, προς τον οποίο, υπό το εξεταζόμενο οργανωτικό πρότυπο, εξομοιώνεται νομικά η καλωδιακή τηλεόραση. Υπό μία ακραία θεώρηση της οικονομικής επιστήμης, και ο τύπος είναι δυνατό να θεωρηθεί φυσικό ολιγοπώλιο, γιατί η σχετική αγορά δεν είναι ανοικτή σε κυκλοφορία μεγάλου αριθμού φύλλων εφημερίδων.

Αν προεκταθεί η θεώρηση αυτή στη νομική της διάσταση, η λειτουργία του τύπου, δεδομένης και της πολιτικής του βαρύτητας, καθίσταται στην κυριολεξία δημόσια λειτουργία. Η οργάνωση του τύπου προστατεύεται με το καθεστώς της θεσμικής εγγύησης και η προστασία της συλλογικής άσκησης των δικαιωμάτων έκφρασης και πληροφόρησης του κοινού, διά μέσου του τύπου, ενδυναμώνεται. Με τον τρόπο αυτό, η ελευθερία έκδοσης του επιχειρηματία τύπου υποχωρεί.

Οι εφημερίδες λοιπόν συνιστούν τελικά μία δημόσια ή ημιδημόσια υπηρεσία (semi-public service). Επειδή δε, σύμφωνα με μία άποψη, η εφημερίδα ανήκει σε τέτοιες οικονομίες κλίμακας, ώστε οι μονοπωλιακές καταστάσεις να αποτελούν τον κανόνα στην εκδοτική πραγματικότητα, γι' αυτό εάν η καλωδιακή τηλεόραση προσομοιάζει, αναφορικά με τη μονοπωλιακή της υφή, προς τον ημερήσιο τύπο, τότε θα αποτελεί και αυτή, ως προς τη νομική της φύση, αντικείμενο δημόσιας υπηρεσίας⁴.

Είναι δυνατό να υποστηριχθεί, τέλος, ότι η ελευθερία της έκφρασης ασκείται κατά τον ίδιο τρόπο όσον αφορά οποιοδήποτε μέσον ενημέρωσης, συμπεριλαμβανομένων του τύπου και της καλωδιακής τηλεόρασης, γιατί όλα τα μέσα υπάγονται στην κανονιστική εμβέλεια των ίδιων, κατοχυρωτικών των δικαιωμάτων των φορέων τους, διατάξεων.

Η δικαιολογητική όμως αυτή βάση του προτύπου του έντυπου λόγου, αν και συντελεί στην κατοχύρωση της αυτοτέλειας των μέσων μαζικής ενημέρωσης, όμως υπολείπεται,

theory» ως παραλλαγή ενός προτύπου ισόρροπης προστασίας σχετικά με την καλωδιακή τηλεόραση.

4. Πρβλ. *Bullinger, Strukturwandel von Rundfunk und Presse. Rechtliche Folgewirkungen der neuen elektronischen Medien, NJW 8 (1984), 383.*

σε πρακτικό αποτέλεσμα, ως προς την κατοχύρωση των δικαιωμάτων όλων των υποκειμένων που συμμετέχουν στην καλωδιακή τηλεοπτική διαδικασία.

Συγκεκριμένα, δεν κατοχυρώνονται με ασφάλεια τα δικαιώματα έκφρασης, πληροφόρησης και επιχειρηματικής δράσης άλλων υποκειμένων, εκτός από όσους έχουν την ιδιότητα του εκδότη εφημερίδας ή του επιχειρηματία καλωδιακής τηλεόρασης.

Η ελληνική καλωδιακή τηλεόραση δεν φαίνεται δυνατό να οργανωθεί νομοθετικά όπως ο τύπος, σύμφωνα με τις επιταγές του ελληνικού Συντάγματος⁵. Και αυτό γιατί ισχύει μεν και επί της καλωδιακής τηλεόρασης η απαγόρευση επιβολής λογοκρισίας που ισχύει για τον τύπο κατά το άρθρο 14 του Συντάγματος, δεν ασκείται όμως επί του τύπου και άμεσος έλεγχος του κράτους, όπως επί της ραδιοτηλεόρασης, σύμφωνα με τις επιταγές της συνταγματικής διάταξης του άρθρου 15.

3. Το πρότυπο της δημόσιας ωφέλειας (the public utility model)

Δικαιολογητική βάση του προτύπου αυτού, με βάση το οποίο επιβάλλονται αυστηροί περιοριστικοί όροι στη λειτουργία της καλωδιακής τηλεόρασης, είναι ο δημόσιος σκοπός, που αυτή επιτελεί. Ο σκοπός αυτός ορίζεται ως σκοπός δημόσιας ωφέλειας.

Η ακριβής έννοια της δημόσιας ωφέλειας δεν είναι εύκολα διακριβώσιμη⁶. Η έννοια αυτή είναι αξιολογική και υπόκειται συνήθως σε δικαστικό έλεγχο για παραβίαση των ακραίων ορίων της διακριτικής ευχέρειας, που διαθέτουν τα αρμόδια για την ερμηνεία της όργανα.

5. Αντίθετο επιχείρημα θα μπορούσε να υποστηριχθεί με βάση την αποδοχή ότι σύγχρονα μέσα συναλλαγής, τα οποία αποτελούν και μέσα τηλεματικής, συνιστούν «έγγραφα», συνεπώς και έντυπα, για τις ανάγκες της ερμηνείας διατάξεων του ποινικού δικαίου, της ποινικής δικονομίας και της πολιτικής δικονομίας. Στα μέσα αυτά επεκτείνεται και η συνταγματική προστασία του απορρήτου της επικοινωνίας. Βλ. σχετ. Κουσουλή, *Σύγχρονες μορφές έγγραφης συναλλαγής* (Telex - Telefax - Ηλεκτρονικό έγγραφο), Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1992, σ.121 επ. Πρβλ. Κουμάντο, *Δεκαπέντε χρόνια νομοθεσίας για την πνευματική ιδιοκτησία*, ΝοΒ 39, 497 (501).

6. Η δημόσια ωφέλεια του αγγλοσαξονικού δικαίου προσομοιάζει προς την έννοια του δημόσιου συμφέροντος του ηπειρωτικού δικαίου. Συνήθως οι τομείς που παρέχουν υπηρεσίες κοινής ωφέλειας προσδιορίζονται νομοθετικά. (Βλ. σχετ. *Tribe*, ό.π., σ.693 επ.). Για την έννοια της δημόσιας ωφέλειας στο ελληνικό δίκαιο, βλ. αντί άλλων, *Δαγτόγλου*, *Δικαιώματα Β'*, ό.π., σ.941 επ., ο οποίος αναφέρει ότι: «Η "δημόσια ωφέλεια", που κατά το άρθρο 17 παρ.2 (ενν. του Σ.) μπορεί να θεμελιώσει την αναγκαστική απαλλοτρίωση, είναι έννοια ποιοτικά όμοια με το "γενικό συμφέρον" του άρθρου 17 παρ.1». Η δημόσια ωφέλεια αποτελεί λόγο αποστέρησης από την ιδιοκτησία, σύμφωνα με το α.17 παρ.1 Σ. Βλ. ακόμη, *Αλιβιζάτο*, *Η δημόσια ωφέλεια στην αναγκαστική απαλλοτρίωση*, ΕΔΔΔ 37, 1993,5. Νομοθετικός ορισμός της δημόσιας ωφέλειας ειδικά για τον τομέα της ραδιοτηλεόρασης ανευρίσκεται στην *Communications Act 1934, Amend., Sec. 224, 47 USC 224, (1)* όπου, «The term «utility» means any person whose rates or charges are regulated by the federal Government or a State and who owns or controls poles, ducts, conduits, or rights-of-way used, in whole or in part, for wire communication».

Εάν λοιπόν η παροχή καλωδιακής τηλεοπτικής υπηρεσίας θεωρηθεί παροχή υπηρεσίας κοινής ωφέλειας, τότε η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή πρέπει να υπόκειται, ως προς τους όρους της, σε περιοριστικές ρυθμίσεις τέτοιες, που να μην αρκούνται στη διασφάλιση μόνον ενός *minimum* ποσού παρεχόμενου προγράμματος. Και αυτό γιατί το *minimum* πρόγραμμα αποτελεί παγίως τον ελάχιστο στόχο της δραστηριότητας των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών.

Θα πρέπει επιπλέον οι παρεχόμενες υπηρεσίες να είναι υψηλής ποιότητας και να εξασφαλίζουν την ενημέρωση από κάθε προσιτή ραδιοτηλεοπτική πηγή (*zugängliche Quelle*). Σε μία ηπιότερη όμως εκδοχή του οργανωτικού προτύπου της κοινής ωφέλειας, ορισμένοι μόνον σταθμοί καλωδιακής τηλεόρασης θα υποχρεώνονταν σε μετάδοση προγράμματος καθορισμένης προέλευσης και ορισμένου περιεχομένου.

Το οργανωτικό αυτό πρότυπο, τέλος, βρίσκεται στον αντίποδα του προτύπου του έντυπου λόγου, γιατί με την έντονη κρατική παρέμβαση που προϋποθέτει, εκμηδενίζει, προς όφελος του κοινού-αποδέκτη, την ελευθερία εκπομπής του καλωδιακού εκπομπέα. Παρουσιάζεται έτσι μία ανισομέρεια, κατά την καλωδιακή τηλεοπτική διαδικασία, σε όφελος των συμφερόντων και δικαιωμάτων του γενικού κοινού-αποδέκτη των εκπομπών.

Τα δεδομένα του ελληνικού Συντάγματος και της ισχύουσας νομοθεσίας δεν ευνοούν την υπαγωγή μίας καλωδιακής τηλεοπτικής επιχείρησης αποκλειστικά σε καθεστώς επιχείρησης δημόσιας ωφέλειας⁷. Τέτοιος χαρακτήρας δεν προκύπτει σαφώς από το γράμμα των σχετικών διατάξεων.

4. Το οργανωτικό πρότυπο του δημόσιου χώρου (*the public forum model*)⁸

Με την αποδοχή του προτύπου αυτού η λειτουργία της καλωδιακής τηλεόρασης δεσμεύεται υπέρμετρα εξαιτίας του γεγονότος ότι τα υποστρώματά της, και κυρίως τα δίκτυα, διέρχονται από χώρους, οι οποίοι υπόκεινται σε δημόσια κυριότητα. Το οργανωτικό αυτό πρότυπο ανταποκρίνεται σε μία παραδοσιακή, ισομερή προσέγγιση των δικαιωμάτων, τα οποία ασκούνται κατά την τηλεοπτική διαδικασία.

Κεντρικό θέμα, γύρω από το οποίο περιστρέφεται ο σχετικός προβληματισμός, είναι αυτό της ελεύθερης πρόσβασης στις καλωδιακές εγκαταστάσεις, και συνεπώς και στον τηλεοπτικό χρόνο. Κύριο αίτημα αποτελεί η αξίωση ελεύθερης πρόσβασης σε δημόσιους χώρους, που κατά προορισμό διατίθενται για την άσκηση ελευθεριών και δικαιωμάτων, όπως της έκφρασης και της συνάθροισης.

Για παράδειγμα, η αμερικανική νομολογία είχε κρίνει, από το 1895⁹ ότι οι δημόσιοι δρόμοι και οι πλατείες έχουν κατά προορισμό χρήση τη συνάθροιση και την επικοινωνία. Γι' αυτό,

7. Πρβλ. Πρ.Επεξ. 158/92 ΣτΕ, όπου αναφέρεται, μεταξύ άλλων, ότι οι δημόσιες επιχειρήσεις που παρέχουν αγαθά ζωτικής σημασίας για το κοινωνικό σύνολο ασκούν πράγματι δημόσια υπηρεσία.

8. Η έννοια του δημόσιου χώρου (*public forum*) στο αγγλοσαξονικό δίκαιο προσομοιάζει με αυτήν της δημόσιας κτήσης (*domaine public*) του ηπειρωτικού. Βλ. σχετ. *Tribe*, ό.π., σ.688 επ.

9. Βλ. *υπ. Commonwealth v. Davis*, 162 Mass. 510, 39 N.E. 113 (1895).

με τη χρήση τους πρέπει να διευκολύνεται η άσκηση των σχετικών δικαιωμάτων, με μόνους περιορισμούς τον χρόνο, τόπο και τρόπο της άσκησής τους (time, place and manner)¹⁰.

Δημόσιους χώρους αποτελούν έτσι και auditorium, νοσοκομεία, αεροδρόμια ή δημοτικά θέατρα. Κριτήρια μίας τέτοιας ομαδοποίησης συνιστούν, σύμφωνα με την ίδια νομολογία, πρώτον, ο ιστορικός σύνδεσμος του δημόσιου χώρου με την ελευθερία του λόγου, δεύτερον, η υπό κρίση δραστηριότητα, που πρέπει να συνάδει προς τη δημόσια χρήση του χώρου, και, τρίτον, το ιδιοκτησιακό καθεστώς του συγκεκριμένου χώρου. Αυτός πρέπει ή να ανήκει στο δημόσιο, ή να είναι κοινόχρηστος. Γι' αυτό τον λόγο, ακόμα και ιδιωτικοί δρόμοι θα είναι δυνατό να αποτελούν δημόσιους χώρους, εάν η χρήση τους προσάδει προς την εξυπηρέτηση της δημόσιας ωφέλειας¹¹.

Αντίστοιχες κατασκευές δεν θα ευσταθούσαν υπό τα δεδομένα της ελληνικής νομικής θεωρίας και νομολογίας. Πλησιέστερη κατασκευή, για την ελληνική έννομη τάξη, είναι ενδεχομένως αυτή της άσκησης ιδιωτικών δικαιωμάτων επί πραγμάτων κοινοχρήστων, σε συνδυασμό με αυτήν της τριτενέργειας των ατομικών δικαιωμάτων.

Το πρότυπο αυτό θα μπορούσε να εφαρμοσθεί με ευκολία μόνον σε περιπτώσεις σταθμών καλωδιακής τηλεόρασης, όπου η κυριότητα και η εκμετάλλευση ανήκει στο κράτος· αντίθετα, έχει πολύ στενά περιθώρια εφαρμογής, όταν πρόκειται για σταθμούς ιδιωτικής τηλεόρασης. Όταν πρόκειται για τέτοιους σταθμούς, παραχωρείται ευρεία διακριτική ευχέρεια σχετικά με την οργάνωση του προγράμματος στον καλωδιακό επιχειρηματία-εκπομπέα (operator, bearbeitete), και από αυτή την άποψη, το πρότυπο του δημόσιου χώρου ομοιάζει με αυτό του έντυπου λόγου.

Το υπό εξέταση πρότυπο απαιτεί, για την εφαρμογή του, έλεγχο ασθενέστερο από ό,τι το αντίστοιχο ραδιοτηλεοπτικό, ενώ σαφώς δεν επιτρέπει τη λογοκρισία. Τέλος, δεν είναι υποχρεωτική η διάθεση ορισμένου αριθμού καναλιών, ανοικτών σε δημόσια πρόσβαση. Οι δυνατότητες όμως πρόσβασης πρέπει να είναι ικανοποιητικές, ώστε να εξυπηρετούνται τουλάχιστον οι ανάγκες κάθε τοπικής κοινότητας σε παροχή ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής.

10. Στην *υπ. United States v. Grace*, 461 US 171 (177), 103 S. Ct 1702, 75 L.Ed.2d 736 (1983), τα αμερικανικά δικαστήρια έκριναν ότι θα ανεχθούν τον περιορισμό του «time, place and manner» ως προς δημόσιες εκδηλώσεις της ελευθερίας της έκφρασης μόνον «as long as the restrictions are content-neutral, are narrowly tailored to serve a significant government interest, and leave open ample alternative channels of communication» (ibid, 1707). Σύμφωνα με την υπόθεση *Perry Educational Ass'n v. Perry Local Educators Ass'n*, 460 US 37, 103 S.Ct 948, 74 L.Ed.2d 794 (1983), όταν η κυβέρνηση ρυθμίζει την ελευθερία του λόγου εφαρμόζοντας την Πρώτη Τροποποίηση του Αμερικανικού Συντάγματος, μπορεί να παραχωρεί άδεια (licence) ή δικαίωμα χρήσης (franchise) σε τηλεοπτικό σταθμό για κάποιο δημόσιο χώρο (public forum). Οι περιορισμοί που επιβάλλονται κατά τη ρύθμιση αυτή πρέπει να είναι συνταγματικοί και μέσω αυτών να εξυπηρετείται υπέρτατο έννομο συμφέρον.

11. Βλ. σχετ. *W.Freedman, Freedom of Speech on Private Property*, Quorum Books, N.Y., 1988, passim.

Ασκώντας γενικότερα κριτική στο πρότυπο του δημόσιου χώρου, διαπιστώνει κανείς, πρώτον, ότι στη μόνη περίπτωση εφαρμογής του, δηλαδή αυτήν της κρατικής καλωδιακής τηλεόρασης, η ευχέρεια πρόσβασης, που αυτό εγγυάται, δεν έχει στην πράξη καμία βαρύτητα. Και αυτό γιατί, σε περίπτωση κρατικής κυριότητας και εκμετάλλευσης των δικτύων, δεν υπάρχει συνήθως η δυνατότητα παραχώρησης άδειας λειτουργίας σε ιδιωτικό σταθμό.

Διαπιστώνεται επίσης, δεύτερον, ότι και οι δημόσιοι ακόμη σταθμοί, για να είναι σχετικά αυτόνομοι στη λειτουργία τους, δεν θα πρέπει να αποτελούν δημόσιους χώρους. Για τους προαναφερόμενους λόγους, φαίνεται ότι ακόμη και η αναφορά στο πρότυπο αυτό έχει πλέον ιστορική και μόνον αξία.

Παραλλαγή της θεωρίας της οργάνωσης της καλωδιακής τηλεόρασης, ως επιχειρήσης κοινής ωφελείας, αποτελεί η θεωρία της νομικής της ρύθμισης ως κοινόχρηστου χώρου. Και η θεωρία αυτή δίνει, ως πρότυπο άσκησης των σχετικών δικαιωμάτων, το προβάδισμα στο γενικό δημόσιο συμφέρον, αναδεικνύοντας την επικοινωνία και την πληροφόρηση, μέσω της καλωδιακής τηλεόρασης, ως βασικές κοινωνικές ανάγκες.

Κοινόχρηστος είναι δυνατό να ορίζεται ο χώρος ο οποίος καλύπτεται από το καλωδιακό δίκτυο και τα τεχνικά του υποστηρίγματα (supports). Η κοινή χρήση, που αποτελεί τον σκοπό λειτουργίας του δικτύου, δεν μπορεί να αναιρείται, είτε η εκμετάλλευσή του πραγματοποιείται από δημόσιο οργανωτή, είτε από ιδιώτη. Οι καλωδιώσεις είναι δυνατό να θεωρηθούν πράγματα κοινόχρηστα και μόνον από το γεγονός ότι οι εγκαταστάσεις διέρχονται ακριβώς από κοινόχρηστους χώρους, όπως οι δρόμοι και οι πλατείες.

Με βάση τις ρυθμίσεις του ελληνικού δικαίου, το καλωδιακό δίκτυο θα μπορούσε να θεωρηθεί δημόσιος ή κοινόχρηστος χώρος, εφόσον αυτό διέρχεται από άλλους κοινόχρηστους χώρους. Τυχόν όμως περιοριστική ρύθμιση της εγκατάστασης και λειτουργίας του θα ελεγχόταν συνταγματικά, ως προς τα περιθώρια που θα επέτρεπε για την απρόσκοπτη άσκηση όλων των δικαιωμάτων των υποκειμένων της καλωδιακής τηλεοπτικής διαδικασίας.

5. Το πρότυπο της ισόρροπης προστασίας (the equitable protection model)¹²

Υπό το πρότυπο αυτό η καλωδιακή τηλεόραση προστατεύεται ισόρροπα και σε αντιστοιχία προς την ερτζιανή τηλεόραση και τον τύπο.

Κατά την εφαρμογή του τίθενται δύο στόχοι, που θα πρέπει να εκπληρώνονται για την αντιμετώπιση των νομικών προβλημάτων που προκύπτουν γενικά από τη λειτουργία της καλωδιακής τηλεόρασης. Οι στόχοι αυτοί είναι η ισόρροπη προστασία των δικαιωμάτων του κοινού, αφενός, και του καλωδιακού επιχειρηματία, αφετέρου, και η προστασία της λειτουργίας της αγοράς της καλωδιακής τηλεόρασης.

12. Βλ. σχετ. *Parsons*, ό.π., σ.159 επ. Για το πρότυπο της ισόρροπης προστασίας, όπως αυτό ισχύει γενικότερα στο δημόσιο δίκαιο των ΗΠΑ, βλ. *Tribe*, ό.π., σ.991 επ., *Nomak/Rotunda/Young*, ό.π., σ.523 επ. και *Dworkin*, *A Matter of Principle*, 1986, σ.205 επ.

Το πρότυπο της ισόρροπης προστασίας τείνει προς την κατοχύρωση ενός φιλελεύθερου προτύπου καλωδιακής αγοράς, με ταυτόχρονη διασφάλιση του δικαιώματος πρόσβασης στα καλωδιακά τηλεοπτικά δίκτυα. Μεγάλη έμφαση δίδεται στις τεχνολογικές ιδιορρυθμίες της καλωδιακής τηλεόρασης, σε σχέση με τη δυνατότητα πρόσβασης του πολίτη στα δίκτυα.

Για παράδειγμα, όσο ευχερέστερη πρόσβαση παρέχεται σε καλωδιακό τηλεοπτικό δίκτυο, τόσο περισσότερο περιορίζεται ερμηνευτικά το εύρος προστασίας των δικαιωμάτων του κοινωνικού συνόλου. Τα δικαιώματα των θεατών υποχωρούν έναντι των δικαιωμάτων των καλωδιακών εκπομπών¹³.

Το δικαίωμα πρόσβασης σε τηλεοπτικό χρόνο δεν προϋποθέτει απεριόριστο αριθμό καναλιών. Όταν όμως δεν διασφαλίζεται η ελάχιστη πρόσβαση (minimal access), συνήθως στα όρια μίας τοπικής κοινότητας, τότε απαιτείται ανάλογη νομοθετική παρέμβαση και ρύθμιση, έτσι ώστε η καλωδιακή εκπομπή να μην αποτελεί προνόμιο μίας μικρής ομάδας ανθρώπων. Όριο της κρατικής παρέμβασης αποτελεί το περιεχόμενο του προγράμματος, ενώ όριο της επιχειρηματικής ελευθερίας του εκπομπέα-ιδιώτη αποτελεί το δικαίωμα της ελάχιστης πρόσβασης άλλων ομάδων και ατόμων στο δίκτυο.

Όσοι ασπάζονται το πρότυπο της ισόρροπης προστασίας επιχειρούν την κατάταξη της καλωδιακής τηλεόρασης και των νέων μέσων τηλεματικής, ανάλογα με τον βαθμό κατοχύρωσης του δικαιώματος έκφρασης όσων παρέχουν τις υπηρεσίες της ενημέρωσης και της επικοινωνίας διαμέσου αυτών, σε μία σειρά, στη μία άκρη της οποίας βρίσκεται ο τύπος, στην άλλη η ραδιοτηλεόραση και στην ενδιάμεση θέση ο κινηματογράφος. Συγκεκριμένα, ο τύπος εξασφαλίζει τη μεγαλύτερη συγκριτικά προστασία της ελευθερίας έκφρασης του εκδότη-επιχειρηματία, το αντίθετο δε συμβαίνει με την περίπτωση της ερτζιανής ραδιοτηλεόρασης.

Σύμφωνα με το πρότυπο αυτό, ορθή θα ήταν η αναλογία της ρύθμισης της οργάνωσης μεταξύ καλωδιακής τηλεόρασης και εντύπων γενικά, και όχι αποκλειστικά ημερήσιου πολιτικού τύπου. Αυτό συμβαίνει γιατί η πρόσβαση προς τα έντυπα είναι ευχερέστερη και ευρύτερη σε κλίμακα από ό,τι προς τον ημερήσιο πολιτικό τύπο, κατά τον ίδιο τρόπο, όπως και η πρόσβαση στην καλωδιακή τηλεόραση.

Το χαρακτηριστικό της σχεδόν απρόσκοπτης πρόσβασης του κοινού προς την καλωδιακή τηλεόραση την καθιστά «ιδεατό» μέσον, που βρίσκεται σε αφθονία, παθητικό δέκτη μηνυμάτων, οδηγό αμφίδρομης επικοινωνίας και υπόστρωμα ανταλλαγής ιδεών, στοιχεία που δεν ανταποκρίνονται τουλάχιστον στη σημερινή νομική δομή της.

Β. Η παραπάνω τυπολογία των προτύπων οργάνωσης της καλωδιακής εγκατάστασης και επιχείρησης ανήκει στον Parsons, ο οποίος εμφανίζεται επηρεασμένος από τη νομολογία των αμερικανικών δικαστηρίων, όπως αυτά ερμηνεύουν τη σχετική νομοθεσία των

13. Η αντίστροφη ακριβώς διατύπωση αποτελεί το χαρακτηριστικό επιχείρημα επί του οποίου βασίζεται παραδοσιακά η αμερικανική νομοθεσία σχετικά με την ερτζιανή τηλεόραση. Βλ. σχετ. υπ. *Red Lion* ό.π., σ.375.

ΗΠΑ. Ο ίδιος, παρά τη σαφή του προτίμηση προς το πρότυπο της ισόρροπης προστασίας¹⁴, δεν καταλήγει και στην υιοθέτηση ενός συγκεκριμένου προτύπου καλωδιακής τηλεόρασης.

Ανεξάρτητα όμως από την παραπάνω άποψη, η οποία είναι κατ'ανάγκη προσδεδεδεμένη στην εξέλιξη της αμερικανικής θεωρίας σχετικά με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, η τυπολογία του Parsons είναι γενικά ιδιαίτερα εύστοχη. Γι'αυτό και τα οργανωτικά του πρότυπα είναι δυνατό να υιοθετηθούν και από ξένες προς την αμερικανική έννομες τάξεις, σε αντιστοιχία με τα ιδιαίτερα συνταγματικά τους δεδομένα.

Ειδικότερα, η ελληνική έννομη τάξη έχει συνδέσει σε τέτοιο βαθμό τη λειτουργία της καλωδιακής τηλεόρασης με αυτήν της ερτζιανής, ώστε αποβαίνει δύσκολη η αποδέσμευση της πρώτης από το οργανωτικό πρότυπο της τελευταίας. Για την ακρίβεια, το ελληνικό ραδιοτηλεοπτικό πρότυπο, σύμφωνα με την ερμηνεία της διάταξης του άρθρου 15 του Συντάγματος, τις σχετικές νομοθετικές επιταγές, αλλά και τα νομολογιακά δεδομένα, εμφανίζεται ενιαίο και δεν αποκλίνει ως προς τις ρυθμίσεις των επιμέρους μέσων μαζικής ενημέρωσης. Συγκεκριμένα, δεν γίνεται διάκριση μεταξύ των ρυθμίσεων των νέων μέσων ενημέρωσης, σε αντιδιαστολή με αυτές της παραδοσιακής τηλεόρασης.

Η καλωδιακή τηλεόραση ρυθμίζεται στην Ελλάδα με στοιχειώδη τρόπο, σύμφωνα με το ραδιοτηλεοπτικό πρότυπο. Παρόλα αυτά και η πρόσφατη στροφή της νομοθεσίας προς την ιδιωτικοποίηση γενικά της τηλεόρασης και η τεχνολογική εξέλιξη των νέων μορφών επικοινωνίας προς την αμφίδρομη επικοινωνία, που καθιστά δυσχερή τη διάκριση μεταξύ πομπού και δέκτη, αλλά και η *ex definitione* τοπική διάσταση της καλωδιακής τηλεόρασης, ωθούν προς τη μερική αποδοχή του προτύπου του έντυπου λόγου όσον αφορά στη λειτουργία της τελευταίας.

Μία πρόσφορη λοιπόν *de lege ferenda* πρόταση οργάνωσης της ελληνικής καλωδιακής τηλεόρασης θα εμπεριείχε στοιχεία από τα δύο πρότυπα, το ραδιοτηλεοπτικό και του έντυπου λόγου, σχετικά και με την οργάνωση των δικαιωμάτων των υποκειμένων της καλωδιακής τηλεοπτικής διαδικασίας και με το είδος του κρατικού ελέγχου που είναι δυνατό να ασκείται επ'αυτής.

Συγκεκριμένα, οι ρυθμίσεις σχετικά με την οργάνωση των δικαιωμάτων είναι δυνατό να έχουν ως αφητηρία τους το πρότυπο του έντυπου λόγου, ενώ οι σχετικές με τον κρατικό έλεγχο, και συνεπώς και το νομικό καθεστώς του τηλεοπτικού οργανισμού, το ραδιοτηλεοπτικό πρότυπο.

Ο συγκερασμός με στοιχεία από τα άλλα πρότυπα επιτυγχάνεται σε θέματα που άπτονται της παρέμβασης των οργάνων της τοπικής αυτοδιοίκησης στη λειτουργία της καλωδιακής τηλεόρασης. Η παρέμβαση της τοπικής κοινότητας στην οργανωτική δομή της ελληνικής καλωδιακής τηλεόρασης είναι επιβεβλημένη τόσο από την «κοινωνική

14. Βλ. σχετ. *Parsons*, ό.π., σ.159. Ο ίδιος, στην αναζήτηση ενός εκσυγχρονισμένου προτύπου οργάνωσης της καλωδιακής τηλεόρασης, αναφέρει ότι επιχειρεί μία νέα ανάγνωση των τρόπων εφαρμογής του Συνταγματικού δικαίου στον τομέα των μέσων μαζικής ενημέρωσης.

αποστολή» της ραδιοτηλεόρασης, σύμφωνα με τη συνταγματική επιταγή του άρθρου 15, όσο και από τη γενική νομοθετική αρμοδιότητα των δήμων και κοινοτήτων για τη διευθέτηση των τοπικών υποθέσεων.

Η καλωδιακή τηλεόραση, ως μέσον που εξυπηρετεί κατ'έξοχόν τις τοπικές κοινότητες, λόγω της δυνατότητάς της για ενσύρματη μεταβίβαση μηνυμάτων σε οποιοδήποτε απομακρυσμένο σημείο λήψης, αποκτά ως αποστολή την κάλυψη όλης της επικράτειας με επαρκή αριθμό προγραμμάτων, ποιοτικών και ποικίλου περιεχομένου, ενημερωτικού και ψυχαγωγικού, από κανάλια και σταθμούς πλουραλιστικής δομής καθώς και την επικοινωνία μεταξύ των πολιτών.

Έτσι, η τηλεόραση αυτή διατηρεί την παράδοση της δημόσιας υπηρεσίας, με την έννοια της τοπικής υπηρεσίας. Για τις ανάγκες της τελευταίας, η κεντρική διοίκηση οφείλει να παραχωρήσει στην τοπική αυτοδιοίκηση αρμοδιότητα, αποφασιστική ή γνωμοδοτική, τέτοια, ώστε να μπορεί αυτή να επεμβαίνει στους όρους παροχής της καλωδιακής τηλεοπτικής υπηρεσίας στην εδαφική της περιφέρεια.

Η αρμοδιότητα αυτή θα έχει ως περιεχόμενο τουλάχιστον την εγκατάσταση των δικτύων και είναι δυνατό να ανήκει στους ΟΤΑ, όποια και αν είναι η νομική φύση ενός ειδικότερου οργάνου, κεντρικού ή περιφερειακού, που θα αναλαμβάνει την εποπτεία όλων των σταδίων της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, και ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς της καλωδιακής τηλεοπτικής επιχείρησης.

Το μικτό λοιπόν πρότυπο που προτείνεται για την ελληνική καλωδιακή τηλεόραση θα ήταν δυνατό να ονομασθεί πρότυπο ισόρροπης προστασίας, σύμφωνα με τον ορισμό του Parsons, μόνον υπό την έννοια ότι, όσον αφορά στο χώρο λειτουργίας του μέσου αυτού, πρέπει να τύχουν ισόρροπης κατοχύρωσης και προστασίας αντικρουόμενα συμφέροντα και δικαιώματα· δικαιώματα των θεατών-δεκτών για ισομερή ενημέρωση και πληροφόρηση, των επιχειρηματιών-εκπομπέων για επιχειρηματική δράση, έκφραση και πληροφόρηση και, τέλος, της κεντρικής διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης για έλεγχο και αυτοτελή οργάνωση, αντίστοιχα.

Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία αναλύονται τα θεσμικά προβλήματα, τα οποία θα κληθεί να επιλύσει η ελληνική έννομη τάξη με την ανάπτυξη της καλωδιακής τηλεόρασης. Η ανάπτυξη πραγματοποιείται από τη σκοπιά του δημόσιου δικαίου, και ιδίως του συνταγματικού δικαίου. Αναγκαία πάντως αποδείχθηκε η συνδρομή πορισμάτων κυρίως από τους κλάδους του ειδικού διοικητικού και του ευρωπαϊκού δικαίου.

Η ανάλυση έγινε υπό την οπτική αυτή, γιατί τα θεσμικά προβλήματα που ανακύπτουν με την ανάπτυξη της καλωδιακής μορφής τηλεόρασης αφορούν, κατά κύριο λόγο, πρώτον, στην οργάνωση των δικαιωμάτων των πολιτών που συμμετέχουν στην τηλεοπτική διαδικασία και, δεύτερον, στην οργάνωση, από την κρατική εξουσία, της δομής και της επιχειρηματικής εκμετάλλευσης της τηλεόρασης αυτής.

I. Η καλωδιακή τηλεόραση αποτελεί ένα σχετικά νέο μέσον μαζικής ενημέρωσης, που παρουσιάζει αλματώδη ανάπτυξη στον σύγχρονο κόσμο. Η βασική της ιδιορρυθμία, σε σχέση με την παραδοσιακή τηλεόραση, συνίσταται στην ύπαρξη καλωδιακής σύνδεσης μεταξύ δύο ακραίων πόλων, του εκπομπέα και του δέκτη εικόνας και ήχου.

Η ιδιορρυθμία αυτή αποτελεί, όπως αποδεικνύεται, και την ειδοποιό διαφορά μεταξύ παραδοσιακών και «νέων» μέσων μαζικής ενημέρωσης και επικοινωνίας. Η καλωδιακή εξάλλου τηλεόραση συνιστά το σημείο τομής μεταξύ της λειτουργίας της παραδοσιακής τηλεόρασης και των νέων αυτών μέσων, τα οποία έχουν τη δυνατότητα να διαδίδουν πολύ μεγάλο αριθμό μηνυμάτων σε εξατομικευμένους δέκτες, συνδεδεμένους μεταξύ τους με καλώδιο και εναλλασσόμενους στη θέση του πομπού και του δέκτη, αντίστοιχα.

Οι τεχνικές ιδιαιτερότητες της καλωδιακής τηλεόρασης δημιουργούν νέες οργανωτικές ανάγκες, τις οποίες καλείται να καλύψει η νομοθεσία σχετικά με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και να αντιμετωπίσει η θεωρία του δημόσιου δικαίου. Στην παρούσα εργασία αποδεικνύεται ότι οι νέες αυτές ανάγκες ωθούν τον ερμηνευτή των συνταγματικών κανόνων και το νομοθέτη σε εκ βάθρων αναθεώρηση των νομικών δεδομένων που αφορούν στην οργάνωση όλων των μέσων μαζικής ενημέρωσης, χωρίς εξαίρεση.

II. Τρία ερωτήματα τέθηκαν βασικά κατά την πορεία της εργασίας. Το πρώτο αφορά στην εννοιολογική αποσαφήνιση του νομικού ορισμού της καλωδιακής τηλεόρασης και στην ένταξή της στο συνταγματικό πλαίσιο προστασίας των μέσων μαζικής ενημέρωσης, υπό το Σύνταγμα του 1975/86.

Το δεύτερο αφορά στην εξέταση της νομικής φύσης της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης και εκπομπής, σε σύγκριση με τις αντίστοιχες, ερτζιανή λήψη και εκπομπή. Τέλος, το τρίτο ερώτημα αφορά στην επιλογή, *de lege ferenda*, ενός οργανωτικού προτύπου της καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης, το οποίο να ανταποκρίνεται προς τις γενι-

κότερες επιταγές του συντακτικού νομοθέτη σχετικά με τη λειτουργία αυτής της μορφής τηλεόρασης.

Στο πρώτο μέρος της μελέτης αποδεικνύεται ότι, παρά τις αποκλίνουσες νομοθετικές ρυθμίσεις που απαντώνται κατά τη συγκριτική έρευνα σχετικά με την ερτζιανή και την καλωδιακή τηλεόραση, η τελευταία αποτελεί, σύμφωνα με το ισχύον Σύνταγμα, αμιγή μορφή τηλεόρασης.

Οι αποσπασματικές ρυθμίσεις δεν συνεπάγονται, σε καμμία περίπτωση, και διαφορετική συνταγματική αντιμετώπιση για τις δύο μορφές τηλεόρασης. Δεν αποκλίνουν επίσης από την ενιαία συνταγματική αντιμετώπιση, που επιφυλάσσει το Σύνταγμα σε όλες τις μορφές τηλεόρασης, ούτε η ρύθμιση επιμέρους φάσεων της καλωδιακής τηλεοπτικής διαδικασίας, ούτε και η ρύθμιση ειδικότερων μορφών καλωδιακής τηλεόρασης.

Συνεπώς, οι φαινομενικές αποκλίσεις των σχετικών νομοθετικών ρυθμίσεων υποχωρούν εμπρός στην ομοιόμορφη εννοιολογική οριοθέτηση, που επιβάλλουν οι διατάξεις των συνταγματικών κανόνων σχετικά με την ερτζιανή και την καλωδιακή τηλεόραση, και κυρίως η διάταξη του άρθρου 15 του Συντάγματος.

Το πρώτο μέρος λοιπόν της εργασίας καταλήγει στη συνταγματική σύγκλιση της αντιμετώπισης των δύο μορφών τηλεόρασης, με κύρια αναφορά στη ratio του άρθρου 15, και μάλιστα, της δεύτερης παραγράφου του.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας έχει ως αφετηρία ακριβώς τη συνταγματική σύγκλιση των δύο μορφών τηλεόρασης. Με αυτή την αφετηρία ερευνάται το πρόβλημα της οργάνωσης των δικαιωμάτων όσων υποκειμένων συμμετέχουν σε κάθε μορφή τηλεόρασης. Η έρευνα εδώ επικεντρώνεται στην οργάνωση της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής.

Συγκεκριμένα, ενώ γίνεται δεκτό ότι η ερτζιανή τηλεοπτική εκπομπή τίθεται υπό ποικίλους περιορισμούς, κυρίως λόγω της εξάρτησής της από τις ηλεκτρομαγνητικές συχνότητες, ένα φυσικό πόρο που βρίσκεται σε σπανιότητα, δεν συμβαίνει το ίδιο και με την καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή.

Αυτή δεν βρίσκεται σε σπανιότητα εξαιτίας κάποιου φυσικού λόγου, άρα κατ'αρχήν δεν είναι εύλογο να αποκλείεται η δυνατότητα άσκησής της, εάν δεν εξυπηρετείται με τον τρόπο αυτό υπέρτερο δημόσιο συμφέρον. Συνεπώς, η εκπομπή αυτή δεν είναι δυνατό να αποτελέσει και αντικείμενο νομοθετικού μονοπωλίου.

Η ερτζιανή λοιπόν και η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή εμφανίζουν μία πραγματική απόκλιση, η οποία είχε αντίκτυπο και στη διαφορετική αντιμετώπισή τους από τη νομοθεσία και τη νομική θεωρία. Η πρώτη δεν συνιστά αντικείμενο ενός θεμελιώδους δικαιώματος, γιατί δεν είναι δυνατό να ασκείται από πολίτες σε ευρεία αριθμητική κλίμακα, ενώ για τη δεύτερη δεν ισχύει αντίστοιχος λόγος περιορισμού της.

Εφόσον όμως, πρώτον, η ερτζιανή και η καλωδιακή τηλεόραση ταυτίζονται για τον συντακτικό νομοθέτη και, δεύτερον, δεν υφίσταται πραγματική ratio απόλυτου περιορισμού ενός δικαιώματος καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, τίθεται το ερώτημα, εάν είναι συνταγματικά εφικτή η αναίρεση της άσκησης του δικαιώματος εκπομπής και για την άλλη μορφή τηλεόρασης, την ερτζιανή. Το ερώτημα αυτό δεν οδηγεί πάντως ανα-

γκαία και στο συμπέρασμα ότι αποκλείονται οι διαφοροποιήσεις κατά την άσκηση των αντίστοιχων δικαιωμάτων και κατά τη θέσπιση των περιορισμών τους, ανάλογα με τις τεχνικές ιδιορρυθμίες του κάθε τηλεοπτικού μέσου.

Το συμπέρασμα, που εξάγεται τελικά από το δεύτερο μέρος της παρούσας εργασίας, συνίσταται στην αποδοχή του γεγονότος ότι οι πραγματικές αποκλίσεις κατά τη διενέργεια της καλωδιακής και της ερτζιανής τηλεοπτικής εκπομπής δεν δικαιολογούν και διαφορετικό τρόπο νομικής αντιμετώπισης του νομικού καθεστώτος εκπομπής στις δύο μορφές τηλεόρασης.

Η νομική αυτή προσέγγιση καθίσταται εφικτή, όσο περισσότερο η ερτζιανή τηλεόραση ομοιάζει προς την καλωδιακή, από τη σκοπιά της τεχνικής δυνατότητας αύξησης των καναλιών (διαύλων) εκπομπής. Η τεχνική ομοιότητα ωθεί τον ερμηνευτή των σχετικών συνταγματικών διατάξεων σε συστηματική ερμηνεία τέτοια, που να εδράζεται στα νέα δεδομένα της τεχνολογίας.

Τα συμπεράσματα των δύο μερών παρουσιάζουν κοινά στοιχεία· εκκινώντας από τις αποκλίσεις των νομοθετικών ρυθμίσεων και των τεχνικών δεδομένων μεταξύ ερτζιανής και καλωδιακής τηλεόρασης και μελετώντας τις νομικές συνιστώσες της καλωδιακής τηλεόρασης, καταλήγει κανείς στην εκδοχή της συνταγματικής προσέγγισης των δύο μορφών τηλεόρασης, και σε επίπεδο εννοιολογικής οριοθέτησης και σε επίπεδο οργάνωσης των δικαιωμάτων των υποκειμένων που συμμετέχουν στη διαδικασία εκπομπής τους. Με την υιοθέτηση της θεώρησης αυτής είναι πιθανόν εξάλλου να ανατραπούν τα νομικά δεδομένα και της ερτζιανής τηλεόρασης¹.

III. Τα πορίσματα που συνάγονται ειδικότερα έχουν ως εξής, αναλυτικά:

1. Η καλωδιακή τηλεόραση εμπεριέχει τα χαρακτηριστικά εκείνα στοιχεία, που απαρτίζουν το νομικό ορισμό της τηλεόρασης. Τα σήματά της, αν και διαδίδονται μέσω καλωδιακού δικτύου, δεν απευθύνονται σε εξατομικευμένους δέκτες, αλλά στο ευρύ κοινό, όπως συμβαίνει και στην περίπτωση της ερτζιανής τηλεόρασης.

Στο είδος του κοινού, στο οποίο απευθύνεται κάθε φορά η εκπομπή, έγκειται και η ειδοποιός διαφορά μεταξύ της καλωδιακής τηλεόρασης και των νέων μέσων επικοινωνίας. Συγκεκριμένα, τα «νέα» μέσα διαδίδουν σήματα, που συνιστούν μηνύματα ατομικής χρήσης, προς εξατομικευμένους δέκτες. Η εξατομίκευση των δεκτών αποτελεί το στοιχείο εκείνο, που εντάσσει λειτουργικά τα νέα αυτά μέσα στον χώρο της ιδιωτικής επικοινωνίας. Γι' αυτό και η ρύθμιση της οργάνωσής τους καθορίζεται από τον ορισμό της διάταξης του άρθρου 19 του Συντάγματος, το οποίο κατοχυρώνει το απόρρητο της ελεύθερης επικοινωνίας, και του άρθρου 14 παράγραφος 1, το οποίο διασφαλίζει την ελεύθερη έκφραση μέσω αυτών.

Μόνο κοινό χαρακτηριστικό της καλωδιακής τηλεόρασης και των νέων επικοινωνι-

1. Βλ. ενδεικτικά, ad hoc, *Gibbons*, Broadcasting in the '90's: Spoilt for Choice? PL (1989), 213 (214) όπου αναφέρεται: «Of the frameworks possible, it is the lighter regime that currently exists for cable that appears to have been used as the model for the whole sector».

ακών μέσων συνιστά η καλωδίωση. Όλα τα νέα μέσα αποτελούν στην πραγματικότητα καλωδιακά μέσα. Συνεπώς, προβλήματα ελέγχου των καλωδιακών δικτύων και ρύθμισης της πρόσβασης στα δίκτυα είναι δυνατό να επιλύονται, υπό όρους, με ενιαίο τρόπο, αναφορικά με την καλωδιακή τηλεόραση και τα νέα μέσα επικοινωνίας.

Σχετικά με το περιεχόμενο των εκπεμπόμενων μηνυμάτων, τα μεν καλωδιακά τηλεοπτικά σήματα περιέχουν ψυχαγωγικά και ενημερωτικά μέρη, ενώ τα αντίστοιχα μηνύματα που μεταδίδονται από τα νέα μέσα έχουν αμιγώς πληροφοριακό -υπό ευρεία έννοια- περιεχόμενο, που αφορά όμως μόνον στους ατομικούς δέκτες. Με βάση τη διάκριση αυτή, η μεν καλωδιακή τηλεόραση παρέχει, όπως και η ερτζιανή, μαζική πληροφορία, ενώ τα νέα μέσα επικοινωνίας παρέχουν ατομικές πληροφορίες. Για τον λόγο αυτό, οι δύο μορφές τηλεόρασης ανήκουν στα (οπτικοακουστικά) μέσα ενημέρωσης, ενώ τα νέα μέσα συνιστούν «μέσα επικοινωνίας».

Η καλωδιακή λοιπόν τηλεόραση αποτελεί «τηλεόραση» σύμφωνα με τον διεθνώς αποδεκτό σχετικό νομικό ορισμό, ενώ η λειτουργία της αντιδιαστέλλεται προς αυτήν των υπόλοιπων καλωδιακών μέσων επικοινωνίας, γιατί πραγματοποιείται σε ένα χώρο δημοσιότητας, αυτόν του ευρέος κοινού.

Η καλωδιακή όμως τηλεόραση αποτελεί «τηλεόραση» και σύμφωνα με την έννοια που δίνει στον όρο ο συντακτικός νομοθέτης του 1975, ο οποίος δεν διακρίνει μεταξύ ερτζιανής και καλωδιακής τηλεόρασης. Ούτε τα πρακτικά των συζητήσεων στην αναθεωρητική Βουλή ούτε η ανάγκη μίας συστηματικής ενότητας κατά την ερμηνεία του Συντάγματος δικαιολογούν απόκλιση από την εννοιολογική ένταξη της καλωδιακής τηλεόρασης στην κατηγορία «τηλεόραση», σύμφωνα με το γράμμα του Συντάγματος.

Η καλωδιακή τηλεόραση, όπως προκύπτει από την ιστορική και αντικειμενική ερμηνεία του Συντάγματος, συνιστά «τηλεόραση» κατά τη διάταξη του άρθρου 15, για τις ανάγκες και της πρώτης αλλά και της δεύτερης παραγράφου. Αυτή δεν υπάγεται συνεπώς στην ειδική έννοια του «παρεμφερούς μέσου μετάδοσης λόγου ή παράστασης» της διάταξης της παραγράφου 1 του άρθρου 15.

2. Η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη ταυτίζεται, ως προς τη νομική φύση της, με την αντίστοιχη ερτζιανή. Το εννοιολογικό δε περιεχόμενο της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής και της αναμετάδοσης δεν διαφοροποιείται από αυτό της ερτζιανής τηλεοπτικής εκπομπής και αναμετάδοσης.

Τα τηλεοπτικά σήματα αποτελούν, σε κάθε περίπτωση, άυλα προϊόντα, υποκείμενα σε απόδοση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Τα ηλεκτρομαγνητικά (ερτζιανά) κύματα αποτελούν δημόσια πράγματα, κοινά τοις πάσι. Τα κύματα αυτά, επειδή εκχωρούνται ανά συχνότητες, για τη χρήση τους, σε ιδιώτες, κατά τη λειτουργία της ιδιωτικής τηλεόρασης, αποκτούν για τον σκοπό αυτό, κατ' αναλογία, ιδιότητες κοινόχρηστων πραγμάτων. Το κύμα, που ανήκει ιδιαίτερα σε κάθε συχνότητα, αποτελεί ιδιόχρηστο πράγμα, σύμφωνα με τον ορισμό που έχει διαμορφώσει σχετικά η θεωρία του δημόσιου δικαίου.

Ο δημόσιος χαρακτήρας των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων αντανάκλαται και στη φύση της ερτζιανής τηλεόρασης. Η ερτζιανή τηλεόραση, λόγω της δημόσιας φύσης της,

είναι δυνατό να συντελεί, με τη λειτουργία της, στην εκπλήρωση των στόχων μίας δημόσιας υπηρεσίας. Οι στόχοι τους οποίους εκπληρώνει η υπηρεσία αυτή έχουν αποτυπωθεί στη δεύτερη παράγραφο του άρθρου 15 του Συντάγματος.

Όσον αφορά στο υπόστρωμα της διάδοσης των τηλεοπτικών σημάτων, υπάρχει αναλογία μεταξύ της ερτζιανής και της καλωδιακής τηλεόρασης. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση της ερτζιανής τηλεόρασης, η δημόσια φύση της προκύπτει από τη δημόσια φύση του ερτζιανού φάσματος, μέσω του οποίου διέρχονται τα σήματά της. Στην περίπτωση της καλωδιακής τηλεόρασης μέσω διάδοσης των τηλεοπτικών σημάτων αποτελεί το καλωδιακό δίκτυο.

Το δίκτυο αυτό και τα διάφορα τεχνικά του υποστηρίγματα συνιστούν πράγματα, που κατ'αρχήν ανήκουν σε δημόσια νομικά πρόσωπα και κατ'εξαίρεση εκχωρούνται σε ιδιώτες, όταν πρόκειται για χρήση και εκμετάλλευση ιδιωτικών σταθμών καλωδιακής τηλεόρασης. Οι καλωδιακές δικτυώσεις έχουν και αυτές τα χαρακτηριστικά ιδιόχρηστων πραγμάτων.

Τα καλωδιακά τηλεοπτικά δίκτυα, εφόσον είναι υπόγεια, ανήκουν κατ'αρχήν στους ΟΤΑ, στους οποίους ανήκουν και οι υπερκείμενοι δρόμοι και πλατείες, σύμφωνα με το τεκμήριο της διάταξης του άρθρου 968 ΑΚ. Οι καλωδιώσεις ανήκουν σε ιδιώτες, από το σημείο της σύνδεσης με τις ιδιοκτησίες τους.

4. Η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη συνιστά περιεχόμενο ατομικού δικαιώματος, με αμυντικό χαρακτήρα. Η προστασία της αρύεται από τις διατάξεις των άρθρων 5 παράγραφος 1 και 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος, σχετικά με την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και τη διάδοση των στοχασμών, αντίστοιχα. Ελεύθερη είναι, σύμφωνα με τους ορισμούς του ευρωπαϊκού δικαίου και υπό τους όρους που θέτει το διεθνές δίκαιο, η διακρατική λήψη. Επομένως, κατ'αρχήν δεν επιτρέπονται περιοριστικές ρυθμίσεις που αποβλέπουν στον περιορισμό της διακρατικής τηλεοπτικής λήψης στις ευρωπαϊκές χώρες.

Επειδή οι διατάξεις των άρθρων 5 παράγραφος 1 και 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος δεν καθιερώνουν νομοθετικές επιφυλάξεις, γι' αυτό και η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη δεν περιορίζεται παρά μόνον από τις διατάξεις γενικών νόμων που έχουν τεθεί για χάρη υπέρτερου δημόσιου συμφέροντος. Η καλωδιακή τηλεοπτική λήψη δεν υπόκειται ούτε και στους περιορισμούς της ερτζιανής, που προέρχονται από το διεθνές δίκαιο και αφορούν στην κατανομή των ερτζιανών συχνοτήτων.

Αντικείμενα προστασίας του ατομικού δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής λήψης είναι, αφενός, τα τεχνικά υποστηρίγματα της λήψης, όπως δίκτυα, μετασχηματιστές, αναμεταδότες, ενισχυτές και κεραίες λήψης (antennae) -όταν πρόκειται για αρχική δορυφορική λήψη και περαιτέρω καλωδιακή διάδοση- και, αφετέρου, το περιεχόμενο των εκπομπών που «λαμβάνει» καλωδιακά ο δέκτης.

Η προστασία των υποστηρίγμάτων συνίσταται στην απαγόρευση επιβολής υπέρογκων δασμών και άλλων περιορισμών, κατά την εμπορική τους διακίνηση. Η προστασία

ότι ο συντακτικός νομοθέτης συνδέει την πληροφορία με την αυτόνομη προστασία των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Μία από τις ratio δε προστασίας των μέσων αυτών συνιστά και η κατοχύρωση της διάδοσης της πληροφορίας, που αυτά διαδίδουν.

Η δημόσια ελευθερία της πληροφόρησης, όταν βρίσκει την κατοχύρωσή της στην παράγραφο 2 του άρθρου 15, αποκτά τα χαρακτηριστικά ενός δικαιώματος status mixtus, και μάλιστα με εξέχουσα νομική φύση αυτήν του κοινωνικού δικαιώματος.

Υπό αυτή την εκδοχή, του κοινωνικού χαρακτήρα του δικαιώματος πληροφόρησης, το κράτος οφείλει να παρέχει το minimum ενημέρωσης κυρίως μέσω των δημόσιων σταθμών καλωδιακής τηλεόρασης και ακόμη, να παρέχει για τον σκοπό αυτό πρόσβαση στα διοικητικά στοιχεία. Το ίδιο έχει επίσης την υποχρέωση να μην παρεμποδίζει γενικά την ελεύθερη ροή των πληροφοριών.

Οι περιορισμοί, που επιβάλλονται κατά την άσκηση δικαιωμάτων που αντλούνται από την ελευθερία της πληροφόρησης, είναι οι γενικοί, έμμεσοι περιορισμοί, οι οποίοι εμπεριέχονται στο κανονιστικό περιεχόμενο των άρθρων 5 και 14 του Συντάγματος.

6. Η νομική φύση της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής καθορίζεται από το κανονιστικό πεδίο των άρθρων 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος, το οποίο προστατεύει την ελεύθερη διάδοση των στοχασμών, 15 παράγραφος 1, το οποίο δεν εξαιρεί τα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης από την προστασία αυτή και, συνεπώς, προστατεύει και την ελευθερία των ηλεκτρονικών ανακοινώσεων, παράγραφος 2, όπου οργανώνονται θεσμικά το ραδιόφωνο και η τηλεόραση, και 5 παράγραφος 1, το οποίο προστατεύει την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας.

Τέλος, αποφασιστική σημασία για τον καθορισμό της νομικής φύσης της εκπομπής αυτής έχει η διάταξη του άρθρου 10 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ, σύμφωνα με την οποία κατοχυρώνεται η ελευθερία της διάδοσης πληροφοριών και ιδεών στην έκφραση «to impart». Η ανωτέρω διάταξη αποτελεί άλλωστε και εσωτερικό ελληνικό δίκαιο. Τη μετάδοση και την αναμετάδοση τηλεοπτικών σημάτων στην επικράτεια κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας κατοχυρώνουν και διατάξεις του δευτερογενούς κοινοτικού δικαίου³.

Η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή αποτελεί αντικείμενο ενός θεμελιώδους δικαιώματος, το οποίο εξαντλείται σε έγερση αξιώσεων ως προς την εκχώρηση, με ισότιμο τρόπο, προς τους δικαιούχους αδειών εγκατάστασης καλωδιακών τηλεοπτικών δικτύων και λειτουργίας των αντίστοιχων σταθμών. Το θεμελιώδες αυτό δικαίωμα αποκτά τον χαρακτήρα εγγύησης θεσμού (Instituts Garantie), υπό το πνεύμα του ορισμού της διάταξης της παραγράφου 2 του άρθρου 15 του Συντάγματος.

Η τελευταία αυτή διάταξη οργανώνει θεσμικά την τηλεόραση, προσδίδοντας στη λειτουργία της αποστολή δημόσιας υπηρεσίας, η οποία σχετίζεται κυρίως με την παροχή, μέσω των προγραμμάτων της, αντικειμενικής πληροφόρησης. Η αποστολή αυτή αντανακλά τις δύο όψεις της ελευθερίας της πληροφόρησης, ενεργητική και παθητική, και απαιτεί, για την εκπλήρωσή της, η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή, πηγή ενεργητικής

3. Βλ. σχετ. Οδηγία 89/552 ΕΟΚ, 3/10/89, ά.2 παρ.2.

πληροφόρησης, να αντιμετωπίζεται νομικά όπως και η λήψη, ως προϋπόθεση παθητικής πληροφόρησης. Από την άποψη δε της αποστολής της, η καλωδιακή τηλεόραση είναι δυνατό να θεωρηθεί ότι συνιστά, ειδικά για τις ανάγκες της διάταξης του άρθρου 15 παράγραφος 2, αντικείμενο προστασίας μίας θεσμικής εγγύησης (Institutionelle Garantie).

Η οργάνωση της καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης συνιστά, συγκεκριμένα, περιεχόμενο θεσμικής εγγύησης. Η οργάνωση όμως της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής αποτελεί αντικείμενο ενός θεμελιώδους δικαιώματος, το οποίο ασκείται, ατομικά ή συλλογικά, υπό πραγματικούς και νομικούς περιορισμούς. Οι δεύτεροι τίθενται από την επιταγή της άσκησης κρατικού ελέγχου επί της εκπομπής αυτής, όπως ορίζει η παράγραφος 2 του άρθρου 15 του Συντάγματος.

Μονοπώλιο ή απόλυτος περιορισμός επί της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής δεν είναι συνταγματικά εφικτά, δεδομένου ότι δεν υφίσταται φυσική σπανιότητα των διαύλων της εκπομπής αυτής. Η σχετική σπανιότητα, στην οποία βρίσκονται οι καλωδιακές δικτυώσεις ως προς το πρόβλημα της εγκατάστασης και λειτουργίας τους, δικαιολογεί τη θέσπιση και σχετικών περιορισμών, οι οποίοι είναι δυνατό να καταλήγουν σε εναλλαγή των υποκειμένων της εκπομπής και πρόσβασης σε αντίστοιχο τηλεοπτικό χρόνο.

Ενώ όμως η προστασία της ελευθερίας διάδοσης στοχασμών, ιδεών και πληροφοριών μέσω του τύπου κατοχυρώνεται συνταγματικά, με ανάλογο τρόπο, όπως και μέσω του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης, δεν συμβαίνει το ίδιο και με την κατοχύρωση μίας «ελευθερίας καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής», αντίστοιχης με την ελευθεροτυπία.

Αυτό συμβαίνει βασικά, γιατί η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή είναι δυνατό να τεθεί υπό τον άμεσο έλεγχο του κράτους, και έτσι να περιορισθεί η άσκησή της. Ο περιορισμός όμως αυτός, λόγω της έλλειψης πραγματικής σπανιότητας στις συνθήκες εγκατάστασης και λειτουργίας καλωδιακών τηλεοπτικών σταθμών, δεν είναι δυνατό να θίγει τον πυρήνα του δικαιώματος της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής. Η καλωδιακή τηλεόραση βρίσκεται, από την άποψη του βαθμού συνταγματικής προστασίας και κατοχύρωσης της ελευθερίας των φορέων της, σε ένα ενδιάμεσο στάδιο μεταξύ του τύπου και της ερτζιανής τηλεόρασης⁴.

Το κρατικό τέλος μονοπώλιο της καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης θα προσέκρουε σε ένα πλέγμα συνταγματικών διατάξεων, των άρθρων 14 παράγραφος 1, 15 παράγραφος 1 και 2, 5 παράγραφος 1 και 102 παράγραφος 1. Το μονοπώλιο θα προσέκρουε, αναλυτικά, στο δικαίωμα της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής, στην οικονομική ελευθερία του καλωδιακού τηλεοπτικού επιχειρηματία και στην απαίτηση αντικειμενικής μετάδοσης πληροφοριών μέσω του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου, καθώς και πλουραλιστικής δομής του καλωδιακού τηλεοπτικού σταθμού.

Κατ'εξαιρέση, επειδή de facto η καλωδιακή τηλεόραση είναι δυνατό να θεωρηθεί ως τοπική τηλεόραση, και μάλιστα ως «τοπική υπόθεση», σύμφωνα με τη διάταξη του

4. Βλ. σχετ. *Bullinger*, HRLJ (σ.360), όπου αναφέρεται ότι: «Technical evolution is about to transform electronic media into a press-like variety of means for disseminating information and ideas».

άρθρου 102 παράγραφος 1 του Συντάγματος, θα ήταν συνταγματικά ανεκτή η μονοπώληση της καλωδιακής τηλεοπτικής εκπομπής από δημόσιους φορείς, στους οποίους συγκαταλέγονται και οι ΟΤΑ.

Προϋπόθεση για τη συνταγματικότητα αυτής της μονοπώλησης αποτελεί η διασφάλιση της εσωτερικής πολυμέρειας των σταθμών καλωδιακής τηλεόρασης, της ισότητας της πρόσβασης τουλάχιστον των κομμάτων και ομάδων συμφερόντων πολιτών σε τηλεοπτικό χρόνο και της διάνοιξης ικανών διαύλων πληροφόρησης του κοινού.

9. Η καλωδιακή τηλεοπτική εκμετάλλευση αποτελεί, κατά κανόνα, τοπική τηλεοπτική εκμετάλλευση. Και ως τοπική εκμετάλλευση, αυτή είναι δυνατό να συνιστά «τοπική υπόθεση» σύμφωνα με το Σύνταγμα.

Στην περίπτωση αυτή, η διοίκηση των καλωδιακών τηλεοπτικών σταθμών θα ανήκε στους ΟΤΑ και, σε τελευταία βαθμίδα, η εποπτεία τους θα ανήκε στο κράτος, σύμφωνα με τη διάταξη της παραγράφου 5 του άρθρου 102. Βέβαια ο έλεγχος επί της καλωδιακής τηλεόρασης θα ασκείτο ούτως ή άλλως από το κράτος, και μάλιστα δυναμικά, με άμεσο τρόπο, σύμφωνα με τον ορισμό της παραγράφου 2 του άρθρου 15 του Συντάγματος.

Η ελληνική όμως νομοθεσία, η σχετική με τους ΟΤΑ, δεν περιλαμβάνει διατάξεις, σύμφωνα με τις οποίες αρμοδιότητες αντίστοιχες προς αυτές της διαχείρισης καλωδιακών τηλεοπτικών σταθμών ανατίθενται αποκλειστικά στους παραπάνω οργανισμούς. Επιπλέον, η ερμηνεία, που η νομολογία έχει δώσει στην έννοια της τοπικής υπόθεσης, είναι ιδιαίτερα περιοριστική για να περιλάβει αυστηρά κατηγορία δραστηριοτήτων, όπως η καλωδιακή τηλεοπτική εκπομπή.

Για τους λόγους αυτούς οι ΟΤΑ συμμετέχουν, όπως προκύπτει ερμηνευτικά από τις διατάξεις των άρθρων 15 και 102 του Συντάγματος, στην κατασκευή και εκμετάλλευση των καλωδιακών τηλεοπτικών εγκαταστάσεων, καθώς και στην κατανομή του τηλεοπτικού χρόνου. Ο οργανωτικός όμως φορέας της καλωδιακής τηλεοπτικής εκμετάλλευσης είναι δυνατό να είναι γενικής αρμοδιότητας, όπως και τοπικής ή μικτής. Σχετικά με το πρόβλημα αυτό δεν προκύπτει συγκεκριμένη απαίτηση του συντακτικού νομοθέτη.

10. Ικανοποιητικό οργανωτικό πρότυπο για την καλωδιακή τηλεοπτική εκμετάλλευση, σύμφωνα με τα συνταγματικά δεδομένα, θα ήταν, *de lege ferenda*, αυτό που ο αμερικανός καθηγητής Parsons αποκάλεσε πρότυπο ισόρροπης προστασίας (*equitable protection model*)⁵. Το πρότυπο αυτό διασφαλίζει ίδιο βαθμό προστασίας σε όλα τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Η ισόρροπη προστασία των μέσων και η όσο το δυνατό απρόσκοπτη ροή των πληροφοριών που παρέχονται από αυτά, επιτυγχάνεται και με την κατανομή δικαιωμάτων, αναλογικά, σε όσους συμμετέχουν στη λειτουργική διαδικασία του κάθε μέσου.

Η ελληνική καλωδιακή τηλεόραση, ως τοπική τηλεόραση, υπόκειται στο δόγμα της επικουρικότητας έναντι της ερτζιανής. Πρέπει λοιπόν να συντελεί, με την λειτουργία της, στην πλήρωση των σκοπών, που εξαγγέλλονται, για τη ραδιοτηλεόραση γενικά, στο αρ-

5. Βλ. σχετ. *Parsons*, ό.π., σ.149 επ.

θρο 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος και ακόμα, στην κάλυψη όλης της επικράτειας με minimum ήχου και εικόνας. Πρέπει, τέλος, αυτή να διασφαλίζει και την πλήρωση της ικανοποίησης τοπικών αναγκών ανά εδαφική περιοχή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Αλεξόπουλος Κ., Γενική Φυσική, Ηλεκτρισμός, έκδ.5η, εκδ. Παπαζήση, Αθήναι, 1973.
- Αλιβιζάτος Ν., Κράτος και ραδιοτηλεόραση. Η θεσμική διάσταση, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1986.
- Αλιβιζάτος Ν., Τα συνταγματικά της ραδιοτηλεόρασης, προσωρινός απολογισμός μίας συνεχιζόμενης συζήτησης, Εφαρμογές Δημόσιου Δικαίου, 2-3, 1988, 361.
- Αλιβιζάτος Ν., Η «τρίτη» απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας για τη ραδιοτηλεόραση, ΤοΣ 1990, 57.
- Αναγνώστου Δ., Τα συνταγματικά όρια της κρατικής επεμβάσεως στη ραδιοτηλεόραση (ΣΤΕ 5040/87), ΤοΣ 1987, 719.
- Αναγνώστου Δ., Το συνταγματικό καθεστώς της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής, ΝοΒ 35, 1987, 630.
- Αναγνώστου Δ., Βασικές αρχές της νομολογίας του Conseil Constitutionnel για τον τύπο και τα μέσα επικοινωνίας (απ.86-217 DC), ΤοΣ 1987, 97.
- Αναστόπουλος Ι., Οι δημόσιες επιχειρήσεις. Νομική-θεσμική θεώρηση, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1987.
- Ανδρουτσόπουλος Ν., Η αντικειμενικότητα της πληροφόρησης και η αξία του ανθρώπου, ΝοΒ 33, 1985, 959.
- Ανδρουτσόπουλος Ν., Οι αρχές της αντικειμενικότητας και της ισότητας (άρθρο 15 παρ.2 Συντάγματος) και η πληροφόρηση κατά τον εκλογικό αγώνα των κομμάτων (Με αφορμή την υπ'αριθμ. 2423/1984 απόφαση του ΣΤΕ), ΤοΣ 1986, 70.
- Αντωνίου Θ., Στοιχεία άμεσης δημοκρατίας στο αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1975, Τετράδια Συνταγματικού Δικαίου 11, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1988.
- Αντωνόπουλος Ν., Η ελευθερία του τύπου εν Ελλάδι, Αθήνα, 1964.
- Αντωνόπουλος Ν., Η επίδρασις της Οικουμενικής Διακηρύξεως των δικαιωμάτων του ανθρώπου επί των συγχρόνων Συνταγμάτων, ΕΔΔΔ 1959, 396.
- Αραβαντινός Ι., Στοιχεία μεθοδολογίας του δικαίου Α-Β, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1979.
- Αραβαντινός Ι., Εισαγωγή στην επιστήμη του δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1978.
- Αϋφαντή-Μαυρομούστακου Η., Πολιτικός διάλογος των κομμάτων και ραδιοτηλεοπτικά μέσα, Κοινοβουλευτική Επιθεώρηση 4, 1990, 80.
- Βαβούσκος Κ., Εμπράγματον δίκαιον, στ' έκδ., εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1986.
- Βασιλάκης Ε., Πειρατεία προγραμμάτων και άρθρα 16-17 ν.146/1914, ΝοΒ 36, 1989, 1338.

- Βασιλάκος Δ.*, Παράνομος ραδιοσταθμός, Ποιν.Χρ. ΚΘ', 1979, 318.
- Βεγλερής Φ.*, Τα δικαιώματα του ανθρώπου και οι περιορισμοί τους, ΤοΣ 1979, 25.
- Βεγλερής Φ.*, Η Σύμβαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και το Σύνταγμα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1977.
- Βενιζέλος Ε.*, Οι αμήχανες πρωτοβουλίες της εγχώριας ραδιοτηλεοπτικής νομοθεσίας στο πλαίσιο του άρθρου 15 παρ.2 Σ. (1987-89), ΕΕΕυρΔ 2.1989, 207.
- Βενιζέλος Ε.*, Η ραδιοτηλεοπτική έκρηξη. Συνταγματικά πλαίσια και νομοθετική επιλογή, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1989.
- Βέρος Ε.*, Η απ'ευθείας εκπομπή τηλεοπτικών προγραμμάτων μέσω δορυφόρων και αι προκύπτουσαι νομικά επιπλοκαί εν σχέσει με τας αρχάς της κυριαρχίας και της ελευθέρας ροής των πληροφοριών, ΝοΒ 32, 1984, 611.
- Βλάχος Γ.Κ.*, Το Σύνταγμα της Ελλάδος. (Επίμετρο στο Σύνταγμα της Ελλάδος των Α.Ι.Σβώλου-Γ.Κ.Βλάχου), Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1979.
- Γαζής Α.*, Η σύγκρουσις των δικαιωμάτων, Αθήνα, 1959.
- Γεωργιάδης Α.*, Εμπράγματο Δίκαιο Ι, Αντ. Ν. Σάκκουλας. Αφοί Π. Σάκκουλα, Αθήνα, 1991.
- Γεωργόπουλος Κ.*, Στοιχεία Συνταγματικού δικαίου, τόμ.Α', έκδ.2η, Αθήνα, 1971.
- Γεωργόπουλος Κ.*, Επίτομο Συνταγματικό δίκαιο, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1990.
- Γιόκαρης Α.*, Εισαγωγή στο διεθνές δίκαιο του αέρος και του διαστήματος, Πανεπιστημιακές παραδόσεις 1, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1984.
- Γιόκαρης Α.*, Η λήψη και αναμετάδοση στο εσωτερικό του κράτους δορυφορικών τηλεοπτικών προγραμμάτων. Όροι και περιορισμοί από τις διεθνείς ρυθμίσεις των ραδιοεπικοινωνιών, ΝοΒ 36, 1988, 1768.
- Δαγτόγλου Π.*, Ραδιοφωνία και Σύνταγμα, Επιστημονική Επετηρίς ΣτΕ, Τιμ. Τόμος Η.Κυριακόπουλου ΙΓ-Α', 1966, σ. 581 επ.
- Δαγτόγλου Π.*, Η ραδιοτηλεόραση κατά το Σύνταγμα και το νόμο 230/75, ΕΕΝ, 1980, 12.
- Δαγτόγλου Π.*, Το κρατικό μονοπώλιο τηλεοράσεως. Γνωμοδότηση, ΝοΒ 29, 1981, 269.
- Δαγτόγλου Π.*, Ραδιοτηλεόραση και Σύνταγμα, 4η έκδ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1989.
- Δαγτόγλου Π.*, Η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων στο Ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο, ΝοΒ 30, 1982, 5.
- Δαγτόγλου Π.*, Τύπος και Σύνταγμα, Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Αθήνα, 1989.
- Δαγτόγλου Π.*, Ο κοινωνικός περιορισμός των ατομικών δικαιωμάτων, ΝοΒ 33, 1985, 91.
- Δαγτόγλου Π.*, Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο α', Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1979.
- Δαγτόγλου Π.*, Συνταγματικό δίκαιο. Ατομικά δικαιώματα Α και Β, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1991.
- Δαγτόγλου Π.*, Γενικό διοικητικό δίκαιο, 3η έκδ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1992. (Β' εκδ., 1984).
- Δαρζέντας Ε.*, «Εξουσίες και πολιτική» του δικαστού απέναντι στην τοπική αυτοδιοίκηση, ΝοΒ 34, 1986, 1539.
- Δένδιας Μ.*, Διοικητικόν δίκαιον, τόμ. Α, έκδ. 5η, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1964.

- Δρόσος Γ., Η νομική θέση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1982.
- Δωρής Ε., Τα δημόσια κτήματα. Διοίκησης - Διαχείρισις - Εκποίησης - Προστασία, τόμ.Α', Αφοι Σάκκουλα, Αθήνα, 1980.
- Engisch K., Εισαγωγή στη νομική σκέψη (μετ. Δ. Σπινέλλη), β' έκδ., Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα, 1986.
- Ευσταθιάδης Κ., Διεθνές δίκαιον, 2η έκδ., Αθήναι, 1979.
- Ξέρη Π., Τηλεόραση χωρίς σύνορα. Από την ελευθερία της επικοινωνίας στην οικονομική ελευθερία της παροχής υπηρεσιών και της εγκατάστασης, ΝοΒ 37, 1989, 692.
- Ξέρη Π., Ιδιωτική τηλεόραση. Το παράδειγμα των ΗΠΑ, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1990.
- Ζιάμος Γ./Σκούρα Ε., Η έννομη προστασία του δέκτη της πληροφορίας, Εφαρμογές Δημόσιου Δικαίου 1-1992, 68.
- Ηλιοπούλου-Στράγγα Τζ., Η «τριτενέργεια» των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του Συντάγματος 1975, Βιβλιοθήκη Δημόσιου Δικαίου 12, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1990.
- Ιωάννου Κ., Πολιτική κριτική, δυσφήμιση και ελευθερία της έκφρασης (Η έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής δικαιωμάτων του ανθρώπου στην προσφυγή P. Lingens κατά Αυστρίας - Προσφυγή 9815/82 - Έκθεση της 11ης Οκτωβρίου 1984), ΕΕΕυρΔ 3.1985, 416.
- Ιωάννου Κ., Η Ευρωπαϊκή διακήρυξη για την ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης. Διεθνές περιβάλλον και ευρωπαϊκοί προβληματισμοί, Τετράδια Διεθνούς Δικαίου 8, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1982.
- Ιωάννου Κ., Η εφαρμογή των γενικώς παραδεδεγμένων κανόνων του διεθνούς δικαίου στην ελληνική έννομο τάξη, Αρμεν. 1975, 299.
- Ιωάννου Κ., Η ραδιοτηλεόραση μεταξύ Συντάγματος και διεθνούς προστασίας. Η εφαρμογή του άρθρου 10 της Ευρωπαϊκής σύμβασης δικαιωμάτων του ανθρώπου στα ραδιοτηλεοπτικά μέσα, ΕΕΕυρΔ 2.1989, 253.
- Καβάσαλης Π., ΕΡΤ: δομή-οργάνωση-λειτουργία, Διπλωματική εργασία, ΕΜΠ, Αθήνα, 1988.
- Καράκωστας Γ., Προσωπικότητα και τύπος, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1991.
- Κασιμάτης Γ., Η συνταγματικότητα της απαγορεύσεως των αφισοκολλήσεων, ΤοΣ 1977, 37.
- Κασιμάτης Γ., Το ζήτημα της τριτενέργειας των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, ΤοΣ 1981, 1.
- Καστανάς Η., Βασικές αρχές του νομικού καθεστώτος της ιδιωτικής ραδιοτηλεόρασης στη Γαλλία και Γερμανία, Εφαρμογές Δημόσιου Δικαίου, 2-3 1988, 413.
- Κική Γ., Σταθερά βήματα προς ενιαία ρύθμιση για την κοινοτική τηλεόραση, Εφαρμογές Δημόσιου Δικαίου, 2-3 1988, 406.
- Κική Γ., Σύγχρονες τάσεις στη θεωρία και νομολογία σχετικά με το άρθρο 10 της Σύμβασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ΝοΒ 36, 1988, 697.

- Κοζύρης Φ.*, Ελευθερία και έλεγχος της ραδιοτηλεόρασης: μαθήματα από την αμερικανική εμπειρία, ΕΕΕυρΔ 2 -1989, 235.
- Κομνηνού Μ.,/Λυριντζής Χ.*, Κοινωνία, εξουσία και μέσα μαζικής επικοινωνίας, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1988.
- Κονταξής Α.*, Τύπος και δίκαιο, Αφοί Σάκκουλα, Αθήνα, 1989.
- Κόρσος Δ.*, Τύπος και ραδιοτηλεόραση, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1987.
- Κόρσος Δ.*, Υπάρχει συνταγματική εγγύηση υπέρ της ελευθερίας λειτουργίας Ρ/Τ σταθμών, ΕλλΔνη 28, 1987, 1179.
- Κόρσος Δ.*, Συνταγματική τάξη και Ρ/Τ προνόμιο, Επίκεντρα, τεύ. 57, 1989, 60.
- Κοτσιρήσ Λ.*, Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1986.
- Κουμάντος Γ.*, Ελευθερία και ποιότητα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, ΤοΣ 1975, 155.
- Κουμάντος Γ.*, Νομικές προσεγγίσεις, Επίκεντρα, τεύ. 57, 1989, 62.
- Κουμάντος Γ.*, Πνευματική ιδιοκτησία, 4η έκδ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1985 και 5η έκδ., Αθήνα, 1991.
- Κουσουύλης Σ.*, Σύγχρονες μορφές έγγραφης συναλλαγής (Telex, Telefax, ηλεκτρονικό έγγραφο), Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1992.
- Κρίππας Γ.*, Δίκαιον του τύπου, τόμ.2, Αθήναι, 1971.
- Κρίππας Γ.*, Το νομικό καθεστώς της ραδιοτηλεοπτικής επιχείρησης, Αθήνα, 1990.
- Κυριαζής-Γουβέλης Δ.*, Περί δικαιωμάτων. Θεωρητική θεμελίωση-Συνταγματική κατοχύρωσις, 2η έκδ., Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1979.
- Κυριακόπουλος Η.*, Ελληνικόν διοικητικόν δίκαιον Β', Γενικόν μέρος, έκδ. 4η, Θεσσαλονίκη, 1961.
- Κωνσταντινίδης Α.Ι.*, Καθήκον μαρτυρίας και επαγγελματικό απόρρητο στην ποινική δίκη, τεύ. Α, Ερευνητικό Ινστιτούτο Δικονομικών Μελετών 5, Αθήνα, 1987.
- Λεβέντης Γ.*, Τα κοινωνικά δικαιώματα του πολίτη, ΤοΣ 1976, 121.
- Λιακόπουλος Α.*, Η οικονομική ελευθερία αντικείμενο προστασίας στο δίκαιο του ανταγωνισμού, Αφοί Σάκκουλα, Αθήνα, 1981.
- Lippman*, Κοινή γνώμη, (μετ. στα ελληνικά), Κάλβος, Αθήνα, 1988.
- Maggiore M.*, Οι οπτικοακουστικές παραγωγές στην ενιαία αγορά, ΕΕΚ, 1989.
- Μάνεσης Α.*, Συνταγματικά Δικαιώματα Α', Ατομικές ελευθερίες, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1979.
- Μάνεσης Α.*, Συνταγματικό δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1980.
- Μάνεσης Α.*, Η συνταγματική προστασία της ελεύθερης κυκλοφορίας των εντύπων και η εφαρμογή της στην πράξη, σε Συνταγματική θεωρία και Πράξη, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1980, σ.633 επ.
- Μάνεσης Α./Μανιτάκης Α.*, Κρατικός παρεμβατισμός και Σύνταγμα, ΝοΒ 29, 1981, 1199.
- Μανιτάκης Α.*, Το υποκείμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων κατά το άρθρο 25 παρ.1 του Συντάγματος, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1981.
- Μανιτάκης Α.*, Συνταγματικό δίκαιο, τεύ.1, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1987.

- Μανιτάκης Α.*, Δικαιϊκοί καταναγκασμοί και κριτήρια ορθότητας της συνταγματικής ερμηνείας, ΤοΣ 1990, 361.
- Μαρίνος Τ.*, Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές και το δίκαιο, 2η έκδ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1991.
- Μαυριάς Κ.*, Η ελευθερία του πολιτικού λόγου κατά το Σύνταγμα των ΗΠΑ, Αθήνα, 1981.
- Μαυριάς Κ/Παντελής Α.*, Συνταγματικά κείμενα (ελληνικά, ξένα), 2η έκδ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1990.
- Μιχαηλίδης-Νουάρος Γ.*, Ζωντανό δίκαιο και φυσικό δίκαιο, Αφοί Σάκκουλα, Αθήνα, 1982.
- Μιχαηλίδης-Νουάρος Γ.*, Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου και η ελευθερία του τύπου, ΤοΣ 1983, 369.
- Möschel W.*, Pressekonzentration und Wettbewerbsrecht (μετ. Δ.Τζουγανάτου), ΝοΒ 32, 1984, 1302.
- Μπαλής Γ.*, Εμπράγματον δίκαιον, 4η έκδ., Αφοί Σάκκουλα, Αθήνα, 1961.
- Μπαλής Γ.*, Γενικά αρχαία του αστικού δικαίου (Κατά τον Κώδικα) 3η έκδ., Αθήνα, 1947.
- Μπέης Κ.*, Το δικαίωμα πληροφόρησης και ο Ν. 1916/1990, Υπεράσπιση 1991, 987.
- Μπόμπος Γ.*, Το πρόβλημα της κατοχύρωσης του επαγγελματικού απορρήτου του δημοσιογράφου, Έρευνα 2, ΙΔΜΕ, Αθήνα, 1987, σ.569 επ.
- Οικονομίδης Β.*, Στοιχεία του αστικού δικαίου. Εμπράγματα Δίκαια (1912) ανατ., Κλασική Νομική Βιβλιοθήκη, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1987.
- Παντελής Α.*, Ζητήματα συνταγματικών επιφυλάξεων, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1984.
- Παπαγιαννίδης Α./Χριστογιαννόπουλος Α.*, Ερμηνεία κατ'άρθρο της Συνθήκης ΕΟΚ, Αφοί Σάκκουλα, Αθήνα, 1981.
- Παπαδημητρίου Γ.*, Ζητήματα συνταγματικότητας του άρθρου 6 παρ. 1 του Ν. 1916/1990, Εφαρμογές Δημόσιου Δικαίου, 1-1992, 32.
- Παπαθανασίου-Παπαϊωάννου Ζ.*, Άσκηση δημοσίας διοικήσεως μέσω νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1985.
- Παπαντωνίου Ν.*, Γενικές αρχές του αστικού δικαίου, 3η έκδ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1983.
- Παραράς Π.*, Σύνταγμα 1975 - Corpus I, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1982.
- Παπαχατζής Γ.*, Σύστημα του ισχύοντος στην Ελλάδα διοικητικού δικαίου, τομ.Α' και Β', 6η έκδ., Αθήνα, 1983.
- Παππάς Σ.*, Αστικός Κώδιξ, Γεωργιάδη-Σταθόπουλου, τόμ.Ν, Εισαγ. στα άρθρα 966-971, Αφοί Σάκκουλα, Αθήνα, 1985, σ.102 επ.
- Παυλόπουλος Π.*, Η συνταγματική κατοχύρωση της αιτήσεως ακυρώσεως. Μία σύγχρονη άποψη του κράτους δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1982.
- Παυλόπουλος Π.*, Τεχνολογική εξέλιξη και συνταγματικά δικαιώματα. Οι σύγχρονες περιπέτειες του απορρήτου των ανταποκρίσεων, ΝοΒ 35, 1987, 1511.
- Περράκης Σ.*, Ελευθερία της έκφρασης και δυσφήμιση διά του τύπου: Η απόφαση Lingens

- του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της 8 Ιουλίου 1986, ΕΕΕυρΔ 3.1987, 422.
- Περράκης Σ.*, Διεθνής προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1987.
- Περράκης Σ.*, Το δικαίωμα στην απόλαυση της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας ως δικαίωμα αλληλεγγύης, Νομικές Μελέτες 3, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1982, σ.161 επ.
- Ράϊκος Α.*, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου (Κατά το Σύνταγμα του 1975). Τόμος Β', Τα Θεμελιώδη δικαιώματα, τεύχος Α', έκδ.3η, Αθήνα, 1984.
- Ράϊκος Α.*, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου (Κατά το Σύνταγμα του 1975). Τόμος Β', Τα Θεμελιώδη δικαιώματα, τεύχος Β', έκδ. 2η, Αθήνα, 1984.
- Regelsberger F.*, Γενικά αρχαί του δικαίου των πανδεκτών, μετ. Γ.Σ. Μαριδάκη, 2η έκδ., Αθήνα, 1935.
- Ρούκουνας Ε.*, Διεθνές δίκαιο Ι, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1980.
- Σαρίπολος Ν.Ι.*, Πραγματεία του Συνταγματικού Δικαίου, τόμ. Δ', Αγγελίδης, Αθήνησι, 1875.
- Σαρίπολος Ν.Ι.*, Σύστημα του Συνταγματικού Δικαίου της Ελλάδος -εν συγκρίσει- προς τα των ξένων κρατών - τόμ.Γ., 4η έκδ., Αθήνα, 1923.
- Σαχπεκίδου Ε.*, Ελεύθερη κυκλοφορία τηλεοπτικών υπηρεσιών στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1990.
- Σγουρίτσας Χ.*, Συνταγματικόν Δίκαιον, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1966.
- Σεραφετινίδου Μ.*, Κοινωνιολογία των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Ο ρόλος των μέσων στην αναπαραγωγή του σύγχρονου καπιταλισμού, Gutenberg, Αθήνα, 1987.
- Σιούτη Γ.*, Η συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας του περιβάλλοντος, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1985.
- Σκουρής Β.*, Μία ελευθερία υπό τον άμεσο έλεγχο του κράτους, ΕΕΕυρΔ 2.1989, 193.
- Σούρλας Π.*, Νομοθετική θεωρία και νομική επιστήμη, Αθήνα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1981.
- Σπηλιωτόπουλος Ε.*, Εγχειρίδιον διοικητικού δικαίου Ι και ΙΙ, 5η έκδ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1991.
- Σπηλιωτόπουλος Ε.*, Η δημοσία επιχείρησις, Ζαχαρόπουλος, Αθήνα, 1963.
- Σπυρόπουλος Φ.*, Η ερμηνεία του Συντάγματος και ιστορική εξέλιξη, Εφαρμογές Δημόσιου Δικαίου, 4-1988, 528.
- Σταθάτος Ν.*, Το δίκαιον του τύπου, Αθήνα, 1966.
- Σταθόπουλος Μ.*, Οικονομική ελευθερία, οικονομικό σύστημα και Σύνταγμα, ΤοΣ 1981, 517.
- Στασινόπουλος Μ.*, Νομικά μελέται, Αθήνα, 1972.
- Τάχος Α.*, Απλές σκέψεις για τα «κεκτημένα δικαιώματα» στο δημόσιο δίκαιο, Διοικητική Δίκη 3, 1989, 481.
- Τάχος Α.*, Ο «δημόσιος τομέας», ως υπολανθάνον διοικητικό αντι-σύστημα, ΤοΣ 1988, 417.
- Τάχος Α.*, Η πρόσβαση στα διοικητικά στοιχεία κατά το Ν.1599/86, ΕΔΔΔ 36, 290.

- Τάχος Α., Το απαραβίαστον του απορρήτου των επιστολών και της εν γένει ανταποκρίσεως. Συμβολή εις την ερμηνείαν του άρθρου 20 του Συντάγματος της Ελλάδος, Αφοί Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 1967.
- Τάχος Α., Απλές σκέψεις για τα «κεκτημένα δικαιώματα» στο δημόσιο δίκαιο, Διοικητική Δίκη 3, 1989, 481.
- Τάχος Α., Η εποπτεία του κράτους επί των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοικήσεως, Αρμεν. 1978, 777.
- Τάχος Α., Η εποπτεία του κράτους επί των αυτοδιοικουμένων οργανισμών δημοσίου δικαίου, Αφοί Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 1968.
- Τούσης Α., Εμπράγατον δίκαιον (κατά τον Αστικό Κώδικα), έκδ. 4η, Αφοί Σάκκουλα, Αθήναι, 1968.
- Τραυλός-Τζανετάτος Δ., Αι ηλεκτρονικαί πληροφορίες ως μέσον επικοινωνίας εις το δίκαιον, ΕΕΝ 1971, 881.
- Τσακουράκης Σ., Ελευθερία τύπου και τρομοκρατία. Το α.6 του Ν.1916/ 1990 και η πρώτη εφαρμογή του, ΝοΒ 40, 1992, 34.
- Τσάτσος Δ.Θ., Συνταγματικό δίκαιο. Θεωρητικό θεμέλιο, τόμ.α', Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1985.
- Τσάτσος Δ.Θ., Συνταγματικό δίκαιο, τομ.Γ', Θεμελιώδη δικαιώματα Ι. Γενικό Μέρος, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1988.
- Τσάτσος Δ.Θ., Σύνταγμα και πολιτική πραγματικότητα. Κείμενα για την διαλεκτική σχέση δικαίου και πολιτικής, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1980.
- Τσάτσος Θ.Δ., Το πρόβλημα της ερμηνείας εν τω Συνταγματικώ Δικαίω, Αθήνα, 1970.
- Τσάτσος Κ., Το πρόβλημα της ερμηνείας του δικαίου, 2η έκδ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1978.
- Τσεβιάς Α., Το συνταγματικό πλαίσιο λειτουργίας της ιδιωτικής ραδιοτηλεόρασης, ΤοΣ 1987, 705.
- Τσάλτας Γ., Διεθνές δίκαιο της θάλασσας. Κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας, τόμος Β', εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1984.
- Τσούτσος Α., Η διοικητική εποπτεία επί των αυτοδιοικουμένων Οργανισμών, Αθήνα, 1955.
- Φατούρος Α., Προϋποθέσεις για μία ελεύθερη διασυνοριακή τηλεόραση: η οδηγία της ΕΟΚ και η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, ΕΕΕυρΔ 2.1989, 211.
- Φίλιας Β., Το συνταγματικόν δικαίωμα της ελευθεροτυπίας και η κατά το α.367 Π.Κ. πρόσθετος προστασία, Αθήναι, 1966.
- Χριστοφιλόπουλος Δ., Το σχέδιο πόλεως. Μετά το νέο οικιστικό νόμο 1337/1983. Συμβολή στην ανάπτυξη του θεσμικού πλαισίου χωροταξίας - πολεοδομίας - περιβάλλοντος, Αφοί Σάκκουλα, Αθήναι, 1983.
- Χριστοφιλόπουλος Δ., Η πολεοδομική νομοθεσία -όπως ισχύει σήμερα-, Αφοί Σάκκουλα, Αθήνα, 1980.

B. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Aksoy A.*, Data Broadcasting in the U.K.: An Exploration of Regulatory Issues, 10 *Journal of Media Law and Practice* (1988), 5.
- Albert P.*, *La Presse*, 7ème éd., PUF, Paris, 1985.
- Albert P./Tudesq I.*, *Histoire de la radio-télévision*, PUF, Paris, 1981.
- Alivizatos N.*, Monopole ou liberté: les garanties du pluralisme en Grèce, *RIDC* 2-1989, 313.
- Allen R. (ed.)*, *Broadcasting in the 90's. The Regulatory Revolution*, Blenheim Online Publications, 1989.
- Altheide D.*, *Creating Reality - How TV News Distorts Events*, Sage Publications, London, 1976.
- Association Litteraire et Artistique Internationale*, Congrès de la Mer Egée, Paris, 1983.
- Association Française de Droit Penal*, *Le droit criminel face aux technologies nouvelles de la communication*, Economica, Paris, 1985.
- Auby J.M., Ducos-Ader R.*, *Droit de l'information*, 2ème éd., Dalloz, Paris, 1982.
- Baker E.*, Commercial Speech: A Problem in the Theory of Freedom, 1 *Iowa Law Review* (1976), 1.
- Balle F.*, Médias et société, 3ème éd. Montchrestien, Paris, 1984 και 5ème éd., 1990.
- Balle E./Eymery G.*, *Les nouveaux médias*, 2ème éd., PUF, Paris, 1987.
- Barnett S./Botein M./Noam E.*, *Law of International Communications in the United States*, Nomos, Baden-Baden, 1988.
- Barett E./Cohen W.*, *Constitutional Law. Cases and Materials*, 7th ed., The Foundation Press, Mineola, New York, 1985.
- Barrendt E.*, *Freedom of Speech*, 2nd ed., Clarendon Press, Oxford, 1987.
- Barrendt E.*, Prior Restraints on Speech, *PL* (1985), 253.
- Barron J.*, Access to the Press - A New First Amendment Right, 80 *Harvard Law Review* (1967), 1641.
- Barron J.*, Access - the Only Choice for the Media? 48 *Texas Law Review* (1970), 766.
- Barron J.*, The Federal Communications Commission's Fairness Doctrine: An Evaluation, 30 *George Washington Law Review* (1963), 1.
- Beals R.*, Freedom of Expression in the Media: The Public's Claim for a Right of Access, 33 *Ohio State Law Journal* (1972), 151.
- Berger V.*, *Jurisprudence de la Cour Européenne des droits de l'homme*, 2ème éd., Sirey, Paris, 1989.
- Bertrand C.*, *Les Médias aux États-Unis*, 2ème éd., PUF, Paris, 1982.
- Beudant Ch.*, *Le droit individuel et l'Etat*, LGDJ, Paris, 1891.
- Bittner J.*, *Broadcast Law and Regulation*, Prentice Hall, New Jersey, 1982.
- Boissou J.*, La réforme de la radio-télévision et la notion de service public, *RDP*, 1973, 5.
- Bollinger L.*, *The Tolerant Society: Freedom of Speech and Extremist Speech in America*, Oxford University Press, New York, 1986.

- Bonder T.*, «Better» Marketplace Approach to Broadcast Regulation, 36 FCLJ (1984), 27.
- Bourges H.*, Médias la fin du service public?, Politique aujourd'hui, 1984, 7.
- Braud Ph.*, La notion de liberté publique en droit Français, LGDJ, Paris, 1968.
- Bredin J.*, Les nouvelles télévisions hertziennes. Rapport au Premier Ministre, La Documentation Française, Paris, 1985.
- Brepohl K.*, Lexikon der neuen Medien, 4 Auf., Köln, 1985.
- Briggs A.*, The History of Broadcasting in the United Kingdom 1965-1979, Oxford University Press, London, 1979.
- Brochand C./Mousseau J.*, Histoire de la télévision Française, Nathan, Paris, 1982.
- Brownlie I.*, (ed.), Basic Documents on Human Rights, Clarendon Press, Oxford, 1981.
- Brugger W.*, Freiheit der Meinung und Organisation der Meinungsfreiheit -Eine liberale Konzeption der geistigen Freiheiten des Art 5 Abs. 1 und Abs.2 GG, EuGRZ 1987, 189.
- Buergenthal Th.*, (ed.), Human Rights, International Law and the Helsinki Accord, Osmun/ Universe Books, Montclair, 1977.
- Bullinger M.*, Freedom of Expression and Information: An Essential Element of Democracy, 6 Human Rights Law Journal (1985), 339 και 28 GYIL (1985), 88.
- Bullinger M.*, Télécommunication et liberté d'information, Revue Internationale de Droit Comparé 31 (1979), 6.
- Bullinger M.*, Elektronische Medien als Marktplatz der Meinungen, AöR 108 (1983), 161.
- Burdeau G.*, Les libertés publiques, 2ème éd., LGDJ, Paris, 1961.
- Burns T.*, The BBC. Public Institution and Private World, Macmillan Press London, 1977.
- Carter T./Franklin M.Wright J.*, The First Amendment and the Fifth Estate. Regulation of Electronic Mass Media, 2nd ed., The Foundation Press, Westbury, 1989.
- Cass A.*, Revolution in the Wasteland. Value and Diversity in Television, University Press of Virginia, Charlottesville, 1981.
- Cassese A.*, International Law in a Divided World, Clarendon Press, Oxford, 1988.
- Cassese S.*, Radio et télévision en Italie, Annuaire Européen d'Administration Publique, 1984, 25.
- Cassese A./Clapham A.*, (eds), Transfrontier Television in Europe: The Human Rights Dimension, Nomos, Baden-Baden, 1990.
- Cayrol R.*, Les médias. Presse écrite, radio, télévision, PUF, Paris, 1991.
- Cazenave F.*, Les radios libres. Des radios pirates aux radios locales privées, 2ème éd., PUF, Paris, 1984.
- Chamoux J-P.* (ed.), L'appropriation de l'information, LITEC, Paris, 1986.
- Chaniac R./Flichy P./Sauvage M.*, Les radios locales en Europe, INA, La Documentation Française, Paris, 1978.
- Chapus R.*, Droit administratif général, Tome 1, 4ème éd., Montchrestien, Paris, 1988.
- Chapus R.*, Le service public et la puissance publique, RDP, 1968, 235.
- Chevallier J.*, Radiodiffusion. La légalisation des radios locales privées (Loi no 81-994 du 9

- Novembre 1981 portant dérogation au monopole d'État de la radioffusion) AJDA, 1982, 36.
- Chevallier J.*, Le nouveau statut de la liberté de communication, AJDA, 1987, 59.
- Chevallier J.*, L'aménagement de la liberté d'accès à l'audiovisuel, AJDA, 1984, 504.
- Chevallier J.*, De la CNCL au Conseil Supérieur de l'Audiovisuel, AJDA, 1989, 59.
- Chevallier J.*, Les enjeux de la déréglementation, RDP, 1987, 321.
- Chevallier J.*, Constitution et communication, Chronique XLVIII, Recueil Dalloz, 1991, 247.
- Childs M.*, Public Opinion: Nature, Formation and Role, Von Nistrand Comp., Princeton, 1965.
- Christol C.*, Prospects for an International Legal Regime for Direct Television Broadcasting, 34 ICLQ (1985), 142.
- Christol C.*, The Spectrum and Orbital Position Resources. The Common Heritage of Mankind in the Moon Treaty, McGill University, Centre for Research of Air and Space Law, 1980.
- Cocca A.*, The Right to Communicate: Recent Developments, JMLP (1982), 259.
- Cohen Jehoram H.*, (ed.), Cable Television Media and Copyright Law Aspects, Kluwer, Deventer, 1983.
- Cohen Jehoram H.*, Legal Issues of Satellite Television in Europe, RIDA 122 (1984), 146.
- Cohen W./Kaplan J.*, Constitutional Law, Civil Liberties and Individual Rights, 2nd ed., The Foundation Press, Mineola, New York, 1982.
- Colliard C.*, Libertés publiques, 6ème éd., Dalloz, Paris, 1982.
- Colliard C.*, La télévision directe par satellites, Colloque, «La circulation de l'information et le droit international», Strasbourg, 1978.
- Colliard C./Timsit G.*, Les autorités administratives indépendantes, PUF, Paris, 1988.
- Collins T.*, The Local Service Concept in Broadcasting: An Evaluation and Recommendation for Change, 65 Iowa Law Review (1980), 553.
- Colombert C.*, Propriété littéraire et artistique, Dalloz, Paris, 1986.
- Couprie E.*, Advertising, Cable and Satellite: The Elements of the European Debate, The European Institute for the Media, Manchester, 1984.
- Couprie E./Olsson H.*, Freedom of Communication under the Law: Case Study in Nine Countries, European Institute for the Media, Manchester, 1987.
- Courteix S.*, Télévisions sans frontières, CNRS, Economica, Paris, 1975.
- Cox A.*, Freedom of Expression, Harvard University Press, Cambridge, 1980.
- Crain W./Goff B.*, Televised Legislatures: Political Information, Technology and Public Choice, Kluwer, Deventer, 1988.
- Curran J./Seaton J.*, Power Without Responsibility. The Press and Broadcasting in Britain, Methuen, London, 1985.
- Critrom D.*, Media and the American Mind. From Morse to McLuhan, University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1982.
- Dabin J.*, Le droit subjectif, Dalloz, Paris, 1952.

- Dagtoglou P.*, *Wesen und Grenzen der Pressefreiheit*, Stuttgart, 1963.
- Dahlgren P./Sparks G.*, *Journalism and the Public Sphere in the New Media Age*, Routledge, London, 1991.
- Danilenko G.*, *The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law*, ADAS (1988), 247.
- Dauses C.*, *Direct Television Broadcasting by Satellites and Freedom of Information*, *Journal of Space Law* (1975-76), 66.
- Debbasch C.*, *Traité du droit de la radiodiffusion - Radio et télévision*, LGDJ, Paris, 1967.
- Debbasch C.*, *Le droit de l'audiovisuel*, 1ème éd., PUF, Paris, 1988 και 2ème éd., 1991.
- Debbasch C.*, *Les grands arrêts du droit de l'audiovisuel*, Sirey, Paris, 1991.
- De Corail J.L.*, *La crise de la notion juridique de service public*, LGDJ, Paris, 1954.
- De Gournay C./Musso P./Pineau G.*, *TV déchaînée: La déréglementation en Italie, Grande Bretagne, Etats Unis, INA, La Documentation Française*, Paris, 1985.
- De Klemm C.*, *Le patrimoine naturel de l'humanité*, in: Dupuy, R., *L'avenir du droit international de l'environnement*, Colloque, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1985.
- DeLaubadère A.*, *Manuel de droit administratif spécial*, PUF, Thémis, Paris, 1977.
- DeLaubadère A.*, *Traité de droit administratif*, 9ème éd., LGDJ, Paris, 1984.
- Delcros B./Vodan B.*, *La liberté de communication. Loi du 30 Septembre 1986. Analyse et commentaire*, Commission Nationale de la Communication et des Libertés, 1987.
- Delcros B./Vodan B.*, *Le régime des autorisations dans la loi relative à la liberté de communication*, *Rev. fr. droit adm.* 3 (3), mai-juin 1987, 396.
- Delvolvé P.*, *Service public et libertés publiques*, *Rev. fr. Droit adm.* 1 (1), janv-fevr. 1985, 1.
- Dérieux E.*, *La droit à l'information dans la Constitution Espagnole*, RDP, 1985, 1205.
- De Soto J.*, *Droit administratif. Théorie générale du service public*, Montchrestien, Paris, 1981.
- De Sola Pole, It.*, *Technologies of Freedom*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1983.
- De Vany A./Eckert R./Meyers C./O'Hara D./Scott R.*, *A Property System Approach to the Electromagnetic Spectrum*, 21 *Stanford Law Review* (1969), 1499.
- Dicey A.*, *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, 10th ed., London, 1964.
- Donnelly J.*, *The Concept of Human Rights*, Croom Helm, London 1985.
- Donovan W.*, *The Origin and the Development of Radio Law*, The School of Law, New York University, 1930.
- Douence J.-Cl.*, *Les collectivités locales et la décentralisation de l'audiovisuel. Les sociétés locales d'exploitation de câbles*, *Rev. fr. Droit adm.* 1 (1) Janv.-Fevr. 1985, 52.
- Dowat R. (ed.)*, *The Right to Know: Essays on Government Publicity and Public Access to Information*, 3rd ed., Carleton University, Ottawa, 1981.

- Drago R.*, Le statut juridique de l'espace hertzien, in: Ch. Debbasch (dir.), La Commission Nationale de la Communication et des Libertés, Economica, Paris, 1988.
- Drago R.*, La nature juridique de l'espace hertzien, Aspects de droit privé en fin du XXème siècle, Mélanges Juglart, LGDG, Paris, 1986, p.36.
- Drouot G.*, Le nouveau droit de l'audiovisuel, Sirey, Paris, 1988.
- Dubois J.*, La loi, le juge et le marché: concession de service public et communication audio-visuelle, RDP (1987), 361.
- Dubois J.*, Le contrôle administratif sur les établissements publics, LGDJ, Paris, 1982.
- Duguit L.*, Le droit social, le droit individuel et le transformation de l'État, Paris, 1908.
- Dumas R.*, Le droit de l'information, PUF, Paris, 1981.
- Durphy M.*, Les entreprises publiques, PUF, Thémis, Paris, 1987.
- Eberle J.*, Le câble dans tous ses Etats. De la conception d'un réseau de vidéocommunication au fonctionnement d'un réseau de télédistribution, Mémoire de Diplôme, Institut Français de Presse, Paris II, 1983.
- Engel Ch.*, Die Konkurrenz zwischen den deutschen öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten und privaten Anbietern, Wirtschaft und Recht 29 (1989), 243.
- Erigenis D.*, Recent Case-law of the Court of Human Rights on Articles 8 and 10 of the ECHR, 3 HRLJ (1983), 121.
- Fawcett J.*, The Application of the European Convention on Human Rights, Clarendon Press, Oxford, 1987.
- Ferris C./Lloyd F./Casey T.*, Cable Television Law. A Video Communication Practical Guide, vol.1, Matthew Bender, Washington, 1989.
- Finnie W.*, Anti-Terrorist Legislation and the European Convention on Human Rights, 54 The Modern Law Review (1991), 288.
- Florentino L.*, Italie. Le système de radiotélévision, Rev. fr. Droit adm., 5 (3), mai-juin 1989, 503.
- Fisher D.*, Le droit à la communication, Rapport sur l'état de la question, Études et documents d'information, UNESCO, 1982.
- Flichy P.*, Le câble. De la télévision communautaire au cinéma à domicile, Documentation Française, Paris, 1982.
- Flichy P./Pineau G.*, Images pour le câble. Programmes et services des réseaux de vidéocommunication, La Documentation Française, Paris, 1983.
- Fowler M./Brenner D.*, A Marketplace Approach to Broadcast Regulation, 60 Texas Law Review (1982), 207.
- Fragola A.*, Le emissioni radiotelevisive nella giurisprudenza, Giuffré, Milano, 1990.
- Franklin M.*, Mass Media Law. Cases and Materials, University Casebook Series, 3rd ed., The Foundation Press, Mineola, New York, 1987.
- Fréches J.*, La télévision par câble, PUF, Paris, 1985.
- Freedman W.*, Freedom of Speech on Private Property, Quorum Books, New York, 1988.

- Friendly H.*, The Federal Administrative Agencies, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1972.
- Frowein J.*, Das Problem des grenzüberschreitenden Informationsflubes und das «domaine réservé», in: 19 Berichte der Deutschen Gesellschaft für Völkerrecht, 1979, 1.
- Gaster J.*, Der Meeresbodenbergbau unter der Hohen See. Neuland des Seevölkerrechts und der nationalen Gesetzgebung, Carl Heymanns Verlag, Köln, 1987.
- Gauthronet S.*, La télématique des autres - les expériences de vidéotex en Europe, La Documentation Française, Paris, 1982.
- Gavalda C./Boizard M.* (éds), Droit de l'audiovisuel, Cinéma-Télévision-Vidéo, 2ème éd., Lamy, Paris, 1989.
- Geiger W.*, Die Grundrechte der Informationsfreiheit, A.Arndt, Frankfurt, 1969.
- Gerbner G./Siefert M.*, World Communications. A Handbook, Longman, New York, 1984.
- Ginsburg D.*, Regulation of Broadcasting: Law and Policy Towards Radio, Television and Cable Communications, American Casebook Series, St. Paul, Minnesota, 1979.
- Giquel J./Hauriou A.*, Droit Constitutionnel et institutions politiques, 8ème éd., Précis Domat, Montchrestien, Paris, 1985.
- Glasgow University Media Group*, Bad news, vol.1, Routledge and Kegan Paul, London, 1972.
- Glowinski A.*, Télécommunications - Objectif 2000, Bordas, Paris, 1980.
- Goodhart, Ph. Sir*, Pay Cable: The Television Revolution that is Coming to Great Britain, The Bow Group, London, 1982.
- Gornig G.*, Der grenzüberschreitende Informationsflub durch Rundfunkwellen. Zur Frage der Völkerrechtswidrigkeit von Jamming, EuGRZ, 1988, 1.
- Gornig G.*, Äußerungsfreiheit und Informationsfreiheit als menschenrechte, Duncker und Humblot, Berlin, 1988.
- Gorove S.*, The Concept of Common Heritage of Mankind: A Political, Moral or Legal Innovation? 9 San Diego Law Review (1972), 390.
- Gounalakis G.*, Kabelfernsehen im Spannungsfeld von Urheberrecht und Verbraucherschutz, Nomos, Baden-Baden, 1989.
- Grandi R./Richeri G.*, Western Europe: The Development of DBS Systems, Journal of Communication (1980), 169.
- Grillo K.*, Electronic Piracy: Can the Cable Television Industry Prevent Unauthorized Interception, 13 St. Mary's Law Journal (1982), 587.
- Grivet P./Herreng P.*, La télévision, 11ème éd., PUF, Paris, 1982.
- Gross L.*, Some International Law Aspects of the Freedom of Information and the Right to Communicate, in: Nordenstreng K./Schiller H. (eds), National Sovereignty and International Communication (1979), 205.
- Gryspeerd A.* (éd.), La télématique aujourd'hui et demain, Dossiers COMY, Louvain - La Neuve, 1980.
- Guedon M-J.*, Les autorités administratives indépendantes, Dalloz, Paris, 1991.

- Guierre M.*, *Les ondes et les hommes. Histoire de la radio*, Julliard, Paris, 1981.
- Gunther G.*, *Individual Rights in Constitutional Law*, 2nd ed., Stanford University Press, 1976.
- Gurevitch M. et al. (eds)*, *Culture, Society and the Media*, Methuen, London, 1984.
- Habermas J.*, *Strukturwandel der Öffentlichkeit*, 3 Aufl., Neuwied, Berlin, 1968.
- Habermas J.*, *Communications and the Evolution of Society*, Beacon, Boston, 1979.
- Hartley T.*, *The Foundations of the European Community Law*, 2nd ed., Clarendon Press, Oxford, 1989.
- Haymer R.*, *Who Owns the Air? Unscrambling the Satellite Viewing Rights Dilemma*, 20 *Loloya of Los Angeles Law Review* (1986-87), 145.
- Head S./Sterling C.*, *Broadcasting in America. A Survey of Electronic Media*, 5th ed., Houghton Mifflin, Boston, 1987.
- Herbst A./Marz G./Gibbs J.*, *A Review of Federal, State and Local Regulation of Cable Television in the United States*, 10 *William Mitchell Law Review* (1984), 377.
- Herzog*, *Maunz-Dürig Kommentar, Art.5*, Beck, München, 1985.
- Herter Ch.*, *The Electromagnetic Spectrum: A Critical Natural Resource*, *Natural Resources Journal* (1985), 652.
- Hesse K.*, *Grundzüge des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland* 16 Aufl., CF. Müller, Heidelberg, 1988.
- Hoffmann-Riem W.*, *Kommentar zum Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, Band 1, Art. 1-20, Reihe Alternativkommentare Luchterhand, Art.5, Rdnr 92, 525.
- Hoffmann-Riem W.*, *The Freedom of Communication and Future of Broadcasting*, 17 *Studies of Broacasting* (1981), 61.
- Hoffmann-Riem W.*, *Deregulierung als Konsequenz des Marktrundfunks in den U.S.A.*, 110 *AöR* (1985), 528.
- Holsinger R.*, *Media Law*, Random House, New York, 1987.
- Hood S.*, *On Television*, 2nd ed., Pluto Press, London, 1983.
- Hood S.*, *A Survey of Television*, Heinemann, London, 1967.
- Horwitz R.*, *The Irony of Regulatory Reform. The Deregulation of American Telecommunications*, Oxford University Press, 1989.
- Huth S./Loehr P.*, *Kabelfernsehen: Eine Bibliographie. Konzepte, Projekte, Erfahrungen*, München, 1982.
- Ioannou K.*, *The International Debate Relating to Freedom of Information*, Τετράδια Διεθνούς Δικαίου 6, Avt. N. Σάκκουλας, Αθήνα, 1989.
- Ioannou K./Calavros C.*, *Greek Broadcasting Law and Community Law, a First Approach*, Τετράδια Κοινοτικού Δικαίου, Avt. N. Σάκκουλας, 1984.
- Ionescu Oc.*, *Théories nouvelles sur le droit subjectif*, Ξένιον für P.Zepos τ. 1, Αθήνα, 1973, σ.151 επ.
- Isensee J./Kirchhof P.*, (Hrsg.), *Handbuch des Staatsrechts*, Band VI, Freiheitrechte, Heidelberg, 1989.

- Israel J.*, La liberté de la communication audiovisuelle, *Cahiers de la Communication* 1-2 (1983), 35.
- Jakhu R./Trecroce R.*, The Legal Status of the Geostationary Orbit, *ADAS* (1982), 333.
- Jansky D.*, *World Atlas of Sattelites*, Artech House, Washington, 1983.
- Jeanneau B.*, *Droit des services publics et des entreprises nationales*, Dalloz, Paris, 1984.
- Jehoran C.*, *Cable television. Media and Copyright Law Aspects*, Kluwer, Paris, 1983.
- Jellinek G.*, *System der subjektiven öffentlichen Rechte*, Tübingen, 1919, Darmstadt, 1963.
- Johnson M.*, *Carter-Mondale: Affirming the Affirmative Right of Access to Broadcast Media*, *Communications and the Law* (1984), 47.
- Jones W.*, *Cases and Materials on Electronic Mass Media. Radio, Television and Cable*, 2nd ed., Foundation Press, Mineola, New York, 1979.
- Jowell J.*, *Broadcasting and Terrorism, Human Rights and Proportionality*, *PL* (1990), 149.
- Kaysner J.*, *La mort d'une liberté*, Plon, Paris, 1962.
- Kiki J.*, *Greek Broadcasting Law: Past and Present*, *10 JMLP* (1989), 24.
- Klein H.*, *Rundfunkrecht und Rundfunkfreiheit*, *Der Staat* 20 (1981), 177.
- Kleinwachter W.*, *Human Rights, the Right to Communicate and International Order*, *10 JMLP* (1989), 28.
- Kontogiorga-Theocharopoulou D.*, *La notion d'affaires locales selon la jurisprudence du Conseil d'État Héliénique*, *RIDC* 3-1990, 983.
- Koumantos G.*, *Les média constituent-ils un contre-pouvoir démocratique?* *ToΣ* 1976, 430.
- Korff D.*, *The Guarantee of Freedom of Expression under Art. 10 of the European Convention on Human Rights*, *9 Media Law and Practice* (1988), 143.
- Krafczyk W.*, *Ausländische Rundfunksendungen als allgemein zugängliche Quellen im Sinne des Art.5 Abs.1 Grundgesetz*, C.H. Beck, München, 1983.
- Kreiss R.*, *Deregulation of CATV and the Problem of Access under the First Amendment*, *54 Southern California Law Review* (1981), 1001.
- Kurnit R.*, *Enforcing the Obligation to Present Controversial Issues: The Forgotten Half of the Fairness Doctrine*, *10 Harvard Civil Rights-Civil Liberties L.R.* (1975), 137.
- Lafrance J.*, *Les radios nouvelles dans le monde*, *La Documentation Française*, Paris, 1985.
- Lafrance J.*, *Le câble aux États Unis. L'avenir est un pays per-view*, *Médias-pouvoir* 4 (1984), 24.
- Lafrance J./Simon J.*, *Les télévisions locales en France*, *Pouvoirs*, 1989, 61.
- Lange A./Renaud J.*, *The Future of the European Audiovisual Industry*, *The European Institute for the Media*, Manchester, 1989.
- Lange D.*, *The Role of the Access Doctrine in the Regulation of the Mass Media: A Critical Review and Assessment*, *32 The North Carolina Law Review* (1973), 1.
- Lavau G.*, *Le service public de l'information*, Thèse, Paris, 1948.

- Le Duc D.*, Der Angriff auf die amerikanische Fairness-Doktrin, Rundfunk und Fernsehen, 1988, 56.
- Lichtenberg J.* (ed.), Democracy and the Mass Media, Cambridge University Press, 1990.
- Löffler M.*, Presserecht, C.H. Beck, München, 1983.
- Long C.*, Telecommunications Law and Practice, Sweet and Maxwell, London, 1988.
- Luchaire F.*, La protection constitutionnelle des droits et des libertés, Economica, Paris, 1987.
- Lyall F.*, The International Telecommunication Union, Nairobi 1982, JMLP (1983), 224.
- Maylera S.*, Direct Broadcasting by Satellite and a New International Information Order, 24 German Yearbook of International Law (1981), 385.
- Malinverni G.*, Freedom of Information in the European Convention on Human Rights and the International Covenant on Civil and Political Rights, HRLJ (1983), 443.
- Marsh N.* (ed.), Public Access to Government-held Information: A Comparative Symposium, Stevens and Son, London, 1987.
- Martin C.*, The Wired Society, Prectice-Hall, Englewood Cliffs, 1978.
- Mateesco Matte N.*, Droit aérospatial. Les télécommunications par satellites, Pédone, Paris, 1982.
- Mathelot P.*, L'informatique, 7ème éd., PUF, Paris, 1987.
- Mayer H.*, Images of Cable: The Broad Social Impact of Cable TV, Media Law and Practice (1982), 312.
- McLuhan M.*, Understanding Media. The Extensions of Man, AVK, London, 1987.
- McQuail D./Siune K.*, New Media Politics. Comparative Perspectives in Western Europe, Sage Publications, London, 1986.
- Magiera S.*, Direct Broadcasting by Satellite and a New International Informational Order, 24 German Yearbook of International Law (1981), 288.
- Meiklejohn A.*, Free Speech and its Relation to Self-government in Political Freedom, New York, 1965.
- Meron T.* (ed.), Human Rights in International Law. Legal and Policy Issues, Clarendon Press, Oxford, 1988.
- Meyer-Bisch* (ed.), Le noyau intangible des droits de l'homme, Éditions Universitaires, Fribourg, Suisse, 1991.
- Mie A.*, L'administration et le droit à l'information. Le secret en question, Berger-Levrault, Paris, 1985.
- Mill J.S.*, On Liberty, Penguin Classics, 1987.
- Miquel P.*, Histoire de la radio et de la télévision, Perrin, Paris, 1984.
- Morange J.*, Libertés publiques, PUF, Paris, 1985.
- Mousseau J.*, La télévision aux USA, Communication et langages 63, 1985, 23.
- Mousseau J.*, La télévision en Italie, Communication et langages 61, 1984, 100.
- Munro C.*, Judicial Review and the Media, 11 JMLP (1990), 86.
- Munro C.*, Television, Censorship and the law, Gower, London, 1983.

- Munich Casa J.*, El impacto de las nuevas tecnologías de la información desarrolladas mediante satélites geoestacionarios en el principio de la igualdad soberana de los estados, Tesis al título de doctor, Universitat Autònoma de Barcelona, 1990.
- Nathanson N.*, Separation of Powers and Administrative Law: Delegation, the Legislative Veto and the Independent Agencies, 75 Northwestern University Law Review (1981), 1064.
- Negrine R.* (ed.), Cable Television and the Future of Broadcasting, Croom Helm, London, 1985.
- Negrine R./Papathanassopoulos S.*, The Internationalisation of Television, Pinter Publishers, London, 1990.
- Neuberger J.* (ed.), Freedom of Information. Freedom of the Individual? Papermac, London, 1987.
- Nordenstreng K./Hannikainen L.*, The Mass Media Declaration of UNESCO, Alex Publishing Corporation, New Jersey, 1984.
- Nowak J./Rotunda R./Young J.*, Constitutional Law, 3rd ed., West Publishing, St. Paul, Minnesota, 1986.
- O Hood Phillips J./Jackson P.*, Constitutional and Administrative Law, Sweet and Maxwell, London, 1978.
- Oppenheim J.*, La TV à péage: problèmes et perspectives en Europe de l'Ouest et en Amérique du Nord, Thèse pour le Doctorat, Paris II, 1985.
- Othmer D.*, The Wired Island: The First Two Years of Public Access to Cable Television in Manhattan, NY, 1973.
- Pace A.*, La Radiotelevisione in Italia con particolare riguardo alla emittenza privata, Rivista trimestrale di diritto pubblico 3-1987, 615.
- Pace A.*, Stampa, giornalismo, televisione. Problemi costituzionali e indirizzi di giurisprudenza, Cedam, Padova, 1983.
- Papathanassopoulos S.*, Public Service Broadcasting and Deregulatory Pressures in Europe, 16 Journal of Information Science (1990), 113.
- Parsons P.*, Cable Television and the First Amendment, Lexington Books, Lexington, 1987.
- Peters P.*, Cable and Satellite Matters in Belgium, European Intellectual Property Review (1986), 371.
- Phillips J.*, Introduction to Intellectual Property Law, Butterworths, London, 1986.
- Pigeat F.*, La télévision par câble commence demain, Plon, Paris, 1983.
- Pinto R.*, La liberté d'information et d'opinion en droit international, Economica, Paris, 1984.
- Poll G.*, Cable Development in Germany, 6 International Media Law (1988), 11.
- Poncet Ch.*, La liberté d'information du journaliste: un droit fondamental? Revue Internationale de Droit Comparé 4 (1980), 731.

- Porter V./Hasselbach S.*, Broadcasting Law and Regulatory Practice in West Germany: Three Conflicting Paradigms of Public-Private Relationship, 11 JMLP (1990), 78.
- Poulantzas N.*, Direct Satellite Communications: A Test for Human Rights Attitudes, *Revue Hellénique de Droit International* 29 (1976), 226.
- Poulantzas N.*, Direct Satellite Telecommunications: State Sovereignty v. Freedom of Information, *Chitly's Law Journal* (1975), 87.
- Pouillet Y./Vendenberghe G.* (eds), *Telebanking, Teleshopping and the Law*, Kluwer, Deventer, 1988.
- Powell J.*, *International Broadcasting by Satellite - Issues of Regulation, Barriers to Communication*, Quorum Books, Connecticut, 1985.
- Pragnell A.*, *Television in Europe: Quality and Values in a Time of Change*, The European Institute for the Media, Manchester, 1985.
- Prélot M./Boulouis J.*, *Institutions politiques et droit Constitutionnel*, 9ème éd., Dalloz, Paris, 1984.
- Quiniou J.*, *Télématique. Mythes et réalités*, Gallimard, Paris, 1980.
- Radtke J.*, *US Cable Television Franchising: Procedural Steps*, *Media Law and Practice* (1981), 36.
- Regourd S.*, *Le service public et la doctrine: pour un plaidoyer dans le procès en cours*, RDP 1-1987,5
- Richeri G.*, *L'universo telematico. Il lavoro e la cultura del prossimo domani*, De Donato, Bari, 1982.
- Ridder H.*, *Meinungsfreiheit in: Neuman/Nipperdey/Scheuner, Die Grundrechte II*, Dunker und Humblot, Berlin, 1954, 243.
- Rivero J.*, *Droit administratif*, 11ème éd., Dalloz, Paris, 1985.
- Rivero J.*, *Les libertés publiques*, PUF, Paris, 1977.
- Robert G.*, *France: Les radios libres entrent dans la légalité*, *Multiplié*, Janvier 1982, 71.
- Robert J.*, *Libertés publiques et droits de l'homme*, Montchrestien, Paris, 1989.
- Robertson G.*, *People Against the Press. An Enquiry into the Press Council*, Quartet Books, London, 1983.
- Robertson G./Nicol A.*, *Media Law. The Rights of Journalists, Broadcasters and Publishers*, Sage Publications, London, 1984.
- Robinson G.*, *Regulating International Airwaves: The 1979 WARC*, 21 *Virginia Journal of international Law* (1980-81), 1.
- Robinson N.*, *Universal Declaration of Human Rights. Its Origins, Significance and Interpretation*, New York, 1950.
- Roche J.*, *Libertés publiques*, 7ème éd., Mémentos Dalloz, Paris, 1984.
- Rossenberg I.*, *Le principe de souveraineté des États sur les ressources naturelles*, LGDJ, Paris, 1983.
- Rossen H.*, *Freie Meinungsbildung durch Rundfunk. Die Rundfunkfreiheit im Gewährleistungsgefüge des Art 5 Abs 1 GG*, *Nomos*, Baden-Baden, 1988.

- Rothblatt M.*, International Orbit/Spectrum. Development Policy and the Growth of Geostationary Satellite Communications, *Media Law and Practice* (1981), 146.
- Rousseau Ch.*, Droit international public, 10ème éd., Dalloz, Paris, 1984.
- Rousseau D.*, Le statut de la radio-télévision. Maintien du monopole ou régime de liberté?, *AJDA* (1981), 59.
- Rossini M.*, The Spectrum Scarcity Doctrine: A Constitutional Anachronism, 39 *Southwestern L.J.* (1985-86), 827.
- Sabourin P.*, Les autorités administratives indépendantes. Une catégorie nouvelle, *AJDA* (1983), 275.
- Schauer F.*, *Free Speech: A Philosophical Enquiry*, Cambridge, Mass., 1982.
- Scheuner U.*, *Das Grundrecht der Rundfunkfreiheit*, Dunker und Humblot, Berlin, 1982.
- Schiller D.*, *Telematics and Government*, Norwood, New Jersey, 1982.
- Schlenker R.*, *Soziales Rücktrittsverbot*, Dunker und Humblot, Berlin, 1986.
- Schmitt B.*, *Freedom of the Press versus Public Access*, Praeger, London, 1976.
- Schmitt C.*, Freiheitsrechte und institutionelle Garantien der Rechtserfassung, *in: Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924-54, 1958*, 140.
- Schmitt-Gläser W.*, Art 5 Abs 1 GG als Ewigkeitsgarantie des öffentlichrechtlichen Rundfunks, *DOV* 19 (1987), 837.
- Schmitt-Glaeser W.*, Das duale Runfunksystem, *DVBl* (1987), 14.
- Schmitt-Glaeser W.*, Die Rundfunkfreiheit in der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts, *AöR* (1987), 215.
- Schwartz I.*, Broadcasting and the EEC Treaty, 11 *(ELR)*, 7.
- Schwartz I.*, Broadcasting without Frontiers in the Europaen Community, *IMLP* (1985), 26.
- Schwartz I.*, Radiodiffusion et traité CEE, *RMC* (1986), 387.
- Serres M.*, *La Communication*, Éd. de Minuit, Paris, 1968.
- Shapiro G./Kurland P./Mercurio J.*, *Cable Speech: The Case for First Amendment Protection*, Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1983.
- Sharkey W.*, *The Theory of Natural Monopoly*, Cambridge University Press, Cambridge, 1982.
- Shorrock B.*, *New Media Communications Technologies for the 1990's*, Online Publications, London, 1988.
- Siebert F./Peterson J./Schramm W.*, *Four Theories of the Press*, University of Illinois Press, Urbana, 1963.
- Sieghart P.*, *The International Law of Human Rights*, Clarendon Press, Oxford, 1983.
- Simmons S.*, *The Fairness Doctrine and the Media*, The University of California Press, 1978.
- Simon H./Stern F.*, The Effect of Television upon Voting Behavior in Iowa in the 1952 Presidential Election, *American Political Science Review* (1955), 470.
- Smith A.* (ed.), *Television and Political Life. Studies in Six European Courties*, Macmillan Press, London, 1979.

- Smith A.*, *The Shadow in the Cave*, Macmillan, London, 1979.
- Smith R.*, *The Wired Nation*, Harper Colophon Books, New York, 1972.
- Sodam H.*, *Kollegiale Funktionsträger als Verfassungsproblem*, A.Metzner Verlag, Frankfurt, 1987.
- Soria C./Dérieux E.*, *Le droit à l'information dans la Constitution Espagnole*, RDP 5-1985, 1205.
- Spiliotopoulos E.*, *Grèce, le droit de l'audiovisuel*, Rev. fr. Droit adm. 5(3) mai-juin 1989,499.
- Staines I and A.*, *Cable-a Strategy for the 21st Century? 6 European Intellectual and Property Report (1984)*, 151.
- Sterling J.*, *The Data Protection Act 1984*, 2nd ed., CCH Editions,Oxfordshire, 1985.
- Stevens J.*, *Shaping the First Amendment. The Development of Free Expression*, Sage Publications, California, 1982.
- Stoetzel J.*, *Théorie des opinions*, PUF, Paris, 1943.
- Taishoff M.*, *State Responsibility and the Ditect Broadcast Satellite*, Frances Pinter, London, 1987.
- Tajima Y.*, *Protection of Freedom of Expression by the European Convention*, HRLJ (1969), 658.
- Tate C.*, *Cable Television in the Cities: Community Control, Public Accountability and Minority Ownership*, Urban Institute, Washington, 1971.
- Theis A.*, *The International Legal Code for Geostationary Radio Satellites*, 29 German Yearbook of International Law (1986), 227.
- Thibaut F.*, *Radio et télévision en Italie*, RDP, 1980, 1593.
- Thompson V.* (ed.), *Education and Social Action: Programming for Cable*, Council for Educational Technology, London, 1984.
- Toledano V.*, *Les radios libres et la loi*, La Presse-Actualité, Avril 1982, 31.
- Tribe L.*, *American Constitutional Law*, The Foundation Press, Mineola, New York, 1978.
- Truchet D.*, *A propos de la liberté de réception dans le droit de la communication audiovisuelle*, Les Cahiers de Droit (1984), 171.
- Truchet D.*, *Label de service public et statut du service public*, Actualité Juridique (1982), 427
- Tunstall J.*, *Communications Deregulation. The Unleashing of America's Communications Industry*, Blackwell, Oxford, 1986.
- Van Dijk P./Van Hoof G.*, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Kluwer, Boston, 1st ed., 1984 και 2nd ed., 1990.
- Vedel T.*, *Local Wiring Policies in France: From Biarritz to Paris*, Paper for Presentation at the Research Forum on Advanced Wired Cities, Washington, 1984.
- Venizelos E.*, *La constitution Grecque face au nouveau paysage audiovisuel: radiophonie locale, télédistribution et télédiffusion par satellite*, RIDC (1989), 323.
- Vickers J./Yarrow G.*, *Privatization and the Natural Monopolies*, Public Policy Centre, London, 1985.

- Vignudelli A.*, *Liberta di antenna*, Maggioli Editori, Rimini, 1986.
- Vivant M./Le Stanc Ch./Rapp L./Guiboal M.*, *Droit de l'informatique*, Lamy, Paris, 1989.
- Verdross A./Simma B.*, *Universelles Völkerrecht*, 3 Aufl., Dunker und Humblot, Berlin, 1984.
- Voudouri D.*, *L'action des pouvoirs publics dans le domaine du théâtre et du cinéma en Grèce*, Thèse pour le Doctorat d'Etat, Paris I, 1988.
- Vouyoukas G.*, *L'adaptation du droit pénal de la presse à la communication audiovisuelle en Grèce*, RIDC (1989), 477.
- Waline M.*, *L'individualisme et le droit*, 2ème éd., Montchrestien, Paris, 1949.
- Witteman Ch.*, *West German Television Law: An Argument for Media as an Instrument of Self-government*, 7 *Hastings International and Comparative Law Review* (1983-84), 145.
- Wedell G./Luyken G.*, *The Future of Print and Electronic Media in 22 Countries*, Haigh and Hockland, Manchester, 1986.
- Wiedemann Verena A-M.*, *Law of International Telecommunications in the United Kingdom*, Nomos, Baden-Baden, 1989.
- Williams S.*, *State Sovereignty and Freedom of Information in the Light of Space Technologies*, *Media Law and Practice* (1982), 28.
- Wilson H.*, *Pressure Groups: The Campaign for Commercial Television*, Secker and Warburg, London, 1961.
- Zeri P.*, *Öffentlichkeit und Mittbestimmung im Rundfunk*, Peter Lang, Frankfurt, 1987.

Γ. ΠΗΓΕΣ

- AGB Cable / Viewdata*, *Cable Television Services - their Revenue Potential: An Interactive Study* by AGB Cable and Viewdata, London, 1984.
- Annales de la Faculté de Droit et des Sciences Politiques et de l'Institut de Recherches juridiques, politiques et sociales de Strasbourg*, *Les droits de l'homme. Droits collectifs et droits individuels*, Paris, 1980.
- Article 19*, International Centre on Censorship, Information Freedom and Censorship, Library Association Publishing, London, 1991.
- British Broadcasting Corporation (BBC)*, *The Cable Debate: A BBC Briefing*, BBC Information Division, London, 1982.
- Cabinet Office (UK)*, *Advisory Council for Applied Research and Development*, *Information Technology*, HMSO, London, September 1980.
- Cabinet Office (UK)*, *Cable Systems. A Report by the Information Technology Advisory Panel*, HMSO, London, 1982.
- Cabinet Office (UK)*, *Information Technology Advisory Panel, Report on Cable Systems*, HMSO, London, February 1982.

- Cabinet Office Information Technology Panel*, Report on Cable Systems, HMSO, London, 1982.
- Cable Authority* (UK), Guidance to Franchise Applicants, March 1985.
- Cable Authority* (UK), Licensing of Cable Diffusion Services - Notes for the Guidance of Prospective Licensees, May 1985.
- Cable Authority*, (UK), Cable Programme Services: Inclusion of Feature Films, November 1985.
- Centre National d'étude des télécommunications-Institut National de la Communication Audiovisuelle*, Images pour le câble. Programmes et services des réseaux de vidéocommunication, La Documentation Française, Paris, 1983.
- CIT Research*, Cable and Satellite - the Legal and Regulatory Issues, London, 1984.
- Columbia Studies in Business, Government and Society*, Video Media Competition: Regulation, Economics, and Technology, Columbia University Press, New York, 1985.
- Cornell N./Kelley D./Greenhalgh P.*, Social Objectives and Competition in Common Carrier Communications, FCC, Working Paper, Washington, April 1980.
- Council of Europe*, Advertising in Radio and Television Broadcasts, Mass Media Files 1, Strasbourg, 1982.
- Council of Europe*, The Interdependence of the Media, Mass Media Files 4, Strasbourg, 1983.
- Council of Europe*, Intellectual Property Rights and Cable Distribution of Television Programmes, Mass Media Files 5, Strasbourg, 1983.
- Council of Europe*, Principles and Criteria Concerning the Content of Television Programmes, Mass Media Files 6, Strasbourg, 1983.
- Council of Europe*, The Private Copying of Phonograms and Videograms, Mass Media Files 7, Strasbourg, 1984.
- Council of Europe*, Television by Satellite and Cable, Mass Media Files 8, Strasbourg, 1985.
- Council of Europe*, New Technologies: A Challenge to Privacy Protection? Strasbourg, 1989.
- Council of Europe*, The Future of Television in Europe, Memorandum presented by the European Broadcasting Union, MCM (86) 10, Strasbourg, 1986.
- Council of Europe*, The Future of Television in Europe - Public and Private Broadcasting in Europe, MCM (86) 5, Strasbourg, 1986.
- Department of Trade and Industry* (UK), Intellectual Property and Innovation, Cmnd. 9712, April 1986.
- Department of Trade and Industry* (UK), The Recording and Rental of Audio and Video Copyright Material, Cmnd. 9445, 1985.
- Department of Trade and Industry*, Deregulation of the Radio Spectrum in the UK, London, 1987.

- EEC, Commission, Realities and Tendencies in European Television, The Kahn Report, Brussels, 1983.*
- EEC, Towards a European Television Policy, European File 19/84, Luxembourg, 1984.*
- Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης, Ραδιοφωνο και Τοπική Αυτοδιοίκηση. Η συμβολή της τοπικής αυτοδιοίκησης στην ίδρυση και λειτουργία τοπικών ραδιοφωνικών σταθμών, Αθήνα, 1988.*
- Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης, Συμβασιακές πολιτικές της τοπικής αυτοδιοίκησης, Αθήνα, 1991.*
- Επιτροπή Συνταγματικών Δικαιωμάτων, ΔΣΑ, Παραβιάζονται βασικές αρχές για τα Μαζικά Μέσα Ενημέρωσης, ΝοΒ 28, 1978, 94.*
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Ευρωπαϊκές προοπτικές. Τριάντα χρόνια κοινοτικού δικαίου, Λουξεμβούργο, 1984.*
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Ευρωπαϊκό έτος κινηματογράφου και τηλεόρασης, COM. (86) 320 τελικό, Βρυξέλλες, 1988.*
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Η πολιτική της κοινότητας στον τομέα των οπτικοακουστικών μέσων. Πρόταση οδηγίας του Συμβουλίου σχετικά με την άσκηση ραδιοτηλεοπτικών δραστηριοτήτων, Συμπλ. 1986/05.*
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα και τα πολιτιστικά θέματα, 10/88, Μάϊος 1988.*
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Ο τομέας των οπτικοακουστικών μέσων και η τηλεόραση: προς μία ευρωπαϊκή πολιτική 14/86, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1986.*
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Τηλεόραση χωρίς σύνορα. Πράσινο Βιβλίο για την ίδρυση Κοινής Αγοράς Ραδιοφώνου - Τηλεόρασης ιδιαίτερα μέσω δορυφόρου και καλωδίου, COM. (84) 300 τελικό, Βρυξέλλες, 1984.*
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Πράσινο Βιβλίο σχετικά με την ανάπτυξη της κοινής αγοράς των υπηρεσιών και του εξοπλισμού στον τομέα των τηλεπικοινωνιών, COM. (87) 290 τελικό, 1988.*
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Πρόγραμμα διακυβερνητικών οπτικών τηλεπικοινωνιών. Παρουσίαση της μελέτης σκοπιμότητας, COM. (85) 265 τελικό, Βρυξέλλες, 1986.*
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Πρόγραμμα δράσεως υπέρ της ευρωπαϊκής οπτικοακουστικής παραγωγής, COM. (86) 225 τελικό, Βρυξέλλες, 1986.*
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Πράσινο Βιβλίο για τα δικαιώματα του πνευματικού δημιουργού και την τεχνολογική πρόκληση, COM. (88) 172 τελικό, 1988.*
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Ενέργειες με βάση το Πράσινο Βιβλίο. Πρόγραμμα εργασίας της Επιτροπής σχετικά με τα δικαιώματα του πνευματικού δημιουργού και τα συγγενικά δικαιώματα, COM (90) 584 τελικό, 1991.*
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Πρόταση Οδηγίας του Συμβουλίου για τη θέσπιση προτύπων για δορυφορική μετάδοση τηλεοπτικών σημάτων, COM. (91) τελικό, 1991.*
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Πρόταση Οδηγίας του Συμβουλίου περί συντονι-*

- σμού ορισμένων κανόνων όσον αφορά την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα εφαρμοστέων στη ραδιοτηλεόραση μέσω δορυφόρου και στην αναμετάδοση μέσω καλωδίου, COM. (91) 276 τελικό, 1991.
- European Parliament*, Sur une politique conçue en fonction des tendances nouvelles de la télévision européenne, Rapport 84/04/30, Luxembourg, 1984.
- Federazione delle associazioni scientifiche e tecniche (FAST)*, Raporto FAST sulla telematica, FAST, Milano, 1982.
- Greater London Council*, Cabling in London, Report by the Economic Policy Group, 1982.
- HMSO (UK)*, Broadcasting in the Nineties, London, November 1988.
- HMSO (UK)*, Consultative Document on the Revision of Nationalised Industry Statutes, HM Treasury, London, 1984.
- HMSO (UK)*, Report of the Broadcasting Committee: The Sykes Report, Cmnd. 1923, London, 1923.
- HMSO (UK)*, Report of the Broadcasting Committee: The Crawford Report, Cmnd. 2599, London, 1926.
- HMSO (UK)*, Report of the Television Committee: The Selsdon Report, Cmnd. 3703, London, 1935.
- HMSO (UK)*, Report of the Committee on Broadcasting: The Pilkington Report, Cmnd. 1753, London, 1962.
- HMSO (UK)*, Report of the Inquiry into Cable Expansion and Broadcasting Policy, Cmnd. 8679, London, 1982.
- HMSO (UK)*, White Paper, Cable Systems and Services, Cmnd. 8866, London, 1983.
- Home Office*, Department of Trade and Industry (UK), New Programme Services on Existing Cable Systems, London, July 1983.
- Home Office (UK)*, Radio: Choices and Opportunities, a Consultative Document, Cmnd. 92, HMSO, London, February 1987.
- Home Office (UK)*, Report of the Committee on Financing the BBC, Cmnd. 9824, HMSO, London, 1986.
- Home Office (UK)*, Report of the Committee on the Future of Broadcasting (Annan Report), Cmnd. 6753, March 1977.
- Home Office (UK)*, Direct Broadcasting by Satellite, London, 1981.
- Home Office (UK)*, Report on the Inquiry into Cable Expansion and Broadcasting Policy, Cmnd. 8679, 1982.
- Home Office (UK)*, Cable-interim Licensing of Pilot Projects: Guidance Note, London, July 1983.
- Independent Broadcasting Authority (IBA)*, Evidence to the Committee on the Future of Broadcasting, London, September 1974.
- Independent Broadcasting Authority (IBA)*, The IBA Code for Teletext Transmissions, London, 1984.

- Institut de Recherches et d'Études Publicitaires*, Nouveaux espaces de communication. De la communication internationale à la communication régionale et locale, Paris, 1984.
- Institut National de l'Audiovisuel*, Les techniques de la télévision, La Documentation Française, Paris, Avril 1987.
- Jennings, A., Sponsorship in the Television Media, Hawksmere Documentation, London, March 1988.
- La Documentation Française*, Le projet de réseau câble. Regard sur l'actualité, Paris, 1983.
- Mission TV Cable*, Les réseaux câbles locaux: Concevoir - Programmer - Financer, Éditions du Moniteur, Paris, 1984.
- Monopolkommission der BRD*, Wettbewerbsprobleme bei der Einführung von privatem Hörfunk und Fernsehen, Nomos, Baden-Baden, 1981.
- OECD*, An Exploration of Legal Issues in Information and Communication Technologies, 1984.
- Office of Fair Trading (UK)*, British Broadcasting Corporation and Independent Television Publications: The Publication of Programme Information, London, December 1984.
- Practising Law Institute*, Cable television, 1988: Three Years after the Cable Act, New York, 1988.
- Press Council (UK)*, Guidance on Procedure for Complainants, Press Council Leaflet 109, 1984.
- Sveriges Radio AB*, The Basic Rules Applying to Swedish Radio and Television, Stockholm, 1988.
- The European Cultural Foundation/The European Institute for the Media*, Europe 2000: What kind of Television?, The Report of the European Television Task Force, Media Monograph 11, Manchester, 1988.
- The European Institute for the Media*, Vers un marché commun de la télévision. Contribution au débat, Manchester, 1987.
- UCLA*, International Satellite and Cable Television, Fourth Biennial Communications Law Symposium, 1985.
- UNESCO*, L'information à travers le monde, Paris, 1966.
- UNESCO*, L'information à l'ère spatiale, Paris, 1968.
- UNESCO*, World Communications. A 200 -Country Survey of Press, Radio, Television and Film, Gower Press, London, 1975.
- UNESCO*, Many Voices, One World. Towards a New More Just and More Efficient World Information and Communication Order, Kogan Page, London, 1980.
- United Nations*, Television. A World Survey, Paris, 1953.
- US Department of Commerce*, NTIA Telecom 2000, Washington, 1988.
- Χιού Γκρήν (Σερ), Έκθεση για την ελληνική ραδιοφωνία και τηλεόραση, Εφ.Καθημερινή, ανάτυπο, 1975.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Έλσα Δεληγιάννη

Τ. Αν. καθηγήτρια Δικαίου & Επικοινωνίας

Τμήμα Δημοσιογραφίας & ΜΜΕ, ΑΠΘ

Διανύοντας ήδη την τρίτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα, η τεχνολογία αναπτύσσεται πλέον με ιλιγγιώδη ρυθμό, αλλάζοντας δραματικά τους τρόπους με τους οποίους πραγματοποιείται η επικοινωνία. Έτη φωτός μας χωρίζουν από τη δεκαετία του 1980, εποχή της ραδιοτηλεοπτικής έκρηξης και της «Τηλεόρασης χωρίς Σύνορα», που σηματοδότησε την εκκίνηση των μεγάλων μεταρρυθμίσεων στο πεδίο της μαζικής επικοινωνίας, με τη δορυφορική και καλωδιακή διασυνοριακή τηλεόραση στην πρώτη γραμμή, να εισβάλλουν στην καθημερινότητα του Ευρωπαϊού πολίτη...

Κι όμως μοιάζει να είναι σαν χθες η εποχή που η συνάδελφος Γιάννα Κική όπως κι εγώ εκπονήσαμε τις διατριβές μας πάνω στον κοινό, υπό ανάδυση, την εποχή εκείνη, χώρο, του Δικαίου των ΜΜΕ. Έτσι, με πολλή χαρά και, συνάμα, νοσταλγία, αποδέχτηκα την πρόσκληση να γράψω το επίμετρο αυτό, που προλογίζει την ψηφιακή έκδοση της διατριβής της Γιάννας Κική, με τίτλο «Η καλωδιακή τηλεόραση – νομική οριοθέτηση και συνταγματική προσέγγιση», εκλαμβάνοντάς την και ως μια πρόκληση προσωπική, που συνίσταται στο να ξαναπιάσω το νήμα των μεγάλων επαναστάσεων στο πεδίο της επικοινωνίας και των Μέσων, μέσα από το πρίσμα της δικής μου εξειδίκευσης¹. Ακολουθώντας το πρόταγμα ότι η εξέλιξη της τεχνολογίας επιφέρει δραστικές αλλαγές στους τρόπους με τους οποίους διενεργείται η επικοινωνία, προκαλώντας ευρύτερες αλλαγές στη δομή του δημόσιου χώρου, είναι ενδιαφέρον να παρακολουθήσουμε τις εξελίξεις των τελευταίων σαράντα ετών στο πεδίο της επικοινωνίας και τις βαθύτερες επιπτώσεις τους στην κοινωνία, στην πολιτική και στον πολιτισμό.

Είναι γεγονός πως η εμφάνιση των Μαζικών Μέσων και, ιδιαίτερα της τηλεό-

¹ Οι απόψεις και πληροφορίες που περιέχονται στο παρόν κείμενο έχουν αντληθεί από τα παρακάτω βιβλία μου και ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει σε αυτά για μια ευρύτερη ενημέρωση γύρω από τα θέματα αυτά:

– E. Deliyanni, *Le droit de représentation des auteurs face a la télévision transfrontalière par satellite et par câble*, L.G.D.J., Paris 1993, διαθέσιμο στο [link](#)

– E. Δεληγιάννη, *Ηθική των Μ.Μ.Ε. - Δημοσιογραφική Δεοντολογία*, εκδόσεις Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2004.

– E. Δεληγιάννη, *Δίκαιο & Επικοινωνία στα ιστολόγια (blogs) & τα Νέα Μέσα*, Νομική Βιβλιοθήκη 2013.

ρασης προκάλεσε μια σημαντική ρήξη όσον αφορά τον τρόπο και τις αρχές της επικοινωνίας, και ακόμη περισσότερο όσον αφορά τους τρόπους παραγωγής, αναπαραγωγής και διάδοσης του πολιτισμού. Επρόκειτο, πράγματι, να περάσουμε σταδιακά από έναν πολιτισμό βασισμένο πάνω στον γραπτό λόγο προς έναν πολιτισμό στον οποίο η εικόνα θα κυριαρχούσε πλέον ολοσχερώς εις βάρος του κειμένου, η κατάπτωση του οποίου θα σάρωνε στο διάβα της και κάθε μορφή δημόσιου διαλόγου βασισμένου πάνω στον ορθό λόγο.

Στην Ευρώπη, βέβαια, λόγω του κατ' εξοχήν δημόσιου και κοινωνικού χαρακτήρα της τηλεόρασης και της δυνατότητάς της να αποτελέσει φορέα διάδοσης των ιδεών και του πολιτισμού, αλλά και λόγω της ανεπανάληπτης δυνατότητάς της στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, οι κυβερνήσεις από πολύ νωρίς είχαν καθιερώσει ένα καθεστώς «δημόσιου ελέγχου» της τελευταίας, το οποίο, στις περισσότερες χώρες, είχε ταυτιστεί με ένα μονοπώλιο εκπομπής υπέρ του Κράτους, συνοδευόμενου από την υποταγή της στην εκάστοτε πολιτική εξουσία. Η δε κοινή γνώμη, ήταν σύμφωνη με το καθεστώς του κρατικού μονοπωλίου στη ραδιοτηλεόραση, γιατί το θεωρούσε ως τη μόνη και καλύτερη δυνατή λύση, αλλά και για λόγους ιδεολογικούς και πολιτικούς και, τούτο, παρά τη γενικότερη καχυποψία της όσον αφορά την ανεξαρτησία των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών από την πολιτική εξουσία. Έτσι, μέχρι και τις αρχές του '80, η κοινωνική και πολιτισμική αποστολή με την οποία είχε επιφορτιστεί η τηλεόραση, ήταν ακόμη κυρίαρχη. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, ωστόσο, με τη γενικότερη επικράτηση του νέο-φιλελεύθερου προτύπου οργάνωσης στις οικονομίες των δυτικών χωρών, συνολικά, η παραπάνω αποστολή άρχισε να συρρικνώνεται, ενώ σημαντικά συνέβαλε σε αυτή την «απελευθέρωση» της ραδιοτηλεόρασης από την κρατική κηδεμονία και η τεχνολογική εξέλιξη στον τομέα των τηλεπικοινωνιών, στον βαθμό που η αναγκαιότητα του κρατικού μονοπωλίου θεμελιωνόταν πάνω στη θέση ότι η μετάδοση του ραδιοτηλεοπτικού σήματος ήταν εφικτή μόνον μέσω του ηλεκτρομαγνητικού φάσματος, το οποίο εκ φύσεως ήταν περιορισμένο.

Η εξέλιξη της τεχνολογίας της επικοινωνίας έφερε στο προσκήνιο τη δορυφορική και την καλωδιακή τηλεόραση. Η απευθείας μετάδοση με δορυφόρο έδωσε τη δυνατότητα τεράστιας διεύρυνσης του κοινού των εθνικών ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών, μέσα από την κάλυψη ευρέων ζωνών, που εκτείνονταν, πέρα από τα όρια μιας και μόνης επικράτειας. Η δε καλωδιακή τηλεόραση χρησιμοποιήθηκε, σε πρώτη φάση, για να επιλύσει το ζήτημα της πρόσβασης των πολιτών στο σήμα των εθνικών ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών εντός της ζώνης εκπομπής τους σε περιοχές που, λόγω γεωγραφικών ή πολεοδομικών εμποδίων, το σήμα δεν μπορούσε να φτάσει και, μεταγενέστερα, για να συμβάλει κι αυτή στη διεύρυνση της ζώνης

κάλυψης, με την εξαγωγή του σήματος των εθνικών ραδιοηλεκτρονικών σταθμών σε γειτονικές ή και σε λιγότερο κοντινές επικράτειες, μέσα από τη συνεργασία που αναπτύχθηκε, σταδιακά, με τους δορυφόρους που μετέφεραν τηλεοπτικά προγράμματα για μαζική μετάδοση στο κοινό. Σε αυτό συνέβαλε μία πρώτη μορφή σύγκλισης ανάμεσα στις τηλεπικοινωνίες και τις ραδιοεπικοινωνίες, οι οποίες μέχρι τότε, στο Πλαίσιο της διεθνούς νομοθεσίας των τηλεπικοινωνιών, υπάγονταν σε διαφορετικό καθεστώς ρύθμισης. Για παράδειγμα, οι δορυφόροι των τηλεπικοινωνιών μπορούσαν να εκτελούν μόνο μεταδόσεις από σημείο σε σημείο, ή σε ορισμένο αριθμό αποδεκτών και δεν μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για μαζικές μεταδόσεις στο κοινό. Κατά τη δεκαετία του '80 έγινε, για πρώτη φορά, δυνατή από τεχνολογική άποψη η χρήση δορυφόρων των τηλεπικοινωνιών για μετάδοση τηλεοπτικών προγραμμάτων στο κοινό, μέσα από τη συνεργασία τους με τα καλωδιακά δίκτυα, σε όσες χώρες είχαν αναπτυχθεί τέτοια δίκτυα. Το γεγονός αυτό ανέτρεψε ριζικά τα δεδομένα που ίσχυαν μέχρι τότε στον χώρο των τηλεπικοινωνιών και θόλωσαν τα όρια μεταξύ των δορυφόρων υπηρεσιών τηλεπικοινωνίας, μια και όλα τα τεχνικά μέσα ήταν πλέον δυνατόν να χρησιμοποιηθούν τόσο για την αποστολή μηνύματος σε συγκεκριμένο αποδέκτη όσο και για τη μαζική επικοινωνία. Και αυτή ακριβώς η συνεργασία των τεχνολογιών ήταν που επέτρεψε την κατάκτηση νέων τηλεοπτικών κοινών και τη δημιουργία μιας νέας αγοράς, της αγοράς των οπτικοακουστικών Μέσων. Η ανάδυση της νέας αυτής αγοράς είχε ήδη προαναγγελθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 1984, στην πράσινη Βίβλο για την «Τηλεόραση χωρίς Σύνορα», η δε αντίστοιχη πολιτική υλοποιήθηκε μέσα από την ομώνυμη Οδηγία που υιοθετήθηκε το 1989 και είχε ως βασικό στόχο την κατάρριψη των νομικών εμποδίων στις διασυνοριακές τηλεοπτικές μεταδόσεις.

Στο ίδιο πλαίσιο και την ίδια εποχή, διεξαγόταν στο εσωτερικό του κάθε κράτους μέλους η παράλληλη μάχη για την πτώση των κρατικών μονοπωλίων της τηλεόρασης και την εγκαθίδρυση της ιδιωτικής τηλεόρασης πλάι στη δημόσια. Η ιστορία είχε βέβαια ξεκινήσει ακόμη πιο παλιά, από τη δεκαετία του 1970, όταν το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας είχε χαρακτηρίσει τη μετάδοση των τηλεοπτικών εκπομπών, συμπεριλαμβανομένων των διαφημίσεων, ως υπηρεσία, σύμφωνα με τις διατάξεις των Ιδρυτικών Συνθηκών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Ε.Κ.), περί ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, ανοίγοντας τον δρόμο για μια πιο στενή, μελλοντική ενσχόληση της Ε.Κ. με τα θέματα της μαζικής επικοινωνίας και με την τηλεόραση και η ίδια τάση ακολουθήθηκε καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας 1980. Στο δε επίπεδο του Συμβουλίου της Ευρώπης (ύστερα από μια αλλαγή πλεύσης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στη μέχρι τότε νομολογία του, στο πλαίσιο της απόφασης *Lentia* -1993), κρίθηκε, εντέλει, στην ίδια κατεύθυνση, ότι

το κρατικό μονοπώλιο ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής παραβίαζε το άρθρο 10 §1 της ΕΣΔΑ και ότι ο πλουραλισμός στο πεδίο τηλεόρασης ικανοποιούνταν μόνο με τη λειτουργία περισσότερων τηλεοπτικών σταθμών εντός της επικράτειας των κρατών μελών (εξωτερικός πλουραλισμός).

Ήδη, βέβαια, το 1989 είχε υιοθετηθεί, στο μεν πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η Οδηγία 89/552/ΕΟΚ για την Τηλεόραση χωρίς Σύνορα, από μέρους δε του Συμβουλίου της Ευρώπης, η αντίστοιχη Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τη Διασυνοριακή Τηλεόραση, η επεξεργασία της οποίας γινόταν, παράλληλα, με εκείνη της Οδηγίας. Η υιοθέτηση των δυο αυτών κειμένων είχε δώσει το πράσινο φως στα Κράτη μέλη, για τη μετάβαση από το κρατικό μονοπώλιο προς μια κοινή εσωτερική αγορά παραγωγής και διανομής οπτικοακουστικών προγραμμάτων, η οποία, φυσικά, προϋπέθετε τη λειτουργία της τηλεόρασης με κριτήρια αγοράς.

Με την Οδηγία καθιερώθηκε η ελεύθερη κυκλοφορία των τηλεοπτικών εκπομπών στην εσωτερική αγορά, (μετάδοση, αναμετάδοση, λήψη των εκπομπών μεταξύ των κρατών μελών), ενώ με τα υπόλοιπα άρθρα της ρυθμίστηκαν λεπτομερειακά οι προϋποθέσεις για την ελεύθερη αυτή κυκλοφορία.

Ποιες ήταν όμως οι κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές συνέπειες από αυτές τις μεγάλες μεταρρυθμίσεις κι από την ολοκληρωτική εμπορευματοποίηση της τηλεόρασης στα κράτη μέλη της ΕΕ;

Στη μετά το 1989 εποχή, άρχισε να τίθεται πιεστικά το ερώτημα αν ο εξωτερικός πλουραλισμός, ο οποίος είχε θεωρηθεί από τις ευρωπαϊκές αρχές απαραίτητο συστατικό της δημοκρατικής κοινωνίας, ήταν επαρκής και ικανός να διαφυλάξει τον εσωτερικό πλουραλισμό, δηλαδή την ποικιλομορφία των προγραμμάτων στους κόλπους των τηλεοπτικών σταθμών, αλλά και τον πλουραλισμό των οπτικοακουστικών ειδών. Δυστυχώς, η εμπειρία της δεκαετίας που ακολούθησε απέδειξε το αντίθετο. Από τα τέλη της δεκαετίας του '80 παρατηρήθηκε μια κατακόρυφη πτώση της ποιότητας των προγραμμάτων, με την επέκταση των κάθε είδους εμπορικών εκπομπών, τύπου reality, με την εξαφάνιση των μη εμπορικών «οπτικοακουστικών ειδών» και με τη συγχώνευση της ενημερωτικής λειτουργίας της τηλεόρασης με την ψυχαγωγική, που έδωσε ζωή σε ένα νέο και ξεχωριστό οπτικοακουστικό είδος, το «infotainment» (information + entertainment), το οποίο, στην ουσία, μετάλλαξε τα πρώην αμιγώς ενημερωτικά, τηλεοπτικά δελτία. Ταυτόχρονα, παρατηρήθηκε πως η ιδιωτική τηλεόραση και ο εξωτερικός πλουραλισμός δεν μας απήλλαξαν ούτε από την κρατική προπαγάνδα, αλλά ούτε και από την ψευδή πληροφόρηση. Τουναντίον, μάλιστα, η επέλαση της κάθε μορφής ψευδούς πληροφόρησης υπήρξε, σαφώς και αποδεδειγμένα, συνέπεια της ιδιωτικής τηλεόρασης, που, λειτουργώντας σε ένα περιβάλλον αδυσώπητου ανταγωνισμού και με ανεπαρκείς θεσμούς εποπτείας,

θυσίασε τη θεμελιώδη αρχή του Τύπου και της δημοσιογραφίας για έρευνα και μετάδοση της αλήθειας στον βωμό του εντυπωσιασμού και της τηλεθέασης.

Σε πολιτισμικό επίπεδο, πάλι, η παραπάνω ευρωπαϊκή πολιτική συνέβαλε καθοριστικά στην εμπορευματοποίηση του δημόσιου και ιδιωτικού βίου συνολικά, με σοβαρές συνέπειες πάνω στην ευρωπαϊκή οπτικοακουστική δημιουργία και παραγωγή, με ευρύτερες επιπτώσεις πάνω στη διάδοση του ευρωπαϊκού πολιτισμού και των ιδιαίτερων πολιτισμικών φυσιογνωμιών των κρατών μελών και, ακόμη ευρύτερα, πάνω στην κοινωνική συνοχή και την αλληλεγγύη μεταξύ των λαών της Ευρώπης. Εύστοχα, ο φιλόσοφος J. M. Ferry², είχε παρατηρήσει στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, πως "... ο δημόσιος χώρος, πέρα από το ότι διαμεσολαβείται ολοκληρωτικά, έχει αρχίσει να κατακερματίζεται... Όμως, εδώ, δεν πρόκειται για μια ιδεολογική σύγκρουση, που χωρίζει τους πολίτες σε αντίπαλα στρατόπεδα, αλλά για την ικανοποίηση των lifestyle, που διαμορφώνουν οι στρατηγικές του μάρκετινγκ... Στον κατακερματισμένο αυτό δημόσιο χώρο κυριαρχεί η διαφήμιση και το μόνο που ενώνει τους Ευρωπαίους τηλεθεατές είναι η κατανάλωση κοινών προϊόντων και η διάδοση ομογενοποιημένων προτύπων συμπεριφοράς και τρόπων ζωής”..

Η ουσία είναι πως με όλες τις παραπάνω μεταρρυθμίσεις η Ευρώπη ως κοινωνία μετεξελίχθηκε, πλέον, οριστικά σε μια «Κοινωνία της Επικοινωνίας», με τον όρο αυτόν να υποδηλώνει τις κοινωνίες, που εξαρτώνται στην καθημερινότητά τους ολοκληρωτικά από τα παντός είδους Μέσα και τις πληροφορίες που αυτά διαχέουν. Με τις διασυνοριακές μεταδόσεις η μαζική επικοινωνία έφτασε στο απόγειό της. Ωστόσο, η διασυνοριακή τηλεόραση πολύ γρήγορα έπαψε να απασχολεί την κοινή γνώμη, μια και από τις αρχές του 1990 το διαδίκτυο άρχισε να εισβάλλει στη ζωή μας, αλλάζοντας ριζικά για μια ακόμη φορά τα δεδομένα στο πεδίο της επικοινωνίας.

Αν η μαζική επικοινωνία, επέτρεψε την επικοινωνία σε απόσταση, σε ένα απειράριθμο κοινό, που είχε στην κατοχή του έναν δέκτη τηλεόρασης, κι αν η διασυνοριακή μαζική επικοινωνία διεύρυνε, γεωγραφικά, την έννοια αυτού του κοινού, το διαδίκτυο και, ιδίως, ο ιστός 2.0 επρόκειτο να φέρουν μια νέα επανάσταση στο πεδίο αυτό. Οι τεχνολογικές εξελίξεις των αρχών του 21^{ου} αιώνα επέτρεψαν την ενοποίηση τριών τομέων, που στο παρελθόν ήταν σαφώς διαχωρισμένοι: των τηλεπικοινωνιών, της πληροφορικής και της ραδιοτηλεόρασης. Αυτή η σύγκλιση των παραπάνω τριών διαφορετικών επικοινωνιακών υποδομών, που επέτρεψαν τη δημιουργία και την εξέλιξη του διαδικτύου, έφεραν μια άνευ προηγουμένου επικοινωνιακή επανάσταση, γιατί, για πρώτη φορά στην ανθρώπινη ιστορία, έγινε εφικτή η ολική επικοινωνία, με ήχο, εικόνα, δεδομένα, από απόσταση, έξω από κάθε κεντρικό έλεγχο, και σε

² J. M. Ferry, La Question de l'Etat Européen, nrf Gallimard, oct 2000, διαθέσιμο στο [link](#).

ένα κοινό, αποκεντρωμένο, το οποίο μπορούσε, πλέον, να έχει πρόσβαση στα μεταδιδόμενα προϊόντα, όχι μόνο στον χώρο, αλλά και στον χρόνο, που ο καθένας επιθυμούσε (χωροχρονική διάσπαση του κοινού). Έτσι, πολύ σωστά, η έλευση του ιστού 2.0. και οι αλλαγές που έφερε θεωρήθηκαν ρηξικέλευθες σε τέτοιο βαθμό που χαρακτηρίστηκαν ως εφάμιλλες της εφεύρεσης της τυπογραφίας.

Το πιο ριζοσπαστικό δομικό χαρακτηριστικό του διαδικτύου ήταν και είναι η διαδραστικότητά του, δηλαδή η ιδιότητά του να επιτρέπει τη δυνατότητα της ενεργητικής πληροφόρησης, στην οποία ο κάθε πολίτης μπορούσε να είναι πομπός πληροφοριών προς τρίτους, ενώ ο ίδιος αποκτούσε τη δυνατότητα να ερευνά και να αντλεί πληροφορίες χωρίς περιορισμό. Ταυτόχρονα, η διαδραστικότητα επέτρεψε την οριζόντια ροή της επικοινωνίας, κάτι που ήταν ανέφικτο μέχρι πρότινος (συμπεριλαμβανομένης της επικοινωνίας από σημείο προς σημείο, από σημείο προς πολυσημείο και από πολυσημείο προς πολυσημείο).

Ως απόρροια των παραπάνω εξελίξεων μια νέα σειρά καινοφανών νομικών ζητημάτων ανέκυψαν, τα οποία έχρηζαν άμεσης αντιμετώπισης.

Στον βαθμό που ο κάθε πολίτης γινόταν πλέον εν δυνάμει πομπός περιεχομένου και δημόσιας έκφρασης, τέθηκαν μια σειρά από ερωτήματα σχετικά με το:

- αν και σε ποιο βαθμό το ατομικό δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης κάλυπτε τη δημόσια έκφραση του πολίτη στο διαδίκτυο και, ποιο θα ήταν το περιεχόμενο των δικαιωμάτων του, στον βαθμό που η προστασία που παρείχε το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης στον «πολίτη δημοσιογράφο» θεωρήθηκε ανεπαρκής,

- αν είναι δυνατό να θεωρηθεί ο πολίτης φορέας όχι μόνον της ελευθερίας της έκφρασης, αλλά και της ελευθερίας του Τύπου, (στον βαθμό που η τελευταία παρείχε αυξημένη προστασία στους φορείς του επαγγελματικού Τύπου) και ποιες θα ήταν οι συνέπειες από την υπαγωγή αυτή,

- αν η δημόσια έκφραση των πολιτών στο διαδίκτυο θα μπορούσε να υπαχθεί στην έννοια της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής και, ειδικότερα, αν η δημόσια έκφραση του πολίτη στο διαδίκτυο αποτελούσε Τύπο κατά το άρθρο 14 του Συντάγματος ή εκπομπή κατά το άρθρο 15. (Στη συνέχεια, βέβαια, το άρθρο 5Α παρ. 2 Συντ. και το δικαίωμα Συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας απάντησε στα περισσότερα από τα παραπάνω ερωτήματα).

Μια από τις σημαντικότερες ανατροπές που έφερε, λοιπόν, ο ιστός 2.0, με τα κύρια χαρακτηριστικά του της διαδραστικότητας και της συμμετοχικότητας ήταν ότι οδήγησε στην αποδιαμεσολάβηση του δημόσιου χώρου και, συνεπώς, στην εξαφάνιση των παντός είδους «θυροφυλάκων» («gate keepers»), ρόλο που μέχρι το χρονικό σημείο εκείνο επωμίζονταν παραδοσιακά οι εκδότες και τα παντός είδους ΜΜΕ. Η αδυναμία διάκρισης ανάμεσα σε πομπό και δέκτη μηνυμάτων, η αποκε-

ντρωμένη και πλανητικής εμβέλειας επικοινωνία, σε συνδυασμό με το παραπάνω επέτρεπαν πλέον την ανεξέλεγκτη κυκλοφορία μη νόμιμων περιεχομένων και, συνεπώς, τη διάχυση της παράνομης συμπεριφοράς στο έδαφος περισσότερων χωρών. Στο πλαίσιο αυτό, το βάρος της ευθύνης δεν μπορούσε παρά να μεταφερθεί de facto από τον ιδιοκτήτη του Μέσου ή τον εκδότη προς τον ίδιο τον πολίτη, ο οποίος ενσωμάτωνε, πλέον, τον ρόλο του εκδότη. Η δυσκολία ανεύρεσης των υπευθύνων ανέδειξε, τότε, σταδιακά, το ευρύτερο ζήτημα της ευθύνης των παρόχων online υπηρεσιών διαδικτύου για τα κάθε μορφής, μη νόμιμα περιεχόμενα, που διακινούνταν σε δικτυακούς τόπους, στον βαθμό που οι πάροχοι συνέβαλλαν ή παρείχαν τα μέσα για την ανάρτηση των περιεχομένων αυτών μέσω των blogs και των κοινωνικών δικτύων.

Τα παραπάνω ζητήματα ευθύνης συνδέθηκαν στενά και με τη διευρυμένη δυνατότητα ανώνυμης έκφρασης του πολίτη μέσω διαδικτύου, ζήτημα που απασχόλησε έντονα την κοινή γνώμη και τους νομικούς κύκλους τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του ιστού 2.0. Και τούτα, με τη σειρά τους, δεν ήταν παρά η απόρροια μιας, επιπλέον, σειράς ζητημάτων, που σχετίζονταν με την ίδια την τεχνική φύση του διαδικτύου, μια και το “Read Write Web” επέτρεπε εφεξής την πραγματοποίηση τόσο της ιδιωτικής επικοινωνίας όσο και της επικοινωνίας σε δημοσιότητα, με τη χρήση ενός και μοναδικού μέσου, του ηλεκτρονικού υπολογιστή, κάνοντας χρήση των διαδραστικών εργαλείων του πρώτου.

Κάποια από τα παραπάνω ερωτήματα επιλύθηκαν από την ίδια την εξέλιξη της τεχνολογίας, κάποια απαντήθηκαν από τη νομολογία και τις παρεμβάσεις του νομοθέτη, ενώ για κάποια άλλα δεν έχει δοθεί οριστική απάντηση, μια και η εξέλιξη της τεχνολογίας συνεχίζει στην πορεία της να ανατρέπει τα προηγούμενα δεδομένα. Το μόνο βέβαιο είναι ότι ενώ ο παγκόσμιος ιστός θεωρήθηκε αρχικά ως «το Δίκτυο των δικτύων», ως το εργαλείο που, επιτέλους, θα επέτρεπε τον ελεύθερο και αχειραγώγητο διάλογο, μέσα από την επονομαζόμενη «Δημοσιογραφία των Πολιτών», δεν ανταποκρίθηκε στις προσδοκίες του ιδρυτή του Tim Berners Lee. Με την επέκταση των παντός είδους κοινωνικών δικτύων και την πρόσβαση μεγάλων μερίδων του πληθυσμού στα νέα αυτά Μέσα, η δημοσιογραφία των πολιτών φάνηκε, να πατά πάνω σε πηλίνα πόδια, ενώ ο δημόσιος διάλογος μετατράπηκε σταδιακά σε έναν ατέρμονο μονόλογο, χωρίς ουσία και ανταλλαγή, ενώ, πολύ σύντομα είδαμε τις μεγάλες πολυεθνικές του χώρου της πληροφορικής και της βιομηχανίας του θεάματος να υψώνουν νέου τύπου φράγματα στην αποδιαμεσολάβηση και να επιβάλλουν έναν απολύτως καινοφανή έλεγχο στον αχανή κυβερνοχώρο.

Από την άλλη, χωρίς αμφιβολία, ο εκδημοκρατισμός των μέσων παραγωγής, αναπαραγωγής και διάδοσης πολιτισμικών αγαθών και η δυνατότητα του κάθε

πολίτη να γίνει ο ίδιος εκδότης, παραγωγός και διακινητής των δικών του πνευματικών έργων και περιεχομένων, άνοιξαν νέες προοπτικές για τη δημιουργία μια νέας παράλληλης ανεξάρτητης, παγκόσμιας αγοράς στο πεδίο του πολιτισμού και έδωσαν τη δυνατότητα, έστω και σε μικρές μερίδες και ομάδες πολιτών και, ιδίως, καλλιτεχνών, να μπορέσουν να σταθούν και να επεκταθούν έξω από το σύστημα της παραδοσιακής βιομηχανίας του θεάματος.

Είναι πολύ δύσκολο, έως αδύνατο, να γίνει μια ολιστική και ουσιαστική αξιολόγηση των θετικών και αρνητικών επιπτώσεων του διαδικτύου και των Νέων Μέσων στην ζωή μας, στην παρούσα συγκυρία. Οι εξελίξεις στο πεδίο της τεχνολογίας είναι τόσο ραγδαίες και η κάθε μια εξέλιξη ανατρέπει τα δεδομένα που ίσχυαν χθες. Στο πλαίσιο αυτό, η οποιαδήποτε αξιολόγηση δεν μπορεί παρά να πάρει τη μορφή σεναρίου επιστημονικής φαντασίας. Ήδη, διανύουμε την τέταρτη βιομηχανική επανάσταση, η οποία εμπεριέχει πέρα από το διαδίκτυο, τα κυβερνο-νευρωνικά συστήματα, το cloud computing και τη γνωσιακή υπολογιστική. Η καθημερινότητά μας περιβάλλεται από «έξυπνες συσκευές» (smart devises) που λειτουργούν με υπολογιστικά συστήματα, σε συνδυασμό με την τεχνολογία της τεχνητής νοημοσύνης (Artificial Intelligence - AI).

Η τεχνητή νοημοσύνη βρίσκεται στο απόγειο της τεχνολογικής προόδου και της εφαρμογής της και, με την αρωγή των τελευταίων συστημάτων μηχανικής, αποκτά ολοένα και περισσότερη ελευθερία, εξελισσόμενη σε ένα αυτόνομο σύστημα τεχνολογιών, που σκέφτεται, ενεργεί και παράγει έργο, χωρίς την ανθρώπινη παρέμβαση. Μπορεί, μάλιστα, να εφαρμοστεί σε όλο το φάσμα της καθημερινότητας του ανθρώπου, από τη μετάφραση κειμένων, την αναγνώριση συναισθημάτων, την ιατρική, την αυτόματη πλοήγηση οχημάτων μέχρι και τη δημιουργία πνευματικών έργων.

Σε μια τέτοια συγκυρία, όπου, ακόμη και το εγγύς μέλλον της ανθρωπότητας ξεπερνά κάθε φαντασία, η βέλτιστη στάση θα ήταν να παραμείνουμε, στο μέτρο του δυνατού, συνετοί, επιφυλακτικοί και αντικειμενικοί παρατηρητές των εξελίξεων, διαβλέποντας τις τάσεις που διαγράφονται, χωρίς να συνάγουμε συμπεράσματα, μια και κινούμαστε σε ένα τελείως αχαρτογράφητο τοπίο, όπου το μεν παλιό και γνωστό έχει μεν πλήρως καταρρεύσει, αλλά και το νέο δεν έχει ακόμη αρχίσει να διαφαίνεται.

Η εξέλιξη συνεχίζεται, στο πλαίσιο όμως αυτό, το πόνημα της συναδέλφου Γιάννας Κική για την Καλωδιακή Τηλεόραση παραμένει επίκαιρο όσο ποτέ κατέχοντας μια ξεχωριστή θέση ως σύγγραμμα αναφοράς στη βιβλιογραφία του Δικαίου της Επικοινωνίας. Πρόκειται για ένα ερευνητικό έργο που πέρα από τη συνταγματική προσέγγιση της καλωδιακής τηλεόρασης αναλύει ενδελεχώς και με μεγάλη μαεστρία

το πολύπλοκο θεσμικό πλαίσιο της μαζικής επικοινωνίας στην Ελλάδα συνολικά και με την έννοια αυτή αποτελεί ένα πολύτιμο βοήθημα για κάθε ερευνητή που θα ήθελε να εντρυφήσει στα νομικά ζητήματα της ελληνικής τηλεόρασης.

